

Împărtășirea continuă cu Sfintele Taine

dosarul unei controverse
mărturiile Tradiției

DEISIS

Impărtășirea conștiinței
cu sănătatea țării

Împărtășirea continuă cu Sfintele Taine

Dosarul unei controversă — mărturiile Tradiției

Studiu introductiv și traducere
diac. Ioan I. Ică jr

DEISIS

Sibiu
2006

Împărtășirea continuă cu Sfintele Taine

Dosarul unei controverse — mărturiile Tradiției

Lector și coperta: Maria-Cornelia Ică jr

Tehnoredactori și corectori: Violeta și Paul Morar

Imagine copertă: Aer brodat, ultimul sfert al secolului XV,
Muzeul Mănăstirii Putna.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

**Împărtășirea continuă cu Sfintele Taine: dosarul unei controverse —
mărturiile Tradiției / studiu introductiv și trad.: diac. Ioan I. Ică jr — Sibiu: Deisis,
2006**

ISBN (10) 973-7859-15-4; ISBN (13) 978-973-7859-15-0

I. Ică, Ioan I., jr. (pref.; trad.)

265:281.9

© DEISIS

Împărtășirea continuă pro și contra — o dispută perenă și lecțiile ei

*Părintelui Elia Citterio
sufletului generos și minții iubitoare
în pasiunea comună față de Părinții colivari*

O pastorală din 1739 — alerta unui mitropolit

Pe 7 noiembrie 1738 la București urca pe scaunul de mitropolit al Țării Românești o figură remarcabilă de ierarh ortodox: mitropolitul Neofit Cretanul. Călugăr grec, el își datora ascensiunea bisericească faptului că era pedagogul însărcinat cu educarea copiilor domnului Constantin Mavrocordat. De șase ori domn al Țării Românești și de trei ori al Moldovei în intervalul 1730–1769, domnitorul fanariot a fost în toate privințele o personalitate de prim ordin care a jucat un rol benefic în ingrata istorie a românilor munteni din secolul XVIII. Despot luminat, Constantin Mavrocordat a promovat activ, în limitele regimului impus de Stambul, o politică patriotică de modernizare timidă, dar binevenită a Țării Românești (în 1746 a abolit șerbia). Prin măsurile adoptate el a urmărit depășirea stagnării și handicapurilor economice, sociale și culturale legate de supraviețuirea mult prea îndelungată a tipului de societate medieval. În cei 15 ani de păstorire (până la moartea sa pe 16 iunie 1753) mitropolitul Neofit Cretanul¹ a susținut eficient în plan spiritual reformele demarate de protectorul și promotorul său, cea

¹ Pentru detalii și bibliografie, cf. N. TURCU, „Activitatea mitropolitului Neofit I al Ungrovlahiei”, *Biserica Ortodoxă Română* 84 (1966), nr. 5–6, p. 533–561, și pr. prof. M. PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. II, 1994², p. 323–328.

mai luminoasă figură din șirul domnilor fanarioți. Pe lângă faptul că a editat în românește aproape toate cărțile bisericesti, mitropolitul Neofit ne-a lăsat interesantele însemnări a două călătorii pastorale care l-au purtat în vara anilor 1746 și 1747 prin Țara Românească proaspăt reîntregită teritorial după efemera ocupație austriacă a Olteniei între iulie 1718 – septembrie 1739.

În 1984 istoricul Petre Năsturel publica într-o revistă din Occident după copiile din registrul Mitropoliei Ungrovlahiei de la Arhivele Statului din București textul inedit a primelor două scrisori pastorale ale mitropolitului Neofit Cretanul². Prima era o scurtă „enciclică” din 1738–1739 dedicată (plecând de la canonul 63 Trullan) combaterii superstițiilor populare vii printre români. Pe lângă zelul pastoral, enciclica e valoroasă prin faptul că — la trei decenii de la *Descrierea Moldovei* a principelui Dimitrie Cantemir — mitropolitul Neofit face o sumară descriere etnografică a datinilor practicate de românii munteni: „corăceanii”, „călușarii”, „brezaia”, „devla” și „păpăruda”. Mult mai teologică și propriu-zis bisericească e însă ampla pastorală adresată de mitropolit monahilor și preoților din Țara Românească cu prilejul Postului Mare din intervalul 4 martie – 22 aprilie 1738, primele păresimi pe care le patrona în calitate de arhipăstor al românilor dintre Dunăre și Carpați. Conștient de „răspunderea față de turma cuvântătoare a pământului acesta”, de a o „deștepta din somnul greu și întunecat al trândăviei păcatelor” și a o „aduce curată și sfântă lui Hristos”, mitropolitul Neofit trimite clerului său o „părintească învățătură de obște”³ în care reamintește tuturor, cu argumente

² P. NĂSTUREL, „Le christianisme roumain. Contradictions et faits nouveaux”, *Buletinul Bibliotecii Românești din Freiburg* X (1984), p. 248–251, 251–259. Un remarcabil tablou al situației românilor din vechiul regim în secolele XVII–XVIII la D. BARBU, *Scrisoare pe nisip. Timpul și privirea în civilizația românească a secolului al XVIII-lea*, București, 1996.

³ Mitropolitul Neofit călca astfel pe urmele predecesorului său, Sfântul Antim Ivireanul (episcop la Râmnic între 1705–1708, iar între 1708–1716 mitropolit al Ungrovlahiei), care pentru disciplinarea și educarea clerului editase în 1705 la Râmnic o *Învățătură pe scurt*

biblice și patristice, cele trei datorii fundamentale ale creștinilor în Postul Mare: „postul” unit cu rugăciune și milostenie, „spovedania fără rușine a tuturor păcatelor” către duhovnici unită cu pocăința, iar pentru cei găsiți vrednici prin această cercetare „împărtașirea cu împăcare, frică și cutremur”. Pledoaria mitropolitului pentru post, spovedanie și împărtașanie are însă drept motivație nu doar simpla asumare a unor obligații pastorale din partea acestuia; ea apare inspirată mai degrabă de un sentiment al urgenței intervenției pastorale în fața unei situații neliniștitoare: declinul îngrijorător al frecventării Tainelor Bisericii de către românii în majoritatea lor strivitoare (95%) analfabeți și pauperizați din epoca regimului fanariot. Cu referire la o scrisoare anterioară a patriarhului ecumenic Paisie II (1726–1732) către înaintașul său în scaun, mitropolitul Ștefan al Ungrovlahiei (1732–1738), mitropolitul Neofit evocă în termeni lipsiți de echivoc nivelul scăzut al practicii sacramentale în rândul credincioșilor români, pe care-i amenință cu excomunicarea în caz de neîndreptare a acestei „rătăcirii” și „căderi în pierzanie”:

„Întâi că cei mai mulți din norod nici ar fi știind ce este Sfânta Priciaștenie [Împărtașanie] ci numai la ziua Sfințelor Paști ar fi mergând la biserică și nu doar ca să asculte slujba Sfintei Liturghii și să se împărtașească cu Sfintele Taine fiind mai înainte spovediți și gătiți pentru acea Taină Sfântă, ci numai ca să ia pâine și vin, paximan ce se numește de voi Paști, iar alții cu ani îndelungați nu s-au spovedit, și alții iar în toată vremea vieții lor după cum am înțeles Spovedania și Sfânta Priciaștenie [Împărtașanie] ce este nu o știu, fără decât aleargă în ziua de Paști pe la bisericile lor de iau atunci acea pâine și acel vin nesfințit sau iau agheasmă numind că este Paști.”

pentru Taina Pocăinței (25 file), în 1710 tipărea la Târgoviște o *Învățătură bisericească pentru învățătura preoților* (mic catehism în trei părți și paisprezece capitole) (BRV 158) — reeditată de Neofit Cretanul la București în 1741 (6 + 34 file [BRV 218]) —, iar în 1714 publicase tot la Târgoviște o serie de *Capete de poruncă la toată ceata bisericească* (17 file [BRV 168]).

Criză religioasă și culturală în Balcani

Situația religioasă a ortodocșilor români din Valahia descrisă mai sus era comună tuturor ortodocșilor din Balcani din secolul XVIII, fiind atât reflexul înapoierii sociale prin persistența mentalităților medievale, cât și consecința înrobitorii ocupații otomane. În Țările Române la acestea se adăuga precaritatea unei elite bisericesti și culturale autohtone capabile să transforme într-un amplu program pedagogic de catehizare și culturalizare a maselor proiectul unei culturi religio-ortodoxe și rațional-umaniste plămădit la sfârșitul secolului XVII de intelectualii ecleziastici și laici de la curtea lui Constantin Brâncoveanu sau Dimitrie Cantemir în Moldova. După 1714 Țara Românească și Moldova devin în schimb refugiul de predilecție al elitelor ecleziastice grecești care, beneficiind de imensele resurse oferite de sistemul mănăstirilor „închinat” și de structurile deja existente ale Academiiilor Domnești de la București și Iași⁴, au reușit să dezvolte aici o cultură filologică greacă clasică și științific-filozofică de tip umanist și iluminist de talie europeană, vitală pentru supraviețuirea națiunii grecești aservite din Imperiul Otoman.

Poporul grec trecea și el în secolul XVIII printr-o criză de identitate culturală și religioasă de proporții. Gemând deja de peste trei secole sub jugul opresiv al turcocrăției otomane și visând la independență, la libertatea, progresul și cultura Europei iluministe, națiunea greacă din secolul XVIII era profund scindată din punct de vedere spiritual între Orient și Occident, între tradiție și modernitate, între fidelitatea față de identitatea religioasă ortodoxă bizantină și necesitatea vitală a deschiderii față de civilizația occidentală. Din punct de vedere religios, fidelitatea față de Ortodoxie era supusă în permanență „ispitelor” venite atât din

⁴ Lucrarea clasică e monografia monumentală a ARIADNEI CAMARIANO-CIORAN, *Les Académies Princiers de Bucarest et Jassy et leurs professeurs* (Institute for Balkan Studies 142), Thessaloniki, 1974, 830 p., și versiunea românească prescurtată: *Academiile Domnești din București și Iași*, Ed. Academiei, București, 1971, 328 p.

partea presiunilor islamului dominant politic, cât și din partea propagandei protestante și a misiunilor catolice din Levant. Reacția față de aceste provocări a fost în același timp una de rezistență, de asimilare și de delimitare în scopul constituirii unei identități grecești și ortodoxe moderne, capabile să facă față cu succes solicitărilor spirituale multiple ale epocii postbizantine⁵. Odată depășit șocul căderii Constantinopolului, Marea Biserică a Patriarhiei Ecu-menice s-a văzut implicată în conflictul confesional care scinda Europa catolică și protestantă și confruntată cu noua cultură occidentală modernă. Obligată să redefinească polemic identitatea ortodoxă și să facă față provocării culturale a modernității, Patriarhia a favorizat în secolul XVII constituirea unui umanism religios ortodox de tip aristotelic. În secolul XVIII însă continuarea prozelitismului confesiunilor occidentale în Levant și recrudescența polemicilor a condus la adoptarea unei linii conservatoare: în 1727 Patriarhia întrerupe convorbirile teologice de uniune cu anglicanii, iar în 1755, sub impactul relansării uniatismului în Siria, proclamă nevaliditatea botezului latin și necesitatea rebo-tezării catolicilor convertiți la Ortodoxie. În același timp neoaristotelismul intră în criză fiind concurat de noile curente filozofice și științifice raționaliste și empiriste de tip iluminist.

⁵ Tablouri generale ale epocii la S. RUNCIMAN, *The Great Church in Captivity. A Study of the Patriarchate of Constantinople from the Eve of the Turkish Conquest to the Greek War of Independence*, Cambridge, 1968; C. DIMARAS, *Istoria literaturii neogrecești*, București, 1968; B. KNÖS, *L'histoire de la littérature néo-grecque. La période jusqu'en 1821*, Stockholm, 1962; G. P. HENDERSON, *The Revival of Greek Thought 1620-1830*, New York, 1970; G. PODSKALSKY, *Griechische Theologie in der Zeit der Türkenherrschaft (1453-1821)*, München, 1988 (prezentare obiectivă, riguros științifică, indispensabilă); CH. YANNARAS, *Orthodoxia kai Dysē stē neoterē Hellada*, Atena, 1992 (lectură pasionantă, dar interpretare selectivă și excesiv subiectivă în evaluări).

La mijlocul secolului XVIII, doi erudiți clerici poligloți și enciclopezi, în același timp tradiționaliști și iluminiști — Evghenie Vulgaris (1716–1806) și Nichifor Theotokis (1731–1800)⁶ —, demarau programul ambițios al unei veritabile Enciclopedii ortodoxe înțelese ca sinteză ideală între antichitate, bizantinism și iluminism. Trei elemente erau considerate absolut necesare pentru redresarea intelectuală, spirituală și culturală a națiunii grecești: filologia greacă clasică, teologia ortodoxă și spiritualitatea bizantină, dar și noile științe fizico-matematice ale Europei moderne. Sim-

⁶ Cf. recente prezentări de sinteză din *La théologie byzantine et sa tradition. II. XIIIe–XIXe siècle*, Turnhout, 2002, p. 721–837: „E. Boulgaris” (D. Stiernon) și 849–896: „N. Theotokis” (V. Makrides). Originari ambii din insula Corfu (Kerkyra), cu studii de științe la Padova și Bologna, devin la întoarcerea în Grecia monahi și clerici, funcționând ca profesori în diverse locuri, trec pe la Athos, Constantinopol și Țările Române (în 1763 primul, 1764 și 1775 al doilea), de unde după un stagiu în Germania (între 1763–1769 primul, 1765–1775 al doilea) pentru publicarea de cărți se stabilesc (în 1771, respectiv 1776) în Rusia, devenind episcopi ai diecezei sudice Cherson. *Evghenie Vulgaris* publică la Leipzig operele Fericitului Teodoret al Cyrului (5 vol., 1783–1773) și Iosif Vryenios (3 vol., 1768 și 1784), o logică (1766) și o matematică (1767), iar la Viena o metafizică (3 vol., 1805) și o cosmologie (1805). Iar *Nichifor Theotokis*, profesor de matematică, fizică și geografie la Academia Domnească din Iași în 1764 și 1775 (de unde e alungat pentru caracterul prea modern și european al învățământului său), editează la Leipzig opera lui Isaac Sirul (1770) și catenele patristice la Octatueh (2 vol., 1766 și 1777) și o fizică (2 vol., 1766 și 1777), iar ulterior o matematică (3 vol., Moscova, 1798–1799) și o geografie (Viena, 1804). Un bun elev și continuator al lui Theotokis a fost și *Iosif Moesiodax*. Născut în 1725 la Cernavodă și decedat în 1800 la București, Iosif a publicat la Viena o etică (2 vol., 1761–1762), o pedagogie (1779), o geografie (1781) și elemente de științele naturii (1784), lăsând în manuscris o fizică și o astronomie. După studii în Grecia, dar și la Padova între 1759–1762, Iosif devenise și el profesor de științe, matematică și filozofie europeană la Academiiile Domnești din Iași (1765 și 1775) și București (din 1781), unde a fost persecutat și el pentru iluminism. A se vedea excelenta sa replică la criticile adversarilor săi în *Apologia* I, Viena, 1780; trad. rom. O. Căciulă: *IOSIF MOESIODAX, Apologia*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1977.

bolul noii sinteze urma să fie noua Academie Athonită (*Athonias*). Înființată în 1749 și reorganizată în 1753 de către patriarhul ecumenic Chiril V (1748–1751, 1752–1757) într-un impunător local de lângă vechea mănăstire Vatopedi, în care urmau să studieze 170 de studenți din toată Grecia, școala athonită era menită să fie o veritabilă universitate de studii clasice și moderne, în care să se predea logica, filozofia și matematica după izvoarele clasice ale disciplinelor umaniste și cele mai noi achiziții ale științelor moderne și ale filozofiei europene. Perioada de glorie a Academiei Athonite a fost între 1753 și 1759 sub directoratul lui Vulgaris, care preda aici logica, fizica și metafizica după Locke, Leibniz și Wolf, aceasta spre disperarea călugărilor tradiționaliști care în cele din urmă aveau să incendieze clădirea școlii devenite un cuib de inovații moderniste în însăși acropola Ortodoxiei: Sfântul Munte. Vulgaris a oferit școlii athonite o atractivitate incontestabilă: numărul elevilor a sporit rapid de la 20 la 200, între ei numărându-se viitoare figuri celebre în istoria spiritualității neogrecești.

Cu spiritul său deschis și orientarea sa științifică modern-iluministă, ieromonahul Evghenie Vulgaris luase în 1753 locul primului ei „scholarh”: ierodiaconul Neofit Kavsokalivitul (1713–1784)⁷. Profesor de filologie clasică și canonic, ascet strict de orientare decis tradiționalist-conservatoare, Neofit se născuse în Peloponez dintr-un tată evreu convertit la creștinism și o mamă înrudită cu un arhiereu titular grec stabilit în Țara Românească. Cu sprijinul acestuia, tânărul lor fiu a studiat la Academia patriarhală din Fanar,

⁷ Notele cele mai ample despre Neofit Kavsokalivitul la A. CAMARIANO-CIORAN, *Les Académies...* (*supra* n. 4), 1974, p. 413–443; CH. TZOGAS (*infra* n. 18), 1969, p. 16–28 și ieromonahul TEODORIT AGHIORITUL (*infra* n. 42), 1992, p. 14–15, 22–28 și (*infra* n. 12), 2002, p. 11–38. Cum a arătat ANGHELOS NIKOLOPOULOS („Ta etē spoudōn ton Neophytou tou Kausokalybitou”, în: *Praktika A' Diethnous Syndriou Peloponnēsiakon Spoudōn*, Atena, 1976, p. 377–380), Neofit s-a născut nu în Ahaia, la Patras, cum s-a susținut fără nicio bază documentară, ci mai degrabă în Lacedemonia, unde a și revenit un an, în 1743, în timpul studiilor.

la Patmos (între 1739–1744) și la Ianina (între 1744–1746 cu Vulgaris). De aici la sfârșitul lui 1746 a venit la Athos, unde s-a făcut monah în schitul Kavsokalyvia, situat la extremitatea stâncoasă a peninsulei athonite, predând gramatica elină (greaca veche) pentru tinerii monahi. În decembrie 1749 a devenit primul director al Athoniadei, la a cărei înființare a contribuit esențial. Temperament ascetic și extremist, rigorist și polemic în exces, Neofit era nu doar conservator și scolastic, dar și extrem de sever cu elevii, care s-au revoltat împotriva lui, determinând retragerea sa și înlocuirea lui cu progresistul și deschisul Vulgaris, chemat în 1753 de la școala din Kozani. În timpul celor cinci ani de directorat al lui Vulgaris, Neofit s-a retras la chilia sa din Kavsokalyvia, dar a orchestrat din umbră opoziția din școală împotriva rivalului său. Neînțelegerile și discuțiile iscate în jurul învățământului modern al lui Vulgaris și conflictul său latent cu mediile monahale athonite conservatoare susținute de ex-patriarhul ecumenic Chiril V, retras la Athos, au dus în iulie 1758 la demisia și plecarea lui Vulgaris de la Athos. Plecarea sa de la Academia Athonită a reprezentat semnalul unei crize a programului academic al „iluminismului ortodox” promovat de Vulgaris și adepții săi.

Programul va fi însă transpus la nivel popular de harismaticul său discipol care a fost Cosma Etolianul (1714–1779). Proaspăt ieromonah, acesta a părăsit și el Athosul în 1759, străbătând neobosit timp de două decenii nordul Greciei ca predicator popular itinerant, sfârșindu-și viața martirizat de un pașă otoman din Epir pe 24 august 1779. Prin „didahii”⁸ de rară forță și simplitate, Sfântul Cosma a regenerat credința ortodoxă a maselor populare grecești din Balcani decăzute moral și expuse islamizării sau catolicizării. Prin înființarea în sate a peste 200 de școli populare, Sfântul Cosma a jucat un rol decisiv și în salvarea limbii grecești și a elenismului în Balcani. Apostolatul său jertfelnic, în ace-

⁸ Trad. rom. diac. Ioan I. Ică jr în: *Viața și Învățăturile Cuviosului și Sfințitului Mucenic Cosma Etolianul Luminătorul Greciei și Apostolul săracilor (1714–1779)*, Ed. Deisis, Sibiu, 2001.

lași timp duhovnicesc și cultural, închinat exemplar educației și luminării maselor populare analfabete, aflate în cea mai neagră sărăcie și ignoranță, a făcut din Cosma Etolianul adevăratul părinte al Greciei moderne, un simbol al iluminismului ortodox cultural religios în plan popular, un model de viață evanghelică la cumpăna dintre medievalitate și modernitate.

Un filolog și canonist uitat — Neofit Kavsokalivitul

În 1759 părăsea însă Athosul nu doar Cosma Etolianul, ci și Neofit Kavsokalivitul (după ce în toamna lui 1758 revenise pentru trei luni la Athonias ca profesor de gramatică). Timp de trei ani el a funcționat ca director al școlii grecești din insula Chios (de unde a plecat în urma unor conflicte cu profesorii și episcopul de aici), iar din toamna lui 1763 al celei din Adrianopol. În toamna lui 1767 s-a stabilit la București, unde — cu excepția anilor războiului ruso-austroturc dintre 1768–1774, când s-a refugiat la Brașov în condiții dificile împreună cu o parte a boierilor munteni și fanarioți — Neofit a funcționat, până la moartea sa cândva la sfârșitul lui 1784⁹, ca „mare profesor” (*megas didaskalos*) de gramatică și filologie greacă antică la Academia Dom-

⁹ Cum reiese din corespondența sa inedită păstrată în manuscrisele fondului grec al Bibliotecii Academiei Române, în 1771 Neofit refuza invitația lui Vulgaris de a se stabili în Rusia, iar în decembrie 1783 declina din motive de bătrânețe invitația patriarhului ecumenic Gavriil IV de a veni ca profesor la Academia patriarhală din Fanar. Așa cum a arătat A. Camariano-Cioran, Neofit Kavsokalivitul decedat în 1784 nu putea fi — cum a susținut la noi N. Iorga sau C. Erbiceanu — același personaj cu ieromonahul grec Neofit, paroh între 1766–1797 al Companiei grecești din Sibiu, nici identic cu Neofit, autor al popularei în epocă lucrări polemice *Înfruntarea jidovilor* (București, 1803 [BRV 662]; trad. neogreacă Iași, 1818 [BRV 1001] și Constantinopol, 1834). Acest Neofit a fost un rabin căsătorit din Galiția stabilit la București și convertit la 38 de ani la Ortodoxie și la monahism de starețul Gheorghe de la Cernica (1781–1806); după convertire a devenit simplu monah la Cernica și ulterior la Neamț, unde a murit după 1820. Acest Neofit rabinul convertit mai este autorul unui *Catihisis la botezul jidovului* rămas în manuscris și editat de D. Furună: *Două Catehisme ale monahului Neofit*, București, 1914.

nească din localul mănăstirii Sfântul Sava. În 1768 a publicat la București o monumentală *Gramatică greacă antică* (6 f. + 1298 col. + 15 f. indice in-folio) sub forma unui minuțios comentariu la cartea a IV-a a Gramaticii umanistului grec Teodor Gazis (profesor la Ferrara, † 1450), apariție salutată elogios și admirativ de filologii clasici germani, olandezi și francezi ai timpului (de exemplu, Villoison: „recentium graecorum in graeca grammatica facile princeps”). Manuscrisele din fondul grec al Bibliotecii Academiei Române¹⁰, provenite în mare parte din biblioteca Academiei Domnești grecești păstrează și alte lucrări filologice și teologice și scrisori ale lui Neofit Kavsokalivitul rămase în majoritate încă inedite¹¹: parafraze neogrecești comentate

¹⁰ Cf. *Catalogul manuscriptelor grecești* editat la București de C. Litzica în 1909 (nr. 1–830) și N. Camariano în 1940 (nr. 831–1060).

¹¹ Afară de Gramatica greacă apărută la București în 1768 (BRV 362) — și într-o versiune rezumată de Atanasie din Paros la Veneția în 1787 —, Neofit a reușit să publice în timpul vieții sale doar o selecție din Psaltire (în greacă: *Eklogē tou Psalteriou*, Athos, 1759; reed. București, 1769, 48 p. [BRV 368] și Veneția, 1781; trad. românească: *Alegere din toată Psaltirea*, Sibiu, 1769, 8 f. + 92 p. format mic [BRV 597]), o scurtă viață a patriarhului Meletie Pigas († 1601) ca prefață la ediția lucrării acestuia *Orthodoxos didaskalia* apărută la București în 1769 (BRV 369) și o Slujbă a cuvioșilor părinți Varnava, Sofronie și Hristofor de la mănăstirea Sumela de lângă Trapezunt, apărută tot în 1769 la București (BRV 830) și reeditată la Leipzig în 1775 cu un cuvânt despre închinarea la sfințele icoane. La acestea se adaugă traducerea neogreacă a Epistolelor lui Synesios — text favorit în epocă pentru aprofundarea filologică a limbii grecești antice — însoțită de scoliile lui Neofit, care a fost publicată postum de un discipol al acestuia la Viena în 1792, 256 p., și a fost reeditată la Veneția în 1812.

Abia în 1975 monahul athonit pe atunci (azi în Paros) Teodorit — cel mai bun cunoscător și promotor actual al lui Neofit — a editat tratatul lui Neofit despre Împărtășirea continuă (cf. *infra* n. 42). Un deceniu mai târziu profesorul N. Zacharopoulos din Tesalonic a editat din manuscrise de la mănăstirea athonită Rusikon un număr de 25 de scrisori și eseuri teologice ale lui Neofit: o corespondență personală cu Vulgaris și câteva eseuri teologice pe tema interpretării troparului Sfintei Paraschiva, a heterodoxiei creștinilor occidentali și a „luminii sfinte” de la Sfântul Mormânt (al cărei caracter supranatural Neofit îl contestă, ca de altfel și N. Theotakis într-o epistolă

la primele două cânturi din *Iliada*, la câteva discursuri ale lui Demostene, la tratatul lui Plutarh despre educația copiilor, la discursul despre regalitate al lui Synesios din Cyrene și la epistolele acestuia din urmă. Alte manuscrise grecești din Biblioteca Academiei Române conțin opera teologico-cano-nică inedită a lui Neofit Kavsokalivitul. Astfel, manuscrisul grec nr. 988 ne transmite următoarele scrieri:

— *Despre împărțășirea continuă*, datată Brașov 13 ianuarie 1772, f. 225r–260v (lucrarea apare și în ms. nr. 192, f. 19–60);

— *Despre Jertfa fără de sânge*, f. 261r–284r, care cuprinde o serie de 7 scrisori pe tema disputată a naturii Trupului euharistic al lui Hristos, schimbate între Neofit de la Brașov, Vulgaris din Rusia și Theotokis de la Leipzig în intervalul octombrie 1770 – martie 1771;

— *Despre așa-numiții francmasoni*, f. 285r–294v; și

— *Filozoful sau teistul și creștinul*, f. 295r–296r.

Primele 224 de file ale manuscrisului 988, conțin însă ul-tima parte a *opus-ului magnum* al lui Neofit: *Epitoma dumnezeieștilor canoane*, păstrată în cele 1238 de file in-folio ale manuscrisului grec nr. 222¹². Manuscrisul-

pe aceeași temă): *Hē pneumatikē kinēsē tou IĒ' aiona sto hellenikō choro mesa apo tē cheirographē paradosē (ekdosē anekdotōn lyton cheirographōn)*, Thessaloniki, 1984.

În 1924, profesorul de teologie atenian K. Dyovuniotis („Krisis peri tōn syngrammatōn Makariou tou Aigyptou”, *Epetēris Hetaireias Byzantinōn Spoudōn* 1 [1924], p. 86–92) atrăgea atenția asupra manuscrisului 1267 din Biblioteca Națională a Atenei: copiat la Bucu-rești în 1783, acesta conține la f. 141–157 o critică filologico-teologică făcută de Neofit *Omiliilor duhovnicești* atribuite Sfântului Macarie Egipteanul. Identificând cu acuitate critică prezența erorilor mesaliene listate de Ioan Damaschinul, Neofit contestă aici *primul* – în-aintea savanților occidentali care au făcut aceasta abia începând din 1920 – autenticitatea macariană a acestor omilii pe care le atribuie unui mesalian numit „Simeon” și „nou teolog” care s-a folosit de nu-mele întemeietorului Sketis-ului. Cf. și J. DARROUZÈS, „Notes sur les homélies du Pseudo-Macaire”, *Le Museon* 57 (1954), p. 306–308.

¹² O copie incompletă a fost semnalată încă din 1892 și 1920 în Biblioteca Națională din Atena (nr. 1457–1458), alta tot incompletă în insula Andros, iar alta la Athos (*Panteleimonos 218*), aceasta din urmă nemaiputând fi regăsită.

mamut, inedit încă, a fost semnalat la noi încă din 1892 de eruditul C. Erbiceanu (1838–1913)¹³, care-l descrie sumar și îl caracterizează adecvat drept „un manuscris de valoare rară și de o mărime înspăimântătoare” (p. 705); al cărui studiu amănunțit cere „ani grei și o răbdarea supraumană” (p. 710). „Acest Nomocanon este o lucrare uriașă, așa cum n-am mai întâlnit, nici văzut până acum. Tot manuscriptul dovedește o vastă erudițiune din partea autorului, care se probează prin zeci de citațiuni din Sfânta Scriptură, din Sfinții Părinți, din legislațiunea canonică și din Basilicale, din scrierile teologice vechi și noi până la începutul secolului al XVIII-lea. Orice texte aduce, citează autorul pe margine cu cea mai mare minuțiozitate. Dacă tratează o cestiune, apoi cititorul are în rezumat tot ceea ce s-a scris în Biserica Orientală de greci, desfășoară toate controversalele cu celelalte rituri și le combate cu toate argumentele cunoscute până acum și-și dă și el singur socotința sa. [...] Această lucrare colosală este rezultatul multor zeci de ani și dovedește o dedare cu punere neîntreruptă la studiu din partea autorului. Numai coordonarea materialului, fără a considera studiul, înspăimântă pe un cercetător voind a-i aprecia meritul. Neofit Cavsocalivitul era așadar un muncitor neîntrecut al epocii sale, ca și Eugeniu Vulgaris, cu care a fost coleg în școala de puțină durată din Sfântul Munte Athos” (p. 706–707). Enciclopedia canonică a lui Neofit e o sistematizare originală a materialului canonic bizantin împărțit în: „canoane universale” (*katholikai*), valabile pentru toți creștinii, și canoane „speciale”: „comune laicilor și clericilor”, „comune clericilor și monahilor”, „comune episcopilor și

O antologie de texte din *Epitomă* pe teme legate de disputa „colivelor” a publicat recent monahul Teodorit: NEOPHYTOU KAUSOKALYBITOU HIERODIAKONOU *Epitomē hierōn kanonōn. Apanthisma I*, epimeleia Theodorētou hieromonachou hagioreitou, Ekd. Astēr, Atena, 2002. Mulțumesc aici dlui Vasile Neacșu pentru amabilitatea și promptitudinea cu care mi-a facilitat accesul la această ediție.

¹³ C. ERBICEANU, „Material pentru dreptul bisericesc oriental. Nomocanonul lui Neofit Cavsocalivitul”, *Biserica Ortodoxă Română* 16 (1892–1893), p. 705–710.

preoților” etc.; apoi „proprii împăraților”, „proprii laicilor bărbați”, „proprii femeilor”, „proprii catehumenilor” etc. Partea consacrată canoanelor universale se referă la adorarea generală a lui Dumnezeu prin credința ortodoxă și conține o serie de excursuri sau mici tratate polemice la adresa inovațiilor catolice și protestante („lutero-calvine”) privitoare la Treime, la predestinație și hirotonii, precum și demonstrative despre cultul icoanelor, al crucii, al Maicii Domnului; iar partea consacrată canoanelor speciale dezvoltă teme legate de practica sacramentală: despre Botez și primirea heterodocșilor la Ortodoxie, despre spovedanie, căsătorie, copii, despre post și pogorăminte, despre război, despre porunci, despre duminică și praznicele împărătești.

Deși nu este unul autograf, cum credea Ebiceanu, manuscrisul 222 pare totuși un exemplar de lucru: printre pagini apar sute de foi ca adaosuri și fâșii de hârtii mai mici cu intercalări și corecturi. El atestă faptul că *Nomocanonul* era pregătit în vederea publicării¹⁴. Interesul Patriarhiei Ecumenice pentru editarea enciclopediei canonice a lui Neofit îl aflăm din corespondența unui alt erudit grec din epocă, Dorotei Vulismas (1750–1818), studiată în teza sa de doctorat de N. Zacharopoulos¹⁵. De aici aflăm că Vulismas, care s-a aflat între 1782–1783 la București, a studiat timp de șase luni manuscrisul și a încercat, fără succes, să-l convingă pe bătrânul Neofit — care avea să moară în 1784 — să corecteze o serie de puncte discutabile (în dezacord cu tradiția) pentru a putea fi publicat. O tentativă similară a fost întreprinsă și în 1793 când mitropolitul Filaret al Ungrovlahiei trimite o copie la Constantinopol și primește de la patriarhul ecumenic o confirmare de primire însoțită de informația că manuscrisul studiat de profesorul Dorotei Proios va fi înapoiat în trei luni să fie publicat prin grija domnului¹⁶, fapt care nu s-a concretizat. La acest rezultat

¹⁴ Cf. A. CAMARIANO-CIORAN, 1974, p. 423–424.

¹⁵ N. ZACHAROPOULOS, *Dorotheos Boulēsmas epi te basei tōn anekdotōn autou epistolōn*, Thessaloniki, 1969, p. 96–100.

¹⁶ A. CAMARIANO-CIORAN, 1974, p. 429.

negativ au contribuit însă nu atât dimensiunile colosale ale manuscrisului, cât mai ales, cum se va vedea, conținutul lui polemic și judecățile lui tranșante și conservatoare cu privire la sensul tradiției ortodoxe și mai cu seamă a stricteții în practica liturgică și sacramentală.

Relaxarea și pervertirea disciplinei canonice și rituale în Biserica Ortodoxă greacă din Imperiul Otoman pe fondul ignoranței clerului și a unui grav deficit în plan formativ devenise un fenomen la fel de îngrijorător ca și cel al gravei înapoieri culturale și sociale și a corupției generalizate a moravurilor pentru națiunea elenă aservită. Dacă monahi și clerici „progresiști” ca Vulgaris, Theotokis sau Moesiodax și-au orientat eforturile iluministe în scopul recuperării handicapului cultural și racordării sistemului cunoașterii științifice la nivelul european contemporan, alți monahi „conservatori”, ca Neofit, și-au dedicat studiile obiectivului restabilirii în Biserică a unei ordini canonice riguroase. Confrunțați cu o literatură canonică de slabă calitate — de genul *Nomocanonului* din 1561 al lui Manuil Malaxos, devenit „best-seller” în secolele turcocratiei, și a celor mai diverse *exomologhitarii* (manuale de spovedanie) în care canoanele erau rezumate cu modificări de sens, atribuiri eronate și interpretări greșite —, ei s-au văzut puși în fața dublei necesități: cea a purificării izvoarelor canonice care trebuiau restituite în textul lor original și traduse exact, și cea a unei armonizări și sistematizări coerente, precum și a unei aplicări a tradiției canonice a Bisericii patristice și bizantine la interpelările și problemele secolului XVIII. Așa cum s-a arătat recent¹⁷, primul care a inițiat acest demers a fost monahul Teoclit Caragea Kavsokalivitul, care la îndemnul „gheron”-lui său, Paisie din Lesbos, a redactat un *Nomocanon* încă inedit în varianta lui integrală finalizat în 1762. Teoclit a fost secondat și urmat de Neofit Kavsoka-

¹⁷ TH. YANKOU, „Il Pedalion in rapporto con le antiche collezioni canoniche”, în: *Nicodemo l'Aghiorita e la Filocalia. Atti del'VIII Convegno ecumenico internazionale di spiritualità ortodossa sezione bizantina, Bose 16-19 settembre 2000*, Bose, 2001, p. 223-241.

livitul cu giganticul său *Nomocanon*; început încă de la Athos și asamblat în redactarea finală la București, acesta avea să rămână la rândul său inedit. Abia în 1787 Agapie Leonardos din Dimitsani a publicat la Veneția o primă *Culegere a canoanelor*; întregită și amplu comentată în 1790 de Nicodim Aghioritul, aceasta a stat la baza faimosului *Pidalion* publicat la Veneția în 1800, devenit de atunci încolo corpusul canonic normativ pentru Biserica Ortodoxă.

Controversa „colivelor” – problematică și mize

Cu firea lui polemică și rigorismul său canonic și liturgic, Neofit Kavsokalivitul a fost la originea celei mai ample și îndelungate controverse care a agitat Athosul și Fanarul în toată jumătatea a doua a secolului XVIII și în primele două decenii ale secolului XIX, ecourile ei ultime stingându-se doar în vârtoarea dramaticelor evenimente ce au însoțit revoluția de eliberare națională a Greciei moderne din 1821–1829. Este vorba de faimoasa ceartă în jurul „colivelor” sau „pomenilor” morților¹⁸. În anii 1754–1755 monahii

¹⁸ Unica monografie existentă până azi e teza lui CHARILAOS TZOGAS, *Hē peri mnēmosynōn eris en hagiō Ōrei kata tou IĒ'aiōna* (Aristoteleion Panepistēmion Thessalonikēs, Epistemonikē epēteris tēs theologikēs scholēs, parartēma 3), Thessaloniki, 1969 (de utilizat însă cu prudență din pricina judecăților de valoare partizane nefavorabile „colivarilor” taxați de conservatorism și fanatism antimodern și a exaltării „anticolivarilor” lăudați pentru progresism). O judecată istorică echilibrată la cercetătorii catolici recentți: E. MORINI, „Per una lettura ecumenica della storia della Chiesa greca nel periodo della Turcocrazia”, *Studi e ricerche sull'Oriente cristiano* 8 (1985), p. 175–212 și 9 (1986), p. 3–39 și 91–129, investigație rezumată în: „Il movimento dei kollybadhes. Rilettura dei contesti più significativi in ordine alla rinascita spirituale greco-ortodossa nei secoli XVIII–XIX”, în: *Amore del bello. Studi sulla Filocalia*. Atti del Simposio internazionale sulla Filocalia, Roma, novembre 1988, Bose, 1991, p. 137–177; B. PETRÀ, „Il monte Athos e la vita religiosa greca della seconda metà dell'700”, *Unitas* (it.) 42 (1987), p. 7–41; și E. CITTERIO, *Nicodim Aghioritul. Personalitatea — opera — învățătura ascetică și mistică* (1987 it.), trad. rom. Maria-Cornelia și Ioan I. Ică jr, Ed. Deisis, Sibiu, 2001, p. 49–58 și passim.

de la schitul athonit Aghia Ana au început, beneficiind de importante donații ale creștinilor greci înstăriți din Levant (mai ales din Smyrna), construcția unei noi biserici mai mari. Pentru a termina mai repede construcția, munceau și în zilele de sâmbătă, zile în care o parte din monahi erau obligați să se ducă la târgul săptămânal din centrul peninsulei, Karyes, pentru a-și vinde produsele și a cumpăra cele necesare pentru subzistență. În aceste condiții s-au văzut obligați să mute pomenirea decedaților familiilor donatoare — peste 12.000 de nume! — din ziua rezervată tradițional parastaselor, sâmbăta, în ziua de duminică. Această adaptare liturgică a fost însă prompt denunțată de ierodiaconul Neofit Kavsokalivitul ca o gravă inovație dogmatică și o încălcare inacceptabilă a tradiției ortodoxe. Plângerea morților și comemorarea lor cu colive, simbol al trupului mort, contravin *Constituțiilor Apostolice* (V, 20; VII, 24) și sunt incompatibile cu caracterul pascal-resurecțional al Duminicii — zi a Învierii și bucuriei —; ca atare, ele trebuie celebrate doar în ziua de sâmbătă, ziua pogorârii lui Hristos la iad, mutarea lor duminica fiind un păcat de moarte. La care monahii de la Aghia Ana au replicat susținând că, teologic vorbind, n-ar exista nicio incompatibilitate între pomenirea morților și Învierea lui Hristos care e chezașia învierii celor adormiți în credință.

Disputele s-au aprins și s-au transformat în scandal, întrucât cele două tabere au început rapid să se acuze reciproc de „erezie” și de cădere din har: polemicul Neofit i-a taxat pe adversari drept „defăimători ai învierii”, „vorbitori de morți [*nekrologountes*] în zi de duminică”, „idolatri”, „lipsiți de har” etc., iar aceștia l-au acuzat pe Neofit de recădere în iudaism, iar pe adepții și ucenicii săi¹⁹ îi numeau în batjocură „sâmbătari” (*sabbatiano*) sau „colivari” (*kollybistai*,

¹⁹ Dascălii Atanasie din Paros (1721–1813) și Hristofor din Arta, ieromonahii Agapie Cipriotul, Iacob Peloponezianul, Partenie de la Zografu, Paisie Caligraful și alții. „Colivarilor” li s-au alăturat din 1770 și mitropolitul Macarie Notara al Corintului (1731–1805) și tânărul monah Nicodim Aghioritul (1749–1809).

kollybades). La instigarea ex-patriarhului ecumenic Chiril V (1748–1757, † 1775), retras la schitul Aghia Ana, proeștii Marii Lavre, pe al cărei teritoriu și sub a cărei jurisdicție se afla schitul Aghia Ana, i-au „afurisit” pe „colivari”. Nevoiți să plece din schit, aceștia s-au stabilit în diverse locuri din Sfântul Munte, nefiind primiți în comuniune nicăieri. Polemicile și invectivele între cele două tabere au continuat și s-au exacerbât chiar. S-a ajuns ulterior până la crimă, atunci când monahi de la Schitul Mare au angajat un pirat (pe căpitanul Marko) care a înecat în mare pe doi „colivari”, pe Paisie Caligraful și pe „gheron”-ul acestuia, Teofan. Aceștia au fost însă canonizați ca martiri de „colivari”, care au compus imne și encomii în cinstea lor. În 1759 liderii teologici ai „colivarilor” părăsesc Athosul: Neofit pleacă spre Chios, iar în 1767 se stabilește în Țara Românească; discipolul său, intransigentul Atanasie din Paros, pleacă și el ca profesor în Kerkyra (1760–1767) și Tesalonic (1767–1770). Revenirea lui în Athos între anii 1771–1776 ca director al Academiei Athonite va reaprinde focul disputelor care erau departe de a se fi stins.

„Cearta colivelor” declanșată de Neofit Kavsokalivitul a fost extrem de diferit evaluată de istorici și cercetători. A fost ea oare o „mare controversă” pe o temă „puerilă” (L. Petit, 1898)? Să fi fost „colivarii” doar exponenții anacronici și fanatici ai unei Ortodoxii ritualiste și conservatoare, angajați într-o bătălie regresivă împotriva progresului și modernității (Ch. Tzogas, 1969)? Nu erau mai degrabă promotorii unei reforme și înviorări a monahismului athonit (G. Veritis, 1943; Teoclit Dionisiatul, 1959) și ai unei renașteri spirituale a poporului grec aservit, prin revenirea la izvoarele autentice ale tradiției ortodoxe (C. Papulidis, 1969–1971)?

Tradiție și tradiții

La o privire mai atentă, în spatele a ceea ce putea părea o dispută ritualistă sterilă pe o temă minoră se aflau mize spirituale esențiale pentru existența creștină. Pe de o parte, reafirmarea sensului pascal-eschatologic al Duminicii era

strâns acompaniată la „colivari” de redescoperirea sensului de comuniune euharistică al Liturghiei și de apologia împărtășirii continue (frecvente [*synechōs, sychna*] a creștinilor ca realizare concretă a acestor sensuri într-un etos pascal-eschatologic-euharistic²⁰. Pe de altă parte, sub aspect metodologic controversate puneau în joc necesitatea restabilirii adevăratului sens al Tradiției apostolice și patristice în fața practicilor discutabile devenite „tradiții” în epocă. Cu încrâncenare împinsă până la excese regretabile și fanatisme ireductibile, cele două tabere își disputau două concepții despre Tradiție: una „teoretică”, alta „pragmatică”.

• Grupul tradiționalist al „colivarilor” susținea respectarea strictă a „teoriei” din tipicul scris, din prescripțiile canonice și cărțile de cult, care prevăd explicit drept zi de comemorare a defuncțiilor sâmbăta (nu duminica) și vorbesc limpede despre o împărtășire continuă a credincioșilor la fiecare Liturghie duminicală și de sărbători (nu doar o singură dată sau de câteva ori pe an). „Anticolivarii” pragmatici apărau legitimitatea acomodărilor și „practicilor” sacramental-liturgice create în timp și devenite „tradiții”, și insistau că pomenirile morților se pot face în orice zi a săptămânii, inclusiv duminica, iar Împărtășirea credincioșilor e bine să se facă mai rar și numai după o îndelungată pregătire ascetică individuală. Ironia situației era faptul că ambele partide se acuzau reciproc de „inovație” și „erezii” și invocau pentru sine „tradiția”: „colivarii” invocau drept normativă tradiția „teoretică”, ideală, iar „anticolivarii” apărau tradiția „pragmatică”. Așa se face că, dacă pentru aceștia din urmă inovația era tradiția „teoretică”, pentru cei dintâi inovația era tradiția „practică”. În timp adaptările liturgice deveniseră tradiție, Tradiția ideală „teoretică” fiind uitată și căzută în desuetudine. Adaptările pragmatice, care constituiau o inovație față de Tradiție, deveniseră „tradiție”, iar în lumina lor

²⁰ Această conexiune a fost recent evidențiată într-o masivă teză de doctorat de ARHIM. NIKODIMOS SKRETTA, *He theia Euharistia kai ta pronomia tēs Kyriakēs kata tē didaskalia tōn Kollybadōn*, Thessaloniki, 2004, 681 p.

Tradiția ideală devenea „inovație”! Calomniați și discreditați drept „răzvrățiți” și fanatici de adversarii lor — care, nu trebuie uitat, erau monahi, episcopi și patriarhi tradiționaliști și ei, dar într-un alt sens — „colivarii” vor fi stigmatizați drept „conservatori” și „reacționari” anacronici și de inteligenția greacă de tip iluminist. (Îndeosebi ca urmare a atitudinii antieuropene și filootomane afirmate cu obstinație de Atanasie din Paros la sfârșitul secolului XVIII și începutul secolului XIX în fața ororilor revoluției franceze, în opoziție față de europenismul, iluminismul și republicanismul modern susținute de filologul clasic și medicul Adamantios Korais, 1748–1833.)

Recursul la Tradiție al „colivarilor” nu avea însă drept principal obiectiv conservarea trecutului bizantin și combaterea iluminismului francez ori grec, ci recuperarea izvoarelor vii, a miezului identității spirituale și ecleziale ortodoxe. Ei se confruntau în primul rând cu ignoranța tradiției autentic ortodoxe degenerate în ritualism și formalism clerical, polarizate între un obscurantism monahal și un raționalism teologic de tip scolastic pe fondul laxismului moral, al analfabetismului religios și al creșterii indiferentismului în masele populare și clericale lipsite de orice fel de cateheză și rupte de sursele vii ale credinței. În fața acestor simptome de îngrijorătoare decadentă religioasă și afazie teologică, precum și a limitelor programului „iluminismului ortodox”, „colivarii” vor opune un program de „trezie” și „luminare” ortodoxă prin recuperarea existențială la nivelul etosului a experienței liturgico-ascetice-mistice aflate în inima Tradiției patristice și apostolice a Bisericii Ortodoxe. Dacă primii „colivari” — ca Neofit Kavsokalivitul și Atanasie din Paros — au reprezentat avangarda polemică a acestei mișcări de înviore religioasă, „colivarii” din a doua generație — ca mitropolitul Macarie al Corintului și Nicodim Aghioritul — vor articula un vast program de recuperare enciclopedică și ancorare duhovnicească a întregii Tradiții într-un context inevitabil modern, propunându-și să cucerească pentru Ortodoxie interioritatea și subiectivitatea indivizilor.

O dispută euharistică nedeclarată

Declanșată de intransigența canonică a lui Neofit Kavso-kalivitul, controversa „colivelor” a fost dublată, cum s-a putut vedea deja, de o dispută „euharistică”. Tot datorită lui Neofit, aceasta nu s-a limitat însă la o pledoarie în jurul împărțirii „dese” ori „rare”, cum s-a formulat ulterior. Recent profesorul K. A. Manaphis a publicat o „Epistolă polemică” scrisă de Atanasie din Paros în jurul anilor 1811–1812 — cu câțiva ani deci înainte de moartea sa — în care dascălul din Chios îl demasca pe Neofit de susținerea încă din anii 1751–1752 și până la sfârșitul vieții a unei „cacodoxii [erezii] privitoare la Trupul [euharistic al] Domnului”²¹. Plecând de la două opusculă ale unui oarecare Petru Mansur editate în 1702 de M. Lequien împreună cu operele Sfântului Ioan Damaschinul²², Neofit a început să susțină următoarea teorie euharistică: după epicleză și sfințirea Darurilor la Liturghie, Trupul euharistic al lui Iisus Hristos prezent sfintele altare nu este trupul slăvit, viu, însuflețit și incoruptibil al Domnului de după Înviere, ci trupul său coruptibil, sensibil și muritor de la Cina cea de Taină dinainte de jertfă; acesta trece printr-o moarte reală fiind sfărâmat în mod real pe sfântul disc și zdrobit de dinții celui ce se cuminecă; îngropat în cel care se împărtășește, învie tainic în cel care se cuminecă și se amestecă cu sufletul său comunicându-i incoruptibilitatea învierii; primind însă doar o părticică a Pâinii sfințite cel ce se cuminecă primește doar o parte a trupului lui Hristos, de aici necesitatea împărțirii continue. Potrivit lui Atanasie, Neofit a susținut această teorie euharistică încă de pe când era directorul Academiei Athonite, deci încă din 1751–1752. A continuat să o afirme și după ce

²¹ K. A. MANAPHĒ, „Athansiou tou Pariou anekdotos Epistolē antirrhētikē pros tina peri tou Kyriakou Sōmatos kakodoxian”, în: *Hagios Athanasios Parios. Praktika epistēmōnikou synedriou (Paros 29 sept. – 4 okt. 1998)*, Paros, 2000, p. 202–217 introducere și 218–244 textul editat.

²² O Epistolă către Zaharia, episcop al Doarei, și un Cuvânt incomplet despre preacuratul Trup cu care ne împărtășim; PG 95, 400–404 și 405–412.

Atanasie a identificat, în jurul anului 1767²³, sursa bizantină târzie a acestei teorii și a demonstrat caracterul apocrif al opusculului atribuite lui Petru Mansur. Așa cum reiese din relatările istoricului bizantin Nichita Choniatis²⁴, adevăratul autor al acestor texte și inițiator al acestei teorii a fost un oarecare Miron Sikyditis sau Mihail Glykas din secolul XII. Secretar al împăratului Manuel I Comnenul, acesta fusese orbit parțial în urma unui proces de necromanție; căzut în dizgrație, s-a făcut monah și teolog, fiind autorul unor răspunsuri la 98 de aporii biblice²⁵. Teoria euharistică a coruptibilității Trupului euharistic al lui Hristos până inclusiv la împărtășire, a jertfirii lui pe disc și a îngropării și învierii lui în cel ce se cuminecă e expusă aici la cap. 69²⁶ și justificată pe larg în cap. 73²⁷. Aceste opinii ale lui Mihail Glykas / Miron Sikyditis n-au atras atenția decât după moartea acestuia. Sub domnia lui Isaac II Anghelos (1185–1195) și a fratelui său Alexie III (1195–1203) ele vor fi reafirmate — cu acordul explicit al patriarhilor ecumenici Gheorghe II Xiphilinos (1191–1198) și Ioan X Kamateros (1198–1206) — de către dascălul Ioan Kastamonitis, devenit din 1191 mitropolit al Chalcedonului. Polemicile izbucnite au divizat acut Biserica și societatea bizantină aflată în criza internă care o va face să sucombe în 1204 în fața cavalerilor Cruciadei a IV-a²⁸. În martie 1200, Sinodul dominat de adepții inco-

²³ „Semeiōma antirrhētikon pros to logidrion kai tēn epistolēn ta en tō theiō Ioannē tō Damaskēnō epigraphomena, Michaēl de tinos Sikyditou kakopleroma gennēmata einai eikazomena, ex ōn historei Nikētas ho Chōniates peri autou”, ed. N. ZACHAROPOULOS, 1974 (*supra* n. 11), p. 71–75.

²⁴ „De Alexio Isaaci Angeli fratre” III, 3; PG 139, 893–898.

²⁵ Ed. S. EUSTRATIADES: *Michaēl tou Glyka eis tas aporias tēs theias Graphēs kephalaia*, Atena, 2 vol., 1906 și 1912. Ediția nu mi-a fost din păcate accesibilă.

²⁶ Ed. cit. vol. II, p. 133–135; text reproduș în notă și în PG 76, 1073–1076.

²⁷ *Ibid.*, p. 348–379: Apologie parțială către monahul Ioanichie.

²⁸ Cf. M. ANGOLD, *Church and Society in Byzantium under the Comneni 1081–1261*, Cambridge, 1995, p. 128–132; și M. JUGIE, „Conterverse sur l'incorruptibilité du corps eucharistique”, *Dictionnaire de théologie catholique* X/2 (1929), col. 1339–1343.

ruptibilității l-a cenzurat postum pe Miron Sikyditis interzicând discutarea scrierilor și a ideilor sale sub pedeapsa depunerii pentru clerici și a confiscării averii pentru laici, dar s-a mulțumit să repete două anateme introduse în Sindiconul Ortodoxiei în 1156–1157 împotriva lui Sotirih Panteugenes, potrivit cărora Euharistia nu este o figurare simbolică și realitatea Trupului lui Hristos, ci ea este o recapitulare a întregii Economii a lui Hristos, între care nu există intervale de timp²⁹. Sinodul a evitat, așadar, să se pronunțe pe fondul chestiunii și să condamne ca eretică teoria euharistică a lui Sikyditis (căreia patriarhul Ioan X Kamateros îi era favorabil) mulțumindu-se să interzică discutarea ei pentru a nu tulbura spiritele. Împăratul nu s-a implicat nici el. Ioan al Chalcedonului a obiectat din nou, dar n-a fost cenzurat și a rămas în continuare mitropolit. Compromisul era o soluție nesatisfăcătoare, Biserica rămânând în continuare divizată în ajunul catastrofei fatale din 1204. În ciuda sprijinului deschis al patriarhilor Gheorghe II și Ioan X, teza coruptibilității Trupului euharistic al lui Hristos n-a fost acceptată ca învățătură oficială a Bisericii, ba chiar a ajuns să fie privită drept „erezie”, întrucât pare la prima vedere a contrazice învățătura clară a majorității Părinților greci ai Bisericii care afirmă natura înviată, și ca atare incoruptibilă, a Trupului euharistic al lui Hristos prezent ca atare în întregime în cea mai mică părticică și caracterul spiritual al jertfei euharistice. Fundamentul ultim al teoriei coruptibilității Trupului euharistic era o concepție riguros realistă și pragmatică despre prezența Trupului și Sângelui lui Hristos în Euharistie: Trupul euharistic al lui Hristos făcut prezent în mod real prin epicleză pe sfântul disc este supus ruperii și suferă astfel o stricăciune obiectivă; ca atare el nu poate fi în acel moment un corp incoruptibil, ci devine

²⁹ Actul oficial (*semeioma*) inedit e rezumat după *Cod. Sin. gr. 1117*, 351r–v de V. GRUMEL, *Les Regestes des Actes du Patriarcat de Constantinople III*, 1989², nr. 1195 (p. 606–607). Despre controversa euharistică declanșată de Sotirih, a se vedea studiul meu „Sinoadele bizantine din epoca Comnenilor și importanța lor dogmatică”, *Revista teologică II* (74) (1992), nr. 1, p. 12–33.

abia în momentul împărtășirii. Pentru a explica aporia Trupului euharistic în același timp înviat și coruptibil altfel decât postulând o prezență reală în Euharistie a Trupului lui Hristos în două forme succesive: inițial coruptibil, apoi incoruptibil, singura soluție teologică de salvare a simultaneității a fost și este cea scolastică a postulării distincției aristotelice între substanță și accidenti și astfel implicit teoria transsubstanțierii: Trupul euharistic al lui Hristos e incoruptibil și înviat în substanța sa, dar coruptibil și degradabil în accidentii vizibili și palpabili sensibil ai Pâinii și Vinului. „Volens-nolens” ortodoxul conservator Atanasie din Paros e nevoit să accepte și să susțină o teologie euharistică de tip tomist, pur scolastică!

Neținând seama de argumentele și explicațiile date de Atanasie, convins de adevărul teoriei lui Sikyditis, Neofit a continuat să o afirme și să strângă argumente biblice și patristice în favoarea ei și după stabilirea sa în Țara Românească, spunând că „toată osteneala lui, care l-a făcut să se ducă până acolo, nu era pentru colivele supuse stricăciunii [coruptibilității], ci ca să învețe și să înțeleagă adevărul acestei mari probleme”³⁰. Pe tema aceasta a purtat în contradictoriu o polemică epistolară — inedită, păstrată în ms. gr. BAR 988, f. 261r–284r — cu Nichifor Theotokis și Evghenie Vulgaris care l-au contrazis și ei. „Se povestea că Neofit îi scrisese despre această chestiune lui kyr Evghenie care era la Leipzig, iar acela i-a răspuns grav: «Omule, când vei înceta să pui în mișcare asemenea lucruri care nasc tulburări și scandaluri?»”³¹. Deși a părut că s-a lăsat convins, totuși „în cartea sa de drept canonic a lăsat intact acest lucru, drept pentru care, precum și din pricina altor câteva lucruri în dezacord cu Biserica Universală, cartea lui de drept canonic a fost respinsă de Sinod și multe din ostenele și sudori au rămas zadarnice”³². Atanasie combătuse public

³⁰ Ed. MANAPHÉ, *op. cit.*, p. 223–224.

³¹ *Ibid.*, p. 224.

³² *Ibid.*, p. 225. După care Atanasie continuă: „Spun cu tristețe asta, pentru că Neofit a fost și dascăl și prieten al nostru, dar trebuie preferat adevărul. Căci fie din părere de sine, fie din altă cauză cinstind

teoria coruptibilității Trupului euharistic susținută de „unii dintre noi [«colivari»]”, fără să dea însă niciun nume, în voluminosul său tratat de dogmatică publicat la Leipzig în 1806³³. Dar întrucât aflase că dascălul Dukas Apostolidis, deși citise *Epitoma* sa dogmatică, era totuși convins de tezele lui Neofit, s-a hotărât să reacționeze drastic, și în scrisoarea sa din 1811–1812 îl demască explicit pe Neofit ca „eretic”, deși îi fusese „dascăl și prieten”, și murise de mult (încă din 1784).

Controversa „colivelor” — intervențiile Fanarului

Reîntors în 1767 ca dascăl la Tesalonic, iar din 1771 până în 1776 revenit la Sfântul Munte ca director al Academiei Athonite, Atanasie din Paros preluase în absența lui Neofit conducerea „colivariilor” persecutați și polemicile au re izbucnit cu intensitate. În 1775 în focul disputelor sosește la Athos tânărul Nicola Kallivurtzis, devenind aici monahul Nicodim Aghioritul (1749–1809), iar în 1776 vine și mitropolitul Macarie Notara al Corintului (1731–1805), care-l hirotonește pe Atanasie din Paros preot. Alertată de virulența conflictului, Patriarhia Ecumenică reacționează³⁴.

În iulie 1772, patriarhul ecumenic Teodosie II (apr. 1769–nov. 1773) scrie athoniților o primă scrisoare patriarhală și sinodală semnată de 10 mitropoliți³⁵ în care, exprimându-și întristarea „de moarte” pentru dispariția păcii și a isihiei dintre monahi, provocată de „sfădirile nepotrivite” și „pe-

cele ale sale dincolo de cuviință, s-a arătat cap tare [*ischyrognōmonōn*] nu numai în aceste chestiuni dogmatice, ci și în Gramatica lui, pe care a împovărat-o nemăsurat cu paranteze străine și cu adaosurile lui foarte de prisos, acoperind lucrurile folositoare prin cele nefolositoare”.

³³ *Epitomē eite Syllogē tōn theiōn dogmatōn*, Leipzig, 1806, p. 369–373.

³⁴ Intervențiile Patriarhiei Ecumenice — scrisori și tomosuri — în controversa „colivelor” au fost editate de PH. MEYER, *Die Hauptkunden für die Geschichte der Athosklöster*, Leipzig, 1894, p. 229–242 și M. GEDEON, *Kanonikai diatexeis*, Constantinopol, I, 1888, p. 269–274 și II, 1889, p. 152–155. Trad. rom. mai jos, p. 313 sq.

³⁵ PH. MEYER, 1894, p. 229–231.

depsele” pronunțate de unii monahi împotriva altora pe tema pomenirilor și a împărtășirii, încearcă un răspuns diplomatic care să satisfacă ambele tabere. Lăudând „obiceiul cel vechi” al pomenirii morților sâmbăta și al împărtășirii în fiecare duminică, Teodosie II nu-i condamnă pe cei care fac pomenirile duminica și se împărtășesc doar după 40 de zile de post aspru și pocăință. Accentuează însă că apropierea „mai deasă sau mai târzie” (*pyknoteron ē bradyteron*) de împărtășanie nu e determinată de un timp, „dar e neapărat necesară pregătirea prealabilă prin pocăință și mărturisire”. Cu acordul patriarhului Ierusalimului, Sofronie V (apr. 1770 – înc. 1775), patriarhul Teodosie II și Sinodul patriarhal ordonă încetarea oricăror certuri și polemici și anulează orice pedepse pronunțate de cele două tabere una împotriva alteia, amenințându-i pe recalcitranți cu blesteme și afurisanii.

Atitudinea conciliantă a lui Teodosie II n-a mulțumit nicio partidă, așa că în 1773 Patriarhia Ecumenică revine cu alte două scrisori patriarhale și sinodale către athoniți, de data asta numai pe tema pomenirilor celor adormiți. În iulie 1773³⁶, patriarhul Teodosie II repetă, cu avizul patriarhului Ierusalimului Sofronie V și a 13 mitropoliți, hotărârea din iulie 1772 — cei ce săvârșesc pomenirile sâmbăta, potrivit obiceiului vechi, bine fac, iar cei care le săvârșesc duminica, potrivit obiceiului de la oraș, nu sunt opriți. Athoniții sunt îndemnați din nou la pace. Pedepsa excluderii pronunțată de lavrioți împotriva „colivarilor” e anulată, iar dușmanilor acestora li se interzice să-i numească „eretici”, „inovatori” sau cu alte apelative ofensatoare pe cei ce „săvârșesc bine pomenirile în zi de sâmbătă”, dar nici acestora din urmă nu li se permite „să facă reproșuri celor ce vor să le săvârșească duminica sau în orice altă zi a săptămânii”. Discuțiile au continuat însă cu aceeași îndârjire, așa că la doar câteva luni patriarhul Samuil Hangeri (în a doua păstorire între noiembrie 1773 și decembrie 1774), exasperat de faptul că Muntele Athos ajunsese să fie un „munte sălbatic în loc

³⁶ PH. MEYER, 1894, p. 231–233.

de un munte sfânt” (*agrion mallon eipein ē hagion*), repetă într-o nouă scrisoare patriarhal-sinodală³⁷ decizia din iunie 1773 și fără să ia partea niciunei tabere dă, tot împreună cu Sofronie V al Ierusalimului, o soluție pragmatică: toți monahii din schiturile athonite sunt obligați să respecte rânduiala pentru pomeniri din mănăstirile mari de care depind. „Colivarii” au interpretat această decizie ca un triumf al cauzei lor.

„Anticolivarii” s-au regrupat însă, și la sfârșitul lui martie și începutul lui aprilie 1774 au ținut la mănăstirea Cutlumuș un mare „sinod” împotriva „colivarilor”, la care au participat foștii patriarhi Chiril V al Constantinopolului (1748–1757, † 1775) și Matei al Alexandriei (1746–1766) împreună cu alți opt episcopi retrași la Sfântul Munte și două sute de egumeni și monahi.

Refuzând să se prezinte în acest „sinod”, „colivarii” au ținut și ei un „sinod” monahal în chilia lui Partenie Scurtu, unde Atanasie din Paros a redactat o „mărturisire de credință”³⁸ prin care răspunde pe puncte calomniilor și acuzelor de „inovatori” formulate împotriva „colivarilor”:

1. În ce privește împărtășirea, nu există — așa cum spune Sfântul Ioan Hrisostom — o determinare temporară (40 de zile, 1 lună, 3 luni sau 6 luni), ci doar una subiectivă: nu timpul e important, ci conștiința și curăția sufletească; se precizează că, deși nu practică, nici nu învață împărtășirea zilnică, totuși „colivarii” nu-l judecă pe cel care face asta după cuvenita cercetare de sine, dar îi anatemizează pe cei ce susțin că pentru împărtășire „nu este necesară pregătirea și o curăție puternică prin pocăință”.

2. În ce privește pomenirea morților, se susține că trebuie plecat de la sensurile simbolice contrare ale sâmbetei și duminicii și de la incompatibilitatea între moarte și Înviere, plâns și bucurie, afirmată de *Constituțiile Apostolice* (V, 20; VII, 24), precum și de la simbolistica pe care o are

³⁷ PH. MEYER, 1894, p. 234–236.

³⁸ Ed. monahul TEODORIT: *Athanasiou tou Pariou Dēlosis tēs en Hagio Ōrei tarachōn alētheias*, Atena, 1988, p. 115–124.

coliva — icoană a trupului mort semănat în pământ — ireconciliabilă cu sensul Învierii; aceasta e baza prevederilor tipiconale din cărțile de cult și de tipic care rezervă pomenirilor numai zilele de sâmbătă, niciodată duminica; nu e vorba deci de o inovație ulterioară, ci de o predanie apostolică. Ceea ce nu înseamnă că aceia care fac pomenirile duminica sunt idolatri și au pierdut harul nemaivând preoție și Taine, cei care susțin aceasta fiind anatemiizați.

3. În conformitate cu *Actele Sinodului VII Ecumenic (787)*, se reafirmă apoi faptul că icoanele sunt, ca și crucea, sfinte și venerabile prin însăși întipărirea lor, și ca atare n-au nevoie să fie sfințite prin rugăciuni speciale și ungeri cu mir — rit recent (de origine latină) introdus în *Molitfelnicile* grecești moderne, dar care nu apare însă în manuscrisele grecești vechi.

4. Ultimul punct al mărturisirii răspunde altor calomnii circulante pe seama „colivarilor” de adversarii lor, care insinuau că aceștia ar susține că excluderea din biserică („afurisania”) n-ar avea temei, că agheasma mare și mică ar fi identice și anafura ar fi pâine simplă. Mărturisirea „colivarilor” afirmă fără echivoc legitimitatea practicii excluderii din biserică, efect al puterii preoției și instrument de luptă împotriva ereticilor; face o distincție clară între agheasma mare anuală, care are puterea apei botezului, și cea mică, lunară, care-și are originea în minunea Izvorului tămăduirii; și echivalează cu gustarea din agheasmă și gustarea din ang-fură, pâine deosebită de Darurile euharistice, dar care se împărtășește de harul peceții și crucii imprimate pe ea la proscomidie.

Atât „colivarii”, cât și „anticolivarii” au trimis la Patriarhia Ecumenică documentele adunărilor lor athonite. Reprezentantul „anticolivarilor”, învățatul Visarion din Rapsani († cca 1800), elev al lui *Vulgaris*, profesor la Constantinopol și monah la Nea Skiti, a reușit să-l manevreze pe noul patriarh Sofronie II (dec. 1774 — oct. 1780) și pe sinodali împotriva „colivarilor”. Și astfel același Sofronie — care în calitate de patriarh al Ierusalimului (apr. 1770 — înc. 1775) semnase anterior deciziile favorabile „colivarilor” din 1772

și 1773 — a întrunit în iulie 1776 în Fanar un sinod în care liderii „colivarilor” au fost denunțați în termeni extrem de duri: șarlatani, corupători, impioși, simulatori ai evlaviei, vase putrede ale Satanei, disprețuitori, minți luciferice, cacodocși, apostatați, răzvrățiți, hulitori. Și astfel Atanasie din Paros, Iacob Peloponezianul, Agapie Cipriotelul și Hristofor din Arta sunt condamnați la depunere din preoție, excludere din monahism și la reducere la starea de simpli laici și la îndepărtare din Biserică, iar toți prezumtivii lor adepți și cititorii sunt anatemizați³⁹. Degradat la treapta de simplu laic, Atanasie din Paros a părăsit în 1776 Athosul devenind pentru zece ani director al liceului grecesc (*Hellenomouseion*) din Tesalonic⁴⁰. În 1781 însă, în urma unei retractări și cereri de iertare, dascălul Atanasie obține de la patriarhul Gavriil IV (oct. 1780 — iun. 1785) o scrisoare de disculpare și reintegrare în preoție⁴¹. Actul califica acum drept „calomnii evidente și departe de adevăr” acuzele formulate împotriva sa în iulie 1776 și recunoștea implicit eroarea juridică a condamnării „colivarilor”.

Manualul anonim din 1777 — operă a lui Neofit Kavsokalivitul

În momentul cel mai critic al controverselor, la doar câteva luni după caterisirea principalilor lideri „colivari” de către sinodul Patriarhiei Ecumenice, în 1777 apărea în neogreacă la Veneția o cărticică de 177 pagini format mic (15×20 cm) cu titlul: *Manualul unui anonim dovedind faptul că creștinii sunt obligați să se împărtășească mai frecvent cu dumnezeieștile Taine, dat acum pentru întâia oară la tipar pe cheltuiala preacinstului și de Hristos iubitorului domn Dimitrie, închinător din Dristra [azi Silistra], Vene-*

³⁹ PH. MEYER, 1894, p. 236–241. Condamnarea e semnată de 2 patriarhi și 16 mitropolii.

⁴⁰ În 1786 va pleca în insula Chios, unde va preda până în 1811, murind la adânci bătrâneți în 1813. În tot acest răstimp a polemizat intens cu catolicismul, cu voltairismul francez și cu iluminismul grec reprezentat de A. Korais.

⁴¹ Ed. PH. MEYER, 1894, p. 241–242.

ția, 1777, la Nicolae Glykis din Ioannina⁴². Volumașul a avut pe cât se pare un tiraj restrâns și o circulație limitată (de exemplu, niciun exemplar nu se găsește în nicio bibliotecă publică din Grecia, doar trei sau patru aflându-se în bibliotecile din Sfântul Munte și la Veneția), ceea ce explică faptul că, în ciuda caracterului său polemic, n-a avut niciun ecou și nicio reacție din partea oficialităților bisericesti din Fanar. Savanții au oscilat până nu de mult în ce privește stabilirea paternității lucrării între Neofit Kavsokalivitul și mitropolitul Macarie Notara al Corintului⁴³ (căruia i-o atribuie în biografia acestuia Atanasie din Paros). Primul care a reatribuit-o lui Neofit, pe baza referirilor din finalul textului la prezența autorului în „Corona oraș al Transilvaniei” și „Brașov”, a fost monahul Teoclit Dionisiatul⁴⁴. Dar cel care a stabilit definitiv că „Manualul” anonim editat la Veneția în 1777 e o traducere neogreacă fidelă a lucrării *Despre Împărțășirea continuă* datată 13 ianuarie 1772, Brașov, și păstrată în originalul scris în greaca veche în manuscrisul grec BAR 988, f. 225v–261r⁴⁵ între alte scrieri ale lui Neofit Kavsokalivitul, a fost monahul athonit Teodorit de la schitul Aghia Ana (azi ieromonah într-o sihăstrie din insula Paros).

⁴² *Encheiridion anōnymou tinos apodeiktikon peri tou hoti chrēstousin hoi Christianoi sychnoteron na metalambanōsi ta theia mystēria, nyn prōton typosis ekdothen dapanē tou timiōtatou kai philochristou kyriou Dēmētriou, proskynetou tou ek Drystras, Enetiēsīn, 1777, para Nikolaō Glykei tō ex Iōanninōn*. Textul a fost reeditat de monahul Teodorit: NEOPHYTOU HIERODIAKONOU KAUSOKALYBITOU *Peri tēs synechous Metalēpseos*, Ekd. Tēnos, Atena, 1975, reed. 1992, p. 117–216, diviziunea în capitole aparține editorului grec; trad. rom. mai jos, p. 103–177.

⁴³ În 1853 filologul K. Sathas o atribuia, cu dubii însă, lui Neofit, dar în 1872 G. Zavira o atribuia lui Macarie. În 1916 M. GHEDEON (*infra* n. 54, p. 46) o atribuia corect lui Neofit, atribuire respinsă însă de L. PETIT în 1927 (*Dictionnaire de Théologie Catholique* IX, 2, col. 1451) care s-a pronunțat în favoarea lui Macarie, fiind urmat în unanimitate de toți specialiștii occidentali și greci până în 1970 (inclusiv CH. TZOGAS în 1969, *op. cit. supra*, p. 125).

⁴⁴ THEOKLĒTOU MONACHOU DIONYSIATOU, *Hagios Nikodemos ho Hagioreites*, Atena, 1959, p. 110.

⁴⁵ O copie incompletă și în manuscrisul grec BAR 192, f. 19r–60v.

Aceasta a dezgropat — iar în 1975 a reeditat acest text — ca urmare a unei polemici pe tema „desei împărtășiri” declanșate în 1969–1970 între o parte din monahii de la Aghia Ana, adepți ai împărtășirii frecvente, și autoritățile de la Marea Lavră și din Iera Kinotita care i-au denunțat într-un raport și o scrisoare deschisă provocând îndepărtarea acestora în 1971 din Athos⁴⁶.

În originalul elin „Manualul” în greaca populară despre deasa împărtășire al lui Neofit Kavsokalivitul editat anonim în 1777 poartă un titlu mai extins care evidențiază caracterul său polemic. Pe 13 ianuarie 1772 ierodiaconul Neofit Peloponezianul cel „dintre evrei” pune în Brașov punctul final al unui tratat dedicat unui anume „Kyr Ioan Choniatis”, lucrare prin care urmărea să arate nu doar că „credinșii trebuie să se cuminece încontinuu cu dumnezeieștile Taine”, ci și să-i combată pe „cei care din pretinsă evlavie întorc spatele la dumnezeiasca Liturghie Împărtășirii din Taine”. Structura lucrării reflectă bine acest dublu obiectiv demonstrativ-polemic (apodictic-dialectic): după un prolog și o scurtă introducere pozitivă, scrierea se prezintă sub forma unui dialog în care autorul răspunde unui număr de 36 de obiecții ridicate de un preopinent fictiv cu rang de cleric. Cuvântul-înainte e fără echivoc în acest sens: deși conștient de faptul că nu oricine are dreptul de a învăța pe alții în Biserică, totuși pentru a evita ca tăcerea să nu devină complicitate, oricine are datoria de a demasca abaterile și abuzurile și de a lupta pentru adevăr până la moarte. În cazul de față e vorba de a demasca scripturistic, patristic și canonic „inovația pierzătoare” de suflete care a introdus

⁴⁶ Etapele conflictului și apologia grupului de la Aghia Ana la THEODORËTOU MONACHOU HAGIOREÏTOU, *He eucharistiakē symmetochē en Hagio Orei. Phaeinon apologēma epi tēs en Athō antilogias peri „kanonikēs” proseleuseōs tōn pistōn en tē theia Koinonia (hypo to phōs tōn hierōn kanonōn kai tēs synolou hieras paradosēs)*, Hagion Oros – Athena, 1972, p. 52–82 conflictul, și p. 83–268 apologia; cartea e dedicată de Teodorit memoriei lui Neofit Kavsokalivitul cu prilejul împlinirii a 200 de ani de la redactarea lucrării sale *Despre Împărtășirea continuă*.

în Biserică legiferarea unor soroace anume (*kairoi*) pentru apropierea de împărțășirea cu Sfintele Taine — doar de două sau trei ori pe an — și de a scoate la lumină motivația absurdă care-i face pe creștini să întoarcă spatele din evlavie, chipurile, Mesei Pâinii Vieții care li se întinde la fiecare Liturghie. Or lucrurile stau exact invers: toți credincioșii care se adună în biserică la fiecare Liturghie solemnă — duminica și în sărbători, nu în fiecare zi — trebuie să se împărțășească. Această regulă se poate deduce din însăși celebrarea Liturghiei (care-i cheamă pe toți să se apropie cu frică și cu dragoste), din conținutul canoanelor 8–9 apostolic și 2 Antiohia, care îi pedepsește pe cei ce nu se împărțășesc fără motiv întemeiat, precum și din cel al canoanelor 3, 13 și 16 ale lui Timotei al Alexandriei (+ 385), ca și din cuvintele Sfântului Ioan Hrisostom (+ 406) în *Omilia a 3-a la Efeseni*, care califică drept insolentă și nerușinare simpla asistență la Liturghie. Pretextul invocat — împărțășirea e doar pentru cei desăvârșiți, desăvârșire care nu poate fi atinsă decât arareori de cei încurcați în lucrurile vieții — trădează nu evlavie, ci indolență (*rhathyμία*) și indiferență, lipsă de frică de Dumnezeu și refuzul lucrării poruncilor Lui și a chemării la Masa Lui. Este vorba de o pseudo-evlavie, de o „evlavie lipsită de evlavie” (*aneulabēs eulabeia*). Indolența și refuzul apropierei nu trebuie combătute însă cu insolenta apropierei fără pregătire și fără punerea la încercare de sine (*dokimazein*), pe care o cere Apostolul Pavel (1 Co 11, 28). Scopul adevărat al acestei puneri la încercare de sine (ob. 1) nu este de a ne autorespinge și ține la distanță (*apodokimazein*), ci de a ne face încercați și vrednici. În orice caz, nu credinciosul decide întemeiat asupra neapropierii sale de Taine, care nu stă la latitudinea voinței lui: singurele motive întemeiate de neapropiere sunt fie lipsa permisiunii din partea duhovnicului, fie o lipsă de pregătire impusă de o situație de necesitate, ambele situații fiind fără voința lui. Împărțășirea nu are apoi drept criteriu desăvârșirea sau nedesăvârșirea — în sensul că desăvârșiții s-ar putea împărțăși oricând, iar cei nedesăvârșiți maximum de două-trei ori pe an (ob. 2) —, întrucât ea este în primul rând

leac pentru cei bolnavi și merinde de drum; ca atare, ea este necesară mai mult pentru cei nedesăvârșiți! Criteriul împărtășirii este curăția sau necurăția conștiinței. Ca atare, împărtășirea nu este imposibilă pentru cei nedesăvârșiți (ob. 3); dovada practică sunt preoții, care, deși sunt departe de a fi desăvârșiți, ba chiar din contră, nu încetează să liturghisească și să se împărtășească încontinuu. Invocarea necesității unui post de 40 de zile înainte de împărtășire (ob. 4) a dus la practica împărtășirii anuale a credincioșilor: o singură dată pe an, în Săptămâna Mare. Iar de aici s-a ajuns la obiceiul „țaranilor daci [români]” de a se împărtăși o dată pe an dintr-o pâine obișnuită muiată în vin numită „paște”. Desigur, Împărtășania nu e nici „ciorbă” zilnică (ob. 5), dar nu timpul, ci curăția conștiinței contează, și ea vine din disponibilitatea de a răspunde — în trei moduri diferite: din frică, interes sau iubire, ca robi, slugi tocmită cu plată sau fii — poruncilor și chemării lui Hristos. La Liturghie sunt chemați să se apropie „ori de câte ori” vor (cf. 1 Co 11, 26) și cei desăvârșiți hrăniți cu mâncare solidă, cât și cei nedesăvârșiți hrăniți doar cu lapte, și singura piedică în calea apropierii de Domnul e indolența: ea este cea care ne face nevrednici și vinovați. Născocind mereu pretexte, indolența mistuie ca o cangrenă trupul Bisericii. Simpla cerere de iertare a datoriilor prin rugăciune (ob. 6) nu e suficientă, nici simpla asistență la Liturghie (ob. 7), fiindcă de Mântuitorul trebuie să ne atingem ca femeia cu scurgere de sânge (Mt 9, 20 par.). Refuzul de a ne atinge de El din evlavie (ob. 8) e refuzul lui Petru de a se lăsa spălat pe picioare de Hristos (In 13, 8); nu e refuzul centurionului roman (Mt 8, 8) (ob. 9), care a făcut asta pentru că era păgân, ci cel vinovat al gadarenilor (Mt 8, 34), ori Iisus trebuie primit cum a făcut Zahau (Lc 19, 9) și Marta și Maria (In 11). Oprirea Mariei Magdalena de a se atinge de trupul Domnului înviat (In 20, 17) (ob. 10) era pentru că nu primise pe Duhul Sfânt; asemenea lui Toma (In 20, 27), noi toți trebuie nu doar să ne atingem de coasta Lui, ci și să bem din Sângele țâșnit din ea. Și nu e suficient să facem aceasta doar de două-trei ori pe an (ob. 11), și aceasta din trei mo-

tive: pentru că, după ce se naște duhovnicește, omul are nevoie zilnic de hrană spirituală, Pâinea cea spre ființă (Mt 6, 11), și de iertarea păcatelor care vin din împărtășirea din Jertfa euharistică perpetuă a Domnului. Continuitatea Jertfei euharistice implică în mod logic și continuitatea împărtășirii din ea și din roadele ei. Nu pustnicii și Maria Egipteanca dau Bisericii regula, ci chinoviții asemenea avvei Apollo, care se cuminecau zilnic. Faptul că Biserica nu pedepsește abținerea nejustificată (ob. 12) nu e un argument, fiindcă nu e pedeapsă mai mare decât privarea voluntară de Viață (cf. In 3, 36). Canoanele 9 apostolic și 2 Antiohia nu trebuie luate în interpretarea atenuată a lui Valsamon, care le acomodează la obiceiul deja dominant al împărtășirii rare și al substituirii ei prin anafură (ob. 12–14), ci potrivit interpretării literale a lui Zonara, care consună cu tradiția apostolică. De altfel practica actuală a împărtășirii de două-trei ori pe an nu poate fi invocată drept normativă (ob. 15), întrucât niciun obicei nu poate prevala în fața canoanelor explicite ale Bisericii. Demascarea practicilor abuzive din Biserică a fost practică în toate timpurile, și ea nu este o contestare a Bisericii universale. Simplilor credincioși păstoriți le este interzis să-și judece păstorii (ob. 16) numai în ce privește viața lor, nu în ce privește ceea ce spun și fac, lucruri care trebuie să fie verificate dacă sunt în conformitate cu Scriptura și canoanele Bisericii. Iar practica de acum a Bisericii invocată drept argument (ob. 17) arată că sub nicio formă credincioșii vrednici (nici chiar muribunzii) nu sunt împărtășiți mai devreme de 40 de zile, care e ritmul de împărtășire chiar și pentru pustnici, în timp ce monahii din chinovii se cuminecă doar de patru ori pe an; Neofit a văzut nu numai laici respinși, ci și faptul că preotului din Brașov care-l împărtășea de două ori pe săptămână i s-a reproșat acest lucru. Acuzația că practica Împărtășirii frecvente duce la schismă (ob. 18) e incorectă, întrucât e vorba nu de încălcarea, ci doar de reamintirea canoanelor; de ea se scandalizează (ob. 19) numai cei care fie din răutate (clericii), fie din lipsă de experiență (laicii) se încapățânează să țină la regula fără temeii canonic a împărtășirii de două-

trei ori pe an. Nici insultarea autorului — care ar fi un nimeni în Biserică (ob. 20) — nu e un argument, nici invocarea unanimității (1 Co 1, 10) (ob. 21), fiindcă dezacordul e permis când e vorba de respectarea adevărului din vechime. Nu e nevoie să fi profet (ob. 22) pentru a reaminti întâistăătorilor (preoților și episcopilor) datoria pe care o au. Și nu trebuie pretextat faptul că ar fi vorba de un lucru mărunț și, chipurile, nesancționat (ob. 23–24). Toți credincioșii aduc prin preot („Ție Îți aducem...”) Jertfa euharistică în care Sângele lui Hristos se varsă pentru toți: a nu-L bea înseamnă că Hristos moare degeaba, Jertfa euharistică e adusă degeaba dacă nu se împărtășește din ea nimeni dintre credincioși, împărtășirea doar a preotului neschimbând situația. Îndemnurile Părinților au pentru ortodocși valoarea de porunci care trebuie urmate, nu de simple sfaturi. Invocarea ca pretext de eschivare a unor texte evanghelice scoase din context (ob. 24 final – 28) sau a penitențelor din Biserică veche care asistau doar la Liturghie fără să se împărtășească (ob. 29) maschează prost adevărata motivație a abținerii de la împărtășirea frecventă: indolența, lenea și disprețul față de Taine drapat în faldurile unei evlavii mincinoase. Deși e mai aproape de adevăr, apelul la neputințele sufletești ale majorității credincioșilor aflați în biserică (ob. 30–31) e doar pe jumătate adevărat, fiindcă bolnavii nu fug de leacuri, ci aleargă la medic. Singurele referințe de autoritate citate în sprijinul regulii împărtășirii de trei ori pe an — *Tomosul Unirii* (din 920) (ob. 32) și *Mărturisirea Ortodoxă a lui Petru Movilă* (1642) (ob. 33) — pot fi ușor demontate drept răstălmăciri: primul îi are în vedere doar pe cei căsătoriți a treia oară, iar cea de-a doua vorbește de împărtășirea o dată sau de trei ori pe an ca de un minimum, dar amintește și de împărtășirea lunară și nu o interzice pe cea săptămânală. La obiecția clericului preopinent că, dacă s-ar aplica întocmai canoanele apostolice și toți cei ce nu s-ar împărtăși ar fi scoși afară din biserică, acest fapt i-ar arunca pe credincioși în disperare, Neofit replică arătând că problema e veche și nu trebuie pretextată lipsa de evlavie a generațiilor mai noi. Rolul clericilor este toc-

mai acela de a-i face evlavioși pe fiii Israelului duhovnicesc (Lv 15, 31) care e Biserica, desființând regula împărțirii la soroace fixe (40 de zile) și a substituirii anafurei în locul Euharistiei. Exclamația preotului la Liturghie: „Sfințele sfinților!” invocată ca pretext în sprijinul regulii împărțirii rare (ob. 35) se cere și ea interpretată corect: nu numai credincioșii, ci și preotul care strigă trebuie să fie sfânt; în fața realității trebuie depășită ipocrizia dublului standard și atunci fie să nu se împărțăsească nici preotul, fie să-i împărțăsească pe cei care, deși încă nedesăvârșiți, s-au curățit prin pocăință. Creștinii sunt numiți aici „sfinți” nu într-un sens etic-ascetic subiectiv deplin, fiindcă nu sunt desăvârșiți, ci într-unul sacramental, obiectiv, în virtutea sfințeniei harului pe care l-au primit la Botez și a credinței ortodoxe sfinte pe care o mărturisesc. De altfel sfințenia și desăvârșirea creștină autentică este întotdeauna împletită cu conștiința profundei păcătoșenii personale și a unei smerenii depline, departe de orice fariseism ipocrit (cf. Lc 18). În ce privește pedeapsa îndepărtării temporare din biserică (*aphorismos*) (ob. 36), ea este bună doar pentru indivizi — și atunci are un sens ziditor —, nu pentru comunități întregi, pe care le-ar distruge. Dacă cei slabi trebuie susținuți și cei care nu ascultă de cuvânt trebuie câștigați prin exemplul vieții noastre, în schimb împotriva prejudecăților și pretensei evlavii născute din indolență trebuie protestat public fără menajamente.

Conlucrarea Macarie-Nicodim

Publicat în 1777 într-un moment dificil pentru „colivari”, caterisiți doar cu câteva luni înainte, „manualul” militant al polemicului Neofit⁴⁷ ar fi putut avea, chiar și editat ano-

⁴⁷ Neofit a reluat sintetic argumentele discuției despre Împărțirea continuă și în monumentală sa *Epitomă a canoanelor*. Textele respective au fost recent editate de monahul Teodorit, *supra* n. 12, 2002, p. 71–88 comentarii la canoanele 101 și 58 Trullan, 8–9 apostolic și 2 Antiohia; și p. 126–137: lista a 21 de argumente în favoarea împărțirii continue; cf. și p. 198–204 pledoaria pentru rostirea cu glas tare (nu „în taină”) a rugăciunilor Liturghiei.

nim, efectul detonator al unei bombe într-o atmosferă încărcată cu vapori inflamabili. Fapt curios însă, volumașul a scăpat vigilenței ierarhiei din Fanar. Tot acum însă

„în anul 1777 — cum scrie în 1811–1813 ieromonahul Eftimie, biograful Sfântului Nicodim Aghioritul — a venit [în Athos] Preasfințitul Macarie al Corintului și, după închinarea la sfintele mănăstiri, a venit la Karyes și fost primit oaspete la chilia Aghios Antonios de un compatriot al său, bătrânul David. Și aflându-se ei acolo, l-a strigat și pe Nicodim și l-a îndemnat să revizuiască «Filocalia» și în acest fel binecuvântatul a început — dar ce a început? Sunt nedumerit, și nu știu ce să spun. Lupte duhovnicești? Sau osteneli covârșitoare ale minții și trupului său? Dar nu numai acestea pe care le-am spus, ci și altele, unde n-ajunge mintea mea să gândească. A început, spun, de la «Filocalie» și aici vedem preafrumosul său prolog și viețile pe scurt pline de miere ale dumnezeieștilor Părinți. În chip asemănător a îndreptat și «Evergetinos»-ul și l-a împodobit cu un preafrumos prolog. A îndreptat și lărgit și mica lucrare cu totul de aur «despre dumnezeiasca și sfânta neconținută Împărtășanie»⁴⁸.

După ce „colivarii” reactivi și polemici din prima generație părăsiseră Athosul din pricina scandalurilor și tulburărilor în 1759 (Neofit Kavsokalivitul), respectiv în 1776 (Atanasie din Paros), locul lor a fost luat de „colivarii” din a doua generație reprezentați de Macarie al Corintului și Nicodim Aghioritul. Temperamente monahale, firi ascetice și contemplative, aceștia au dat reacției tradiționaliste turnura unui proiect pozitiv. Născut în 1731, Macarie își încheia brusc episcopatul început în 1765 refugiindu-se din fața represaliilor otomane care au înăbușit revolta grecilor din Peloponez, ca urmare a victoriei flotei ruse asupra celei turce în Marea Egee de la Ceșme în 1770. Până la stabilirea sa definitivă în 1790 alături de Atanasie din Paros în insula Chios, unde va muri în 1807, mitropolitul rămas fără turmă

⁴⁸ E. CITTERIO, 2001 (*supra* n. 18), p. 343.

a răătăcit ca simplu monah prin insulele arhipelagului grecesc din Egeea. Tot în urma tulburărilor din 1770, părăsește școala din Smyrna și revine în Naxos ca secretar al mitropolitului insulei și mai tânărul Nicola Kalivurtzis din Naxos. Aici întâlnește trei monahi „colivari” fugiți din Athos: Grigorie, Nifon și Arsenie, iar pe insula vecină Hydra îl descoperă pe mitropolitul Macarie. Întâlnirile au avut un impact decisiv asupra tânărului Nicola. În 1775, în vârstă de 26 de ani, vine la Athos și e tuns ca monah primind numele Nicodim. Erau anii cei mai furtunoși ai disputei dinainte de condamnarea „colivarilor” în iulie 1776. Tulburat, Nicodim încearcă să plece în Moldova atras de faima starețului Paisie Velicikovski, stabilit aici după 17 ani petrecuți la Athos între 1746–1763; împiedicat însă de o furtună, revine în Sfântul Munte, unde — cu excepția unei șederi de un an în 1782 pe insula Skyropoula, alături de „gheron”-ul său Arsenie — va trăi în diverse schituri până la moartea sa în 1809.

Cu fenomenala sa memorie și capacitate de muncă intelectuală, Nicodim va devora ca genial autodidact vastele biblioteci din Sfântul Munte. Împreună cu mitropolitul Macarie, aflat pentru scurte șederi în Athos în 1777 și 1784, Nicodim a demarat un amplu program de editare a izvoarelor tradiției ortodoxe bizantine reușind să publice atât în timpul vieții, cât și după moarte o adevărată „Enciclopedie a Ortodoxiei”, o vastă bibliotecă de texte patristice și moderne în originale bizantine sau în traducere neogreacă.

Trilogia anilor 1777–1783

Așa cum arată biograful său Eftimie, primele concretizări ale acestui ambițios program au luat contur încă din 1777–1778. Mitropolitul Macarie a adus probabil cu el în Sfântul Munte, sau a găsit în bibliotecile de aici, două voluminoase manuscrise și o broșură foarte recent tipărită și i-a încredințat tânărului Nicodim revizuirea textului pentru tipar și redactarea prologurilor în vederea editării. Cele două manuscrise constituiau două vaste antologii-enciclo-

pedii de texte patristice și bizantine: una — *Filocalia* — era o amplă antologie de scrieri mistice din secolele IV–XV tratând practica rugăciunii isihaste, iar cealaltă — așa-numitul *Evergetinos* — era o antologie (*synagogē*) pe teme ascetice extrase din scrierile patristice de egumenul Pavel († 1054) al mănăstirii Născătoarei de Dumnezeu Binefăcătoarea (Theotokos Evergetis) de lângă Constantinopol. Tânărul Nicodim a îngrijit textul în greaca veche al acestor imense antologii și a redactat prologurile și notițele introductive la autorii scrierilor din *Filocalie*. Pe lângă aceste două veritabile enciclopedii duhovnicești de mistică și ascetică ale spiritualității răsăritene bizantine, mitropolitul Macarie a adus cu el la Athos și un exemplar al proaspăt apărutului „Manual” anonim neogrec despre Împărtășirea frecventă, o „mică lucrarea cu totul de aur” (*panchrysiōn ponēmation*) pe care, așa cum scrie Eftimie biograful, la îndemnul și cu conlucrarea lui Macarie, „a îndreptat-o și a lărgit-o” (*edi-ōrthōse kai eplatyne*). Odată terminată revizuirea și pregătirea pentru tipar, mitropolitul Macarie s-a ocupat de identificarea unor surse de finanțare printre negustorii bogați din Smyrna, și astfel cele trei lucrări văd lumina tiparului la Veneția în 1782 și 1783⁴⁹, alcătuiind o veritabilă

⁴⁹ 1) *Philokalia tōn hierōn nēptikōn syneranistheisa para tōn ha-giōn kai theophorōn Paterōn hēmōn en hē dia tēs kata tēn praxin kai theōrian ēthikēs philosophias ho nous kathairetai, phōtizetai kai teleioutai (Filocalia sfinților neptici [trezvitori] adunată de la sfinții și de-Dumnezeu-purtătorii Părinți, în care mintea e curățită, luminată și desăvârșită potrivit filozofiei morale prin făptuire și contemplare. Îndreptată cu cea mai mare grijă și dată la tipar acum pentru prima oară pe cheltuiala preacinstiului și preaevlaviosului domn Ioan Mavrocordat spre folosul obștesc al ortodocșilor)*. Ediții: Veneția, 1782, XVI + 1207 (XVI + 1–550, 551–1207) p. în 4°; Atena, 1893², 2 vol.; Atena, 1957–1963³, 5 vol. (rețipărite 1974–1976).

2) *Synagogē tōn theophthongōn rhēmātōn kai didaskaliōn tōn theophorōn Paterōn apo pasēs Graphēs theopneustou, synathroistheisa kai oikeiōs kai prospchorōs ektetheisa eis ōpheleian tōn entynchanontōn, para Paulou tou hosiōtatou monachou kai ktētoros Monēs tēs Hyperagias Theotokou tēs Euergetidos (Adunare de ziceri de-Dumnezeu-grăitoare și învățăături ale de-Dumnezeu-purtătorilor și Sfinților Părinți strânsă cu cuviință de orice scriptură insuflată*

trilogie a vieții duhovnicești ortodoxe: ascetică — mistică — euharistică.

Carte anonimă despre Împărtășirea continuă din 1783

Dacă *Filocalia* și *Evergetinos*-ul erau simple editări ale unor texte în greaca veche și se adresau ca atare cu precădere monahilor, în schimb *Cartea folositoare de suflet despre Împărtășirea continuă*, editată anonim și scrisă în neogreacă, viza prin însuși acest fapt un public mai larg. Dimensiunile cărții sunt iarăși importante: publicată în același format mic (12×15 cm) ca și *Manualul* anonim din 1777, *Cartea folositoare de suflet* apărută în 1783 avea un număr de 343 de pagini față de cele 177 ale *Manualului*. Și acest simplu fapt ca și sumarul diferit arată limpede că nu era vorba de o simplă adaptare, prelucrare și amplificare a lucrării anterioare a lui Neofit⁵⁰, ci de două lucrări clar dis-

de Pavel monahul ctitorul mănăstirii maicii lui Dumnezeu Binefăcătoarea [Evergetis din Constantinopol] și numită și Evergetinos, care a fost luată din biblioteca sfintei Mănăstiri Împărătești și Patriarhale din Sfântul Munte numită Cutlumuș. Acum tipărită pentru prima dată cu cheltuiala preagenerosului și preanobilului domn Ioannis Kanna spre folosul cititorilor). Ediții: Veneția, 1783, XXXVI + 1098 p. in 4°; Constantinopol, 1861; Atena, 1900 (3 vol.), 1901 (3 vol.), 1957–1958 (2 vol.), 1983–1985 (4 vol., text original + versiune neogreacă).

3) *Biblion psychōphelostatōn peri tēs synechous Metalēpseōs tōn achrantōn tou Christou Mystērion nyn to proton typothen eis koinēn opheleian tōn Orthodoxōn Christianōn* (*Carte foarte folositoare de suflet despre Împărtășirea continuă cu preacuratele lui Hristos Taine, tipărită acum pentru întâia oară spre folosul de obște al creștinilor ortodocși*). Ediții: Veneția, 1783, XXV + 343 p. in 8°; Atena, 1887, 1895, 1922, 1931, 1971; Volos, 1971.

⁵⁰ Cum pretind eronat în foaia de titlu și în însemnarea de la p. 117–118, editorii traducerii parțiale a lucrării lui Nicodim realizate de evlaviosul părinte Petroniu Tănase, starețul schitului românesc Prodromu de la Sfântul Munte: NEOFIT KAVSOKALIVITUL / SFÂNTUL NICODIM AGHIORITUL, *Carte folositoare de suflet despre deasa Împărtășire cu preacuratele lui Hristos Taine*, Ed. Orthodoxos Kypsele, Tesalonic — Grecia, 1992; reed.: SFÂNTUL NICODIM AGHIORITUL / NEOFIT KAVSOKALIVITUL, *Deasa Împărtășire cu preacuratele lui Hristos Taine* (Izvoare duhovnicești IX), Arhiepiscopia Ortodoxă Alba Iulia. Ambele ediții stau din păcate sub semnul improvizației și al amatorismului.

tincte. Și nu doar prin dimensiunile diferite, ci și prin diferența netă de stil și tonalitate. Dacă *Manualul* era o lucrare polemică redactată în stil dialectic sub forma unui dialog în contradictoriu, *Cartea folositoare* e o scriere deliberat irenică în care domină spiritul pozitiv și argumentația patristică, iar materialul mult mai amplu utilizat este dispus după un plan sistematic, clar și conceput și riguros — aproape scolastic — articulat: două prologuri și un epilog încadrează trei părți principale: prima e un comentariu al Rugăciunii Domnului („Tatăl nostru”), a doua e o demonstrație a necesității, utilității și riscurilor abandonării practicii împărtășirii frecvente, iar cea de-a treia (singura în care se vede limpede prelucrarea textului lui Neofit) e răspunsul la 13 obiecții ale adversarilor cuminecării frecvente.

În cuvântul către cititori Nicodim schițează o comparație între atitudinea creștinilor față de Euharistie și cea a evreilor în pustie față de mana care le cădea din cer de la Dumnezeu: în timp ce 40 de ani evreii au mâncat zi de zi din această mană, deși ea era doar o umbră și prefigurare a Euharistiei viitoare, creștinii de acum, care au prin Euharistie însuși realitatea prezenței lui Dumnezeu, se împărtășesc doar o dată sau de două-trei ori pe an, deși cei din vechime se împărtășeau de trei-patru ori pe săptămână sau chiar zilnic. Cauza adevărată a acestei atitudini inacceptabile nu este evlavia, ci nepăsarea și răul obicei al creștinilor care, asemenea evreilor în pustie, nostalgici după cărnurile Egiptului, preferă lui Hristos și virtuților plăcerile trecătoare ale lumii. Văzând această nepăsare generalizată față de Sfintele lui Hristos Taine, „un creștin iubitor de Hristos” — Neofit Kavsokalivitul — a alcătuit cu zel inimos o cărticică prin care cheamă la restaurarea „obiceiului plin de har al vechilor creștini” și demonstrează necesitatea pentru mântuire care obligă pe toți creștinii care nu sunt supuși unor pedepse și canoane de la duhovnicii lor să se împărtășească frecvent (*sychna*).

În stilul propriu lui Nicodim Aghioritul, cel de-al doilea cuvânt-înainte (prolog) situează tema lucrării în orizontul antropologiei și ecleziologiei patristice. Omul creat dintr-un

suflet material alcătuit din patru elemente și înzestrat cu cinci simțuri, și dintr-un suflet nemuritor tripartit după chipul Treimii, a fost creat și pus în rai pentru a deveni asemenea lui Dumnezeu și Dumnezeu prin har mâncând la vremea potrivită din Pomul Vieții. Călcând însă porunca, a fost izgonit din rai, dar n-a fost abandonat de Dumnezeu Care, prin întruparea, patima și învierea Sa, i-a dat din nou comoara harului și leacuri de tămăduire prin cele Șapte Taine ale Bisericii și mai ales prin Euharistie. Întrucât lucrurile privitoare la celebrarea liturgică a Euharistiei și sensurile simbolice ale actelor ei, precum și la efectele Tainei pentru vii și pentru adormiți, au fost tratate pe larg de mulți dascăli ai Bisericii (începând cu Dionisie Areopagitul și sfârșind cu Nicolae Cabasila), autorul își propune să dezvolte doar tema folosirii de Euharistie prin împărtășire de către credincioșii vii, demonstrând scripturistic și patristic necesitatea și utilitatea Împărtășirii frecvente (*sychnē metalēpsis*) și vătămarea și pierzania sufletească care vin din Împărtășirea leneșă și zăbavnică (*argē kai scholia*), și soluționând obiecțiile adeptilor împărtășirii rare, de două-trei ori pe an.

Principalul argument în favoarea unei împărtășiri continue (*synechōs*) îl oferă rugăciunea „Tatăl nostru” prin poziția ei în cadrul Liturghiei între sfințirea Darurilor și împărtășirea de Ele. De aceea Nicodim consacră prima parte a *Cărții despre Împărtășirea continuă* unui comentariu teologico-duhovnicesc al Rugăciunii Domnești, în care rezumă faimoasa tâlcuire anterioare a Sfântului Maxim Mărturisitorul (+ 662) pentru care „Tatăl nostru” e un rezumat al întregului creștinism: revelație trinitară a paternității divine și a înfierii noastre, a egalității noastre cu îngerii în Împărăția lui Dumnezeu, a desfătării de Viața veșnică, a restaurării unității naturii umane fragmentate de păcat, precum și a biruinței asupra legii dezintegratoare a păcatului și a desființării tiraniei diavolului. Așa cum sintetizează Nicodim în epilogul acestei prime părți, prin prologul ei teologic „Tatăl nostru” e un rezumat al credinței, prin cererile sale e o epitomă a vieții practice a creștinului, iar prin ecfonisul

trinitar e o concentrare a vieții contemplative și eshatologice în vederea lui Dumnezeu. Dezvoltările cele mai importante sunt evident cele consacrate temei „Pâinii spre ființă”. Această expresie biblică poate fi înțeleasă ca referindu-se fie la pâinea obișnuită, hrana necesară a trupului, fie la hrana sufletească; iar Pâinea pentru suflet este la rândul ei fie Cuvântul lui Dumnezeu (cf. *Mt* 4, 4), fie Trupul și Sângele euharistic al lui Hristos (cf. *In* 6, 55): primul e raza, iar al doilea sunt însuși Soarele dumnezeiesc. Ambele, dar mai ales Euharistia, sunt pâine spre ființă, adevărata hrană „de toate zilele” a sufletului și a trupului de care avem nevoie „astăzi”. Împărtășirea continuă/frecventă (*synechēs/sychnē*) cu Sfintele Taine nu e, așadar, decât consecința logică a celei de-a patra cereri a Rugăciunii Domnului. Dar ea cere o pregătire prealabilă și o viață duhovnicească autentică sau măcar o conștiință curată printr-o mărturisire adevărată pentru a fi de folos sufletului. Așa cum sugerează a cincea cerere din „Tatăl nostru”, împăcarea cu Dumnezeu și aproapele prin iertarea păcatelor e absolut necesară, dar petele păcatelor spălate prin mărturisire sunt uscate/vindecate abia prin împărtășire, cele două netrebuind să fie dissociate.

Partea centrală a cărții e o demonstrație meticuloasă, pe baza unor extinse „dosare” de citate patristice, a necesității și utilității Împărtășirii frecvente. Necesitatea indispensabilă a acesteia o dovedesc pe rând: poruncile explicite și inevitabile ale lui Hristos Însuși („Mâncați”, „Beți”, „Luați”); apoi Faptele și Canoanele Apostolilor; apoi înseși actele și rugăciunile Liturghiei în interpretarea Părinților Bisericii citați abundant, care arată că scopul Liturghiei este cuminecarea; precum și însăși Împărtășania care, ca Viață și element constitutiv al sufletului — așa cum este hrana pentru trup —, atrage spre ea pe fiecare creștin, fiindcă dacă n-avem încontinuu poftă de această hrană veșnică, murim sufletește. Utilitatea împărtășirii frecvente este evidentă atât înainte, cât și în timpul împărtășirii, precum și după ea: înainte prin pregătirea pe care o cere prin mărturisire, înfrânare și străpungerea inimii; în timpul ei prin faptul că ni se dă spre iertarea păcatelor mici și vindecarea/uscarea

celor spălate prin mărturisire și, făcându-ne concorporali și consangvini cu Hristos, ne pregătește pentru viața veșnică, pentru învierea sufletului prin virtuți și pentru învierea trupului în slava și vederea lui Dumnezeu; iar *după* prin faptul că încălzește în creștinii adevărați iubirea de Hristos mergând până la martiriu, îi face să-și dubleze eforturile ascetice, atenția și rugăciunea pentru a-L putea primi în scurt timp din nou pe Hristos, Mirele iubit al sufletului lor. Întârzierea și amânarea împărtășirii — care vin de fapt din relaxare, lene, nepăsare și refuzul pregătirii adecvate — expun sufletele la grave vătămări venite atât din partea atacurilor demonilor, cât și din pricina privării lor de har și de bunurile cerești. Așa cum ne hrănim zilnic, așa trebuie să ne învingem indolența și comoditatea și să ne pregătim și, aprinși de înflăcărarea râvnei, să ne împărtășim frecvent, dacă nu în fiecare zi, măcar în fiecare duminică și sărbătoare. Hristos ni Se dă la fiecare Liturghie, iar creștinii rămân nepăsători față de primirea Lui cuviincioasă, și aleargă în schimb cu multe cheltuieli și primejdii în pelegrinaje după icoane, moaște sau la Ierusalim. Chiar dacă preoții ne împiedică, nu trebuie să abandonăm, ci să-i rugăm stăruitor cerându-le permisiunea până ce ne-o vor da.

Ultima parte a *Cărții folositoare* are drept temă răspunsul dat celor mai frecvente 13 obiecții aduse în epocă împotriva adeptilor împărtășirii frecvente, și ea e de fapt un rezumat și o sistematizare a discuției similare care face substanța *Manualului* lui Neofit. Împărtășirea frecventă nu e un privilegiu al preoților (1); acesta se referă doar la săvârșirea Liturghiei, al cărei scop e sfîntirea Darurilor și împărtășirea lor credincioșilor. Preoții care refuză să-i împărtășească pe cei ce vin cu evlavie sunt ipocriți și mincinoși: întâi îi cheamă, apoi îi alungă. Invocarea autorității Sfântului Ioan Hrisostom în sprijinul împărtășirii doar la 40 de zile (2) e abuzivă, citatul fiind scos din context, care respinge explicit orice soroace, cerând doar curăția conștiinței. Motivarea împărtășirii rare ca din mai multă evlavie (pentru evitarea banalizării) (3) pune în joc o pseudo-evlavie izvorâtă din nepăsare și sancționată de canonistul Zonara.

Invocarea cazului Mariei Egipteanca și al pustnicilor (4) nu e justificată, fiindcă nu pustnicii fac regula în Biserică și ei înșiși sunt vinovați dacă au posibilitatea de a se împărtăși și nu o fac. Exigența sfințeniei și a desăvârșirii personale pentru împărtășirea frecventă (5) e un maximalism excesiv lipsit de simțul nuanței și al diversității stărilor și treptelor pe care se află oamenii, și care ignoră faptul că Euharistia e o hrană de drum a sufletului pe calea desăvârșirii. Mâncarea cu măsură a Mierii duhovnicești (*Pr* 25, 16) (6) exclude doar ghiftuiala, nu continuitatea Împărtășirii: de patru ori pe săptămână după Sfântul Vasile cel Mare († 379) ori măcar duminica după Sfântul Grigorie Palama († 1359). Departe de a fi o erezie (7), împărtășirea frecventă, zilnică sau săptămânală, e atestată în vechiul monahism (avva Apollo) și presupusă de canoanele lui Timotei al Alexandriei. Patimile și păcatele ușoare nu opresc împărtășirea frecventă (8) care, făcută cu străpungere și frică, le iartă și le vindecă. Recomandarea ca puținii care s-ar împărtăși frecvent să se abțină pentru a nu-i scandaliza pe cei mulți care nu se împărtășesc (9) e un sofism, fiindcă scandalul e al celor care nu se împărtășesc și calcă astfel poruncile lui Dumnezeu. Originea regulii împărtășirii doar de trei ori pe an în *Tomosul Unirii* din 920 (10) e o prescripție dată doar pentru cei căsătoriți a treia oară extrapolată inacceptabil la toți creștinii. Chiar dacă împărtășirea frecventă nu e o dogmă de credință (11), ea este o poruncă și voință a lui Hristos Care nu a exclus de la împărtășirea cu Trupul Său nici pe Iuda, ci îi primește pe toți, atât pe cei vrednici, cât și pe cei nevrednici. Invocarea ascultării necondiționate de ierarhie și a necriticării regulilor stabilite de aceasta (12) e un abuz: ierarhia nu este deasupra Evangheliei și canoanelor, ci sub ele și ascultarea de preoți și duhovnici nu trebuie să fie oarbă, ci, în cazul în care aceștia împiedică un lucru poruncit de Dumnezeu și spun ceva absurd, trebuie rugați să înceteze, fiindcă pacea nu poate fi invocată împotriva adevărului. Împărtășirea de două-trei ori pe an e un lucru bun (13), dar nu suficient: cine e vrednic de două-trei ori pe an trebuie să se facă vrednic să răspundă chemării Dom-

nului și să se împărtășească mai frecvent, evident cu pregătire, învingând ispita nepăsării și a indolenței (*ameleia kai rhathymia*) prin care diavolul încearcă să ne țină la distanță de Masa Domnului ca să murim de foame duhovnicească. Să ne trezim din indolență și nesimțire și să ieșim din nominalismul liturgic prin care nu facem altceva decât să ne lipsim de harul ceresc!

Critici, condamnare și disculpare

Deși scrisă pe un ton moderat și pașnic, *Cartea folositoare de suflet* a provocat discuții aprinse la Athos. Într-un studiu publicat în 1883 la Constantinopol Manuil Ghedeon⁵¹ scria că văzuse la mănăstirea Xiropotamu un manuscris care în finalul său cuprindea o serie de scrisori polemice schimbate cu acel prilej de personaje importante în epocă, între care dascălii Atanasie din Paros și Serghie Makraios (1734/1740–1819)⁵². Din aceste corespondențe reiese cu claritate faptul că volumașul anonim îngrijit de Nicodim suscitase luări de poziții pro și contra și vii dispute. Astfel, în 8 decembrie 1783 Atanasie din Paros îi scrie lui Panayotis Palama împotriva dascălului Balanos care condamnase cărticica. Aceași reacție negativă și de vehementă condamnare transpare și dintr-o amplă epistolă a dascălului Serghie Makraios către duhovnicul și dascălul athonit Chiril din Agrapha, datată octombrie 1785. Din această scrisoare se poate bănui că același Serghie a fost implicat activ în condamnarea în termeni drastici a *Cărții despre Împărtășirea continuă* de Sinodul patriarhal prezidat de patriarhul ecumenic Gavriil IV (oct. 1780 – iun. 1785) în scrisoarea sa patriarhală și sinodală către athoniți din aprilie 1785⁵³.

⁵¹ M. GEDEON, „Heterodidaskaliai en tē Ekklesia Konstantinoupoleos meta tēn halosin”, *Ekklesiastikē Alētheia* 3 (1882–1883), p. 671–673.

⁵² Elev al lui Vulgaris la Academia Athonită, iar apoi profesor până la moarte la Școala Patriarhală din Fanar. Lui S. Makraios i se datorează și o cronică bisericească a anilor 1750–1800, ed. C. N. Sathas, *Mesaiōnikē Bibliothekē* III, p. 203–419; trad. rom. C. Erbiceanu: SERGIU MACREA, *Amintiri asupra istoriei bisericești de la 1750–1800*, București, 1901 (extras din revista *Biserica Ortodoxă Română*).

⁵³ Ed. M. GEDEON, *Kanonikai diataxeis* I, 1888, p. 269–272.

Semnata de patru patriarhi — trei ai Constantinopolului: Gavriil IV în funcție și foștii patriarhi Ioanichie (1761) și Teodosie II (1769–1776), și patriarhul în funcție al Ierusalimului, Avramie (1775–1782) — și nouă mitropoliți, scrisoarea sinodal-patriarhală amintește de raportul oficial trimis Patriarhiei de Comunitatea athonită cu privire la certurile și dezbinările create în Sfântul Munte în jurul cărțicei anonime despre Împărtășirea continuă: unii o primeau susținând trecerea la Împărtășirea frecventă, alții o respingeau invocând necesitatea unei pregătiri prealabile îndelungate cu mărturisire, înfrânare și penitență. Raportul întocmit din însărcinarea Sinodului pe marginea volumașului a tras concluzia că e „plină de răstălmăciri și raționamente false” și contravine „bunei ordini și bunului obicei dintru început al Bisericii”. Deși numai sinoadele au dreptul de a discuta și decide despre dogme și Taine, autorul care, de teama pedepsei și pentru a-i amăgi pe cei simpli s-a ascuns sub anonim, a îndrăznit să trateze „plin de trufie și fără rușine” despre lucruri mai presus de el. Prin însuși acest fapt cartea lui trebuie respinsă ca producătoare de scandal. În sine „cuminecarea mai continuă [*synechesteron*]” este „un lucru folositor” dar „numai dacă se face cu vrednicie [*axiōs*]”, pentru că, așa cum spune Ioan Hrisostom, nu timpul contează aici, ci conștiința curată, care trebuie spusă la încercare. Pentru a pune capăt certurilor, Sinodul hotărăște ca toți cei care dețin cartea să o arunce și nimeni să nu o mai citească întrucât e „greșită și contrară legii” (*hōs eptaiomenon kai paranomon*), și interzice sub blestem oricui să mai vorbească sau scrie despre astfel de lucruri.

Că discuțiile au continuat totuși arată scrisoarea inedită menționată deja din octombrie 1785 a dascălului Serghie Makraios către dascălul Chiril, duhovnic din Sfântul Munte⁵⁴. Serghie îl acuză pe Chiril că, lăsându-se furat de cărțica

⁵⁴ Rezumată de M. GEDEON în „Epi dyo heterodidaskaliōn”, *Ekklesiastikē Alētheia* 36 (1916), p. 40–46. Ar fi de dorit ca toată corespondența din manuscrisul de la Xiropotamu să fie identificată și publicată.

„sfăditoare și pricină de scandal” despre împărtășirea continuă, pune la îndoială legitimitatea condamnării ei sinodale, pe care o atribuie calomniilor. După ce a produs vâlvă în Constantinopol, cărticica a fost dată spre cercetare și raport lui Serghie, pe baza căruia ar fi fost condamnată ca „ascunzând sub aparențe plăgi pline de puroi și pierdere de vreme”. Motivele invocate pentru respingere nu sunt însă afirmații explicite ale cărții, ci o serie de posibile consecințe la care s-ar putea ajunge prin practica împărtășirii frecvente: banalizarea Euharistiei înțelese ca „pâine obișnuită”; punerea între paranteze a condițiilor stricte de punere la încercare a curăției conștiinței în apropierea de Sfintele Taine, stabilite de Sfinții Părinți; estomparea distincției dintre clerici și laici; și, mai ales, confuzia deliberată dintre „încontinuu” și „frecvent” (*synechōs/sychna*) sau, mai bine zis, nedeterminarea lor. Putând însemna și în fiecare ceas și în fiecare zi și în fiecare lună sau an, ele, alături de exegezele forțate și răstălmăcirile textelor patriștice și canonice, sugerează ideea dezastruoasă și inacceptabilă a unei împărtășiri continue sau frecvente fără nicio pregătire. Tocmai aceasta l-ar fi făcut pe autor să se ascundă sub anonim, și din principiu toate cărțile tipărite anonim trebuie condamnate întrucât vehiculează idei subversive. Critica lui Serghie Makraios n-a rămas fără replică, lui răspunzându-i atât Atanasie din Paros (cu o apologie și ea inedită a *Cărții folositoare*), cât și fostul mitropolit Damaschin al Tesalonicului, retras la Athos ca monahul Daniil. M. Ghedeon publică scrisoarea acestuia din urmă⁵⁵ care-l acuză pe Serghie Makraios de ieșire polemică „nefilozofică” și-l asigură că-și va pierde considerația monahilor și că se va putea aștepta chiar la atacuri.

• Rezistența „colivarilor” a avut până la urmă efect. Peste câțiva ani, în jurul lui 1790, patriarhul ecumenic Neofit VII (în prima lui păstorire, mai 1789 – martie 1794) îi scrie fostului mitropolit Macarie al Corintului o scrisoare⁵⁶ în

⁵⁵ *Ekklesiastikē Alētheia* 3 (1882–1883), p. 672.

⁵⁶ Ed. M. GEDEON, *Kanonikai diataxeis* I, 1888, p. 273–274.

care-l anunță că lucrarea sa *Despre Împărtășirea continuă* a fost reanalizată în sinod cu grijă și s-a constatat că e atât „legală din punct de vedere bisericesc” (*nomimon ekklesiastikōs*), cât și „folositoare pentru suflet și mântuitoare” (*psychōpheles kai sōterion*). Ca atare poate fi cumpărată și citită neîmpiedicat, întrucât condamnarea ei fiind abrogată asupra ei nu mai trebuie să planeze nicio bănuială ori suspiciune.

Ultima fază a controverselor, 1800–1819

Prin această disculpare din 1790–1791 a cărții despre Împărtășirea continuă, simetrică disculpării din 1781 a lui Atanasie din Paros, disputele păreau să fi luat sfârșit. Ele aveau să reînceapă însă la începutul secolului XIX⁵⁷. În 1790, Nicodim Aghioritul împreună cu ieromonahul Agapie Leonardos au reușit să finalizeze manuscrisul monumentalului *Pidalion* — culegere tradusă și comentată a canoanelor Sinoadelor Ecumenice și locale și ale Sfinților Părinți —, pe care Agapie l-a dus la Constantinopol pentru a obține aprobarea Patriarhiei Ecumenice. Aici acesta s-a izbit de opoziția mitropolitului Gherasim al Derkăi, care a ajuns și patriarh între 1794–1797, și care nu agreea ideea traducerii canoanelor în greaca populară. S-a cerut un raport învățatului Dorotei Vulismas, care în 1791 a aprobat lucrarea cu doar câteva amendamente. Manuscrisul a fost retrimis la Athos pentru revizia finală, după care a fost trimis să fie tipărit la Leipzig, supravegherea tiparului fiind incredințată lui Teodorit din Ioannina⁵⁸. Învățat autodidact, prim istoric al Athosului, monah la Aghia Ana și în alte câteva locuri din Athos, acesta avea să fie numit între 1802–1814 egumen al mănăstirii Esfigmenu pe care a restaurat-o, după care s-a retras murind în 1823. La Leipzig, Teodorit a publicat în 1800 anonim un controversat *Comentariu la Apocalipsă*, iar înainte de a preda tipografiei *Pidalionul* a introdus în note 18 adaosuri în care modifica în sens „anti-

⁵⁷ Cf. CH. TZOGAS, 1969, p. 168–173.

⁵⁸ *Ibid.*, p. 52–60.

colivar” interpretarea propusă de Nicodim canoanelor respective. În urma protestelor acestuia din urmă, într-o scrisoare din august 1802 fostul patriarh Neofit VII — retras la Athos după a doua și ultima sa păstorire (dec. 1798–iun. 1801) — a indicat paginile cu pasajele interpolate cerând acoperirea lor. Pasajele erau incriminate pentru că susțineau că Hristos a înviat sâmbăta, care are aceleași prerogative ca și duminica, deci că duminica se pot face foarte bine pomeniri ale defuncțiilor⁵⁹. Gestul lui Teodorit, sancționat de fostul patriarh Neofit VII, a condus la o reaprindere a controversei „colivelor”. Faptul că el fusese promovată exact în acel timp de patriarhul Calinic V (iun. 1801 – sept. 1806) în funcția de egumen al mănăstirii athonite Esfigmenu dovedește aprobarea tacită de către Fanar a poziției sale „anticolivare”. Fapt confirmat de suspendarea în septembrie 1803 de către Calinic V a „colivarului” athonit Ierotei din funcția de duhovnic.

În 1804 are loc scandalul interceptării și falsificării de către monahii de la Aghia Ana a unei scrisori a lui Nicodim către „un personaj sfânt” din Constantinopol, scrisoare difuzată apoi în tot Athosul de un diacon de la Esfigmenu (al cărei egumen era Teodorit). Incidentul e relatat și explicat în termeni aluzivi însă de Nicodim în apologia sa ulterioară sub forma unei „Mărturisiri de credință”: prin scrisoarea în cauză Nicodim voia să împiedice pe cineva să editeze o lucrare în care acesta îi acuza pe „colivari” de repunerea în circulație a teoriei coruptibilității Trupului euharistic al lui Hristos și neprezenței sale în întregime în toate părțile Pâinii sfințite, teorie formulată, cum s-a putut vedea mai sus, în secolul XII de Sikyditis și relansată de Neofit Kavsokalivitul. Cel mai probabil Nicodim trebuie să fi auzit de critica tacită la adresa lui Neofit și a altor „colivari” — „a unora dintre frații noștri care au căzut în această rătăcire” — întreprinsă de Atanasie din Paros în *Epitoma dogmelor* pe care o pregătea pentru tipar în acei ani, și care a și apărut la Leipzig în 1806. Dorind să oprească publicarea

⁵⁹ Cf. THEOKLETOS, 1959, p. 266–267.

acestei critici care putea să-i discrediteze definitiv pe „colivari”, Nicodim atingea în scrisoarea sa și „tema/ipoteza tainică” (*mystike hypothesis*) a teoriei euharistice a lui Neofit Sikyditis, pe care ar fi vrut să o țină în secret⁶⁰. Interceptând această scrisoare, monahii de la Aghia Ana sau Esfigmenu au intercalat în ea un scurt adaos, prin care Nicodim și-ar fi declarat acordul față de această teorie, după care au copiat și difuzat scrisoarea astfel falsificată în tot Athosul ca să-l compromită ca „eretic” și „cacodox”. În urma scandalului creat, Nicodim a făcut apel la autoritatea supremă a republicii monahale athonite, Iera Kinotita, care într-o scrisoare din 13 iulie 1807 acceptă recursul, condamnă violarea corespondenței și falsificarea ei calomniatoare și proclamă ortodoxia ireproșabilă a lui Nicodim, amenințând cu exilul pe cei care ar îndrăzni să o conteste.

Nicodim nu s-a mulțumit însă cu această disculpare oficială din partea Athosului ci, împotriva falsificărilor gândirii sale în adaosurile de la *Pidalion*, precum și a calomniilor și acuzelor de erezie, a reacționat compunând în 1807 o *Mărturisire de credință sau apologie preadrechtă*, ultima sa lucrare, care va apărea postum la Veneția în 1819⁶¹. Pro-

⁶⁰ CH. TZOGAS (*op. cit.*, p. 59) crede că acest secret ar fi episodul menționat într-un memoriu anticolivar inedit al unui oarecare monah Grigorie trimis din București mitropolitului Ioan Lindos retras la mănăstirea athonită Iviron, în care se menționează scandalul provocat de Neofit Kavsokalivitul în România prin faptul că l-ar fi obligat pe preotul cu care slujea să-i cedeze pentru împărțășire întreg Agnețul.

⁶¹ *Homologia pisteōs ētoi apologia dikaiotatē kata tōn, hosoi amathōs kai kakoboulōs etolmēsan parexēgein kai diaballein Paradoxeis tinas tes hagian Ekklesias kai alla tina tōn peri pisteōs hygiē kai orthodoxa phronēmata tou aioidismou didaskalou Nikodemou tou Hagioreitou (Mărturisire de credință sau apărare preadrechtă împotriva celor care din neștiință sau răutate și-au îngăduit să răstălmăcească și învinuiască buna credință și dreapta gândire a fericitului dascăl Nicodim Aghioritul față de predaniile Sfintei Biserici și în alte privințe. Tipărită acum pentru întâia oară cu concursul și pe cheltuiala domnului Grigorios Poriotis spre folosul obștesc al plinătății creștinilor)*. Ediții: Veneția, 1819, 95 p. în 8°; reeditare în: P. PASCHOS, *En askesei kai martyriō. Anekdotika Philokalika kai*

testând împotriva invidiei (*phthonoi*) care îi calomniază pe monahii evlavioși și ortodocși drept „neevlavioși/impioși” și „cacodocși”, stigmatizându-i ca „eretici” ori „francmasoni” sau ironizându-i drept „colivari”, Nicodim face apologia lor sub forma unei mărturisiri de credință. O primă parte generală reiterează rezumativ adeziunea la Simbolul de credință niceo-constantinopolitan, la toate dogmele Sinoadelor, la cele Șapte Taine, la toate predaniile apostolice și bisericești, la toate sfintele canoane și la toate câte le primește și mărturisește Biserica Răsăriteană. Partea specială discută pe larg șase puncte controversate: 1. despre colive ca simbol al trupului descompus, nu al învierii; 2. despre pomenirile celor adormiți cu o serie de argumente că, riguros vorbind, trebuie făcute doar sâmbăta, iar acceptarea săvârșirii lor și duminica e un act de condescendență și economie bisericească; 3. despre 12 prerogative ale duminicii ca zi eshatologică a veacului viitor; 4–5. răspund la două teze contestate din *Războiul nevăzut*: că Iisus a practicat meseria de dulgher și despre istoria magilor și minunile săvârșite în Persia în ziua Nașterii Domnului; și, în fine, 5. despre Taina dumnezeieștii Euharistii, în care se apără împotriva calomniei că ar susține teoria coruptibilității Trupului euharistic în urma scandalului scrisorii interceptate și falsificate și citează *in extenso* scrisoarea de disculpare a Kinotiei din 13 iulie 1807⁶². Finalul face un apel la „anticolivari” să înceteze a mai face pomenirile celor adormiți duminica în duh triumfalist și anume pentru a-i umili pe „colivari”, și a înlocui ura și pizma prin iubire, fără de care chiar și martiriul e inutil.

Kollybadika Keimena gia ton Monachismo, tous Neomartyres kai tēn Paradosē tōn hagiōn Nikodēmou Hagioreitou kai Athanasiou Pariou, Atena, 1996, p. 105–181.

⁶² Ed. Veneția, 1819, p. 86–89. La p. 46–47, Nicodim citează un fragment dintr-o scrisoare anterioară a Kinotiei care pe 19 mai 1807 denunța calomniile unui diacon de la Esfigmenu împotriva duhovnicului Ierotei și a „colivarilor” luând apărarea acestora și protestând contra stigmatizării lor cu apelativele ofensatoare de „colivari”, „francmasoni” sau „eretici”.

Odată cu intervenția și luarea de poziție clară din partea autorității supreme a Sfântului Munte, care lua fără echivoc partea „colivarilor”, se părea că aceștia câștigau în sfârșit biruința în îndelungata controversă. N-a fost să fie așa însă. În luna august a aceluiași an, 1807, patriarhul ecumenic Grigorie V (în a doua sa păstorire, iun. 1806 – sept. 1808) semna, alături de 18 mitropoliți ai Marii Bisericii, nu o simplă scrisoare către athoniți ca până acum, ci un Tomos⁶³ adresat tuturor episcopilor, clericilor, monahilor și credincioșilor, document oficial care-și propunea explicit să dezrădăcineze și ultima „rămășiță” persistentă la Sfântul Munte din vechile polemici și „rezistențe” care tulburau de „destui ani” pacea Athosului cu „discuții nepotrivite” pe cele două teme controversate: pomenirea celor adormiți în toate zilele săptămânii „după vechea predanie a Bisericii” sau numai sâmbăta, și împărtășirea euharistică „încontinuu chiar și fără mărturisire” sau numai „cu pregătire și fără osândă”. Tomosul tranșează cele două chestiuni într-un sens clar „anticolivar”. În ce privește împărtășirea, accentul e pus nu pe cuminecarea continuă (*synechōs*), ci pe cea cu vrednicie și fără osândă (*axiōs kai akatakritōs*), cu alte cuvinte printr-o riguroasă punere la încercare (*dokimē*) a fiecărui credincios nu însă prin ei înșiși, ci prin părinți duhovnici atestați, care să-i spovedească temeinic, pentru că numai așa împărtășirea e o tămăduire eficientă a sufletului și a trupului. Iar pomenirile celor adormiți trebuie să se facă în toate zilele săptămânii fără nicio distincție, inclusiv duminica. Oricine ar încerca să conteste în public sau în privat aceste decizii solemne e amenințat cu pedepsele maxime mergând până la excluderea definitivă din Biserică.

Deși părea definitiv, nici Tomosul din 1807 n-a reușit să pună capăt polemicilor de la Athos care au mai continuat un deceniu. Același patriarh Grigorie V⁶⁴ a revenit cu un

⁶³ Ed. M. GEDEON, *Kanonikai diataxeis* II, 1889, p. 122–126.

⁶⁴ În a treia și ultima sa păstorire, dec. 1818 – 10 apr. 1821, dată la care patriarhul a murit ca martir spânzurat de ușa bisericii sale în noaptea de Paști de turcii înfuriați de izbucnirea pe 25 martie 1821 la Patras a revoluției grecești de eliberare națională.

alt decret patriarhal sub forma unei scrisori către athoniți semnată alături de alți 15 mitropoliți și făcută publică în august 1819. Tonul este însă altul decât în Tomosul din 1807, decretul sancționând de data asta excesele „anticolivarilor”. Preambulul, care constată reaprinderea disputei, vorbește atât de noi „polemici despre colive”, dar și de trufia celor care fixează ca dogmă imuabilă împărțirea doar la 40 de zile și condamnă orice altă împărțire înainte sau după acest termen. Foarte interesat este faptul că, după o jumătate de secol de controverse, decretul din 1819 revine la atitudinea conciliantă și de echilibru a primei scrisori sinodale și patriarhale pe această temă: cea a patriarhului Teodosie II din iulie 1772. Ca și acesta, și decretul din 1819 susține că „vechiul obicei al Bisericii” e să se facă pomeniri cu colive ale celor adormiți în zi de sâmbătă, dar aceasta nu înseamnă că pomenirile și colivele aduse duminica sau în oricare altă zi a săptămânii ar fi oprite sau condamnable. În ce privește Împărțirea, în principiu ortodocșii evlavioși (*eusebeis*) au datoria (*chreos*) de a veni și a se împărțiși la fiecare Sfântă Liturghie fiind invitați expres la aceasta de preot („Cu frică de Dumnezeu... să vă apropiați!”). Nestatornicia în bine a omului obișnuit îl face însă incapabil (*anikanos*) de o împărțire zilnică (*kath'hemeran*); de aceea Biserica a stabilit că pentru apropierea de cuminecătură e nevoie de permisiunea duhovnicului dată după mărturisire, și canon cu pocăință și lacrimi. Fapt însă foarte important, pentru apropierea de Sfintele Taine nu e fixat niciun fel de canon sau termen; cine vrea se poate împărțiși chiar și toată săptămâna, dacă are permisiunea duhovnicului. În final sunt amenințați cu pedepse bisericesti atât cei care ar mai susține că pomenirile celor adormiți trebuie să se facă doar sâmbăta, cât și cei care le săvârșesc din spirit de contradicție doar duminica, precum și cei care spun că împărțirea credincioșilor nu poate avea loc decât o dată la 40 de zile.

În august 1819, când acest ultim decret patriarhal sinodal dădea în sfârșit cuvântul înțelepciunii și făcea dreptate pledoariei „colivarilor” moderați, Sfântul Nicodim Aghioritul

era trecut deja de zece ani la cele veșnice. Fire delicată și temperament retras și melancolic, Nicodim murise pe 14 iulie 1809 la doar 60 de ani, devastat interior de calomniile și de Tomosul din 1807 și epuizat de eforturile unei munci intelectuale supraomenești de peste trei decenii. În ultimii ani de viață mai reușise să pună la punct traducerea și adaptarea neogreacă a două masive comentarii liturgice bizantine — ele vor apărea postum —: la antifoanele celor opt glasuri (*Nea Klimax*, 1844) și la canoanele imnografice ale praznicelor împărătești (*Heortodromion*, 1854, 3 volume). Într-o notă din această ultimă lucrare, Sfântul Nicodim se justifică în fața unui alt tip de reproșuri și insinuări. Acuzat mai ales de rigorism liturgic și canonic „filocolivar”, pledoaria sa în favoarea împărtășirii frecvente era interpretată acum drept introducerea în spiritualitatea ortodoxă a unei „inovații” catolice. Comentând încetarea de unii ortodocși a îngenuncherii la vecernia din seara Cincizecimii și a Împărtășirii continue, Sfântul Nicodim spune:

„Deși e evanghelică, apostolică și patristică, îngenuncherea aceasta a fost încetată în chip greșit și necanonic de Biserica noastră; asemenea și continuitatea dumnezeieștii împărtășiri [*he synecheia tēs theias metalēpseos*], deși e canonică, apostolică și patristică, a fost în chip rău, contrar legii și vătămător încetată de noi. Poate că acest lucru s-a întâmplat pentru că după schismă ai noștri, purtați de un zel irațional și inconștient împotriva latinilor, au respins în chip rău și lipsit de discernământ și practicile ținute de aceia în chip frumos și canonic. Ideile caxodoxe și obiceiurile contrare legii ale latinilor și celorlalți eretici trebuie să le urâm și să le întoarcem spatele; dar dacă la ei se găsește ceva ținut în mod corect și confirmat de canoanele Sfințelor Sinoade nu trebuie să urâm acest lucru, nici să-i întoarcem spatele, ca să nu ne arătăm urând și întorcând spatele în ascuns canoanelor înseși. Rău și fără minte fac, așadar, unii care vor să-i împiedice pe cei ce vor să se cuminece încontinuu [*synechōs*]. Căci găsind nota pe care o am [în *Pidalion*] la canonul 90 IV

Ecumenic [Trullan] și citind-o cu minte oarbă, spun că aici e încetată de Biserică îngenuncherea și continuitatea comunicării, astfel că nu se cade să se cuminece cineva încontinuu. O, lipsa de minte a celor ce spuneți acestea; s-ar fi cuvenit să gândiți că acolo se spune că s-au încetat acestea de Biserică, dar de către cine? De unii dintre ai noștri purtați de un zel aprins împotriva obiceiurilor Bisericii apusene; ceea ce înseamnă că au fost încetate în chip rău și necanonic, cu un zel lipsit de rațiune și de discernământ. De aceea încetați a mai grăi asemenea vorbe lipsite de înțelegere!”⁶⁵.

* Acuzele de influență romano-catolică asupra lui Nicodim Aghioritul și Neofit Kavsokalivitul în ce privește tema împărtășirii frecvente au fost reluate în prima jumătate a secolului XX de savanți ca Iezechiel Thessaliodos sau Evghenios Kourilas⁶⁶ și reafirmate ca ipoteză de maximă probabilitate în 1969 de Ch. Tzogas:

„Tema împărtășirii frecvente are un interes deosebit mai ales în relație cu concepțiile Bisericii Romano-Catolice, care a început să discute această temă în principal începând de la Conciliul Tridentin (1545–1563) până în secolul XIX. În acest interval s-au pus în circulație multe cărți privitoare la această temă. La această mișcare a Bisericii au reacționat în principal janseniștii care se prezentau ca o mișcare spirituală luptând pentru păstrarea tradiției. Tema împărtășirii frecvente a ajuns în secolul XVIII și în Biserica Ortodoxă și a fost adoptată de partida colivarilor. Atât autorul primei cărți despre împărtășirea continuă (1777), cât și al celei de-a doua (1783) le-au scris probabil pe baza unor surse occidentale și a practicii Bisericii Occidentale. Preoții apuseni celebrează obligatoriu mesa în fiecare zi și se împărtășesc încontinuu. Dar preoții apuseni sunt și celibi. Nicodim a văzut în insule nume-

⁶⁵ *Heortodromion*, Thessaloniki, 1987, vol. III, p. 222, nota 77.

⁶⁶ *Gregorios ho Palamas* 28 (1946), p. 56 (I. Thessaliodos) și *Theologia* 16 (1938), p. 351 (E. Kourilas).

roși monahi și preoți occidentali împărtășindu-se zilnic și a accentuat că era necesar ca și monahii răsăriteni să facă la fel. Același lucru l-a observat în Patras, unde erau numeroși preoți latini. Obiceiul acesta al cuminecării frecvente nu e desigur romano-catolic; el se întâlnește în Biserica primară și e în acord cu învățătura patristică ortodoxă. Totuși reînvierea lui la colivari provine mai degrabă dintr-o influență directă din parte romano-catolicilor. Ambele cărți de mai sus sunt un ecou al vederilor despre împărtășire, mai întâi, ale teologului spaniol din secolul XVII Miguel Molinos (I. Thessaliodidos) și, în al doilea rând, ale dascălului latin Toma din Kempen, autor al *Imitației lui Hristos* tradusă și editată și în greacă (E. Kourilas). Cele spuse în această lucrare despre împărtășirea frecventă, scrie E. Kourilas, au aprins un zel excesiv la mulți, astfel încât și Nicodim Aghioritul a scris o lucrare proprie despre tema aceasta și a aprins același zel care a dus la formarea de partide și facțiuni”⁶⁷.

Aceste afirmații ipotetice, contrazise de analiza comparativă a surselor⁶⁸, impun însă și un comentariu asupra apariției

⁶⁷ CH. TZOGAS, *supra* n. 18, 1969, p. 129.

⁶⁸ Cum scria monahul Teodorit: „Judecățile nefavorabile și nedrepte ale cercetătorilor de mai sus [Thessaliodidos, Kourilas, Tzogas] ne-au silit să căutăm lucrarea lui Molinos *Breve trattato della cotidiana comunione*, traducere italiană a unui original spaniol (apărut în 1675) publicată la Veneția în 1685, lucrare de doar 48 de pagini format mic (10×10 cm). În urma unei cercetări științifice am constatat cu satisfacție că nu există nici urmă de identitate între aceasta și scrierile lui Neofit și Nicodim! Din contră, în paginile primei domină autorii și Părinții apuseni, fără nicio referire la sfințele canoane care fundamentează învățătura despre împărtășirea continuă a Bisericii. Doar o pagină și jumătate cuprind opiniile a trei Părinți răsăriteni, singuri citați în lucrarea lui Molinos! În urma celor de mai sus e demn de nedumerire și întristare cum savanți și clerici ortodocși ajung atât de ușor la concluzii care atacă nemijlocit nu numai viața liturgică a Răsăritului și mișcarea zisă a colivarilor, dar și pe sfinții și marii bărbați care au stat cu fidelitate în serviciul renașterii liturgice a sfântului Athos, departe de orice model occidental și formulă pietistă” (*supra* n. 42), 1992, p. 24–25, nota 21.

și controverselor practicii împărtășirii frecvente, chiar cotidiene, în tradiția creștinismului latin⁶⁹.

Excurs despre împărtășire în tradiția latină

Că observație generală trebuie reținut faptul că în epoca apostolică și în primele secole creștine avem de-a face în Biserica minoritară a începuturilor cu o spiritualitate euharistic-ascetic-martirică extrem de incandescentă și exigentă. Toți ceibotezați participau și se împărtășeau la Liturghia duminicală, care și-a păstrat mult timp unicitatea și prestigiul pascal-eschatologic. Euharistia li se trimitea și celor absenți. Mai mult, creștinii luau și acasă Euharistia pentru a se împărtăși fie în caz de necesitate (arestare, persecuție, călătorii, boală), fie din motive de evlavie: Liturghia comunitară era duminicală, dar împărtășirea particulară era frecventă. Începând din secolul III Liturghiile încep să se înmulțească ajungându-se — și pentru a contracara sacrificiile păgâne — la a fi celebrate de trei-patru ori pe săptămână și ulterior zilnic, ceea ce însemna evident și împărtășiri frecvente ale întregii comunități adunate la celebrarea Liturghiilor. Modificări importante au survenit în secolul IV odată cu oficializarea creștinismului în noua eră constantinopolitană și apariția marilor comunități constituite în majoritate din păgâni integrați în Biserică după o sumară cateheză și a căror viață spirituală era relaxată și deficitară. Doar monahii, care apar acum, continuă creștinismul integral al epocii apostolice, atât în practicile lui liturgice — Liturghii comunitare doar sâmbăta și duminica —, cât și în etosul lui ascetic și martiric — cu împărtășiri private zilnice⁷⁰. Majoritatea creștinilor ducând o viață departe de exigențele spirituale apostolice, viața liturgică a parohiilor urbane începe de acum înainte să fie dominată de fenomenul invers proporțional al înmulțirii Liturghiilor și răririi împărtășirilor: Liturghii zilnice și împărtășiri ocazionale, doar la marile sărbători sau chiar o singură dată pe an, la Paști, practică împotriva căreia protestează viu Sfinții

⁶⁹ Cf. prezentările de sinteză din articolele „Communion fréquente” din *Dictionnaire de Théologie Catholique* III/2 (1923), col. 515–552 (E. DUBLANCHY) și *Dictionnaire de Spiritualité* II (1953), col. 1234–1292 (J. DUHR).

⁷⁰ Cf. *Historia monachorum in Aegypto*; PL 21, 419.

Ambrozie († 397)⁷¹ și Ioan Hrisostom († 407). Slăbirea entuziasmului duhovnicesc și a râvnii pentru cele sfinte a dus pe acest fond la o împărtășire rară și cu dezinvoltură a majorității credincioșilor, împotriva căreia Biserica a reacționat impunând exigențe ascetice stricte pentru cuminecare, care a ajuns să fie de regulă amânată pentru sfârșitul celor trei-patru mari posturi de peste an. Diversitatea ritmului împărtășirilor era deja considerabilă la sfârșitul secolului IV și începutul secolului V, cum se poate vedea din corespondențele Sfântului Vasile cel Mare († 379) și Fericților Augustin († 430) și Ieronim († 420). Astfel, Sfântul Vasile cel Mare spune că e bine pentru creștinii râvnitori să se cuminece zilnic, dar în comunitățile sale regula practică era cea a împărtășirii de patru ori pe săptămână⁷². Fericitul Ieronim menționează obiceiul împărtășirii zilnice al creștinilor din Roma, pe care nici nu-l muștră, nici nu-l aprobă; fiecare să facă după cum crede⁷³. De aceeași părere e și Fericitul Augustin: fiecare să facă așa cum crede și să urmeze practica Bisericii sale locale, întrucât diversitatea e ireductibilă: unii se cuminecă zilnic (*quotidie*), alții numai în anumite zile (*certis diebus*), fie sâmbăta și duminica, fie numai duminica⁷⁴.

Declinul împărtășirii euharistice, evident la sfârșitul Antichității, s-a menținut și accentuat pe tot parcursul Evului Mediu atât în Răsărit, cât și în Apus. În ciuda eforturilor conciliilor occidentale în secolele VI–IX de a impune laicilor măcar cuminecarea de trei ori pe an, de marile sărbători, practica devenită comună a fost cea a împărtășirii anuale, de Paști. Chiar și aceasta se menținea cu anevoie, așa că în 1215 Conciliul Lateran IV îi amenința cu excomunicarea și neînmormântarea pe creștinii care nu se spovedesc și cuminecă cel puțin o dată pe an (canonul 21). Împărtășirea zilnică era considerată un privilegiu și o obligație al clericilor. Divorțul în Liturghie între Jertfă și Taină, între sacrificiul euharistic și împărtășirea din el a credincioșilor și monahilor

⁷¹ *De sacramentis* V, 4, 25; *PL* 16, 452. Ambrozie îi muștră pe milanezi că nu se împărtășesc decât o dată pe an, ca grecii.

⁷² *Ep. 93 ad Caesariam*; *PG* 32, 484.

⁷³ *Ep. 48, 15 ad Pammachium*; *PL* 22, 506: „Scio Romae hanc esse consuetudinem, ut fideles semper Christi corpus accipiunt, quod nec reprehendo nec probō; ununsquisque enim in suo senso abundet”, cf. *Ep. 71, 6*; col. 672: „quotidie”.

⁷⁴ *Ep. 54, 2 ad Januarium*; *PL* 36, 200.

neclerici era complet. Clericii erau obligați să celebreze zilnic mesa ca jertfă de ispășire și mijlocire pentru cei absenți, nu ca act sacramental pentru participanți. Pe cât de dese erau Liturgiile, pe atât de rare deveniseră împărtășirile⁷⁵. Accentul pus pe curăție a dus inevitabil la răirea împărtășirilor și la o nouă spiritualitate euharistică centrată pe penitență și pe o devoțiune față de prezența reală a lui Hristos în Euharistie care a început să fie adorată vizual, expusă unei venerații a privirii, unei atitudini contemplative, nu unui consum sacramental, Liturgia însăși pierzându-și caracterul de comuniune în favoarea celui de alegorie rituală a vieții lui Iisus Hristos. Explicația oferită acestei derive euharistice este aceea că, în condițiile dramatice de declin social și supraviețuire, de insecuritate și dezordine interioară, de indisciplină și violență impuse în Evul Mediu de prăbușirea Imperiului Roman și de invaziile barbare, germanice sau islamice, Biserica latină a fost confruntată cu prioritatea educării creștine a noilor popoare încreștinate; de aceea între frecvență și respect s-a optat pentru respect și amânare accentuându-se pregătirea spirituală și sfințenia necesară primirii Sfintelor Taine⁷⁶. Ceea ce explică raritatea împărtășirilor. În secolul XIII marii teologi scolastici ca Toma d'Aquino († 1274) consideră că împărtășirea frecventă are sens numai dacă sporește în cel ce se cuminecă iubirea fără a micșora frica și respectul, în caz contrar e mai bine să ne abținem pentru

⁷⁵ Fenomenul poate fi constatat și în monahismul răsăritean studiindu-se așa-numitele *typika* sau Reguli păstrate ale ctitorilor diverselor mănăstiri bizantine, cf. S. SALAVILLE, „Messe et Communion d'après les Typika monastiques byzantines du XIe au XIVe siècle”, *Orientalia Christiana Periodica* 13 (1947), p. 282–298. Dacă Sfântul Teodor Studitul († 826) le cerea monahilor săi spovedanie zilnică și împărtășire zilnică (*Epitimiile* 2, 6 și 31; *PG* 99, 1749 și 1753; cf. și 1711), iar Pavel Everghetinel († 1054) stabilește Liturgiile zilnice, dar două-trei împărtășiri pe săptămână pentru monahii care știu să lupte cu gândurile, altfel doar o dată, frecvența depinzând strict de avizul egumenului, în schimb la mănăstirea *Machaira* (în 1210), deși Liturgia era zilnică, împărtășirea numai cu avizul egumenului era săptămânală pentru monahii îmbunătățiți, iar pentru cei încă pătimiși o dată pe lună sau chiar la două luni, iar pentru cei de la mănăstirea *Menekeion* (secolul XIV), deși Liturgia se săvârșea de patru ori pe săptămână, împărtășirea cu avizul duhovnicului era duminicală pentru monahii înaintați, iar pentru restul doar de trei-patru ori pe an sau chiar mai rar.

⁷⁶ J. DUHR, *art. cit.*, col. 1255 și 1259.

a cultiva respectul și stârni devoțiunea. Practica reflectă teoria: benedictinii se împărtășesc o dată pe lună, cisterienii de șapte ori pe an (iar novicii doar de trei ori pe an), camaldolezii de patru ori, regele Ludovic cel Sfânt († 1270) de șase ori pe an, cuminecarea săptămânală sau zilnică fiind acordate foarte rar chiar și marilor sfinte catolice și doar ca favoruri excepționale. Situația începe să se schimbe odată cu secolul XIII când în mediile monahale din Belgia se înfiripă o mișcare euharistică și o nouă orientare, deschizând lent calea spre o împărtășire mai frecventă, chiar zilnică. Se cere absența doar a păcatelor de moarte, păcatele ușoare fiind șterse de Euharistie. În acest mediu apare cartea a IV-a din faimoasa *Imitatio Christi* a lui Toma din Kempen († 1472), un veritabil imn al Euharistiei ca prelungire a Întrupării lui Hristos, complementară Cuvântului Scripturii, hrană a sufletului și remediu al păcatelor, și o pledoarie în favoarea unei împărtășiri frecvente pe un fond de intensă devoțiune subiectivă. O mișcare analogă, mai largă și mai populară, a avut loc în secolele XIV–XV și în Cehia, când canonicul Matias de Janov († 1394), profesor la Universitatea din Praga, scrie cele mai complete și sistematice două tratate în favoarea cuminecării zilnice: toți creștinii de toate stările care se căiesc au dreptul de a se cumineca zilnic, Euharistia fiind un remediu esențial de combatere a păcatului și de sădire a sfințeniei. Husiții vor revendica și ei cuminecarea zilnică și sub ambele specii. În fața acestor presiuni, confruntată cu impactul mișcărilor reformatorice și protestante cu accentul lor pe conștiința individuală și primatul Scripturii, Biserica Catolică va accepta tot mai mult utilitatea împărtășirii frecvente, ai cărei apostoli principali au fost în Italia și Spania teatinii Sfântului Gaetano († 1539) și iezuiții Sfântului Ignățiu de Loyola († 1556), precum și arhiepiscopul Milanului Sfântul Carlo Borromeo († 1584), care vor exercita un adevărat apostolat euharistic. Prin împărtășire frecventă iezuiții înțelegeau cuminecarea săptămânală (la opt zile) și se opuneau împărtășirii zilnice pe care o socoteau primejdioasă pentru că duce la neglijarea pregătirii adecvate. În sesiunea a 13-a (1 octombrie 1551), decretul despre Sfânta Euharistie, capitolul 8, al Conciliului de la Trento, îndemna oficial pe toți credincioșii să aibă o asemenea credință și devoțiune încât să poată primi cât mai des (*frequenter suscipere*) Euharistia⁷⁷; iar Catehismul roman

⁷⁷ DENZINGER – SCHÖNMETZER, *Enchiridion Symbolorum, definitio-nium, declarationum de rebus fidei et morum* (ed. 36), 1649; cf. și

din 1566 (Partea III, cap. 4, § 63) le cere preoților să-i îndemne pe credincioși să ducă o astfel de viață încât să fie gata ca, așa cum își hrănesc zilnic trupul, așa să primească chiar zilnic (*etiam quotidie*) Sfintele Taine, „hrana sufletului”. Îndemn întărit prin decretul din 24 ianuarie 1587 către episcopul din Brescia; acesta ceruse autorizația să-i împărtășească pe credincioșii laici, absorbiți în treburile lumești și nepregătiți, doar de trei ori pe săptămână (duminica, miercurea și vinerea) și de sărbători. I se răspunde că această regulă contravine dorinței Conciliului tridentin ca toți credincioșii să se împărtășească zilnic (afară de zilele de ciclu pentru femei); aceștia nu trebuie respinși prin nicio altă regulă, ci doar pregătiți prin predici și cateheze să se cuminece cu vrednicie.

Pe acest fundal trebuie înțelese controversesele care au avut loc în Biserica Romano-Catolică din secolele XVII–XVIII pe tema frecvenței împărtășiri euharistice, al căror efort a fost acela de a realiza un echilibru între iubire și respect, depășind pozițiile extreme ale laxismului (iubire fără respect) și rigorismului (respect fără iubire)⁷⁸. Laxismul a fost dezavuat prin condamnarea de către Roma în 1682 și 1687 a erorilor despre contemplare și meditație ale așa-numitului „quietism” mistic reprezentat de învățătura preotului spaniol Miguel Molinos (1628–1696)⁷⁹. Duhovnic de succes la Roma începând din 1663, Molinos a publicat aici în 1675 în spaniolă două cărți faimoase: un tratat de îndrumare spirituală, *Guia espiritual (Călăuza duhovnicească)*, 32 + 240 p. (16°), și o mică broșură în favoarea împărtășirii zilnice, *Breve tratado de la comunión cotidiana*, 10 + 57 p. (24°). Ele au atras atenția iezuiților (P. Segneri), care vor determina arestarea lui Molinos de Inchiziție în 1685; în urma unui proces, în 1687 sunt

1647: se precizează însă limpede și că este absolut necesară „proba-rea” și că „nimeni nu trebuie să se apropie de Sfânta Euharistie fără mărturisire sacramentală prealabilă” (*absque praemissa sacramentali confessione ad sacram Eucharistiam accedue debeat*).

⁷⁸ J. DUHR, *art. cit.*, col. 1273.

⁷⁹ DENZINGER – SCHÖNMETZER, 2181–2192, 2201–2269.

Quietismul a avut și o versiune franceză, fiind promovat aici începând din 1676 de doamna de Guyon (1648–1716), al cărei discipol și apologet a devenit faimosul scriitor și episcop Fénelon (1651–1715), iar adversar nu mai puțin celebru episcopul Bossuet (1627–1704). În 1699 papa Inocențiu XII a condamnat 23 de teze „quietiste” despre „iubirea pură” din cartea lui Fénelon *Explicarea maximelor sfinților* (1697). DENZINGER – SCHÖNMETZER, 2351–2374.

condamnate 68 de erori quietiste, iar Molinos, deși abjură, moare în 1696 în închisoare. Quietismul era o concepție mistică despre unirea omului cu Dumnezeu susținută încă din secolul XIII de begharzi și eckhartieni, iar în secolul XVI–XVII de alumbados spanioli, și condamnată de Biserica Catolică în 1311, 1329, 1525 și 1623. El accentua necesitatea unei liniștiri (*quietas*), odihne sau pasivități/anihilări totale a sufletului pentru ca Dumnezeu să poată lucra în el. Acest abandon total vine dincolo de orice asceză, rugăciune, meditație și contemplare intelectuală; depășind orice fel de mediere intelectuală, morală și instituțional-ecclesială, unirea cu Dumnezeu are loc într-o aneantizare de sine a sufletului care se unește cu Dumnezeu printr-o contemplare mentală pasivă invadată de prezența divină. Molinos exaltă și el abandonul total al sufletului lui Dumnezeu și duhovnicului și al contemplării deasupra meditației prin care sufletul umblă încontinuu în prezența lui Dumnezeu printr-un sentiment al unei pure prezențe simple lipsite de orice idei, obiecte și reflecții. Sufletele care au atins această stare nu mai au nevoie de o pregătire pentru împărtășire, toată viața lor fiind o astfel de pregătire⁸⁰. *Scurtul tratat despre cuminecarea zilnică* necondamnat e de fapt o antologie de texte din autori spirituali și teologi latini menite 1. să demonstreze faptul că niciun preot nu trebuie să-l țină departe de împărtășanie pe credinciosul care o dorește, dacă acesta n-are pe conștiință păcate de moarte, duhovnicul neavând voie nici să-l împiedice, nici să-l amâne, dacă știe că sufletul e pregătit; 2. să răspundă la obiecții; și 3. să arate marile binefaceri de care e lipsit credinciosul oprit fără motiv de la cuminecare: privarea de har, curățirea de păcatele ușoare și obiceiurile rele, ușurarea chinurilor purgatoriu-lui și întărirea credinței, nădejzii și iubirii. Epilogul avertizează cititorul că lucrarea nu vrea sub nicio formă să promoveze o împărtășire deasă fără sfatul duhovnicilor — e mai bine să ascultăm de aceștia decât să ne împărtășim zilnic fără avizul lor —, ci doar să-i facă pe duhovnici să audă că n-au motive să împiedice de la cuminecare sufletele care li se abandonează cu deplină încredere.

Nu doar quietismul mistic suspect, ci însuși rigorismul moderat al iezuiților și implicit Conciliul tridentin au fost însă taxate drept „laxisme” inacceptabile de către adepții rigorismului extrem care au fost janseniștii francezi din secolele XVII–XVIII. Aceștia erau discipolii episcopului belgian Jansen de Ypres (1585–1638) care,

⁸⁰ Teza 32 condamnată în 1687. DENZINGER – SCHÖNMETZER, 2232.

în fața teologiei umanist-tomiste „optimiste” a iezuiților, afirmase în lucrarea sa *Augustinus* (publicată în 1641) teologia „pesimistă” a predestinației și harului eficace de inspirație augustiniană: omul natural, iremediabil păcătos și căzut, e prizonierul grației divine. Augustinismul lui Jansen atacat de iezuiți a fost apărat de teologii rigoriști grupați în jurul mănăstirii de maici de la Port-Royal și care s-au aflat în centrul a două virulente controverse: Antoine Arnauld (1612–1694) și Pasquier Quesnel (1634–1719). După ce în 1653 condamnase 5 teze din *Augustinus*, în 1690 Roma a condamnat 31 de teze janseniste, iar în 1713 a anatemitizat 101 de teze ale lui Quesnel⁸¹, după ce în 1710 mănăstirea Port-Royal a fost demolată. Agitațiile au continuat încă două decenii pentru că jansenismul combinase augustinismul nu doar cu rigorismul moral, dar și cu contestarea autorității fătise a monarhiei absolutiste a lui Ludovic XIV și chiar a celei papale militând pentru drepturile religioase ale conștiinței și cele bisericesti ale episcopatului francez (galicanism). Încă înainte de a lua apărarea lui *Augustinus*, Arnauld intrase în dispută cu iezuiții pe teme morale — austeritatea și radicalismul creștin jansenist vor fi apărate împotriva laxismului în 1656–1657 și de matematicianul și filozoful Blaise Pascal (1623–1662) — și spirituale legate de disciplina sacramentală. La origine s-a aflat rivalitatea a două aristocrate franceze: marchiza de Sablé, care susținea împărțășirea lunară, și prințesa de Guéméné educată la Port-Royal și uimită de această familiaritate. În 1643 Antoine Arnauld publică un amplu tratat *De la fréquente Communion*, care s-a bucurat de patru ediții în primele șase luni. Dacă iezuiții susțineau împărțășirea frecventă săptămânală și lunară și un rigorism ascetic moderat, Arnauld (care ca preot catolic se împărțășea zilnic) taxa această poziție drept „laxistă” și cerea pentru împărțășire împlinirea unor exigențe extrem de severe: o penitență lungă pentru fiecare păcat de moarte comis — Arnauld cerea reintroducerea disciplinei penitențiale din Biserica veche — excluderea oricărui păcat conștient, chiar și ușor, și o viață spirituală intensă și aproape de perfecțiune prin eforturi ascetice severe și o strictă îndrumare prin spovedanii neînțetate din partea duhovnicului. Efectul lucrării lui Arnauld a fost devastator în Franța, unde a impus la nivelul mentalității catolice comune „dogma împărțășirii rare”. Sfântul Vincent de Paul (1581–1660) a considerat-o o „carte nefastă”, iezuiții au replicat,

⁸¹ DENZINGER – SCHÖNMETZER, 2001–2007, 2301–2332, 2400–2502.

dar Roma a evitat să se pronunțe oficial. Abia în februarie 1679 un decret special reedita prevederile decretului anterior din 1587 încurajând cuminecarea frecventă și zilnică, dar condamnându-i pe (laxiștii) cei care susțin că împărtășirea zilnică ar fi „de drept divin”⁸². Iar între cele 31 de teze janseniste condamnate în 1690 se numărau și două propoziții din tratatul lui Arnauld (22. „Trebuie socotiți sacrilegi cei care pretind un drept la împărtășire înainte de a fi făcut o penitență demnă de fărădelegile lor”; 23. „În chip asemănător trebuie opriți de la Sfânta Împărtășanie cei a căror iubire de Dumnezeu nu e foarte curată și lipsită de orice alt amestec”). La janseniști respectul față de Euharistie devenise o adevărată fobie. În replică, Fénélon a scris și el o *Lettre sur la Communion fréquente* în care arăta că față de Împărtășanie „adevărul respect e primirea ei frecventă” în stare de har și cu intenție curată. În 1745 iezuitul Jean Pichon a publicat o carte intitulată *L'esprit de Jésus-Christ et de L'Eglise sur la Communion fréquente*, o severă critică a lui Arnauld și o pledoarie imprudentă în favoarea „desei împărtășiri” cu argumente discutabile: nu numai că deasa împărtășire ar putea fi o penitență dată de duhovnic în scaunul spovedaniei, dar și că, întrucât Euharistia e un remediu necesar pentru a nu mai păcătui, împărtășania e poruncă dumnezeiască a cărei încălcare e un păcat grav. Taxată drept „laxism” chiar și de antijanseniști, cartea lui Pichon a fost pusă de Roma la index în 1748. De atunci și până în 1905⁸³ Biserica Romano-Catolică și-a însușit poziția rigorismului moderat formulată de marele ei moralist din secolul XVIII — contemporanul „colivarilor” — care a fost Alfonso di Liguori (1691–1787). Potrivit acestuia, pentru toți cei care nu comit păcate de moarte cuminecarea frecventă înseamnă împărtășire săptămânală; pentru împărtășirea și în timpul săptămânii se cere depășirea obiceiurilor rele și a păcatelor ușoare și un progres evident în virtuți; împărtăș-

⁸² DENZINGER – SCHÖNMETZER, 2090–2095.

⁸³ Începând cu congresele euharistice organizate din 1888 și decretul din 20 decembrie 1905 al lui Pius IX, Biserica Romano-Catolică a încurajat din nouă împărtășirea zilnică a credincioșilor, iar după Conciliul Vatican II a eliminat și legătura tradițional creștină a împărtășirii cu Spovedania și cu orice fel de pregătire ascetică, fenomen care a dus la abandonul Mărturisirii și la adoptarea împărtășirii colective ca act pur social și emoțional detașat de rigoarea etică și de un conținut duhovnicesc ferm și bine conturat.

șirea zilnică aparține celor foarte puțin („paucissimis convenit”) care atestă voința și semnele evidente ale desăvârșirii.

Acest sumar tablou întregește nu doar încadrarea istorică a controverselor „colivare”, dar permite și câteva clarificări importante. Dacă a susține o influență directă a disputelor, practicilor și textelor euharistice romano-catolice asupra lui Neofit și Nicodim e o afirmație lipsită de acoperire și nedemonstrabilă, nu se poate contesta similitudinea preocupărilor și pledoariei acestora cu preocupări și intervenții analoge din catolicism. E vorba însă doar de o comunitate de climat spiritual și cultural general: în fond, plecând de la tradiții liturgice, canonice și teologice diferite, ambele Biserici, apuseană și răsăriteană, făceau în epocă eforturi similare de a-și adapta practicile și mesajul unei societăți moderne care valoriza subiectivitatea și participarea personală.

Epilog grec

Decretul patriarhal din august 1819 a pus capăt, așadar, îndelungatei controversă a „colivelor” la Sfântul Munte Athos. Pe 25 martie 1821 la Patras în Peloponez mitropolitul Gherman dădea semnalul începutului revoluției de eliberare națională împotriva Imperiului Otoman, care după opt ani de război atroce s-a încheiat cu crearea Greciei moderne. Conflictul a fost unul teribil și a cerut sacrificii umane importante, Biserica Ortodoxă plătind și ea un tribut greu: au pierit 6000 de preoți și mulți episcopi în frunte cu patriarhul ecumenic Grigorie V spânzurat de turci în noaptea de Paști, pe 11 aprilie 1821. 2000 din cei 6000 de monahi athoniți au părăsit muntele și au participat la conflict. După 1829, nooul stat modern grec — orientat în spiritul lui A. Korais (1748–1833) spre valorile elenismului clasic antic precreștin și cele iluministe ale civilizației occidentale și ostil Bisericii Ortodoxe și tradiției bizantine și constantinopolitane (fanariote) — a aplicat lovituri dure Bisericii din Grecia: în 1833 a desființat 412 mănăstiri urmărind lichidarea monahismului tradițional, și a demarat procesul de rupere a ierarhiei grecești de Patriarhia Ecumenică, care în 1850 a fost nevoită să recunoască autocefalia Bisericii din Grecia și aservirea ei statului. O severă criză de identitate a

marcat așadar Ortodoxia greacă în cursul secolelor XIX–XX pe măsură ce cultura greacă intra într-un accelerat proces de occidentalizare și laicizare pe fondul a numeroase convulsii sociale și a repetate crize economice, militare și politice. Pe acest fundal viața religioasă ortodoxă a avut evident de suferit. Monahii „colivari” au continuat să iradieze prin ucenici mai ales în insulele grecești. În noul context al civilizației urbane, în condițiile sclerozei instituției Bisericii aservite statului și a teologiei universitare raționaliste de tip scolastic, apar în a doua jumătate a secolului XIX și în prima jumătate a secolului XX mișcări și organizații laice de reformă a vieții creștine și religioase. Pe făgașul deschis de reformatorul și predicatorul laic neobosit, care a fost Apostolos Makrakis (1831–1905) – care recomanda împărtășirea frecventă –, s-a înscris activitatea ucenicului acestuia, arhimandritul Evseyios Mathopoulos (1849–1929), fondatorul în 1907 al frăției misionare „Zoi”. Sub conducerea acestuia și a urmașilor săi, Serafim Papakostas (între 1929–1954) și Elia Mastroyanopoulos (între 1954–1967), organizația „Zoi” a desfășurat o imensă activitate catehetică și comunitară de reviriment în spirit pietist al vieții religios-morale și liturgice. „Zoi” a favorizat practica unei împărtășiri frecvente în contrast cu conservatorismul rigid al clerului și monahismului care s-a fixat pe regula împărtășirii laicilor cel mult o dată la 40 de zile.

Uitată peste un secol, *Cartea folositoare de suflet despre Împărtășirea continuă* e redescoperită și reeditată de două ori la sfârșitul secolului XIX (1887, 1895) și de alte două ori la mijlocul secolului XX (1961, 1971), dar mesajul ei, ca și cel al mărturiei „colivarilor”, continuă să rămână controversat sau răstălmăcit atunci când părea sau pare receptat.

Sensul pledoariei euharistice a „colivarilor”

Sensul general al pledoariei Părinților „colivari” a rămas însă și rămâne neobservat. Ei n-au fost o simplă reacție conservatoare antioccidentală și antimodernă, opusă progresismului și liberalismului social și religios al occidentalizatorilor, un protest disperat și anacronic, un fenomen zelotist

extremist, precursor al fenomenului ultraconservator al zelotiștilor vechi-calendariști din secolul XX și al altor fanatisme ortodoxe reacționare (Tzogas, 1969). Scopul activității lor a fost cel al unei înnoiri/reforme prin fidelitate strictă față de izvoarele Tradiției apostolice și patristice în toate dimensiunile ei — sacramental-liturgică și etică, ascetică și mistică, filocalică și canonică, martirică și misionară — și o pledoarie radicală pentru restaurarea experienței duhovnicești ortodoxe integrale în viața Bisericii și a tuturor creștinilor, fără deosebire: Ortodoxie deplină și pentru toți. Într-o epocă de uitare și ignoranță, de defăimare și indiferentism, ei au denunțat de fapt, în disputa aparent „puerilă” în jurul „colivelor” sâmbăta sau duminica, distorsiunea etosului liturgic și duhovnicesc al experienței ortodoxe originale, pledând pentru restaurarea etosului pascal și euharistic al duminicii și Liturghiei duminicale și al Bisericii vechi (Skrettas, 2004).

În spatele insistențelor lor stă o teologie liturgică autentică a vieții creștine: cele cinci zile ale săptămânii sunt simbol al muncii și al vieții „practice”, al pocăinței, ascezei, despătimirii, al motivării virtuților; sâmbăta, ziua odihnei, e ziua „colivelor”, a pomenirii celor adormiți și a solidarității cu cei trecuți dincolo; iar duminica, ziua Domnului, e zi eshatologică cu caracter pascal, resurecțional și liturgic: e ziua comuniunii depline și îndumnezeitoare cu Dumnezeu în Împărăția Sa sub forma Împărtășirii euharistice de Trupul și Sângele Domnului mort și înviat pentru noi. De aceea și practica cea mai potrivită în acest sens a împărtășirii continue sau frecvente e calea de mijloc a împărtășirii duminicale, care evită extremele periculoase duhovnicește atât ale împărtășirii anuale ori de patru ori pe an după marile posturi bisericești, cât și ale celei zilnice. Prima practică — tipic răsăriteană — pune accentul pe pregătirea ascetică prealabilă prin Spovedanie și post, rigorismul ascetic ducând la o asceză fără Euharistie și o supralicitare a valorii substitutive a anafurei, al căror exces duce paradoxal la indiferență și indolență față de Euharistie și supralicitarea eforturilor ascetice personale. Cea de-a doua — tipic occi-

dentală și adoptată de teologii ortodocși din diasporă⁸⁴ — insistă pe Euharistie fără asceză, minimalizând importanța pregătirii ascetice, a Spovedaniei și a postului, și bagateli-zând anafura, duce la banalizare și formalism, la magism euharistic, al căror exces se manifestă în laxism ascetic și insolentă față de sacralitatea Euharistiei. Aici împărtășirea e detașată inacceptabil de efortul ascetic și filocalic, de post și rugăciune. Cele două excese simetrice ale Împărtășirii rare și dese, individuale și colective, se alimentează, justifică și susțin reciproc, și ambele invocă abuziv în sprijinul lor afirmații și poziții ale părinților „colivari”, fără a sesiza nici natura exactă a pledoariei lor, nici echilibrul menținut cu grijă între asceză și Liturghie, între Spovedanie și Împărtășire, între care aceștia refuză să opteze unilateral.

Un post-scriptum al controversii „colivare” poate fi considerat episodul polemicii athonite din 1969–1971⁸⁵. În 1969 Marea Lavră a avertizat câțiva monahi de la schiturile Sfântul Vasile și Sfânta Ana că practicând Împărtășirea la fiecare Liturghie relansează ideile reformiste ale lui A. Makrakis. Monahii acuzați au răspuns în noiembrie 1969 printr-un raport către Iera Kinotita în care denunțau starea de fapt inacceptabilă pentru ei: Liturghiile se săvârșesc doar cu simpla asistență și luarea de anafură la sfârșit; ziua fixată pentru împărtășire e sâmbăta, nu duminica, întrucât un post prealabil de trei zile fără untdelemn e o condiție obligatorie pentru împărtășire. Marea Lavră a constituit o comisie alcătuită din monahii Teoclit de la Dionisiu și Eftimie de la Caracalu care în ianuarie a prezentat un raport critic de 14 pagini cu privire la „heterodidascaliile” monahilor. Deși aceștia au prezentat o „apologie”, au fost declarați indezirabili, iar în 1971 au fost scoși afară din Sfântul Munte. În 1972 monahul Teodorit, unul din cei alungați, a publicat o amplă apologie prin care argumenta canonic și patristic următoarele 14 teze „colivare”:

⁸⁴ A. Schmemmann; dar și teologi bibliști greci, ca P. Vassiliadis. A se vedea mai jos n. 100 și 103.

⁸⁵ Cf. TEODORIT, 1972, *supra* n. 46.

1-2. Toți cei care asistă la orice Liturghie și nu se împărtășesc fără a avea canon de la duhovnic sunt supuși pedepsei îndepărtării/afurisaniei în conformitate cu canoanele apostolice.

3. Pentru cei care nu se împărtășesc abținându-se voluntar jertfa euharistică se aduce în zadar.

4. Regulile de împărtășire din Mărturisirile de credință din secolul XVII nu pot prevala în fața canoanelor apostolice care-și mențin intactă întreaga forță.

5. Îndemnurile din *Despre Împărtășirea continuă* a lui Neofit și Nicodim nu sunt simple exerciții retorice cu valoare facultativă, ci interpretare normativă a Tradiției apostolice a Bisericii.

6. Ajunarea fără untdelemn înainte de Împărtășire e o practică recomandabilă.

7. Postul de trei zile fără untdelemn înainte de Împărtășire nu e o învățătură a Bisericii, ci o răstălmăcire a ei.

8. Pentru Împărtășirea frecventă, de trei-patru ori pe săptămână sau zilnică, e suficientă ținerea afară de posturile consacrate a înfrânării continue prin „monofagie” și abținerea de la untdelemn la masa din seara dinainte de împărtășire.

9. Acuza de relansare a ideilor lui Makrakis e o calomnie de neiertat.

10. Scandalizarea din ignoranță sau obicei prost a credincioșilor în fața celor ce practică împărtășirea frecventă nu este pentru aceștia un motiv suficient de a se lăsa timorați și descurajați și a renunța la ea.

11. Combaterea împărtășirii continue are drept ultimă cauză ignoranța și împătımirea oamenilor și meșteșugirile diavolului.

12. Niciun obicei local sau general nu poate fi vreodată deasupra Evangheliei și canoanelor Bisericii.

13. Împărtășirea continuă nu este un privilegiu al celor desăvârșiți, ci este îngăduită și impusă de Biserică tuturor celor curățiți prin mărturisire și care n-au epitimii canonice.

14. Enciclicele patriarhale din 1809 și 1819 proclamă explicit „datoria” celor evlavioși de a se cumineca la fiecare Liturghie.

Recomandarea „gheron”-ului Filotei Zervakos

Această poziție de echilibru se reflectă în scrisoarea recent publicată⁸⁶ către un fiu duhovnicesc pe tema Împărtășirii a faimosului „gheron” Filotei Zervakos (1884–1980), ultimul „colivar”, ucenic al Sfântului Nectarie din Eghina și egumen timp de o jumătate de secol al mănăstirii Longobardas din insula Paros. În scrisoarea sa, părintele Filotei rezumă conținutul unei epistole pe aceeași temă adresate în secolul XIV de patriarhul ecumenic Filotei II Kokkinos (1354–1355, 1364–1376) monahilor sinaiti împărțiți în două tabere: una susținea obligativitatea deseii împărtășiri fără post, iar alții cereau un post de cel puțin trei zile și o împărtășire doar o dată la 40 de zile. Patriarhul critica ambele partide cu următoarele argumente:

„Dacă vreți să vă împărtășiți des, ca Sfinții Apostoli și primii creștini, trebuie să se cerceteze fiecare pe sine și să vă gândiți bine dacă sunteți și voi ca Sfinții Apostoli, dacă sunteți la măsura virtuților Sfinților Apostoli și a primilor creștini. Aceia aveau dragoste din tot sufletul și din toată inima față de Dumnezeu, în vreme ce voi aveți multă dragoste față de voi înșivă și foarte puțină față de Dumnezeu. Aceia aveau o așa de mare iubire întreolaltă, încât erau bucuroși să se jertfească unul pentru altul. Voi însă vă certați și îi pizmuiți pe frații voștri, fiindcă nu îmbrățișează părerea voastră. Aceia, primii creștini, aveau toate în comun, banii, averile, mijloacele de subzistență și nici unul nu zicea: acesta este al meu, acesta este al tău. Voi, deși sunteți monahi, nu aplicați aceasta. Preotul, puțin înainte de a chema la Sfânta Împărtășanie, zice cu voce tare: «Sfintele Sfinților», voind parcă să ne

⁸⁶ *Orthodoxos Philotheos Martyria* (Thessaloniki), nr. 40–42, ianuarie–septembrie 1991, p. 139–143. Trad. pr. prof. Ioan I. Ică sn.

avertizeze și să ne spună: Judecați și gândiți-vă bine, dacă sunteți sfinți, atunci să vă apropiați, fiindcă Cele Sfinte se dau numai sfinților. Și noi zicem smeriți: nu suntem sfinți, unul e Sfânt, Domnul nostru Iisus Hristos, Cel fără de păcat. Trebuie, așadar, să fim atenți, dacă vrem să ne împărtășim și noi mai des, să fim sfinți. Apoi, preotul, chemându-ne la masa duhovnicească, ne spune: «Cu frică de Dumnezeu, cu credință și cu dragoste să vă apropiați». Și aici trebuie să ne cercetăm fiecare pe noi înșine: Dacă avem într-adevăr frică de Dumnezeu, credință fierbinte și dragoste curată din tot sufletul și din toată inima, atunci să ne apropiem; dacă nu, să ne reținem un timp, și după ce ne-am ostenit și nevoit cu ajutorul lui Dumnezeu, pe care trebuie să-l cerem totdeauna, să fim și noi sfinți, să fim ca Sfinții Apostoli și creștinii primelor veacuri, atunci să ne apropiem des. Întrucât nu suntem imitatori ai virtuților lor, să fim atenți, ca nu cumva apropiindu-ne cu nevrednicie, în loo de folos să ne producem pagubă, fiindcă Sfânta Împărtășanie e foc care-i arde pe cei nevrednici. Faptul că în canoanele Sfinților Apostoli nu se pomenește de post e de asemenea adevărat. Dar la început, când Sfinții Apostoli săvârșeau Sfânta Taină, erau puțini la număr. Iar Taina dumnezeieștii Euharistii o săvârșeau în case și după mâncare. Când însă numărul creștinilor a crescut și s-au zidit biserici, atunci Sfânta Taină se săvârșea în sfintele biserici și se săvârșea dimineața, iar cei care voiau să se apropie de Sfânta Taină se înfrâneau de cu seară. Iar Sfinții Apostoli încontinuu au postit. Mâncarea lor era atât de modestă și mâncau atât de puțin, cât să trăiască. Iar mărturisirea se făcea public, în biserică. Când însă la început au fost creștini care se rușinau și ezitau să se mărturisească în public, atunci Sfinții Părinți au stabilit ca mărturisirea să nu se mai facă public, ci în particular, înaintea arhierului sau preotului ca părinte duhovnic. Și fiindcă mulți creștini, când voiau să se apropie de Sfânta Taină dimineața, mâncau de cu seară pe săturate, fără deosebire, atunci s-a stabilit că cei ce vor să se apropie de Sfânta

Taină trebuie să postească. Aceasta n-o menționează sfintele canoane, dar o menționează Sfânta Tradiție. Nu s-a apreciat numărul zilelor de post, s-a lăsat aceasta la latitudinea duhovnicilor, care celor sănătoși le prescriau mai mult post, iar celor slăbiți mai puțin. Cei care sunt sănătoși și pot să postească nu numai o zi, două sau trei, ci întreaga săptămână, bine fac.

Aceasta le-a scris patriarhul celor dintâi. Iar celorlalți le scrie următoarele:

Monahii care cercetează Scripturile și se ocupă cu studiul trebuie să cunoască sfintele canoane și Sfintele Tradiții. Nici Biserica, nici sfintele canoane, nici Tradiția nu menționează că creștinii trebuie să se împărtășească la fiecare 40 de zile și că nu se cuvine să se împărtășească cineva la mai puțin de 40 de zile. Sfânta Biserică și toți Părinții stabilesc canoane mari pentru ucigași, desfrânate, adulteri, hoți, calomnatori și ceilalți păcătoși, cărora canoanele le interziceau uneori să se împărtășească; celorlalți creștini nu le-a precizat zile, luni sau perioade. S-a precizat însă ca toți să se cerceteze pe sine și dacă sunt vrednici să se apropie. S-a precizat de asemenea că trebuie să fie sfinți, fiindcă Cele Sfinte se dau sfinților și de ele ne apropiem cu frică de Dumnezeu, cu credință și cu dragoste. Bine faceți dacă cereți sfatul meu practic, dar mai bine veți face dacă vă veți smeri și veți asculta și păzi cele ce vă voi sfătui.

Întâi, vă sfătuiesc să încetați discuțiile care provoacă certuri și dispute. Fiecare din voi să fie atent să-și vadă propriile păcate și nu pe ale fratelui său.

Al doilea, ori de câte ori vi se întâmplă vreo iritare sau ceartă între voi, înainte de a apune soarele să vă conciliați și împăcați.

Al treilea, să aveți smerenie și ascultare desăvârșită de întâi-stătătorul vostru, ca și de duhovnicul vostru, căruia să-i mărturisiți sincer toate păcatele voastre și să soluționați deosebirile dintre voi nu voi singuri, cu pizmă, mândrie și iuțime, ci cu dragoste și iubire de frați, cerând

în toate sfatul și părerea egumenului și duhovnicului vostru, și ceea ce vă va spune să primiți ca de la Dumnezeu și să vă liniștiți.

În ce privește Sfânta Împărtășanie stabilim următoarele:

1. Câți au dragoste din tot sufletul și din toată inima față de Dumnezeu și câți îl iubesc pe aproapele lor ca pe ei înșiși, au smerenie, ascultare, tăierea vocii, blândețe, nemâniere, înfrânare, răbdare, tăcere, aceștia pot să se împărtășească o dată pe săptămână și de două ori când se întâmplă o sărbătoare în mijlocul acestei săptămâni.

2. Când nu au virtuțile de mai sus și se mâhnesc din cauza aceasta și se silesc să le dobândească și se roagă și doresc sincer și cer Sfânta Împărtășanie ca pe un medicament ajutător, și evită pe cât le stă în putință orice păcat, li se permite și lor să se împărtășească o dată pe săptămână.

3. Câți au așa-zise păcate care se iartă, adică puțină mândrie, se înfurie pentru moment când le spune cineva ceva, spun vreo minciună, glumesc, râd, bârfesc, mănâncă mai mult decât e de trebuință, fac ascultare, dar fără tragere de inimă, și au și alte mici păcate de moarte, pe care se silesc să le taie și să le tempereze, dar nu cu osteneală și râvnă cum se cuvine, dar totuși le cunosc, se căiesc și le mărturisesc, acestora li se permite să se împărtășească la 15 zile.

4. Acei care sunt mândri, nesupuși, mânioși, certăreți, mincinoși, dacă se mărturisesc și arată o pocăință și schimbare adevărată și iau hotărâre că vor înceta să păcătuiască, să se împărtășească la două luni.

5. Dacă după un an încetează sau se înfrânează, împuținând păcatele, să se împărtășească la 40 de zile, și când se îndreaptă complet, să se împărtășească ca și cei de mai sus, la 15 zile și o dată pe săptămână.

O astfel de dispoziție către monahii de la noi a dat-o Cuviosul Arsenie (1800–1866), care s-a nevoit aici acum 100 de ani, duhovnic sfânt care a primit har de la Dumnezeu să săvârșească minuni în timpul vieții lui și după moarte. Un astfel de discernământ al acestor vrednici de

pomenire părinți trebuie să-l urmeze și părinții duhovnici actuali, ca să-i canonisească pe cei care se mărturisesc la ei. În acord cu îndrumările de mai sus să ne apropiem toți credincioșii, laici și clerici, de Taina dumnezeieștii și Sfinței Împărtășanii, pregătindu-ne și curățindu-ne prin pocăință, post, rugăciune, cu frică de Dumnezeu și cu credință și cu dragoste, ca împărtășindu-ne cu vrednice să ne unim cu Mântuitorul Hristos și să ne învrednicim a deveni împreună-moștenitori ai Împărăției Lui cerești.”

Ecouri și luări de poziții în Ortodoxia românească

În teologia ortodoxă românească problema desei împărtășiri a făcut în mai multe rânduri obiectul reflecției unor ilustre figuri de teologi și duhovnici. Fapt semnificativ poate, dacă cealaltă *Carte folositoare de suflet* a Sfântului Nicodim, cea despre Spovedanie, a fost tradusă și publicată în limba română la București în 1799⁸⁷, la doar cinci ani de la prima ei editare în neogreacă, nici *Cartea folositoare de suflet despre Împărtășirea continuă* a Sfântului Nicodim, ca de altfel nici *Manualul* anonim al lui Neofit Kavsokalivitul n-au găsit receptare și traducători între dascălii paisieni Gherontie, Grigorie sau Isaac, deși aceștia îl cunoșteau personal pe Nicodim și aveau cu el corespondență și chiar dispute teologice⁸⁸. Problema crizei împărtășirii euharistice,

⁸⁷ *Cartea folositoare de suflet* despre Spovedanie tradusă de dascălii paisieni Gherontie și Grigorie (viitorul mitropolit Grigorie Dascălul) a fost reeditată în 1819 la Iași și în 1827 la București. În 1826 apăreau la mănăstirea Neamț, în traducere, și *Cartea de suflet prea-folositoare ce se numește nevăzut război*, precum și *Cartea sfătuitoare pentru păzirea celor cinci simțuri, a nălucirii și a inimii*, iar în 1827 *Apantisma* (antologie de rugăciuni).

⁸⁸ Cf. V. PELIN, „L'opera di Nicodemo l'Aghiorita in Romania”, în: *Nicodemo l'Aghorita e la Filocalia* (supra n. 17), p. 243–250. Cercetătoarea din Chișinău menționează un opuscul slavon scris de arhimandritul slav Ioan (egumen al Neamțului între 1808–1812) care, fără să dea alte amănunte, face referire la discuții teologice la Neamț și Secu între anii 1805–1808 între dascălii paisieni menționați mai sus și între Isaac Dascălul și Nicodim Aghioritul.

Pe lângă traducerile scrierilor nicodimiene citate în nota anterioară, bibliotecile de la Neamț și cea a Academiei Române mai păstrează

sesizată acut în 1739 de mitropolitul Neofit Cretanul, nu pare să-i fi preocupat în special pe paisienii români și pe urmașii lor în cursul secolului XIX. Singura recomandare în acest sens datează de la sfârșitul secolului XVIII și vine din partea sfântului stareț Gheorghe de la Cernica (1730–1806). Originar din Săliștea Sibiului, acesta trecuse de tânăr munții intrând în serviciul unui ierarh grec cu care a plecat apoi la Sfântul Munte. Tuns în monahism și hirotonit ierodiacon la Vatopedi, exact în timpul profesoratului lui Vulgaris la Academia Athonită din apropiere, Gheorghe a fost astfel martor al controverselor care au precedat plecarea acestuia de la Athos și au însoțit începutul certeii „colivelor”. În acest context tânărul ierodiacon devine ucenicul lui Paisie Velicikovski la schitul Sfântul Ilie, unde e hirotonit ieromonah. În 1763 se stabilește cu întreaga obște paisiană la Dragomirna, împreună cu care trece în 1775 la Secu, iar în 1779 la Neamț, unde avea importanta funcție de econom. În 1781 vrea să revină la Athos, dar în drum e oprit de mitropolitul Grigorie II al Ungrovlahiei care-i încredințează refacerea mănăstirii abandonate Cernica, iar din 1794 și conducerea mănăstirii Căldărușani, pe care le-a condus până la moarte. În 1785 îmbolnăvindându-se grav redactează un amplu Testament duhovnicesc (*Diată*), cel mai important document al spiritualității monahale paisiene românești⁸⁹. Față de obștea internațională supradimensionată (600–700 de monahi) de la Neamț, starețul Gheorghe introduce la Cernica o serie de restricții: numărul maxim al monahilor să fie 103; să nu se primească monahi străini decât foarte puțini și nu în funcții de conducere; și să nu se

traducerile românești manuscrise ale *Filocaliei*, *Everghetinos*-ului (de ieromonahul Clement), integralei operelor Sfântului Simeon Noul Teolog (de Isaac Dascălul, 1802–1803), a cărții *Neon eklogion* (arhim. Nicodim Greceanovici) și *Pidalion*-ului (acesta din urmă va fi publicat la Neamț în 1844).

⁸⁹ *Viața și Diata* starețului Gheorghe în volumul: *Viețile, povățuirile și testamentele sfinților stareți Gheorghe și Calinic de la Cernica*, Ed. Deisis, Sibiu, 1999: *Viața* de Protasie ieromonahul, cca 1807–1810 (p. 45–56); *Viața* de Casian monahul, 1870 (p. 57–113); și *Diată*, 1785 (p. 67–105).

treacă la „lucrarea minții”, practica isihasmului, înainte de câștigarea virtuților și a nepățimirii și numai după ce au trecut greutățile materiale legate de reconstrucția mănăstirii și după ce s-au procurat „cărți spre ajutor la meșteșugul ei”. În schimb, monahii cernicani sunt îndemnați să se țină de tipicul slujbelor bisericești (103 de privegheri pe an) și de pravila individuală din chilii, canonul de rugăciuni, metanii și rostirea neîncetată a „stihului cel legiuit călugărului”, adică rugăciunea lui Iisus, pe care „toți de obște trebuie să-l aveți întru pomenire”. Crucea vieții monahale este dată de încrucișarea a patru principii cardinale — 1. „toate cu blagoslovenie”, 2. „toate cu spovedanie”, 3. „dreaptă socoteală” și 4. „smerită înțelepciune” — în al cărei centru stă Împărtășirea de 12 ori pe an recomandată, cu o aluzie la controversile athonite, astfel:

„Și prin harul celui din mijlocul crucii, vi se aferosește această duhovnicească deprindere care bine ar fi și să o cinstiți cu multă evlavie, și spre care părintește vă îndrum: ca să nu vă treacă nici o lună, nefiind împărtășiți cu dumnezeieștile Taine, ci toți de obște să vă cuminecați de 12 ori pe an, afară de alte neocolite pricini. Pentru că, deși se află în Scripturi pe alocuri mari sloboziri și pe alocuri strașnice înfrânări, unii adică mai adeseori pricestuinându-se [împărtășindu-se], iar alții și foarte târziu cu anii, însă eu vă sfătuiesc, iubiții mei fii, să nu vă abateți alegând din cele peste măsura voastră, nici a vă pune soarta cu cei de-a pururea vrednici Împărtășirii sau și prea întârzierii, ci, precum și de multe ori v-am zis, păziți calea de mijloc împlinind după puterea voastră pregătirile cuviincioase, și, măcar trei zile pe rând postindu-vă, să vă lipiți a lua prin cucernicie curățitoarele Taine de la sfântitul preot, care neoprit strigă grăind: «Cu frica lui Dumnezeu, cu credință, și cu dragoste să vă apropiați!»⁹⁰.

⁹⁰ *Ibid.*, p. 83–84. Poziția starețului Gheorghe poate fi un posibil ecou al celei exprimate în foarte populara carte *Mântuirea păcătoșilor* ([*Hamartōlōn sōtēria*] Veneția, 1641, 1644, 1773, 1805, 1893) prelucrată de monahul cretan Agapios Landos (1600–1870 după un

Împărtășirea frecventă a devenit subiect de dezbatere în teologia românească abia la mijlocul secolului XX, iar prilejul a fost oferit de introducerea în anii 1949–1955 (sub influența unui preot basarabean care invocă exemplul Sfântului Ioan din Kronștadt, † 1908) a sposedaniei colective și împărtășirii zilnice în practica sacramentală a mănăstirii Vladimirești (Tecuci) — înființată în 1938 de maica Veronica (Vasilica Barbu, 1920–2005) —, ani în care duhovnic al mănăstirii a fost părintele Ioan Silviu Iovan (n. 1922)⁹¹. Devenind un fel de „Lourdes românesc în coasta URSS”, Vladimireștii vor fi prima mănăstire desființată de regimul comunist în ianuarie 1956, cele 300 de maici de aici și 50 de monahi de la Sihastru fiind risipiți sau întemnițați în temutele închisori comuniste. Particularitățile harismatice — visele și vedeniile maicii Veronica — și canonice — mănăstire de fecioare, sposedanii și împărtășiri colective — de la Vladimirești au atras atenția autorităților ierarhice ale Bisericii Ortodoxe Române, și au stârnit reacțiile unor faimoși profesori de teologie (P. Vintilescu, D. Stăniloae) și duhovnici

original catolic latin (cf. I. HAUSHERR, *OCA* 183, 1969, p. 168–179): „La Sfântul Munte monahii simpli [neclerici] când vor să se cuminece au obligația de a posti de luni până sâmbătă de la vin, untdelemn și celelalte și mănâncă numai o dată pe zi uscat, adică pâine și apă cu legume negătite, iar ca pregătire beau agheasmă mare spre curățire prealabilă și așa se cuminecă sâmbătă rugându-se înainte toată noaptea. Aceeași rânduială trebuie să o păziți și mirenii. Dar monahii se cuminecă de zece ori pe an, iar voi vă împărtășiți doar de două ori și tot nu vă învredniciți și faceți puțină înfrânare.”

⁹¹ Ioan Silviu Iovan absolvise teologia cu o teză de licență remarcabilă intitulată: *Sfânta Împărtășanie, calea desăvârșirii creștine* (recent publicată, însă fără precizarea editurii și anului, cu un cuvânt înainte al Î.P.S. Andrei al Alba Iuliei și o recomandare elogioasă a pr. prof. Ilie Molodvan [cf. și www.geocities.com/oficial1]), în care trata sistematic atât aspectul obiectiv al Euharistiei — centru al cultului creștin —, cât și pe cel subiectiv al rolului Euharistiei în viața ascetică și mistică a sfinților și în procesul desăvârșirii, într-un susținut efort de a corela viața mistică individual-monahală și cea sacramental-liturgică în lumina Sfintei Euharistii — Taină a supremei uniri cu Hristos în viața mistică. Actualmente părintele Ioan e duhovnic la mănăstirea Recea de lângă Tg. Mureș.

moldoveni (ieromonah Cleopa Ilie). Între anii 1953–1963 aceștia au luat atitudine critică împotriva fenomenului Vladimirești, considerat o abatere inacceptabilă de la teologia și disciplina canonică și liturgică a Bisericii Ortodoxe⁹². Denunțând caracterul mecanic și formalist al spovedaniilor și împărtășirilor colective și zilnice, s-a subliniat faptul că, dacă „împărtășirea duminicală reprezenta regula comună și oficială a vieții creștine din epoca primară” — și ea a continuat să fie privită „ca o datorie a fiecărui creștin” chiar și în secolul XIV (*Decalogul Sfântului Grigorie Palama*) —, pentru majoritatea credincioșilor aceasta a continuat să rămână un ideal. În ce privește „împărtășirea zilnică, Răsăritul nici nu o recomandă, nici nu o interzice formal, ci păstrează față de ea o anume rezervă”⁹³. Pentru prima dată în teologia românească sunt citate documente oficiale ale disputei „colivelor”: mărturisirile de credință ale „colivarilor” și câteva scrisori patriarhale din intervalul 1772–1819⁹⁴.

⁹² A se vedea în numărul 5–6 pe 1953 al revistei *Studii teologice* documentarele ieromonahului pe atunci CLEOPA ILIE (1912–1998), „Viața religioasă din unele mănăstiri ale Bisericii Ortodoxe. Constatările și îndemnul unui smerit monah și iscusit duhovnic” (p. 429–443) și al ierodiaconului IOASAF POPA, „Pentru o mai bună orientare a unor mănăstiri de călugărițe” (p. 407–428) și mai ales remarcabilul studiu al eminentului liturgist de la Facultatea de Teologie din București, pr. prof. PETRE VINTILESCU (1887–1974), „Sfânta Împărtășire în spiritualitatea creștină. Deasă ori rară împărtășire?” (p. 382–406). Asemenea și studiile pr. prof. DUMITRU STĂNILOAE (1903–1993), „Mărturisirea păcatelor în trecutul Bisericii”, *Biserica Ortodoxă Română* 73 (1955), nr. 3–4, p. 218–250 și al mitrop. TIT SIMEDREA (1886–1971), „Însemnări despre împărtășanie și duhovnic”, *Mitropolia Olteniei* 7 (1955), p. 399–409. O critică populară sub formă de dialog a fenomenului Vladimirești a finalizat în martie 1962 arhimandritul CLEOPA ILIE în cartea care a putut apărea la București abia în 1993 sub titlul *Despre vise și vedenii*; ultimele două din cele șapte convorbiri tratează în detaliu — rezumând studiul clasic pe această temă al pr. prof. P. Vintilescu — „despre Sfânta Liturghie și Sfânta Împărtășanie” și „Despre împărtășirea cu vrednicie și nevrednicie”.

⁹³ P. VINTILESCU, *op. cit.*, p. 386, 395, 391.

⁹⁴ *Ibid.*, p. 392, 398, 400. După o traducere manuscrisă inedită a lucrării lui P. Uspenski *Istoria Afona* realizată de pr. prof. Dumitru Stăniloae.

Se evidențiază faptul că, spre deosebire de catolicism, în Ortodoxie împărtășirea n-a devenit niciodată un simplu exercițiu de pietate individuală ori colectivă, și a fost legată nu de timpuri, ci de curățirea conștiinței prin spovedanie. Regulile existente atestă un spirit de libertate și adaptare la starea individuală, și un refuz al legalismului și colectivismului⁹⁵. Frecvența împărtășirii e dată de temeinicia pregătirii constatate de duhovnic, care rămâne o condiție indispensabilă chiar și pentru cei fără păcate grele în interesul susținerii progresului lor duhovnicesc⁹⁶.

După decembrie 1989, tema „deasă sau rară împărtășire?” a fost reluată, în contextul necesității înviorării vieții religios-spirituale ortodoxe la ieșirea din comunism, de către Preasfințitul Serafim Joantă⁹⁷ într-un articol din *Telegraful român* nr. 33–36/1991⁹⁸. Practica actuală a împărtășirii rare e apreciată drept o falsificare a religiozității creștine autentice, o metamorfoză a etosului euharistic al Bisericii într-un „pietism dezîncarnat și un individualism ucigător”.

⁹⁵ „Treptele pietății religioase nu se pot urca de toți în aceeași cadență.” Dar, în același timp, recomandabil ar fi ca „oricând să se poată găsi grupuri mai mari sau mai mici de credincioși care să vină în fiecare duminică sau sărbătoare” (P. VINTILESCU, *op. cit.*, p. 396, 397). În fața exceselor părintele Cleopa reafirma însă rigoarea disciplinei monahale tradiționale — o dată pe săptămână, duminica, se împărtășesc monahii îmbunătățiți; o dată pe lună monahii ostenitori; iar mireni râvnitori măcar o dată la 40 de zile — și citează pe bătrânul Ioanichie Moroi: „Că mai mult trebuie noi a ne curăți și pregăti și a dori în tot ceasul Sfintele Taine, iar pentru smerenie mai rar a ne atinge de ele. Aceasta pentru a nu slăbi în evlavia către cele sfinte și prin deasa obișnuință de a ne împărtăși să le luăm fără frică și umilință.”

⁹⁶ *Ibid.*, p. 402.

⁹⁷ Născut 1948; studii doctorale la „Saint-Serge”, Paris, episcop-vascular la Sibiu în 1990; din 1993 mitropolit al Europei Centrale.

⁹⁸ Reluat ca prefață la publicarea în 1992 la Tesalonic a ultimelor două părți ale *Cărții folositoare de suflet despre Împărtășirea continuă* a Sfântului Nicodim Aghioritul, în traducerea evlaviosului părinte Petroniu Tănase (n. 1915), starețul schitului românesc athonit Prodromu; *supra* n. 50, p. 9–24.

Pe urmele părintelui A. Schmemmann, originea acestei crize e identificată în „privatizarea” pietistă de tip monahal a actului împărtășirii și pierderea sensului comunitar al Liturghiei și cuminecării și degradarea Euharistiei la rang de simplă Taină, vehicul de comunicare a harului. Soluția preconizată e, la fel ca la părintele Schmemmann, întoarcerea la etosul euharistic-comunitar al Bisericii apostolice. Dilema nu ar fi, așadar, împărtășire deasă sau rară (o falsă dilemă), ci privată sau corporată, gest de pietate individuală, de recompensare a „vredniciei” eforturilor personale cu „premiul” euharistic, sau act ecleziologic de constituire și manifestare a Bisericii ca Trup al lui Hristos. O Liturghie la care nimeni nu se împărtășește e un nonsens, un refuz al chemării lui Hristos, o absență a dorinței apropierii de El și a pregătirii neîncetate pentru întâlnirea cu El. Pentru cei în păcate de moarte, împărtășirea deasă sau rară nu are niciun sens, ei neputându-se apropia niciodată de Sfintele Taine; ele se referă la cei care nu trăiesc în păcate de moarte, frecventează regulat biserica și se silesc să ducă o viață creștină cât mai autentică. Abținerea *lor* de la împărtășire e de neînțeles și *lor* le adresează Sfântul Nicodim îndemnul de a se cumineca încontinuu. Ei trebuie educați și conștientizați să-L dorească mereu pe Hristos, să le fie foame de El, să nu mai poată trăi fără El și fără întâlnirea regulată cu El. Pentru *aceștia* împărtășirea frecventă nu e o banalizare și o rutină, ci duce la o creștere a râvnei și a calității vieții creștine; așa cum cine se roagă mai des se roagă tot mai fierbinte și mai bine, tot așa cine se împărtășește mai des în chip conștient și responsabil sporește în viața în Hristos. Nu e vorba de o insistență retorică, ci de o pledoarie pastorală sub semnul urgenței, dată fiind „situația deosebit de gravă existentă în Biserica noastră în privința împărtășirii credincioșilor”.

Tot constatarea crizei actuale din Biserica Ortodoxă Română în epoca postcomunistă l-a determinat în 1993 pe curajosul arhimandrit Mina Dobzeu (n. 1921) să adreseze ierarhilor români un patetic manifest „pentru o Biserică

dinamică”⁹⁹. În centrul ei se află aceeași pledoarie pentru reactivarea Sfintei Liturghii printr-o revenire, începând cu grupuri de credincioși catehizați și evlavioși, la etosul euharistic al Bisericii primare: „Sfânta Liturghie trebuie să redevină lucrătoare în sfințirea vieții noastre printr-o împărtășire duminicală”. Mijloc de însănătoșire și creștere duhovnicească a indivizilor și societății, Euharistia nu poate fi rezervată doar sfinților; din „castelul de fildeș” ea trebuie „coborâtă din nou pe pământ”. Biserica trebuie să dea credincioșilor din Pomul Vieții Care e Hristos nu numai „frunzele” cuvintelor Scripturii, ci și „rodul” lui euharistic. Pentru că doar „dăruind(u-ne) vom dobândi”.

Criza liturgică și spirituală în Biserica Ortodoxă actuală este însă o problemă atât practică, cât și teoretică. În spațiile diverselor soluții practice preconizate — împărtășire rară/deasă, individuală/comunitară — stau concepții teologice diferite despre Liturghie și spiritualitatea ortodoxă. Ele sunt ilustrate elocvent de diferența de accent și sensibilitate dintre cele două comentarii liturgice publicate în anii '80 de preoții profesori Alexander Schmemmann (1921–1983) și Dumitru Stăniloae (1903–1993)¹⁰⁰. Liturgistul rus pleacă de la premisa unei opoziții principiale între spiritualitatea euharistică originară de tip comunitar-eceziologic și eshatologic, pe de o parte, și spiritualitatea monahală ulterioară, individuală, penitențială și terapeutică, pe de altă parte, și militează pentru restaurarea celei dintâi împotriva celei din urmă. Dogmatistul român postulează însă, din contră, convergența și unitatea de principiu în Ortodoxie a acestor aspecte într-o Liturghie spirituală și o spiritualitate liturgică.

Pe aceeași linie de adâncire a acestei viziuni integratoare, de mediere între polarizări teoretice și practice păgubitoare, se înscrie remarcabila schiță de teologie liturgică integrală

⁹⁹ În volumul: Arhim. MINA DOBZEU, *Trei strigări împotriva lui Antihrist*, Ed. Anastasia, București, 1999, p. 135–139.

¹⁰⁰ A. SCHMEMANN, *Euharistia Taina Împărăției* (1984); trad. rom. Ed. Anastasia, f. a.; DUMITRU STĂNILOAE, *Spiritualitate și comuniune în Liturgia ortodoxă*, Craiova, 1986.

publicată în 1993¹⁰¹ de dogmatistul din Sibiu, pr. prof. Ioan Ică sn. Depășirea clivajelor dintre aspectele obiectiv-subiectiv, sacramental-ascetic, comunitar-individual, se face aici din perspectiva unei viziuni a diverselor moduri de prezență/împărtășire a lui Hristos în Liturghie: în locașul bisericii și în icoane, în cuvânt, Scriptură, rugăciuni și cântări, și euharistic-sacramental, care însă devin eficiente numai pe fondul unui susținut efort ascetic și filocalic de purificare și pregătire duhovnicească neîncetată. Nici rara, nici deasa împărtășire nu sunt metode cu eficiență magică, iar invocarea pledoariei „colivarilor” pentru împărtășirea continuă în contextul actual nu este lipsită de echivocuri în absența unei restituiri complete a textelor și a unei prezentări istorico-critice avizate, atente la contexte și nuanțe. Împărtășirea „sacramental”-euharistică de Hristos nu trebuie izolată de împărtășirea „mentală”, „duhovnicească” prin rugăciune și meditație (de care Sfântul Nicodim vorbește în *Războiul nevăzut*¹⁰²) fiindcă ambele pregătesc împărtășirea eshatologică mai adevărată de Hristos în viața viitoare. Practic, pentru soluționarea crizei liturgice actuale se preco-

¹⁰¹ Pr. prof. IOAN I. ICĂ SN, „Modurile prezenței personale a lui Iisus Hristos și a împărtășirii de El în Sfânta Liturghie și spiritualitatea ortodoxă”, în: *Spiritualitate și Comuniune. Prinos de cinstitie pr. prof. acad. Dumitru Stăniloae*, Sibiu, 1993, p. 335-357.

¹⁰² În litera ei însă, distincția între împărtășirea sacramentală și spirituală este însă de origine clar occidentală. Ea apare prima dată la Augustin, apoi la alți autori duhovnicești latini, la Toma d’Aquino (*S. Theologiae* III q. 80 a1) și Toma din Kempen (*Imitatio Christi* IV, 6 și 10) și a fost inclusă în decretul din 1551 despre Sfânta Euharistie al Conciliului de la Trento (ses. 13, cap. 8) care vorbește de trei împărtășiri: „sacramentaliter tantum”, „spiritualiter tantum”, „sacramentaliter et spiritualiter” (DENZINGER - SCHÖNMETZER, 1648). Cf. art. „Communion spirituelle”, *Dictionnaire de Spiritualité* II (1953), col. 1294-1300 (L. DE BAZELAIRE). Sfântul Nicodim a găsit-o în lucrarea teatinului Lorenzo Scupoli (1530-1610), *Il combattimento spirituale* (1589-1599), a cărei traducere neogreacă realizată spre 1750 la Patmos a prelucrat-o în cartea sa *Aoratos polemios*, Veneția, 1797. Detalii despre sensul prelucrărilor Sfântului Nicodim din literatura duhovnicească hispano-italiană barocă, a se vedea E. CRITERIO, 2001, p. 311-336.

nizează aici o susținută catehizare liturgică de către preoți, rostirea cu voce tare a rugăciunilor Liturghiei, promovarea participării active și conștiente a credincioșilor la Liturghie: daruri, cântări, împărtășire euharistică cu pregătirea cuvenită, dar nu fără împărtășirea duhovnicească prin virtuți și rugăciune prin care sporim cu toții în comuniunea cu Hristos și întreolaltă.

Caracterul problematic al recursului actual la metoda „desei împărtășiri” vine, așadar, din presiunea exercitată de adepții ei de a se renunța la elemente tradiționale esențiale, cum sunt pregătirea ascetică prealabilă prin post și mai ales la legătura dintre Împărtășire și Spovedanie. Contestate vocal de teologi și preoți din diasporă (și de adepți ai lor din țările tradițional ortodoxe), aceste elemente sunt reafirmate viguros de reprezentanți contemporani iluștri și autorizați ai teologiei și spiritualității ortodoxe tradiționale¹⁰³. În acest context — care arată că dezbaterea pro și contra Împărtășirii dese sau rare este de fapt una privitoare la împărtășire cu sau fără pregătire — rememorarea sensului exact al disputei din secolul XVIII–XIX în jurul împărtășirii continue poate facilita în chip util înțelegerea exactă a mișcărilor controverselor contemporane.

¹⁰³ A se vedea, de ex., reacția promptă, precisă și binevenită a pr. prof. Nicolae Necula, liturgist la Facultatea de Teologie Ortodoxă din București, în articolele sale din *Vestitorul Ortodoxiei* (adunate în volumul P. C. Sale: N. NECULA, *Tradiție și înnoire în slujirea liturgică*, vol. II, Galați, 2001, p. 261–303) împotriva tezelor reformiste susținute la cel de-al IV-lea Congres al Facultăților de Teologie Ortodoxă de la București (12–17 august 1996) de biblicistul grec din Tesalonic Petros Vassiliadis, care a pledat pentru renunțarea la iconostas și pentru trecerea la împărtășirea colectivă fără pregătirea ascetică (monahală) și sufletească (spovedanie) prealabilă (textul intervenției: P. VASSILIADIS, „The Eucharistic Perspective on the Church’s Mission”, *Epistemonikē Epetērida Theologikēs Scholēs Panēpistēmiou Thessalonikēs* 7 [1997], p. 21–44). De asemenea și replica proptă dată unei propuneri similare din partea părintelui arhimandrit ROMAN BRAGA (în articolul „Cerberii Sfântului Potir”, *Solia*, iulie 2002) de către părintele GHEORGHE CALCIU (în articolul „Cerberii Sfântului Potir sau paznicii Împărtășaniei?”, *www*).

În urmă cu 225 de ani, ierodiaconul Neofit Kavsokalivitul refugiat la Braşov încheia redactarea primului *Manual de Împărtăşire continuă*. Demersul său care îşi propunea restabilirea sensului apostolic şi patristic al practicii liturgice ortodoxe s-a izbit de răstălmăciri şi a stârnit polemici. A relansat o controversă ce părea rezolvată. Dar contextul deplin al pledoariei monahilor „colivari” reprimăţi n-a fost şi nu este încă pe deplin sesizat până astăzi. În ultimă instanţă, ei nu voiau decât să restaureze etosul creştinismului apostolic şi al Bisericii vechi — etos pascal, în acelaşi timp euharistic şi ascetic şi martiric. Toată pledoaria lor poate fi sintetizată în cuvintele lui Ghenadie din Marsilia, care în jurul anului 470 scria:

„Luarea zilnică a împărtăşirii euharistice nici nu o laud, nici nu o mustru. Îndemn însă la cuminecare în toate duminicile, dacă mintea e lipsită de înclinarea spre păcat”¹⁰⁴

sau în cele ale *Didahiei celor Doisprezece Apostoli* (cap. 14, 1), document paleocreştin de la sfârşitul secolului I, unde se afirmă limpede:

„Adunându-vă în ziua Domnului, frângeţi Pâinea şi mulţumiţi [aduceţi Euharistia], mărturisindu-vă însă înainte greşelile, ca Jertfa să fie curată”¹⁰⁵

dar şi în cele ale Sfântului Ambrozie al Milanului († 397):

„Aşa să-ţi fie viaţa, încât să meriţi să o primeşti [Împărtăşania] în fiecare zi”¹⁰⁶.

diac. Ioan I. Ică jr

¹⁰⁴ „Quotidie Eucharistiae communionem percipere nec laudo nec vitupero. Omnibus tamen dominicis diebus communicandum suadeo et hortor, si tamen mens sine affectu peccandi sit”; *De ecclesiasticis dogmatibus* 53; *PL* 42, 993.

¹⁰⁵ Kata hēmeran de Kyriou synachthentes klasate arton kai eucharistēsate, proexomologēsamenoi ta paraptōmata hēmon, hōpos kathara hē thysia ē.

¹⁰⁶ „Sic vive ut quotidie merearis accipere”; *De Sacramentis* V, 4, 25; *PL* 16, 452.

Pastorală
mitropolitului Neofit Cretanul
(1738-1739)
(Posta Mare 1739)

I. Prolog românesc: alerta unui păstor

„Tuturor locuitorilor de vădă din această țară creștinăască
astă, precăvioșilor egumenă de la toate sfintele mănăstiri,
episcopilor ieromonahi și duhovnicilor cucernicilor parohi ce
sunt aflați prin târguri și pe la sene, taturose de obște de la
Căminul Atotștiltor și Măntăitorul nostru, Iisus Hristos
săvîșim mîlă și pace, iar de la smerență apostolă vă încredințăm
să vă scrie și blagoslovenia [engleză] și binecuvîntare.

Peia această a postolă socrină care recomandăm în șire
de vreme ce din bunăvoia lui Dumnezeu Tatăl și a
Fiului său, Doznel nostru Iisus Hristos, prin Duhul
Sfînt Cel purtător de la Dumnezeu Tatăl, ne-am escos în
scurtămintă această scaun al Ungrovișiei, cu voia și cu bla-
goslovenia preasfîntului și a toată lumea patriarh Arhiepiscop
Kyri Neofit [VI, 1734-1740] și cu îndemnarea și cu voia
preasfîntului și preasfîntului demantului nostru lo-
cosostas din Melec [Mavrocordat] voievod [1735-1741,
1744-1748, 1756-1758, 1769-1769] și cu alegerea sfîntului
a toată cîinstita hierarhie și a tot clerul bisericesc pa-
triarhale-ne lucrîto: vîl sale această (ce este sfîntă de acel
Posta Mare) ce este Sfînta Biserică, ca să purtăm pentru

* Editată după copia din registrul Mitropoliei Ungrovișiei (Arti-
cole Encicluului din București, nr. 133, C. 1041-1089) de PETER NÄS-
SÄN, „Le christianisme roumain à l'époque des invasions barbares,
Controverses nr. 3, 1974, volume 1”, Institutul Bibliotecii Românești
din Freiburg (1974), p. 251-252.

În viziunea sa 228 citant, arhiepiscopul Novici Krysakal, fiind
 reștigat la Brzozov încheia negocierile prin intermediul Mașinii de
 împănare a comitatului. Documentul său care își poartă numele
 de "Pacta cum nobis capitoli et parochia et practica liturgica"
 este s-a izbit de război și a rămas pierdut. Dar conținutul
 este relevant și controversat din cauza răscolului. Dar conținutul
 depășește al plebei și este mai "colțiv" reprezintă o teză
 și nu este încă pe deplin scrisă până astăzi. În viziunea
 noastră, el este o dovadă că religiozitatea creștină a
 episcopului și a parohiei este în continuare în viață și
 activă. **I Prolog românesc**
Alerta unui păstor

Judecând că în împărăția euharistică nici nu o lucr
 și nu o mormânt. În viziunea noastră la cunoașterea în viziunea
 noastră, dacă mintea și poezia de înțeles se spune că
 în cele ale *Didachi* și celor Doi princi Arhiepiscopului (cap. 14, 15)
 document pe care îl găsim în cartea lui I, unde se
 vorbește despre:

„Admăndu-vă în ziua Domnului, în ziua Păcii și în
 pământ (subiect Euharistia), și în ziua de înțeles
 și în ziua de înțeles, ca Jertfa să fie curată”

dar și în cele ale Sfântului Ambrozie și Milaniului (1739):

„Așa să-ți fie viața, încât să meriți să o primești [impăr-
 tășirea] în fiecare zi”.

diacon I. I. I. I.

„Quod est eucharistiae communio non est nec levis nec
 vitiosa. Omnis tamen eucharistia debet esse pura et sine
 macula, et tamen pura sine affectu personarum est. De eucharistia
 communione 535 PL 41, 993.”

„In die bismis de Kyrieon eucharistiae hodie arton lui na-
 chialitate, praxiologesamens in purgatoriu hie in hie in hie
 karitas hie hysu e”

„Si vultis quod illis meritis accipere” (1739) 1739, 23
 PL 16, 454.

Pastorala mitropolitului Neofit Cretanul (1738–1753) (Postul Mare 1739)¹

Tuturor locuitorilor ce vă aflați într-această creștinească țară, preacuvioșilor egumeni de la toate sfintele mănăstiri, cuvioșilor ieromonahi și duhovnici, cucernicilor preoți ce vă aflați prin târguri și pe la sate, tuturor de obște de la Domnul Atotțiitorul și Mântuitorul nostru Iisus Hristos poftim milă și pace, iar de la smerenia noastră vă trimitem molitvă și blagoslovenie [rugăciune și binecuvântare].

Prin această a noastră smerită carte tuturor dăm în știre că de vreme ce din bunăvoința lui Dumnezeu Tatăl și a Cuvântului Său, Domnul nostru Iisus Hristos, prin Duhul Sfânt Cel purcezător de la Însuși Tatăl, ne-am așezat în preasfântul acesta scaun al Ungrovlahiei, cu voia și cu blagoslovenia preasfântului și a toată lumea patriarh Kyriu Kyr Neofit [VI, 1734–1740] și cu îndemnarea și cu voința prealuminatului și preainălțatului domnului nostru Io Constandin Nicolae [Mavrocordat] voievod [1735–1741, 1744–1748, 1756–1758, 1761–1763] și cu alegerea sfatului a toată cinstita boierime și a tot clerul bisericesc punându-ne lucrător viei sale aceștia (ce este sădită de acel Păstor Mare) ce este Sfânta Biserică, ca să purtăm pentru

¹ Editată după copia din registrul Mitropoliei Ungrovlahiei (Arhivele Statului din București, ms. 133, f. 104r–108v) de PETRE NĂSTUREL, „Le christianisme roumain à l'époque des invasions barbares. Contradictions et faits nouveaux”, *Buletinul Bibliotecii Românești din Freiburg* IX (1984), p. 251–259.

dânsa osteneala și greutatea zilei și a zădufului dintre care pururea izvorăște vinul veseliei spre sațul sufletelor noastre. La care ca la o corabie ce se îndreptează și se păzește de Hristos nevăzut de toate valurile vânturilor celor potrivnice din miezul nopții, căzând soarta pe noi din alegerea dumnezeiască a fi noi cârmaci și îndreptător acestei corăbii a Lui ce este Sfânta Biserică a pământului acestuia, pururea avem purtare de grijă și în toată vremea priveghere pentru treburile și îndreptările Sfintei Sale Biserici cu luare-aminte și cu cercetare fără de preget spre podoaba și luminarea și întemeierea lor și pentru dânsele neîncetat cugetăm, unde Fiul lui Dumnezeu, Mielul cel fără de prihană Se aduce jertfă nevinovată și fără de sânge lui Dumnezeu Tatăl pentru greșelile noastre, așijderea întru acest chip avem ochii minții noastre pururea ridicați spre folosul cel de obște sufletesc al oilor celor cuvântătoare ale acestei turme ce ni s-a încredințat de la Dumnezeu, ca să le aducem pe toate spre pășune sufletească și hrană vie, ducându-le înaintea lui Hristos curate, sfinte și nerătăcite. Pe care ca cu o gură apostolească și ca cu o trâmbiță cu glas răsunător în tot chipul nevoim ca să le deșteptăm din somnul cel greu întunecat al trândăvirii păcatelor la privirea luminii celei neapuse și la călătoria vieții veșnice din călătoria lumii acesteia, care nu este alt[ceva a]far[ă] decât o ducere de obște către moarte. Și de vreme ce sunteți, iubiților fii, vânați de năvodul apostolesc și scoși din luciul mării celei împăclite a necunoștinței de Dumnezeu la lumina cunoștinței adevărului (prețuiți și răscumpărați cu preascump sângele lui Hristos și adunați în această turmă sfântă peste care sunteți puși păstori), ne nevoim cu multă dorire ca să vă aducem la privirea luminii măririi Sale celei preainalte și să vă îndulciți de hrana vieții celei veșnice cu care pururea vă hrănește precum pelicanul pe puii săi, având brațul său pururea deschis, spre primirea tuturor celor ce se vor apropia cu credință dreaptă. Căroră vă dăm părintească învățătură tuturor de obște.

Întâi că, de vreme ce preabunul, îndurătorul și multmilostivul Dumnezeuul nostru, Care nu voiește moartea

păcătosului (după cum este scris) prin Iezechiel prorocul (33, 11): „Zi-le lor: viu sunt Eu, zice Adonai Domnul, nu vreau moartea păcătosului, ci ca să se întoarcă cel necurat din calea lui și să trăiască” (Căruia I se cuvine de la toată făptura închinăciune, cinste și mărire ca unui Făcător a toate), ne-a învrednicit de am ajuns acum la închinăciunea alergării și curgerii dumnezeieștilor zile ale acestui sfânt post, drept aceea se cade fiecărui creștin (mai vârtos în aceste sfinte zile curățitoare) a-și curăți fiecare rugina păcatelor sale, având viață cu dragoste pururea și cu plăcere dumnezeiască a fi în credință dreaptă fără de fățăr[nic]ie, în dragoste frățească unul către altul, a ierta unul altuia greșelile, a petrece în curățenie și în milostenie și după puțință în rugăciuni neîncetat și în post, prin care toți cei mai dinainte plăcuți lui Dumnezeu s-au învrednicit darului Său așteptând cu bună nădejde făgăduința bunătăților celor veșnice, care li s-au gătit spre bucurie nesăvârșită, precum Moise mai înainte de Lege a postit în multe 40 de zile și 40 de nopți, nici că a mâncat, nici a băut și s-a învrednicit a fi vorbitor cu Dumnezeu dându-i legea scrisă pe două table cu degetul Său (*Ieșirea* 24). Ilie prorocul, când fuge de Izabela împărăteasa, a mers în țăria sa 40 de zile și 40 de nopți, nici nu a mâncat, nici nu a băut, până la muntele lui Dumnezeu Horeb unde a grăit cu Dumnezeu (*3 Regi* 19), Daniel prorocul, când se ruga lui Dumnezeu ca să știe tainele de cele ce era să fie, trei săptămâni pâine și carne n-a mâncat și vin nu a băut (*Daniel* 10). Corneliu sutașul 4 zile a postit și auzind Dumnezeu rugăciunea și milostenia lui o primi (*Faptele Apostolilor* 12). Ana prorocița, fata lui Fanuel, era văduvă de 84 de ani și nu ieșea din biserică cu post și cu rugăciunea, ziua și noaptea slujind (*Luca* 2, 36). Pavel Apostolul singur de sine grăiește: „Fost-am adică în foame și în sete și în post mult” (*2 Corinteni* 11, 23). Așijderea și alți sfinți mulți, fiecare după puterea și vrednicia sa, au slujit Domnului Dumnezeu cu post și cu rugăciune. Așa și acum Biserica lui Dumnezeu învață pe fiecare să postească după putere, de vreme ce și Hristos Domnul nostru chiar a plinit postul (*Matei* 4, 2), că a postit 40 de zile și a zis:

„Cum vedeți că fac Eu, așa și voi” [In 13, 15] și pentru aceea ne învață zicând: „Păziți-vă ca să nu se îngreuneze inimile voastre cu preamâncare și cu băutura și cu grijile lumii” [Lc 21, 34]. Postul, după cum zice Sfântul Ioan Zlatoust [Gură de Aur] la Cuvântul 28 list. 103, „pe draci îi gonește și mâniile lui Dumnezeu potolește și nebunia patimilor o risipește și pe noi iarăși la volnicie ne întoarce și multă liniște în gândurile noastre face”. Postul îl numește iarăși acel Ioan Zlatoust, mai jos, „muma sănătății” și precum când este văzduhul împăclit nu putem să vedem lumina soarelui, așa și când se îngreunează trupul nostru cu preamâncarea și băutura nu putem vedea învățăturile Domnului ca să le plinim, căci cât slăbește omul nostru cel din afară, grăiește Apostolul Pavel, atâta cel înăuntru se înnoiește [2 Co 4, 16], cum am zice cât de mult și slăbește trupul nostru de post, atâta se întărește sufletul, și se ridică către Dumnezeu cugetul și mânia Lui potolește.

Drept aceea, pravoslavnici creștini, se cade, din tot sufletul nostru, să postim zilele posturilor cele date nouă de la Biserica lui Dumnezeu, cu suflete curate și cu inimă smerită, ca prin acestea să robim și să omorâm trupurile noastre Domnului.

A doua învățătură, că după porunca ce vi s-a dat întâi pentru sfântul post, datorie este pentru fiecare creștin cu multă cucernicie și dragoste fără de stidire [rușine] a-și spovedi toate păcatele și ascunsurile inimii sale înaintea duhovnicului său, că de vreme ce întemeierea și începutul vieții celei dumnezeiești plăcută lui Dumnezeu este spovedania, pocăința cea adevărată, către care fiecare creștin se cade a se apropia și a o primi cu multă evlavie, că unde este pocăința cu adevărat acolo este iertarea păcatelor, unde este iertarea păcatelor este darul lui Dumnezeu, unde este darul lui Dumnezeu acolo Hristos, unde este Hristos acolo dreptatea, unde este dreptatea acolo Duhul Sfânt, unde este Duhul Sfânt, acolo Treimea cea preasfântă, unde este Treimea cea preasfântă acolo viața veșnică. Drept aceea unde este pocăința cea adevărată acolo fericirea cea nesăvârșită, unde nu este pocăința cea adevărată acolo [nu e] nici iertare

de păcate, nici darul lui Dumnezeu, nici Hristos, nici dreptatea, nici Duhul Cel Preasfânt, nici Treimea Cea Începătoare de viață, nici viața veșnică.

Cuvine-se, dar, pravoslavnicul creștin a nu se depărta de la pocăință, care este de mare folos sufletului său, că grăiește Isaia: „Păcatele voastre au pus deosebire între Dumnezeu și între voi” (59, 2), David prorocul și împăratul (*Psalmul* 50) rugându-se lui Dumnezeu grăiește: „Nu mă lepăda pe mine de la fața Ta și Duhul Tău Cel Sfânt nu-L lua de la mine” [*Ps* 50, 12]. Pentru aceea păcatul depărtează pe om de la Dumnezeu și Duhul Sfânt din lăcașul inimii iese precum albinele de foc, pentru aceea un iad stricăcios este păcatul care depărtează de la Dumnezeu pe tot cel care le face neavând pocăință, de care dator este tot creștinul a se feri ca de limba șarpelui și a veni la pocăință prin tot, prin curățenie și prin împărtășirea sfințelor dumnezeieștilor și înfricoșatelor Taine, însă spovedania foarte o iubește Domnul Dumnezeu, fără de care nu este cu puțință a se mântui nimeni, măcar câte bunătăți ar avea, care este una din cele Șapte Taine ale Bisericii așezate de Domnul Hristos pentru întoarcerea oamenilor (către darul lui Dumnezeu) celor ce au căzut în păcat după Sfântul Botez.

Așadar, cu cuviință este a năzui adesea la această curățenie sufletească, că zice Isus Sirah: „Nu te rușina a-ți mărturisi păcatele tale” (4, 29) iar toți cei ce veneau către Ioan a se boteza își mărturiseau păcate lor (*Matei* 23, 5). Și să nu socotiți că le mărturisiți preotului, măcar că este și înaintea preoților, ci să știți că singur înaintea lui Dumnezeu le mărturisiți.

Așijderea și vouă preoților, celor ce veți fi duhovnici, vă poruncim că măcar că veți fi având cărți de spovedanie de la alți răposați frați arhierei, dar fără de carte de spovedanie de la smerenia noastră să nu fiți volnici să spovediți. Ci venind acum fiecare aici și, dându-vi-se de la noi cărți de spovedanie, să faceți sânguială în tot chipul cu toată nevoința ca toți poporanii voștri adesea să se curățească cu Taina Spovedaniei, iar mai vârtos în acest sfânt Post Mare. Pentru că cel ce va fi cu nepurtare de grijă de aceasta și se

va învechi norodul lui Dumnezeu în păcatele lor, lăsându-i a se strica în rănilile cele sufletești, nu numai singur greșește de moarte, ci mânia lui Dumnezeu și asupra sa și asupra lor aduce. Ci dar, ca să scape fiecare din această stricăciune și vătămare sufletească, adesea să învețe pentru aceasta pe oameni în biserică ca toți smerindu-se înaintea lui Dumnezeu să-și curățească păcatele sale, și nu numai stăpânii casei și femeile lor, ci și feciorii și toți cei ce vor fi locuind în casa fiecăruia, și măcar și țigan să fie, și aceia să se spovedească și să-și facă canonul după cum îi va da duhovnicul lui. Și care vor fi vrednici să se cuminece. Și să nu îndrăznească a împărtăși pe cineva cu Sfintele Taine până ce nu va aduce răvaș fiecare de la duhovnicul lui cum că este vrednic acelei împărtășiri sfinte.

Așijderea facem în știre și vouă protopopilor și vouă preoților de prin județe și tuturor poporanilor voștri, că am citit noi cartea preasfințitului și a toată lumea patriarh Kyriu Kyr Paisie [II, 1726–1732] care v-a scris când a fost aici în pământul acesta, și a răposatului întru Hristos fraatele nostru Kyr Ștefan mitropolitul Ungrovlahiei [1732–1738] care a fost trimisă prin toate județele la leat 7243 [= 1735] martie 10 pentru niște lucruri și obiceiuri vechi foarte necuvioase și netrebnice ce ați fost avut aici în țara aceasta. Întâi că cei mai mulți din norod nici ar fi știind ce este Sfânta Priciaștenie [Împărtășanie] ci numai la ziua Sfintelor Paști ar fi mergând la biserică și nu doar ca să asculte slujba Sfintei Liturghii și să se împărtășească cu Sfintele Taine fiind mai înainte spovedit și gătit pentru acea Taină Sfântă, ci numai ca să ia pâine și vin, paximan ce se numește de voi Paști, iar alții cu ani îndelungați nu s-au spovedit, și alții iar în toată vremea vieții lor, după cum am înțeles, Spovedania și Sfânta Priciaștenie [Împărtășanie] ce este nu o știu, fără decât aleargă în ziua de Paști pe la bisericile lor de iau atunci acea pâine și acel vin nesfințit sau iau agheasmă numind că este Paști, pentru care înțelegere de acest fel de lucru ce le-ați fost făcut voi multă mâhnire ne-a pricinuită nouă.

Ci iată că și noi de iznoavă vă poruncim vouă preoților, că de vom mai afla de acum înainte cum că tot nu s-au mai dezhădăcinat de la mijloc rătăcirea aceasta și căderea în pierzare, să știți că pe voi preoți în a cărui enorie vom afla cum că tot se ține această rătăcire, vă vom lipsi de tot darul preoției ca pe niște neascultători și nesupuși învățaturii noastre. Iar pe mirenii aceia ce se vor ține tot de acele obiceiuri rele și nu se vor ^{potrivii} părăsi (ca să meargă fiecare la duhovnicul său să se spovedească, să-și ia canon după cum îl va canonisi și să se împărtășească cu Sfintele Taine), pe unii ca aceia să știe cu adevărat că-i vom afurisi, că pentru niște rătăcirii și lucruri netrebnice ca acestea vin atâtea bătăi și nevoi și moarte grabnică în toată vremea în pământul acesta. Iar de ar fi ascultători poruncilor și învățăturilor dumnezeiești și de ar avea frica sa pururea în inimile lor, ferindu-se de tot lucrul rău stricăcios de suflet, toate neputințele și certările ce ne vin de la Dumnezeu s-ar ridica deasupra noastră și am fi în liniște pururea.

Așijderea vă facem în știre molitvelor voastre, preacuvioșilor egumeni de la orice sfinte mănăstiri mari și mici, și vouă cucernicilor protopopi și preoților de prin județe, că după cum veți fi înțeles cum că aici la București cercetând noi pe la toate sfintele biserici ca să vedem și să cercăm pe preoți, care cum fac slujba bisericii și care cum chivernisesc lucrurile cele dinăuntru ale bisericii, și cercetând și pentru odoarele și vasele cele ce sunt de treaba bisericii spre slujba lui Dumnezeu, pe lângă altele câte trebuie bisericii, artoforul, care este de mare treabă a fi pe prestol în sfântul altar, am văzut mai la toate bisericile lipsind, în care trebuie a se pune înlăuntru lui Sfintele Taine cu mare cumpătare a fi peste tot anul, pentru care am dat poruncă întâi aici ca să se facă la toate bisericile artofoare, la care și molitva voastră fără de niciun preget veniți aici și să vedeți forma lui și fiecare să vă faceți pe la mănăstiri și pe la biserici și vi se va da învățătură de la noi cum trebuie a se cinsti și a se păstra artoforul în biserică.

A treia învățătură vă dăm, ca după postul și spovedania pentru care v-am adus aici la mijloc oarece învățătură, care

creștin va fi vrednic împărtășirii sfințelor și dumnezeieștilor Taine după mărturisirea la duhovnicul său, acelui creștin se cade întâi a fi împăcat cu cei ce va fi învrăjbit și așa să se apropie cu frică și cu cutremur de aceste înfricoșate Taine, că nu înger, nici proroc, ci singur Domnul nostru Iisus Hristos chiar mărturisește grăind așa: „Pâinea pe care Eu o dau vouă trupul Meu este, pe care l-am dat pentru viața lumii” (*Ioan 6, 23*). Și iar: „De nu veți mânca trupului Fiului Omului și de nu veți bea sângele Lui, viață nu veți avea întru voi” (*Ioan 6, 53*) și iar: „Cel ce mănâncă trupul Meu și bea sângele Meu are viață veșnică și Eu îl voi învia pe el la ziua cea de apoi, ca cel ce mănâncă trupul Meu și bea sângele Meu întru Mine petrece și Eu întru dânsul” (*Ioan 6, 54-56*). Și iar, cei ce se vor apropia de acele Taine cu nevrednicie și fără de credință dreaptă, aceștia osândă și muncă veșnică iau, cum după aceasta Pavel Apostolul grăiește (*1 Corinteni 11, 56*) că cel ce va mânca pâinea aceasta sau va bea paharul Domnului cu nevrednicie, vinovat va fi trupului și sângelui Domnului și osândă lui mănâncă și bea, pentru că nu masă de obște, nici altă cină, ci Taină cu totul preasfântă se pune nouă înaintea spre primirea Trupului și Sângelui lui Hristos. Ozia împăratul a îndrăznit fără de chibzuială a se apropia către altar și a cădi și degrabă a căzut asupra lui stricăciune în fruntea lui (*2 Paralipomena 26*). Pentru aceea dar, să se socotească omul pe sine întâi și așa din pâine să mănânce și din pahar să bea, cum am zice să se socotească pe sine omul cu ce credință și cu ce cugetare se apropie și cum sunt lucrurile, ca să fie fiecare întâi cu adevăr pocăit de toate răutățile lui și să fie plâns pentru păcatul lui, în post și rugăciune și în milostenie și în dragoste către fratele și vecinul său și așa să se împărtășească cu trupul și cu sângele lui Hristos. Iar după aceea să nu se mai întoarcă la păcatul lui, găsind de la sine pe Cel ce s-a împărtășit cu dânsul pe Hristos Mântuitorul tuturor, ca nu cumva în loc de viață moarte să afle, în loc de îndreptare judecată să ia.

Deci, precum ați auzit că s-a zis mai sus cum că zice Domnul nostru Iisus Hristos: „Cel ce mănâncă Trupul și

bea Sângele Meu petrece întru Mine și Eu întru el" (Ioan 6, 56), socotiți pravoslavnicilor creștini la cât de mare dar dumnezeiesc vă învredniciți când pe Domnului nostru Iisus Hristos Îl aveți în voi, căci atunci și pază mare de la Dânsul aveți și ajutor și folosință spre toate lucrurile și sporire. Iar când nu veți primi cu frică și cu dragoste și cu curățenie și cu pocăință de păcate, atunci în loc de folosință și cu ajutor și bunătate și spășenie, porniți cu totul mult mai vârtos mânia Lui asupra voastră.

Ci doar, precum vă dăm învățătură pentru folosul vostru al tuturor de obște, așa cu tot dinadinsul să urmați.

Aceasta și darul Domnului nostru Iisus Hristos rugăm pururea să fie cu voi cu toți. Amin.

și contra — documentele
unei dispute

II. Împărtășirea continuă — pro
și contra — documentele
unei dispute

ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟΝ

ΑΝΩΝΥΜΟΥ ΤΙΝΟΣ ΑΠΟΔΕΙΚΤΙΚΟΝ

Περὶ τοῦ ὅτι χριστοῦσιν οἱ Χριστιανοὶ
συχρότερον να' μεταλαμβάνωσι

ΤΑ' ΘΕΓΛ ΜΤΣΤΗΡΙΑ.

Νῦν πρῶτον τύποις ἐκδοθὲν δακτύλῳ τοῦ
τιμιωτάτου καὶ φιλοχρίστου

Κ Τ Ρ Ι Ο Υ

Δ Η Μ Η Τ Ρ Ι Ο Υ

Προσκυνητῆ τῆ ἐκ Δρύφας.

αΨοζ'. ΕΝΕΤΙΉΣΙ, 1777.

Παρά Νικολάω Γλυκεῖ τῷ ὡς Γ'ωανίνων.

CON LICENZA DE' SUPERIORI.

Neofit Kavsohalivitul

Despre faptul că credincioșii trebuie să se cuminece încontinuu [*synechōs*]

cu dumnezeieștile Taine
și împotriva celor care din pretinsă
evlavie întorc spatele împărtășirii
Tainelor la dumnezeiasca Liturghie

[Sinaxă]¹

(1772/1777)

Cuvânt-înainte către cititori

Biserica credincioșilor, iubite cititorule, e casă a Dumnezeului Celui Viu [1 Tim 3, 15; 1 Co 3, 16; 6, 16] zidită pe temelia Apostolilor și a Prorocilor [Ef 2, 20], temelie și piatră din capul unghiului a ei fiind Iisus Hristos [1 Co 3, 11; 10, 4; Mt 17, 18; 1 Ptr 2, 6], Care e și Zidarul ei [Mt 17, 18; FA 15, 16; Pr 9, 9]. Colaboratori ai zidirii ei Acesta îi are în primul rând și îndeobște pe cei pe care i-a așezat în Biserică apostoli, proroci, evangheliști, păstori și învățători [1 Co 3, 19; 12, 28; Ef 4, 11; FA 10, 28; In 21, 16; 1 Ptr 5, 1], apoi și pe fiecare credincios în parte [1 Tes 5, 11. 14; Col 3, 16; Mt 17, 15; Ga 6, 1; 1 Ptr 3, 15; Rm 15, 14; Evr 5, 12; 1 Co 14, 35; 12, 25]; și dând unuia o harismă, altuia altă

¹ Traducere după ediția monahului Teodorit: *Neophytou hierodiakonou Kausokalybitou Peri tēs synechous metalēpseos*, Ed. Tenos, Atena, 1975 (ed. II, 1992), p. 13–117 (originalul în greaca veche editat după ms. grec BAR 998, f. 225r–261v) și p. 119–123 (traducerea neogreacă după ediția anonimă: *Encheiridion anonymou tinos apodeiktikon peri toū hoti chreostōn hoi Christianoi sychnoteron na metalambanōsi ta theia Mysteria*, Veneția, 1777). Originalul este un text compact, diviziunea în capitole fiind introdusă de monahul Teodorit. Identificarea citatelor patristice indicate în parte între paranteze în metafraza neogreacă aparține traducătorului român.

harismă după măsura credinței [1 Co 12, 18; Ef 4, 7; Rm 12, 6; 1 Ptr 4, 10], unuia cinci talanți, altuia doi, altuia unul, îi poruncește fiecăruia după puterea lui [Mt 25, 25] să nu primească harul în zadar [2 Co 6, 1], nici să-l îngroape, ci fiecare în starea în care a fost chemat [1 Co 14, 10] să neguțătorească argintul Domnului dându-l zarafilor nefalsificat și nefraudat [2 Co 2, 17; 4, 2] și pur și simplu așa cum i-a fost predat [1 Co 12, 3; 13, 3; Lc 1, 2; Col 2, 6; Ga 1, 8; 1 Ptr 4, 11].

Prin urmare și eu, fiind un mădular al trupului Bisericii lui Hristos, chiar dacă foarte mic [1 Co 12, 27], sunt nevoit să nu aduc spre zidirea aproapelui nimic al meu — căci ce are cineva dintre noi și să nu-l fi primit [1 Co 4, 7]? —, ci doar o aducere-aminte a celor pe care Biserica lui Hristos primindu-le de la Însuși Domnul, de la vestitorii de Dumnezeu Apostoli și de la purtătorii de Duh Părinți, le-a lăsat moștenire foarte mântuitoare copiilor ei. Dar prejudecata irațională a multora nu numai că a trecut cu vederea acest lucru — căci atunci lucrul cumplit ar fi fost mai mic —, dar a inovat în chip foarte pierzător depășind hotarele veșnice pe care le-a așezat corul sau mai bine zis Dumnezeul părinților noștri [Pr 22, 28; 23, 10].

Căci indolența [*rhathymia*] celor mulți refuzând, ca să nu spun potrivit sfintelor canoane [2 Antiohia], întorcând spatele mesei duhovnicești a Pâinii Cerești [In 7, 51], pe care Biserica lui Hristos o pune credincioșilor la fiecare Liturghie solemnă [*megalōnymon synaxin*] și chemându-i cu vestire înaltă zice: „Veniți, mâncați Pâinea Mea și beți Vinul Meu pe care vi l-am amestecat vouă” [Pr 9, 1. 17], această indolență deci nu s-a oprit la refuz [1 Co 1, 25], ci legiuind anumite timpuri prielnice [soroace], pe care e stăpân fiecare credincios în parte, a dat regula care spunea că credincioșii sunt vrednici de dumnezeieștile Taine de două sau de trei ori pe an, fără să dovedească însă aceasta plecând de la Evanghelie sau de la canoanele ori scrierile Apostolilor și ale Părinților, ci mai degrabă grăind cum ar spune Scriptura Sfântă [Is 8, 19; Ir 14, 14; Iz 13, 13] cele din inima ei în chip contrar Evangheliei, canoanelor Apostolilor, Sinoadelor și Părinților.

Prin urmare, respingând această legiuire introdusă recent în Biserica lui Hristos de prejudecata irațională a împărțirii de două sau cel mult de trei ori pe an drept o inovație pierzătoare, străină de Biserica lui Hristos, această scurtă lucrare pe care o aveți în mâini surpă cu arme puternice prin Dumnezeu toată înălțarea copilărească și întăritura [cf. 2 Co 10, 4] nisipoasă a inovației, demascând-o scripturistic și canonic.

Drept pentru care, învățând din acest cuvânt că faptul de a învăța în Biserică nu aparține fiecăruia [1 Co 12, 29; Lc 3, 1], dar a învăța fiecare în parte și în case [1 Tes 5, 11] și a demasca cele oprite care se fac în chip arătat [Mt 18, 15; Lv 19, 17], precum și a lupta până la moarte pentru adevăr [Sir 4, 28; Ioil 3, 11] aparține oricui poate face acest lucru, iar a trece sub tăcere unele ca acestea înseamnă a fi complice la ele [Ps 49, 21] și a trăda adevărul, de aceea, zic, nu te uita la autorul acestui cuvânt cine anume și cum anume este, ci, învățând mai degrabă că cele spuse sunt sincere și încercate ca aurul în foc [cf. Pr 27, 21], alege partea bună a cuvintelor, pe cele care să te apropie cumva de Dumnezeu îmbrățișându-le ca pe unele ce sunt dumnezeiești, iar celor ce te depărtează de Dumnezeu din pricina unei pretinse evlavii întoarce-le spatele ca unora ce sunt pierzătoare.

1. Evlavia lipsită de evlavie

Așadar, faptul că, nu spun în fiecare zi, dar la fiecare Liturghie obștească solemnă credincioșii care se adună la ea (afară de aceia dintre aceștia aflați sub epitimie potrivit canoanelor) trebuie să se împărtășească cu dumnezeieștile Taine, acest fapt zic îl arată sau mai degrabă îl stabilește drept regulă [canon] mai întâi (pentru ca acest cuvânt să plece la drum cu bună rânduială) însăși celebrarea Jertfei fără de sânge, care mai întâi face rugăciuni anume pentru acest lucru, după care frânge dumnezeiescul Trup al Domnului și varsă Sângele Lui nu pur și simplu, ci spre mâncare și spre băutură, iar mai pe urmă cheamă cu vestire înaltă nu pe unii da, iar pe alții nu, ci pe toți credincioșii, afară de cei opriți, precum s-a spus, zicând: „Veniți, mâncați trupul

Meu și beți sângele Meu, pe care l-am amestecat pentru voi!" și fiecare vine în bună rânduială în cinul său, potrivit *Constituțiilor Apostolice*² și a *Liturghiei lui Marcu* care zice: „Iar după ce s-au împărtășit toți” etc. În al doilea rând, stabilesc aceasta *canoanele apostolice 8 și 9 și canonul 2 de la Antiohia*³ întărite de Sinoadele VI și VII Ecumenice, care pedepsesc pe cei ce la Liturghie întorc spatele împărtășirii cu Sfintele Taine fără un motiv bine întemeiat.

În al treilea rând, stabilește aceasta Timotei al Alexandriei, ale cărui canoane le-au pecetluit Sinoadele Ecumenice VI [canonul 2] și VII [canonul 1], și care cere [în canonul 3] ca demonizatul să nu se împărtășească în fiecare zi (ca oamenii cu mintea întreagă), ci la anumite soroace, iar [în canonul 13] cei căsătoriți să se înfrâneze unii de la alții sâmbăta și duminica, întrucât în aceste zile se face Liturghie, dar nu pur și simplu pentru aceasta (căci dacă așa ar suna canonul, atunci nu s-ar mai împreuna niciodată, dat fiind că Ofranda liturgică se celebrează pretutindeni nu numai sâmbăta și duminica, ci în fiecare zi), ci pentru că adunându-se la aceste [Liturghii] ei trebuie să se împărtășească cu Sfintele Taine; căci iubirea de adevăr a sfintelor canoane n-a vrut să aibă drept obstacol nimic absurd. A adăugat și sâmbăta întrucât și ea face parte din zilele mari, pentru că în ea Ziditorul a toate S-a odihnit de toate lucrurile Lui [Fc 2, 3], drept pentru care în ea nu se ține nici post, afară de una singură [Sâmbăta Mare], în care Ziditorul a fost sub pământ cu trupul, dar canoanele au oprit nelucrarea în această mare zi ca să nu iudaizăm. Același Timotei [în canonul 16], neoprindu-l de la cuminecare, dacă vrea aceasta, pe cel ce a înghițit apă fără voie spă-

² „Iar după acestea să se facă Jertfa, tot poporul stând în picioare și rugându-se liniștit; iar când aceasta s-a adus, fiecare cin [*taxis*] să se împărtășească din Trupul Domnului și Scumpul Sânge în ordine cu sfială și evlavie ca unii care se apropie de trupul Împăratului, iar femeile să se apropie cu capul acoperit, cum este potrivit cinului femeilor. Să se păzească însă ușile, să nu intre vreun necredincios sau neinițiat [nebotezat]”; *Constituțiile Apostolice* II, 57.

³ Cf. mai jos, p. 383 sq.

lându-și gura ori trupul, ca să nu fie oprit de la cuminecare când pățește încontinuu aceasta de la ispitorul [diavol], este evident că stabilește drept regulă canonică împărtașirea continuă sau, mai bine zis, lămurește ceea ce era stabilit drept regulă canonică înaintea lui. (În treacăt, vezi că prin aceasta el îl muștră chiar și pe Balsamon, care din rațiuni pe care în lucrarea de față le dovedim lipsite de rațiune, oprește de la cuminecare pe mirean și de la liturghie pe preot în ziua în care fac baie.)

În al patrulea rând, stabilește drept regulă acest lucru dumnezeiescul Hrisostom în multe din cuvintele sale, dar mai cu seamă în *Omilia 3 la Epistola către Efeseni*, în care le cere credincioșilor să se adune la Liturghie vrednici de apropierea de Sfintele Taine, iar cel ce nu se împărtașește să iasă ca un nerușinat și insolent [*itamōs*] împreună cu catehumenii⁴.

Acestea sunt, ca să vorbesc scurt, cele spuse de sfintele canoane și de Sfinții Părinți. Dar, cum ar spune dumnezeiescul Hrisostom, indolența celor mulți, având nu puțini avocați și copărtași dintre cei ce par a fi ceva țesându-și spre a-și acoperi rușinea pânza de păianjen a multor altor argumente convingătoare, decide în mod irațional împotriva sfintelor canoane (dacă cele spuse fără demonstrație sunt evident ale unuia care ia decizii), punând înainte, pe de o parte, obiceiul care, zic ei, domnește pretutindeni iar, pe de altă parte, pe unii săditori necunoscuți și anonimi ai acestui obicei numindu-i în sus și în jos „părinți”; iar, lucru încă și mai rău, distorsionând, precum se va arăta, înseși Sfintele Canoane și pe Sfinții Părinți, pe de o parte prin hrănitorii ei, iar pe de altă parte prin interpreții care sunt prizonierii acelorași prejudecăți cu ei, și cerându-ne să ascultăm mai mult de ei și de obiceiul lor decât de cele ce le stabilește drept regulă canonică Biserica universală și apostolică a lui Hristos, ca unele care ar fi, chipurile, cu nepuțință. Înainte de toate și în toate, purtând masca unei evlavii lipsite de evlavie ei spun: „Bun și preadumnezeiesc lucru

⁴ IOAN HRISOSTOM, *Omilia 3 la Efeseni*; PG 62, 29.

este, spun ei, a ne cumineca cu dumnezeieștile Taine la fiecare Liturghie, dar pentru cei ce umblă în viață pe calea de vârf, nu de mijloc, simplu spus pentru cei desăvârșiți; cei încurcați în lucrurile vieții, spun ei, nu au vină dacă întorc spatele și refuză împărtășirea Sfințelor Taine, pentru care pot pune înaintea potrivit canonului 8 apostolic drept motiv bine întemeiat așa-numita de ei evlavie”. Fiindcă așa cer cei indolenți să se interpreteze canonul acesta apostolic sau, mai degrabă, așa îl interpretează ei zicând că nu există alt motiv bine întemeiat care, zic ei, s-ar arăta evident de la sine decât evlavia (căci a refuza împărtășirea, zic ei, e și pentru un orb dovada a nimic altceva decât a unei evlavii) și nu se rușinează să-l spună celor ce-i întreabă; căci care este rușinea la cele bine întemeiate și mai cu seamă la evlavie? Unul dintre acești evlavioși, întrebat fiind din ce cauză întoarce spatele la Liturghie sau, ca să vorbesc mai eufemistic, refuză împărtășirea Sfințelor Taine, n-a roșit să-și explice evlavia cu aceste cuvinte: „Cercetându-mă pe mine însumi potrivit poruncii Apostolului [1 Co 11, 28], nu m-am aflat vrednic, întrucât mă mustră conștiința”.

Acestea sunt deci, ca să vorbesc scurt, cele ale indolenților. Noi însă, replicând unora ca acestea, trebuie să vedem mai întâi ce este evlavia și smulgând așa unul câte unul acoperămintele indolenței, să descoperim hidoșenia ei.

Evlavia deci nu este nimic altceva (ca să nu decidem și noi fără dovezi în felul celor indolenți, ci să oferim potrivit Marelui Vasile⁵ dovezile din dumnezeieștile Scripturi) decât frică de Dumnezeu, și iată dovezile: *Isaia* 57, 11; *Ieremia* 5, 22. 25; *Maleahi* 3, 16; *1 Regi* 18, 29; *2 Regi* 2, 5; *Înțelepciunea lui Isus, fiul lui Sirah* 3, 29–31; iar propriu celui ce se teme de Domnul e să păzească poruncile Lui în toate zilele lui, și iată și dovezile acestui lucru: *Deuteronomul* 5, 29; 6, 24; 8, 6; 10, 12–13; 17, 19; 28, 58; 31, 12; *1 Regi* 14, 24; *4 Regi* 17, 36–37; *2 Paralipomena* 6, 31; *Psalmi* 111, 1; 118, 63. 119; 33, 11; 19, 9. 12; *Proverbele lui Solomon* 3, 7; 14, 2. 16; 24, 21; *Ecclesiastul* 12, 13; *Maleahi*

⁵ VASILE CEL MARE, *Regula mare* 47; PG 31, 1036.

2, 5-6; *Isaia* 26, 18; *Faptele Apostolilor* 10, 35. Iar o poruncă a lui Dumnezeu e să ne curățim conștiința (căci zice: „Să ne curățim de toată întinăciunea trupului și a duhului săvârșind sfințenie întru frica lui Dumnezeu”, sfințenie „fără de care nimeni nu va vedea pe Dumnezeu” [2 *Co* 7, 1; *Evr* 12, 14] și: „Fericți cei curați cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu” [*Mt* 5, 8]; iar, potrivit dumnezeiescului Hrisostom, fericirile sunt și porunci,) și mâncând Pâinea frântă și Paharul binecuvântării să vestim neîncetat moartea Domnului [1 *Co* 11, 26], potrivit dumnezeiescului Hrisostom când explică versetul „Aceasta să faceți întru pomenirea Mea” [1 *Co* 11, 25]. Dar a refuza din pricina mustrării conștiinței împărtășirea dumnezeieștilor Taine e o dovadă limpede a încălcării sau nelucrării poruncilor. Prin urmare, nu e ceva propriu nici celor ce se tem de Dumnezeu, nici evlaviei, ci netemerii și lipsei de evlavie, ceea ce trebuia arătat. Căci unde se desființează cele următoare [evlaviei, adică frica și lucrarea poruncilor], acolo se desființează în chip necesar și cele premergătoare [acestora, adică evlavia]. Căci dacă faptul de a nu te împărtăși ține de evlavie, urmează atunci că faptul de a te împărtăși ține de lipsa de evlavie, întrucât e cu neputință ca cele opuse prin natură să aibă în comun aceeași definiție; iar atunci sfințele canoane și sfinții părinți, care îndeamnă și cheamă pe credincioșii adunați la împărtășirea Sfințelor Taine, vor fi — vai! — învățători ai lipsei de evlavie! Dar Biserica lui Hristos, care îi cheamă pe credincioși să se desfăteze de Masa cea cerească pe care le-a pregătit-o anume pentru aceasta, nu e o învățătoare a lipsei de evlavie, ci mai degrabă a evlaviei, făcându-i evlavioși pe fiii lui Israel după cum este scris [*Lv* 15, 31]. Prin urmare, faptul de a refuza cândva chemarea ține limpede de o lipsă de evlavie, ceea ce potrivit dumnezeiescului Hrisostom e același lucru cu insolența și nerușinarea. Fiindcă și Petru, căpetenia Apostolilor, a refuzat spălarea lui de Domnul, arătând respect și evlavie (cum spune Marele Vasile⁶), dar aude de la El: „Dacă nu te voi spăla,

⁶ VASILE CEL MARE, *Regulile mari*, prolog; PG 31, 893, cf. și 993.

nu vei avea parte de Mine” [In 13, 8], acest cuvânt arătând că faptul de a ne împotrivi lui Hristos atunci când poruncește ceva are osânda lipsei de evlavie, ca și Moise care neascultând s-a primejduit [Iș 13, 14]. Dar argumentul nu vrea să spună că evlavioșii aceștia care refuză chipurile din evlavie împărtășirea trebuie să se apropie nepregătiți atunci când sunt chemați, ci să știe că evlavia pe care spun ei că o au este de fapt lipsă de evlavie, fiind, potrivit lui Chiril al Alexandriei, mai degrabă o evlavie păgubitoare. Căci acesta zice:

„Să știe cei botezați și care au gustat harul dumnezeiesc că umblând arareori și cu anevoie la biserică, stând departe timp îndelungat de binecuvântarea care vine prin Hristos și care-și plăsmuiesc o evlavie păgubitoare din pricină că nu vor să se împărtășească tainic cu El, să știe deci unii ca aceștia că se scot pe ei înșiși din viața veșnică refuzând să fie făcuți vii; și, deși refuzul acesta li se pare a fi un rod al evlaviei, el li se preface în laț și poticneală. Căci ei trebuie mai degrabă să se grăbească să-și folosească puterea și râvna care este în ei, ca să se arate vehemenți spre curățirea de păcat și să încerce să ducă o viață cât mai decentă, și așa să alerge cu multă îndrăznire spre împărtășirea vieții”⁷.

„Dacă suntem iubitori ai vieții veșnice, dacă făgăduim să avem în noi înșine pe Dătătorul Vieții, atunci să nu refuzăm ca unii din cei nepăsători să fim binecuvântați cu binecuvântarea Euharistiei, pentru ca diavolul cel adânc priceput în viclesuguri să nu ne întindă prin aceasta un laț și o cursă. Da, dar, zice el, întrucât stă scris: «Cel ce mănâncă și bea cu nevrednicie din pâine și din pahar, osândă își mănâncă și bea» [1 Co 11, 28], punând la încercare cele ale mele nu mă văd fiind vrednic. Dar când vei fi atunci vrednic? (Să audă și de la noi cel ce spune acestea.) Când te vei înfățișa lui Hristos? Căci dacă te vei teme mereu de alunecări, dar nu vei înceta nicicând să aluneci, căci «cine își va înțelege greșelile sale?» potrivit Sfântului Psalmist [Ps 18, 13], te vei

⁷ CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Comentariu la Ioan III*, 6 la versetul „Cine vine la Mine nu va flămânzi”; PG 73, 521.

afla veșnic cu totul lipsit de părtășia sfințirii mântuitoare. Gândește-te, așadar, că e mai cucernic lucru a duce o viață legiuită și a te împărtăși așa de binecuvântare[a Euharistiei], crezând că acest lucru depărtează nu numai moartea, dar și bolile din noi; căci Hristos adoarme în noi legea sălbatică a trupului din mădularele noastre și aprinde evlavia față de Dumnezeu și omoară patimile nesocotindu-ne greșelile în care suntem, ci mai degrabă vindecându-ne ca pe niște bolnavi; căci leagă ce e zdrobit și ridică ce e căzut și-și pune ca un bun Păstor sufletul Său pentru oile Lui”⁸.

2. Adevăratul sens al cuvântului Apostolului: „Să se pună la încercare pe sine însuși și așa să mănânce din această Pâine și să bea din acest Pahar” [1 Co 11, 28]

Să vedem, dacă vrei, și cuvintele evlaviei lor lipsite de evlavie.

Obiecție [1]: Punându-mă la încercare pe mine însumi potrivit poruncii Apostolului nu m-am aflat vrednic, întrucât conștiința mă muștră; căci nu mă împărtășesc din pricina neputinței sufletului și a dreptei muștrări a conștiinței.

Răspuns [1]: Spunând Apostolul: „Să se pună la încercare omul pe sine însuși”, n-a spus acest lucru la modul disjunctiv: „Și așa să mănânce sau nu din această Pâine”, ca atunci „punerea la încercare” să stabilească una din două: că unul trebuie să mănânce, iar altul nu trebuie să mănânce, sau, simplu spus, că unul e vrednic iar altul nevrednic [să mănânce], ci l-a spus pentru unul singur, numai pentru cel ce trebuie să mănânce, și numai pentru cel vrednic a adăugat: „Să se pună la încercare omul pe sine însuși și așa să mănânce din această Pâine” etc., ca și cum ar fi spus: „Să se facă omul pe sine însuși pus la încercare, capabil, vrednic, și așa să mănânce etc.”. Căci spunând în continuare: „Cel ce mănâncă cu nevrednicie etc.”, opune celui nevrednic pe cel ce se pune la încercare pe sine însuși zicând: „Să se pună la încercare însă omul pe sine însuși” etc. Și ca să

⁸ CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Comentariu la Ioan IV*, 2 la versetul „Cine mănâncă trupul Meu”; PG 73, 584–585.

vorbesc scurt, dacă faptul de a mânca în osândă e opus celui de a mânca fără osândă, iar potrivit Apostolului mă-nâncă în osândă cel nevrednic, iar fără osândă cel ce se cercetează pe sine însuși, urmează că și cel ce se cercetează pe sine însuși e opus de Apostol celui nevrednic; așa precum și ceea ce este pus la încercare e opus la ceea ce nu e pus la încercare potrivit cu: „Iar pe cei ce îi veți pune la încercare pe aceia îi voi trimite prin scrisori să ducă darul vostru la Ierusalim” [1 Co 16, 3] și: „Precum am fost pus la încercare de Dumnezeu să mi se încredințeze Evanghelia [1 Tes 2, 4]. Tot așa se ia și aici verbul „a pune la încercare” [to dokimazein], căruia i se opune „a fi respins, lepădat după punere la încercare” [to apodokimazein], cum se spune despre Esau că „vrând mai apoi să moștenească binecuvântarea a fost respins după ce-a fost pus la încercare” [Evr 12, 17]; despre cei ce au adorat creatura în locul Creatorului se spune: „și precum n-au pus la încercare faptul de-a avea în cunoștință pe Dumnezeu” [Rm 1, 28], iar la Ieremia se spune: „Argint lepădat după ce a fost pus la încercare numiți-vă pe voi înșivă” [Ir 6, 30]. Deci relația pe care o are argintul respins după ce a fost pus la încercare cu argintul pus la încercare în foc de șapte ori [cf. Ps 11, 7], o are și cel ce nu se pune la încercare pe sine însuși cu cel ce se pune la încercare pe sine însuși. Dar ce nevoie e să venim de departe, când îl pot pune înaintea pe însuși marele Apostol care se explică pe sine însuși în cele ce urmează? Căci adăugând după „să se pună la încercare etc.” „căci dacă ne-am judeca pe noi înșine n-am mai fi judecați (de Domnul), iar fiind judecați de Domnul suntem pedepsiți” [1 Co 11, 32], este evident că „să se pună la încercare fiecare pe sine însuși” s-a luat în locul lui „să se judece fiecare pe sine însuși”. Dar „a judeca” îndreaptă egalitatea și, simplu spus, face dreptate; căci zice [Scriptura]: „Judecați pe orfan și pe sărac [Ps 81, 3], faceți dreptate celui smerit și sărac [Is 1, 17]”. Prin urmare, potrivit dumnezeiescului Hrisostom, „să se pună la încercare pe sine însuși” s-a luat în locul lui „să se îndrepte” și se ia simplu în locul lui „să se îndrepteze”. Dar cineva se îndreptează pe sine însuși nu numai în

credința lucrătoare prin iubire [cf. *Ga* 5, 6], ci și prin pocăință și mărturisire; căci zice [Scriptura]: „Spune tu primul păcatele tale, ca să te îndreptezi” [*Is* 43, 26] și: „Drept e cel ce se învinuiește pe sine însuși la primele sale cuvinte” [*Pr* 18, 17]; astfel încât a se pune la încercare pe sine însuși nu înseamnă nimic altceva decât a se face încercat, primit, vrednic, cum a tâlcuit undeva dumnezeiescul Hrisostom⁹ pe „să se pună la încercare pe sine însuși” prin „să se îndrepte”, precum și Chiril al Alexandriei care-l tâlcuiește prin „să se facă încercat și luminat”¹⁰.

Deci dacă acestea stau așa, cum și stau de altfel, urmează că pricina lor întemeiată, cum zic ei, le-a rămas ascunsă fiind plină de contradicția care se numește contradictorie, numai că ei nu zic înseși aceste cuvinte: „Deși m-am făcut pe mine însumi încercat, primit, vrednic, potrivit Apostolului, și mi-am îndreptat, cum spune Hrisostom, greșelile și m-am curățit conștiința (căci acest lucru vrea să-l spună, precum s-a arătat, faptul de a se pune la încercare pe sine însuși), nu m-am aflat vrednic, având conștiința muștrându-mă!”

Prin urmare, despre evlavia lipsită de evlavie și contradictorie a acestor evlavioși sunt de ajuns, socot, cele spuse, întrucât cuvântul a arătat că faptul de a refuza împărtășirea Tainelor din cauza unei pretinse evlavii e de fapt un acoperământ al indolenței. Iar faptul că pricina întemeiată adăugată de ei canonului Apostolului nu vrea să arate nici muștrarea conștiinței ar fi evident de aici. Deoarece pricina/cauza întemeiată, oricare ar fi ea, nu este pedepsită de acest canon, dar muștrarea conștiinței, atunci când se arată, îl supune epitimiei pe cel ce nu are haină de nuntă [*Mt* 22, 11], neajutându-i cu nimic mărturisirea pe care a făcut-o nu el însuși primul, ci fiind întrebat sau, mai bine zis, muștrat mai înainte, ca David [*2 Rg* 12]. Căci atunci când vine după muștrare, mărturisirea nu este proprie celui ce se

⁹ Neidentificat.

¹⁰ CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Comentariu la profetul Maleahi*, cap. 3; PG 72, 336.

căiește potrivit dumnezeiescului Hrisostom¹¹. Prin urmare, pricina întemeiată nu este mustrarea conștiinței care are drept motiv refuzul [împărtășirii], dar nu este întemeiată întrucât este voluntară, ci e, socot, o situație de necesitate care împiedică pregătirea pentru împărtășire prin post, rugăciune și înfrânare sau, mai bine, epitimia dată celor de față pentru cele pe care le-au vădit, și cărora nu le este îngăduit să se apropie, chiar dacă ar vrea, înainte de a se împlini timpul stării împreună cu ceilalți fără a se împărtăși rânduit lor de canoane. Deci mai degrabă aceștia au pricina întemeiată a stării împreună cu ceilalți fără a se împărtăși, ca unii împiedicați, cum s-a spus, să se apropie nu de bunăvoie, ci de către canoane. Căci nimeni din cei ce stau departe din voie liberă de Cel ce spune: „Oare Eu sunt Dumnezeu de aproape, iar de departe nu mai sunt Dumnezeu?” [Ir 23, 23] nu are temeii; pentru că zice [Scriptura]: „Apropiati-vă de Dumnezeu, și El Se va apropia de voi” [Iac 4, 8] și iarăși: „Apropie-te de Dumnezeu întotdeauna” [Os 12, 7], iar pe cei ce nu se apropie prorocul Sofonie [3, 1-3] îi cănează.

3. Desăvârșiți și nedesăvârșiți în apropierea de Sfintele Taine

Obiecție [2]: Dar acest lucru este pentru cei desăvârșiți; pentru cei nedesăvârșiți e de ajuns să se apropie de două sau cel mult de trei ori pe an.

Răspuns [2]: Dar care e și de unde vine dovada acestei noi legiuri, dat fiind că nici vreunul din sfintele canoane, nici dintre părinți, nici preotul, fie în rugăciunile, fie în ecfonisele sale, nu stabilește aceasta? Căci nici însuși dumnezeiescul Hrisostom, care învață cele mai multe și în multe rânduri despre împărtășirea Tainelor, nu introduce o deosebire între desăvârșit și nedesăvârșit, ci numai între cel cu conștiința curată sau în curs de curățire și cel care nu o are astfel, cerând ca primul să se apropie ori de câte ori vrea,

¹¹ IOAN HRISOSTOM, *Cuvântul 6 împotriva iudeilor*; PG 48, 931.

chiar și în fiecare zi, iar celălalt nici măcar o dată pe an¹². Căci, potrivit Marelui Vasile, nu se cade să grăim de la noi înșine și din burtă, ci fie să ne întărim cuvântul potrivit sfatului Scripturii, fie să tăcem. Oare Domnul n-a murit pentru toți, ci numai pentru cei desăvârșiți? Oare nu pentru toți a gustat moarte [1 Co 15, 3]? Oare nu cumva Vițelul cel îngrășat se junghie pentru unii mai mult, iar pentru alții mai puțin? Oare numai celor desăvârșiți le poruncește Domnul să vestească neîncetat moartea Lui [1 Co 11, 26]? Oare Tatăl ceresc junghie în fiecare zi Vițelul cel îngrășat numai fiului său mai mare și nu mai degrabă fiului mai mic care se întoarce la El [Lc 15, 23–24]? Cui anume îi fâgăduiește dumnezeiescul Hrisostom ușurința lucrurilor de fiecare zi prin buna cuminecătură atunci când îi cheamă pe cei care mai întâi s-au adunat la biserică și s-au împărtășit cu Tainele să se întoarcă astfel spre lucrurile lor ca plecând de aici lucrurile mâinilor lor să se îndrepteze (ca să vestesc din memorie înțelesul cuvintelor acestui Părinte)?, oare numai celor desăvârșiți sau pur și simplu tuturor celor care potrivit lui David ies în fiecare zi odată cu răsăritul soarelui „la lucrul lor și la lucrarea lor până seara” [Pr 103, 24]? Iar neîncetarea lucrării de fiecare zi nu aduce cu sine în chip limpede și neîncetarea a ceea ce ușurează această lucrare [împărtășirea]? Cine are nevoie de medic? Oare nu cei ce suferă rău? Oare nu mai degrabă celor nedesăvârșiți și care sunt mâncați de multe ori, ca să nu spun neîncetat, înăuntrul lor ca de un șarpe de irascibilitatea care locuiește în ei, nu acestora deci le poruncește undeva dumnezeiescul Hrisostom să bea ca antidot spre uciderea șarpelui ascuns înăuntrul lor Sângele de viață făcător al Domnului? Iar dacă, potrivit Sfântului Chiril al Alexandriei — ca să citez și aici pe cât îmi e cu putință înțelesul vorbelor acestor Părinți, căci cuvintele însele nu le-am reținut pe de rost — celor desăvârșiți împărtășirea dumnezeieștilor Taine le „pune urcușuri în inimă” [cf. Ps 83, 6] și-i duce din slavă în slavă și din putere în putere, iar celor nedesăvârșiți și

¹² IOAN HRISOSTOM, *Omilia 14 la Evrei*; PG 63, 132.

împătimiți ca mine le dă o slăbire și o ușurare a tiraniei patimilor care-i bântuie, deci dacă așa stau lucrurile, cum nu va fi împărțășirea neîncetată a Tainelor necesară mai degrabă pentru cei nedesăvârșiți decât pentru cei desăvârșiți, ca și aceștia [cei nedesăvârșiți] să ajungă la statura de bărbat desăvârșit, la măsura vârstei plinătății lui Hristos [Ef 4, 13] și să nu fie, cum spune cuvântul prorocului, luați din pântece și purtați în brațe până la bătrânețe [Is 46, 3-4]? Căci, spune același, nu se cade să se arate pururea prunci cei care beau cuvântul învățaturii [catehezei], ci mai degrabă să crească la statura de bărbat desăvârșit, la măsura vârstei plinătății lui Hristos, ca să poată cunoaște și cuvântul exact și cercetat cu privire la El. Iar dacă e bine pentru cei nedesăvârșiți să se împărțășească o dată pe an, cum nu va fi bine să se împărțășească și de multe ori? Iar dacă acest lucru din urmă nu e bine, nu va fi bine nici cel dintâi, căci zice dumnezeiescul Hrisostom: „binele să se facă mereu, iar răul niciodată”¹³. Iar dacă împărțășirea continuă, ca una care aprinde răceala sufletului și înnoiește trezvia, păzește și de faptul de a cădea în aceleași păcate, cum zice undeva și anonimul care învață pe cel ce se pocăiește¹⁴, cum nu va fi ea mai necesară celor nedesăvârșiți? Punând acest lucru ca o parte a satisfacerii, acesta [anonimul] spune că ține de un sfat cuminte ca, dacă n-a fost canonisit cineva de duhovnic la aceasta, fiecare să se facă el însuși medicul său folosindu-se de această doctorie cât mai continuu cu putință.

Obiecție [3]: Dar împărțășirea neîncetată e cu neputință pentru cei nedesăvârșiți.

Răspuns [3]: Dacă această neputință ține de fire, atunci ea nu va fi cu neputință mai mult pentru cei nedesăvârșiți

¹³ IOAN HRISOSTOM, *Omiliile la 1 Corinteni*; PG 61, 103.

¹⁴ *Metanoon didaskomenos*, Veneția, 1742, cap. 13. E vorba de editarea anonimă a traducerii neogrecești realizată de Manuel Romanitis a două volume — *Il penitente istruito* (1669) și *Il confessore istruito* (1672) — aparținând autorului duhovnicesc catolic italian care a fost iezuitul Paolo Segneri (1624–1696). Părți din aceste tratate duhovnicești vor fi preluate de Sfântul Nicodim Aghioritul în *Exomologhitarion*-ul său, Veneția, 1794.

decât pentru cei ce spun că e cu putință pentru cei desăvârșiți, căci cele ce țin de fire sunt comune tuturor. Dar potrivit purtătorilor de Dumnezeu Părinți și Dascălilor ecumenici, Dumnezeu nu poruncește nimic cu neputință, pe de o parte împărțind fiecăruia talanții după puterea lui, iar pe de altă parte nelăsând să fim ispitiți peste puterile noastre; căci faptul de a spune că poruncile Duhului sunt cu neputință ține de necredință. Prin urmare, ceea ce este cu putință pentru cei desăvârșiți nu este voit de unii din pricina indolenței lor, iar de cei mai mulți din pricina indolenței întâi-stătătorilor lor. Iar o dovadă limpede că este cu putință și pentru cei nedesăvârșiți sunt preoții care pătimesc lucruri asemănătoare și au în comun aceeași fire cu toți, și dintre care cei mai mulți, deși sunt dintre cei nedesăvârșiți și hrăniți cu lapte, nu încetează să aducă neîncetat Ofranda euharistică și să se cuminece cu Ea. Astfel încât, dacă nedesăvârșirea oprește prin fire, atunci ar trebui oprit mai degrabă [preotul] cel care aduce Ofranda euharistică decât numai cel ce se împărtășește din ea, cu atât mai mult cu cât faptul de a aduce Ofranda euharistică e mai mare decât numai a te împărtăși din Ea.

Obiecție [4]: Dar cum sau unde e cu putință pentru cei nedesăvârșiți ca înainte de fiecare Liturghie solemnă să se curețe cu o curățire atât de mare și de așa fel, cât și în ce fel au rânduit, potrivit dumnezeiescului Hrisostom, Părinții când, convenind în vechime pentru acest lucru, au fixat patruzeci de zile de post pentru cei care se apropie de Taine în chip simplu și cum se nimerește, deci fără pregătire?

Răspuns [4]: Vezi însă ce decurge de aici pentru cei nedesăvârșiți? Fiind astfel acel lucru necanonice rânduit, și anume de a se împărtăși de trei ori pe an, se reduce la a se împărtăși o singură dată: numai în săptămâna mântuitoarelor Patimi. (Căci las deoparte acum faptul că postul de patruzeci de zile pare a fi fost fixat nu de Apostoli, ci de Părinții de după ei; afară dacă nu cumva aici prin Părinții ar trebui să-i înțelegem pe înșiși Apostolii sau că postul de patruzeci de zile fixat de Apostoli, și care se săvârșea alt-

cândva, a fost legat de săptămâna mântuitoarelor Patimi de Părinții care s-au adunat prima dată în Niceea.)

Obiecție [5]: Da, e destul pentru cei nedesăvârșiți și o singură dată pe an, căci este mult pentru ei de două sau de trei ori, cum legiuiește un anume Ioan din Kitros¹⁵. Căci nu cumva (ca să spun cu cuvintele lor îndrăzneala celor indolenți) Împărtășania e ciorbă sau ceva din cele cu care ne hrănim în fiecare zi?

Răspuns [5]: O, la ce lipsă de evlavie sau, mai bine zis, la ce îndrăzneală i-a târât indolența pe mulți! Căci, frumoșule, cuvântul nostru nu este despre cei care socotesc fără evlavie, ca să nu spun fără credință, Împărtășania „ciorbă”, și pe care, pe cât se pare, tu îi primești să se apropie o dată pe an, dar dreapta rațiune nu-i primește nici măcar o singură dată. Iar dacă lucrul primit multe ori este pentru ei ciorbă, ciorbă va fi și dacă va fi luat o singură dată, fiindcă nu-și preschimbă firea prin întrebuintarea lui. De aceea ar fi mai potrivit pentru ei să se împărtășească din ceea ce țaranii daci [români] se împărtășesc o dată pe an numind acel lucru „paște”; căci tăind în ziua Paștelui pe o tăviță pâine obișnuită muiată în vin, se împărtășesc din acel lucru în chip de cuminecătură numindu-l „paște”. Deci din acest „paște” trebuie să se împărtășească ei mai degrabă decât din ceea ce ei numesc „ciorbă”, întrucât din ceea ce numesc ei „ciorbă” se gustă de multe ori, dar din ceea ce numește „paște” se gustă doar o dată pe an, cum vor aceștia.

Acestea deci fie spuse spre rușinarea celor ce îndrăznesc să numească „ciorbă” [Tainele] cele ce sunt atotcinstite sau mai bine zis preacinstite și atotlăudate. Dar, precum s-a zis, cuvântul nostru nu se referă la unii ca aceștia, ci la cei care cred și mărturisesc Sfânta Împărtășanie drept ceea ce este, dar din pricina unei preținse nedesăvârșiri sunt constrânși să se cuminece cu aceste Taine doar o singură dată pe an, adică în Săptămâna mântuitoarelor Patimi, ca unii

¹⁵ Episcop în Kitros, sufragane al mitropolitului Tesalonicului, în a doua jumătate a secolului XIII și începutul secolului XIV, autor al unor răspunsuri la întrebări canonice.

care nu pot chipurile să se curățească și în alt timp în felul în care au rânduit Sfinții Părinți să se curățească în Postul Mare cel de patruzeci de zile.

Prin urmare, dumnezeieștii Părinți au fixat postul de patruzeci de zile drept curățire nu numai pentru cei nedesăvârșiți, ci pur și simplu pentru toți, după cum spune dumnezeiescul Hrisostom: „Căci adunându-se au fixat patruzeci de zile... ca toți curățindu-ne în aceste zile în chip riguros... să ne apropiem astfel după puterea noastră cu conștiință curată”¹⁶. Așadar, atunci fie și cei desăvârșiți să se împărtășească din aceste Taine o singură dată pe an, în aceeași Săptămână a mântuitoarelor Patimi și ei, și atunci în zadar se mai săvârșește în alt timp Jertfa zilnică, întrucât nimeni nu trebuie sau nu îi este îngăduit să se împărtășească din ea; fie atunci (întrucât, potrivit dumnezeiescului Hrisostom în același cuvânt, zicând „«ori de câte ori» l-a făcut pe fiecare stăpân peste această apropiere”¹⁷ eliberându-l de orice păzire a unor zile, astfel încât, spune părintele, nimic nu-l împiedică pe cel care nu a postit, dar are conștiința curată, să se apropie de trei ori pe săptămână, ba chiar și de patru ori, și chiar și azi și mâine și, simplu spus, ori de câte ori am voi să ne apropiem cu conștiința curată) și pe noi, cei nedesăvârșiți, nimic nu ne împiedică să ne apropiem, dacă avem conștiința curată, nu o singură dată sau de trei ori pe an, ci ori de câte ori am vrea, întrucât pentru cei nevinovați canonic curățirea conștiinței n-are nevoie de mult timp, ci, iarăși potrivit aceluiași dumnezeiesc Hrisostom, are loc și în cinci zile, ba chiar într-o singură zi și oră, chiar și într-o clipită, ca una care stă nu în fire, care e neschimbabilă, ci în voința liberă care e schimbătoare. Fiindcă este evident că, vorbind despre această curățire a conștiinței în puțin timp sau chiar fără timp, acesta nu vorbea îndeosebi celor desăvârșiți, cum ar putea spune cineva, ci cu toată acea mulțime de mii de bărbați a ascultătorilor lui, punând înainte întoarcerea fără timp nu

¹⁶ IOAN HRISOSTOM, *Cuvântul 3 împotriva iudeilor*; PG 48, 867.

¹⁷ *Ibid.*, col. 866.

numai a lui Petru în numele celor desăvârșiți, dar și a tâlharului, a desfrânatelor și vameșilor în numele celor nedesăvârșiți, chiar dacă acum cuvântul nostru nu este despre desfrânate și vameși, nici despre tăgăduitorii lui Hristos, care sunt scoși afară cu muștrare din Biserică, ci și, cum ar spune chiar și cei potrivnici, despre cei lipsiți de desăvârșire fie din pricina unei gândiri pruncești, fie din pricina indolenței. Care, chiar dacă ar fi tocmiți din ceasul al unsprezecelea [Mt 20, 6], cum spun unii, fiind rânduți împreună cu aceia, deci chemați prin credință în via Domnului, care e atelierul poruncilor evanghelice, n-ar trebui să se lenească astfel, ci mai degrabă să-și încordeze râvna, ca să ia și ei ca aceia din urmă dinarul după dreptate, iar nu cum li se pare celor leneși pe gratis (căci zice celor de pe urmă: „Duceți-vă și voi în vie și veți lua ce va fi drept” [Mt 20, 7]; prin urmare și pentru cei din urmă dinarul va fi plată dreaptă). Acum însă și ei sunt chemați nu din ceasul al unsprezecelea, ci din cel dintâi (căci cuvântul nostru nu este despre cei altoiți la diferite vârste din măslini sălbatici în măslini buni [cf. Rm 11, 24], ci despre cei din via cu mlădițe bune și purtătoare de rod [In 15, 5], unde le-a sădit dreapta Domnului [Ps 79, 16] mutându-i din Egipt), lucru adevărat în aceea că și ei spun lui Dumnezeu împreună cu David: „Spre Tine am fost aruncat din pântecele maicii mele; din pântecele maicii mele Dumnezeu ești Tu” [Ps 21, 11].

Dar nici pentru că unii din ei n-au primit zece sau cinci talanți, ci doar un singur talant sau o singură mină [Mt 25, 15 ș. u.; Lc 19, 13 ș. u.], fiind picior sau mână, iar nu cap sau unul din organele de simț din cap, nici de aceea nu trebuie să fie deficitari în desăvârșire după puterea sau măsura lor, fie, cum cer unii, să se lenească în lucrarea poruncilor (căci cum ar putea atunci dubla ceea ce au de pus în lucrare prin poruncile evanghelice?) ca pe lângă celelalte să urmărească mai puțin decât cei care au primit zece talanți pacea și sfințirea fără de care nimeni nu va vedea pe Dumnezeu [Evr 12, 14]. Fiindcă împărțirea talanților (ca astfel cuvântul să răspundă în treacăt celor care cer de la cel întrucâtva nedesăvârșit să nu mai fie obligat nici la lucrarea tuturor

poruncilor evanghelice, nici la apropierea de Taine la Liturghie, ci să stea acolo neîmpărțășit și să fie miluiți și ei ca și cei care au venit în ceasul al unsprezecelea) și diviziunile harismelor și slujirilor nu sunt aceleași nici asemănătoare pentru toți, întrucât măduarele trupului Bisericii n-au același rang și aceeași cinste, ci potrivit deosebirii lor și chemării cu care a fost chemat fiecare, unuia i se dă una, altuia alta, și aceeași harismă se dă fiecăruia spre folos după măsura darului lui Hristos împărțit tuturor pe măsura credinței [Rm 12, 4–6]; și nu vorbesc aici de credința care e una concentrată în Simbolul [credinței] și desfășurată la Părinții canonici și în „Panoplia dogmatică”¹⁸, ci de cea care cere fără deosebire înțelepciune sau altceva din darurile care se pogoară de sus de la Părintele luminilor, ca să ia; care caută fără șovăire ca să afle și bate din tot sufletul ca să i se deschidă și, simplu spus, la cea care se adaugă drept premiu al virtuții — potrivit cuvântului: „Adaugă-ne credință” [Lc 17, 5] — celor care poartă nu moartă credința dogmatică, ci pot să o arate vie, adică o pun în lucrare prin iubire [Ga 5, 6]. Căci faptul de a nu îngropa cuvântul poruncilor aruncat ca o sămânță în fire și a nu lăsa sămânța semănătorului fie să cadă pe lângă drum și să fie înghițită și răpită de păsările cerului, fie să fie arsă de soare pe piatră, fie să se înăbușe între spini, ci de a o primi în pământ bun și a o cultiva, a o crește și a o aduce la desăvârșire prin toate cele rânduite, fiecare după puterea lui, unul treizeci, altul șaiszeci, iar altul o sută [Mt 13], e comun tuturor celor zidiți în Hristos spre faptele bune, pentru care ne-a pregătit Dumnezeu ca să umblăm în cale și să ne sârguim să facem sigură chemarea și alegerea noastră [2 Ptr 1, 10]; „căci ceea ce vă spun vouă le spun tuturor” [Mc 13, 3]. Dar ce spune tuturor? „Iar când faceți toate cele poruncite, atunci spuneți: slugi netrebnice suntem, pentru că am făcut ce trebuia să facem” [Lc 17, 10]. Toți trebuie să facem toate. Căci cum-

¹⁸ Tratat dogmatico-polemic scris în jurul anului 1100 de monahul Eftimie Zygabenos, consilier teologic al împăratului bizantin Alexie I Comnenul; PG 130, 19–1362.

plită este, zice Marele Vasile¹⁹, înălțarea de a ședea ca judecători ai Dătătorului legii și dintre legile Lui pe unele să le primim, iar pe altele să le respingem, și cele mai multe din cuvintele pe care le-a grăit să le numim îndemnuri și sfaturi care depind în întregime de noi, iar nu porunci. Fiindcă întrucât e una, realizarea iubirii, spune Marele Vasile²⁰, conține toate poruncile, dacă toată legea și prorocii atârnă de iubirea de Dumnezeu și de aproapele [Mt 24, 40]. Iar învățarea acestei realizări nu vine, spune, de undeva din afară, ci odată cu alcătuirea vieții omului în noi a fost pusă o rațiune seminală, care are din interior imboldurile împroprietii iubirii, [sămânță] pe care luând-o legea, adică școala poruncilor lui Dumnezeu, o cultivă cu grijă, o crește cu știință și o duce cu harul lui Dumnezeu la desăvârșire. Așadar întrucât pentru toate poruncile care ne-au fost date de Dumnezeu am luat mai înainte de la El în chip de semințe și puterile lor, ca nici să nu ne fie greu ca și cum ni s-ar cere ceva nou și străin, nici să nu ne înălțăm ca și cum am aduce noi mai mult decât ni s-a dat — dacă de la El ne vine faptul de a putea așa și acela de a voi și de a lucra pentru bunăvoirea Lui [Flp 2, 13] —, de aici urmează că la cele ale căror semințe Domnul ni le-a dat anticipat, la acelea ne cere și roadele. Și întrucât tot după acela²¹ și după Grigorie Teologul²², trei sunt diferitele dispoziții ale celor ce se mântuiesc față de necesitatea indispensabilă a ascultării adunate din Sfânta Evanghelie: una de rob a celor ce se abat de la rău de frică de a fi jupuiți și, simplu zis, de frică de pedepse; alta de angajat cu plată a celor ce urmăresc câștigurile care vin din plată și care împlinesc cele poruncite din pricina folosului lor; și a treia în ordine, dar prima în demnitate, e cea de fiu al celor care le fac pe acestea de dragul binelui și din iubire față de Dătătorul legii, bucurându-se că s-au învrednicit să fie robii unui Dumnezeu atât de slăvit și

¹⁹ VASILE CEL MARE, *Regulile mari*, prolog; PG 31, 900.

²⁰ VASILE CEL MARE, *Regula mare* 2; PG 31, 908.

²¹ VASILE CEL MARE, *Regulile mari*, prolog; PG 31, 896.

²² GRIGORIE DIN NAZIANZ, *Prima cuvântare de înfierare împotriva lui Iulian Apostatul*; PG 35, 584.

de bun; de aceea deci nici celor ce se tem de pedeapsa trecerii cu vederea și a nepăsării nu le este propriu faptul de a face unele din cele poruncite, dar pe altele nu, nici celor tocmiți cu plată nu le este propriu faptul de a nu împlini toate cele convenite — căci cine va da plata pagubei celor care prin lipsa unui lucru din cele necesare lasă proprietarului nefolositoare via lui? —, nici celor care și-au propus să bineplacă tatălui ca și fiul cel mai mare acela [Lc 15, 31] nu le este propriu să aleagă să-l bucure în cele mai mari, dar să-l întristeze în cele mai mici, căci zice: „Nu întristați Duhul lui Dumnezeu, întru Care ați fost pecetluitți în ziua izbăvirii” [Ef 4, 30].

Și să nu-mi pui înaintea faptului că Rahav desfrânata [Ios 2 și 6] sau altul din afara Legii s-a mântuit numai printr-o singură realizare, căci întrucât spune celor din legea ei nu cele din afara Legii, ci cele mai mari decât însăși Legea — căci zice: „Ați auzit că s-a zis celor din vechime că..., Eu însă vă spun vouă că aici e mai mult decât Iona și Solomon și mai mare decât templul” [Mt 5, 21; 12, 41-42. 6] — legea evanghelică cere nu dreptatea lui Rahav; căci ce are în comun cea înnegrită cu cea care și-a dezbrăcat haina neagră, și-a spălat picioarele și urcă precum zorile mai albă decât zăpada, frumoasă ca luna, aleasă ca soarele [Cânt 1, 5; 5, 3; 6, 10]?, ce are în comun o desfrânată cu fecioara curată care a fost unită cu un singur bărbat, Hristos [2 Co 11, 2]?, prozelita [păgână] cu fiica [iudee]?, sclava cu regina care stă de-a dreapta împăratului în haină curată și înveșmântată în haine multicolore [Ps 44, 10]? Prin urmare, de la cei ce aleg să intre în Împărăția lui Dumnezeu cere mai mult decât dreptatea lui Rahav, dar și a cărturarilor și fariseilor, îndemnându-i să devină imitatori nu ai lui Rahav, nici ai cărturarilor și fariseilor, ci aici ai lui Pavel, acolo ai lui Hristos, căci zice: „Învățați de la mine că sunt blând și smerit cu inima etc.” [Mt 13, 15]; iar Apostolul: „Aceasta să gândiți în voi: ceea ce e și în Hristos Iisus” [Flp 2, 5] și iarăși: „Așadar, pentru că Hristos a pățimit cu trupul, pentru voi, așa și voi înarmați-vă cu gândul acesta... căci spre aceasta ați fost chemați, pentru că și Hristos a pățimit pen-

tru voi, lăsându-vă pilda să-I urmați pășind pe urmele Lui” [1 Ptr 4, 1; 2, 21]; și iarăși: „Să ieșim deci și noi la El afară din tabără purtând ocară Lui” [Evr 13, 13] — căci îl las deoparte pe Pavel care spune: „Faceți-vă imitatorii mei, precum și eu al lui Hristos” [1 Co 11, 1] — și nicăieri în acestea nu se vede vreo diferență între desăvârșiți și nedesăvârșiți, ci ne cere tuturor ca, privind la Începătorul și Desăvârșitorul credinței Iisus, să alergăm spre lupta care ne este pusă înaintea [Evr 12, 1–2] și, gândindu-ne la Cel care a răbdat de la păcătoși o atât de mare contradicție față de El, să nu obosim sufletește, ci luptându-ne cu păcatul să rezistăm până la sânge [Evr 12, 4], căci vinul nou nu se pune în burdufuri vechi, ci în burdufuri noi [Mt 9, 17], întrucât „de este cineva în Hristos, e o creație nouă” [2 Co 5, 17].

Și să nu-mi pui înaintea și aici ceea ce s-a zis către omul Legii: „Dacă vrei să fii desăvârșit” [Mt 19, 21], ci vezi că celor ce s-au îngropat împreună cu El prin botez în moarte le poruncește: „Fiți desăvârșiți” [1 Co 14, 20], nedându-le nicio alegere celor ce la Botez au făgăduit o dată pentru totdeauna să-I urmeze, căci zice: „Nu sunteți ai voștri, căci ați fost cumpărați cu preț” [1 Co 6, 20]. Iar în *Epistola către Evrei* Apostolul introduce o diferență între desăvârșiți și nedesăvârșiți fie în ce privește făptuirea, al cărei argument elementar este ca, pocăindu-ne de faptele cele moarte, să ne botezăm prin credința în Hristos, și al cărei aspect capital este să umblăm în faptele bune pentru care am fost creați; fie în ce privește contemplarea sau cunoașterea prin auzire a dogmelor privitoare la Hristos, al cărei aspect elementar privește lucrurile umile ale umanității Lui, de care e plină epistola, și al cărei aspect capital, și care ține de desăvârșire, sunt cele convenite lui Dumnezeu despre care vorbește prologul epistolei. Dar și așa, cerându-le să se poarte spre oricare desăvârșire ai vrea să spui, spune că sfârșitul spinilor și ciulinilor, pe care pământul îngrășat de ploaia care vine asupra lui le aduce în locul unei plante bune, e în foc [Evr 6, 8]. Căci din faptul că pământul verde al sufletului fiecăruia e lipsit până acum de rodirea convenită, nu urmează de aici că îi este îngăduit să dea spini, sau întrucât din pricina

prunciei copiii care mănâncă lapte nu lucrează cele bune, nu urmează de aici că le este îngăduit să facă rele. Iar potrivit lui Grigorie al Nyssei²³ multele sălașuri de la Tatăl [In 14, 2] arată felurile și diferitele afecțiuni ale alegerii libere față de bine ale celor ce uită cele din urmă și tind spre cele dinainte [Flp 3, 14], unii mai mult, alții mai puțin, iar alții foarte mult, fiecare tinzând spre cele dinainte după puterea lui și chemarea la care a fost chemat, ca să-și primească plata sa după osteneala lui; căci zice: „M-am ostentit mai mult decât toți” [1 Co 15, 10]. Nimeni însă din cei ce au pus mâna pe plug și s-au întors înapoi [Lc 9, 62] sau din cei care au îngropat talantul [Mt 25, 18] — fie rațiunea seminală a poruncilor pusă în fire, fie harisma împărțită lui după măsura credinței lui — nu va intra acolo ca acea slugă vicleană și leneșă.

Dar și Marele Vasile care spune²⁴ că pentru cei încă începători în credință e mai folositoare învățătura elementară prin frică potrivit celui ce a spus: „Începutul înțelepciunii e frica de Domnul” [Ps 110, 1; Pr 1, 7], iar cei care au trecut de pruncia în Hristos și nu mai au nevoie de lapte, ci pot să desăvârșească omul dinăuntru cu hrana tare a dogmelor au nevoie de poruncile mai capitale, în care se realizează întreg adevărul iubirii în Hristos, nici el nu spune că unii trebuie să facă toate poruncile, iar alții, începătorii, nu. Căci cum ar putea spune asta cel care arată că și dispoziția de rob a celor ce se tem trebuie să asculte în mod indispensabil de toate cele poruncite de Domnul atât pentru ca să nu fie jupuiți, cât și din pricina rațiunii seminale a poruncilor pe care Creatorul firii a pus-o, cum s-a zis, în firea celor vii? Fiindcă și plecând de la Scripturi s-a dovedit mai sus că propriu celui ce se teme de Dumnezeu e să păzească toate poruncile lui, dar aceasta vrea să arate că pentru realizarea poruncilor e mai de folos pentru cei încă începători în credință cuvântul care învață despre frică decât cel care

²³ GRIGORIE AL NY SSEI, *Cuvântul 15 la Cântarea Cântărilor*; PG 44, 1109.

²⁴ VASILE CEL MARE, *Regula mare 4*; PG 31, 920.

învață despre iubire. Căci cei ce n-au ajuns încă la dispoziția de fii, ci sunt încă în cea de robi, obișnuiesc să făptuiască mai degrabă din frică decât din iubire poruncile pe care fiii le realizează din iubirea care scoate afară frica [1 In 4, 18] începătoare, astfel încât și cei nedesăvârșiți în iubire trebuie să realizeze din frică nu mai puțin cele pe care cei desăvârșiți le realizează dintr-o dispoziție de fii.

Noii legiuitori îngăduie doar celor desăvârșiți apropierea continuă spunând că numai aceștia sunt cei chemați la fiecare Liturghie să vină la împărtășirea Tainelor; dar cuvântul de față arată în treacăt că și cei nedesăvârșiți sunt chemați împreună cu cei desăvârșiți. Căci dacă frica e a celor neîntemeiați încă în iubire, iubirea care scoate afară frica e a celor desăvârșiți, iar înțelepciunea cheamă cu vestire înaltă să ne apropiem cu frică de Dumnezeu, cu credință și cu iubire, de aici urmează că îi cheamă pe amândoi în același timp. Astfel încât piedica în calea apropierii nu e nedesăvârșirea în cunoaștere sau iubire — fiindcă atunci celor nedesăvârșiți nu li s-ar îngădui să se apropie nici măcar o singură dată, întrucât nu se apropie în desăvârșirea cunoașterii sau iubirii —, ci indolența, de care obișnuiesc să bolească nu atât cei nedesăvârșiți, cât aceia dintre cei desăvârșiți care nu iau aminte foarte tare la ei înșiși. Lucru pe care-l arată Apostolul zicând undeva: „Celui ce i se pare că stă, să vadă să nu cadă” [1 Co 10, 12], iar altundeva: „Fraților, chiar de ar cădea un om în vreo greșală, voi cei duhovnicești îndreptați-l pe unul ca acesta cu duhul blândității, luând seama la tine însuși să nu cazi și tu în ispită” [Ga 6, 1].

Prin urmare, așa cum desăvârșirea nu e de niciun folos desăvârșitului care se apropie cu indolență, tot așa, din contră, nedesăvârșirea nu vatămă sau nu împiedică cu nimic pe cel nedesăvârșit care se apropie cu râvnă [înflăcărare]. Fiindcă scriind nu unor desăvârșiți, ci unora nedesăvârșiți și hrăniți cu lapte a spus Apostolul: „Ori de câte ori veți mânca din această pâine” etc. [1 Co 11, 26 ș. u.], și: „Căci eu, fraților, n-am putut să vă vorbesc ca unor oameni duhovnicești, ci ca unora trupești, ca unor prunci în Hristos. Cu

lapte v-am hrănit, nu cu hrană tare, căci încă nu puteați mânca, și nici acum nu puteți încă. Fiindcă sunteți tot trupești. Câtă vreme între voi este zel, ceartă și dezbinări, nu sunteți oare trupești și umblați după om?" [1 Co 3, 1].

Vezi? Auzi? Înțelegi cui anume îi scrie Apostolul „ori de câte ori”? Dar potrivit dumnezeiescului Hrisostom faptul că a spus „ori de câte ori” înseamnă că-l face stăpân pe apropiere pe cel ce vrea aceasta. Să se rușineze așadar măcar acum de cuvintele Apostolului noii legiuitori care împotriva aceluia îi trimit la apropierea de trei ori pe an pe cei pe care Apostolul i-a făcut stăpâni asupra apropierii, astfel încât dacă-și curăță conștiința prin pocăință și mărturisire și, simplu spus, se pun la încercare pe ei înșiși, să se apropie ori de câte ori vor. Fiindcă nici hrănirea cu lapte, nici nedesăvârșirea, ci, precum s-a zis, singură indolența ne face nevrednici și vinovați, pe unii cu cincizeci de dinari, pe alții cu cinci sute, iar pe unii cu zece mii de talanți [cf. Lc 41-42; Mt 18, 24].

Obiecție [6]: Dar datornicilor care nu au cu ce să dea înapoi datoria, Domnul Cel mult îndurat și milostiv știe să le ierte și cele zece mii de talanți și cei cinci sute de dinari și, simplu spus, toată datoria, numai să-L roage pe El Care face milă la mii și zeci de mii.

Răspuns [6]: Deci ce îi împiedică și pe aceștia, care sunt ca și mine datornici pentru greșelile lor de fiecare zi, să cadă nu zic în fiecare zi, dar la fiecare Liturghie solemnă și să-L roage pe Cel ce este gata să-l ierte de șaptezeci de ori câte șapte pe zi [Mt 18, 22] pe cel ce de tot atâtea ori pe zi păcătuiește și se căiește? Oare nu indolența? *Indolența [rathymia]*, spune dumnezeiescul Hrisostom, *numai indolența ne face nevrednici*. Aceasta, care mistuie ca o cangrenă corpul Bisericii noastre din cap până în picioare, nu încetează să născocoască pretexte. După care, stând de față sau adunându-ne cu indolență [la dumnezeiasca Liturghie], cerem să ne învrednicim de milă de la Cel care prin fire nu dă mila Sa fără judecată? Căci zice: „Voi pune judecată spre nădejde, iar mila mea în talgerele cumpenei” [Is 28, 17], iar David cântă și el mila Domnului ca una nu lipsită de jude-

cată: „Milă și judecată voi cânta ție, Doamne” [Ps 101, 1]; căci, potrivit Marelui Vasile, așa cum nu judecă fără milă, tot așa nu are nici milă fără judecată.

4. Adevărata evlavie

Obiecție [7]: Dar cei ce stau de față fără să se împărtașească nu încetează în fiecare zi să cadă la pământ și să ceară milă.

Răspuns [7]: Dar dintre cei ce cad la pământ și cer milă fără să se apropie, dacă e unul care strânge de gât pe cel ce este acolo împreună cu el pentru cele ce îi datorează [Mt 18, 28] sau dacă nu-l iartă din inimă [Mt 18, 35] sau dacă îngroapă talantul [Mt 25, 18] și, simplu spus, îl cinstește în zadar pe Dumnezeu, cu buzele cinstindu-L [Mt 15, 8], dar cu inima și faptele lui slujind mamonei, unul ca acesta să nu se alăture cu minte bolnavă celor ce vin în ceasul al unsprezecelea [Mt 20, 6], întrucât nu are aceeași purtare cu niciunul din aceștia, nici să nu nădăjduiască că va primi și el ca aceia dinarul milei [Mt 20, 9] care se dă cu dreptate și nu fără judecată. Dar câți care, ca și mine, sunt datornici, dar iartă celui rob împreună cu ei datoria de o sută de dinari [Mt 18, 28] și cu inima cred spre dreptate, iar cu gura mărturisesc spre mântuire [Rm 10, 10] și ca și văduva aceea îl supără pe judecătorul cu lăudată lipsă de sfială, să-i apere de pârâșul lor [Lc 18, 3] și, pe scurt, care arată aici smerenia vameșului [Lc 18, 13], aici întoarcerea fiului risipitor [Lc 15, 18], făcând mărturisirea amândurora, de ce să nu vină și să se apropie de Cel care-i cheamă și le spune: „Apropie-te de Dumnezeu pururea” [Os 12, 7] și să nu se atingă de poala hainei Lui [Mt 9, 20] sau mai degrabă de El Însuși, ca să ni se oprească și nouă curgerea sângelui și să ne apere de pârâșul nostru, care umblă ca un leu care mugește căutând pe cineva să mănânce [1 Ptr 5, 8]?

Obiecție [8]: Din evlavie, spun ei.

Răspuns [8]: Dar această evlavie, cea a lui Petru, care-l refuză pe Cel care cheamă [In 13, 8], s-a arătat a fi extrem de lipsită de evlavie, întrucât ne separă de Hristos și aduce

osânda ultimă. Fiindcă spune: „Vedeți să nu-L refuzați pe Cel care vă vorbește” [Evr 12, 25]; căci dacă refuzându-L [evreii] n-au putut fugi de Cel ce era pe pământ, cu atât mai mult noi, care întoarcem spatele Celui ce vine din cer.

Obiecție [9]: Dar noi, spun ei, care Îl refuzăm pe Domnul nu ca Petru, nici ca evreii nerecunoscători în pustie, ci ca sutașul acela, ne lăudăm mai ales cu cele pe care I le spunem cu evlavie: „Doamne, nu sunt vrednic să intri sub acoperișul sufletului meu” [cf. Mt 8, 8].

Răspuns [9]: Dar sutașul acela nu era vrednic să primească pe Domnul întrucât nu era israelit, ci păgân, și vrând să arate credința pe care o avea Domnul i-a zis spre încercare: „Venind îl voi vindeca” [Mt 8, 7], dar ducându-se la casa lui nu cred că ar fi intrat în ea nici chiar dacă ar fi fost silit cu forța, cum nu pare să fi intrat nici în casa slujitorului regesc, deși fusese rugat de el [In 4, 47-53], căci spune: „N-am fost trimis decât la oile pierdute ale casei lui Israel” [Mt 15, 24]. Dar pe noi, israeliții cei noi, care eram nevrednici, Domnul ne-a făcut vrednici, iertându-ne toate greșelile și sfîntîndu-ne și îndreptându-ne prin credința în sângele Lui [Rm 5, 9] și binecuvîntându-ne cu toată binecuvîntarea duhovnicească [Ef 1, 3] și dându-ne Duhul înfierii Care strigă: „Avva! Părinte!” [Rm 8, 15]. Noi nu suntem vrednici de la noi înșine, dar vrednicia noastră, spune Apostolul, vine de la Dumnezeu [2 Co 3, 5] Care ne-a iertat și ne iartă, cum s-a zis, orice datorie numai să cădem și să-L rugăm; „Căci Domnul e credincios în toate cuvintele Lui” [Ps 144, 13], afară numai dacă nu este cineva din cei care, precum s-a zis, nu poate să se alătore celor ce vin în ceasul al unsprezecelea. Deci dacă spunem noi cuvintele sutașului vom fi lăudați ca unii care cunoaștem zecile de mii de talanți sau numărul dinarilor pe care-i datorăm — „căci Eu sunt Cel ce șterge păcatele tale și nu-mi voi aduce aminte de ele” [Is 43, 25-26], dar tu să-ți aduci aminte, nu ca să deznădăjduiești de tine însuși, spune unde Ioan cel cu limba de aur, ci ca știind de ce fel de și de cât de mare datorie te-am eliberat, să mulțumești Celui ce te-a iertat, sau, cum spune Grigorie, să fugi de cele vechi

când îți aduci aminte de ele —, dar dacă-L refuzăm și noi ca și acela pe Domnul, vom fi osândiți ca niște nerecunoscători, făcându-L prin refuzul nostru să-și aducă aminte de păcatele noastre pe Cel care uitase de ele și făcându-L să țină minte răul pe Cel care ne-a dăruit cu iubire de oameni uitarea datoriei. Căci nici dumnezeiescul Hrisostom spunând că e nevrednic n-a refuzat [preoția], nici dumnezeiescul Apostol spunând că e nevrednic să se numească apostol [1 Co 15, 9] n-a refuzat cele ale apostoliei, ci a spus: „Vai mie, dacă nu voi binevesti” [1 Co 9, 16].

Așadar, fiind chemați, trebuie să spunem cu recunoștință cuvintele sutașului [Mt 8, 8], dar să nu facem nici cele ale lui Petru — ca nu cumva așa cum acela a auzit: „De nu te voi spăla, nu vei avea parte cu Mine” [In 13, 8], așa și noi să auzim: „Dacă nu veți mânca trupul Fiului Omului și nu veți bea sângele Lui, nu veți avea viață în voi” [In 6, 53] —, nici cele ale gadarenilor sau gherghesenilor [Mt 8, 34; Lc 8, 37] — ca să nu plece de la noi Cel ce a zis: „Iată Eu sunt cu voi în toate zilele” [Mt 28, 20], ci să fie cu noi prin Duhul pe Care ni l-a dat ca să rămână cu noi în veac [In 14, 16] și, simplu spus, prin Taine, nici să spună: „De câte ori n-am vrut să-i adun pe copiii tăi..., iată că va fi lăsată pustie casa” sufletului tău [Mt 23, 37] —, ci, dacă e cineva desăvârșit, cei desăvârșiți să facă cele ale surorilor Maria și Marta [In 11], iar noi cei nedesăvârșiți și care ne hrănim cu lapte, ba datorăm și zeci de mii de talanți, să facem cele ale lui Zahau care, deși era mai marele vameșilor — iar ce e mai rău decât un vameș, spune dumnezeiescul Hrisostom²⁵ — coborându-se din sicomor îndată ce a fost chemat, L-a primit cu bucurie pe Iisus în casa lui și a auzit: „Astăzi s-a făcut mântuire casei acesteia, pentru că și acesta este fiu al lui Avraam” [Lc 19, 9].

Obiecție [10]: Dar cum e îngăduit, spun ei, și nu mai degrabă îndrăzneț să ne atingem, asemenea femeii cu curgere de sânge [Mt 9, 20], de Cel de Care nu i s-a îngăduit să se atingă nici măcar [Mariei Magdalena] care era mult dea-

²⁵ IOAN HRISOSTOM, *Cuvântul 2 despre pocăință*; PG 49, 290.

supra femeii cu curgere de sânge, căci zice: „Marie, nu te atinge de Mine!” [In 20, 17].

Răspuns [10]: Nu te uita însă la cele pe care le spune Mariei, ci la cele pe care ți le spune ție, fiindcă altfel nu vei avea niciodată parte împreună cu Domnul. Căci, mai întâi, aceea n-a fost chemată atunci, ca și tine acum, să se atingă de El, iar în al doilea rând — ca să citez din memorie cuvintele dumnezeiescului Chiril al Alexandriei²⁶, aceea a încercat să se atingă de Domnul, Care abia înviase, ca și mai înainte, nu ca și tine după dăruirea Duhului, ci înainte de aceasta și fără să fie încă părtașă a Duhului, drept pentru care și aude ca una care n-a primit făgăduința: „Nu te atinge de Mine ca și mai înainte, căci încă nu M-am suit la Tatăl Meu [In 20, 17], ca să vă trimit potrivit făgăduinței [In 14, 16] pe Mângâietorul”. Pe noi însă, care ne-am născut deja din Duhul și ne-am făcut copii ai lui Dumnezeu și ne-am îmbrăcat în Hristos prin Botez, Domnul ne cheamă nu numai ca pe Toma, căruia prin suflarea apterioară a Duhului împreună cu ceilalți Apostoli i s-a dat să se atingă de coasta Sa [In 20, 27], ci potrivit dumnezeiescului Hrisostom ni s-a dat și să ne lipim buzele de ea și să bem din sângele curs din ea²⁷.

5. De ce este necesară apropierea continuă?

Obiecție [11]: Dar am băut, spun ei, de multe ori de la nașterea mea, și beau în fiecare an de două sau cel mult de trei ori. Nu e destul aceasta? Ce nevoie mă împinge spre o împărtășire continuă și neîncetată?

Răspuns [11]: Întrucât potrivit Apostolului omul e dublu, are negreșit dublă și viața și hrana care oferă și susține această viață dublă: trupească și duhovnicească. Dacă e necesară continuitatea hranei trupești, necesară e și continuitatea celei duhovnicești; și cu atât mai mult e necesară aceasta decât aceea, cu cât om în sens propriu e mai mult omul dinăuntru decât cel văzut în afară, potrivit Marelui

²⁶ CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Comentariu la Ioan XII*; PG 74, 693–695.

²⁷ IOAN HRISOSTOM, *Omilia 85 la Ioan*; PG 59, 463.

Vasile care spune: „Căci noi suntem sufletul și mintea, dar trupul e al nostru, nu noi”²⁸. Drept pentru care, așa cum acela, care își primește o dată existența prin naștere din voința unui bărbat și a cărnii, se hrănește în chip necesar în fiecare zi păstrându-se în viață prin hrana trupească neîncetată, tot așa Părintele [Vasile] cere²⁹ ca și cel care a fost născut din nou o dată pentru totdeauna prin Botez să fie hrănit — căci viața duhovnicească se aseamănă celei trupești — cu orice cuvânt al lui Dumnezeu, iar mai apoi prin împărtășirea dumnezeieștilor Taine, ca să ajungă la măsura vârstei plinătății lui Hristos [*Ef* 4, 13]. Căci, spune Chiril al Alexandriei³⁰, trebuia ca nu numai sufletul să fie recreat prin Duhul Sfânt la o viață nouă, ci și acest trup gros și pământesc trebuia sfințit și chemat la nestricăciune printr-o împărtășire mai groasă și înrudită cu el. De aceea și evreii care au fost botezați în prefigurare prin trecerea prin Marea Roșie, mâncau în fiecare zi din mana cerească dată lor în fiecare zi, și care prefigura Pâinea cea Cerească. Dar așa cum, dacă nu se hrănește în fiecare zi, cel născut din trup nu numai nu ajunge bărbat, dar nici nu trăiește, sau abia supraviețuiește, tot așa nici cel născut din Duhul nu trăiește, dacă nu se hrănește cu hrana duhovnicească asemănătoare. Căci așa cum începătorilor neamului omenesc Dumnezeu le-a spus: „În ziua în care veți mânca din pomul oprit cu moarte veți muri” [*Fc* 2, 17], tot așa ne spune și nouă din contră: „În ziua în care nu veți mânca din Pomul Vieții, cu moarte veți muri. Căci dacă nu veți mânca trupul Fiului Omului și nu veți bea sângele Lui, nu veți avea viață în voi. Cine mănâncă trupul Meu și bea sângele Meu rămâne în Mine și Eu rămân în el [*In* 6, 53. 56]. Faptul că „cine mănâncă” e spus la prezent, nu la trecut, arată caracterul neîncetat [al acțiunii], ca și cuvântul: „Aceasta să faceți întru pomenirea Mea” [*Lc* 22, 19].

²⁸ Vasile cel Mare, citat neidentificat ca atare.

²⁹ VASILE CEL MARE, *Cuvântul I la Botez*, cap. 3; PG 31, 1573.

³⁰ CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Comentariu la Ioan IV*, cap. 2; PG 73, 580.

Acesta e primul motiv. Al doilea e acesta: dacă n-am avea nevoie în fiecare zi de iertarea pentru păcatele pe care le facem în fiecare zi, n-ar fi nevoie nici de o împărtășire neîncetată. Dar potrivit Scripturii nimeni nu e curat de întinăciune, chiar dacă viața lui pe pământ ar fi o singură zi [*Iov* 14, 4-5] — nu însă atât viața [*zoe*], cât, potrivit filozofului martir Iustin, conduita [*politeia*] lui în societate împreună cu oamenii, fiindcă așa interpretează el viața [*bios*] sau conduita în societate [*politeia*] prin care, spune el, se disting pruncii și copiii care n-au încă o viață sau conduită în societate —; prin urmare, așa cum în fiecare zi avem nevoie de iertarea păcatelor, tot așa avem nevoie și de împărtășirea Tainelor, căci zice [preotul]: „Luați, mâncați! Acesta este trupul Meu care se frânge pentru voi spre iertarea păcatelor”; asemenea și la paharul binecuvântării: „Beți dintru acesta toți. Acesta este sângele Meu care se varsă pentru voi spre iertarea păcatelor”. Căci nu sunt primiți în partea aceasta cei care acordă iertarea păcatelor nu prin mâncarea Trupului, ci numai prin frângerea Lui, nici numai prin vărsarea Sângelui, nu prin băutura Lui. Fiindcă pe aceștia îi mustră Marele Vasile care spune că iertarea păcatelor e în Sângele lui Hristos, precum stă scris, dar și dumnezeiescul Apostol [Pavel] care vestește de mii de ori că iertarea păcatelor, sfințirea și îndreptarea sunt în Sângele lui Hristos, dar în modul cel mai limpede, în cele ce le spune împreună cu Ioan care s-a rezemat de pieptul lui Hristos: „Sângele lui Iisus Hristos ne curăță pe noi și conștiința noastră de orice păcat și de faptele moarte” [*1 In* 1, 7; *Evr* 9, 14; cf. *1 Ptr* 1, 19, *Ap* 1, 5] nu numai vărsându-se, cum spun unii, ci băut și stropind inimile noastre potrivit Apostolului [*Evr* 10, 22]; căci n-a spus simplu „curățiți”, ci „curățindu-ne prin stropire inimile de orice conștiință rea” în sângele lui Hristos, cum a spus mai sus, arătând că ne curățim nu pur și simplu, ci stropindu-ne inimile cu acesta. Fiindcă este limpede că sângele vărsat s-a vărsat și pentru cei care L-au răstignit și împuns cu sulița, dar că ei n-au câștigat nimic pentru ei din acea vărsare, întrucât n-au băut din sângele vărsat; precum și sângele prefigurator al Jertfelor Legii

poporul care slujea umbrei și prefigurării nu-l vărsa pur și simplu, dar întrucât a-l bea era interzis, se curăța prin stropirea cu el cu curățirea Legii și ungând cu el stâlpii ușilor caselor a scăpat de îngerul exterminator [Iș 12, 21–23. 29]. Căci dacă pocăința de fiecare zi era de ajuns pentru curățirea păcatelor, degeaba a mai murit Hristos; dacă era de ajuns vărsarea sângelui Său, atunci degeaba mai e băut, întrucât e cu puțință a face pomenirea Domnului numai frângând pâinea și binecuvântând paharul fără mâncare și băutură.

Dar, vei spune, prin mâncare și băutură ne cere Apostolul să vestim moartea Domnului [1 Co 11, 26]. Bine. Dar Domnul a murit ca să-Și dea Trupul și Sângele spre mâncare și băutură nu așa pur și simplu, ci spre iertarea păcatelor prin care moartea împărățește în noi și, drept urmare, și spre viața veșnică și spre îndumnezeirea prin har. Căci dacă păcatul zămislește moarte și legătura păcatului este tot moartea, iar Pâinea cea Vie care coboară din cer mâncată fiind dă viață lumii — „căci dacă nu veți mânca trupul Fiului Omului și nu veți bea sângele Lui, nu veți avea viață în voi” [In 6, 53], iar viață numește aici pe cea care desființează moartea pe care o naște păcatul —, de aici urmează că ea dă viață lumii desființând păcatul aducător de moarte. Astfel că atunci când e desființat păcatul purtător de moarte, e desființată împreună cu el și moartea născută din păcat, căci spre iertarea păcatelor a ieșit din coasta împunsă a Domnului nu numai sânge, ci și apa Botezului. Deci așa cum apa vărsată nu-i curăță pur și simplu pe oricine de întinăciunea păcatului, nici chiar pe catehumeni, deși potrivit Sinodului Trullan, și ei sunt credincioși și creștini, chiar dacă s-ar topi de lacrimi căindu-se, dacă nu se cufundă și se spală în ea, tot așa nici sângele vărsat pur și simplu nu-i curăță pe credincioși, dacă nu beau din el. Dar ce vor spune la cele ale dumnezeieștilor Iacob și Hrisostom care spun în sfintele lor Liturghii îndată după sfințirea dumnezeieștilor daruri așa: „Ca să fie celor ce se împărtășesc spre spălarea sufletului, spre iertarea păcatelor” etc., și la faptul că înainte de Rugăciunea Domnului dumnezeiescul Hrisostom se roagă așa: „Și ne învrednicește să ne

împărtășim de cereștile și înfricoșătoarele Taine ale acestei sfinte și duhovnicești mese, cu conștiință curată spre lăsa-rea păcatelor, spre iertarea greșelilor”? Oare nu aceleași lucruri le spune și Marele Vasile în Liturghia lui: „Și ne învrednicește fără de osândă să ne împărtășim cu aceste preacurate și de viață făcătoare Taine spre iertarea păcatelor”? Oare nu strigă același lucru și rugăciunile obștești ale lui Vasile și Hrisostom dinainte de Sfânta Împărtășanie? Căci las deoparte aici liturghiile Apostolilor Marcu și Petru care se roagă și ele pentru aceleași lucruri. Eu însă găsesc și în Rugăciunea Domnului iertarea păcatelor dată după dăruirea Pâinii cerești, căci zice: „Pâinea noastră cea spre ființă dă-ne-o nouă astăzi și ne lasă nouă datoriile noastre” [Mt 6, 11]. Iar potrivit sfinților și purtătorilor de Dumnezeu Părinți — pe care i-am citat pe fiecare cu numele într-o lucrare separată³¹ —, Pâinea cea spre ființă e Pâinea cea Vie Care se coboară din cer și dă viață lumii [In 6, 51]. Căci potrivit lui Chiril al Alexandriei³² Pâinea Vieții mâncată și băutura dumnezeiască curăță păcatele. Dar și Apostolul vrea să spună același lucru când spune în *Epistola către Evrei* că preoții aduc daruri și jertfe pentru păcatele lor și pentru cele neștiute ale poporului [Evr 9, 7]. Și trec aici sub tăcere cărbunele luat de Isaia de la jertfelnic și care, atins de buzele lui, a șters fărădelegile lui și a curățit păcatele lui [Is 6, 6–7]. Pentru aceia, spune Apostolul, acestea au fost prefigurări, dar s-au scris pentru noi [1 Co 10, 6]. Spre iertarea păcatelor, spun, mâncăm trupul frânt al Domnului și bem sângele Lui vărsat, acestora premergându-le în chip necesar căința care, potrivit Apostolului, pune la încercare pe cel ce vrea să mănânce din Pâine și să bea din Potir [1 Co 11, 28], cultivă pământul inimii lui spre primirea seminței cerești și premerge adevăratei curățiri, de care împodobită fiind, pocăința se numește și ea curățire, dar nu în sens propriu, ci paronimic. Întrucât potrivit ini-

³¹ Aluzie la monumentală *Epitomă a canoanelor* rămasă încă inedită.

³² CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Comentariu la Isaia V*, PG 70, 1416.

țiatorului în cele sfinte Dionisie — ca să pomenesc după puțină și cele ale lui — jertfa fără de sânge desăvârșește orice altă celebrare tainică [sacramentală], fără care fiecare din cele săvârșite prin ea e în sine nedesăvârșită³³; drept pentru care, deși fiecare din celelalte este o cuminecare, aceasta este cuminecarea prin excelență întrucât le desăvârșește, cum s-a spus, pe celelalte. De aceea și curățirea prin pocăință se numește curățire nu prin ea însăși, ci pentru că e împodobită cu adevărata curățire întrucât e desăvârșită de aceea. Căci așa cum spicul grâului are nevoie mai înainte de cultivarea pământului care primește grăuntele, dar în sine acesta este prin fire rodirea grăuntelui aruncat, fără de care nu se face nimic, tot așa și curățirea păcatelor e în sine prin fire roada grăuntelui ceresc — căci Hristos Iisus este dreptatea, sfînțirea și răscumpărarea noastră —, dar totuși ea are nevoie mai înainte de pământul sufletului care să primească acest grăunte ceresc, fie de grâu, fie de muștar, și de cultivarea lui prin fapte bune sau prin pocăință, fără de care nu are loc.

Al treilea motiv, după acestea, că este necesar să vestim în fiecare zi moartea Domnului [1 Co 11, 26] îl arată, pe de o parte, dumnezeiescul Hrisostom, care se roagă în Liturghia lui ca Dumnezeu să ne dea să-I slujim în toate zilele vieții noastre, aducând cereri și rugăciuni și — în altă rugăciune — jertfe fără de sânge — iar în sine și în sens primordial slujire cultică adusă sfântului Dumnezeu e în chip recunoscut Jertfa fără de sânge, a cărei neîncetare o prefigurau cele douăsprezece seminții ale evreilor care, potrivit Apostolului [FA 26, 7], nu încetau slujind ziua și noaptea aducând jertfe de animale — și de aici arată și celor ce nu se împărtășesc continuitatea jertfei; iar, pe de altă parte, îl arată și sfintele canoane care stabilesc că în Sfântul și Marele Post să se aducă [Jertfe fără de sânge] sâmbăta și duminica, iar în celelalte cinci zile ale săptămânii să se pună înainte Daruri mai înainte sfînțite, ca și în celălalt timp

³³ DIONISIE AREOPAGITUL, *Despre ierarhia bisericească III*; PG 3, 424.

să vestim și în ele printr-o Jertfă fără de sânge moartea Domnului. Dar potrivit lui Teodoret [al Cyrului]³⁴ și faptul că preotul Legii vechi stropea cu degetul de șapte ori cu sângele jertfei înaintea jertfelnicului [Lv 4, 17; 8, 11] arată că în zilele săptămânii trebuie să se aducă în același număr curățirea greșelilor făcute în ele. Același lucru vrea să-l arate și Apostolul în *Epistola către Evrei* când îi prezintă pe preoți ca așezați anume pentru acest lucru; căci, spunând că orice arhiereu e pus ca să aducă daruri și jertfe [Evr 5, 1], dar Arhiereul nostru Care a ajuns mai înalt decât cerurile, n-avea nevoie să aducă în fiecare zi jertfe mai întâi pentru păcatele lui, apoi pentru cele ale poporului [Evr 7, 26–27], și, mai jos că „orice preot stă liturghisind în fiecare zi” [Evr 10, 11], nu învață foarte limpede nimic altceva decât neîncetarea Jertfei fără de sânge, dacă jertfa și arderile de tot continue și, simplu spus, toate cele ale Legii s-au întâmplat ca prefigurări pentru aceia, dar au fost scrise pentru noi [1 Co 10, 11]. Dar întrucât și Domnul spune: „Cel ce mănâncă trupul Meu și bea sângele Meu rămâne în Mine și Eu în el” [In 6, 56], e evident că rămâne cu noi și în noi prin împărtășirea Tainelor. Același însă a zis: „Iată Eu sunt cu voi în toate zilele” [Mt 28, 20], prin urmare Domnul ne cere să vestim moartea Lui în toate zilele, până ce va veni, potrivit Apostolului [1 Co 11, 26]. Iar în cartea *Faptelor Apostolilor* se povestește că pe atunci credincioșii frângeau în case în fiecare zi pâinea [FA 2, 46], Pâinea Euharistiei, potrivit dumnezeiescului Hrisostom; dar și Chiril al Alexandriei³⁵ îi prezintă pe întâi-stătătorii sfințelilor Biserici liturghisind lui Dumnezeu în toată vremea și în tot timpul, spunând astfel că Jertfa fără de sânge e perpetuă și irevocabilă.

Și să nu-mi pui înaintea Mariile Egiptence și pe unii colibari și stâlpnici, fiindcă nu stâlpnicii și colibarii, nici Mariile Egiptencele ne dau canoane Bisericii lui Hristos, ci mai degrabă se află sub canoanele ei. De altfel ce au în

³⁴ TEODORET AL CYRULUI, *La Evrei*; PG 82, 781.

³⁵ CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Comentariu la Avacum* 3, 6; PG 71, 916.

comun în această parte orășenii și cetățenii lumii cu cetățenii pustiuului care trăiesc pe munți și care nu pot face cele ale Bisericii nu din intenția lor proprie, ci pentru că au ales pentru Dumnezeu însingurarea în locuri inaccesibile? Nu te uita deci la monahii pustnici, ci la cei trei mii de monahi chinoviți din jurul avvei Apollo care nu se atingeau de hrana trupească dacă nu se împărtășeau înainte cu Tainele³⁶. Deci dacă e necesar să vestim moartea Domnului încontinuu, și moartea Domnului o vestim ori de câte ori mâncăm Pâinea pe care o frângem și bem Paharul binecuvântării potrivit Apostolului [1 Co 11, 26; 10, 16], de aici urmează că e necesară și continuitatea împărtășirii, lucru evident și din Rugăciunea Domnului, cu care ne rugăm în fiecare zi. Pentru că și despre Pâinea cea spre ființă [Mt 6, 11], pe care o cerem în ea în fiecare zi, corul Sfinților Părinți spune, cum s-a zis mai sus, că e Pâinea cea Vie Care S-a pogorât din cer și dă viață lumii [In 6, 51]. De aceea, pare că împotriva oricărei rațiuni s-a stabilit ca în miercurea și vinerea Săptămânii brânzei să nu se aducă nici ofranda Euharistiei și să nu se celebreze nici Liturghia Darurilor mai înainte sfințite; dar aici trebuie dată puțină atenție tipicului care stabilește și ca Liturghia darurilor mai înainte sfințite să nu se facă în cele cinci zile ale săptămânii potrivit sfințelor canoane, cum s-a spus, ci numai miercurea și vinerea.

6. Consecințele duhovnicești ale abținerii nejustificate

Obiecție [12]: Că Jertfa fără de sânge și împărtășirea sunt neîncetate și continue s-a arătat destul; dar că sunt un lucru necesar nu s-a arătat încă lămurit, întrucât nu are lipit de el vreo pedeapsă sau vreo amenințare.

Răspuns [12]: Dar are legat cu el pedeapsa; căci ce pedeapsă mai mare e decât să nu ai viață în tine însuși? Decât faptul de a nu rămânea în Hristos și a nu-L avea pe Hristos rămânând în tine? Ce pedeapsă e mai mare decât acest blestem? Căci dacă este blestemat tot cel ce face lucrul lui

³⁶ *Lavsaiikon* 52; PG 34, 1147.

Dumnezeu cu negrija [Ir 31, 10], cu cât nu va fi mai blestemat cel care din pricina nepăsării nici măcar nu-l face în ziua în care nu face nimic? Căci, potrivit epistolei canonice [55] a Marelui Vasile către preotul Grigorie, preotul va trebui să dea socoteală și despre nelucrarea lui³⁷. Și, pe scurt, ce pedeapsă mai mare este decât mânia lui Dumnezeu? „Căci cel ce nu crede în Fiul Omului nu va vedea viața, ci mânia lui Dumnezeu rămâne peste el” [In 3, 36]. Dar despre pedeapsă se va vorbi mai pe larg în continuare, acum însă întorcându-ne să cercetăm și celelalte [argumente] ale indolenților.

Obiecție [13]: Canonul [9] apostolic, spun ei, nu-i pedepsește și pe cei ce nu se împărtășesc, ci numai pe cei care nu rămân până la sfârșitul rugăciunii preotului și la luarea anafurei, cum sunt de părere și Balsamon și exegetul anonim. Și trebuie să ascultăm mai ales de ei, întrucât consună și cu obiceiul Bisericii, decât de unul sau altul.

Răspuns [13]: Aici mi-a venit să suspin din adâncul inimii și să strig cuvintele Apostolilor [cf. FA 4, 19]: Judecă dacă e drept înaintea lui Dumnezeu să ascultăm mai mult decât de sfintele canoane de Balsamon, de un exeget anonim și de un altul, care nu sunt normă canonică! Sau nu apare limpede în fața adevărului însuși că afirmațiile canonului [9] apostolic sunt distorsionate? Nu cumva e pe limba corbilor sau în siriacă, ca să avem nevoie de exegeza unui alt Psonthomphanech [Fc 41, 45]? Oare nu pedepsește el în mod simplu, limpede și fără nicio acoperire sau duplicitate pe cei ce nu rămân la împărtășirea Tainelor? N-a interpretat oare canonul 2 al Sinodului de la Antiohia faptul de a nu rămâne la împărtășirea Tainelor drept întoarcerea spatelui sau refuz al împărtășirii Tainelor? Oare dumnezeiescul Hrisostom, care spune că tot cel ce nu se împărtășește e nerușinat și insolent, n-a lămurit foarte limpede și în chip bogat sensul acestor canoane apostolice și sinodale? Ce lege este deci pentru mine interpretarea distorsionată a interpretărilor necanonice potrivit prejudecății lor, ca să nu

³⁷ VASILE CEL MARE, *Epistola* 55; PG 32, 404.

spun potrivit indolenței lor? Când sfintele canoane vorbesc expres nu de sfârșitul rugăciunii liturghisitorului, nici de anafură, ci de împărțășirea Tainelor, cum aş putea primi o expresie străină pe care n-o cunosc, și nu voi fugi mai degrabă de ea, socotind că e un lucru de care să fug și să mă scârbesc faptul de a îndemna să se facă ceva contrar poruncii, ca să nu spun de însuși cel care îndeamnă a face așa, potrivit Marelui Vasile³⁸. Căci potrivit sfinților luminători ai Bisericii lui Hristos faptul de a reteza sau deforma cele spuse de Scriptură e propriu ereticilor; dar, precum se arată, se găsesc îndrăznind aceasta aici, nu știu cum, și interpretării lui Balsamon. Bravo ție, strălucite Zonara, care ești laudat de însuși Balsamon, că n-ai întunecat nicidecum limpezimea luminoasă a poruncii sfințelor canoane prin atingerile interpretărilor tale, nici n-ai amestecat cu apă vinul duhovnicesc care veseleşte inima omului [Ps 103, 16]!

Obiecție [14]: Dar cele ale lui Balsamon, spun ei, consună și cu obiceiul Bisericii, și de aceea trebuie ascultat mai mult decât Zonara sau altul.

Răspuns [14]: Cuvântul dreptei cinstiri [a lui Dumnezeu] și învățătura [Simbolul] credinței știe și mărturisește a fi una singură sfânta Biserică a lui Hristos, cea universală și apostolică, cea întemeiată și zidită pe propovăduirea Apostolilor și Prorocilor și a celor Șapte Sfinte Sinoade Ecumenice și încheată în chip armonios într-un Templu Sfânt, într-un locaș al lui Dumnezeu în Duh. Prin urmare, cele ale lui Balsamon nu sunt canonizate de niciunul din Sinoadele Ecumenice fie din cele Șapte, fie din cele de după ele — căci care din Sinoade ar fi prefăcut împărțășirea Tainelor în ultima rugăciune și anafură? —, ci, așa cum a arătat cuvântul, sunt în dezacord cu cele pe care le-a hotărât și hotărâște Biserica lui Hristos una, sfântă, universală și apostolică; prin urmare, nu sunt ale Bisericii universale — să nu fie! —, ci sunt bolile tale și ale aceluia.

³⁸ VASILE CEL MARE, *Regulile mici* 303 și 114; și întrebarea 12 a *Cuvântului 2 despre Botez*; PG 31, 1297. 1160. 1621–1624.

7. Niciun obicei nu prevalează în fața
sfintelor canoane ale Bisericii

Obiecție [15]: Dar Biserica lui Hristos, spun ei, nu e ceva spiritual și separat, ci este un lucru sensibil și existent în mod real subzistând și fiind văzută în patriarhi, mitropoliți, arhiepiscopi, episcopi, clerici, laici și monahi, cu toții. Or în mitropolii, arhiepiscopii, episcopii, parohii, mănăstiri și sihăstrie se gândește și se practică împărtășirea de trei ori pe an. Prin urmare, cei ce se iau de împărtășirea de trei ori pe an și, simplu spus, de păzirea zilelor [de pregătire pentru împărtășire] aceștia se iau în ascuns de însăși această Biserică universală, acuzând-o de lipsa legii și lipsa ordinii, lucru extrem de absurd.

Răspuns [15]: Văzută e Biserica universală a lui Hristos, dar în cele ce le gândește, spune și face ea are negreșit adunându-se și șezând împreună cu ea și pe cea nevăzută prin cele pe care ea le-a canonisit sinodal pe când era văzută, și fără de ea nu poate să fie. Căci din pricina [Bisericii] celei acum nevăzute este și Biserica sfântă, universală și apostolică văzută acum care se aliniază, spun, în chip necesar celor pe care și aceea le-a canonisit sinodal să se gândească, să se spună și să se facă pe când era văzută, și fără de ele nu poate să fie. Fiindcă Biserica lui Hristos e obligată să păzească neschimbat toate sfintele canoane ale Părinților anteriori fără vreun adaos ori suprimare, în conformitate cu canoanele 1, 3, 5 și 11 ale Sinodului VII [Ecumenic], cu canoanele 2, 8, 13, 14, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 39, 44, 45, 65, 81, 84, 87 și 90 ale Sinodului VI [Trullan], cu canoanele 1, 5, 8, 19, 22 și 28 ale Sinodului IV și cu canoanul 2 al Sinodului II. Drept pentru care și sinoadele ulterioare citeau mai înainte în sinod definiția credinței și actele și canoanele sinoadelor anterioare, după care adoptau apoi dispozițiile lor sau mai bine zis la fel cu acelea — a se vedea canoanele 1, 2 și 3 ale sinodului VI, canoanele 4, 13 și 16 ale Sinodului IV, canoanele 1 și 5 ale Sinodului III și canoanele 1 și 4 ale Sinodului VII —, fiindcă ele spun să nu mutăm hotarele veșnice pe care le-au pus părinții noștri

[Pr 22, 28], ci, învățați fiind de Apostolul, să ținem predaniile pe care le-am primit [2 Tes 2, 15] și, vorbind de o Biserică văzută și nevăzută, să nu divizăm în două Biserica lui Hristos una și indivizibilă. Fiindcă una e Biserica universală a lui Hristos în cer și pe pământ potrivit actelor Primului [cap. 30], întrucât are una și aceeași credință și Unul și Același Cap, pe Hristos, al Cărui unic corp fiind amândouă sunt mădulare inseparabile unul altuia, legate una de alta sau, mai bine zis, împletite și unite una cu alta prin Unul și Același Cap al lor, Hristos, și prin același gând, deosebindu-se între ele prin aceea că una triumfă veselindu-se, iar cealaltă potrivit Apostolului se luptă susținând pentru premiul chemării de sus [2 Co 5, 2; Flp 3, 14]; una se grăbește, alta a ajuns, chiar dacă nu i s-a dat încă premiul; una e păstorită nemijlocit de Însuși Hristos, iar alta în chip mijlocit prin arhipăstori [episcopi]. Deci dacă poate cineva să arate că Biserica lui Hristos una, sfântă, universală și apostolică, cea văzută atunci și acum, canonizează sau poate canoniza pentru noi în sinod altceva decât a canonizat de la propovăduirea Evangheliei până la Sinodul VII și după el până la noi, să arate și vom tăcea; dar dacă nu poate — căci nu este propriu Bisericii lui Hristos una, sfântă, universală și apostolică să ne vestească mai apoi altă Evanghelie [Ga 1, 8] decât ne-a vestit mai întâi, cu alte cuvinte să dărâme ceea ce a zidit — să înceteze să ne pună înaintea mitropolii, arhiepiscopii, episcopii, parohii, mănăstiri și sihăstrie. Căci crezând noi în Biserica lui Hristos una, sfântă, universală și apostolică, întrucât, potrivit lui Grigorie Teologul și dumnezeiescului Hrisostom, faptul de „a crede în” ceva se referă numai la Dumnezeire³⁹, este evident că nu credem în patriarhi, mitropoliți, arhiepiscopi, episcopi, parohieni, laici, monahi pustnici și chinoviți, fiindcă aceasta ar fi antropolatrică [adorare a omului], ci în ceea ce patriarhi, mitropoliți, arhiepiscopi, episcopi, împărați și, ca la Sinodul VII, și monahi pustnici și chinoviți, nu fiecare în parte, ci adunându-se în sinod în chip

³⁹ GRIGORIE DIN NAZIANZ, *Cuvântarea V teologică* 6; PG 36, 140.

văzut în numele Domnului au canonizat sau adunându-se canonizează să gândim, să spunem și să facem, mărturisind și primind cele ce au fost spuse și sunt spuse de la Dumnezeu prin bărbații purtători de Duh sau de Dumnezeu, adică prin profeți, apostoli și sinoadele ecumenice ca pe cuvintele lui Dumnezeu Însuși; „căci luând voi de la noi cuvântul ascultării de Dumnezeu, zice Apostolul, nu l-ați primit ca pe un cuvânt al oamenilor, ci ca pe un cuvânt al lui Dumnezeu” [1 Tes 2, 13], cum și este cu adevărat. Și, cum s-a spus, crezând noi în cuvintele dumnezeiești ale Bisericii văzute a lui Hristos de atunci și de acum, credem cu credință neîmpărțită în Însuși Domnul Care ne-a grăit și ne grăiește cuvintele Lui prin Biserica Lui una, sfântă, universală și apostolică văzută atunci și acum, dacă, așa cum s-a spus mai sus, faptul de „a crede în” se referă numai la Dumnezeire.

Unde și când deci Biserica văzută a lui Hristos, patriarhi, mitropoliți, arhiepiscopi, episcopi, parohieni, monahi pustnici și chinoviți — căci pe împărați îi las acum deoparte — au canonizat, adunându-se la un loc în sinod, despre împărțirea Tainelor să o facem de trei ori pe an și, simplu zis, să păzim anumite zile, pentru ca lucrul care se face acum la noi în parte de fiecare din cei ce fac parte din Biserica universală să fie practica Bisericii lui Hristos una, sfântă, universală și apostolică? Căci tot ce se face oricum și de oricine și nu e canonizat de un Sinod Ecumenic e un lucru parțial pentru mine și pentru adevăr. Dacă și adversarii noștri admit că Biserica universală a lui Hristos se vede subzistând nu în mod împărțit, ci în toți deodată, întrucât cea care se vede în mod împărțit și nu deodată împreună cu toți e parțială, nu universală. Fiindcă atunci și simonia și hirotoniile care se fac prin intervenții, nerespectându-se vârsta și în absolut [fără parohie sau eparhie], strămutările episcopilor dintr-o episcopie în alta, vânzările și revânzările episcopiilor ca pe o moștenire părintească sau privată, promovările pe bani în funcții și oficii bisericesti și primiriile pe bani în mănăstiri, camăta practică de clerici și de monahi și care e interzisă și laicilor, încetarea

sau nesăvârșirea Liturghiei Darurilor mai înainte sfințite luna, marțea și joia din Postul Mare, îngenuncherea obișnuită de Cincizecime făcută dimineața — care, pe de o parte, desființează respectarea praznicului Învierii, căci ezit să spun că desființează însăși realizarea Celui ce sculat a înviat din morți, iar, pe de altă parte, minte în ce privește timpul, numind în rugăciune dimineața „seară”, amiaza „noapte care vine” și, simplu spus, lumina întuneric, ca să vorbesc ca Isaia [5, 20] —, neîngenuncherea pur și simplu și acoperirea capului de către monahi și clerici la rugăciuni, lucru de rușine potrivit Apostolului [1 Co 11, 11], părul lung al acestora, și simplu spus al bărbaților, care e lucru de necinste potrivit Apostolului [1 Co 11, 14]; toate acestea și cele asemănătoare urmează că trebuie să spunem că sunt ale Bisericii universale a lui Hristos, întrucât și ele se practică peste tot — ca să nu spun în fiecare loc, unii practicându-le iar alții consimțind cu cei care le practică? Dar dacă acestea nu sunt, cum nici nu sunt, ale Bisericii universale, întrucât n-au fost canonizate nicăieri de ea într-o adunare ecumenică, atunci nici criticarea/demascarea [elenchos] acestora nu este o critică a Bisericii universale, cum ne învinuiesc unii de aceasta. Fiindcă atunci trebuie să spunem că e o critică/demascare și o tulburare a Bisericii universale și scrisoarea aceea enciclică [din 787] a patriarhului Tarasie al Constantinopolului⁴⁰ și toate câte hotărăsc sfințele canoane despre cele spuse mai sus, dacă dintre cei ce le știu se scandalizează chiar și cei aleși văzându-le că sunt nesocotite chiar de cei care ar trebui să le pună în lucrare. Astfel încât unii spuneau cu glas mare în însuși palatul imperial în prezența împăratului, a senatului din jurul lui și a celor mai de vază oameni ai Bisericii, astfel: „O, pământule și cerule! O, legi ale lui Hristos, așezăminte și hotare ale părinților, legiuitori și învățători după Hristos! O! Cum Biserica a fost foarte bine întocmită de voi, și cum întâi-stătătorii ei de acum o distrug! Legile lui Dumnezeu sunt disprețuite, hotarele părinților sunt trecute, cele dum-

⁴⁰ PG 98, 1441-1452.

nezeiești se vând, păcatul se silește să împărățească din nou, și se cuvine oare să cedăm sau să tăcem în acestea? Și ce iad va striga aceasta?”⁴¹; căci sar aici bucurosi cele ce urmează din pricina vorbelor grele, ca să nu spun a blasfemiei lor aparente. Iar alții se vatămă chiar în ce privește lucrurile esențiale, socotind din pricina neștiinței/ignoranței lor că cei care trebuie depuși pentru fărâdelegile pe care le-au făcut, sunt încă de pe acum depuși și nelucrători; fiindcă nu în toți este cunoașterea potrivit Apostolului [1 Co 8, 7].

8. Drepturile turmei conduse la critică

Obiecție [16]: Dar, spune el, celor stăpâniți/conduși le este interzis să păstorească păstorii și să judece judecătorii, „căci vă este de ajuns să fiți păstoriți bine” [zice Grigorie Teologul, în cuvântul la spurcatul Iulian Apostatul⁴²].

Răspuns [16]: Acestea s-au spus despre cele ce le face păstorul în particular și de către el însuși, nu și despre cele pe care le învață public și în biserici; simplu spus, e interzisă judecarea doar a vieții, nu și a cuvântului păstorului. Căci faptul că a spus cu restricție „căci vă este de ajuns să fiți păstoriți bine” arată că în cele în care cineva nu este păstorit bine, sau nu e învățat cele ale scaunului de stăpân al acestuia, în aceasta poate, dacă nu să-l judece, atunci să critice pe cel care-l învață. Căci dacă nu, unde mai stau în picioare cuvintele Apostolului: „Vedeți să nu vă amăgească cineva” etc. [Col 2, 8]; și: „Nu vă lăsați duși de învățături străine de multe feluri” [Evr 13, 9] și, simplu spus: „Toate puneți-le la încercare, țineți ce este bun” [1 Tes 5, 21]. Iar Marele Vasile care spune: „Dacă vă spun ceva al meu să nu primiți, dar dacă e al Domnului, să primiți”⁴³ îi face în chip foarte limpede pe cei păstoriți judecători ai celor ce păstoria îi învață fiecare în parte, cerând că acela dintre cei stăpâ-

⁴¹ IOSIF BRYENNIOS, *Cuvântul III la Vinerea Mare*, ed. E. Vulgaris: *Iosif monachou tou Bryenniou Ta eurethenta*, vol. 1–2, Leipzig, 1768; vol. 3, Leipzig, 1784.

⁴² GRIGORIE TEOLOGUL, PG 35, 1053.

⁴³ Vasile cel Mare, citat neidentificat ca atare.

niți care are un cuvânt tare potrivit sfatului Scripturilor să contrazică pe față cele stabilite de învățător⁴⁴. Dar nu numai aceasta, ci întrucât dumnezeiescul Hrisostom poruncește celor stăpâniți să lupte nu numai pentru credință, ci și pentru hirotonii, este evident că înarmează și pe cel stăpânit împotriva celor spuse și făcute contrar canoanelor. Căci în ce altceva ar fi luptător potrivit Scripturii cel blând, dacă tace și la cele spuse sau făcute în public în contra canoanelor? Căci și potrivit lui Chiril al Alexandriei⁴⁵, dacă unii dintre cei rânduiți dascăli și învățători ar încerca să ne tragă spre cele ce nu se cuvin, noi trebuie pur și simplu să ne opunem și să nu urmăm fără socotință celor ce li se pare lor, ci să punem la încercare fiecare din cele ce ni le spun să le facem, și așa să mergem spre ceea ce obișnuiește să ne fie de cel mai mare folos. Dar faptul de a-i îndepărta pentru mult timp pe cei păstoriți de comuniunea cu Binele, adică de Dumnezeu, și a nu-i lăsa să se apropie pe cei ce vor să se alipească de Dumnezeu, ci a-i respinge prin faptul că învață legiuind și făcând că aceștia trebuie să se împărtașească doar de trei ori pe an, cum nu este propriu în chip vădit celui care nu păstorește bine și nu învață cele ale scaunului său de stăpân?

Obiecție [17]: Dar Biserica — spune potrivit răspunzând a doua oară — pe cei vrednici îi primește la fiecare Liturghie, căci despre aceasta e tot cuvântul, iar pe cei nevrednici, pe cei care cum ar spune dumnezeiescul Hrisostom stau cu insolență, nu-i depărtează/afurisește [*aphorizei*].

Răspuns [17]: Vezi însă cum vei împăca acum cuvintele tale între ele și cu practica Bisericii văzute din vremea noastră, pentru că ai trecut de la desăvârșiți la cei nevrednici. Iar că nu oricine este vrednic face deja parte dintre cei desăvârșiți, sunt martori cei asemenea vameșului și fiului risipitor, cărora, deși au ajuns vrednici prin pocăință, le lipsesc multe până la desăvârșirea în virtute. Spui însă

⁴⁴ VASILE CEL MARE, *Regula mare* 47 și *Regula mică* 114; PG 31, 1036 și 1160.

⁴⁵ CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Comentariu la Isaia I*, 3; PG 70, 109.

că pe cei vrednici îi primește Biserica. De care Biserică vorbești? Căci din cei vrednici, care potrivit Apostolului s-au pus la încercare pe ei înșiși, Biserica văzută de acum — dacă n-ai uitat ce ai spus — patriarhiile, mitropoliile, arhiepiscopiiile, parohiile și mănăstirile, pe cel pe care l-au primit astăzi, să zicem în ziua Învierii, nu-l mai primesc chiar dacă vine la fel nu zic în ziua următoare, dar — așa cum i-am văzut și i-am auzit eu însumi pe cei care din această pricină au fost supuși de întâi-stătător [preot] celor mai înfricoșătoare blesteme — nici chiar în săptămâna următoare, decât după perioada rânduită, pe unii la patru luni, pe alții la patruzeci de zile, monahii pustnici, pentru că cei mai mulți dintre monahii chinoviți nu respectă nici măcar regula de trei sau de patru ori pe an. Arată-ne, deci, să vedem biserica la care cei vrednici se apropie la fiecare Liturghie solemnă!

Dar poate îmi vei replica: Arată-mi tu înainte pe cei vrednici, după care îți voi arăta și eu ceea ce ai cerut. Bine ai judecat. Hai să-ți răspund. Cei care vin la capătul perioadei pe care ai hotărât-o, cum spui că sunt atunci când se apropie? Oare nu sunt dintre cei vrednici? Căci chiar dacă nimeni nu e vrednic din cei pe care tu însuți i-ai primit ca puși la încercare, n-ai putea spune însă că fac parte dintre cei nevrednici — fiindcă atunci ai da cele sfinte câinilor sau ai arunca mărgăritarele înaintea porcilor [Mt 7, 6] —, iar dintre aceștia care sunt acum pentru tine puși la încercare sau ca tine însuți, cei care ar voi să se apropie în ziua sau în săptămâna următoare — căci nu vorbesc despre cei ce nu vor, deși și ei trebuie făcuți să vrea —, ai putea să ne arăți biserica care să-i primească și nu mai degrabă să-i respingă? Căci eu știu nu puține persoane căsătorite și necăsătorite care la îndemnul nostru, sau mai bine zis al sfințelor canoane, s-au pus la încercare pentru aceasta mai cu seamă în Sfântul și Marele Post al Paștilor, și care n-au fost mai puțin împiedicate fie de întâi-stătătorul Bisericii, fie de predicatorii rânduiți de cei robi împreună cu ei la împărțirea grâului Cuvântului, și care din această pricină ne-au făcut și nouă cele mai grozave lucruri. Și nu numai asta, ci din pricina noastră unii din cei indolenți i-au repro-

șat preotului din Corona Transilvaniei [Brașov]⁴⁶, în care locuim acum, că ne primește la Sfintele Taine în fiecare săptămână o dată și de două ori, iar uneori și de mai multe ori. Răspunzându-le însă, acela a zis: „Nu pot să-i resping din chemați de mine spre a mânca din Vițelul cel îngrășat [Lc 15, 23] care tocmai pentru aceasta S-a jertfit pentru ei, dacă n-am nimic ce să spun împotriva lor pe față și dovedit”, arătându-le și canonul [131] de la Cartagina care spune ca nimeni să nu fie muștrat, deci despărțit/afurisit fără dovadă sau altfel cel care muștră să fie supus aceleiași pedepse, și așa le-a închis gura, fiindcă n-au avut nimic ce să-i mai răspundă. Cine se poate pune la încercare pe sine așa cum fac cei care pleacă din această viață cu pocăință sinceră și lacrimi fierbinți? Dar aceia nici pe acesta nu-l socotesc vrednic dacă nu se împlinesc patruzeci de zile de când s-a împărțășit, deși potrivit sfintelor canoane cel trimis în acea călătorie lungă și fără întoarcere are nevoie de acea foarte necesară merinde!

9. Despre scandal și schismă

Obiecție [18]: Dar, spun ei, faptul de a încerca cineva să-i convingă pe unii de asemenea lucruri e propriu celui care se rupe în schismă și pe sine însuși și Biserica.

Răspuns [18]: Potrivit Marelui Vasile ruperea în schismă e a celor care se deosebesc nu în ce privește credința în Dumnezeu — fiindcă acest lucru e propriu ereticilor —, ci într-una din chestiunile bisericesti sau din cele ce sunt în puterea noastră, cum e, de pildă, căsătoria sau mâncărurile⁴⁷. Dar cele rânduite de canoane sau sinoade, fie poruncite,

⁴⁶ Așa cum a stabilit ATH. E. KARATHANASES, *Ho Hellenismos tēs Transylvanias. Hē pneumatikē, ethnikē kai ekklesiastikē zoē tōn dyo Hellenikōn emporikōn kompanion tou Sibiou kai Brasovou XVIII–XIX aionon*, Thessaloniki, 2003, p. 222–223, parohii bisericii Companiei grecești din Brașov erau ieromonahi athoniți trimiși de la Xiropotamu; conform listei lor de la p. 222–223, între 1764–1782 paroh grec în Brașov era ieromonahul Hristofor.

⁴⁷ VASILE CEL MARE, *Epistola* 188; PG 32, 665.

fie interzise, nu fac parte nici din cele ce sunt în puterea noastră, nici din chestiunile discutate, ci din cele indispensabile și recunoscute fără nicio îndoială. Prin urmare, reamintirea canoanelor nu introduce nici o deosebire, nici o schismă. Căci schisma este, ca să spunem explicit, rânduiala proprie [*idiorrhhythmia*] în duh de sfadă nu cu privire la credința în Dumnezeu, ci cu privire la cele bisericesti. Iar rânduială de sine numesc tot ce este sau se face contrar canoanelor și e apărat atât de mult cu cuvântul sau cu lucrul, încât unul ca acesta fie, atunci când rămân în unitatea Bisericii universale, e pentru unii credincioși o piatră de poticneală spre scandal care răcește iubirea lor, iar pe alții îi zidește în aceeași răutate și rânduială de sine, ca cei din jurul celui Eustatie [al Sebastei, † 377] condamnat la Gangra [în 341], fie rupe împreună cu următorii lui unitatea Bisericii universale și își împlântă un altar propriu, ca cei ai lui Novat [† 257] și Donat [† 410] și relele partide ale celorlalți cu rânduială de sine. Unde sunt așadar aici semnele distincte ale schismei, când nu poți vedea, dovedi sau acuza la noi nimic din mai sus-zisa rânduială de sine? Nici ceva din cele interzise de canoane, nici împlântarea unui altar propriu sau zidirea vreunei răutăți, dacă nu cumva numești răutate paza sau aducerea-aminte a sfințelor canoane; sau dacă nu cumva, pe cât se pare, vei numi schismatic și pe dumnezeiescul Hrisostom care, tulburându-se pentru lucrurile pe care le susținem și noi, s-a aprins de mânie spunând, ca să folosesc chiar expresiile lui: „degeaba e jertfa de fiecare zi”, „degeaba stăm în jurul jertfelnicului, dacă nu se împărtășește nimeni” și, iarăși: „tot cel ce nu se împărtășește stă cu nerușinare și insolență”⁴⁸.

Obiecție [19]: Dar cuvintele acestui dumnezeiesc Părinte, spun ei, n-au fost pietre de poticneală spre scandal pentru cineva cum sunt cele ale tale, care pot să scandalizeze chiar și pe cei aleși.

Răspuns [19]: Și cine oare sunt cei ce se scandalizează pentru cele ale poruncii decât cei care apără și legiuiesc

⁴⁸ IOAN HRISOSTOM, *Omilia 3 la Efeseni*; PG 62, 29.

fără niciun folos — căci mi-e greu să spun și spre pierzania celor ce se depărtează de Dumnezeu — împărțășirea de trei ori pe an? Dar și scandalizarea — ca să recapitulăm pe scurt cuvântul despre el din cele ale Marelui Vasile⁴⁹ — nu este interzisă nu pur și simplu, ci doar pentru două lucruri: pentru cele contrare poruncii și pentru cele ce stau în puterea noastră, nu pentru cele făcute sau spuse potrivit poruncii, în care, spune acest Părinte, se face arătată doar răutatea celor scandalizați. Fiindcă atunci va fi acuzată de tine drept piatră de poticneală însăși Piatra aleasă și cinstită din capul unghiului [*Ef* 2, 20] pusă pe temeliiile Sionului, Care pentru cei ce nu cred e o piatră de poticneală și cădere [*Mt* 21, 42–44] și o sabie care rupe pe cei dintr-o casă unii de alții [*Mt* 10, 34], semn de contradicții [*Lc* 2, 34] și judecată, ca cei ce văd să ajungă orbi [*In* 9, 39]. Căci mi se pare că trebuie să las aici deoparte pietrele sfinte care se rostogolesc pe pământul Domnului [sfînții apostoli], care fiind bună-mireasmă a lui Hristos pentru cei ce se mântuiesc și cei ce pier, nu erau pentru toți mireasmă a vieții spre viață, ci pentru cei mai mulți mireasmă a morții spre moarte [*2 Co* 2, 15–16]. Așadar, întrucât potrivit Marelui Vasile poticneala/scandalul se întâmplă pentru cele contrare poruncii din pricina răutății și lipsei de experiență a celui ce se poticnește/scandalizează, nu a celor ce se lasă poticniți/scandalizați, iar pentru cele spuse și făcute conform poruncii, din contră, se întâmplă din pricina răutății și a lipsei de experiență a celor ce se lasă poticniți/scandalizați, nu a celui ce se poticnește/scandalizează, urmează că sunt nevinovați de acuza de poticneală/scandal cei despre care se spune că produc poticneală/scandal, aducând aminte de poruncă, întrucât în cele ce sunt potrivit poruncii, Marele Vasile îl învinuiește în mod evident nu pe cel ce pare că produce poticneală/scandal prin aceasta, ci pe cei ce se poticnesc/scandalizează din pricina neștiinței sau lipsei lor de experiență. Dar cine anume sunt cei care se poticnesc/scandalizează în cele spuse sau făcute conform porun-

⁴⁹ VASILE CEL MARE, *Regula mică* 64; PG 31, 1125–1128.

cii din pricina lipsei de experiență și cine din pricina răutății proprii, refuzăm să o spunem noi, întrucât e un lucru cunoscut [din lipsă de experiență cea mai mare parte a laicilor, din răutate clericii care apără și legiuiesc împărțirea de trei ori pe an — adaos al versiunii neogrecești].

Obiecție [20]: Dar cum și unde, spun ei, îi vine să cerceteze unele ca acestea unuia care șade undeva într-un ungher și care, prin cele ce le închipuie mintea lui, îi duce pe mulți și-i tulbură pe cei cu mintea ușoară?

Răspuns [20]: Propriu celor ce nu știu ce să răspundă e faptul de a se întoarce spre defăimări; dar cei cărora li s-a poruncit ca, oriunde ar șede, să fie gata să dea cuvânt de răspuns oricui ne-ar întreba despre cele ale noastre [cf. 1 Ptr 3, 15], nu le pasă decât puțin sau deloc de insulte. Căci dacă n-ai fi acuzat ca noi, cei care ședeam undeva într-un ungher [al Bisericii — adaos al versiunii neogrecești], de către cei ai noștri, ci tu cel ce ești pus peste sfeșnicul învățaturii și de pe un munte înalt binevestești Sionului [cf. Is 40, 9] ai fi supărat de unul care observă cele ale noastre, fiind acuzat de încălcarea pe față a unor canoane bisericesti, ce altceva ai fi putut spune celor ce încearcă să atribuie încălcarea lor înseși Bisericii universale decât că acestea nu sunt ale Bisericii universale, întrucât, cum s-a spus mai sus, n-au fost niciodată definite într-un sinod ecumenic? Căci mult mai bine ar fi să ne înstrăinăm de ea decât să încercăm să familiarizăm în ea, chipurile fără păcat, cele care în chip vădit nu converg cu cuvintele ei sau sunt pe față reproșabile. Căci dacă am presupune că unele ca acestea ar fi ale Bisericii universale, cum se va arăta atunci că aceasta are în această parte practica ei convergentă cu cuvintele ei, și nu s-a arătat mai degrabă una spunând și alta făcând? Cum, zic, împărțirea de trei ori pe an și, simplu spus, păzirea unor zile ar fi ale Bisericii universale, ele care sunt desființate de cele pe care le-au canonisit adunându-se împreună în chip văzut apostoli, patriarhi, mitropoliți, arhiepiscopi, episcopi, împărați, pustnici și chinoviți, și nu sunt susținute de nimic din cele ce plinătatea credincioșilor noștri a hotărât adunându-se din toată lumea cu privire la acestea?

10. Participarea la aducerea jertfei a celor prezenți la dumnezeiasca Liturghie

Obiecție [21]: Dar dacă întregul, spun ei, e alcătuit și constituit din toate părțile lui și părțile întregului sunt anterioare genezei lui, de aici urmează că atunci cele spuse și făcute la fel și într-un glas de fiecare din adunările bisericești de la noi sunt în chip recunoscut ale Bisericii universale, în cazul în care nu se deosebesc cu nimic nici împreună, nici separat, nici în parte, ci fiecare spune și face același lucru; căci zice Apostolul: „Vă rog, fraților... să vorbiți toți același lucru” [1 Co 1, 10].

Răspuns [21]: Te văd că încerci în orice fel să arăți că e păcătoasă nepăcătoșenia Bisericii lui Hristos ambiționând în duh de sfadă să-i atribui ei cele care nu sunt ale ei. Dar dacă păzirea zilelor privitoare la împărtășire practică în patriarhii, mitropolii, arhiepiscopii, parohii și mănăstiri este a Bisericii universale, atunci ale cărei Biserici sunt canoele care o desființează? Căci doar una din aceste două practici ar putea fi a Bisericii una a lui Hristos. Vezi unde te duce cuvântul tău? Potrivit Apostolului, Biserica este casă a Dumnezeului Celui Viu [1 Tim 3, 15], dar Dumnezeu nu este un Dumnezeu al morților, ci al viilor, potrivit cuvântului Domnului [Mt 22, 32; Lc 22, 38] și credinței noastre. Dar, spun ei, toți sunt vii pentru El, și, spun eu, chiar și cei care au adormit în Hristos — căci faptul că „toți sunt vii pentru El” [Lc 22, 38] nu s-a spus despre cei ce viețuiesc în acest trup mai mult decât despre cei adormiți în Domnul —, de aici urmează că, întrucât Biserica universală a lui Hristos e alcătuită din toți cei vii pentru Dumnezeu, ceea ce nu e spus într-un glas de toți cei vii pentru Dumnezeu nu este al Bisericii universale. Căci dintre cei vii pentru Dumnezeu unii susțin împărtășirea de trei ori pe an și, simplu spus, păzirea zilelor, iar alții nu; dar atunci când există un dezacord în ceva, toți cei vii pentru Dumnezeu cer să domine votul majorității⁵⁰. Dar întâi-stătătorii Bisericii lui Hristos

⁵⁰ Canonul 6 al Sinodului I Ecumenic.

dinaintea noastră au fost mai mulți decât cei de acum, prin urmare votul pe această temă al celor dinaintea noastră e mai puternic și mai respectabil, în cazul în care potrivit Marelui Vasile⁵¹, tot ce se distinge prin vechime e respectabil. Căci mi se pare că trebuie să las deoparte faptul că celor de după nu le este îngăduit să fie cu nimic în dezacord față de cei dinainte, decât pe motivul folosirii uneori a unei economii spre zidire, iar nu spre surpare! Prin urmare, fie cei ce apără aceasta să arate ce lucru se rânduiește sau zidește prin economie în Biserică prin împărțășirea de trei ori pe ani, fie să-și însușească, pe de o parte, faptul că, potrivit dumnezeiescului Hrisostom, Jertfa [euharistică] nu se face pentru cei ce nu vin să se împărțășească, iar, pe de altă parte, că a-i îndepărta pe credincioși pentru mai mult timp de comuniunea Binelui, adică de la Dumnezeu, e și ea una din bolile Bisericii pe care dumnezeiescul Hrisostom cere să fie tăiate din Biserică, sau mai bine zis pe care s-a sârguit el însuși să o taie de multe ori prin multele sale cuvinte; căci potrivit Marelui Vasile⁵² nu se cade ca, dacă cei mari dinaintea noastră au uitat acestea, să imităm și noi greșeala lor.

Obiecție [22]: Dar, spun ei, nu este lucrul meu, nici al tău sau al unuia dintre cei simpli să stârpească acest lucru, ci faptul de a dezrădăcina și a surpa, ca și de a zidi și a sădi sunt lucruri ale unui alt Ieremia.

Răspuns [22]: Ne-ai eliberat de multe lucruri, omule, mărturisind, nu știu cum și fără voie, că trebuie smulse cele ce sunt cu adevărat vrednice de a fi smulse. Căci îți aduci aminte că tu ai zis că aceste lucruri, care și după tine trebuie stârpite, sunt ale Bisericii universale, dar de dragul tău eu sar peste el de bunăvoie. Așadar, de ce nu te-ai lupta mai bine, după cum îți revine, să smulgi, să dezrădăcinezi și să tai din rădăcină, din casa sau turma al cărei întâistătător ești, aceste buruieni care trebuie și după tine smulse, „ca nu cumva odrăslind o rădăcină a amăreliei să vă

⁵¹ VASILE CEL MARE, *Cuvântul despre post*; PG 31, 165.

⁵² VASILE CEL MARE, *Epistola 188*; PG 32, 665.

tulbure și prin ea mulți să se molipsească”, potrivit Apostolului [Evr 12, 15], îndepărtându-i de Dumnezeu și umblând în voile inimilor lor, decât din contră să le faci să-și înfigă adânc rădăcinile și să ajungă pomi săpându-le și gunoindu-le?

Obiecție [23]: Pentru că trecerea cu vederea a acestui lucru e mică, întrucât cei ce încalcă acest lucru nu sunt pedepsiți nici de Sinodul din Trullo, nici de Domnul, nici de însuși Hrisostom care pentru asta și-a deșertat tolba retorică.

Răspuns [23]: Dar chiar și dacă ar fi un lucru mic, nici așa n-ar trebui lăsat, ci ar trebui smuls pe cât ne stă în putință, ca nu cumva lucrul mic trecut cu vederea să ajungă mare, cum a și ajuns. Dar vai de cuvântul care face mici aceste lucruri incomparabil foarte mari! Vai de tăierea și deformarea celor croite drept! Vai, suflete — ca să vorbesc în cuvintele lui Mihea [7, 1] — „că am ajuns ca după culesul fructelor de vară, ca după culesul viilor! Nu se mai află niciun strugure de mâncare, nicio smochină timpurie de mâncare”. Ce spui? E oare puțin lucru pentru tine faptul de a nu vesti neîncetat moartea Domnului [1 Co 11, 26]? Ca invitatul să refuze marele ospăț al marelui Dumnezeu și Mântuitorului nostru Iisus Hristos [Lc 14, 16]? Căci după calitatea sau demnitatea lucrului trecut cu vederea se judecă și păcatul, mic sau mare. E puțin lucru pentru tine faptul de a-L insulta prin neîmpărtășire pe Cel ce pentru tine a jertfit Vițelul cel îngrășat [Lc 15, 23]? Faptul de a alege nu viața în duh, ci în trup? Faptul că cel ce se îndepărtează de Dumnezeu piere? Faptul că cel ce stă departe de cuminecarea lui Hristos ajunge prada lupului spiritual care umblă mugind ca un leu căutând pe cine să mănânce [1 Ptr 5, 8]? Faptul de a nu rămâne neîncetat în Hristos, ci de a vărsa sângele Lui asemenea celor ce L-au răstignit, și astfel lucrul să apară drept o junghiere, iar nu o jertfă? Căci și aceia împungeau, dar nu ca să bea, ci ca să verse, spune dumnezeiescul Hrisostom.

Iar că toți cei care stau în jurul slujitorului celor sfinte aduc jertfa prin el este evident din cele ce le glăsuiește la

plural acesta cuprinzându-i și pe aceia: căci aici spune: „Ale Tale dintru ale Tale Ție Ție Îți aducem” etc. și: „să stăm bine... sfânta jertfă [ofrandă] să o aducem”, încă și atunci când se roagă ca Dumnezeu să ne dea „să-I slujim cu cuvișie în toate zilele vieții noastre”, „aducând — în altă rugăciune — rugăciuni, cereri și jertfe fără de sânge”; iar acolo rugându-se pentru cei ce săvârșesc sfânta Liturghie, în acord cu Marele Vasile care se roagă și el: „Adu-Ți aminte, Doamne, de ce Ți-au adus acestea și de cei pentru care, prin care și pentru care au adus acestea”. Dar sfânta Liturghie o săvârșesc însă nu cutare sau cutare, cum cred mulți, ci toată Biserica adunată care prin ierarh prohirisește pe preot să aducă pentru ea neîncetat daruri și jertfe lui Dumnezeu. Așadar, așa cum atunci când preotul glăsuiește: „Pentru sfântă casa aceasta și pentru cei ce cu credință, cu evlavie și cu frică de Dumnezeu intră într-însa, Domnului să ne rugăm”, nu sunt unii cei care intră și alții cei cărora li se poruncește să se roage pentru cei ce intră, ci toți cei ce intră sunt îndemnați să se roage unii pentru alții, căci se zice: „Pe noi înșine și unii pe alții și toată viața noastră lui Hristos Dumnezeu să o dăm” și „rugați-vă unii pentru alții ca să vă vindecați” [Iac 5, 16], pentru că cei ce se roagă pentru cei ce intră fac și ei parte din cei ce intră, tot așa nu sunt unii care săvârșesc sfânta Liturghie și alții care se roagă pentru ei, ci toți cei ce intră atât săvârșesc prin preot lucrarea sfântă, cât și se roagă unii pentru alții. Așadar, potrivit dumnezeiescului Hrisostom, varsă sângele jertfei pe care, cum s-a arătat, o aduce și el nu numai cel ce îl bea cu nevrednicie, ci, nu mai puțin, și cel care nu-l bea deloc; de ce îl mai aduce împreună ofrandă dacă nu vrea să-l bea? Sau de ce nu se împărtășește din cele pe care le-a adus împreună ofrandă și el? Pe scurt: puțin lucru e pentru tine faptul că Hristos moare degeaba pentru tine? Să stai de față la Liturghie și să-L refuzi pe Cel care-ți grăiește din cer, să întorci spatele Celui ce te cheamă și să primești în deșert harul, lucru interzis de Apostol [2 Co 6, 1]; lucru la care „când cuget, spune Marele Vasile vestindu-și suferința sa, cad într-o frică și o ieșire din mine însumi înfricoșă-

toare, ca nu cumva din nebagarea de seamă a minții sau îndeletnicindu-mă cu lucruri deșarte să cad din iubirea lui Dumnezeu și să mă fac ocară pentru Hristos”⁵³.

11. Cum și de către cine se vestește moartea Domnului și că îndemnurile Sfinților Părinți adresate credincioșilor nu se deosebesc cu nimic de poruncile corespunzătoare ale Bisericii

Obiecție [24]: Dar de ce înalți și mărești atât de mult, spun ei, cele trecute cu vederea ca nepedepsite din pricina micimii lor, cum s-a zis?

Răspuns [24]: Pe cât se pare vorbim unor urechi care nu aud! Ce spui și aici? Sunt oare nepedepsiți pentru tine cei care încalcă sfintele canoane și poruncile/rânduielele evanghelice? cei ce nu fac ceea ce sunt datori să facă? Al cui este canonul care cere ca toți credincioșii adunați în biserică în toată Săptămâna Luminată să se desfăteze cu voioșie de dumnezeieștile Taine? Nu [canonul 66] al Sinodului din Trullo? Iar Sinodul din Trullo, care în canonul său 2 pecetluiește împreună cu toate celelalte și canoanele apostolice, nu-l îndepărtează/afurisește și el, prin acestea și prin canonul 2 al Sinodului de la Antiohia, pe cel ce nu rămâne la Liturghie și pentru împărtășirea Tainelor, ci refuză Împărtășirea? Nu se spune oare la sfârșitul aceluiași canon [2 Trullan] că „dacă ar fi prins cineva inovând sau încercând să răstoarne vreun canon din cele zise — pe care le-a pecetluit —, să fie vinovat și cum spune acel canon să-și primească pedeapsa și prin el să se vindece de cele ce le-a greșit”? Pecetluind în canonul 1 ca predate de Dumnezeu și scrierile dumnezeiescului Hrisostom, care ca un luminător în lume are cuvântul vieții, același Sinod [Trullan] nu se irită și el împreună cu acesta în cea de-a 3-a lui *Omilie la Efeseni* împotriva celor ce stau la Liturghie cu nerușinare și insolentă? Nu strigă oare și el cele ale aceluia împreună cu acela și după acela: „Tot cel ce nu se împărtășește stă cu

⁵³ VASILE CEL MARE, *Regula mare* 2; PG 31, 916.

nerușinare și insolentă”⁵⁴? Dar Sinodul VII? Oare spunând în canonul său 1 și 11 că toți sunt datori să păzească sfintele canoane, nu pedepsește și el la fel cu cele dinaintea lui pe aceia, pe unii îndepărtându-i/afurisindu-i, iar pe alți depunându-i/caterisindu-i? Cum spui deci că sunt trecuți cu vederea nepedepsiți de către Sinodul VI [Trullan] cei care, cum se arată, sunt pedepsiți nu numai de acesta, dar și de Sinodul VII? Oare nu vei spune și că cel ce a făcut adulter în inima sa cu femeia la care s-a uitat [Mt 5, 28] nu e pedepsit de Domnul întrucât Evanghelia nu-i alătură și pedeapsa, ignorând, pe cât se pare, că potrivit Marelui Vasile⁵⁵, cel ce încalcă și o singură poruncă e supus cu necesitate inevitabilă unui verdict general, chiar dacă nu există amenințarea unei pedepse pentru fiecare păcat în parte? Căci Domnul Iisus declară răspicat: „Cine Mă nesocotește pe Mine și nu primește cuvintele Mele, are judecător care să-l judece: cuvântul pe care l-am spus, acela îl va judeca în ziua de apoi” [In 12, 48], iar Ioan Botezătorul, și nimeni nu e mai mare decât el, dă și el mărturie în mod nedefinit și spune: „Cine nu ascultă de Fiul nu va vedea viața, ci mânia lui Dumnezeu va rămâne peste el” [In 3, 36]. Căci, spune el, de Dumnezeu insuflata Scriptură, ca și Vechiul Testament, obișnuiește să generalizeze blestemul ei împotriva tuturor celor asupra cărora n-a adus un blestem în particular, blestem general care e obârșia celei mai cumplite pedepse și care zice: „Blestemat cel ce nu rămâne în toate cele scrise în cartea Legii acesteia” [Dt 29, 26], și altundeva: „Blestemat tot cel ce face lucrul Domnului cu negrijă” [Ir 48, 10]. Iar dacă e blestemat cel ce face cu negrijă, oare de ce va fi vrednic atunci cel ce nu face nimic? Prin urmare, și cei ce refuză la Liturghie să vestească moartea Domnului potrivit poruncii Lui [1 Co 11, 26], chiar dacă din pricina indolenței canoniștilor scapă de judecata de acum a canoanelor, în Ziua de Apoi îi va judeca, dacă îi va găsi neîndreptați, cu-

⁵⁴ IOAN HRISOSTOM, *Omilia 3 la Efeseni*; PG 62, 29.

⁵⁵ VASILE CEL MARE, *Cuvântul 2 despre Botez*, întrebarea 5; PG 31, 1593.

vântul pe care l-a grăit atât El Însuși, cât și ceea ce a spus prin Pavel și prin Părinții canoanelor. Dar cei ce se silesc să răstălmăcească după prejudecata lor acest cuvânt rostit, n-au cruțat de răstălmăcire nici cuvintele lui Gură de Aur. Căci, deși acela numește în chip vădit insolentă nerușinată nu starea [la Liturghie] fără evlavie, cum interpretează ei, ci starea [la Liturghie] fără împărtășire, pentru că spune: „Tot cel ce nu se împărtășește stă cu nerușinare și insolentă”, aceia trecând de bunăvoie, ca să nu spun cu răutate, peste „tot cel ce nu se împărtășește”, spun că unii din cei ce nu se împărtășeau stăteau cu insolentă, iar nu cu cuvenita sfială și evlavie, și pe aceștia îi acuză, nu pe cei ce nu se împărtășesc. Și deși pe cel ce stă fără să se împărtășească acela îl judecă vrednic să se roage [afară din biserică] împreună cu cei ce fac penitență ca un insultător al celor dumnezeiești, lucru care se deosebește cu puțin sau cu nimic de îndepărtarea/afurisirea ca nevrednic de auzirea și vederea [Tainelor] potrivit canoanelor apostolice și sinodale, aceia spun că cele spuse nu sunt îndepărtare/afurisire, ci îndemn, nedându-și seama că și îndemnul fac parte din cele ce îndreaptă spre porunca Domnului, și fie coincid cu ea, fie contribuie la ea. Căci zice: „Vă îndemnăm nu ca să nu veniți [la Liturghie], ci să vă faceți vrednici de prezență și de venire”⁵⁶, întrucât acest cuvânt arată că prezența și venirea se introduc sau se suprimă una pe alta, afară de cei care, cum s-a zis, stau afară în penitență sau pedeapsă, iar potrivit Marelui Vasile⁵⁷, cele ce duc la porunca Domnului trebuie primite ca voințe ale lui Dumnezeu. Dar dacă cei care încalcă voile lui Dumnezeu trebuie pedepsiți, atunci nici cei ce încalcă îndemnul dumnezeiescului Părinte [Hrisostom] nu trebuie să rămână nepedepsiți. Și iarăși, deși acela zice: „Degeaba e jertfa zilnică, degeaba stăm în jurul jertfelnicului dacă nu se împărtășește nimeni”⁵⁸, ei spun că și dacă nu se împărtășește nimeni, dar [preotul] cel care

⁵⁶ *Ibid.*; PG 62, 30.

⁵⁷ VASILE CEL MARE, *Regula mică* 114; PG 31, 1160.

⁵⁸ PG 62, 29.

aduce jertfa se împărtășește în chip necesar, jertfa nu e degeaba, întrucât e săvârșită și pentru mulți alții, în aceasta și numai în aceasta fiind de acord fără voie cu dumnezeiescul Părinte, căci nici acesta nu spune că „degeaba e jertfa zilnică” pentru [preotul] cel care o aduce sau pentru cei adormiți, pentru cei ce se ostenesc, pentru cei ce călătoresc pe ape și pe uscat, pentru cei robiți și pentru cei care din binecuvântate pricini nu sunt de față, pentru buna întocmire a văzduhurilor sau pentru îmbelșugarea roadelor pământului, ci este degeaba pentru cei ce stau de față fără să se împărtășească; din pricina cărora mă tem, pe cât socot, ca ea să nu fie degeaba chiar și pentru bună întocmirea văzduhurilor și pentru îmbelșugarea roadelor pământului, în cazul în care afară de [preotul] cel care o aduce toți ceilalți pentru care suflă văzduhurile și rodește pământul, sunt dintre cei ce nu se împărtășesc. După care, spunând că aceste cuvinte ale dumnezeiescului Hrisostom sunt toate o chemare, nu o constrângere forțată, ca un sfat și un îndemn, nu o poruncă, nu-și dau seama că și rânduielile evanghelice și canonice ale Bisericii cer toate doar câte sunt în puterea noastră și că în multele sale cuvinte și dumnezeiescul Părinte [Hrisostom] numește îndemnuri și sfaturi și rânduielile evanghelice și apostolice care, întrucât nu desființează libertatea, sunt negreșit sfaturi și îndemnuri, căci zice: „Dacă veți voi și Mă veți asculta” etc., iar întrucât îl fac vinovat pe cel ce nu vrea să le asculte sunt porunci constrângătoare, căci zice: „De nu veți voi și nu Mă veți asculta, sabia vă va mânca” [Is 1, 20]. Dar și faptul de a ne împăca cu Dumnezeu prin pacea și prin sfințirea care vine din amândouă părțile [și a sufletului și a trupului] și, simplu spus, prin poruncile evanghelice este o chemare, întrucât la aceasta ne cheamă nu numai Apostolul în toate epistolele lui, ci și Însuși Hristos, căci zice Apostolul: „Suntem soli în numele lui Hristos, ca și cum Dumnezeu v-ar chema prin noi. În numele lui Hristos vă rugăm: împăcați-vă cu Dumnezeu!” [2 Co 5, 20]. La fel și Ioan Botezătorul, și nimeni nu este mai mare decât el, nu constrângea mulțimile care-l întrebau, ci le chema și îndemna să

facă ce trebuie făcut, căci zice [Evanghelia]: „Și îndemnând multe altele, vestea poporului vestea cea bună” [Lc 3, 18]. Ce deci? Și acestea vei spune că nu sunt porunci, ci îndemnuri și lucruri care stau în puterea noastră [a le face sau nu]? Căci este evident că separi îndemnurile de porunci. Dar nu-ți îngăduie acest lucru nici „secura care stă la rădăcina pomului și care taie și aruncă în foc tot pomul care nu face roadă bună” [Lc 3, 9], cum ne îndeamnă să facem același Ioan spunând: „Faceți roade vrednice de pocăință” [Lc 3, 8], nici lopata din mâna Domnului care curăță aria [Lc 3, 17], nici toiagul lui Pavel cu care-i amenința pe corinteni [1 Co 4, 21]. La toate acestea cineva ar putea replica că aceștia care sunt tocmiți din ceasul întâi în via Domnului, și care chiar dacă sunt chemați în fiecare ceas, adică la fiecare Liturghie, nu vin din pricina leneviei care vine din indolență, dacă însă arată într-o singură venire a lor aceeași râvnă cu cei din ceasul al unsprezecelea, primesc aceeași plată cu aceștia, întrucât tuturor li se dă același dinar [cf. Mt 20, 1–10]. Dar cuvântul nostru nu este despre dinarul pe care-l luau atunci aceștia — dacă ar putea numi cineva „dinar” nu atât cel dat seara celor ce au lucrat în vie neîncetat din clipa în care au fost tocmiți până la apusul vieții, cât arvuna lui: împărțășirea de el prin simboluri sensibile —, ci despre lenevia nescuzabilă de care sunt acuzați în Liturghiile în care nu iau darul; căci dacă Cel ce le dă de lucru le va spune: „Pentru ce stați aici și nu veniți să vă dau și vouă dinarul?”, atunci muștrați de conștiința lor vor spune și ei negreșit că din pricina leneviei. Și dacă acela îi va întreba iarăși: „Și de ce ați stat toată ziua fără să lucrați?”, neputând să răspundă: „Pentru că nu ne-a tocmit nimeni”, nu numai că nu vor primi milă, ci vor fi pedepsiți pentru lenevie și dispreț, întrucât au stat cu insolență fără să ia darul.

Obiecție [25]: Dar dinarul dat lor odată le dă și amnistia leneviei și a disprețului lor inițial.

Răspuns [25]: Le dă, însă după ce au primit plata, sau, mai bine zis, după ce au luat darul, aceștia, întorcându-se la Liturghiile următoare iarăși la vărsătura [2 Ptr 2, 22]

dinainte a leneviei și întoarcerii spatelui, desființează ceea ce au zidit și pierd amnistia leneviei a celor dinainte. Căci zice cineva: „Unul zidind și unul surpând ce folos mai mare am avut decât osteneala? Botezându-se cineva și spălându-se de moarte, și iarăși atingându-se de ea, ce folos va mai avea de la baia lui? Tot așa și la omul care postește de la păcatele lui și iarăși vine și face aceleași lucruri, cine va auzi rugăciunea lui?”

Obiecție [26]: Apoi, spun ei, n-ai citit: „Oare cine cade nu se ridică?”, sau „Cel ce a întors spatele nu se va întoarce?” nici: „De câte ori vei cădea, scoală-te și mântuiește-te!”

Răspuns [26]: Faptul că „de câte ori vei cădea, scoală-te și te vei mântui”, ceea ce se deosebește întrucâtva de „oare cine cade nu se ridică?”, nu l-am citit însă până azi cu aceste cuvinte nicăieri în Scriptură.

Obiecție [27]: Dar, spun ei, faptul că: „De-ți va greși frațele tău de șaptezeci de ori câte șapte pe zi” etc. [Mt 18, 22] ce altceva vrea să spună decât că „de câte ori vei cădea, scoală-te și mântuiește-te”? Căci faptul că „cine cade oare nu se ridică?” e spus la prezent arată că nu e vorba de o singură cădere, ci de mai multe căderi.

Răspuns [27]: Dar cuvântul de față nu respinge scularea lui ori de câte ori cade, ci rugăciunea lui când zace în căderea indolenței; căci zice: „dacă vine și face iarăși aceleași lucruri, cine va auzi rugăciunea lui?”. Oare nu auzim aceleași lucruri prin gura lui Isaia? „Căci atunci când vă veți întinde mâinile spre Mine, îmi voi întoarce ochii de la voi, și dacă veți înmulți cererea voastră, nu vă voi auzi, căci mâinile voastre sunt pline de sânge” [1, 15], și altundeva: „Cel fără de lege care Îmi junghie un bou ca unul care omoară un câine; cel ce aduce prinos de făină ca sânge de porc; cel ce aduce tămâie spre pomenire ca un hulitor” [66, 3]. Iar potrivit Marelui Vasile⁵⁹ nu este bineplăcut, nici bineprimit lui Dumnezeu ca acela care slujește păcatului să facă îndreptare potrivit dreptarului evlaviei sfinților — iar

⁵⁹ VASILE CEL MARE, *Cuvântul 2 despre Botez*, întrebarea 7; PG 31, 1597.

îndreptare e și porunca rugăciunii —, ci acela trebuie să se abată de la rău și abia atunci să facă binele. De aceea altundeva același spune: „Dacă ești judecat de conștiință ca un disprețuitor, nu îndrăzni să stai înaintea lui Dumnezeu, ca să nu ți se facă rugăciunea păcat”⁶⁰. Dar cum nu este un dispreț vădit faptul de a fi cu puțință ca măcar o dată în fiecare săptămână să fim prezenți și să ne adunăm la biserică puși la încercare sau punându-ne la încercare în conștiință prin pocăință și mărturisire și vrednici de apropierea [de Sfintele Taine], iar noi să stăm de față cu indolență în musturarea de bunăvoie a conștiinței, ca să nu spun în chip insolent și nerușinat?

Obiecție [28]: Dar, spun ei, chiar și faptul că cineva care zace în căderea indolenței se roagă e o dispoziție preliminară sau preludiv al ridicării din cădere.

Răspuns [28]: Negreșit nu, fiindcă aceștia se roagă din obișnuință și, cum stă scris, cei ce cinstesc pe Dumnezeu cu buzele, cu inima lor sunt departe de Dumnezeu [Is 29, 13] și cei cu mâinile întinse [Is 1, 15]. Iar cel ce se roagă ca fari-seul, acela mai degrabă cade decât se ridică prin aceea că-i osândește pe cei ce se roagă ca vameșul [Lc 11, 8]. Căci parabola evanghelică [Lc 11, 5-8] îl prezintă drept prieten al celui ce-i dă pe cel care ia de la cel care zace în pat împreună cu copiii, cât îi trebuie în miez de noapte, mai degrabă din îndrăzneală decât din prietenie. Iar dacă am admite că e primită și rugăciunea celor care-L cinstesc pe Dumnezeu doar cu buzele și a celor care se roagă numai din obișnuință, atunci cei ce nu vin [la Împărtășanie] e mai bine să se roage și să facă această rugăciune în particular și acasă, decât la Liturghie care cere și venirea [la Împărtășanie].

12. Tomosul Unirii și Mărturisirea Ortodoxă

Obiecție [29]: Cum deci spun ei, în vechime aceia dintre penitenți care stăteau împreună cu credincioșii se rugau împreună cu ei fără să se împărtășească?

⁶⁰ VASILE CEL MARE, *Constituții ascetice I*; PG 31, 1333.

Răspuns [29]: Dar tu nu ești așa, nici dintre cei care nu se împărtășesc pentru că dintr-un motiv evident au primit o pedeapsă canonică, ci, cum spui, ești dintre cei care nu se împărtășesc pe motiv de evlavie. Iar dacă ești dintre penitenții care stau împreună cu credincioșii, nu-mi pretexta evlavia — căci, cum s-a arătat, neîmpărtășirea nu ține de evlavie —, ci mărturisește fără rușine pedeapsa ca și aceia, și atunci vei avea poate un motiv întemeiat să stai împreună cu ei fără să te împărtășești. Spun poate, întrucât dacă n-ai străbătut mai întâi celelalte locuri ale penitenței ca și cei ce stăteau împreună cu credincioșii [adică ale celor ce plâng, ale celor ce stau în genunchi și ale celor ce ascultă numai], ar fi mai drept să te rogi împreună cu catehumenii decât să stai împreună cu credincioșii. Acum însă tu nu ești așa; căci cum ai putea fi așa tu, care te-ai putea împărtăși ori de câte ori ai vrea, lucru interzis celui ce putea doar să sta împreună cu credincioșii?

Obiecție [30]: Dar, spun ei, și cel ce a ajuns neputincios din pricina păcatului și nu mai poate să se roage fără împrăștiere, dacă stăruie și stă înaintea lui Dumnezeu și se silește și se adună pe sine însuși pe cât îi e cu putință, și acela e iertat de Dumnezeu potrivit Marelui Vasile⁶¹.

Răspuns [30]: Dar acesta nu este dintre cei ce zac în cădere, ci dintre cei care s-au ridicat acum din căderea indolenței asemenea celor ce și-au revenit dintr-o febră, și luptându-se cu prejudecățile — dacă, așa cum spune [Marele Vasile] se adună pe sine însuși forțându-se, căci Împărăția cerurilor e a celor ce se forțează [Mt 11, 12] —, strigă spre Judecătorul ca văduva aceea: „Apără-mă de pârâșul meu!” [Lc 18, 3].

Obiecție [31]: Dar, zic ei, așa sunt, ca să nu spun suntem, cei mai mulți din cei ce ne adunăm în biserici.

Răspuns [31]: Dar atunci de ce să nu ne rugăm judecătorului ca să facă repede apărarea noastră, cum a făgăduit? De ce nu alergăm la medic cei care avem nevoie de el? Știu că vei spune iarăși că din motiv de evlavie. Dar evlavia

⁶¹ VASILE CEL MARE, *Constituții ascetice*; PG 31, 1333.

aceasta care refuză leacurile alinătoare și înzdrăvenitoare date de medic celui acum bolnav și care împlinește spre bine trebuința fiecăruia, această evlavie face cele din urmă ale lui mai rele decât cele dintâi [Mt 12, 45], cum le-a și făcut, făcându-l pradă lupului spiritual, „căci, iată, zice, cei ce se îndepărtează de Tine vor pieri” [Ps 72, 27].

Obiecție [32]: Dar, zic ei, ce am putea spune față de cele din Ceaslov[ul grec] care spune: „De trei ori pe an se va învrednici cineva de dumnezeieștile Taine” etc.

Răspuns [32]: Ceea ce a hotărât [în anul 920] așa-numitul *Tomos al Unirii* pe vremea împăraților porfirogeneți Roman [920–944] și Constantin [VII, 913–959], nu s-a hotărât așa în chip simplu și nedefinit, ci doar cu privire la cei care, fiind fără copii, se căsătoresc a treia oară pentru a face copii, și nu cu privire la toți aceștia, ci numai cu privire la cei de peste patruzeci de ani, hotărând ca aceștia, după ce nu se vor cumineca trei ani, tot restul vieții lor să nu se învrednicească de dumnezeieștile Taine ca și ceilalți credincioși, ori de câte ori ar voi, ci doar de trei ori pe an — deși, după pedeapsa neîmpărtășirii trei ani de zile, Marele Vasile îi restabilește [în cinul creștinesc obișnuit] și pe aceștia —; acest lucru, așadar, a fost hotărât prin economie numai cu privire la cei căsătoriți a treia oară de către *Tomosul* sinodal al *Unirii*, ca să adune iarăși la un loc părțile distanțate [prin schismă] ale Bisericii, întrucât unii aveau comuniune cu cei căsătoriți atunci a treia oară, alții nu, ascultând de Grigorie Teologul și Vasile cel Mare care numesc căsătoria a treia fărădelege. De aceea un flecar, pe cât socot, a predat acest lucru în Ceaslov[ul grec] formulându-l așa simplu, generic și nedefinit, probabil ca unul care era vizat de zisul *Tomos* sinodal. Căci unde a canonisit Biserica universală a lui Hristos această de trei ori blestemată regulă a împărtășirii de trei ori pe an? Și o numesc bine de trei ori blestemată și urâtă lui Dumnezeu, întrucât îi îndepărtează de Dumnezeu pe credincioși ducându-i în pierzanie prin aceea că-i lasă să umble în voile inimilor lor, precum stă scris [Rm 1, 24]. Sau, mai bine zis, cum nu o desființează, așa cum am spus de multe ori, și prin canoanele [8 și 9] apostolice și

prin canonul 2 al Sinodului de la Antiohia și prin însăși chemarea la Jertfa fără de sânge adusă neîncetat, precum și prin luminătorii Bisericii [Sfinții Părinți] primiți în canonul 1 al Sinodului VI și al Sinodului VII și prin canonul 67 al Sinodului Trullan? Iar cele ce nu sunt ale Bisericii universale nu le recunoaște nici Biserica în parte, care trebuie să se alinieze în chip necesar canonului Bisericii universale.

Obiecție [33]: Dar *Mărturisirea Ortodoxă* a rușilor [a lui Petru Movilă, 1642] întărită de cei patru patriarhi [răsăriteni] cere [în partea I la întrebarea 90] ca spovedindu-se unii să se împărtășească o dată pe an, alții de trei ori, iar alții de douăsprezece ori pe an.

Răspuns [33]: Dar pentru cine citește întocmai nici această n-a hotărât apropierea [de Sfintele Taine] la soroace și perioade definite, ci mai degrabă după evlavie și râvnă; căci întrucât spune că aceia care se împărtășesc de douăsprezece ori pe an, adică o dată pe lună, sunt mai evlavioși decât cei care se împărtășesc de patru ori, este evident că acestora mai evlavioși nu le interzice nici apropierea o dată pe săptămână, în acord comun cu dumnezeiescul Hrisostom care spune: „Pe care din cei ce se apropie îi vom lauda? Pe cei ce vin o dată? Pe cei ce vin de multe ori? Pe cei ce vin de puține ori? Nici pe cei ce vin o dată, nici pe cei ce vin de multe ori, nici pe cei ce vin de puține ori, ci pe cei care vin cu o viață și o conștiință curată sau curățită; cei care sunt așa să se apropie pururea, cei care nu sunt așa, nici măcar o singură dată”⁶². Iar că zisa *Mărturisire Ortodoxă* hotărăște nu soroace definite, ci mai degrabă apropierea continuă, este evident din cele ce le spune în aceeași parte I la întrebarea 107: „Cel care vine încontinuu la această Jertfă și se cuminecă din Taina aceasta, se izbăvește din orice ispită și primejdie, întrucât cel rău nu îndrăznește să-l atace pe cel care-L are în sine însuși pe Hristos”. Încă mai limpede decât aici se arată la întrebarea 18 din partea II, unde se spune că Pâinea cea spre ființă [Mt 6, 11], pe care o cerem cu toții în Rugăciunea Domnului să ni se dea în

⁶² IOAN HRISOSTOM, *Omilia 14 la Evrei*; PG 63, 132.

fiecare zi, se identifică mai întâi cu toate cuvintele care ies din gura lui Dumnezeu [Mt 4, 4], iar în al doilea rând cu cuminecătura Trupului și Sângelui lui Hristos. Deci dacă în însuși *Mărturisirea Ortodoxă* „pâinea cea spre ființă” e „Pâinea cea Vie care Se coboară din cer și dă viață lumii” [In 6, 51], iar evanghelistul Luca a interpretat pe: „dă-ne-o nouă astăzi” [Mt 6, 11] ca „dă-ne-o nouă în fiecare zi” [Lc 11, 3] — căci fiecare zi prezentă se numește „astăzi”, cum spune și Apostolul: „Îndemnați-vă pe voi înșivă în fiecare zi câtă vreme se zice: «astăzi»” [Evr 3, 13], astfel încât cel ce se roagă pentru această „pâine spre ființă” nu este neverosimil să spună în aceeași zi înainte de dare sau împărtășire „dă-ne-o nouă astăzi”, iar după împărtășire „dă-ne-o nouă în fiecare zi”, întrucât ambele expresii sunt evanghelice —, de aici urmează că nici *Mărturisirea Ortodoxă* nu interzice împărtășirea continuă celor ce se pun la încercare pe ei înșiși în mod continuu. Căci cuvântul Domnului este: „Oricine cere ia, cel ce caută află și celui ce bate i se va deschide” [Mt 7, 8], iar Domnul e credincios în toate cuvintele Lui [Ps 144, 13]. Deci dacă Domnul dă celui ce cere nu fără să se pună la încercare, ci celui care se pune pe sine însuși la încercare, și deschide celui ce bate cu credință, cine va împiedica dăruirea și nu va închide ușa? Și, ca să vorbesc ca Apostolul: „Dumnezeu e Cel ce îndreptează; cine va face acuză împotriva aleșilor lui Dumnezeu?” [Rm 8, 33–34].

13. Cine este cel cu adevărat sfânt

Obiecție [34]: Ce deci?, spun ei. Îi vom scoate afară din Biserică pe toți, întrucât la noi nimeni nu se împărtășește la fiecare Liturghie solemnă și le vom face astfel urâtă adunarea în biserici pentru Liturghie, ca deznădăjduind ei de vindecare să se facă pentru totdeauna robi ai bolii? Poruncești tu aceasta ca să vindecăm răul cu rău, mai degrabă decât cu binele?

Răspuns [34]: I-ai chemat tu și n-au venit? Le-ai citit rânduielile Bisericii despre Euharistie o dată, de două ori și de trei ori, și n-au ascultat? Le-ai explicat din ce pricină se jertfește Vițelul cel îngrășat [Lc 15, 23] și din ce cauză vin

ei la nunți [Mt 22, 3-4] și la ospățul cel mare [Lc 14, 16], și nu au fost cu luare-aminte? Nu ești tu cel care cu o mână îi atragi, iar cu cealaltă, sau mai bine zis cu amândouă, îi respingi? Nu ești tu oare cel care celor pe care cu glas mare îi chemi să se apropie le legiferezi prin viu grai și prin Ceaslov acea regulă urâtă lui Dumnezeu de a se împărtăși de două sau cel mult de trei ori pe an? Cum deci să fie respinși din Biserică cei care nu din cauza lor înșiși, ci din cauza ta stau de față în chip nerușinat și insolent? Desființează-mi acea de trei ori blestemată regulă a împărtășirii de trei ori pe an, și fă și tu ca și Apostolul pe fiecare credincios stăpân al apropierii, ca, dacă are conștiința curățită prin pocăință și mărturisire, să se apropie ori de câte ori vrea de Sfintele Taine, luând de deasupra lor poverile păzirii nenorocite [a unor zile și soroace] pe care tu însuți nu vrei să le miști nici măcar cu degetul [cf. Mt 23, 4], și vei avea venind la fiecare Liturghie solemnă, dacă nu pe toți, atunci nu puțini. Iar în ce privește faptul de a nu tăia din rădăcină, ci de a lăsa să-și înfigă rădăcini adânci cele care chiar și după tine trebuie smulse, tu însuți ar trebui să fii scos afară mai degrabă decât aceia, întrucât prin aceea că-i oprești afară pe cei pe care-i chemi înăuntru te contrazici pe tine însuți; căci zice [prorocul]: „Pentru că tu ai dat deoparte cunoașterea, și Eu te voi da deoparte din preoția Mea” [Os 4, 6]. Căci nu trebuie acuzată, cum li se pare celor din jurul lui Balsamon [† cca 1190], răceala în credință și evlavie a generației noastre, fiindcă și generațiile vechi, cei de pe vremea dumnezeiescului Hrisostom [† 407], care a fost înainte de Sinodul III Ecumenic [431], nu se arătau mai puțin reci și zăbavnici în ce privește apropierea, păzind și aceia zile și soroace, dar nimeni dintre luminătorii Bisericii nu le-a legiuit acea regulă a împărtășirii de trei ori pe an, nici nu le-a hotărât soroace ale apropierii, nici nu le-a rânduit anafura în locul darului supraceresc al Împărtășaniei, ci mai degrabă cu totul dimpotrivă, sârguindu-se să-i facă evlavi-oși, precum le era și datoria, pe fiii lui Israel [Lv 15, 31], smulgeau în tot felul păzirile lor nelăsându-se nicidecum duși de prejudecățile lor. Dar acum se întâmplă ceea ce

spune proverbul: „S-a pus carul înaintea boilor”, astfel încât suntem în primejdie să se spună și despre noi: „De la sfinții mei ați început, de la bărbații bătrâni care sunt înăuntrul casei” [Iz 9, 6].

Obiecție [35]: Dar, spun ei, nu-i opresc pe cei pe care-i chem, căci îi opresc pe cei nevrednici și spurcați, și-i chem pe cei sfinți, cum și am strigat de altfel: „Sfintele sfinților!”

Răspuns [35]: Dar și pe cei pe care-i numești „sfinți” i-ai oprit mai înainte prin aceea că ai legiuit simplu aceea de trei ori blestemată regula a împărțirii de trei ori pe an tuturor laicilor, și așa îți voi spune cuvintele lui Chiril al Alexandriei că strigând „Sfintele sfinților!” liturghisitorii dumnezeieștilor Taine îi opresc de la Sfânta Masă pe catehumeni și cei nesfințiți încă în Duhul, nu pe cei ce au avut parte în Botez de Duhul Sfânt⁶³. Dar să vedem acum, dacă vrei, care sunt semnele distinctive ale sfinților. Simplu spus ele sunt faptul de a avea credință lucrătoare prin iubire [Ga 5, 6]. Luate în parte ele sunt: să facem toate cele poruncite, și chiar dacă conștiința nu ne spune nimic, nici așa să nu ne îndreptăm prin aceasta sau să gândim despre noi dincolo de ceea ce se cuvine a gândi, ci să fim săraci cu duhul și smeriți cu inima, să plângem cu cei ce plâng și să ne bucurăm cu cei ce se bucură, să fim blânzi, să flămânzim și să însetăm după dreptate și, fiind prizoniți, ocărăți sau suferind orice altceva din pricina ei să răbdăm până la sfârșit, să fim milostivi cu voieșie și îndurare, să dăm și fără nădejdea de a primi înapoi, să ne curățim cu inima, ca să nu fim muștrați pentru călcarea poruncii lui Dumnezeu fie prin trecere cu vederea, fie prin nepăsare, nici să ne știm vinovați cu ceva potrivit Apostolului [1 Co 4, 4]; să fim făcători de pace, să nu ne jurăm defel, nici să nu ne mințim unii pe alții, să dăm cezarului ce e al cezarului și lui Dumnezeu ce e al lui Dumnezeu supunându-ne înaltelor stăpâniri ca unora rânduite de Dumnezeu, să ne susținem unii pe alții purtându-ne unii altora poverile, să-i suportăm pe cei slabi în credință și în cunoaștere spre zidire

⁶³ CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Comentariu la Ioan XII*; PG 74, 696.

neplăcându-ne nouă înșine, ci mai degrabă aceloră, încât să ne punem chiar și sufletul pentru ei, să nu judecăm, nici să fim poticneală aproapelui prin cele ce sunt în puterea noastră, să nu fim părtași la faptele neroditoare ale întunericului tăcând mai degrabă decât muștrând, după exemplul pe care l-a dat Domnul, să nu răsplătim răul cu rău, ci mai degrabă să ne lăsăm neîndreptățiți și lipsiți, să nu ne lăsăm biruiți de rău, ci să biruim răul cu binele, astfel încât și celui ce ne pălmuește să-i întoarcem și celălalt obraz și celui ce se judecă cu noi pentru haina noastră să-i lăsăm cămașa, să lăsăm din inimă datoriile datornicilor noștri, să nu apună soarele peste enervarea noastră, să-i iubim pe vrăjmașii noștri și pe cei ce ne ocărăsc și prigonesc, astfel încât nu numai să le dăm o bucată de pâine când sunt flămânzi, să-i adăpăm pe cei însetați și să-i binecuvântăm pe cei ce ne defaimă, dar și să ne rugăm pentru ei, să prisoască dreptatea noastră mai mult decât cea a cărturarilor și fariseilor, să nu ne facem faptele pentru a fi văzuți de oameni, să ne petrecem cu frică și cutremur timpul locuirii noastre ca niște străini în lume, ca și pe cei ce nu cred în cuvinte să-i câștigăm fără cuvânt văzând ei purtarea noastră curată în frică și faptele noastre bune și, simplu spus, așa să lumineze lumina noastră înaintea oamenilor ca văzând ei faptele noastre cele bune să preamărească pe Tatăl nostru Cel din ceruri, mulțumindu-ne cu hrana și acoperământul pe care le avem, să nu voim să ne îmbogățim decât ca Avraam și Iov [pentru a da ospitalitate], când suntem în lupte să răbdăm toate și grija de trup să nu o prefacem în poftă, ci omorând mădulele noastre pământești să ne curățim de toată întinăciunea trupului și a duhului, săvârșind sfințenie întru frica lui Dumnezeu, să nu umblăm după trup, ci în Duhul lui Dumnezeu omorând faptele trupului, adică cugetul cărnii și să trăim și să ne purtăm gândind la cele de sus, să umblăm și să intrăm pe calea și pe ușa cea strâmtă și cu necazuri, să ne tăgăduim pe noi înșine și luându-ne crucea așa să urmăm lui Hristos atât cei căsătoriți, cât și cei necăsătoriți, potrivit făgăduințelor de la Botez, astfel încât și cei ce au femei să fie ca și cum n-ar avea, și

cei ce se folosesc de lumea aceasta ca și cum nu s-ar folosi de ea, aprinși cu duhul să ne bucurăm pururea în Domnul prin nădejde, măhnindu-ne pentru păcatele aproapelui să plângem împreună cu el ca și cum, pentru lacrimile vărsate pentru fratele nostru, ne-am învrednici de bucuria Domnului mulțumind în toate, rugându-ne neîncetat și având pururea pe Domnul în fața noastră, ca nu cumva clătinaându-se să cadă cei cărora li se pare că stau; să uităm cele din urma noastră și să tindem spre cele dinainte și așa să alergăm spre cununa chemării de sus, ca să o și luăm încingându-ne mijlocul cu adevărul, îmbrăcându-ne cu platoșa dreptății, având picioarele încălțate gata spre evanghelia păcii, luând scutul credinței, coiful mântuirii și sabia Duhului, care e cuvântul lui Dumnezeu, și, simplu spus, îmbrăcându-ne în toate armele lui Dumnezeu, ca alergând să ne împotrivim și să ne luptăm tare nu împotriva sângelui și a cărnii, ci împotriva celor ce ne pun pietrele de poticneală, împotriva stăpâniilor, a puterilor, a stăpânitorilor lumii întinericului acestui veac, împotriva duhurilor răutății din văzduhuri, și să stingem cu scutul credinței toate meșteșugurile și săgețile aprinse ale răului diavol și să surpăm întăriturile gândurilor și orice meterez înălțat împotriva cunoașterii lui Dumnezeu. Pe scurt, sfinți sunt cei ce s-au dezbrăcat de omul cel vechi stricat prin poftele înșelăciunii împreună cu faptele și cu poftele lui și s-au îmbrăcat în omul cel nou care se zidește potrivit lui Dumnezeu în dreptate și cuvioșia adevărului cel ce se înnoiește spre cunoașterea chipului Celui ce l-a zidit, cei care au ajuns la statura de bărbat desăvârșit, la măsura vârstei plinătății lui Hristos, care au ajuns conform chipului Fiului lui Dumnezeu, care au mărturisit împreună cu duhul lor că sunt copiii ai lui Dumnezeu pe Însuși Duhul în Care strigăm: „Avva, Părinte!” [Rm 8, 15], care pot spune împreună cu Pavel „pentru mine lumea a fost răstignită și eu pentru lume [Ga 6, 14]; m-am răstignit împreună cu Hristos, și nu eu mai trăiesc, ci Hristos trăiește în mine, iar ceea ce trăiesc acum în trup trăiesc în credința în Fiul lui Dumnezeu Care M-a iubit și S-a dat pe Sine Însuși pentru mine [Ga 2, 20]”; și, ca să spun totul,

sfinți sunt cei care, câștigându-și chipul și asemănarea după care l-a făcut Dumnezeu pe om [Fc 1, 26], atunci când, potrivit Marelui Vasile, a făcut fiecare din inimile noastre simple, neprefăcute, lipsite de răutate și, simplu spus, cu totul curate. Și ce e mai presus decât asemănarea cu Dumnezeu? Așa sunt sfinții.

Deci tu, care strigi cu glas mare „Sfintele sfinților!” — ca să înceapă cuvântul mai întâi de la tine —, ești oare așa? Nu-l auzi pe dumnezeiescul Hrisostom care vorbește simplu despre toți cei ce strigă „Sfintele sfinților”, că și noi care stăm în jurul jertfelnicului suntem împlețiți cu păcate, ca unii legați cu oase, tendoane, carne și sânge? Nu-l auzi pe Apostolul care spune că și preoții au neputințe și jertfesc mai întâi pentru ei înșiși și apoi pentru păcatele cele din neștiință ale poporului [Evr 9, 7]? Nu-ți strigă drept răspuns cei numiți de tine sfinți: „Unul sfânt, Unul Domn Iisus Hristos” etc. Nu ale tale sunt aceste cuvinte: „Nimeni din cei legați cu poftă și cu plăceri trupești nu este vrednic să se roage” etc. [Rugăciunea Heruvicului]? Căci potrivit lui Grigorie al Nyssei, chiar dacă prin rangul vieții te deosebești de cei mulți, dar prin fire nu te deosebești cu nimic de ei; iar dacă împărtășești cu ei aceeași fire, n-ai putea să nu fi părtaș și al greșelii. Martor e vițelul pe care Moise a rânduit să fie jertfit pentru preot atunci când acesta a greșit [Lv 4, 3] și avea nevoie de mai multe curățiri; căci dacă jertfa pentru păcat era pentru fiecare din ceilalți un ied dintre capre sau o oaie dintre oi [Lv 4, 28. 32], iar pentru preot un vițel dintre boi, iar un vițel era și pentru toată adunarea lui Israel [Lv 4, 14], de aici se vede că greșeala preotului era echivalentă cu greșeala întregii adunări a lui Israel! Prin urmare, fie nu trebuie să te împărtășești nici tu însuși, fie trebuie să-i împărtășești pe aceia dintre sfinții care pătimesc lucruri asemănătoare și care s-au curățit prin pocăință. Căci însăși credința în sine îl sfințește pe credincios potrivit dumnezeiescului Hrisostom⁶⁴; martor e și Apostolul care în toate epistolele lui îi numește „sfinți” pe

⁶⁴ IOAN HRISOSTOM, *Omilia 10 la Evrei*; PG 63, 87.

toți câți i-au făcut părtași ai chemării cerești [Evr 3, 1]; cu femei și cu copii, întrucât în botezul în Hristos s-au îmbrăcat în Sfântul sfinților, a căror bogăție a sfințeniei potrivit credinței îi sfințește și pe copiii lor încă nebotezați. Și oricine are credință dreaptă unită cu o viață dreaptă, chiar dacă nu face semne, chiar dacă nu scoate demoni, e sfânt potrivit dumnezeiescului Hrisostom⁶⁵. Știm că Sfântul sfinților îi cheamă la preasfânta Cuminecătură pe cei sfinți nu numai prin credință, ci și prin viață; dar știm, sau, mai bine zis, știm și aceasta: că nu-i va respinge nici pe cei îndreptați prin pocăință, ci mai degrabă alergând cade pe gâtul celor ce se întorc la El, îi sărută și jertfind pentru ei Vițelul cel îngrășat îi cheamă — lucru uimitor — pe aceștia mai mult decât pe aceia și se bucură de aceștia mai mult decât de aceia [cf. Lc 15, 20–32]. Iar la ospățul cel mare îi cheamă să șadă nu numai pe cei bogați și teferi, ci și pe săraci, orbi, ciungi și ologi, necerându-le nimic altceva decât o haină de nuntă [cf. Mt 22, 1–13], pe care le-o dăruie El Însuși, fără argint și preț, celor ce n-au argint pentru ea, numai să meargă să o cumpere. Dar și Apostolul n-a vrut să înfățișeze ca sfântă Biserica corintenilor, pe care a unit-o ca pe o fecioară curată, neavând pată sau zbârcitură sau ceva asemănător, ci întreagă sfântă, cu un singur bărbat, Hristos [2 Co 11, 2; Ef 5, 27], fără corinteanul acela [inestuos] care l-a întristat potrivit lui Dumnezeu [2 Co 7]; ca să fie curați și sfinți nu numai cei ce stau sau, mai bine zis, cărora li se pare că stau potrivit Apostolului [1 Co 10, 12] neavând nimic pe conștiință, dacă există undeva vreunul ca acesta, ci și pe cei ce se scoală din cădere și se pun la încercare pe ei înșiși potrivit Apostolului [1 Co 11, 28] prin pocăințe de care au nu mai puțin nevoie și cei cărora li se pare că stau. Căci potrivit lui Grigorie luminătorul Nyssei⁶⁶, faptul de a vărsa o lacrimă echivalează cu baia [Botezului] și un suspin cu durere întoarce înapoi harul care ne-a părăsit pentru puțin timp; martor e Petru care îndure-

⁶⁵ IOAN HRISOSTOM, *Omilia 14 la 1 Timotei*; PG 62, 575.

⁶⁶ Referință neidentificată.

rându-se cu amar pentru căderea tăgăduirii a fost curățit și Apostolul nu a fost slobozit să se întoarcă înapoi la [numele] Simon, ci a rămas Petru [In 21]; și trec sub tăcere pe vameși și pe fiii risipitori, dintre care primii doar suspinând și lovindu-se în piept au coborât îndreptați de la templu [cf. Lc 18], iar ceilalți doar pentru că întorcându-se și-au mărturisit nevrednicia au primit înapoi haina dintâi și au fost restabiliți în starea de la început [cf. Lc 15]. Așadar, noii legiuitori care inovează în această privință canonul 2 al Sinodului Trullan și canoanele 1 și 11 ale Sinodului VII prin care Biserica lui Hristos interzice cu totul inovarea canoanelor apostolice și sinodale, și sub masca evlaviei îi fac neevlavioși pe fiii lui Israel [cf. Lv 15, 31], aceștia, zic, care asemenea fiului mai mare, care era pururea cu tatăl n-a trecut cu vederea nicicând o poruncă a Lui, pe toți cei pe gâtul cărora cade Tatăl și-i sfințește cu sărutarea Lui sfântă, îi resping în chip fariseic spre acea de trei ori blestemată regulă a împărtășirii de trei ori pe an, nu știu pe care alții îi vor mai avea să-i numească ori să-i arate sfinți, cărora să le strige „Sfintele sfinților” și pe care să-i cheme la el, întrucât nici de partea noilor legiuitori nu mai rămâne niciun sfânt afară de cel care strigă aceasta și care se umple, cum spuneam, de privirea de sus și rostirea de lucruri mari proprii fariseilor. Sau faptul de a fi tu însuși supus unor patimi asemănătoare cu sfinții care îți sau de jur-împrejur, de a-i îndemna pe aceia la împărtășirea de trei ori pe an și a-ți striga numai ție însuși la fiecare liturghie „Sfintele sfinților” nu este propriu celui ce gândește lucruri mai presus decât cele care trebuie să le gândească și care spune de fapt doar: „Nu sunt ca și ceilalți oameni sau ca vameșul acesta” [Lc 18, 11]? Și atunci pe cine îi mai chemi? Nu cumva cele ale noastre, adică ale Bisericii noastre, sunt o scenă? Vezi, fariseule, care legiferezi împărtășirea de trei ori sau cel mult de patru ori pe an, ca nu cumva poporul acesta al tău, care gândește asemenea vameșului, să nu coboare de la templu mai îndreptat [Lc 18, 14] decât tine, întrucât stă cu insolență mai mult din pricina legii tale de trei ori blestemată decât din pricina lui însuși!

14. Că Biserica nu-i îndepărtează/afurisește
pe cei ce calcă poruncile ei

Obiecție [36]: De ce atunci, spun ei, dumnezeiescul Hrisostom n-a îndepărtat/afurisit pe nimeni din cei ce stăteau cu insolență nu din pricina lui — căci în multe omilii se arată învinuindu-i de nepăzirea zilelor —, ci din pricina lor înșiși?

Răspuns [36]: Motivul evident e: din condescendență, pentru că el a arătat condescendență o dată, de două ori, de multe ori, ba chiar întotdeauna. Căci deși prin sfințele canoane Stăpânul ne poruncește nu numai să îndepărtăm/afurisim, dar și să retezăm sufletul sterp ca pe un smochin neroditor, totuși lucrătorul viei ca îngrijitor al plantelor trebuie să ceară cruțarea și amânarea, dându-i bune nădejdi prin îngrijirea lui. De aceea, el se arată săpându-le prin muștrări, încălzindu-le ca și cu un îngrășământ prin îndemnuri, adăpându-le prin curgerea învățăturilor și împrejuindu-le prin poruncile profilactice ca și cu un zid. Căci judecătorului îi este propriu să judece, iar mijlocitorului să ceară întârziere și amânare. Dar motivul principal e că dacă ar fi vrut să îndepărteze/afurisească întrucât nu se împărtășește nimeni, atunci ar fi îndepărtat/afurisit întreaga Biserică! Dar asta ar fi fost propriu celui ce se folosește de puterea lui nu spre zidire, ci mai degrabă spre surpare, care păstorește cu iritare turma lui Hristos care i-a fost dată și se face stăpân pe credința lor, lucru interzis de Apostolul [2 Co 1, 24]. Căci chiar dacă din zidire face parte și pedepsirea neascultării, dacă însă acest lucru se face fără cruțare și fără măsură și, simplu spus, în general, iar nu în parte, el surpă mai mult decât zidește; căci dacă cineva pedepsește acea parte, face mai bun și întregul, întrucât acea parte se rușinează de cei mulți, iar întregul se teme din pricina părții. Prin urmare, fie îndreaptă însăși partea pedepsită, fie, dacă aceea boală nevindecată, zidește Biserica făcând-o mai sigură și mai încercată prin pedepsirea acelei părți, fiecare din cei sănătoși temându-se să nu pătească același lucru. Dar dacă pedepsește toată Biserica, întrucât nu mai are pe nimeni care să se rușineze prin

aceasta, o împinge să se depărteze ea însăși fără nicio rușinare. De aceea și Apostolul îndepărtând/afurisind pe desfrânatul din Corint l-a predat satanei [1 Co 5, 5], iar la alții care păcătuiseră mai înainte în chip asemănător a scuturat nuiaua [1 Co 4, 21], dar Biserica galatenilor, care căzuse toată din har și ajunsese ca avortată, o naște din nou purtând-o în pântec și spunând: „Copilașii mei, pentru care sufăr iarăși durerile nașterii, până ce Hristos va lua chip/formă în voi” [Ga 4, 19]. Asemenea și Petru, corifeul Apostolilor, pe Anania și Safira, care furaseră din prețul țarinei pe care o dăruiseră, i-a omorât cu sabia Duhului [FA 5, 1–11], dar acele multe mii de iudei care crezuseră în Hristos, dar erau apărători zeloși ai Legii pe care Acesta o desființase, le-a suportat și s-a prefăcut că iudaizează împreună cu ele [Ga 2, 11–13]. Dar și Legea [lui Moise] pe acela care avea pe o parte a pielii lui culoarea leprei îl îndepărta ca pe unul necurat, dar pe cel a cărui lepră îi acoperea toată pielea din cap până în picioare, pe acesta care era în întregime alb și lepros nu-l îndepărta, spunând că e curat [Lv 13, 7–14]; întrucât cel lepros în parte e dovedit necurat de comparația cu restul curat din el, adică de carnea vie pe care o are, dar cel lepros în întregime e numit curat nu întrucât n-ar putea să se curețe și el ca leprosul în parte și să se arate din necurat curat — întrucât carnea vie care se vede în el arată că și aceasta se va curăți cândva —, ci întrucât nu poate fi dovedit necurat pentru că se poate curăți, ci din pricina vădirii cărnii vii din el, de aceea în care zi s-ar arăta în el — adică în leprosul în întregime — o culoare vie, va fi întinat; vădit fiind atunci lepros, adică necurat, de pielea vie care se vede în el și-l întinează, spune că pielea sănătoasă îl va vădi că e întinat sau necurat, cum despre preot spune de multe ori în același capitol că-l va întina cel pe care-l curăță? —, ci fiindcă îl declară că e întinat.

Aplică-mi aceste prefigurări la realități: căci dacă o parte a corpului Bisericii ajunge leproasă prin neascultare, ea este îndepărtată/afurisită ca una vădită drept necurată, adică neascultătoare, de restul corpului care rămâne sănătos în ascultare; dar dacă însăși Biserica nu ascultă, ea nu este

îndepărtată/afurisită, nu pentru că ar fi curată, întrucât este neascultătoare, ci întrucât ca și leprosul în întregime nu poate fi vădită ca bolind de neascultare prin comparație cu partea care rămâne sănătoasă a celor de același cin — căci zice: „nu este nimeni care să se împărtășească” —, iar în ziua în care se vede și în ea piele vie, adică în care cineva se împărtășește cu Tainele, pielea vie o întinează, adică o vădește întinată întrucât nu se împărtășește. Dat fiind că cel în întregime lepros vrea să prefigureze mai degrabă o adunare a credincioșilor ajunsă leproasă prin neascultare decât o adunare păgână care, întrucât rămâne păgână, nu se poate vedea nicicând în ea piele vie, dar dacă e altoită din măslinul sălbatic pe măslinul bun [Rm 11, 24], atunci culoarea sufletului din ea se vede mai întâi în întregime vie mai degrabă decât doar în partea vie, întrucât s-a îmbrăcat în Hristos prin botezul în El, Cel mai frumos la vedere decât fiii oamenilor [Ps 44, 2]. Căci întrucât potrivit Apostolului Legea vorbește celor din Lege [Rm 3, 19], este evident că nu-i prefigurează și pe cei din afara harului și că-i însemnează drept într-un fel oarecare leproși pe cei din har. Așadar, cele privitoare la cel lepros în întregime n-ar putea fi luate, cred, de comentatori în mod simplu, ci în multe feluri și în sensul de mai sus. Dar când se vedea în el piele vie și începând de atunci leprosul în întregime era îndepărtat ca un lepros, deci necurat; iar Biserica care se îndepărtează pe ea însăși de comuniunea Binelui și de venirea la biserică, adică de la rugăciunile în care se vede și în ea o piele vie, fiind îndepărtată de întâistătorul ei, nu va zăbovi să se rupă și să-și împlante un altar propriu. Iar faptul de a te face cauză a unei schisme, adică de a rupe Biserica, e mai rău decât a cădea în erezie, spune undeva același Părinte, dacă ereticul se pierde pe sine însuși, dar schismaticul pierde însăși Biserica.

De aceea potrivit Apostolului trebuie să-i suportăm pe cei slabi [1 Tes 5, 1], așa cum, pe cât socot, și Aaron i-a suportat în pustie pe evreii care și-au făcut vițelul de aur ca să nu se întoarcă în Egipt [Is 32], dacă facerea vițelului se deosebește puțin sau deloc de faptul de a sta departe mult

timp de comuniunea Binelui și de a umbla în voile inimilor noastre. Scuturându-ne, așadar, de cei care-și fac un vițel de aur din voile proprii ale inimii lor și după ce șed mănâncă și beau, trebuie să ne petrecem în frică, potrivit poruncii, timpul locuirii noastre ca niște străini în lume [1 Ptr 1, 17] lucrând cu frică și cutremur mântuirea noastră [Flp 2, 12], ca prin viața noastră curată în frică să-i câștigăm fără cuvânt pe cei ce nu ascultă de cuvânt, iar pe cei ce se împotrivesc să-i luăm în răs. Pe aceștia nu trebuie să-i suportăm tăcând, cum s-a zis, la prejudecata lor învârtoșată și convenind cu ei dintr-un motiv de pretinsă condescendență, ci protestând spre rușinarea lor ziua și noaptea potrivit Marelui Vasile, în particular, dacă nu se poate în public, împotriva stării lor în pretinsă evlavie, dar insolente, nerușinate și insultătoare, potrivit dumnezeiescului Hrisostom, ca atunci cuvântul Celui ce va veni să ne ceară cuvânt de socoteală să nu fie către cel pe care l-a dat drept străjer casei lui Israel [Iz 3, 17], nici către cel ce poate, potrivit poruncii Apostolului, să zidească în particular pe aproapele [1 Tes 5, 11], și, simplu spus, nu către cel ce a primit de la Domnul argintul ca să neguțătorească cu el [cf. Lc 19, 13], ci către zarafi, potrivit cuvântului Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos [Mt 25, 27], Căruia I se cuvine toată slava, cinstea și închinăciunea, împreună cu Cel fără de început al Său Părinte și cu Preasfântul și bunul și de viață făcătorul din Duh acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

Ai luat de la noi ce ai cerut, domnule Ioannis Choniatis, și, dacă e demn de considerație, slavă lui Dumnezeu Care dă cuvânt întru deschiderea inimii noastre [Ef 6, 19], iar dacă e deficitar și poate neizbutit pe undeva, să-l completeze și îndrepteze purtarea ta de grijă dând iertare slăbiciunii noastre, căci nu ignorăm șovăiala și nesiguranța gândirii muritorilor.

13 ianuarie 1772⁶⁷, în Corona [Brașovul] Transilvaniei

Neofit ierodiaconul peloponezianul cel dintre evrei

⁶⁷ În textul original în greaca veche data este redată în stil arhai-zant: „1772, ziua a 3-a a decadei de mijloc a lunii gamelion”.

Sfântul Nicodim Aghioritul
Carte foarte folositoare de suflet
despre Împărtășirea continuă
cu preacuratele lui Hristos Taine¹
(1777/1783)

[Cuvânt către cititori]

Tuturor cititorilor salutare!

Dreptate a avut, da, și acel vechi popor al lui Israel să se laude că s-a învrednicit să fie hrănit cu cea preadulce mană, pe care i-o ploua cu uimitoare facere de minuni cerul (*Iș 16*); dreptate a avut să se mândrească pentru că a fost adăpat cu acea apă de nectar pe care a țâșnit-o în chip supranatural stânca despăcată (*Iș 17*). Dar cu și mai multă dreptate s-ar cuveni să se laude poporul ortodox al harului celui nou, pentru că s-a învrednicit să aibă drept hrană a lui preacuratul Trup al Dumnezeului-om Iisus. Cu și mai prisoselnică dreptate s-ar cădea să se mândrească, pentru că are drept băutură a lui preasfântul și de viață făcătorul Sânge al Unului Dumnezeu.

Și ce era mana aceea în comparație cu acest preasfânt Trup? Sau apa aceea față de acest Sânge care curge Viață? Acelea erau o umbră, acestea sunt adevărul; acelea erau o prefigurare nedeslușită, acestea sunt realitatea; acelea erau icoane simbolice, acestea sunt prototipurile celor reprezen-

¹ Traducere după: *Biblion psychophelestaton peri tēs synechous Metalēpseos tōn achrantōn Christou mysteriōn*, ed. IV, S. Schinas, Volos, 1971 (ed. I, Veneția, 1783; ed. II și III, Atena, 1887 și 1895).

tate în icoane. Cu un cuvânt, câți mâncau și beau din acelea mureau după acestea; dar cine mănâncă și bea cu vrednicie din acestea devine nesticăcios, e îndumnezeit, nu moare, ci este viu în veac: „Părinții voștri au mâncat mana în pustie și au murit. De va mânca cineva din această Pâine, va fi viu în veac” (In 6, 49. 51).

Acesta e adevărul. Nicio comparație nu au acelea vechi cu acestea noi. Dar întrucât prefigurările și realitățile prefigurate au între ele această asemănare excepțională, așa cum Dumnezeu a dat atunci mana israeliților ca să o mănânce în mod continuu [*synechōs*], și apă ca să bea, tot așa și acum a dat Trupul și Sângele Său creștinilor să se împărtășească din Ele în mod continuu [*synechōs*].

Cu toate acestea, la acelea, care sunt atât de mici, văd o mare întrebuițare din partea evreilor; iar la acestea, care sunt atât de mari, descopăr o întrebuițare mult mai mică din partea creștinilor. După ce au fost eliberați din captivitatea Egiptului și au trecut Marea Roșie, evreii au început să mănânce mana și să bea apa; și le-au urmat atât de continuu [*synechōs*], încât în tot acel interval de patruzeci de ani pe care l-au petrecut în pustiu, n-a trecut aproape nicio zi fără să se desfăteze din ele, până au trecut în hotarele Ierusalimului. Creștinii din vremea noastră, din contră, după ce au fost eliberați din captivitatea amarului Egipt, care e păcatul, și a Faraonului spiritual, care e diavolul, și au străbătut marea spirituală, care e Sfântul Botez, arată o atât de puțină întrebuițare a preacuratului Trup și Sânge al Domnului, încât unul fiind legat de un rău obicei, altul de o nepăsare, altul prefăcându-se cu o evlavie închipuită, născocind unul acest pretext, iar altul acel pretext, afară de puținii aproape toți se împărtășesc fie o dată, fie de două ori, fie de trei ori pe an, fără să aibă vreo piedică la dumnezeiasca Împărtășire nici de la Dumnezeu, pentru că El îi cheamă, nici de la părintele lor duhovnicesc, pentru că n-au făcut păcat care să-i împiedice.

Mare lucru! Și atunci când compar darurile Duhului pe care le dădeau evreilor mana și apa, cu darurile harului câte le dau creștinilor Trupul și Sângele Domnului, le

găsesc tot atât de slabe ca și umbra față de realitățile însele; iar atunci când compar întrebuințarea continuă a acelor pe care o aveau evreii cu întrebuințarea puțină a acestora pe care o au creștinii de azi, o găesc tot atât de vie cât sunt realitățile însele față de umbra lor.

Și față de asemenea neasemănări n-aș putea spune altceva decât că se cuvine să se facă una din două: fie ca atunci creștinii să dobândească față de realitățile însele continuitatea [*synecheian*] evreilor față de prefigurările acestora, iar evreii să dobândească zăbava [*bradyteta*] creștinilor față de prefigurări, fie în cele din urmă creștinii să aibă prefigurările iar evreii realitățile, ca întrebuințarea să aibă o analogie cu cele întrebuințate. Aceste lucruri absurde le naște nepăsarea și obiceiul cel rău care stăpânesc la creștinii de acum.

Vechii creștini însă nu făceau așa. Aceia imitau într-adevăr în ce privește Tainele continuitatea [*synecheian*] pe care o aveau evreii în ce privește mana, pentru că după ce se botezau toți cu un glas se împărtășeau încontinuu [*synechōs*] și cu râvnă cât timp se aflau în pustia acestei vieți, uneori de trei sau de patru ori pe săptămână potrivit Marelui Vasile, alteori în fiecare zi potrivit Hrisostomului. Și încetau numai când intrau în hotarele Ierusalimului, adică atunci când după moarte urcau în patria obștească, Ierusalimul ceresc, ca să se cuminece în chip nemijlocit și mai apăsat cu Pâinea pământului aceluia.

Noi, creștinii de acum, mi se pare că i-am imitat nu pe evreii recunoscători, ci pe aceia nerecunoscători, care din nebunia gurii lor au lăsat mana cerească și poșteau cărnurile și celelalte mâncăruri ale Egiptului; tot așa și noi, preferând mai bine plăcerile lumii și celelalte pofte ale trupului, suntem nepăsători sau, mai bine zis, disprețuim hrana duhovnicească, cerească a Sfintei Împărtășiri. Și din pricina disprețului acesta pe care-l facem, a lipsit de la noi sfințenia, virtutea s-a împutinat, răutatea a sporit. De aceea ne-a urgisit Dumnezeu și ne pedepsește cu diferite nenorociri, cum sunt cutremure, neputințe, boli și cu alte zeci de mii de lucruri rele, cum i-a pedepsit atunci și pe evrei când cu

șerpi, când cu moarte, când cu holeră și alte diferite lovituri din pricina disprețului pe care l-au arătat față de mană.

De aceea și un creștin iubitor de Hristos², văzând această mare nepăsare, sau mai bine zis dispreț pe care-l au creștinii de acum față de dumnezeieștile Taine, precum și marele folos de care se lipsesc, a fost pus în mișcare de un zel inimos al unei iubiri de frați creștinești și cu multă sudoare s-a ostenit și a compus cărticica de față care, venind acum pentru întâia oară în văzul lumii prin tipar pe cheltuiala unor iubitori de evlavie creștini, se sârguiește să cheme înapoi obiceiul plin de har al vechilor creștini și vine să dovedească cu mărturii scripturistice, apostolice și patristice că e necesar și iubitor de mântuire ca orice creștin ortodox să se împărtășească frecvent [*sychna*], dacă nu are piedică.

Primiți-o deci cu bucurie, cititorilor iubitori de Hristos, și desfătându-vă încontinuu cu citirea ei, vă rog cu afecțiuni frățești până în măruntaie, să aprindeți flacăra zelului în inima voastră și să imitați modelul și obiceiul acelor sfinți creștini din vechime, strămoșii noștri, și pregătindu-vă cu cuvenita pregătire, împărtășiți-vă încontinuu [*synechōs*] cu Sfintele Taine ale preadulcelui nostru Iisus Hristos, ca prin harul sfintei împărtășiri să primiți tărie să vă abțineți de la tot răul și să lucrați tot binele, să vă sfințiți prin împărtășirea celor sfinte, să deveniți nesticăcioși prin cuminecarea cu cele nesticăcioase, să vă îndumnezeiți prin desfătarea de cele lucrute de Dumnezeu; pe scurt, ca să străbateți și aici prin făcătoarele de viață Taine o viață pașnică, făcătoare de bucurie, însoțită de toate cele bune, iar acolo să vă învredniciți de acea viață nesfârșită și dumnezeiască a veacului viitor.

Iar primind toate aceste lucruri bune, nu zăboviți rugând pe iubitorul de suflete Dumnezeu și pentru mântuirea și ispășirea păcatelor mele, ale celui ce m-am ostenit, și a celor ce au cheltuit. Fiți fericiți în amândouă, păziți de mâna tare a Domnului.

² Neofit Kavsohalivitul, iar nu mitropolitul Macarie Notara al Co-rintului, cum credeau editorii greci K. Dukakis și Sotiris Schinas.

Cele de mai sus le-a scris în urmă cu o sută de ani și mai bine, în prima ediție, tipăritorul (și sub acest nume se ascunde poate tot fericitul Nicodim), pe acestea le repet și strig acum și eu creștinilor din veacul de acum, întrucât din nefericire acea stare nu s-a schimbat. Îmi doresc însă lucruri mai bune cu prilejul acestei retipăriri a acestei preadumnezeiești cărți, despre care pot spune, cum spuneam și în anunțul meu, că am avut o revelație cu adevărat foarte importantă în anul 1886, când am vizitat sfintele mănăstiri ale Sfântului Munte. Întâlnind într-o zi negreșit printr-o purtare de grijă dumnezeiască un preaevlavios duhovnic, am găsit la el cartea aceasta excepțional de folositoare care, fiind tipărită mai întâi la Veneția la Antonios Vortoli, nu mai fusese retipărită și, fiind astfel epuizată, a rămas din nefericire o înțelepciune ascunsă și o comoară nearătată, fără niciun folos. Iar prin harul dumnezeiesc preaevlaviosul duhovnic mi-a cedat încă de la prima cerere cu râvnă această carte dumnezeiască spre retipărare, și așa în 1887 a apărut a doua ediție. Întrucât s-a epuizat și aceasta și peste tot se cere această foarte importantă carte, am hotărât să trec și la prezenta a treia ediție, plecând mai ales de la următoarea întâmplare:

Într-o duminică se săvârșea o priveghere într-o bisericuță de aici închinată prorocului Elisei. Aflându-mă și eu la priveghere, la sfârșitul dumnezeieștii Liturghii auzind preotul spunând cu glas mare: „Cu frică de Dumnezeu, cu credință și cu dragoste să vă apropiați!”, m-am apropiat să mă împărtășesc cu preacuratele Taine, fiind desigur pregătit. Dar parohul, văzându-mă apropiindu-mă, s-a pregătit să-mi întoarcă spatele, când luând-o înainte îi spun: „Stăpâne, mi-ai poruncit să mă apropii și, iată, vin; de ce fugiți acum?” Zice preotul: „Ce ți-am poruncit?” „Să mă apropii să mă împărtășesc”, i-am răspuns. El însă îmi zice: „Ai postit trei zile de la untdelemn?” Atunci pierzându-mi răbdarea i-am răspuns și eu cu tulburare sufletească: „Nu mă întrebi, stăpâne, dacă m-am mărturisit, nu mă întrebi dacă am furat, dacă am făcut adulter, dacă am omorât, dacă am hulit, dacă am jurat strâmb, dacă am defăimat, dacă am călcat poruncile lui Dumnezeu în general, ci-mi spui dacă am mâncat untdelemn? Tu n-ai mâncat untdelemn sâmbătă sau duminică?” „Eu, îmi spune atunci, sunt preot și nu

tu mă cercetezi pe mine; iar pe tine nu te împărtășesc!” Iată la ce pierzanie sufletească îi duce pe creștinii de azi ignoranța și lipsa de învățătură a clerului. Acestea m-au îndemnat să retipăresc cartea de față.

Această neprețuită carte poartă simplu titlul „Carte foarte folositoare de suflet despre împărtășirea continuă cu preacuratele lui Hristos Taine”. Mai potrivit ar fi fost titlul: „Mană cerească a creștinului”, nu numai pentru că despre aceasta face tot cuvântul, ci și pentru că fiecare propoziție a ei coboară ca o mană cerească asupra noului Israel. Într-o limbă simplă cu nu puțin har tratează despre cele mai de preț teme pentru creștini: pune înaintea drept pregătire o tâlcuire amplă și demnă de admirație a Rugăciunii Domnului; după care intră în temă și susține prin mărturii scripturistice și patristice împărtășirea continuă drept extrem de folositoare și recomandabilă și la sfârșit adaugă soluționarea a treisprezece obiecții. Chiar dacă numele autorului nu stă scris, cartea a ieșit de sub un condei pus în mișcare de Dumnezeu, cel al sfântului, înțeleptului și multilateralului dascăl Macarie Notara, arhiepiscopul Corintului (cum se arată în viața lui, p. 186 a cărții noastre *Smaragdus*). Traducerea din greaca veche în limba simplă e opera neobositului Nicodim Aghioritul, cum rezultă și din catalogul scrierilor lui din *Synaxaristis*; faima lui e mare în Biserică, iar cunoașterea Scripturilor în cartea de față uimește pe cititor.

Cu nădejdea că cei ce vor cumpăra această cerească carte se vor ruga și pentru mine, închinăm această reeditare plinătății care poartă numele lui Hristos a Bisericii lui Hristos Ortodoxe Răsăritene.

Atena, 1 aprilie 1895

monahul Konstantinos Dukakis
închinător din Kalamata Peloponezului

Prolog

Dumnezeu, pentru că e prin fire bun, din multa Sa bunătate a vrut să facă toate fapăturile văzute și nevăzute (Fc 1) din nimic, pentru ca ele să se desfășoare de bunătatea Lui, să se bucure de cele care au fost întărite prin Fiul și Cuvântul Lui și au fost desăvârșite prin Duhul Lui. După care din

lumea văzută și nevăzută l-a zidit pe om după chipul și asemănarea Lui (Fc 1, 26), și trupul l-a plăsmuit cu mâinile Sale din cele patru stihii, adică din pământ, apă, aer și foc, iar sufletul rațional l-a creat prin suflarea Lui. „După chipul [lui Dumnezeu]” înseamnă că așa cum Dumnezeu este Minte/Inteligență și stăpânește toate și poate să facă ce vrea, tot așa și sufletul este înzestrat cu minte/inteligență și stăpânește toate fapăturile văzute și e liber să facă ce vrea. Iar „după asemănarea [lui Dumnezeu]” înseamnă că așa cum Dumnezeu are prin fire toate virtuțile, tot așa și omul care dobândește virtuțile prin participare, devine asemenea cu Dumnezeu prin alegere [voință] liberă.

Și Dumnezeu a pus în om zece simțiri: cinci sufletești și cinci trupești. Simțirile trupului sunt: vederea, auzul, mirosul, gustul și pipăitul; iar cele ale sufletului sunt: mintea/inteligența, gândirea, opinia, imaginația și sensibilitatea. Sufletul are și el trei părți: rațională, irascibilă și poftitoare. Iar mintea/inteligența a fost pusă în suflet de Dumnezeu ca un ochi și un împărat, încercuită de cele patru virtuți generale: chibzuința, curajul, cumpătarea și dreptatea, ca prin ele să cârmuiască omul întreg. Iar aceste patru virtuți generale se nasc din cele trei părți ale sufletului: din partea rațională se naște chibzuința și dreptatea, din partea irascibilă curajul, iar din partea poftitoare cumpătarea. Alcătuit din patru părți, adică patru elemente, trupul apare ca un al doilea cosmos material, iar sufletul are, cum spuneam, trei părți și însemnează prin ele Sfânta Treime. Prin partea rațională gândește cele bune câte le datorează, cu partea irascibilă se mânie împotriva demonilor și patimilor și li se împotrivesște, iar cu partea poftitoare iubește pe Dumnezeu Care e lucrul vrednic de iubit cu adevărat, în chip asemănător iubește și virtutea și pe omul creat după chipul lui Dumnezeu.

Iar după ce Dumnezeu l-a plăsmuit pe om și l-a împodobit cu atâtea daruri, a sădit și raiul în Eden spre răsărit și l-a pus acolo ca să-l muncească și să-l păzească (Fc 2, 15), dându-i și poruncă pe care, dacă ar fi păzit-o, ar fi ajuns nemuritor și dumnezeu prin har mâncând din Pomul Vieții

(fiindcă trei feluri de pomi erau în rai: unii ca Adam să trăiască pur și simplu, alții ca să trăiască bine, iar alții ca să trăiască bine și veșnic). Dar — o nenorocire! — nefericitul om fiind amăgit de diavol, n-a ascultat de porunca dumnezeiască și de aceea a fost surghiunit din acea fericită viață.

• Dumnezeu însă, fiind Iubitor de oameni, n-a lepădat sfatul pe care l-a hotărât mai dinainte [predestinat] pentru om (cf. *Rm* 8, 29), ci a așteptat până ce s-a născut un vas ales și vrednic să slujească unui sfat atât de înalt și mare. Deci după ce s-a născut cea hotărâtă mai înainte de veci [predestinată] și aleasă din toate generațiile, Pururea-fecioara și Născătoarea de Dumnezeu Maria, Făcătorul a toate S-a îndrăgostit și a iubit frumusețea fecioriei ei, a plecat cerurile și S-a coborât ca o ploaie liniștită în pântecul ei pururea-feciorelnic. Și rămânând Dumnezeu neschimbabil, S-a întrupat și S-a făcut om desăvârșit cu bunăvoința Tatălui și conlucrarea Duhului Sfânt. Și așa Fiul și Cuvântul lui Dumnezeu, Domnul nostru și dulcele Iisus Hristos, Se face Mijlocitor între Dumnezeu și om, ca să arate oamenilor pe Tatăl pe Care nu-L cunoșteau, și să-i aducă lui Dumnezeu și Tatăl prin Duhul Sfânt pe oameni și să-i facă prieteni cu El, omorând prin Patimile Lui dușmănia care era între ei. Și prin învățăturile Lui cerești și prin faptele Lui, pe scurt prin toată Economia Sa înfricoșătoare în trup, ne-a dăruit atâtea haruri înalte și mari și ne-a dat atâtea bunătăți cerești și mai presus de fire, încât e cu neputință ca o minte sau limbă de om să le înfățișeze una câte una.

• Pe lângă celelalte pe care ni le-a lăsat în viața de față ca pe o moștenire părintească și o comoară cu neputință de cheltuit sunt și șapte sfinte și auguste Taine ale Bisericii: Botezul, Mirul, Cuminecătura, Preoția, Nunta, Pocăința și Maslul, ca să ne folosim de ele ca de tot atâtea mijloace duhovnicești necesare pentru tămăduirea și mântuirea sufletului nostru. Iar dintre acestea șapte, cele mai necesare și mai de mântuire sufletului sunt Sfântul Botez și Sfânta Cuminecare a Trupului și Sângelui Domnului nostru Iisus Hristos, precum au scris despre acestea Sfântul Dionisie Areopagitul și alți mulți dascăli dumnezeiești.

Noi însă în cărticica de față n-avem de gând să vorbim despre celelalte cinci Taine, ci numai despre Taina dumnezeieștii Cuminecări. Și, iarăși, nu în general despre toate condițiile acestei Taine, ci numai despre o singură parte. N-avem să cercetăm aici actul și celebrarea văzută a Tainei, în ce mod se face ea în chip practic (pe care dumnezeiescul Dionisie le numește icoane simbolice), nici contemplarea cu mintea a fiecărui act sfânt, dar nici mijlocirea pe care o oferă Taina aceasta atât pentru cei vii, cât și pentru cei morți, ci numai și numai folosirea acestei Taine și Împărtășirea de care au parte numai credincioșii vii. Și, ca să o spunem foarte limpede, avem să dovedim din mărturii scripturistice și patristice că este necesar ca toți creștinii ortodocși credincioși vii care nu au canon de la duhovnicul lor să se împărtășească frecvent [*sychna*] cu Trupul și Sângele Domnului nostru, și că Împărtășirea frecventă [*he sychnē metalepsis*] aduce mare folos sufletelor și trupurilor lor, iar cea indolentă și zăbavnică aduce, dimpotrivă, mare vătămare și pierdere. Și, pe lângă acestea, vom dezlega obiectiile pe care le aduc la aceasta potrivnicii.

Dar pentru că și cei ce se împărtășesc trebuie să fie pregătiți prin zdrobire, mărturisire și satisfacere și prin alte rugăciuni și citiri de străpungere [a inimii; *katanyktikas*], văzând noi că sfânta rugăciune pe care ne-a predat-o Domnul nostru, adică „Tatăl nostru”, cuprinde atâtea cuvinte și înțelesuri de străpungere a inimii și potrivite pentru cei ce vor să se împărtășească, am socotit nimerit să punem înaintea în cartea de față tâlcuirea ei, ca, pe lângă celelalte pregătiri, să fie și ea ca o pregătire foarte armonioasă potrivită pentru cei ce vor să se cuminece; facem aceasta din multe alte pricini, dar mai cu seamă din acestea trei: mai întâi, pentru că prin ea aceștia cer de la Dumnezeu și Tatăl să le dea Pâinea cea spre ființă care e Trupul Domnului. În al doilea rând, fiindcă prin ea aceștia lasă toate datoriile și greșelile fratelui lor, curățind inima lor de ținerea minții a răului, ceea ce e o pregătire pentru împărtășire potrivit cuvântului Domnului care zice: „De-ți vei aduce darul tău la jertfelnic și acolo îți aduci aminte că fratele tău are ceva

împotriva ta, lasă darul tău acolo, înaintea altarului, și mergi întâi și împacă-te cu fratele tău și apoi, venind, adu darul tău" (Mt 5, 23-24). În al treilea și ultimul rând, rugăciunea aceasta e potrivită celor ce vor să se cuminece mai cu seamă din pricina momentului în care se obișnuiește să fie spusă la Liturghie; fiindcă după retragerea catehumenilor, când rămân numai credincioșii, și după transsubstanțierea [metoousiosin] Tainelor, Biserica strigă cu glas de tunet chemând credincioșii pregătiți să se împărtășească „cu frică și cutremur...”. Zicând cu alte cuvinte: Pregătiți-vă, pregătiți-vă, fraților, să primiți pâinea cea spre ființă, adică Trupul și Sângele Fiului Său pe care vrea să vi-l dea astăzi Tatăl Cel Ceresc!

Prin urmare, vom împărți cărticica de față în trei părți: în prima vom trata despre această Rugăciune a Domnului și pregătitoare, în cea de-a doua despre Împărtășirea continuă, iar în a treia vom dezlega obiecțiile potrivnicilor.

Partea I

Despre Rugăciunea Domnului

Introducere

Potrivit Sfântului Maxim Mărturisitorul³, Rugăciunea Domnului (Mt 6, 9-13) cuprinde, frații mei, șapte cereri înalte [sublime]: teologia, înfierea, egalitatea cu îngerii, desfătarea de viața veșnică, restaurarea firii omenești, desființarea legii păcatului și suprimarea tiraniei diavolului.

Teologia și înfierea o cuprinde începutul rugăciunii: „Tatăl nostru”, fiindcă el ne învață în același timp că Dumnezeu este după fire Tatăl al Fiului și Purcezător al Duhului Sfânt, iar după creație și har e Tatăl nostru și noi suntem fiii lui.

Egalitatea cu îngerii o cuprind cuvintele: „Facă-se voia Ta precum în cer așa și pe pământ”, prin care cerem să fim

³ MAXIM MĂRTURISITORUL, *Tâlcuire la „Tatăl nostru”*; PG 90, 871-910; trad. rom. pr. prof. Dumitru Stăniloae, FR II, Sibiu, 1947, p. 253-285; aici col. 876 sq; trad. rom. p. 256 sq.

uniți cu îngerii și, așa cum e făcută voia lui Dumnezeu în cer de către îngeri, așa se cade să fie făcută și de noi cei pământești.

Desfătarea de viața veșnică o cuprinde cuvântul: „Pâinea noastră cea spre ființă dă-ne-o nouă astăzi”.

Restaurarea și unirea firii noastre o arată cuvântul: „Și ne iartă nouă greșelile noastre precum și noi iertăm greșiților noștri”, fiindcă atunci când iertăm pe vrăjmașii noștri, suntem uniți și nu mai suntem separați printr-o deosebire de voință individuală [*gnomes*] și alegere liberă.

Îndepărtarea păcatului de la noi o arată cuvântul: „Și nu ne duce pe noi în ispită”, prin care arătăm că nu intrăm în ispita care vine de la legea păcatului.

Iar desființarea tiraniei diavolului o însemnează cuvântul: „Ci ne izbăvește de cel rău”.

Această învățătură a Domnului se numește „rugăciune” fiindcă ea cuprinde câte se cade să ceară oamenii de la Dumnezeu și câte se cuvine să dea Dumnezeu oamenilor. Rugăciunea se împarte însă în trei: 1. în slavă și laudă adusă lui Dumnezeu; 2. în mulțumire adusă lui Dumnezeu pentru binefacerile pe care ni le-a făcut și ni le va face; și 3. în cerere de iertare a păcatelor noastre și ale celorlalți frați ai noștri, precum și în alte diferite cereri. Rugăciunea Domnului se împarte, precum am spus mai înainte, în șapte. De ce în șapte? Fiindcă în acest veac de acum simbolizat de numărul șapte îi este îngăduit omului să ceară și să primească de la Dumnezeu, dar în veacul al optulea, adică în veacul viitor, nu mai putem face aceasta, fiindcă atunci nu mai e vremea lucrului (*In* 9, 4), ci a răsplătirii celor făcute (*Lc* 14, 14).

1. Tatăl nostru, Care ești în ceruri

Mare este cu adevărat, fraților, îndurarea milostivă [până în măruntaie] a Domnului și netâlcuită e iubirea de oameni pe care a arătat-o și o arată față de noi cei nemulțumitori și nerecunoscători față de Binefăcătorul nostru. Pentru că, din pricina infinității bunătății Sale, nu numai că ne-a ridicat pe noi cei căzuți în păcat, dar ne-a predat și legi ale rugăciunii noastre, legi care ne duc la Dumnezeu și sunt de

folos neamului omenesc, pentru ca să nu mai cădem iarăși din nebunie în aceleași păcate. De aceea, cum se cuvine, îndată de la începutul rugăciunii El urcă mintea noastră spre rezumatul cel mai înalt al teologiei arătând pe Cel ce este după fire Tatăl său Creator a toată făptura văzută și nevăzută, și înfierea de care ne-am învrednicit noi, creștinii, care-L chemăm Tată al nostru după har.

Fiindcă întrupându-Se, Domnul nostru Iisus Hristos a dat tuturor celor ce au crezut în El puterea de a se face copii și fii ai lui Dumnezeu prin Sfântul Botez, cum spune Ioan Teologul: „Iar celor ce cred în Numele Lui le-a dat puterea de a se face copii ai lui Dumnezeu” (*In* 1, 12); iar Apostolul Pavel scrie așa: „Căci toți sunteți fii ai lui Dumnezeu prin credința în Hristos Iisus” (*Ga* 3, 26); și iarăși: „Iar pentru că sunteți fii, Dumnezeu a trimis în inimile voastre pe Duhul Fiului Său, Care strigă: Avva! Părinte!” (*Ga* 4, 6).

De aceea, Domnul ne vestește cum anume să ne rugăm Tatălui nostru după har ca să fim păziți întotdeauna de harul înfierii până la sfârșit, și anume ca să fim copii ai lui Dumnezeu nu numai după nașterea din nou și Botez, ci și după lucrare și faptuire. Fiindcă tot cel ce nu face fapte duhovnicești vrednice de nașterea din nou de sus, ci satanice, unul ca acesta nu este vrednic să numească Tată al său pe Dumnezeu, ci pe diavolul, potrivit cuvântului Domnului: „Voi sunteți din tatăl vostru, diavolul, și vreți să faceți poftele tatălui vostru” (*In* 8, 44).

Ne poruncește să-L numim „Tată”, pe de-o parte, ca să ne încredințeze că prin nașterea din nou a dumnezeiescului Botez ne-am născut după adevăr copii ai lui Dumnezeu, iar, pe de altă parte, pentru că se cade să păzim și însușirile, adică virtuțile Tatălui nostru, rușinându-ne oarecum de rudenia pe care o avem cu El, cum spune El Însuși: „Fiți milostivi, precum Tatăl vostru milostiv este” (*Lc* 6, 36); și Apostolul Petru: „Încingându-vă mijloacele gândului vostru și, fiind treji, nădăjduiți desăvârșit în harul care vi se va da vouă întru descoperirea lui Iisus Hristos; ca fii ai ascultării, nu vă potriviți poftelor voastre dinainte, din vremea neștiinței voastre, ci după Sfântul care v-a chemat pe voi, fiți

voi înșivă sfinți în toată purtarea vieții voastre, căci scris este: «Fiți sfinți, pentru că Eu sfânt sunt!» (Lv 20, 7). Și dacă Îl chemați Tată pe Cel ce judecă fără să Se uite la fața cuiva după lucrul fiecăruia, petreceți întru frică zilele vremii în care sunteți vremelnic străini pe pământ» (1 Ptr 1, 13-17). Iar Marele Vasile zice că: „Propriu celui născut din Duhul e să se facă, potrivit măsurii date, ceea ce este Cel din care s-a născut, precum stă scris: «Ceea ce este născut din trup trup este, și ceea ce e născut din Duh duh este» (In 3, 6)”⁴. În al treilea rând, Îl numim „Tată” fiindcă după ce am crezut în Fiul Unul-Născut al lui Dumnezeu, ne-am făcut prieteni cu Dumnezeu, Tatăl nostru ceresc, noi care mai înainte eram vrăjmași ai Lui (Rm 5, 10) și copii ai mâniei (Ef 2, 3).

Iar zicând „Tatăl nostru”, a arătat că toți aceia câți am fost născuți din nou prin Sfântul Botez suntem frați buni și copii ai unui singur Tată, Dumnezeu, și ai unei singure mame, Biserica sfântă, apostolică și universală a Răsăritului. De aceea se cade să ne iubim unii pe alții, precum ne poruncește Domnul, Care zicând: „Aceasta e porunca Mea: Să vă iubiți unii pe alții!” (In 15, 12. 17). După existență, adică după creație și plăsmuire, Dumnezeu este și se numește Tată al tuturor oamenilor, atât al celor credincioși, cât și al celor necredincioși; prin urmare, avem obligația de a-i iubi pe toti oamenii, fiindcă toți au fost cinstiți și plăsmuiți de mâinile lui Dumnezeu, și să urâm numai răutatea și necredința, iar nu fapta lui Dumnezeu. Dar după existența bună, adică după recreare și replăsmuire, se cade să ne iubim încă și mai mult unii pe alții noi, creștinii ortodocși, fiindcă suntem de două ori uniți întreolaltă, atât prin fire, cât și prin har.

Toți oamenii se împart însă în trei: în robi adevărați, în robi falși și în robi răi, vrăjmași și potrivnici lui Dumnezeu. Robi adevărați sunt cei ce cred drept și fac, cu frică și cu bucurie, voia lui Dumnezeu, robi falși sunt cei ce cred în Hristos și au primit Sfântul Botez, dar nu fac poruncile Lui; iar ceilalți, deși sunt și ei robi ca fapte ale lui Dumnezeu,

⁴ VASILE CEL MARE, *Regulile morale*, epilog; PG 31, 869.

măcar că sunt răi, vrăjmași și potrivnici lui Dumnezeu, sunt foarte neputincioși și nu pot face nimic. Aceștia sunt cei care au crezut în Hristos, dar mai apoi au căzut în diferite erezii; iar împreună cu ei se numără și ceilalți, necredincioșii și necinstitorii de Dumnezeu.

Noi însă, cei ce ne-am învrednicit să ne facem robi și fii ai lui Dumnezeu după har prin nașterea din nou a Sfântului Botez, să nu ne facem iarăși robi vrăjmașului nostru diavolul căzând cu voia în voile lui rele, ca să nu ne facem asemenea celor despre care Apostolul scrie că „erau prinși în cursele lui (ale diavolului) spre a face voia lui” (2 Tim 2, 26).

Ci pentru că Tatăl nostru este în ceruri, se cade ca și noi să privim cu mintea noastră spre cer, acolo unde este patria noastră, Ierusalimul de sus, și nu jos pe pământ, ca porcii, ci spre preadulcele nostru Mântuitor și Stăpân și spre cereștile frumuseți ale raiului. Nu numai în vremea rugăciunii, ci și în toată vremea și în tot locul se cade să avem mintea noastră spre cer, ca să nu se risipească aici, jos, în lucrurile stricăcioase și vremelnice.

Și dacă ne vom forța în fiecare zi, cum zice Domnul că „Împărăția cerurilor se ia cu forța, și cei ce se forțează o răpesc pe ea” (Mt 11, 12), cu ajutorul lui Dumnezeu chipul lui Dumnezeu [din noi] va fi păzit în noi teafăr și curat, și așa puțin câte puțin vom urca, pe cât e cu putință, de la chipul lui Dumnezeu la asemănarea cu Dumnezeu, fiind sfințiți de Dumnezeu și sfințind și noi dumnezeiescul Său *Nume pe pământ și zicând împreună cu rugăciunea Domnului:

2. Sfințească-se Numele Tău!

Oare nu cumva nu este sfânt Numele lui Dumnezeu și de aceea se cade să ne rugăm ca el să se sfințească? Și cum se potrivește aceasta? Nu este oare El izvorul sfințeniei? Nu se sfințesc de către El toate cele din cer și cele de pe pământ? Și atunci cum ne poruncește acum să sfințim Numele Lui?

Numele lui Dumnezeu e în sine însuși sfânt și preasfânt și izvor de sfințenie și, de-abia ce este numit, sfințește toate

lucrurile pentru care este numit, și nu primește nicio creștere sau micșorare a sfințeniei lui. Dar Dumnezeu vrea și iubește ca Numele Său să fie slăvit și de toate făpturile Lui, precum zice Prorocul și Psalmistul David: „Bindecuvântați pe Domnul toate lucrurile lui!” (*Ps 102, 22*). Și aceasta o cere nu atât pentru El Însuși, cât pentru ca acestea să fie sfințite și slăvite de El. De aceea se cade ca orice facem, toate să fie spre slava lui Dumnezeu, potrivit Apostolului care zice: „Deci fie că mâncați, fie că beți, fie faceți orice altceva, toate faceți-le spre slava lui Dumnezeu!” (*1 Co 10, 31*), ca să fie slăvit Numele lui Dumnezeu și de noi.

El este însă sfințit atunci când facem fapte bune și sfinte, precum sfântă e și credința noastră. Și atunci văzând oamenii conduita noastră bună, credincioșii vor slăvi pe Dumnezeu Care ne dă înțelepciune și putere să lucrăm binele, iar necredincioșii vor veni la cunoașterea adevărului, văzând că faptele noastre întăresc credința noastră, precum ne poruncește Domnul zicând: „Așa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, ca să vadă faptele voastre cele bune și să slăvească pe Tatăl vostru Cel din ceruri” (*Mt 5, 16*). Așa cum, din contră, din pricina noastră este El blasfemiât între păgâni, potrivit Apostolului: „Din pricina voastră Numele lui Dumnezeu este blasfemiât între păgâni precum este scris” (*Rm 2, 24; Is 52, 5*); lucru care are mare osândă și o primejdie cumplită, fiindcă oamenii, și mai ales necredincioșii, cred că așa ne poruncește să facem Dumnezeu. De aceea, ca să nu-I facem lui Dumnezeu ocară și necinste, iar nouă osândă veșnică, se cade să ne îngrijim ca, împreună cu dreapta-credință, buna-cinstire să avem și o viață și o conduită virtuoaase.

Iar o viață virtuoaasă înseamnă să săvârșim poruncile lui Hristos, precum spune El Însuși: „Dacă Mă iubiți, veți păzi poruncile Mele” (*In 14, 15*); înseamnă ca iubirea pe care o avem față de El să se arate din păzirea poruncilor Lui și credința să se întărească. Fiindcă zice dumnezeiescul Hristostom: „Dacă nimeni nu poate să spună că Iisus este Domn decât în Duhul Sfânt (*1 Co 12, 3*), cu atât mai mult nu va putea ține credința sigură și înrădăcinată decât în Duhul

Sfânt; dar cum vom putea să atragem ajutorul Duhului și să-L convingem să rămână la noi? Prin fapte bune și o viață aleasă. Căci așa cum candela ține lumina prin untdelemn și, dacă acesta se mistuie, se stinge și aceea, tot așa și atunci când în noi sunt fapte bune și milostenie multă, harul Duhului se revarsă din suflet, flacăra lui se menține ca de la un untdelemn; dar dacă acesta din urmă nu este, ea se duce și pleacă... Să ținem focul Duhului printr-o iubire de oameni îmbelșugată și o milostenie intensă, ca să nu naufragiem în credință; căci credința are nevoie de ajutor și de rămânerea Duhului, ca să rămână neclintită, iar ajutorul Duhului obișnuiește să rămână în noi printr-o viață curată și o conduită aleasă. Astfel încât, dacă vom voi să avem credință înrădăcinată, trebuie să avem și o conduită curată care convinge Duhul să rămână și să mențină puterea ei; căci nu se poate, nu, ca acela care are o viață necurată să nu se clatine în credință. Și ca să învățați că acest lucru e adevărat și că faptele rele vatămă tăria credinței, ascultă ce spune Pavel lui Timotei scriind: «Luptă lupta cea bună având credință și conștiință bună (iar conștiința bună vine dintr-o viață bună și din fapte bune), pe care unii lepădându-le, au naufragiat în credință» (1 Tim 1, 18-19), și, iarăși, altundeva: «Rădăcina tuturor relelor e iubirea de arginți, pe care unii poftind-o s-au depărtat de credință» (1 Tim 6, 10). Ai văzut că și aceia au naufragiat și aceștia s-au depărtat din această pricină, fiindcă unii au lepădat conștiința bună, iar alții au îmbrățișat iubirea de arginți? Lucruri la care chibzuind întocmai, să ne îngrijim de o conduită aleasă, ca să avem o dublă plată: pe una, pregătită de premiarea faptelor, iar, pe alta, de tăria în credință; căci ceea ce este hrana pentru trup, aceasta este conduita pentru credință. Și așa cum firea trupului nostru nu s-ar putea întări fără hrană, tot așa nici credința nu s-ar putea întări fără fapte bune, «căci credința fără fapte este moartă» (Iac 2, 26)⁵. Pentru că mulți se bucurau de credință și erau creștini, dar fiindcă n-au avut fapte bune potrivite credin-

⁵ IOAN HRISOSTOM, *La: Având același Duh*, om. 1; PG 51, 276-281.

ței, au căzut din mântuire. Noi să ne îngrijim însă de amândouă: și de credință și de faptele bune, ca să putem spune fără teamă și celelalte cuvinte ale rugăciunii:

3. Vină Împărăția Ta!

Pentru că firea omenească s-a făcut roabă de bunăvoie omorătorului de oameni diavol, de aceea Domnul ne poruncește să chemăm pe Dumnezeu și Tatăl nostru să ne elibereze de amara tiranie a diavolului. Iar în alt chip aceasta nu se face decât dacă vine Împărăția lui Dumnezeu la noi, adică Duhul Sfânt, ca să izgonească de la noi pe vrăjmașul tiran și să se înstăpânească la noi. Căci dacă este un lucru potrivit ca cei desăvârșiți să ceară Împărăția lui Dumnezeu și Tatăl, fiindcă au ajuns la desăvârșirea vârstei duhovnicești, câți însă, ca mine, avem împunsătura conștiinței n-am putea nici măcar să ne deschidem gura să cerem unele ca acestea, ci se cade să chemăm pe Dumnezeu să trimită pe Duhul Sfânt să ne lumineze și împuternicească spre voia Lui cea sfântă și spre faptele pocăinței, fiindcă spune cinstitul Înainte-mergător [și Botezător Ioan]: „Pocăiți-vă” ca niște păcătoși, „căci s-a apropiat Împărăția cerurilor!” (Mt 3, 2). Ca și cum ne-ar spune: Oameni buni, pocăiți-vă pentru relele pe care le faceți, și pregătiți-vă să primiți Împărăția cerurilor, adică pe Însuși Fiul Unul-Născut și Cuvântul lui Dumnezeu, Care vine să stăpânească și să mântuiască lumea întreagă!

De aceea se cade să spunem după dumnezeiescul Maxim⁶: „Să vină Duhul Tău Cel Sfânt să ne curățească cu totul, sufletește și trupește”, ca să ne facem sălaşuri vrednice să primim întreaga Sfântă Treime, ca Dumnezeu să împărățească pe mai departe în noi, adică în inimile noastre, precum este scris: „Împărăția lui Dumnezeu este înăuntrul nostru” (Lc 17, 21), și altundeva: „Eu și Tatăl Meu vom veni și ne vom face sălaş la el” (In 14, 23), adică la cel ce iubește poruncile Mele. Și să nu mai sălășluiască și să împărățească

⁶ MAXIM MĂRTURISITORUL, *Tâlcuire la „Tatăl nostru”*; PG 90, 844; trad. rom. p. 262.

în noi păcatul, precum zice Apostolul: „Deci să nu mai împărătească păcatul în trupul vostru mort, ca să ascultați de el în poftele lui” (*Rm 6, 12*). Și așa, făcuți puternici de venirea Duhului Sfânt, să facem voia lui Dumnezeu și Tatăl nostru ceresc și să spunem fără rușine în rugăciune:

4. Facă-se voia Ta precum în cer așa și pe pământ!

Alt lucru mai fericit și mai pașnic nu este nici în cer, nici pe pământ decât să facă cineva voia lui Dumnezeu. Lucifer era în cer, dar nevoind să facă voia lui Dumnezeu, a fost prăvălit în iad. Adam a fost în rai, cinstit ca împărat de toată creația, dar fiindcă n-a păzit porunca dumnezeiască, a căzut într-o nenorocire extremă. Așadar, tot cel ce nu vrea să facă voia lui Dumnezeu e în general mândru. De aceea pe drept cuvânt îi blestemă prorocul David pe unii ca aceștia spunând: „Certat-ai pe cei mândri; blestemați sunt cei ce se abat de la poruncile Tale” și: „Cei mândri au făcut fărădelegi foarte” (*Ps 118, 21. 51*). Prin aceasta prorocul arată că pricina fărădelegii este mândria și, iarăși, pricina mândriei e fărădelegea. De aceea, e cu neputință să găsească cineva vreun om smerit între cei fărădelege și, iarăși, e cu neputință să se găsească un om care să păzească legea între cei mândri, fiindcă mândria e începutul și sfârșitul oricărei răutăți.

Voia lui Dumnezeu e să ne eliberăm de cele rele și să facem cele bune, precum spune același proroc: „Abate-te de la rău și fă binele!” (*Ps 33, 13*). Iar bune sunt cele de care dau mărturie Sfânta Scriptură și Sfinții Bisericii în parte, iar nu câte le spune fără minte fiecare, lucruri care de multe ori sunt vătămătoare și duc pe om spre pierzanie.

Dacă însă vom umbla după obiceiul lumii și în acord cu poftele fiecăruia, noi, creștinii, nu ne vom deosebi de oamenii aceia care erau pe vremea anarhiei, cum stă scris în cartea Judecătorilor: „Fiecare făcea ce era drept în ochii lui, pentru că nu era împărat în zilele acelea” (*Jd 21, 25*).

De aceea și când evreii au vrut să-L omoare pe Domnul din invidia lor, Pilat a vrut să-L elibereze, fiindcă nu găsea în el nicio vină de moarte. Dar aceia au răspuns și i-au zis:

„Noi avem lege, și după legea noastră trebuie să moară, pentru că s-a făcut pe Sine Fiu al lui Dumnezeu” (*In* 19, 7). Zicând acestea mințeau, fiindcă unde se găsește în Lege că trebuie să moară cine vrea să se numească pe sine însuși Fiu al lui Dumnezeu, când dumnezeiasca Scriptură îi numește pe oameni dumnezei și fii ai lui Dumnezeu? „Eu am zis: dumnezei sunteți toți și fii ai Celui Preaînalt” (*Ps* 81, 6). Deci mințeau atunci când ziceau „avem Lege”, fiindcă nu există o astfel de lege.

Vezi, iubitule, că au făcut drept lege invidia și răutatea lor? Iar despre unii ca aceștia Înțelepciunea lui Solomon spune: „Puterea noastră să fie lege și să vânam pe cel drept” (*Sol* 2, 11–12). Și chiar dacă Legea și Prorocii au scris că Hristos va veni să Se întrupeze și să moară pentru viața și mântuirea lumii, dar nu după intenția acelor nelegiuți.

Prin urmare, ca să nu pățim și noi ceva asemănător, să fim cu luare-aminte la poruncile Domnului nostru și să nu umblăm în afara celor scrise. „Și poruncile Lui nu sunt grele”, precum zice Evanghelistul Ioan (*1 In* 5, 3). Dar pentru că Domnul a făcut pe pământ fără știrbire voia Tatălui, de aceea se cade să-L chemăm să ne dea și nouă putere și să ne lumineze, ca să facem și noi sfânta Lui voie, așa cum o fac Sfinții Îngeri în cer; căci „fără El nu putem face nimic” (*In* 15, 5). Așa cum îngerii se supun fără contradicție tuturor poruncilor dumnezeiești, așa se cade ca toți oamenii să ne supunem voii dumnezeiești care se cuprinde în dumnezeieștile Scripturi, ca să fie pace pe pământ între oameni, așa cum este în cer între îngeri (cf. *Lc* 2, 14), și ca să-I putem spune cu îndrăzneală:

5. Pâinea noastră cea spre ființă dă-ne-o nouă astăzi!

În trei feluri se numește pâinea „spre ființă”. Și pentru ca să știm când ne rugăm ce fel de pâine să cerem de la Dumnezeu și Tatăl, să vedem deosebirea fiecăreia. Mai întâi, „pâine spre ființă [*arton epiousion*]” se numește această pâine obișnuită, hrana trupească, care se amestecă în ființa trupului nostru ca trupul să crească și să aibă putere, ca să nu moară. De aceea, nu se cade să cerem mâncărurile care

sunt spre desfătarea și dulceața trupului, despre care Apostolul Iacob zice: „Cereți, și nu primiți, pentru că cereți rău, ca să cheltuiți în plăcerile voastre” (Iac 4, 3); și iarăși: „V-ați desfătat pe pământ și v-ați dezmiertat, hrăniți-vă inimile voastre în ziua junghierii” (5, 5). Dar și Domnul spune: „Luați aminte la voi înșivă, să nu se îngreuneze inimile voastre de mâncare și băutură și de grijile vieții, și pe neașteptate să vină peste voi ziua aceea” (Lc 21, 34). De aceea, se cuvine să cerem numai hrana necesară, fiindcă Domul, având îngăduință față de neputința noastră, ne poruncește să căutăm numai pâinea cea spre ființă, și nu cele prisositoare; căci atunci n-ar fi trebuit să spună: dă-ne-o nouă astăzi, fiindcă „astăzi”, explică dumnezeiescul Hrisostom, înseamnă întotdeauna. De aceea locul e forțat.

Dumnezeiescul Maxim numește trupul prieten al sufletului⁷; suflet pe care grăitorul în pilde [Solomon] îl povățuiește să nu se îngrijească de trup cu amândouă picioarele, adică să nu aibă multă grijă de el, ci numai cu un picior (cf. Pr 25, 17), și aceasta, iarăși, de puține ori, ca să nu se întâmpale să se ghiftuiască și să se scoale asupra sufletului și să facă aceleași rele pe care ni le fac demonii, vrăjmașii noștri.

Să ascultăm și pe Apostolul care spune: „Având hrană și îmbrăcăminte, să ne mulțumim cu acestea; căci cei ce vor să se îmbogățească, aceia cad în ispită și în cursă și în multe pofte nebunești și vătămătoare, care-i cufundă pe oameni în ruină și pierzanie” (1 Tim 6, 8–9)⁸.

Dar ar putea spune cineva că, întrucât Domnul ne poruncește să cerem hrana necesară de la Dumnezeu, pot să șed fără grijă și trândav așteptând de la Dumnezeu să-mi dea să mănânc. Unuia ca acesta îi răspundem că una este grija și îngrijorarea și alta munca sau lucrul. Grija este o împrăștiere și o tulburare a minții pentru multe (Lc 2, 41),

⁷ MAXIM MĂRTURISITORUL, *Quaestiones et dubia* 82 și 143.

⁸ Aceasta nu înseamnă că toată viața trebuie să aibă cineva aceeași haină și acoperământ, ci când se strică cel folosit, să-și facă altele [n. ed. grec S. Schinas].

dar munca înseamnă ca cineva să lucreze, adică să semene, sau să practice un meșteșug. Dar omul nu trebuie să-și facă griji și să-și ocupe mintea, ci trebuie să-și aibă întreaga nădejde și grijă numai spre Dumnezeu, potrivit prorocului David care spune: „Aruncă spre Domnul grija ta, și El te va hrăni” (Ps 44, 23). Iar dacă-și va pune cineva nădejdea în lucrul mâinilor lui, în ostenele lui sau în oameni, să-l audă pe prorocul Moise care spune în Lege: „Tot ce umblă pe mâini e necurat, și tot ce are picioare multe e necurat, și tot ce umblă pentru totdeauna pe patru picioare e necurat” (Lv 11, 23. 27); cu alte cuvinte, cine nădăjduiește în mâinile lui e necurat, cine are multe griji e și el necurat, iar cine umblă pentru totdeauna pe patru picioare și acela e necurat. Potrivit Sfântului Nil, umblă pe mâinile lui cel care-și are toată nădejdea în mâini, adică în lucrurile mâinilor lui și în meșteșugul lui; umblă pe patru picioare oricine își pune nădejdea în lucrurile simțite și-și are mintea ținută de grija lor; iar cel ce are multe picioare e cel ce e ținut din toate părțile de cele trupești și tot cel ce le îmbrățișează cu cele două mâini ale lui și cu toată puterea lui: „Pe mâini umblă cel ce se sprijină pe mâini și-și are toată nădejdea în ele. Pe patru picioare umblă cel ce se încrede în lucrurile simțite și-și târăște partea conducătoare [a sufletului, mintea] în îndeletnicirea neconținută cu ele. Iar pe mulțime de picioare umblă cel ținut cu totul de cele trupești”⁹. Iar prorocul Ieremia blestemă un asemenea om, zicând: „Blestemat fie omul care-și pune nădejdea în om, se sprijină pe un trup omenesc, și a cărui inimă se depărtează de Domnul. Și binecuvântat fie omul care se încrede în Domnul și nădejdea lui va fi Domnul” (Ir 17, 5. 7).

Oameni buni, de ce ne tulburăm în deșert? Drumul vieții noastre e scurt, precum spune prorocul David lui Dumnezeu: „Iată, cu palma ai măsurat zilele mele și viața mea e ca nimic înaintea Ta. Toate sunt deșertăciuni; tot omul viu. Ca o umbră trece omul, și în deșert se tulbură. Strânge comori, și nu știe pentru cine le adună” (Ps 38, 6-7).

⁹ NIL ASCETUL, *Cuvânt ascetic* 14; PG 79, 736.

Vino-ți în minți, omule, și nu mai alerga ca un nebun toată ziua în multe griji și, iarăși, nu ședea noaptea socotindu-ți dobânzile și profiturile, și așa aproape întreaga viață îți va trece în socotelile Mamonei, adică ale bogăției nedrepte, și nici măcar un ceas nu vei găsi îngăduință să te gândești la păcatele tale și să plângi. Nu-L auzi pe Domnul Care zice: „Nimeni nu poate sluji la doi stăpâni” și: „Nu puteți sluji și lui Dumnezeu și lui Mamona” (Mt 6, 24). Iar despre sămânța care a căzut între spini, nu auzi că spune că s-a înăbușit și n-a mai adus niciun rod (Mt 13, 7. 22)? Și anume Cuvântul lui Dumnezeu a căzut între grijile și îngrijorările bogăției și n-a mai adus niciun rod de mântuire. Nu vezi pe cutare sau cutare bogat, care au făcut și ei asemenea câte le faci și tu, până ce și-a adunat bogăție multă, după care Dumnezeu a suflat-o din mâinile lor și au pierdut-o, iar împreună cu ea și-au pierdut și mintea lor, și acum umblă ieșiți din minți ca niște demonizați? Și pe drept cuvânt pătesc aceasta, fiindcă au avut bogăția drept Dumnezeu și și-au avut mintea ținută de ea. Prin urmare, când dumnezeul lor a fugit, a luat cu el și mintea lor. Ascultă, omule, pe Domnul Care spune: „Nu vă adunați comori pe pământ, unde molia și neghina le mănâncă, și unde hoții le sapă și fură” (Mt 6, 19). Iar aceasta se cade să o faci, ca să nu auzi de la Domnul acel glas vrednic de milă pe care l-a spus bogatului: „Nebunule, în noaptea asta îți voi cere sufletul, iar cele pe care le-ai pregătit ale cui vor fi?” (Lc 12, 6). Să venim la Dumnezeu și Tatăl și să ne aruncăm spre El toată grija vieții noastre, și El Se va îngriji de noi, cum spune corifeul Apostolului Petru; și să ne apropiem de El, cum ne strigă și Prorocul zicând: „Apropiati-vă de El și vă veți lumina, și fețele voastre nu se vor rușina” (Ps 33, 6), pentru că am rămâne, chipurile, lipsiți de ajutor. Iată cu ajutorul lui Dumnezeu cele pe care le-am spus despre primul fel al pâinii celei „spre ființă”.

În al doilea rând, „pâine spre ființă” e cuvântul lui Dumnezeu, precum spune dumnezeiasca Scriptură: „Nu numai cu pâine va trăi omul, ci cu tot cuvântul care iese din gura lui Dumnezeu” (Dt 8, 3; Mt 4, 4). Iar cuvânt al lui Dumne-

zeu e dumnezeiasca Scriptură, Veche și Nouă. Din această Scriptură au scos ca dintr-un izvor toți Sfinții Bisericii și Dascăli ai Bisericii noastre, care ne adapă cu apele preacurate ale de Dumnezeu insuflății lor învățături, ale căror învățături și scrieri se cade să le primim ca pe o pâine spre ființă, ca să nu moară sufletul nostru de foamea cuvântului vieții, înainte să moară trupul, cum a pățit-o Adam fiindcă a călcat porunca dumnezeiască.

Câți însă nu numai că nu vor să asculte ei înșiși cuvântul lui Dumnezeu, dar îi împiedică și pe alții, fie prin cuvinte, fie prin răul lor exemplu; asemenea și câți nu numai că nu conlucrează la facerea de școli și la alte lucruri asemănătoare prin care să progreseze copiii creștinilor, ci îi împiedică pe cei ce vor să ajute la aceasta; dar și acei preoți care sunt nepăsători și nu-i învață pe enoriașii lor cele trebuincioase spre mântuire; și, pe lângă aceștia, acei arhierei care nu numai că nu învață turma lor poruncile lui Dumnezeu și celelalte lucruri necesare spre mântuire, dar prin viața lor rea se fac poticneli și pricini de pierzanie pentru creștinii mai simpli, toți aceștia vor moșteni „vai”-urile adresate fariseilor și cărturarilor, fiindcă închid Împărăția lui Dumnezeu înaintea oamenilor, și nici ei nu intră în ea, nici pe cei ce caută să intre nu-i lasă (*Mt 23, 13-14; Lc 12, 42-47*). De aceea, ca niște economi răi vor fi lipsiți de conducerea poporului. Se cade dar ca și învățătorii care îi învață pe copiii creștinilor să-i învețe mai mult în buna purtare. Căci ce folos e dacă învață cineva gramatica și celelalte învățături filozofice, după care ajunge stricat? Ce folos i-ar putea ele aduce? Sau ce progres ar putea face unul ca acesta, fie în cele duhovnicești, fie în cele civile? Cu siguranță nici unul.

De aceea, ca să nu ne spună și nouă Dumnezeu aceleași cuvinte pe care le-a spus evreilor prin gura prorocului Amos: „Iată, vin zile, și voi trimite foame pe pământ, nu foame de pâine, nici sete de apă, ci foame să asculte cuvântul lui Dumnezeu” (*Am 8, 11*), lucru pe care aceia l-au pățit până la urmă din pricina alegerii lor libere nepocăite; ca să nu ne spună deci și nouă asemenea cuvinte și să ni se întâmple și nouă un asemenea necaz plin de cea mai mare nefericire,

să ne deșteptăm toți din greuul somn al nepăsării și să ne hrănim, pe cât se poate, cu cuvântul și învățătura lui Dumnezeu, ca să nu moară sufletul nostru de moartea cea mai amară și veșnică. Acesta e cel de-al doilea fel de pâine spre ființă, care e cu atât mai necesar decât primul, pe cât mai necesară decât viața trupului e viața sufletului.

În al treilea rând, „pâine spre ființă” e Trupul și Sângele Domnului, care se deosebește tot atât de mult de cuvântul lui Dumnezeu, pe cât se deosebește soarele de raza lui. În dumnezeiasca Împărțășire întreg Dumnezeu-omul intră, se amestecă și se frământă cu omul întreg, luminează, strălucește și sfințește ca un Soare toate puterile și simțirile sufletești și trupești ale omului și le preschimbă din stricăciune în nesticăciune. De aceea, în sens principal și prin excelență se numește „Pâine spre ființă” cuminecarea dumnezeiască cu preacuratul Trup și Sânge al Domnului nostru Iisus Hristos, fiindcă ea păstrează și menține ființa sufletului și-i dă putere să facă poruncile Stăpânului și orice altă virtute. Aceasta e adevărata hrană a sufletului și a trupului, precum spune Domnul: „Trupul Meu e adevărata hrană și Sângele Meu e adevărată băutura” (In 6, 55).

Iar dacă se îndoiește cineva că „pâine spre ființă” se numește Trupul Domnului, să audă ce spun despre acesta Sfinții Dascăli ai Bisericii noastre. Dumnezeiescul luminător Grigorie al Nyssei spune: „De își vine cineva în sine însuși ca fiul risipitor; de dorește cineva hrana pârintească; de aleargă cineva înapoi spre masa bogată, în care e multă pâine spre ființă, care îi hrănește pe cei tocmiți la lucru de Domnul, iar aceștia sunt cei ce lucrează via Domnului întru nădejdea făgăduinței”¹⁰ ca să ia drept răsplată a lor Împărăția cerurilor.

Sfântul Isidor Pelusiotul spune: „Rugăciunea pe care a învățat-o Domnul n-are nimic pământesc, ci toate ale ei sunt cerești și privesc folosul sufletului, chiar și ceea ce pare a fi un lucru mic și simțit; și unor bărbați înțelepți li s-a părut că ea s-a spus mai cu seamă despre cuvântul dum-

¹⁰ GRIGORIE AL NYSSSEI, *Cuvânt la hirotonia sa*; PG 46, 548.

nezeiesc care hrănește sufletul netrupesc și se amestecă și întră oarecum în ființa lui; de aceea se numește pâine spre ființă, întrucât numele ființă se potrivește mai degrabă sufletului decât trupului”¹¹.

Dumnezeiescul Chiril al Ierusalimului spune: „Pâinea comună nu este spre ființă, dar această pâine sfântă e spre ființă în loc de a spune că alcătuiește ființa sufletului; această pâine se dă în toată alcătuirea ta spre folosul trupului și al sufletului”¹².

Dumnezeiescul Maxim spune: „Purtându-ne potrivit rugăciunii vom primi ca pe o pâine spre ființă și vie spre întoarcerea sufletelor noastre și paza bunei deprinderi a lucrurilor bune dăruite pe Cel ce spune: «Eu sunt Pâinea Care S-a pogorât din cer și dă viață lumii» (In 6, 51) făcându-se în chip proporțional toate nouă, celor ce ne hrănim din ea prin virtute și înțelepciune”¹³.

Ioan Damaschinul spune: „Această Pâine e pârga Pâinii viitoare Care e spre ființă; căci expresia «spre ființă» o arată fie pe cea viitoare, adică a veacului viitor, fie pe cea luată spre păstrarea ființei noastre; fie într-un caz, fie în altul, e vorba evident de Trupul Domnului”¹⁴.

Pe lângă aceștia și sfințitul Teofilact [al Ohridei] zice: „Trupul lui Hristos e pâinea cea spre ființă din care ne rugăm să ne împărtășim fără osândă”¹⁵.

Iar fiindcă Părinții spun că „pâine spre ființă” se numește Trupul Domnului ei nu desființează pâinea obișnuită care se dă spre menținerea trupului nostru, fiindcă și aceasta este un dar al lui Dumnezeu și nicio mâncare nu e disprețuită și respinsă, potrivit Apostolului, dacă se ia și se mănâncă cu mulțumire adusă lui Dumnezeu (1 Tim 4, 4). Dar

¹¹ ISIDOR PELUSIOTUL, *Epistole* II, 281; PG 78, 712.

¹² CHIRIL AL IERUSALIMULUI, *Cateheza mistagodică* 5, 15; PG 33, 1120.

¹³ MAXIM MĂRTURISITORUL, *Tâlcuire la „Tatăl nostru”*; PG 90, 896–897.

¹⁴ IOAN DAMASCHINUL, *Expunerea exactă a credinței ortodoxe* [Dogmatica IV, 14]; PG94, 1152.

¹⁵ TEOFILACT AL OHRIDEI, *Tâlcuire la Matei 6*; PG 123, 205.

fiindcă această pâine obișnuită se numește în sens impropriu, nu principal, „spre ființă”, întrucât ea dă putere doar trupului, nu și sufletului, iar în sens principal și general se numește „pâine spre ființă” Trupul Domnului și Cuvântul lui Dumnezeu, fiindcă ele dau putere și sufletului și trupului, cum s-a întâmplat în diferite timpuri cu mulți, ca de pildă cu prorocul Moise care a postit 40 de zile și 40 de nopți fără să mănânce hrană trupească, asemenea și prorocului Ilie care a postit 40 de zile; iar în harul nou foarte mulți sfinți au trăit de multe ori multe zile numai cu Cuvântul lui Dumnezeu și Sfânta Cuminecătură; de aceea noi, câți ne-am învrednicit să primim nașterea din nou duhovnicească prin dumnezeiescul Botez, e necesar să mâncăm încontinuu cu dragoste fierbinte și inimă zdrobită această hrană duhovnicească, ca să ducem o viață duhovnicească și să ne păzim nevătămați de otrava șarpelui spiritual, diavolul. Fiindcă și Adam, dacă ar fi mâncat din această hrană, n-ar fi murit cu dubla moarte a sufletului și a trupului (*Dt 4, 24*).

Dar această pâine duhovnicească trebuie să o mâncăm nu fără o pregătire, fiindcă Dumnezeu nostru se numește foc mistuitor (*Evr 12, 29*). Iar pe cei ce mănâncă Trupul Domnului și beau preacuratul Său Sânge cu conștiință curată și mărturisire adevărată, îi curățește, strălucește și sfințește; dar vai de cei care se cuminecă cu nevrednicie, nemărturisii, pentru că sfânta Cuminecătură arde și distruge sufletele și trupurile lor, cum a pățit cel care a intrat la nuntă fără să aibă haină de nuntă, după cum spune Evanghelia (*Mt 22, 11-12*), adică fără fapte și roade vrednice de pocăință.

Și, iarăși, câți ascultă cântece satanice, vorbiri nebunești, flecăreli și alte lucruri de răs asemănătoare, nu sunt vrednici să audă cuvântul lui Dumnezeu. Cum și câți trăiesc în păcate nu pot nici ei să se împărtășească și desfăteze de viața nemuritoare care se dă prin dumnezeiasca Cuminecătură, fiindcă puterile lor sufletești sunt omorâte de acul păcatului. Fiindcă așa cum măduarele omului primesc viața de la suflet, în măsura în care ele pot primi puterea vieții,

dar dacă un mădular putrezește sau se usucă, atunci nu mai primește viața, fiindcă puterea de viață nu mai trece în mădularele moarte, așa și sufletul e viu întrucât primește puterea de viață de la Dumnezeu, dar dacă păcătuiește și nu se mai face receptiv la puterea vieții, atunci nenorocitul suflet moare cu moartea sufletească, iar după o vreme moare și trupul, și omul nenorocit pierе întreg în osânda veșnică.

Am vorbit, așadar, și despre al treilea și ultimul fel de „pâine spre ființă”, care e tot atât de necesară și folositoare pentru noi, pe cât de necesar și folositor este pentru noi și Sfântul Botez. Se cade de aceea să alergăm frecvent [*sychna*] la dumnezeieștile Taine să ne împărtășim din această Pâine spre ființă pe care o cerem de la Dumnezeu și Tatăl nostru cu frică și dragoste până când Aceasta e cerută „astăzi”.

Iar „astăzi” înseamnă trei lucruri. Mai întâi, înseamnă în fiecare zi; în al doilea rând, întreaga viață a fiecărui om; iar în al treilea rând, întreg acest veac de acum caracterizat de numărul șapte. În veacul viitor nu mai e „azi” și „mâine”, ci întreg veacul acela va fi o singură zi veșnică. Prin urmare, știind Domnul că în iad nu mai e pocăință și că e cu neputință să nu greșim ca oameni după Botez, de aceea ne învață să spunem către Dumnezeu și Tatăl nostru:

6. Și ne lasă nouă datoriile noastre [*ta opheilēmata*], precum și noi lăsăm datornicilor [*opheiletais*] noștri!

Fiindcă mai sus s-a referit la Sfânta Pâine a Sfintei Cuminăcături, ca să nu îndrăznească fiecare să se împărtășească pur și simplu și la întâmplare, fără pregătire, de aceea ne spune acum că trebuie mai întâi să ne împăcăm cu Dumnezeu și cu frații noștri, și abia atunci să venim la dumnezeieștile Taine, cum spune în altă parte: „Deci dacă aduci darul tău la jertfelnic, și acolo îți aduci aminte că fratele tău are ceva împotriva ta, lasă acolo darul tău înaintea jertfelnicului și du-te mai întâi de te împacă cu fratele tău, și apoi venind adu darul tău” (*Mt 5, 23*).

Pe lângă acestea, cu aceste cuvinte ale rugăciunii Domnul face alte trei lucruri. Mai întâi, îi îndeamnă pe cei virtuoși să se smerească, cum spune în altă parte: „Așa și voi, când

faceți toate cele poruncite vouă, spuneți: slugi netrebnice suntem, am făcut ce trebuia să facem” (*Lc 17, 10*). În al doilea rând, îi sfătuiește pe cei ce păcătuiesc după Botez să nu cadă în deznădejde. Și, în al treilea rând, arată prin aceasta că vrea și iubește să avem milă și îndurare unii față de alții, fiindcă nimic altceva nu-l face pe om asemenea lui Dumnezeu ca îndurarea milostivă [până în măruntaie].

De aceea, așa cum vrem să fie față de noi Dumnezeu, la fel trebuie să ne purtăm și noi față de frații noștri. Și să nu spună cineva despre cutare că mi-a greșit mult și nu pot să-l iert. Căci dacă ne gândim că toate cele în care cădem în fiecare zi, ceas și clipă față de Dumnezeu și El ne iartă, ele sunt atât de multe și incomparabil mai mari decât greșelile fraților noștri, încât dreptatea lui Dumnezeu a vrut să le asemene cu zece mii de talanți, iar pe cele ale fraților noștri cu o sută de dinari (*Mt 18, 24, 28*), care sunt nimic față de ale noastre. Astfel încât, dacă îi iertăm pe frații noștri în lucrurile puține și mici în care cad față de noi, nu numai din buze cum obișnuiesc cei mulți, dar din toată inima noastră, cu siguranță și Dumnezeu ne va ierta lucrurile mari și nenumărate în care cădem față de El. Iar dacă nu iertăm greșelile fraților noștri, nu vom avea niciun folos din celelalte virtuți câte socotim că le facem. Și ce spun că nu vom avea niciun folos din virtuțile noastre? Nici măcar păcatele noastre nu putem să facem să ne fie iertate, precum hotărăște Domnul zicând: „Dacă nu veți ierta oamenilor greșelile lor, nici Tatăl Cel Ceresc nu vă va ierta greșelile voastre” (*Mt 6, 14-15*); și iarăși: „Slugă vicleană, toată datoria aceea ți-am iertat-o fiindcă m-ai rugat. Nu se cădea oare ca și tu să ai milă de cel împreună slugă cu tine, precum și eu am avut milă de tine? Și mâniindu-se stăpânul lui, l-a dat pe mâna chinuitorilor până ce-i va plăti toată datoria. Tot așa și Tatăl Meu Cel Ceresc vă va face vouă, dacă nu veți ierta fiecare fratelui său greșelile lui din inimile voastre” (*Mt 18, 32-35*).

Mulți spun că păcatele se iartă prin Sfânta Cuminecătură, alții însă împotrivindu-se spun că nu așa se iartă ele, ci numai prin mărturisire. Noi însă spunem că pentru ierta-

rea păcatelor e necesară și pregătirea prin mărturisire și satisfacere, precum și întrebuițarea Sfintei Împărtășanii sau a Sfintei Cuminecături, fiindcă n-am putea să atribuim totul nici uneia, nici alteia. Dar, așa cum după ce o pată murdară e spălată, e nevoie și de căldura soarelui ca să se uște de apă și umezeală, căci dacă rămâne udă putrezește și omul nu poate să o mai poarte; sau așa cum o rană, după ce e curățită de puroi și sunt tăiate părțile putrezite, nu poate să dispară fără alifie, în același chip nici păcatul, după ce e spălat și curățit prin mărturisire iar putreziciunea lui e tăiată prin satisfacere, ca să se uște desăvârșit și să se vindece are nevoie ca de o alifie de dumnezeiasca Împărtășanie; fiindcă altfel iarăși vine la starea dintâi, și cele de pe urmă ale omului se fac mai rele decât cele dintâi, cum spune Domnul (*Mt 12, 45*).

De aceea e necesar să ne curățim mai înainte pe noi înșine de orice întinăciune prin mărturisire și, mai cu seamă, de ținerea de minte a răului, și atunci să ne apropiem de dumnezeieștile Taine. Fiindcă, așa cum iubirea e plinirea și desăvârșirea întregii legi, tot așa și ținerea de minte a răului și ura sunt desființarea și suprimarea întregii legi și a toată virtutea. Vrând să arate răutatea ținării de minte a răului, înțeleptul grăitor în proverbe spune: „Căile celor ce țin minte răul sunt spre moarte” (*Pr 12, 28*); și iarăși: „Cine ține minte răul e un nelegiuit” (*21, 24*). Această amară drojdie a ținării de minte a răului a avut-o și nefericitul Iuda și de aceea, când a luat pâinea, atunci în acela a intrat Satana (*In 13, 27*). Să ne temem, fraților, de osânda și pedeapsa ținării de minte a răului și să iertăm pe frații noștri, dacă ne greșesc, nu numai atunci când vrem să ne cuminecăm, ci întotdeauna, cum ne poruncește Apostolul zicând: „Soarele să nu apună peste furia voastră”; și iarăși: „Nu dați loc diavolului” (*Ef 4, 26–27*), ca să putem spune cu îndrăzneală lui Dumnezeu și celelalte cuvinte ale rugăciunii:

7. Și nu ne duce pe noi în ispită/încercare [*peirasmon*]

Domnul ne îndeamnă aici să-L chemăm pe Dumnezeu și Tatăl nostru să nu ne ducă în ispită. Iar Prorocul Isaia spune

ca în numele lui Dumnezeu așa: „Eu Cel ce am alcătuit lumina și am făcut întunericul, Cel ce fac pacea și zidesc cele rele” (Is 46, 7). Și Prorocul Amos spune în chip asemănător: „Va fi oare răutate în cetate, pe care să n-o fi făcut Dumnezeu?” (Am 3, 6).

Din aceste cuvinte mulți dintre cei neînvățați și neîntăriți cad în diferite gânduri cu privire la Dumnezeu. Cum că Dumnezeu ne-ar arunca, chipurile, în ispită/încercare. De aceea Apostolul Iacob ne dezleagă nedumerirea zicând: „Nimeni să nu zică, atunci când e ispitit/încercat, că este ispitit de la Dumnezeu, căci Dumnezeu nu este ispitit de rele și El Însuși nu ispitește pe nimeni; ci fiecare este ispitit atunci când e tras și momit de însăși fapta sa” (Iac 1, 13-14), deci fiecare e ispitit plecând de la voința lui.

Ispitele/încercările se fac oamenilor în două moduri. Unul prin plăcere, și de aceea el se face cu voia noastră și conlucrarea demonilor, iar altul prin întristare și chin, și de aceea ni se pare amar, fiindcă se face fără voia noastră și cu conlucrarea diavolului.

Aceste două moduri de ispite/încercări le-au urmat cu fapta evreii. Și fiindcă ei alegeau cu voia lor ispita/încercarea prin plăcere și de aceea prefăceau în rău bogăția, slava și libertatea și cădeau în idolatrie, drept pentru care Dumnezeu a lăsat să vină peste ei toate cele contrare, și anume sărăcia, necinstea, robia și celelalte. Și prin aceste rele îi înfricoșează să se întoarcă spre pocăință.

Diferitele feluri de pedepse ale lui Dumnezeu proccii le numesc rele și răutate, cum spuneam mai sus, fiindcă lucrurile care aduc chin și neazuri oamenii obișnuiesc să le numească rele, deși în realitate nu sunt așa, ci doar apar așa presupunerii oamenilor; fiindcă ele au loc nu după voința inițială a lui Dumnezeu, ci după voința lui ulterioară, spre cumintirea și binele oamenilor.

Domnul însă legând primul mod, cel prin plăcere, de cel de-al doilea, cel aspru și întristător, numește cele două ispite/încercări cu un singur nume, fiindcă prin ele se experimentează și se pune la încercare alegerea liberă a oamenilor. Dar ca să înțelegem mai bine aceasta, trebuie să știm că

lucrurile se împart în trei: în bune, în rele și intermediare. Bune sunt cumiștenia, milostenia, dreptatea și cele asemenea, care nu pot niciodată să devină rele. Rele sunt desfrânarea, neomenia, nedreptatea, și cele asemănătoare, care nu pot niciodată să devină bune. Iar intermediare sunt bogăția și sărăcia, sănătatea și boala, viața și moartea, slava și necinștea, plăcerea și durerea, libertatea și robia, și cele asemenea, care uneori se numesc bune, alteori rele, după cum le mânuiește alegerea liberă a omului.

Așadar, oamenii împart cele intermediare în două, și pe unele le numesc bune, fiindcă le iubesc, ca, de exemplu, bogăția, slava, plăcerea și celelalte, iar altele le numesc rele, pentru că nu le iubesc, cum sunt sărăcia, durerea, necinștea și cele asemenea. De aceea, dacă iubim să nu vină peste noi cele socotite rele, să nu facem cele cu adevărat rele, cum ne sfătuiește prorocul: „Nu lăsa să se clatine piciorul tău, și nu va dormita Cel ce te păzește” (*Ps* 120, 3); adică: Omule!, nu umbla în niciun rău și niciun păcat, și cu siguranță îngerul care te păzește nu te va lăsa să pățești niciun rău. Zice și Isaia: „Dacă vreți și Mă veți asculta, veți mânca bunătațile pământului; dar dacă nu veți vrea și nu Mă veți asculta, atunci sabia vă va mânca” (*Is* 1, 19–20); și să auzim iarăși ce ne spune același proroc: „Voi umblați în lumina focului vostru și în flacăra pe care ați aprins-o” (*Is* 40, 11), adică în focul relelor și în flacăra pe care ați aprins-o cu păcatele voastre.

Diavolul ne războiește mai întâi cu ispita/încercarea plăcerii, fiindcă știe că ușor îndrăznim spre ea; și, dacă află voia noastră supusă voii lui, ne îndepărtează de harul lui Dumnezeu care ne păzește; iar atunci caută îngăduință de la Dumnezeu să trezească împotriva noastră ispita/încercarea amară, adică necazurile și nenorocirile, ca să ne distrugă cu totul din multa ură pe care o are față de noi și ne face ca prin multele nenorociri să cădem în deznădejde. Dar dacă n-a aflat voia noastră urmând voii lui, ca să facem ispita/încercarea prin plăcere, iarăși o trezește pe cea de-a doua, ca prin necazuri să ne silească poate să facem răul lui scop.

De aceea ne îndeamnă Apostolul Petru zicând: „Fiți treji, privegheați, că pârâșul vostru, diavolul, umblă mergând ca un leu căutând să mănânce pe cineva” (1 Ptr 5, 8). Dumnezeu permite acest lucru fie prin îngăduință spre încercare, ca la dreptul Iov și ceilalți sfinți, cum spune aceasta Domnul ucenicilor Săi: „Simone, Simone! Iată, Satana v-a cerut să vă cearnă ca pe grâu” (Lc 22, 31); fie prin retragerea lui Dumnezeu ca la David, din pricina păcatului pe care l-a făcut, și la Apostolul Petru din pricina înălțării lui; fie prin părăsirea lui Dumnezeu, ca la Iuda și la iudei. Încercările venite asupra sfinților prin îngăduința lui Dumnezeu vin din invidia diavolului, ca sfinții să se arate dreپți și desăvârșiți, strălucind mai mult ca unii care au biruit pe potrivnicul. Cele prin retragere se fac spre împiedicarea și tăierea păcatului care s-a făcut, se face sau se va face. Iar cele prin părăsirea lui Dumnezeu au drept pricină viața păcătoasă a omului și reaua lui voință, și se fac spre pierzania lui desăvârșită.

Prin urmare, nu numai că nu trebuie să alergăm de la noi înșine spre ispitele/încercările prin plăcere și păcat, ca leac al șarpelui celui rău, ci, dacă ele vin fără voia noastră, să nu le primim în chip desăvârșit. Iar în ispitele/încercările trupești să nu ne aruncăm la risc cu trufie și aroganță, ci să-L chemăm pe Dumnezeu să facă, dacă e voia Lui, ca ele să nu vină asupra noastră și să bine plăcem Lui fără ispite/încercări. Dar dacă vin, să le primim cu toată mulțumirea și bucuria, ca pe niște mari daruri, și să-L rugăm numai să ne dea putere să biruim până la sfârșit pe ispititorul/cel ce pune la încercare, fiindcă acest lucru îl artă „Și nu ne duce pe noi în ispită/încercare”, adică să nu ne lase să cădem biruiți în gâtlejul șarpelui spiritual, diavolul. Precum spune în altă parte Domnul: „Privegheați și vă rugați, ca să nu intrați în ispită/încercare”, adică să nu fiți biruiți de ispită/încercare, „fiindcă duhul este râvnitor, dar trupul e nepu-tincios” (Mt 26, 41).

Nimeni însă auzind că trebuie să fugim de ispite/încercări „să nu pretezte pretețe întru păcate” (Ps 140, 4) și să pună înainte faptul că e slab și altele asemănătoare,

atunci când vin ispitele. Fiindcă la vreme de nevoie, dacă ne temem de ispită/încercare și nu ne împotrivism ei, tăgăduim adevărul. De exemplu: dacă vine vremea să fie forțat cineva pentru credință, fie să tăgăduiască adevărul, fie să lase dreptatea, fie orice altă poruncă a lui Hristos; dacă, zic, cedează din pricina fricii de ispita/încercarea trupească și nu se împotrivesște cu vitejie, unul ca acesta să știe că n-are parte cu Hristos și în zadar se numește creștin, dacă nu se pocăiește cu lacrimi amare. Fiindcă nu i-a imitat pe creștinii adevărați, adică pe martiri, care au pățimit pentru credință; pe dumnezeiescul Hrisostom care a pățimit pentru dreptate; pe cuviosul Zotic, care a suferit pentru milostivire, și pe mulți alții, pe care nu e vremea să-i menționăm aici, care au răbdat tot felul de pătimiri și încercări pentru legea și poruncile lui Hristos, pe care se cade să le păzim și noi, ca să ne eliberăm potrivit rugăciunii nu numai de ispitele/încercările păcatului, dar și de cel rău.

8. Și ne izbăvește de cel rău!

Rău prin excelență, fraților, este însuși diavolul, fiindcă el este cauza și născătorul oricărui păcat și făcătorul oricărei ispite/încercări; de lucrările și uneltirile lui suntem învățați să-L chemăm să ne elibereze pe Dumnezeu, crezând că nu vrea să ne lase să fim ispitiți/încercați peste puterea noastră, precum zice Apostolul: „Dar împreună cu ispita/încercarea va face și ieșirea din ea ca să putem îndura” (1 Co 10, 13). Dar e nevoie să nu fim nepăsători în a striga către El cu smerenie:

9. Că a Ta este Împărăția și puterea și slava în veci. Amin

Cunoscând Domnul că firea omenească este întotdeauna puțin credincioasă, de aceea ne îndeamnă zicând: „Fiindcă aveți un asemenea Dumnezeu și Tată puternic și preaslăvit, nu vă îndoiiți de orice veți cere de la El, numai nu fiți cu nepăsare în a-L deranja mereu cum îl deranja văduva aceea pe judecătorul nedreptății (Lc 18, 5), zicând către El: Doamne, izbăvește-ne de pârâșul nostru, fiindcă a Ta este Împă-

răția careia nu-i urmează alta, a Ta e puterea nebiruită și slava cea necuprinsă. Și ca un Împărat puternic poruncești și pedepsești pe vrăjmașii noștri, iar ca un Dumnezeu preaslăvit îi slăvești și mărești pe cei ce Te slăvesc, iar ca un Părinte iubitor de oameni și afectuos, iubești și îndrăgești pe cei ce s-au învrednicit prin Sfântul Botez să se facă fii ai Tăi și Te iubesc din toată inima, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

Epilog la Rugăciunea Domnului

Rugăciunea Domnului se împarte, pe de o parte, în nouă părți, după cele nouă cete ale cereștilor îngeri, fiindcă întreagă această rugăciune urcă pe om la lucrarea și vrednicia îngerilor; iar, pe de altă parte, în trei: în introducere sau prolog, șapte cereri și epilog, fiindcă trei persoane e Dumnezeu: Tată, Fiu și Duh Sfânt, fiindcă trei sunt cetele drepților potrivit parabolei semănătorului și, unii aduc rod înșutit, alții de șaiszeci de ori, iar alții de treizeci de ori mai mult (*Mt 13*); fiindcă trei sunt după Părinți contemplațiile: contemplația creaturilor sensibile, contemplația celor inteligibile și contemplarea Sfintei Treimi; fiindcă trei sunt felurile de pomi care erau în rai: unul pentru ca Adam să trăiască simplu, altul ca el să trăiască fericit, iar altul ca el să trăiască fericit și veșnic; și pentru alte multe lucruri duhovnicești însemnate cu numărul trei.

Vezi, dar, iubitule, înțelepciunea minunată a lui Dumnezeu Care, fiindcă știa că trei lucruri mântuiesc pe om: credința, făptuirea și vederea [*pistis — praxis — theoria*] — întrucât mai întâi cineva crede din auzite, în al doilea rând lucrează poruncile prin făptuire, iar în al treilea rând se învrednicește să se unească cu Dumnezeu în simțirea minții și certitudine prin vedere, adică primește prin credința văzătoare cele pe care le-a crezut prin credința din auzire —, fiindcă știa, zic, aceasta, Domnul a alcătuit cu minunată înțelepciune această rugăciune domnească: prologul l-a început de la rezumatul teologiei și l-a întemeiat pe credință; după care a adăugat cererile ce se referă la lucrarea și făptuirea poruncilor, iar epilogul l-a pecetluit iarăși cu rezu-

matul teologiei și credinței, fiindcă El este Alfa și Omega, Începutul și Sfârșitul credincioșilor ce se mântuiesc.

Iar Domnul a cuprins această învățătură în rugăciune, nu în altă virtute, mai întâi pentru că acest lucru îl cerea ceasul și prilejul, fiindcă Apostolii L-au rugat să-i învețe cum să se roage (Lc 11, 1); în al doilea rând, fiindcă toată virtutea se realizează prin rugăciune, și, dacă va căuta cineva bine, și iubirea, care e rezumatul tuturor virtuților, o va găsi unită întotdeauna cu rugăciunea: rugăciunea începe și se desăvârșește prin iubire și, iarăși, iubirea primește putere și se desăvârșește prin rugăciune.

De ajuns sunt câte am scris despre rugăciunea Domnului ca o pregătire; acum însă, cu ajutorul lui Dumnezeu, e vremea să vorbim și despre cuminecarea continuă, precum am făgăduit în prologul cărții.

Partea a II-a

1. Că e necesar ca credincioșii ortodocși să e împărtășească frecvent [*sychna*] cu dumnezeiescul Trup și Sânge al Domnului

Credincioșilor ortodocși le este rânduit să se împărtășească frecvent [*sychna*] mai întâi de către poruncile stăpânești ale Domnului nostru Iisus Hristos; în al doilea rând de faptele și canoanele Sfinților Apostoli și ale Sfințelor Sinoade și mărturiile dumnezeieștilor Părinți în parte; în al treilea rând, de înseși cuvintele, ordinea și actele sacre ale Sfintei Liturghii; iar în al patrulea și ultimul rând, de către însăși Sfânta Împărtășire în sine.

A. Înainte de a preda Taina cuminecării, Domnul nostru Iisus Hristos a zis: „Iar pâinea pe care Eu o voi da e Trupul Meu, pe care-L voi da pentru viața lumii” (In 6, 51), ceea ce înseamnă că pentru credincioși dumnezeiasca Împărtășire e un element constitutiv necesar al vieții duhovnicești și potrivit lui Hristos; dar întrucât această viață duhovnicească și potrivit lui Hristos nu trebuie să se stingă și să se

întrerupă, cum spune Apostolul: „Duhul să nu-L stingeți!” (1 Tes 5, 19), ci se cade să fie frecventă și neîntreruptă, pentru ca cei vii să nu mai viețuiască pentru ei înșiși, ci, potrivit aceluiași Apostol, pentru Cel care a murit și înviat pentru ei; sau, pentru ca credincioșii vii să nu mai viețuiască o viață proprie și trupească, ci viața lui Hristos Care a murit și înviat pentru ei, cu necesitate se cere să fie perpetuu și elementul ei constitutiv: dumnezeiasca Împărtășire.

Într-o altă parte, Domnul poruncește iarăși: „Amin, amin, zic vouă: dacă nu veți mânca Trupul Fiului Omului și nu veți bea Sângele Lui, nu veți avea viață întru voi” (In 6, 53). Din aceste cuvinte devine limpede că dumnezeiasca Împărtășire e la fel de necesară creștinului ca și Sfântul Botez. Fiindcă aceeași dublă hotărâre pe care a spus-o despre Botez, a spus-o și despre dumnezeiasca Împărtășire. Despre Botez a spus: „Amin, amin, zic ție: de nu se va naște cineva din apă și din Duh nu va putea intra în Împărăția cerurilor” (In 3, 5). Iar despre dumnezeiasca Împărtășire spune în chip asemănător: „Amin, amin, zic vouă: de nu veți mânca Trupul Fiului Omului și nu veți bea Sângele Lui, nu veți avea viață întru voi” (In 6, 51). Prin urmare, așa cum fără Botez e cu neputință să viețuiască cineva o viață duhovnicească și să se mântuiască, tot așa e cu neputință să fie cineva viu fără dumnezeiasca Împărtășire. Dar pentru că între acestea două există deosebirea că Botezul se face o singură dată, iar dumnezeiasca Împărtășire se săvârșește încontinuu [*synechōs*] și în fiecare zi, de aici urmează concluzia că două sunt condițiile indispensabile ale dumnezeieștii Împărtășiri: una că trebuie să se lucreze pur și simplu, iar alta că trebuie să se lucreze încontinuu [*synechōs*].

Iarăși, atunci când Domnul a predat această Taină ucenicilor Lui, n-a spus sub formă de sfat: Cine vrea să mănânce Trupul Meu și cine vrea să bea Sângele Meu, cum a spus: „Cine vrea să vină după Mine” (Mt 16, 24) și: „Dacă vrei să fii desăvârșit” (Mt 19, 21), ci a rostit sub formă de poruncă: „Luați, mâncați, acesta este Trupul Meu” și „Beți dintru acesta toți, acesta este Sângele Meu” (Mt 26, 26-27); cu alte cuvinte: În mod inevitabil trebuie să mâncați Trupul

Meu și să beți Sângele Meu. Și iarăși zice: „Aceasta să faceți întru pomenirea Mea” (Lc 22, 19), adică: Această taină v-o predau să o săvârșiți nu o dată, sau de două și de trei ori, ci în fiecare zi (cum explică dumnezeiescul Hrisostom) spre aducere-aminte de Patimile Mele, de moartea și întreaga Mea Economie.

Iată că înseși cuvintele Domnului recomandă limpede cele două elemente indispensabile ale Împărtășirii: una prin porunca indispensabilă pe care o conțin, iar alta prin continuitatea pe care o arată mai cu seamă acel „faceți”, care înseamnă mai lămurit că ni se poruncește insistent nu doar să ne împărtășim, ci să ne împărtășim încontinuu [*synechōs*]; astfel încât fiecare vede acum că nu este îngăduit ortodoxului, de orice stare și oricine ar fi el, să încalce acestea, ci mai degrabă e supus obligației și necesității de a le păzi în mod indispensabil, de a le primi ca pe niște porunci și așezăminte ale Stăpânului.

B. Iar dumnezeieștii Apostoli, urmând acestui îndemn cu valoare de poruncă al Domnului, la începutul propovăduirii, se adunau cu primul prilej împreună cu toți credincioșii într-un loc ascuns de frica iudeilor, îi învățau pe creștini, se rugau și, săvârșind Taina, se împărtășeau ei și toți cei adunați, cum dă mărturie Sfântul Luca în *Faptele Apostolilor*, unde spune că trei mii de oameni au crezut în Hristos în ziua Cincizecimii și s-au botezat, erau împreună cu Apostolii ca să asculte învățătura lor ca să se folosească, ca să se roage și să se cuminece cu preacuratele Taine, ca să se sfințească și întărească mai bine în credința în Hristos: „Și stăruiau în învățătura Apostolilor, în comuniune și în frângerea pâinii și în rugăciune” (FA 2, 42).

Și ca să se păzească această predanie necesară a Domnului și între creștinii de după aceea și să nu se uite odată cu trecerea vremii, ceea ce Apostolii au făcut atunci au scris în canoanele lor 8 și 9, poruncind cu dispoziție exactă și sub pedeapsa îndepărtării/afurisirii să nu rămână cineva neîmpărtășit cu dumnezeieștile Taine atunci când se face Sfânta Liturghie: „Dacă atunci când se face aducerea [ofranda

darurilor euharistice] cineva nu se împărtășește, să spună cauza; și dacă e întemeiată, să primească iertare, dar dacă nu o spune, să fie îndepărtat/afurisit” [canonul 8 apostolic]. Iar în canonul 9 spun: „Toți credincioșii care intră și ascultă Scripturile, dar nu rămân la rugăciune și sfânta Împărtășire, să se îndepărtați/afurișiți ca unii care fac neorânduială în Biserică”. Explicând acest canon, Balsamon spune: „Hotărârea acestui canon e foarte aspră, căci îndepărtează/afurisește pe cei ce vin la biserică, dar nu rămân până la sfârșit nici nu se împărtășesc. Dar și alte canoane hotărâsc în chip asemănător ca toți să fie gata și vrednici de Împărtășire”¹⁶.

Iar Sinodul de la Antiohia [341], urmând Sfinților Apostoli, mai întâi întărește canonul lor de mai sus, după care adaugă: „Toți cei care intră în biserica lui Dumnezeu și ascultă Sfintele Scripturi dar nu iau parte în comun la rugăciune împreună cu poporul sau întorc spatele împărtășirii din Euharistie printr-o neorânduială, aceștia se fac excluși din Biserică până ce mărturisindu-se, arătând roade de pocăință și cerând-o, vor putea primi iertare” (canonul 2 Antiohia).

Vedeți, așadar, fraților, că toți creștinii sunt supuși îndepărtării/afurisirii și se cade să se împărtășească frecvent! Și că sunt siliți să facă aceasta la fiecare Liturghie, ca să nu fie îndepărtați/afurișiți de Sfinții Apostoli și de Sfântul Sinod!

C. Dar dacă vom privi cu atenție la dumnezeiasca și sfânta Liturghie, vedem că de la început și până la sfârșit ea are în întregime drept scop și referință cuminecarea credincioșilor creștini adunați; fiindcă arată aceasta rugăciunile pe care le citește preotul în taină și efonisurile rostite cu glas tare și, simplu spus, toate cuvintele, actele și rânduielile sacre care se fac în ea.

În rugăciunea numită a credincioșilor stă scris: „Și le dă lor [credincioșilor] să slujească Ție totdeauna cu frică și cu dragoste, și în chip nevinovat și fără de osândă să se îm-

¹⁶ A se vedea mai jos, p. 345.

părtășească cu Sfintele Tale Taine". În rugăciunea care urmează sfințirii Tainelor stă scris: „Ca să fie celor ce se împărtășesc spre trezia sufletului, spre iertarea păcatelor”. Iar în rugăciunea dinainte de Împărtășire se spune: „Și ne învrednicește prin mâna Ta cea puternică să ni se dea nouă Preacuratul Tău Trup și Scumpul Tău Sânge, și prin noi la tot poporul Tău”.

Iar la ecfonisuri, atunci când preotul strigă în numele Domnului poporului: „Luați, mâncați, acesta este Trupul Meu” și „Beți dintru acesta toți, acesta este Sângele Meu”; iar când, ținând în mâinile lui Sfântul Potir cu Trupul și Sângele de viață făcător, iese prin ușile împărătești și le arată poporului, îl cheamă la dumnezeiasca Împărtășire strigând cu glas mare: „Cu frică de Dumnezeu, cu credință și cu dragoste să vă apropiați!”

Iar după Împărtășire preotul și poporul mulțumesc lui Dumnezeu pentru acest mare har de care s-au învrednicit; poporul mulțumește zicând: „Să se umplă gurile noastre de lauda Ta, Doamne, că ne-ai învrednicit pe noi a ne împărtăși cu sfintele, preacuratele și de viață făcătoarele Tale Taine”; iar preotul zicând: „Drepti primind dumnezeieștile, sfintele, preacuratele și de viață făcătoarele lui Hristos Taine cu vrednicie să mulțumim Domnului”.

Dar, dacă se gândește bine cineva, chiar și Imnul Heruvic cântat de popor e o pregătire pentru Împărtășire, căci spune următoarele: Noi toți, care închipuim în chip tainic pe heruvimii cei cu mulți ochi și cântăm cântarea întreit-sfântă făcătoarei de viață Treimi, să lepădăm din mintea noastră toată grija lumii acesteia, fiindcă vrem să primim în sufletul nostru și să ne împărtășim cu Împăratul a toate înconjurat de jur-împrejur în chip nevăzut de cetele îngerilor.

Același lucru îl înseamnă și rugăciunea Domnului [Tatăl nostru] rostită după transsubstanțierea Tainelor, fiindcă prin ea creștinii cer de la Dumnezeu și Tatăl să le dea Pâinea cea spre ființă, care e în principal Sfânta Împărtășanie, precum am spus în prima parte a cărții.

Și înseși numele liturghiei care se numește îndeosebi Cuminecare/Comuniune și Adunare [*koinonia kai synaxis*]

constrâng oarecum la Împărtășirea frecventă [*sychnēn*], întrucât Cuminecare/Comuniune și Adunare înseamnă că prin Împărtășirea Trupului și Sângelui lui Hristos toți credincioșii se adună, se cuminecă/intră în comuniune și unesc cu Hristos, și devin un trup și un duh cu El.

Prin urmare, plecând de la toate aceste sfinte rânduiele ale dumnezeieștii Liturghii vă întreb, fraților, să-mi spuneți cu frică de Dumnezeu și cu conștiința sufletului vostru: nu este oare evident că noi, creștinii, care mergem la Liturghie, suntem obligați să ne împărtășim frecvent [*sychna*]? N-avem oare datoria să facem aceasta atât ca să se arate că ea este o cuminecare/comuniune, o adunare și o cină, cât și ca să nu ne arătăm călcători ai lucrurilor pe care le credem și mărturisim? Iar dacă nu ne împărtășim, cum mărturisim, mă tem ca nu cumva să ne aflăm călcători ai acelor. Dar și preotul care ne cheamă, precum și celelalte cuvinte, acte și rânduiele sacre ce se fac la Liturghie, nu știu dacă-și mai au rânduiala adevărată și locul cuvenit. Fiindcă toți refuzăm [*să ne apropiem*] și nu se mai găsește niciun creștin care să împlinească și să asculte această chemare a preotului sau, mai bine zis, a lui Dumnezeu, ci el se întoarce cu Sfintele înapoi în altar nelucrător, fără ca cineva să-l asculte și să se apropie să se împărtășească.

De aceea și dumnezeiescul Hrisostom [+ 407], urmând sfintelor canoane ale Sfinților Apostoli și Sfântului Sinod de care am vorbit mai sus și gândindu-se mai ales la faptul că toate actele sacre ale dumnezeieștii Liturghii trimit spre împărtășirea credincioșilor, îi judcă nevrednici și de intrarea în biserică pe cei câți vin la Liturghie și nu se cuminecă. El spune: „Îi văd pe mulți împărtășindu-se cu Trupul lui Hristos pur și simplu și cum se nimerește, și mai degrabă din obișnuință și lege, decât cu gândul și cu mintea. Dacă, zic ei, vine vremea Păresimilor, oricine ar fi se împărtășește cu Tainele, dacă vine ziua Arătării lui Dumnezeu fac la fel, deși nu e vreme potrivită pentru aceasta. Fiindcă nu Arătarea, nici Păresimile îi fac vrednici să se apropie, ci sinceritatea și curăția sufletului; cu aceasta, apropie-te mereu, fără aceasta, niciodată, căci spune: «Ori de câte ori faceți

aceasta, moartea Domnului vestiți» (1 Co 11, 26), adică faceți amintire de facerea Mea de bine mântuitoare pentru voi. Gândește-te cu câtă fereală se împărtășeau aceia [evreii] din jertfa cea veche; căci ce nu făceau? Se curățau mereu; tu însă când e apropii de jertfa de care tremură îngerii, hotărâști lucrul la anume perioade de timp? Cum te vei înfățișa la tribunalul lui Hristos îndrăznind să iei Trupul Său cu mâini și buze întinate? Văd o mare neregulă [anomalie] a lucrului, căci în alte dăți, chiar dacă de multe ori sunteți curăți, nu vă apropiați, dar la Paști, chiar dacă e un lucru îndrăzneț pentru voi, vă apropiați — o, obișnuință!, o, prezumție! În zadar se face jertfa în fiecare zi, în zadar stăm în preajma jertfelnicului; nimeni nu se împărtășește. Acestea vi le spun nu ca să vă împărtășiți pur și simplu, ci ca să vă faceți vrednici. Nu ești vrednic de jertfă, nici de Împărtășire? Dar atunci nu ești vrednic nici de rugăciune. Auzi diaconul care stă și zice: Cât sunteți în penitență rugați-vă! Toți câți nu se împărtășesc sunt în penitență, ce mai stai? Dacă ești dintre cei ce sunt în penitență, nu trebuie să te împărtășești, căci cine nu se împărtășește e dintre cei ce sunt în penitență. Pentru ce spune: Apropiati-vă cei ce nu puteți, să vă rugați!, iar tu stai cu insolentă? Iar dacă nu ești dintre aceștia, ci din cei ce pot să se împărtășească, cum de nu te îngrijești să faci așa? Oare acest lucru nu e nimic pe pământ? Observă, rogu-te! Este o masă împăratească, îngeri slujesc acestei mese, e de față Însuși Împăratul, și tu stai gură-cască? Ai haine murdare și nu-ți pasă? Sunt curate? Așează-te atunci și împărtășește-te! Hristos vine în fiecare zi să-i vadă pe cei ce stau la masă, vorbește cu toți și vorbește și acum în conștiința fiecăruia și spune: Prieteni, cum stați aici neavând haină de nuntă (Mt 22, 12)? N-a spus: De ce te-ai așezat?, ci înainte de chemare și intrare spune că acesta e nevrednic, fiindcă n-a zis: De ce te-ai așezat?, ci: De ce ai intrat? Acestea ni le spune și acum nouă tuturor celor se stăm cu nerușinare și insolentă. Căci oricine nu se împărtășește cu Tanele stă cu nerușinare și insolentă. De aceea cei dintâi sunt scoși afară [din biserică de diaconi] cei aflați în păcate. Căci așa cum la masa stăpânului nu

trebuie să stea de față slugile care au greșit, ci ele stau de parte, tot așa și aici, când se aduce jertfa și se taie Mielul și Oaia Stăpânului, când auzi: Să ne rugăm toți împreună!, când vezi că se deschid ușile sanctuarului; socotește că atunci se deschide cerul de sus și se coboară îngerii. Deci așa cum nu trebuie să nu fie de față aici nimeni din cei neinițiați [nebotezați], tot așa nici aici nu trebuie să fie de față nimeni din cei inițiați [botezați] și întinați. Spune-mi: dacă cineva, chemat fiind la masă, și-ar spăla mâinile și s-ar așeza, și ar fi gata pentru masă, dar mai apoi n-ar gusta din ea, nu insultă oare pe cel ce l-a chemat? N-ar fi mai bine ca unul ca acesta nici să nu vină? Așa și tu ai venit, ai cântat împreună cu toți, ai mărturisit că ești dintre cei vrednici care n-au fost îndepărtați împreună cu cei nevrednici; atunci cum ai rămas și nu te împărtășești din cele de pe masă? Spui: Sunt nevrednic. Dar atunci ești nevrednic și de comuniunea în rugăciuni, fiindcă Duhul coboară de sus nu numai asupra celor puse înainte, ci și prin cântările acelea. Nu vezi slugile noastre cum spală cu buretele masa și curăță casa și așa pun tacâmurile? Aceasta se face prin rugăciuni; prin strigătul diaconului spălăm ca și cu un burete biserica, ca toate să fie puse înainte într-o biserică curată, ca să nu fie în ea nicio întinăciune, nicio pată. Nevrednici sunt ochii de aceste priveliști, nevrednice și urechile de aceste auziri. «Căci dacă se va atinge o fiară sălbatică de munte» [Sinai], zice Scriptura, «să fie omorâtă cu pietre» (Iș 19, 13); tot așa nici ei nu erau vrednici nici de apropiere, deși după acestea s-au apropiat și au văzut unde a stat Dumnezeu. Dacă nu poți să vii și să vezi după acestea, du-te, căci nu-ți este îngăduit mai mult decât catehumenului; fiindcă nu este același lucru ca cel ce greșește să disprețuiască și să se facă nevrednic de acest lucru înainte sau după ce a fost inițiat în Taine. Aș putea spune lucruri și mai multe și mai înfricoșătoare, dar ca să nu îngreuez gândul vostru, sunt de ajuns și acestea. Căci cei ce nu se înțelețesc din acestea, nu se înțelețesc nici din mai multe. Deci ca să nu aveți mai mare osândă, vă rog nu să nu veniți, ci să vă faceți vrednici de venire și apropiere. Spuneți-mi, dacă un împărat ar po-

runci și ar spune: «Dacă face cineva cutare, acela să nu se apropie de masa mea!», oare pentru aceasta n-ați fi făcut toate? Ne-a chemat la ceruri, la masa Împăratului celui mare și minunat, și noi șovăim să mergem și nu ne grăbim, nici nu alergăm la acest lucru? Care oare ne va fi atunci nădejdea de mântuire? Nu putem acuza neputința, nu putem acuza firea, numai nepăsarea ne face nevrednici¹⁷.

Auzi, fratele meu, ce spune acest mare dascăl al Bisericii că nu sunt vrednici să meargă la Liturghie câți nu sunt gata să se împărtășească fără să aibă împiedicare.

Dar ce vei răspunde? Întrucât lucrurile stau așa, nu mai merg deloc la Liturghie.

Nu, frate, nu; nu-ți este îngăduit să faci aceasta, fiindcă vei fi îndepărtat/afurisit, precum definește Sfântul Sinod Ecumenic V-VI [Trullan, 690-691] spunând: „Dacă petrece cineva într-un oraș și nu ar merge la biserică trei săptămâni consecutiv, dacă e cleric, să fie depus/caterisit, iar dacă e laic, să fie îndepărtat de la cuminecare [să fie excomunicat]” [canonul 80 Trullan]. Același lucru îl definește și sfântul Sinod local de la Sardica [343] în canonul 11.

Prin urmare, vei fi supus pedepsei îndepărtării/afurisirii, iubitule, dacă nu vei face amândouă lucrurile: adică dacă nu vei merge la Liturghie și dacă nu vei fi gata pe cât poți să te împărtășești, în cazul în care nu ai împiedicare; și nu poți să încalci nici un lucru, nici altul.

Fiindcă atunci când faci așa, păzești toate actele sacre ale dumnezeieștii Liturghii, precum am spus mai înainte, și nu încalci rânduiala pe care Biserica a primit-o de la Domnul, de la Apostoli, de la sinoade și de la sfinți în parte. Iar rânduiala e aceasta: ca Pâinea să se frângă la fiecare Liturghie și toți credincioșii care n-au piedici să meargă să se împărtășească.

Pentru că, așa cum spune Simeon al Tesalonicului [+ 1429]: „Dumnezeiasca Liturghie e o celebrare rituală pentru a fi jertfit Însuși Preacuratul Trup și Sânge al lui Hristos și a fi

¹⁷ IOAN HRISOSTOM, *Omilia 3 la Efeseni*; PG 62, 28-30.

dat spre cuminecare tuturor credincioșilor, și în ea însăși este numai pentru cuminecare”¹⁸.

Sfințitul Nicolae Cabasila [† cca 1390], episcopul Dyra-chionului [sic!], scrie: „Lucrul sfintei celebrări a Sfințelor Taine este prefacerea dumnezeieștilor daruri în dumnezeiescul Trup și Sânge, iar sfârșitul/scopul ei e sfințirea credincioșilor prin ele”¹⁹.

Înțeleptul Iov, de care dă mărturie Sfințitul Fotie [† 895] în „Biblioteca” lui, spune în Cuvântul său despre Taine așa: „Toată [celebrarea sacră] e gândită împreună cu Împărțășirea Sfințelor, dacă sfârșitul, scopul și lucrul ei este Împărțășirea cu sfințele, de viață făcătoarele și înfricoșătoarele Taine”²⁰.

În cuvântul său despre Taine, mitropolitul Gavriil al Filadelfiei [† 1616]²¹ spune că dumnezeiasca Liturghie se face din trei pricini. Mai întâi, spre slava și lauda lui Dumnezeu Mântuitorul nostru și spre pomenirea morții și Învierii Lui, precum a spus El Însuși: „Aceasta să faceți întru pomenirea Mea” (Lc 22, 19). În al doilea rând, pentru odihna și sfințirea sufletelor creștinilor ortodocși adormiți întru dreapta credință. Iar în al treilea rând, pentru cei vii. Astfel încât, atunci când dumnezeiasca Liturghie se săvârșește spre slavă și laudă, și spre pomenirea morții și Învierii Domnului nostru, frații noștri adormiți întru credință primesc de la Dumnezeu odihnă și sfințenie, pe cât e cu putință. Dar credincioșii vii, care nu se împărțășesc la Liturghie cu dum-

¹⁸ SIMEON AL TESALONICULUI, *Dialog*, cap. 78; PG 155, 252.

¹⁹ NICOLAE CABASILĂ, *Tâlcuirea dumnezeieștii Liturghii*, cap. 1; PG 150, 368–369.

²⁰ FOTIE, *Biblioteca* 222 (PG 103). Pasaj neidentificat ca atare.

²¹ Gavriil Seviros (1540–1616), mitropolit grec în Veneția, autor printre altele al unui *Syntagmation peri tōn hagiōn kai hierōn mysteriōn*, Veneția, 1600 și 1691; citat aici după ediția îngrijită de patriarhul Ierusalimului (1707–1731) Hrisant Notara la Târgoviște, 1715 (8 f. + 144 p., BRV 173; reed. Veneția, 1778), care anexează propriului său *Syntagmation* despre oficiile bisericești tratatul despre cele Șapte Taine al monahului Iov Iasites (secolul XIII) și o omilie despre Euharistie a patriarhului Ghenadie Scholarios (1454–1456, 1462–1463, 1464).

nezeieștile Taine, mă îndoiesc cum ar putea ei să se sfințească. Sfințitul Cabasila spune că nu se sfințesc, și ascultă-l din nou: „Deci dacă sufletele sunt gata și pregătite pentru Taină, iar Domnul Care sfințește și celebrează vrea pururea să sfințească și dorește în fiecare zi să Se dăruiască, atunci ce împiedică împărtășirea? Absolut nimic. Ar putea spune cineva: dacă vreunul dintre cei vii are în suflet lucrurile bune spuse mai înainte, dar nu se apropie de Taine, va avea oare de aici o sfințire cu nimic mai mică decât sufletele celor morți? Nu oricine, ci numai dacă cineva nu poate să se apropie trupește, ca sufletele celor morți. Dar dacă nu se apropie de masă cineva care poate să facă aceasta, e absolut cu neputință ca acela să dobândească sfințirea lor, nu pentru că nu s-a apropiat, ci pentru că putând să o facă nu s-a apropiat”²².

D. Nu numai câte le-am spus până acum obligă pe fiecare creștin care nu este împiedicat de la aceasta să se împărtășească încontinuu, ci, dacă ne gândim bine, însăși dumnezeiasca Împărtășanie și Cuminecătură atrage pe fiecare să o primească încontinuu [*synechōs*], fiindcă este un element constitutiv al vieții sufletului. Să vedem acum ce înseamnă aceasta. Elementul constitutiv, spun teologii scolastici, e acel lucru în afara căruia e cu neputință ca el să devină ceea ce devine. Astfel, de exemplu, în viața omului un element constitutiv este respirația, fiindcă fără ea e cu neputință ca omul să fie viu, iar hrana e necesară pentru constituirea firii trupului. Așa cum respirația continuă [*sychnē*] e necesară pentru viață, iar hrana continuă [*sychnē*] e necesară pentru constituirea firii trupului, tot așa și cuminecarea continuă [*sychnē koinonia*] e necesară pentru viața sufletului și pentru constituirea ființei lui sau, ca să spun încă și mai bine, mult și incomparabil mai necesară.

Să vină în mijloc Marele Vasile [+ 379], temeiul dogmelor drepte ale Bisericii, și să ne-o spună: „Cuminecarea cu Tru-

²² NICOLAE CABASILA, *Tâlcuirea dumnezeieștii Liturghii*, cap. 42; PG 150, 457-460.

pul și Sângele lui Hristos e necesară pentru viața veșnică”²³; și iarăși: „Cel născut din nou prin Botez trebuie să fie hrănit prin împărtășirea dumnezeieștilor Taine”²⁴, prin urmare avem obligația să ne hrănim cu hrana vieții veșnice pe care ne-a dat-o Fiul Dumnezeului Celui Viu; și iarăși, întreat fiind de o femeie din Cezareea pe nume Patricia, îi răspunde într-o scrisoare zicând: „Bun și folositor lucru este a ne cumineca și împărtăși în fiecare zi cu Sfântul Trup și Sânge al lui Hristos, întrucât El Însuși spune limpede: «Cine mănâncă Trupul Meu și bea Sângele Meu are viață veșnică» (In 6, 54). Căci cine se îndoiește că faptul de a te împărtăși încontinuu [*synechōs*] de viață nu e nimic altceva decât a fi de mai multe ori viu?”²⁵, adică a vieții după toate puterile și simțirile sufletești și trupești.

Iar monahul Iov Mărturisorul²⁶ spune: „Lucru bun, drept și convenit este pentru creștin să se sfințească de multe ori prin Împărtășirea cu cele Sfinte, să alerge spre aceasta și să o dorească mai mult decât să respire. Drept pentru care, dacă e cu puțință, celor vrednici le este îngăduit să săvârșească aceasta încontinuu, ba chiar în fiecare zi” (vezi *Syntagma* lui *Chrys[ant Notara]*).

Iar Ghenadie [Scholarios], patriarhul Constantinopolului [† 1472], arată în chip preînțelept cât de necesară e creștinului Sfânta Împărtășire zicând: „Și acum Taina aceasta lucrează, în cei ce se împărtășesc din ea, un progres al vieții potrivit lui Hristos, căci ceea ce lucrează trupește partea ei arătată/văzută, aceasta o săvârșește tainic și nevăzut înăuntrul [sufletului] lui; căci Trupul lui Hristos hrănește și susține sufletul, așa cum pâinea face același lucru pentru trup. Și așa cum, botezându-ne, suntem născuți din nou și primim în locul ființei păcatului ființa harului, tot așa, hrănindu-ne cu Taina Împărtășaniei, primim putere și câștigăm

²³ VASILE CEL MARE, *Regula morală* 21; PG 31, 737.

²⁴ VASILE CEL MARE, *Despre Botez* I, cap. 3; PG 31, 1573.

²⁵ VASILE CEL MARE, *Epistola* 93; PG 32, 484-485.

²⁶ Iov Iasițes, polemist antilatin de la sfârșitul secolului XIII, autor și al primului tratat bizantin despre cele Șapte Sfinte Taine, editat incomplet la Târgoviște, 1715; cf. *supra* n. 21.

stăruință și sporire în har; căci așa cum căldura naturală a trupului ar mistui umiditatea lui naturală dacă aceasta n-ar fi ajutată prin adăugările mâncărilor, și de aceea prin hrană și băutură se susțin, pe de-o parte, cele ce constituie natura lui interioară, iar, pe de altă parte, se completează și salvează cele stricate de căldura lui, iar altfel e cu neputință ca viața omenească să dăinuie câtuși de puțin, tot așa și căldura răutății, care mistuie înăuntru sufletul prin aceea că îi uscă calitatea evlaviei, ar face-o să dispară cu totul, dacă sufletul n-ar primi această hrană duhovnicească care se opune puterii stricătoare a răutății și constituie și face să crească în noi darurile duhovnicești ale lui Dumnezeu. În virtutea calității lui de trup, Trupul lui Hristos hrănește, iar în virtutea curăției lui prin unirea Lui cu firea dumnezeiască curăță și sfințește, și așa ne oferă îndeajuns hrană duhovnicească, din care hrănindu-ne suntem aduși frumos la curăția și sănătatea duhovnicească din care ne-a scos odinioară mâncarea din cele oprite. Căci se cădea ca noi, care printr-o mâncare trupească am pierdut curăția și sănătatea aceea, să ne întoarcem iarăși la ea tot printr-o hrană trupească, și să vindecăm frumos cele asemănătoare prin cele asemănătoare și cele contrare prin cele contrare; de pildă, amândouă mâncărurile sunt trupești, atât cea care ne-a stricat la început, cât și cea care ne mântuiește acum; și una și aceeași sănătate și viață duhovnicească acum ne mântuiește, iar atunci ne-a stricat. De la aceea Dumnezeu ne-a oprit, ori pe aceasta ne-o îngăduie și dăruiește; pe aceea ne-o prezintă răul demon, pe aceasta Fiul lui Dumnezeu, Care Se face nu numai sfătuitor, ci și slujitor al ei; aceea a fost răpită, iar spre aceasta suntem chemați pe față; în aceea era ascuns veninul căderii, în aceasta se ascunde o comoară nenumărată de bunătăți²⁷ (vezi *Synt[agma lui] Chrys[ant Notara]*).

Așadar, fraților, din moment ce cuminecarea continuă e necesară creștinilor neîmpiedicați de la aceasta, precum

²⁷ GHENADIE SCHOLARIOS, *Omilie despre Trupul și Sângele lui Hristos*; PG 160, 356–357.

s-a arătat din mărturiile pe care le-am relatat până acum, e mare nevoie ca și noi să ne cuminecăm frecvent [*sychna*] ca să avem întotdeauna în noi înșine viața, care e Hristos, și să nu murim cu moartea sufletească; fiindcă cei care nu se hrănesc frecvent [*sychna*] din această hrană duhovnicească vor muri cu siguranță, chiar dacă se arată vii trupește; dar sufletește murim fiindcă ne-am îndepărtat de viața duhovnicească și adevărată, pe care ne-o oferă Sfânta Împărtășanie.

Și așa cum pruncul când se naște plânge și caută cu multă râvnă hrana și laptele, iar atunci când este alăptat, dar n-are poftă de mâncare, e semn că e bolnav și e în primejdie de moarte, tot așa și noi se cade să avem râvnă spre a ne alăpta cu Sfânta Împărtășanie, hrana cea duhovnicească, ca să ne facem vii, iar dacă nu vom face aceasta, vom fi în primejdie să murim de moartea sufletească.

De aceea spune dumnezeiescul Hrisostom: „Prin urmare, învredniciți fiind de atâta iubire și de cinste, să nu fim indolenți. Nu vedeți pruncii cu câtă râvnă iau sânul, cu câtă pornire își înfig buzele în el? Cu tot atât de mare râvnă să ne apropiem și noi de această Masă și de sânul Paharului duhovnicesc, sau, mai degrabă, cu o râvnă încă și mai mare să sugem ca niște prunci harul din sânurile Duhului și o singură durere să avem: aceea de a nu ne împărtăși din această hrană”²⁸.

2. Că Împărtășirea frecventă [*sychnē*] cu Sfintele Taine e lucru folositor și mântuitor

Și înainte de a se împărtăși, și atunci când se împărtășește și după ce se împărtășește, creștinul primește un mare folos de la dumnezeieștile Taine atât în suflet, cât și în trup.

Înainte de a se împărtăși cineva trebuie să facă cuvenita pregătire, adică să se mărturisească duhovnicului, să-și zdrobească și străpungă inima, să se îndrepte, să ia seama la el însuși; să se păzească, pe cât e cu putință, de gândurile

²⁸ IOAN HRISOSTOM, *Omilia 82 la Matei*; PG 58, 744.

pătimase și de orice altă răutate. De asemenea, să se înfrâneze, să se roage, să privegheze, să se facă mai evlavios și să facă toată fapta bună gândindu-se ce înfricoșător Împărat va primi în sinea sa. Mai cu seamă atunci când în pregătirea pe care o face se gândește ce har i se dă din sfânta Cuminecătură. Și pe cât mai des face cineva această pregătire, e vădit că primește și mai mult folos.

Iar atunci când creștinul se împărtășește, cine poate să înțeleagă iarăși darurile și harurile pe care le primește de la dumnezeiasca Împărtășanie? Sau cum poate limba noastră neputincioasă să le înfățișeze una câte una? Drept pentru care să-i aducem iarăși pe dumnezeieștii și sfinții Dascăli ai Bisericii noastre să ni le spună una câte una cu gurile lor cu limbi ușoare și insuflate de Dumnezeu.

Zice Grigorie Teologul [+ 390]: „Preasfântul Trup al lui Hristos, când e mâncat frumos, e o armă pentru cei ce luptă și o întoarcere acasă pentru cei plecați; pe cei neputincioși îi întărește, pe cei sănătoși îi veselește, pe cei bolnavi în tămăduiește, sănătatea o păzește; prin el ne facem mai blânzi spre îndreptare, mai îndelung-răbdători spre osteneți, mai fierbinți spre iubire, mai sprinteni spre cunoaștere, mai râvnitori spre ascultare, mai ageri spre lucrarea darurilor harului, iar celor ce nu se împărtășesc frumos” — adică încontinuu — „le urmează cele contrare”, fiindcă nu sunt pecetluiți cu scumpul Sânge al Domnului nostru, cum spune același Grigorie Teologul: „De acum se junghie Mielul și se pecetluiesc cu scumpul Lui Sânge fapta și cuvântul, deprinderea și actul, care sunt străjile ușilor noastre, adică ale mișcărilor și învățăturilor minții care se deschid și închid frumos spre și dinspre contemplație”.

Cuviosul Efreim Sirul [+ 373] scrie: „Să zăbovim, fraților, în liniștire, post, rugăciune, lacrimi, slujbe, lucrul mâinilor, întâlnirea cu sfinții părinți, ascultarea adevărului, auzirea dumnezeieștilor Scripturi, ca să nu ni se învârtoseze gândul, și mai ales să ne facem vrednici de Împărtășirea dumnezeieștilor și preacuratelor Taine, ca sufletul nostru să se curețe de gândurile de necredință și întinate, iar Domnul sălășluindu-Se în noi să ne izbăvească de cel viclean”.

Iar dumnezeiescul Chiril al Alexandriei [† 444] spune că prin dumnezeiasca Împărtășanie, hoții înțeleși cu mintea demoni nu găsesc îngăduință să intre prin simțuri în sufletul nostru: „Iar ușa casei gândeste că sunt simțurile din noi, prin care pătrunde în inimile tuturor calitatea lucrurilor și se scurge mulțimea nemăsurată a poftelor, iar ferestrele numește prorocul Ioil zicând: «Și vor intra hoți pe ferestrele voastre» (Ioil 2, 9), căci nu erau unse cu sângele lui Hristos”. Și iarăși zice: „După junghiere poruncește să se ungă cu sânge stâlpii ușilor caselor și pragul, însemnând prin aceasta că prin Scumpul Sânge al lui Hristos ne asigurăm casa pământească, adică trupul, fugind de omorârea călcării poruncii prin împărtășirea de viață, iar prin ungere îl ținem departe de noi pe însăși pierzătorul acela”²⁹.

Același dumnezeiesc Chiril spune în altă parte că prin Împărtășire ne curățim de orice necurăție sufletească și primim râvnă și înflăcărare spre cele bune: „Scumpul Sânge al lui Hristos ne eliberează nu numai de stricăciune, ci și de toată necurăția ascunsă înăuntru, și nu ne lasă să ne răcim spre indolență, ci mai degrabă ne face fierbinți cu Duhul”³⁰.

Sfântul Teodor Studitul [† 826] descrie minunat folosul pe care-l primește cineva din cuminecarea frecventă [*sychnēn*]: „Multe pot lacrimile și străpungerea [inimii] și înainte de toate Împărtășirea cu cele Sfinte, spre care văzându-vă nepăsători, mă minunez foarte tare: că dacă e duminică veniți spre Taine, dar dacă se face liturghie în altă zi nu veniți, deși în mănăstire ar fi cu puțință celui ce vrea să se cuminece în fiecare zi; acum se face liturghie mai rar, și tot nu vine nimeni. Spun acestea nu vrând ca voi să vă apropiați pur și simplu și cum se nimerește, căci scris este: «Să se cerceteze omul pe sine însuși și așa să mănânce din această Pâine și să bea din acest Pahar; căci cel ce mănâncă și bea cu nevreddnicie, osândă își mănâncă și bea nedistinsgând Trupul și Sângele Domnului» (1 Co 11, 28–29). Deci

²⁹ CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Glafire*; PG 69, 428.

³⁰ CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Închinarea în duh și adevăr*; PG 68, 1077.

nu spun aceasta — să nu fie! —, ci pentru ca prin dorința de cuminecare să ne curățim pe noi înșine pe cât e cu putință și să ne facem vrednici de acest dar; căci Pâinea aceasta e o împărtășire de viață și ea «s-a pogorât din cer, căci dacă va mânca cineva din Pâinea aceasta va fi viu în veac. Iar Pâinea pe care o voi da Eu este Trupul Meu pe care-l voi da pentru viața lumii» (In 6, 50–51); și iarăși: «Cel ce mănâncă Trupul și Sângele Meu rămâne în Mine și Eu în el» (In 6, 56). Ai văzut ce dar negrăit? Nu numai că a murit pentru noi, dar ni S-a pus pe Sine pe masă spre mâncare. Ce lucru este mai capabil decât acesta să insufle o iubire puternică? Ce lucru mai mântuitor pentru suflete decât acesta? Apoi de la gustarea în fiecare zi din hrana și băutura comune nimeni nu lipsește, iar dacă n-ar gusta, i-ar fi foarte rău. Dar acolo unde nu e o pâine comună, ci o Pâine a Vieții, și nu e un pahar comun, ci un Pahar al Nemuririi, socotim că lucrul e indiferent și deloc necesar? Câtă lipsă de rațiune și de minte nu este oare în aceasta? Dar chiar dacă s-a făcut aceasta, vă rog ca pe mai departe să ne asigurăm cunoscând puterea darului și, pe cât e cu putință, să ne împărtășim curățindu-ne de cele Sfinte. Și chiar dacă zăbovim într-un lucru de mână, de îndată ce bate toaca, să lăsăm lucrul și să ne împărtășim de acest Dar cu multă râvnă/înflăcărare. Și, pe cât socot, sau mai degrabă pe cât e adevărat, aceasta ne va ajuta foarte mult, dacă ne păzim curați prin pregătirea pentru Împărtășire — să nu ne cuminecăm însă cu indiferență, „căci cum nu vom cădea atunci sub patimi? — și atunci ni se va face merinde a Vieții veșnice”³¹.

Deci, fraților, dacă vom face așa cum ne poruncesc dumnezeieștii Părinți și ne cuminecăm frecvent [*sychna*], nu numai că vom avea harul dumnezeiesc lucrând împreună cu noi și ajutându-ne în această scurtă viață, ci ne vor veni în ajutor și îngerii lui Dumnezeu și Însuși Stăpânul îngerilor și îi vom avea departe de noi demonii potrivnici, precum spune dumnezeiescul Hrisostom [+ 407]: „Ca niște lei

³¹ TEODOR STUDITUL, *Cateheza mică* 107; cf. mai jos, p. 399–401.

ce suflă foc așa ne depărtăm de la acea Masă ajunși înfricoșători diavolului, gândindu-ne la Capul nostru și la iubirea pe care ne-a arătat-o. Acest Sânge face scânteietor chipul nostru împărătesc, naște o frumusețe minunată, nu lasă să se veștejească noblețea sufletului, adăpându-l și hrănindu-l neconținut; primit cu vrednicie acest Sânge alungă demonii și-i ține departe chemând la noi pe îngeri și pe Stăpânul îngerilor; căci dacă văd Sângele Stăpânului, demonii fug, iar îngerii aleargă într-acolo împreună. El este mântuirea sufletelor noastre, cu el se desfată, se împodobeste și aprinde sufletul: el face mintea noastră mai strălucitoare decât focul, el face sufletul mai lucitor decât aurul. Cei ce se împărtășesc de acest Sânge stau împreună cu îngerii și arhanghelii și puterile de sus, îmbrăcați în această haină împărătească și ținând armele duhovnicești. Dar n-am spus încă lucrul cel mai mare: aceștia Îl îmbracă pe Împăratul Însuși”³².

Vezi, iubite frate, câte daruri minunate ale harului primești dacă te cumineci frecvent [*sychna*]? Vezi cum prin cuminecarea frecventă [*sychnēn*] mintea e luminată, gândul e făcut strălucitor, și sunt curățite toate puterile sufletului? Dacă vrei să omori patimile trupului, vino frecvent [*sych-naze*] la Împărtășire și voiește să te desfătezi de ea. Așa ne încredințează Chiril al Alexandriei: „Așa să te împărtășești din Euharistie: crezând că ea alungă nu numai moartea, ci și bolile din noi; căci, ajungând în noi, Hristos adoarme legea sălbatică din mădularele trupului, aprinde evlavia față de Dumnezeu și omoară patimile”³³. Astfel încât fără Împărtășirea frecventă [*sychnēs*] n-am putea să ne eliberăm de patimi și să urcăm spre înălțimea nepătimirii. Așa cum dacă n-ar fi mâncat Paștile în Egipt, evreii nu s-ar fi putut elibera de acolo — iar Egiptul înseamnă viața pătimasă —, tot așa și noi, dacă nu ne împărtășim încontinuu [*synchōs*] (de-ar fi cu puțință, chiar și în fiecare zi) cu cinstitul Trup și Sânge al Domnului nostru, nu ne-am putea elibera

³² IOAN HRISOSTOM, *Omilia 43 la Ioan*; PG 59, 261.

³³ CHRIL AL ALEXANDRIEI, *Comentariu la Ioan IV*, 2; PG 73, 585.

de faraonii gândiți cu mintea [de demoni]. Precum spune același Chiril al Alexandriei: „Iar israeliții fac unele ca acestea [jertfesc mielul și mănâncă Paștile] pe când erau robi sub mâna egiptenilor, ca să arate că sufletul omului nu poate altfel să alerge la libertate și să fugă de lăcomia diavolului decât prin împărtășirea de Hristos; căci El a zis: «Dacă vă va elibera pe voi Fiul, veți fi liberi cu adevărat» (In 8, 36)”³⁴. Și iarăși același zice: „Israeliții se izbăvesc abia jertfind mielul ca prefigurare a lui Hristos, deoarece altfel acest lucru nu poate fi atins, fiindcă toată mântuirea e în Hristos”³⁵.

Deci dacă vrem și noi să fugim din Egipt, adică din păcatul mohorât și prigonitor, și de faraon, adică de tiranul gândit cu mintea [diavol], precum zice Grigorie Teologul, și să moștenim pământul inimii și al făgăduinței, se cuvine ca, așa cum aceia au avut general pe Isus al lui Navi, așa și noi să-L avem pe Domnul nostru Iisus Hristos prin Împărtășirea continuă, ca să biruim pe cananeeni și pe cei de alte seminții, adică patimile lipsite de rânduială ale trupului, și pe ghibeoniți, adică gândurile amăgitoare, ca să ședem în cetatea Ierusalimului, care se tâlcuiește pace sfântă spre deosebire de pacea lumii, după cuvântul Domnului: „Pacea mea — sfântă și sfințită — o dau vouă. Nu cum o dă lumea o dau Eu vouă” (In 14, 27), adică nu pacea lumii care de multe ori privește răul. Iar rămânând în această pace, să ne învrednicim să primim în inima noastră arvuna Duhului, așa cum Apostolii, rămânând în Ierusalim după porunca Domnului, au primit în ziua Cincizecimii desăvârșirea și harul Duhului. Fiindcă pacea e un dar care primește în el toate celelalte haruri dumnezeiești, și în pace locuiește Domnul, precum spune prorocul Ilie: că nu în vântul cel mare și puternic, nici în cutremur, nici în foc, ci în adierea de aer subțire și pașnică, acolo era Domnul (3 Rg 19, 11–12).

³⁴ CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Culegere de ziceri din Vechiul Testament*; PG 77, 1204.

³⁵ CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Închinarea în duh și adevăr*; PG 68, 205.

Dar pacea n-o poate dobândi cineva fără să aibă celelalte virtuți; iar virtutea nu se realizează fără lucrarea poruncilor; porunca nu se desăvârșește fără iubire; iar iubirea nu se înnoiește fără dumnezeiasca Împărtășire, astfel încât fără dumnezeiasca Împărtășire în zadar ne ostenim. Fiindcă mulți născocesc adeseori multe virtuți socotind că se vor mântui prin ele fără Cuminecarea frecventă [*sychnēn*], lucru care e din cele aproape cu neputință, fiindcă nu vor să se supună voii lui Dumnezeu și să se cuminece frecvent [*sychna*] după regula Bisericii la fiecare Liturghie solemnă. Acestora le spune Dumnezeu prin prorocul Ieremia așa: „Pe Mine, Izvorul apei celei vii — adică al virtuții și darurilor harului Duhului Sfânt — M-au părăsit, și și-au săpat fântâni aparte care nu pot ține apă” (*Ir* 2, 13). Și iarăși le spune prin prorocul Isaia: „În fiecare zi Mă caută, pentru că voiesc să știe căile Mele ca un popor care făptuiește dreptatea și de la legea Dumnezeului său nu se abate. Ei Mă întreabă despre legile dreptății și doresc să se apropie de Dumnezeu. Pentru ce să postim, dacă Tu nu vezi? La ce să ne smerim sufletul nostru, dacă Tu nu iei aminte? Da, în zi de post, voi vă vedeți de treburile voastre și asupriți pe toți lucrătorii voștri. Voi postiți ca să vă certați și să vă sfădiți și să bateți furioși cu pumnul; nu postiți cum se cuvine zilei aceleia, ca glasul vostru să se audă sus. Este oare acesta un post care Îmi place, o zi în care omul își smerește sufletul său? Să-și plece capul ca o trestie, să se culce pe sac și în cenușă, oare acesta se cheamă post primit?” (*Is* 58, 2-5). Ci ostenele sunt primite și virtuțile folositoare atunci când se fac după voia lui Dumnezeu; iar voia lui Dumnezeu e să facem cum ne poruncește să facem Domnul nostru Care spune: „Cel ce mănâncă Trupul Meu și bea Sângele Meu are Viață veșnică” (*In* 6, 54); lucru care nu e doar o poruncă, ci rezumatul tuturor poruncilor, fiindcă desăvârșește și constituie toate celelalte porunci.

Astfel încât, iubitul meu, dacă vrei să aprinzi în inima ta dragostea dumnezeiască [*theion erota*] și să dobândești iubirea de Hristos și cu ea să câștigi și celelalte virtuți, vino frecvent [*synechaze*] la Sfânta Cuminecare și te vei desfăta

de ceea ce dorești. Fiindcă e cu neputință să nu iubească cineva pe Hristos când se cuminecă încontinuu [*synechōs*] cu sfântul Său Trup și Sânge, și să nu fie iubit de Hristos, fiindcă acest lucru are loc în mod natural. Ascultă!

Unii sunt nedumeriți de ce oare părinții își iubesc copiii și de ce copiii le răspund iubindu-i pe părinții lor? La aceasta spunem că nimeni nu s-a urât vreodată pe sine însuși, nici trupul său (*Ef* 5, 29); așa și copiii, fiindcă trupul lor își are existența din trupurile părinților lor și mai cu seamă fiindcă mănâncă sângele mamei și cresc, atât când sunt în pântece, cât și după ce s-au născut (fiindcă în mod natural laptele nu e nimic altceva decât sânge albit), de aceea, spun, e o lege naturală să-i iubim pe părinții noștri, iar părinții să-și iubească pruncii, fiindcă aceștia au fost zămisliti din trupurile lor. În același mod și câți se împărtășesc frecvent [*sychna*] de Trupul și Sângele Domnului, își vor aprinde într-un mod natural focul și iubirea lor față de El: pe de o parte, fiindcă acel Trup și Sânge de viață izvorâtor și făcător pe cât e mai încontinuu [*synechōs*] împărtășit, pe atât îi încălzește spre iubire pe cei ce se împărtășesc de El, chiar dacă aceștia ar fi nerecunoscători și învârtoșați cu inima, iar, pe de altă parte, întrucât cunoașterea iubirii de Dumnezeu nu e un lucru străin pentru noi, ci e însământată în chip natural în inima noastră, de aceea de îndată ce ne-am născut după trup și ne-am născut din nou după duh prin Sfântul Botez, la cel mai mic prilej acele scânteii naturale se aprind și devin flacăra, cum spune înțeleptul în cele dumnezeiești, Vasile [cel Mare]: „Odată cu alcătuirea viețuitorului [adică a omului] e aruncată în noi o rațiune seminală care are de la sine imboldurile improprii iubirii, sămânță pe care școala poruncilor lui Dumnezeu o primește, o cultivă cu grijă, o crește cu știință și o duce la desăvârșire cu harul lui Dumnezeu; căci trebuie să se știe că realizarea ei [iubirii] e una, dar ea activează și conține în ea orice poruncă”³⁶. Așadar, această putere naturală pe care o avem ca să iubim pe Dumnezeu, o face puter-

³⁶ VASILE CEL MARE, *Regula mare* 2; PG 31, 908.

nică, o crește și o desăvârșește cuminecarea frecventă [*synechēs*] cu Trupul și Sângele Domnului. De aceea Sfântul Ciprian scrie că atunci când martirii voiau să meargă la martiriu, mai întâi se împărtășeau cu preacuratele Taine și astfel, făcuți puternici de Sfânta Cuminecătură, se aprindeau de iubirea lui Dumnezeu și așa alergau spre stadion ca oile spre junghiere; și în locul Trupului și Sângelui lui Hristos cu care s-au împărtășit, își vărsau sângele lor și-și dădeau trupul lor la felurite chinuri.

De ce alt bine vrei să te desfătezi, creștine, și nu-l primești de la Cuminecarea frecventă [*sychnēn*]? Vrei să ai sărbătoare în fiecare zi? Vrei să ții un paște luminos ori de câte ori vrei și să te bucuri cu bucurie negrăită în această viață plină de necazuri? Aleargă încontinuu [*synechōs*] la Sfintele Taine și împărtășește-te cu convenita pregătire și te vei desfăta de acel lucru. Fiindcă adevăratul Paște și adevărata sărbătoare a sufletului e Hristos Care Se jertfește în Sfintele Taine, după cum spune Apostolul (1 Co 5, 7) și dumnezeiescul Hrisostom: „Postul Mare se ține o dată pe an, dar Paștele de trei ori pe săptămână, ba chiar și de patru ori, sau mai bine zis ori de câte ori am voi. Căci Paștele nu sunt postul, ci Ofranda și Jertfa care se fac la Liturghia [*Synaxa*] din fiecare zi. Și că acest lucru e adevărat, ascultă-l pe Pavel care zice: «Hristos Paștele noastre pentru noi S-a jertfit» (1 Co 5, 7), astfel încât, ori de câte ori te apropii cu conștiința curată, săvârșești Paștele; nu când postești, ci când te împărtășești din jertfa aceea. Deci catehumenul [nebotezat] nu săvârșește niciodată Paștele, deși postește în fiecare an [Postul Mare], fiindcă nu se cuminecă din Ofranda [euharistică]; după cum și cel ce postește, dacă se apropie cu conștiința curată, săvârșește Paștile și azi și mâine și ori de câte ori se împărtășește din Cuminecătură; căci cea mai bună apropiere de aceasta se socotește a fi nu întru păzirea unor soroace” — adică dacă păzim trecerea a opt, cincisprezece sau patruzeci de zile, ca abia apoi să ne împărtășim — „ci întru conștiință curată”³⁷.

³⁷ IOAN HRISOSTOM, *Cuvântul 3 împotriva iudeilor*; PG 49, 867–868.

Deci câți nu se cuminecă, aceia postesc de Paști și nu țin Paștile, cum spune acest dumnezeiesc Părinte, dar câți nu sunt pregătiți în fiecare zi să se împărtășească cu Trupul și Sângele Domnului n-ar putea prăznuți cu adevărat nici duminicile sau celelalte sărbători de peste an, fiindcă nu au cu ei cauza și prilejul sărbătorii, care e Preadulcele Iisus Hristos și acea bucurie duhovnicească ce se naște din Cuminecarea dumnezeiască. Și se înșală dacă socotesc drept Paști frângerile de pâini bogate, sfeșnicele strălucitoare, tămâile binemiroitoare și vasele de argint și de aur cu care înveșmântează bisericile. Fiindcă Dumnezeu nu pe acestea le cere de la noi în primul rând sau în principal, după cum spune prin prorocul Moise: „Omule! ce altceva cere de la tine Dumnezeuul tău decât să te temi de Domnul Dumnezeuul tău, să umbli în toate căile Lui, să-L iubești și să te închini Domnului Dumnezeu din toată inima ta și din tot sufletul tău, să păzești poruncile Domnului Dumnezeuului tău și îndreptările Lui!” (Dt 6, 2. 5; 8, 6). De altfel cuvântul nostru acum nu este să dovedim dacă sunt bune sau nu cele aduse ofrandă în biserici din evlavie, căci ele sunt bune, dar împreună cu ele se cade să aducem ofrandă și ascultarea de poruncile Domnului nostru și pe aceasta trebuie să o preferăm mai mult decât pe toate celelalte, precum zice prorocul și împăratul David: „Jertfă lui Dumnezeu este un duh zdrobit; o inimă zdrobită și umilită Dumnezeu nu o va urgisi” (Ps 50, 18). Iar în *Epistola sa către Evrei* Apostolul Pavel spune astfel: „Jertfă și ofrandă n-ai voit, dar mi-ai făcut trup” (Evr 10, 8; Ps 39, 9); ceea ce înseamnă: „Doamne!, toate celelalte jertfe și ofrande nu vrei să Ți le aduc; vrei însă să mă apropii de dumnezeieștile Taine și să mă împărtășesc de Preasfântul Trup al Fiului Tău, pe care mi l-ai pregătit pe Sfânta Masă, fiindcă aceasta e voia Ta”. De aceea, vrând să arate că e gata spre ascultare, spune: „Atunci am zis: Iată vin să fac voia Ta, Dumnezeuul meu, să fac legea Ta am vrut înăuntrul pântecului meu” (Ps 39, 11; Evr 10, 9).

De aceea, dacă iubim mântuirea noastră, se cade să facem cu bucurie și iubire, ca niște fii, voia lui Dumnezeu și po-

runcile Lui, nu cu frică, ca niște robi. Fiindcă frica păzește poruncile vechi [ale Vechiului Testament], iar iubirea păzește poruncile Evangheliei. Și anume, cei din Legea veche păzeau poruncile și îndreptările Legii de frică, ca să nu fie pedepsiți, dar noi creștinii, pentru că nu mai suntem sub Lege, se cade să facem poruncile Evangheliei nu din frică, ci din iubire, și trebuie să facem voia lui Dumnezeu ca niște fii. Iar voia primordială și în care își găsește bunăvoința Dumnezeu și Tatăl e, cum spunea Apostolul, să facă un trup Fiului Său Unul-Născut, Domnul nostru Iisus Hristos, și anume ca Fiul Său să Se întrupeze și să-și verse Sângele pentru mântuirea lumii, iar noi toți creștinii să ne împărtășim încontinuu [*synechōs*] de Trupul și Sângele Lui, ca prin cuminecarea frecventă [*sychnēs*] să ne păzim în această viață fără să facem experiența curselor și meșteșugirilor diavolului, iar când iese sufletul nostru, să zboare ca un porumbel la ceruri în libertate și bucurie, fără să fie împiedicat deloc de duhurile din văzduh. Acest lucru îl întărește dumnezeiescul Hrisostom, zicând: „Iar altul (căci mai înainte altul i-a povestit părintelui o vedenie) mi-a povestit nu aflând aceasta de la altul, ci învrednicindu-se să vadă și să creadă el însuși, că pe cei ce pleacă de aici, dacă se întâmplă să se fi împărtășit cu conștiința curată când își dau ultima suflare, îngerii îi escortează din pricina Cuminecării luate și îi duc acolo”³⁸.

Așadar și tu, frate, fiindcă nu știi când vine moartea, fie azi, fie mâine, fie în ceasul acesta, se cade să te cumineci întotdeauna [*pantote*] cu Preacuratele Taine și să fi găsit gata; și dacă e voia lui Dumnezeu să mai trăiești în viața aceasta, cu harul Sfintei Cuminecături vei duce o viață plină de pace, de iubire și însoțită de toate celelalte virtuți; iar dacă e voia lui Dumnezeu să mori, atunci prin Sfânta Cuminecătură vei străbate liber vămile demonilor ce se găsesc în văzduh și te vei sălășlui cu bucurie negrăită în veșnicele sălașuri. Căci întrucât ești unit totdeauna cu dulcele Iisus Hristos, atotputernicul Împărat, vei trăi și aici o viață feri-

³⁸ IOAN HRISOSTOM, *Despre preoție* VI, 4; PG 48, 681.

cită, iar atunci când vei muri, demonii vor fugi de tine ca de fulger, iar sfinții îngeri îți vor deschide intrarea cerului ca să te escorteze până la tronul Fericitei Treimi.

O, mărețe lucruri, pe care le primesc creștinii de la cuminecarea continuă atât în viața de față, cât și în cea viitoare!

Vrei, creștine, să ți se ierte și acele greșeli pe care le faci ca om fie cu ochii, fie cu urechile tale? Apropie-te de Taine cu frică și inimă zdrobită și vei fi iertat! Acest lucru îl întrește Sfântul Anastasie al Antiohiei: „Așadar, dacă vom cădea în oarecare lucruri mici, omenești și ușor de iertat, de exemplu fiind furați de limbă, de auz sau de ochi, de slavă deșartă, întristare și irascibilitate sau de ceva din unele ca acestea, atunci făcându-ne reproșuri nouă înșine și mărturisindu-ne lui Dumnezeu, așa să ne împărtășim din Sfintele Taine, crezând că Împărtășirea dumnezeieștilor Taine se face spre curățirea unora ca acestea”³⁹, adică de aceste păcate mici, nu însă și de cele grele și necurate pe care le-am fi făcut. De acest lucru dau mărturie și mulți alți sfinți. Sfântul Clement spune: „Împărtășindu-ne cu cinstitul Trup și cu cinstitul Sânge al lui Hristos, să mulțumim Celui ce ne-a învrednicit să ne împărtășim de Sfintele Lui Taine și să-L chemăm ca ele să nu ne fie spre osândă, ci spre mântuire și spre iertarea păcatelor”⁴⁰. Marele Vasile spune: „Și ne învrednicește fără de osândă să ne împărtășim cu preacuratele și de viață făcătoarele Tale Taine spre iertarea păcatelor” (în rugăciunile Liturghiei). Iar dumnezeiescul Hrisostom zice: „Ca să fie celor ce vor gusta dintr-insele spre spălarea sufletului, spre iertarea păcatelor” (tot în rugăciunile Liturghiei).

Deși mărturisirea și satisfacerea pot să ierte păcatele, ca să ni se ierte păcatele e necesară și dumnezeiasca Împărtășire, fiindcă așa cum mai întâi cineva scoate viermii unei răni urât mirositoare, apoi taie părțile putrezite, după care aplică peste ea o alifie ca să se vindece, ca să o lase să vină iarăși la starea dintâi, același lucru se face și cu păcatul:

³⁹ Anastasie Sinaitul, text neidentificat ca atare.

⁴⁰ *Constituțiile Apostolice* VIII, 14.

mărturisirea scoate afară viermii, satisfacerea taie părțile putrezite, după care dumnezeiasca Împărtășanie se face ca o alifie și-l vindecă (Mt 12, 45). Căci dacă nu se ia dumnezeiasca Împărtășanie, nenorocitul păcătos vine iarăși la starea dintâi și cele din urmă ale omului aceluia se fac mai rele decât cele dintâi (Mt 12, 45).

Ascultă, creștinul meu, câte haruri primești de la cuminecarea frecventă [*sychnēn*]! Pentru că și acele păcate mici care pot fi iertate sunt aici iertate, rănile tale se vindecă și te faci întreg sănătos. Ce altceva mai fericit e decât să fi pregătit întotdeauna să te împărtășești și cu ajutorul și pregătirea dumnezeieștii Împărtășanii să te afli totdeauna liber de păcat? Să rămâi curat pe pământ tu, cel pământesc, cum sunt curați îngerii în cer? Ce altă fericire ar putea fi mai mare decât aceasta?

Dar eu îți voi spune ceva încă și mai mare, fratele meu. Dacă te apropii frecvent [*sychna*] de Taine și te împărtășești cu vrednicie de acel Trup și Sânge nesticăcios și slăvit al Domnului nostru Iisus Hristos și devii concorporal și consangvin cu Hristos, atunci la învierea dreptilor puterea și energia făcătoare de viață a Preafericitului Trup și Sânge va face viu și trupul tău, și-l va învia nesticăcios, slăvit împreună cu Hristos, precum scrie dumnezeiescul Apostol filipenilor zicând: „Care va preschimba trupul umilinței noastre făcându-l conform trupului slavei Lui” (Flp 3, 21).

Toate aceste slave și haruri, toate aceste bunătați mari și suprafirești pe care le-am spus acum, fiecare creștin le primește atunci când se împărtășește frecvent [*sychna*] cu conștiință curată cu dumnezeieștile Taine ale Preadulcelui meu Iisus, și încă multe altele pe care le lăsăm deoparte din pricina scurtimii cuvântului.

Iar după ce te împărtășești, gândindu-te iarăși cu ce înfricoșătoare și cerești Taine te-ai cuminecat, ia seama la tine însuți ca să nu necinstești harul; teme-te și păzește-ți gândurile, fă început al unei vieți mai riguroase și virtuoaase și reține-te după putere de la orice rău. Iar când te gândești iarăși că după puține zile te vei împărtăși din nou, dublează atenția, adaugă râvnă peste râvnă, înfrânare peste înfrâ-

nare, priveghere peste priveghere, osteneli peste osteneli și luptă-te pe cât îți stă în putință. Fiindcă ești strâns cumva între două lucruri tari: pe de o parte, de faptul că te-ai împărtășit cu puțin înainte, iar, pe de altă parte, de faptul că după scurt timp te vei împărtăși din nou.

3. Că faptul de a întârzia cineva să se împărtășească îi produce mare vătămare

Împărtășania rară [*spania*] produce însă creștinilor toate cele contrare; căci cine întârzie să se împărtășească, acela nu face nicio pregătire, nu devine atent, nu are o pază strânsă față de gândurile rele, pentru că întârzierea îl face să cadă în nepăsare, iar înflăcărea evlaviei și a iubirii dumnezeiești se răcește; lungimea timpului îi permite să umble cu ușurătate și indiferență în viața lui, să nu aibă teamă în suflet, contracție în simțuri și pază la mișcările lui, ci-l face să aibă o dezlegare desăvârșită și la mâncăruri și la cuvinte și la priveriști necuviincioase și să ajungă asemenea unui dobitoc care, fiindcă n-are frâu, alunecă în prăpastia păcatului. Că toate acestea urmează celor zăbavnici la Împărtășire e un lucru adevărat, precum le pățim noi înșine cu fapta și în experiența de zi cu zi.

Câți, deși vrednici pe cât e cu putință, sunt zăbavnici la Împărtășire, mă mir cum ar mai putea să se bucure de sfințirea și harul pe care le-am menționat mai sus și care vin de la dumnezeieștile Taine, precum spunea Cabasila. Cum pot să veștejească flacăra patimilor când nu se cuminecă cu Preacuratele Taine care, după Sfântul Chiril, alungă orice neputință, adorm războiul sălbatic al trupului și omoară patimile? Cum pot să-și curețe mintea? să-și facă gândirea strălucitoare? să-și înfrumusețeze toate puterile sufletului neîmpărtășindu-se cu Trupul și Sângele Domnului nostru, care e adevărata curățire, adevărata frumusețe, adevărata luminare și noblețe a sufletului, cum spunea mai înainte dumnezeiescul Hrisostom? Sau cum vor putea fugi de faraonul cel gândit cu mintea [diavol] și din Egipt, care e păcatul amar și prigonitor, când nu sunt pecetluiți și însemnați cu cinstitul Sânge al lui Hristos, precum spunea

mai înainte Grigorie Teologul? Sau cum își vor înălța inima spre iubirea dumnezeiască, spre bucuria duhovnicească, spre pacea dumnezeiască și celelalte roade și daruri ale Duhului Sfânt, fără să se împărtășească cu Trupul și Sângele iubitului Fiu al Tatălui Cel de o ființă cu Duhul, Fiu Care, potrivit Apostolului, e adevărata bucurie și pace a noastră, și izvorul tuturor celor bune?

Îmi ies din mine însumi [de uimire] și sunt nedumerit cum ar putea creștinii acum să prăznuiască fie duminicile, fie celelalte sărbători ale anului și să se bucure duhovnicește cu adevărată bucurie, dacă nu se împărtășesc încontinuu [*synechōs*] din dumnezeiasca Cuminecătură, care e cauza și prilejul oricărei sărbători și prăznuiri?

Prin urmare, cu cea mai mare siguranță cei ce nu se împărtășesc încontinuu se lipsesc de toate aceste bunuri cerești și dumnezeiești; și, pe lângă aceasta, sunt, cum spuneam mai sus, și călcători ai poruncilor și hotărârilor stăpânești ale Domnului și ai canoanelor apostolice și sinodale și ale tuturor Sfinților Părinți în parte, la care ne-am referit; și sunt supuși îndepărtării/afuriseniei pe care o hotărâsc dumnezeieștii Apostoli și Sinodul de la Antiohia, precum am arătat pe larg mai înainte.

Pe lângă aceasta, prin zăbava lor la Cuminecare unii ca aceștia dau permisiune și loc diavolului să-i tragă în felurite păcate și în multe alte ispite, cum spune dumnezeiescul Chiril al Alexandriei: „Cei ce se depărtează de Biserică și de Cuminecare se fac vrăjmași ai lui Dumnezeu și prieteni ai demonilor”⁴¹. Iar dumnezeiescul Hrisostom zice: „Ca nu cumva stând prea mult deoparte de cuminecarea cu Tine să ajung pradă vânării lupului gândit cu mintea” (în rugăciunea de la împărtășire). Cu alte cuvinte: de aceea mă apropii în continuare de Sfintele Taine și mă împărtășesc din ele, pentru că mă tem ca nu cumva îndepărtându-mă multă vreme de Sfânta Cuminecare cu El, să nu mă găsească lupul gândit cu mintea diavol dezbrăcat de harul ei și să mă omoare. Iar Cuviosul Paladie povestește despre

⁴¹ CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Omilia* 19; PG 77, 1088.

avva Macarie Egipteanul [† 390] că, după cea vindecat-o pe femeia aceea care prin conlucrarea diavolului apărea oamenilor ca un cal, i-a dat următorul sfat și i-a spus: „Niciodată să nu lipsești de la Cuminecarea cu Tainele lui Hristos, ci să te împărtășești frecvent [*sychna*], fiindcă această lucrare diavolească ți-a venit fiindcă nu te-ai împărtășit cinci săptămâni și, plecând de aici, demonul a găsit loc și te-a ispitit”⁴². La fel și dumnezeiescul Hrisostom, vindecând un demonizat în ziua în care a fost hirotonit, l-a povățuit să vină necontenit la biserică și la dumnezeieștile Taine cu post și rugăciune, ca să nu-l mai ispitească demonul. Sau, așa cum scrie Simeon Metafrastul în *Viața* lui: „Un bărbat posedat de un demon necurat a intrat pe neașteptate în mijlocul bisericii și, scoțând limba din gură, se vedea șezând fără rânduială. Deci toți cei din biserică l-au rugat pe acel suflet sfânt să se roage pentru vindecarea celui ce pătimea. Iar el spunându-i să se apropie, privind la el cu iubire de oameni, pecetluindu-l [făcând asupra lui semnul crucii] cu mâna și chemând Sfânta Treime, a poruncit demonului să iasă. Și îndată s-a văzut urmând acestui cuvânt fapta, iar omul a fost de îndată slobozit de acel chin insuportabil. După care, sculându-se marele Ioan, i-a îndemnat să-și petreacă timpul în biserică și dumnezeiasca cuminecare a Sfintelor Taine și să fie cu luare-aminte la posturi și rugăciuni; și făcând așa, zicea, nu va mai fi prins de vrăjmașul, nici nu va mai cădea în cursele lui”⁴³.

Auziți, frații mei, ce rele pătimească câți nu se împărtășesc încontinuu, ci se țin departe de Taine? Auziți că ajung demonizați și se prefac în animale necuvântătoare, cum s-a prefăcut în vechime în bou Nabucodonosor împăratul (*Dn* 4, 33)? Și pe drept cuvânt pătimească aceasta: fiindcă prin împărtășirea continuă cu Cuminecătura dumnezeiască pot să devină din oameni dumnezei prin har, dar nu vor, ci,

⁴² *Lavsaiikon* 19; *PG* 34, 1049. Textul sună exact: „Niciodată să nu părăsești biserica, nici să stai deoparte de cuminecarea Tainelor lui Hristos, fiindcă acestea ți s-au întâmplat pentru că cinci săptămâni nu te-ai apropiat de preacuratele Taine ale Mântuitorului”.

⁴³ *Viața Sfântului Ioan Hrisostom* 17; *PG* 114, 1089.

stând departe de dumnezeiasca Cuminecătură, își pierd și chipul omenesc pe care-l au și se preschimbă în animale necuvântătoare, și se predau puterii satanei, cum spune Psalmistul: „Cei ce se depărtează de Tine vor pieri” (Ps 72, 26). Iar dacă acelora care zăbovesc de la Împărtășanie le va urma o moarte neașteptată, ce soartă vor avea nenorociții? Cum vor putea trece în libertate de vameșii demoni ai văzduhului? Ce frică și cutremur va încerca sufletul lor, în vreme ce prin Cuminecarea frecventă [*sychnēn*] ar fi putut să se elibereze de toate acestea, cum spunea mai înainte dumnezeiescul Hrisostom? Mila lui Dumnezeu.

Așadar, frații mei, dacă Împărtășania rară [*spania*] ne produce atâtea rele mari și de nepovestit, iar Cuminecarea frecventă [*sychnē*] ne dăruie atâtea bunuri mari, cerești și suprafirești, atât în viața de față, cât și în cea viitoare, de ce să fim atât de zăbavnici să ne împărtășim, fraților? De ce să nu ne pregătim cu cuvenita pregătire ca să ne cuminecăm cu dumnezeieștile Taine, dacă nu în fiecare zi, măcar în fiecare sâmbătă și duminică și în fiecare sărbătoare? S-ar cădea să alergăm frecvent [*sychna*] cu mare bucurie la Sfânta Masă să ne cuminecăm cu Preadulcele nostru Iisus Hristos, care e toată viața noastră, suflarea și existența noastră și toată nădejdea și mântuirea noastră, ca să fim pururea uniți și nedespărțiți de El. Dar noi atât în această viață, cât și în cealaltă, preferăm și avem mare bucurie să zăbovim și să stăm departe de El.

Dacă ne-ar lipsi cineva o singură zi de masa mâncărilor trupești, ne mâhnim, ne neliniștim și ni se pare un mare rău; dar dacă suntem lipsiți de masa duhovnicească și cerească a dumnezeieștilor Taine chiar și una sau două luni întregi, nu socotim că e un lucru rău. O, ce mare lipsă de discernământ, între cele trupești și duhovnicești pe care-l au creștinii de acum; fiindcă pe cele dintâi le îmbrățișăm cu toată iubirea, dar pe acestea din urmă nu le dorim defel.

Mulți creștini iubitori de Dumnezeu cheltuie mulți bani, suferă multe osteneli, rabdă multe primejdii și pe mare și pe uscat, ca să meargă să se închine la Ierusalim la Mormântul de viață făcător al Domnului și la celelalte Locuri

Sfinte; și e o laudă pentru ei să se numească închinători ai unor asemenea Locuri Sfinte. Mulți, auzind că se găsesc într-un loc îndepărtat moaștele unui sfânt, aleargă cu multă râvnă să meargă să li se închine, ca să primească har și sfințire. Dar să se împărtășească cu Preacuratele Taine și să se învrednicească să se desfăteze nu de Mormântul de viață făcător, nici de Locurile Sfinte, nici de moaștele unor sfinți, ci de Împăratul a toate și de Sfântul Sfinților fie au puțină dorință, fie nu le pasă. Ca să meargă la Locurile Sfinte cheltuie bani, umblă drumuri lungi și suferă multe primejdii, dar ca să se cuminece n-au nevoie nici să cheltuiască bani, nici să umble departe, nici să sufere primejdii; ajunge numai să facă o mărturisire zdrobită, o satisfacere și o pregătire adevărată, și îndată ar putea să se bucure și să devină concorporali și consangvini cu Hristos. Și cu toate că e un lucru ușor, toți sunt nepăsători, toți refuză.

Ah!, frații mei, de-am vedea o dată cu ochii minții sufletului nostru de ce bunuri înalte și mari ne lipsim neîmpărtășindu-ne încontinuu [*synechōs*], atunci am face tot ce ne stă în putință să ne pregătim și să ne împărtășim, dacă s-ar putea în fiecare zi!

Prin urmare, dacă până acum am arătat o nepăsare atât de mare față de sfânta Cuminecare, de acum mai departe însă, rogu-vă în suspine pornite din măruntaiele unei iubiri frățești, să ne trezim din somnul cel greu al indolenței, să arătăm înflăcărare și purtare de grijă. Și dacă cineva din cei ce au puterea duhovnicească [clerici] ar voi să ne împiedice de la acest lucru plăcut lui Dumnezeu, să nu ne răcim de îndată căldura înflăcărării noastre și să ne neliniștim; nu, ci căzând la picioarele lui, să-l chemăm cu căldură ca și cananeanca, să-i sărutăm picioarele ca și desfrânata și să stăruim bătând la ușă și cerând permisiune. Și cu siguranță nu cred că se va găsi vreodată cineva atât de învârtoșat la inimă care, văzând înflăcărarea pe care o avem față de sfânta Cuminecătură, să ne împiedice, ci am certitudinea că, oricât de aspru ar fi, oricât s-ar teme de răul obicei care stăpâna acest lucru, inima i se va înmuia să ne dea permisiunea să săvârșim lucrul dorit.

Partea a III-a

Obiecția 1

Sunt unii oameni evlavioși care, neștiind Scripturile, atunci când văd un creștin împărtășindu-se frecvent [*sychna*], îl împiedică și îl ocărăsc, zicând că acest lucru e al preoților: „Dacă vrei să te cumineci frecvent [*sychna*], fă-te și tu preot!”

Acestora le răspundem nu cu cuvintele noastre, ci cu cele ale Sfințelor Scripturi, ale Sfințelor Sinoade și ale Sfinților Dascăli ai Bisericii noastre în parte, și spunem că demnitatea preoților e să aducă Ofranda și săvârșească dumnezeieștile Daruri prin venirea Duhului Sfânt ca niște instrumente, și să mijlocească la Dumnezeu pentru popor, încă să facă și alte lucrări sfinte pe care nu le poate lucra altul nesfințit. Dar în timpul Cuminecării, când se împărtășesc, preoții n-au nicio deosebire față de laici sau monahi, decât numai aceea că preoții îi împărtășesc și pe alții, iar laicii se împărtășesc de la ei; și că preoții se împărtășesc în altar și în chip nemijlocit, fără linguriță, iar laicii și monahii în afara altarului și în chip mijlocit cu sfânta linguriță.

Iar că acest lucru e adevărat și preoții n-au nicio deosebire față de mireni în ce privește Cuminecarea, martor e dumnezeiescul Hrisostom care spune: „Ne-a născut un singur Părinte, am dezlegat toți durerile aceleiași maici [în Botez], ni s-a dat tuturor aceeași băătură; mai mult, nu numai aceeași băătură, ci și din același pahar; căci tatăl, vrând să ne ducă la afecțiune, a născocit și acest meșteșug, făcându-ne pe toți să bem dintr-un singur pahar, care e un semn al unei iubiri intense”⁴⁴. Sunt lucruri în care preotul nu se deosebește de cel stăpânit, ca, de exemplu, atunci când trebuie să se împărtășească de înfricoșătoarele Taine; căci toți ne învrednicim de ele în chip asemănător, nu ca în Vechiul Testament, unde unele părți ale jertfelor le mânca preotul, iar altele cel stăpânit, și nu era îngăduit poporului să se împărtășească din ce se împărtășea preotul; dar nu

⁴⁴ IOAN HRISOSTOM, *Omilia 22 la Matei*; PG 57, 386.

acum, când tuturor le stă înaintea un singur Trup și un singur Pahar⁴⁵. Simeon al Tesalonicului spune: „Cuminecarea e pentru toți credincioșii, iar celebrarea nu este pentru arhiereu [sau preot], ci ca să fie sfințit Preasfântul Trup și Sânge al lui Hristos și să fie dat credincioșilor spre cuminecare și în sine e numai pentru cuminecare”⁴⁶. Iov păcătosul, în tratatul său despre Taine, spune: „Sfârșitul, scopul și lucrul ei [al Liturghiei] e împărțirea cu de viață făcătoare și sfintele Taine; de aceea ele se dau mai întâi înăuntrul [altarului] preoților sfințiți, iar mai apoi afară celor din popor care sunt pregătiți”. De aici urmează cu necesitate că preoții care slujesc trebuie să fie gata să se împărțasească mai întâi ei înșiși, care aduc Ofranda, apoi și întreg poporul, potrivit Sfântului Clement care spune: „Să se împărțasească mai întâi episcopul, apoi preoții, diaconii și ipodiaconii, citeții și cântăreții, asceții și diaconițele, fecioarele și văduvele, apoi copiii și tot poporul în ordine cu respect și evlavie, fără tulburare”⁴⁷. Sus-zisul Iov mai spune că „celor vrednici le este îngăduit să se cuminece și în fiecare zi, în chip asemănător preoților și celor simpli, bărbaților și femeilor, pruncilor și bătrânilor, și tuturor creștinilor de orice vârstă și rang”.

Iar acei preoți, care nu-i împărțesc pe creștinii care vin la dumnezeiasca Cuminecătură cu evlavie și credință, sunt judecați de Dumnezeu ca niște ucigași, cum stă scris la prorocul Osea: „Preoții au ascuns calea, au făcut omoruri în Sichem și au făcut fărădelege în poporul Meu” (Os 6, 9). Mă mir și sunt nedumerit că se găsesc asemenea preoți care îi alungă pe cei ce vin la Sfintele Taine, și nu se gândesc că ei înșiși mint în cuvintele pe care le spun. Fiindcă la sfârșitul Liturghiei ei strigă cu glas mare și-i cheamă pe toți credincioșii zicând: „Cu frică, cu credință și cu dragoste să vă apropiați!”, adică: Apropiați-vă de Taine și vă împărțășiți!, și tot ei desființează apoi cuvintele lor și-i alungă pe

⁴⁵ IOAN HRISOSTOM, *Omilia 18 la 1 Corinteni*; PG 61, 527.

⁴⁶ SIMEON AL TESALONICULUI, *Dialog*, cap. 78; PG 155, 252.

⁴⁷ *Constituțiile Apostolice VIII*, 13.

cei ce se apropie⁴⁸. Și nu știu cum să numesc această neorânduială.

Obiecția 2

Unii obiectează zicând că se cade să ne cuminecăm tot la patruzeci de zile și nu la mai puține.

Câți avansează această obiecție aduc drept justificare a lor o mărturie din dumnezeiescul Hrisostom care spune: „De ce postim aceste patruzeci de zile? În vechime mulți veneau la aceste Taine pur și simplu și cum se nimerea, mai cu seamă în vremea aceasta [în Joia Mare] când Hristos a predat acest lucru. Știind deci Părinții vătămarea care vine din apropierea cu nepăsare, au stabilit adunându-se patruzeci de zile de post, rugăciune, ascultare și adunări în biserică, pentru ca, toți curățându-ne cu rigoare în aceste zile prin rugăciuni și prin milostenie, prin post și privegheri, prin lacrimi și mărturisire și prin toate celelalte, să ne apropiem după puțină cu conștiința curată”⁴⁹.

La această obiecție răspundem că cei ce vor să-și susțină opinia au obiceiul de a aduce în ajutor și ziceri ale Sfintei Scripturi sau ale unuia dintre sfinți, ca acel cârlig al lor să nu apară gol, fără momeală. Fiindcă „minciuna, spune dumnezeiescul Hrisostom, când vrea să fie crezută, dacă nu-și împlântă temelia unui părut adevăr, nu e crezută”⁵⁰. Cum fac și binecuvântații aceștia. Dar nu se cuvine a tăia și a scinda zicerile dumnezeieștii Scripturi separându-le de celelalte ziceri ale lor și a le întrebuința cu forța în scopul propriu. Căci zice același Hrisostom: „Să nu cercetăm numai aceasta, ci și tot ceea ce urmează și pentru cine s-a zis și de către cine, de ce, când și cum anume; căci nu e de ajuns a spune că stă scris în Scripturi, nici a rupe și sfâșia mădularile trupului de Dumnezeu insuflatelor Scripturi, și a trage de ele cu forța luându-le goale și lipsite de legătura lor;

⁴⁸ Unul dintre aceștia e și ieromonahul Partenie Yavopulos, care atunci când m-am apropiat, m-a respins [nota ed. S. Schinas].

⁴⁹ IOAN HRISOSTOM, *Cuvântul 3 împotriva iudeilor*; PG 48, 867.

⁵⁰ Ioan Hrisostom, discurs apocrif neidentificat ca atare în edițiile moderne.

căci așa au intrat în viața noastră multe învățături stricate, diavolul convingându-i pe cei indolenți să proclame disparat texte din Scripturi și să întunece adevărul lor fie adăugând, fie scoțând ceva din ele⁵¹.

De aceea și aceștia se cade să spună nu numai ceea ce zice aici Hrisostom: că dumnezeieștii Părinți au stabilit patruzeci de zile în care să postim ca să ne împărtășim. Ci se cuvine să se gândească și la cele pe care acest dumnezeiesc Părinte le menționează mai sus și mai jos în același cuvânt, precum și la pricina pentru care și la cine ține această omilie. Fiindcă, așa cum afirmă ei, ea dovedește că dumnezeiescul Hrisostom mărginea întrebuintărea dumnezeieștii Împărtășiri numai în ziua de Paști, lucru pe care vor să-l instituie acești apărători ai celor patruzeci de zile, atunci, potrivit opiniei lor, se cade ca ei fie să se împărtășească numai o dată pe an, adică de Paște, și să se asemene celor despre care vorbea atunci dumnezeiescul Hrisostom, fie să țină zece păsimesi pe an, după numărul stabilit de ei să se împărtășească. Dacă însă primul lucru nu le place, iar cel de-al doilea n-ar putea să-l realizeze, atunci să tacă și să nu-l mai acuze, pe lângă alții, și pe dumnezeiescul Hrisostom și să-l arate prin aceasta contrar nu numai Apostolilor și Sinoadelor Ecumenice și locale și celorlalți purtători de Dumnezeu Părinți care tratează despre Împărtășirea continuă, ci și lui însuși, întrucât tocmai el vorbește mai mult decât alții despre cuminecarea continuă [*synechous*] atât în multe alte omilii ale lui, cât chiar și în aceasta zicând:

„Așadar, nu-mi pune în față acest lucru, ci arată-mi-l pe acela, și anume că așa a poruncit să facem Hristos, fiindcă eu îți arăt, din contră, că nu numai nu ne-a poruncit să păzim anumite zile, dar chiar ne-a dezlegat de nevoia aceasta. Ascultă deci ce spune Pavel; iar când spun Pavel, spun Hristos, pentru că Acela pune în mișcare sufletul lui Pavel. Deci ce spune acesta? «Păziți zile și luni și soroace și ani? Mă tem să nu mă fi ostenit la voi în zadar» (*Ga 4, 10-11*); și iarăși: «Ori de câte ori veți mânca din această Pâine și

⁵¹ IOAN HRISOSTOM, *La cuvântul: Nu în om, Doamne; PG 56, 156.*

veți bea din acest Pahar, moartea Domnului vestiți, până când va veni» (1 Co 11, 26). Iar zicând «ori de câte ori» l-a făcut stăpân pe cel ce se apropie eliberându-l de orice păzire a unor zile. Fiindcă Paștile și Păresimile nu sunt același lucru, ci una sunt Paștile, iar alta Păresimile; căci Păresimile se țin o dată pe an, iar Paștile de trei ori pe săptămână, ba chiar și de patru ori, sau, mai bine zis, ori de câte ori voim. Căci Paștile nu sunt post, ci Ofranda și Jertfa făcută la fiecare Liturghie [*synaxis*]. Și că acest lucru e adevărat, ascultă-l pe Pavel care spune: «Hristos, Paștile noastre, pentru noi S-a jertfit» (1 Co 5, 7). Așa încât, ori de câte ori te apropii cu conștiință curată, săvârșești Paștile, nu atunci când postești, ci atunci când te împărtășești de această Jertfă. Prin urmare, catehumenul nu săvârșește nicicând Paștile, chiar dacă postește în fiecare an, fiindcă nu se cuminecă din Ofrandă; așa cum, dacă se apropie cu conștiință curată, cel ce nu postește săvârșește Paștile și azi și mâine, ori de câte ori se împărtășește de Cuminecătură; căci cea mai bună apropiere are loc nu întru paza soroacelor, ci întru conștiința curată. Noi însă facem din contră: gândul nu ni-l curățim, iar când ne apropiem în ziua aceea, socotim că săvârșim Paștile, chiar dacă facem zeci de mii de păcate. Dar nu așa stau lucrurile acestea, nu! Ci dacă te apropii în Sâmbăta aceasta [Sâmbăta Mare] cu conștiință vicleană, ai căzut din Cuminecare și ai plecat fără să fi săvârșit Paștile; așa cum, dacă te cumineci mâine spălându-ți mai înainte păcatele, ai săvârșit în chip riguros Paștile. Ar trebui, așadar, ca această rigoare și intensitate să o avem nu în păzirea soroacelor, ci în curăția apropierii. Și așa cum preferați să suportați toate mai degrabă decât să vă schimbați obiceiul, așa s-ar cădea să-l disprețuiți pe acesta și să preferați să suferiți și să faceți toate, ca să nu vă apropiați cu păcate; căci e rușine nu a te schimba în mai bine, ci a rămâne la sfădirea inoportună; fiindcă acest lucru i-a pierdut pe iudei, care, căutând întotdeauna obiceiul cel vechi, au fost târați spre necredință⁵².

⁵² IOAN HRISOSTOM, *Cuvântul 3 împotriva iudeilor*; PG 48, 866–869.

Și iarăși zice: „Știu că mulți aleargă la această sfințită masă din pricina obiceiului sărbătorii. Deși s-ar cădea, cum v-am spus de multe ori, să nu păziți doar sărbătorile pentru ca să vă cuminecați, ci să vă curățiți conștiința și atunci să vă atingeți de sfânta masă. Căci cel spurcat și necurat nu e drept să se cuminece nici în sărbători cu acel sfânt și înfricoșător Trup; dar cel curat, și care și-a spălat prin pocăință greșelile, e drept să se cuminece cu dumnezeieștile Taine și să se desfăteze de darurile lui Dumnezeu și în sărbători și întotdeauna. Dar fiindcă acest lucru, nu știu cum, e trecut cu vederea de unii, mulți deși sunt plini de zeci de mii de rele, când văd că vine sărbătoarea, ca împinși de însăși această zi, se ating de Sfintele Taine pe care nu e legiuit nici măcar să le vadă într-o asemenea dispoziție”⁵³.

Iată, așadar, că dumnezeiescul Hrisostom nu numai că întărește în chip vădit intenția și opinia lui pentru cei ce iubesc să asculte adevărul, dar răstoarnă în chip profetic acest obicei al celor 40 de zile păzit cu duh de sfădire de mulți.

Iar dacă va voi cineva să vorbească despre cele patruzeci de zile pe care spune că le-au fixat dumnezeieștii Părinți, discuția va fi amplă; ci noi să menționăm doar câteva lucruri spre certitudinea celor șovăitori. Creștinii din vremea aceea prăznuiau Paștile împreună cu iudeii pretextând că așa au primit de la Ioan Teologul și Apostolul Filip și de la alții. Și deși mulți dumnezeiești Părinți de la diferite sinoade locale le-au scris de multe ori, tot nu și-au lăsat obiceiul lor până ce nu s-a ținut Sfântul Sinod I Ecumenic [325] care, pe lângă altele, a legiuit și despre Paști să nu le mai prăznuiască cineva împreună cu iudeii, ci după echinoctiul de primăvară, în zi de duminică, pentru ca să nu mai coincidă cu paștele iudeilor. Cu toate acestea, unii au stăruit în răul lor obicei, și acestora li se adresează dumnezeiescul Hrisostom în omilia aceasta, muștrându-i că disprețuiesc atâția dumnezeiești Părinți numai din cauza răului lor obicei. Din această cauză laudă el atât de mult demnitatea dumnezeieștilor Părinți de la Sinodul I Ecumenic și le atribuie

⁵³ IOAN HRISOSTOM, *La Botez*; PG 49, 369–370.

regula celor 40 de zile și spune că au fixat-o drept lege, vrând prin aceasta să-i convingă și tragă spre supunere. Căci cine nu știe că postul Sfințelor Păresimi e legiuit de Sfinții Apostoli care spun în canonul 68: „Dacă vreun episcop sau preot sau diacon sau ipodiaton sau citeț sau cântăreț nu postește Sfântul și Marele Post de 40 de zile sau miercurile și vinerile de peste tot anul, să fie depus/caterisit din treaptă, iar dacă e laic să fie îndepărtat/afurisit”. Sau, poate, zice el, Părinții de la Sinodul I au legiuit și au adăugat această Săptămână Mare a Patimilor, cum spune în altă parte același: „De aceea Părinții au întins stadionul postului, dându-ne nou prilej de pocăință, ca mai întâi curățindu-ne și spălându-ne pe noi înșine, așa să ne apropiem [de Împărtășire]”⁵⁴.

Dar prilejul cel mai adevărat, pentru care dumnezeiescul Hrisostom spune că Sinodul I a legiuit Păresimile, pare a fi următorul: deoarece creștinii de pe atunci erau nepăsători și nu posteau tot Sfântul și Marele Post de 40 de zile, ci unii posteau numai trei săptămâni, alții șase, iar alții altfel, fiecare cum se obișnuia în locul său, cum dă mărturie de acest lucru Socrate în *Istoria bisericească* (cartea V, capitolul 22)⁵⁵, de aceea Părinții Sinodului I au înnoit iarăși canonul [68 al] Sfinților Apostoli și au legiuit să se postească neîncălcate toate 40 de zile; iar dumnezeiescul Hristos, vorbind despre această înnoire spune că au fixat-o acei Părinți.

Dar fiindcă ei îl pun înainte pe dumnezeiescul Hrisostom ca un apărător al celor 40 de zile, iar el destramă gândurile lor ca pe o pânză de păianjen, noi să tăcem și să venim la celelalte obiecții.

Obiecția 3

Obiectând unii zic că intenția împărtășirii continue [*synechous*] de care vorbesc Sfinții Părinți e ca să nu întoarcem cu totul spatele cuminecării cu dumnezeieștile Taine; iar dacă unii din multă

⁵⁴ IOAN HRISOSTOM, *La: Am văzut pe Domnul* 6, 3; PG 56, 139.

⁵⁵ SOCRATE, *Istoria bisericească* V, 22; PG 67, 633.

frică și evlavie se cuminecă cu întârziere și se apropie cu mai multă evlavie de Taine, se împărtășesc cu vrednicie.

Noi însă am vrea să-i invităm pe cei ce spun acestea să ne arate de unde și din care mărturii au învățat intenția lui Hristos și a Sfinților? Nu cumva s-au urcat la ceruri ca Pavel și le-au auzit acolo? Dar Pavel a auzit cuvinte negrăite, pe care omul nu le poate spune (2 Co 12, 4) și cum le-ar putea spune? Iar dacă sunt altele decât acelea, cum de nu se găsesc scrise în cărțile dumnezeieștilor noștri Părinți? Iar dacă sunt scrise și noi nu le-am găsit, îi invităm să ni le arate.

De altfel frica de Taine pe care o invocă nu e după Dumnezeu, precum spune Prorocul: „S-au înfricoșat cu frică acolo unde nu era frică” (Ps 52, 6); fiindcă unde urmează călcarea poruncilor, acolo se cade să fie și frica, iar nu unde e supunere și ascultare. Dar nici evlavia unora ca aceștia nu e adevărată, ci una plăsmuită și fățarnică, fiindcă adevărata evlavie are evlavie față de cuvintele și poruncile Domnului și nu le nesocotește. Iar ei spun acestea nu ca să-i facă pe creștini mai atenți și mai cu evlavie la Cuminecare, ci ca să-i descurajeze și să-i întrerupă cu totul de la aceasta și, prin urmare, ca să le facă pierzanie sufletească.

De aceea și dumnezeiescul Chiril al Alexandriei răspunde unor asemenea oameni evlavioși și le spune: „Dacă suntem iubitori ai vieții veșnice, dacă ne rugăm să avem în noi pe Dătătorul nemuririi, să nu refuzăm Euharistia, cum fac unii mai nepăsători, nici diavolul adânc priceput în născocirea răutăților să nu ne facă din evlavia noastră păgubitoare o cursă și un laț pentru noi. Căci scris este: «Cel ce mănâncă din această Pâine și bea din acest pahar cu nevrednicie, osândă își mănâncă și bea» (1 Co 11, 29). Dar cercetându-mă nu mă văd vrednic. Dar când oare vei fi vrednic? Cel ce spune aceasta să audă de la noi aceasta: Atunci când te vei înfățișa lui Hristos? Căci dacă te vei teme pururea de alunecări, nu vei înceta niciodată să aluneci (căci cine va înțelege greșelile?, potrivit Sfântului Psalmist [18, 13]) și te vei găsi pururea nepărtaș de sfințirea mântuitoare. Așadar,

socotește drept un lucru mai evlavios să duci o viață potrivit legii; iar împărtășindu-te astfel, crede că ea depărtează nu numai moartea, ci și bolile care sunt în noi, căci, venind în noi, Hristos adoarme legea trupului care e în mădularele noastre, aprinde evlavia față de Dumnezeu și omoară patimile, nemaisocotind greșelile care sunt în noi și vindicându-le ca pe niște boli; căci îl pansează pe cel zdrobit (*Iz* 34, 11) și scoală pe cel căzut (*Oda* 3, 8) ca un Bun Păstor Care-Și pune sufletul Său pentru oi (*In* 10, 11)⁵⁶.

Și iarăși același zice: „Așadar, amestecându-se cu trupurile noastre, Sfântul Trup al lui Hristos îi face vii pe cei în care ajunge și-i menține spre nesticăciune; căci nu e înțeles drept un trup al altuia, ci al Vieții înseși prin fire, având în sine însuși puterea Cuvântului unit cu el și fiind făcut și plin de energia Lui, prin care face vii și păzește spre existență toate. Deci întrucât acestea stau în acest fel, să știe, așadar, cei botezați că dacă umblă arareori și de-abia dacă intră în biserică și stau departe ani îndelungați de binecuvântarea care vine prin [Euharistia lui] Hristos, și-și plăsmuiesc o evlavie păgubitoare pentru că nu vor să se împărtășească de El în taină, să știe deci că alungă de la ei înșiși Viața veșnică refuzând să se facă vii. Și deși acest refuz li se pare a fi un rod al evlaviei, ea se preface în cursă și poticneală; căci trebuie mai degrabă să depună toată puterea și râvna care este în ei, ca să se arate năvalnici spre curățirea de păcate și să încerce să ducă o viață cât mai civilizată, și așa să alerge cu îndrăzneală spre împărtășirea de Viață; căci așa vom ajunge deasupra înșelăciunii diavolești și, făcându-se părtași ai dumnezeieștii firi (*2 Ptr* 1, 4), vom urca spre viață și nesticăciune”⁵⁷.

Iar în explicația sa la canonul 2 al Sinodului de la Antiohia, Ioan Zonara spune: „Iar întoarcere a spatelui n-au numit aici Părinții ura față de dumnezeiasca Împărtășanie și nesuportarea Cuminecării din această pricină, ci evitarea ei din motiv de evlavie și ca dintr-o smerită-cugetare;

⁵⁶ CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Comentariu la Ioan IV*, 2; PG 73, 584–585.

⁵⁷ *Ibid.* III, 6; PG 73, 521.

căci dacă ar fi întors spatele Sfintei Împărtășanii urând-o și scârbindu-se de ea, n-ar fi fost condamnați la îndepărtare/afurisanie, ci la dezavuare desăvârșită și anatema⁵⁸.

Îndeajuns au muștrat dumnezeiescul Chiril și Ioan Zonara pretinsa evlavie a celor nepăsători, care nu naște rodul folosirii și mântuirii, ci moarte sufletească și lipsire desăvârșită de viața veșnică pe care o oferă Cuminecarea frecventă [*sychnēn*] cu dumnezeieștile Taine. Fiindcă toți câți sunt cu adevărat evlavioși nu numai nu disprețuiesc cuvintele Domnului și atâtea sfinte canoane apostolice, sinodale și ale sfinților în parte, dar nici măcar n-ar primi în gândul lor aceasta, temându-se de verdictul și condamnarea neascultării. Despre acești evlavioși adevărați spune Duhul Sfânt prin prorocul Ilie: „Spre cine voi privi, dacă nu spre cel blând, smerit și liniștit și care tremură la cuvintele Mele?” (Is 66, 2).

Obiecția 4

Unii avansează iarăși și spun că, iată, "cuvioasa Maria [Egipteanca] și mulți alți pustnici și asceți s-au cuminecat o singură dată în toată viața lor și această întârziere nu i-a împiedicat să se sfințească.

Acestora le răspundem că nici pustnicii nu guvernează Biserica, nici Biserica n-a făcut canoanele pentru pustnici, precum zice Apostolul: „Legea nu e pusă pentru cel drept” (1 Tim 1, 9); iar dumnezeiescul Hrisostom adaugă: „Toți câți au avut zel pentru filozofia din Noul Testament au ajuns în jurul lui Dumnezeu nu de frică și pedepse, nici de amenințare, ci dintr-o iubire dumnezeiască și dintr-o afecțiune înflăcărată; căci n-aveau nevoie de ordine, porunci și legi ca să aleagă virtutea și să fugă de rău, ci, ca niște copii de neam bun și liberi care-și cunosc demnitatea, s-au pus în mișcare de la sine spre virtute fără vreo teamă și pedeapsă⁵⁹.”

De altfel chiar și sihaștrii, dacă ar avea mijlocul și nu s-ar cumineca, sunt condamnați ca niște călcători ai sfintelor

⁵⁸ A se vedea mai jos p. 386.

⁵⁹ IOAN HRISOSTOM, *La. Având însă același duh*; PG 51, 286.

canoane și disprețuitori ai dumnezeieștilor Taine. Dacă n-au însă mijlocul, sunt nevinovați, precum spune Sfințitul Cabasila: „Deci dacă sufletele sunt gata și pregătite pentru Taină, iar Domnul vrea să Se sfințească și dorește să se comunice fiecăruia pururea, ce anume împiedică atunci împărtășirea? Negreșit nimic. Deci ar spune cineva: dacă cineva dintre cei vii are în suflet cele zise mai înainte, dar n-ar veni la Taine, va avea oare de acolo o sfințire cu nimic mai mică? Nu oricine, ci numai dacă cineva nu se poate apropia trupește, precum sufletele morților și cum sunt cei ce rătăcesc în pustii, în munți, în peșteri și în crăpăturile pământului (cf. *Evr* 11, 38), cărora le e cu neputință să vadă jertfelnic și preot; căci pe aceștia i-a sfințit cu sfințirea aceasta în chip nevăzut Hristos Însuși. Dacă însă cineva, deși poate, nu se apropie de Masă, acestuia îi este cu desăvârșire imposibil să dobândească sfințirea care vine de la acestea, nu pentru că nu a venit pur și simplu, ci pentru că deși putea n-a venit. Și de aceea e vădit că are sufletul gol de cele bune datorate; căci cum are un imbold și o râvnă de a veni la această Masă cel care poate alerga ușor la ea, dar nu vrea? Și cum are credință în Dumnezeu cel ce nu se teme de amenințarea care vine din cuvintele Domnului pentru cei ce trec cu vederea această Cină? Cum ar putea crede că iubește cele pe care nu le primește deși poate să le primească? De aceea nu e nimic nou dacă sufletelor desfăcute de trupuri care nu sunt vinovate de o asemenea răutate, Hristos le dă părtășie la această Masă”⁶⁰.

Obiecția 5

Unii obiectează zicând că Sfânta Cuminecătură e un lucru mare și înfricoșător, și de aceea are nevoie de o viață sfântă, desăvârșită și îngerească.

Că Taina dumnezeieștii Cuminecăaturi e mare și înfricoșătoare și are nevoie de o viață sfântă și curată nu se îndoiește nimeni. Numai că numele „sfânt” înseamnă multe.

⁶⁰ NICOLAE CABASILA, *Tâlcuirea dumnezeieștii Liturghii*, cap. 42; PG 150, 457-460.

Sfânt e numai Dumnezeu, pentru că El are sfințenia naturală și nu dobândită, iar oamenii care s-au învrednicit de Sfântul Botez primesc sfințenia prin împărtășirea de Dumnezeu Cel Sfânt și de aceea se numesc sfinți, fiindcă au primit sfințirea prin harul Preasfântului Duh din nașterea din nou de sus. Și, pe lângă aceasta, primesc mereu sfințirea de la dumnezeieștile Taine; și pe cât se apropie de Dumnezeu prin lucrarea poruncilor Sale stăpânești, pe atâta urcă spre desăvârșire sfințindu-se; și, iarăși, pe cât se depărtează de Dumnezeu prin omiterea poruncilor, pe atât sunt stăpâniți de patimi și răutatea sporește în ei fiind lipsiți de sfințire; căci răutatea nu e nimic altceva decât lipsa binelui.

Așa încât cei ce s-au învrednicit de nașterea din nou a Duhului Sfânt nu sunt împiedicați să se numească sfinți și, prin urmare, să se împărtășească încontinuu de dumnezeieștile Taine ca niște fii după har ai lui Dumnezeu Cel Sfânt. De aceea dumnezeiescul Hrisostom zice: Cele sfinte se cuvine să fie date sfinților, iar nu celor necurați și întinați; iar vrând să arate deosebirea sfinților spune: „Deci niciun păcătos să nu se apropie; sau mai bine nu spun niciun păcătos, fiindcă atunci mă opresc de la dumnezeiasca Masă mai întâi pe mine însumi; ci nimeni care rămâne păcătos să nu se apropie; căci știu că toți suntem în pedepse și că nimeni nu se poate lăuda că are o inimă curată. Dar lucrul cumplit nu e că nu avem o inimă curată, ci că deși nu avem o inimă curată, nu venim la Cel ce poate să o facă curată”⁶¹. Iar Teodoret spune: „Din câți se împărtășesc de Hristos unii se împărtășesc ca niște oi, adică dobândind virtutea desăvârșită, iar alții ca niște iezi, adică ștergându-și prin pocăință petele păcatelor”⁶².

Deși aceștia acordă numai celor desăvârșiți îngăduința de a se cumineca încontinuu [*synechōs*], dumnezeieștii Părinți par totuși a nu cere de la cei ce se împărtășesc desăvârșirea, ci doar o îndreptare a vieții prin pocăință. Căci așa cum în această lume văzută nu toți oamenii au aceeași vârstă, tot

⁶¹ IOAN HRISOSTOM, *La: Am văzut pe Domnul* 6, 3; PG 56, 139.

⁶² TEODORET AL CYRULUI, *Întrebări la Ieșire* 24; PG 80, 253.

așa și în lumea duhovnicească a Bisericii stările sunt diferite potrivit parabolei semănătorului: și cel desăvârșit aduce lui Dumnezeu rod înmulțind [sămânța primită] de o sută de ori, cel mijlociu de șaizeci de ori, iar începătorul de treizeci de ori (Mt 13, 23), fiecare după puterea lui și nimeni nu e respins de Dumnezeu pentru că nu aduce rod însutit.

Noi însă, dacă vrem să gândim bine, să spunem că e cu neputință să vină cineva la desăvârșire fără cuminecarea continuă [*synechous*] cu Sfintele Taine; căci fără ea nu poate realiza iubirea, fără iubire nu poate realiza nici ascultarea de poruncile stăpânului, iar fără ascultare nu poate realiza nici desăvârșirea. Fiindcă, așa cum spune înțeleptul Solomon, „începutul înțelepciunii e pofta cea adevărată de învățătură, iar îngrijirea de educație are în ea iubirea, iubirea are în ea paza legilor, atenția la legi e întărirea nestricăciunii, iar nestricăciunea ne face să fim aproape de Dumnezeu. Prin urmare, pofta de înțelepciune duce la Împărăție” (Sol 6, 17–20).

De aceea, și cel întru sfinți avva Apollo, știind că Cuminecătura dumnezeiască e desăvârșirea iubirii dumnezeiești, o numără împreună cu porunca iubirii și spune că de aceste două porunci: Împărtășirea frecventă [*sychnēn*] și iubirea de aproapele, atârnă toată Legea și Prorocii.

Dar ce nevoie avem să vorbim multe? Cum se împărtășesc oare la patruzeci de zile cei ce avansează acestea: ca niște desăvârșiți sau ca niște păcătoși și nedesăvârșiți? Dacă se împărtășesc ca niște nedesăvârșiți, atunci se cade să se cuminece mai frecvent [*sychnotera*] potrivit hotărârii lor, iar dacă se împărtășesc ca niște nedesăvârșiți, se cade să se împărtășească mai frecvent [*sychnotera*] ca să devină desăvârșiți, cum spuneam mai sus.

Întrucât pruncul nu crește să ajungă bărbat fără hrană trupească, cu atât mai mult nu ajunge la desăvârșire sufletul fără hrană duhovnicească. Și precum înțelepții din afară [păgâni] spun că trei sunt lucrurile care se văd la un prunc: ceea ce se hrănește, lucrul prin care se hrănește și ceea ce hrănește, atunci ceea ce hrănește e sufletul, ceea ce se hrănește e trupul însuflețit, iar lucrul prin care acesta se hră-

nește e hrana. Tot așa, spune Gavriil al Filadelfiei, urmează lucrurile și în nașterea din nou duhovnicească: „Și aici este ceea ce se hrănește, adică omul botezat și născut din nou; lucrul prin care se hrănește, adică preacuratele Taine, și ceea ce hrănește, adică harul dumnezeiesc care le preface pe acestea în Trupul și Sângele Mântuitorului nostru”. De aceea spune și Marele Vasile că acela care s-a născut din nou prin Botez trebuie să fie hrănit cu cuminecarea dumnezeieștilor Taine⁶³.

Dacă însă se împărtășesc ca niște păcătoși, atunci nu se cade să se împărtășească nici o dată la 40 de zile, și nici măcar o dată pe an, cum spune Ioan Hrisostom: „Așa cum cel ce nu are niciun rău pe conștiința lui trebuie să se apropie în fiecare zi, așa cel ce zace în păcate și nu se pocăiește, nu este lucru sigur să se apropie nici de sărbători; căci nu apropierea o dată pe an ne eliberează de învinuiri, dacă ne apropiem cu nevrednicie, ci însuși acest lucru ne condamnă încă și mai mult, pentru că apropiindu-ne o singură dată, nici atunci nu ne apropiem în chip curat. De aceea vă rog pe voi toți să nu vă atingeți de Taine pur și simplu din pricina necesității impuse de sărbătoare”⁶⁴.

Și altundeva același zice: „Fiindcă preoții nu-i știu pe toți păcătoșii care se împărtășesc cu nevrednicie, de multe ori Dumnezeu face acest lucru și-i predă satanei; căci atunci când se întâmplă boli, uneltiri, doliu și neazuri și altele asemenea, ele au loc din această pricină. Acest lucru îl arată Pavel zicând așa: «De aceea sunt între voi mulți bolnavi și neputincioși și mor destui» (1 Co 11, 30). Dar cum aceasta, zic ei, când ne apropiem o dată pe an? Fiindcă acesta e lucrul cumplit: faptul că hotărâști vrednicia apropierii nu cu curăția gândului, ci printr-un interval de timp; și că socotești că a nu te apropia de multe ori e evlavie, neștiind că apropierea cu nevrednicie, chiar de se va face o singură dată, te-a întinat; iar dacă se face de multe ori, dar cu vrednicie, te-a mântuit. Nu este o îndrăzneală faptul de a te

⁶³ VASILE CEL MARE, *La Botez I*, cap. 3; PG 31, 1573.

⁶⁴ IOAN HRISOSTOM, *La Sfântul Filogon*; PG 48, 755.

apropia de multe ori, ci a te apropia cu nevrednicie, chiar și o dată în tot anul. Noi însă, suntem atât de lipsiți de minte și nenorociți, că, deși facem tot anul mii de rele, nu ne facem nicio grijă să ne dezbrăcăm de ele, și socotim că ne e de ajuns să nu îndrăznim să ne apropiem încontinuu și ofensator de Trupul lui Hristos, negândindu-ne că și cei ce L-au răstignit pe Hristos L-au răstignit o singură dată, iar dacă L-au răstignit o singură dată, urmează oare de aici că păcatul lor e mai mic? Și Iuda L-a vândut o dată, și oare acesta l-a scutit oare de osândă? De ce să măsurăm lucrul cu timpul? Timpul apropierii să ne fie conștiință curată!”⁶⁵.

Și iarăși: „Deci pe cine să-i primim? Pe cei ce se apropie o dată? Pe cei ce se apropie de multe ori? Pe cei ce se apropie de puține ori? Nici pe cei ce se apropie o dată, nici pe cei ce se apropie de multe ori, nici pe cei ce se apropie de puține ori, ci pe cei ce se apropie cu conștiință curată, cu inimă curată, cu viață ireproșabilă. Unii ca aceștia să se apropie pururea, iar cei ce nu sunt așa nici măcar o singură dată. De ce? Fiindcă își primesc condamnare, osândă și pedeapsă”⁶⁶.

Dar nu știm de ce acești binecuvântați nu ascultă aceste lucruri, ci cer de la cei ce se împărtășesc o viață și o stare îngerească. Dacă oricine s-a botezat și a fost născut din nou prin Sfântul Botez făgăduiește să ducă o viață îngerească e în chip vădit pentru că se forțează pe cât îi stă în putință să săvârșească poruncile Stăpânului, precum e poruncit (*Mt* 11, 12); căci a împlini și a săvârși totdeauna poruncile dumnezeiești e propriu cetelor îngerești. Așa încât și cei botezați care păzesc poruncile dumnezeiești nu sunt prin aceasta departe de conduita îngerilor și întrucât se sârguiesc să păzească în trup curăția îngerilor netrupești, precum strigă Apostolul și zice: „Cetățenia noastră e în ceruri” (*Flp* 3, 20), adică cetățenia noastră, a creștinilor, e cerească și îngerească. Dar și dumnezeiescul Hrisostom zice: „Să ne atragem, așadar, ajutorul imbatabil al Duhului

⁶⁵ IOAN HRISOSTOM, *Omilia 6 la 1 Timotei*; PG 62, 529.

⁶⁶ IOAN HRISOSTOM, *Omilia 17 la Evrei*; PG 63, 132.

păzind poruncile și nu vom fi cu nimic mai prejos decât îngerii”⁶⁷. Și iarăși: „Cel ce se mântuiește primește un dublu har: își face viu sufletul și se face pasăre care atinge bolțile cerești”⁶⁸.

Obiecția 6

Unii pun înainte ca referindu-se la dumnezeiasca Cuminecare cuvântul spus în *Proverbe* (25, 16) și spun: „Când găsești miere, mănâncă îndeajuns, ca nu cumva mâncând peste măsură să vomți”.

La aceste sofisme ne rușinăm să facem întâmpinare. Fiindcă, potrivit lui Grigorie Sinaitul și altor părinți, mâncarea mierii nu se înțelege cu referire la dumnezeieștile Taine, ci despre contemplația mentală și desăvârșire. Iar dacă ei o iau cu referire la dumnezeieștile Daruri, eu îl ascult pe același grăitor în proverbe care-mi spune: „Mănâncă miere, fiule, căci bună e ceara; ca să-ți îndulcești gâtul. Așa vei simți înțelepciunea în suflet; căci dacă o găsești, bun va fi sfârșitul tău și nădejdea nu te va părăsi” (*Pr* 24, 13–14).

S-ar fi cuvenit să ne spună însă cum anume înțeleg pe acel „îndeajuns”; fiindcă nu avem altă măsură pentru împărtășire decât sfintele canoane ale Apostolilor și ale întregii Biserici a lui Hristos: și anume să ne cuminecăm (dacă e cu puțință și în fiecare zi, iar dacă nu) fie de patru ori pe săptămână, cum spun Vasile cel Mare și dumnezeiescul Hrisostom, fie cel puțin în fiecare sâmbătă și duminică și în celelalte zile de sărbătoare; așa cum Apostolul poruncește soților să se abțină unii de la alții în zilele în care se cuminecă cu dumnezeieștile Taine zicând: „Nu vă lipsiți unii de alții, decât, de comun acord pentru o vreme, ca să petreceți în post și rugăciune” (*1 Co* 7, 5). Iar dumnezeiescul Dionisie al Alexandriei spune: „Sâmbăta și duminica soții să se abțină de la comuniunea fizică unii cu alții, pentru că în acestea se aduce lui Dumnezeu jertfa duhovni-

⁶⁷ IOAN HRISOSTOM, *Omilia 76 la Ioan* 14; PG 59, 499.

⁶⁸ PSEUDO-IOAN HRISOSTOM [SEVERIAN AL GABALEI], *Cuvântul 4 la Facerea lumii*; PG 56, 459.

cească” (canonul 4). Dar și dumnezeiescul Grigorie [Palama] al Tesalonicului vorbește despre sărbători zicând așa: „Ziua întâi a săptămânii — care se numește duminică pentru că e închinată Domnului Care a înviat în ea din morți și ne-a arătat dinainte și ne-a încredințat învierea cea de obște, în care orice lucru pământesc va înceta — să o sfințești și să nu faci în ea niciun lucru din cele ale vieții, afară de cele neapărat necesare, iar celor aflați sub ascultarea ta sau împreună cu tine să le dai toată ușurarea, ca să slăviți împreună pe Cel ce ne-a câștigat prin moartea Sa și a înviat împreună cu El firea noastră; să-ți aduci aminte de veacul viitor și să meditezi la toate poruncile și îndreptările Domnului. Și să te cercetezi dacă n-ai călcat sau omis vreo poruncă și să te îndreptezi în toate, și să stăruiești în această zi în biserica lui Dumnezeu, să iei parte la adunările ce se fac în ea și să te împărtășești cu credință sinceră și conștiință neosândită cu Sfântul Trup și Sânge al lui Hristos și să pui început al unei vieți mai riguroase, să te înnoiești și să te pregătești pentru primirea bunătăților veșnice viitoare. Așa să sfințești ziua sâmbetei [odihnei], odihnindu-te prin nelucrarea celor rele; iar cu duminica să unești și marile sărbători legiuite, făcând și în ele aceleași lucruri și abținându-te de la aceleași”⁶⁹.

Obiecția 7

Unii, puși în mișcare de o frică lipsită de Dumnezeu, numesc erezie împărtășirea continuă [*synechōs*] zicând că așa cum cei botezați în afara predaniei Bisericii sunt eretici, așa sunt eretici și câți se împărtășesc încontinuu [*synechōs*].

Noi însă ne mirăm într-adevăr ce să spunem la niște cuvinte atât de îndrăznețe? Spunem doar că potrivit acestei opinii urmează că sunt eretici toți sfinții, nu numai câți îi îndeamnă pe credincioși la dumnezeiasca Împărtășire, ci și câți primesc cuvintele lor; precum și toți preoții câți

⁶⁹ GRIGORIE PALAMA, *Decalogul legiurii potrivit lui Hristos*, porunca 4.

liturghisesc și se împărtășesc în fiecare zi — vai ce blasfemie! —, și mai ales sfântul Apollo care era renumit în sfințenie și avea cinci mii de ucenici sub ascultarea lui; despre acesta dumnezeiescul Ieronim scrie că s-a dus și l-a găsit că „după ce am făcut rugăciune, spălându-ne picioarele și punând masa, ne-a sărutat sufletește și trupește, adică ne-am cuminecat împreună cu ei cu dumnezeieștile Taine, cum facem în fiecare zi; iar după masă noi ne-am odihnit, iar ei mergând în pustie, s-au rugat în genunchi până a doua zi când a venit vremea adunării [slujbei]. Și după ceasul al nouălea și vecernie s-au cuminecat; iar după cuminecare, unii au șezut și au mâncat, alții mai înflăcărați s-au dus în liniștire [isihie], trăind numai cu puterea Împărtășirii. Și pururea pomenitul ne-a spus multe povestiri folositoare de suflet, mai cu seamă ca să ne cuminecăm în fiecare zi cu dumnezeieștile Taine și să-i primim pe străini ca pe niște îngeri ai lui Dumnezeu, ca Avraam, Lot și alții asemenea lor, fiindcă de aceste două porunci atârnă toată Legea și Prorocii”⁷⁰.

Așadar, dat fiind că întreg corul dumnezeieștilor Părinți e alcătuit din sfinți și robi adevărați ai lui Hristos, de aici urmează, din contră, că aceștia, care pun înainte unele ca acestea, sunt de fapt potrivnici atât Apostolilor, cât și Sinoadelor ecumenice și locale și sfinților în parte; și nu numai acestora, ci și Însuși Domnului Care spune: „Cel ce mănâncă Trupul Meu și bea Sângele Meu are viață veșnică (In 6, 54) și iarăși: „Aceasta să faceți întru pomenirea Mea” (Lc 22, 19), adică în fiecare zi și întotdeauna, cum explică dumnezeiescul Hrisostom, așa cum am văzut mai înainte.

Sfântul Timotei al Alexandriei îi primește la Împărtășire în fiecare duminică chiar și pe demonizați, dacă nu hulesc/blasfemiază dumnezeieștile Daruri, zicând: „Și credinciosul demonizat, dacă nu defaimă sau hulește/blasfemiază Taina, să se cuminece; nu însă în fiecare zi, îi este de ajuns numai în fiecare duminică” (canonul 3). Dumnezeieștii Părinți îi primesc încontinuu [*synechōs*] la împărtășirea cu dumne-

⁷⁰ *Lavsaiikon* 52; PG 34, 1148.

zeieștile Taine nu numai pe cei sănătoși, dar chiar și pe cei demonizați, iar binecuvântații aceștia nu-i primesc nici pe cei ce au mintea întregă, ci caută să se arate mai legali decât legea.

Obiecția 8

Unii obiectează și spun: „Oare ei, ca niște oameni, nu sunt chinuiți de patimi, de lăcomia pânteceului, slavă deșartă, râs, vorbire deșartă și alte asemenea? Și cum vor să se cuminece frecvent [*sychna*]?”

Acestora le răspunde Sfântul Anastasie al Antiohiei și spune: „Sunt mulți care, deși se împărtășesc o dată pe an, se predau păcatului, și alții care se împărtășesc mai des, se feresc de multe ori de la multe rele, temându-se de osânda Împărtășirii. Deci dacă greșim cu unele lucruri mici și omenеști și ușor de iertat, furați de limbă, de auz, de ochi, de slavă deșartă, atunci făcându-ne reproșuri nouă înșine și mărturisindu-ne lui Dumnezeu, să ne împărtășim așa cu Sfintele Taine crezând că Împărtășirea dumnezeieștilor Taine se face spre curățirea de asemenea păcate; dacă însă facem lucruri grele, rele, trupești și necurate și avem rachiună pe aproapele, să nu ne atingem nicidecum de dumnezeieștile Taine. Dar întrucât suntem oameni trupești și neputincioși, târați de multe păcate, Dumnezeu ne-a dat felurite jertfe spre iertarea păcatelor, pe care dacă I le aducem, ne curăță spre apropierea de Sfintele Taine; căci milostenia e o jertfă curățitoare de păcate; căci zice prorocul David: «Jertfa lui Dumnezeu: duh zdrobit, o inimă umilită și smerită Dumnezeu nu va urgisi» (*Ps* 50, 18). Dacă-I aducem lui Dumnezeu aceste jertfe, chiar dacă avem unele scăderi omenеști, putem să ne apropiem de Sfintele Taine cu frică și cu cutremur, cu străpungere și mărturisire, ca femeia care avea scurgere de sânge care s-a apropiat de Hristos plângând și tremurând (cf. *Mt* 9, 20); căci este păcat spre moarte și este păcat spre pocăință; iar pocăința adevărată poate tămădui toate; căci altă iertare are cel ce se apropie de Sfintele Taine cu frică și cu cutremur, cu măr-

turisiră și străpungere, și altă pedeapsă are cel ce se apropie de dumnezeieștile Taine fără frică și cu dispreț: căci celor ce se apropie cu dispreț și nevrednicie nu numai că nu li se dă iertarea păcatelor, dar, mai mult, intră în ei diavolul; dar cei ce se apropie cu frică și cutremur de dumnezeieștile Taine nu numai că se sfințesc și primesc iertarea păcatelor, dar îl alungă din ei înșiși și pe diavolul⁷¹.

Dar cu toate aceste mărturii contrare ale sfinților dascăli ai Bisericii, unii nu încetează, ci avansează încă o altă obiecție zicând:

Obiecția 9

Pentru că în vremea aceea se împărtășeau cei mai mulți și foarte puțini nu se împărtășeau, de aceea dumnezeieștii Părinți îi canonisesc pe cei foarte puțini ca să nu se scandalizeze cei mai mulți. Acum însă, fiindcă cei mai mulți nu se împărtășesc, ci numai câțiva puțini, trebuie să nu se împărtășească și aceștia puțini, ca să nu se facă neorânduială în Biserică și să-i scandalizeze pe cei mulți.

Cei ce spun acestea s-ar cădea să știe ce înseamnă scandal și neorânduială, și abia atunci să avanseze acești termeni; fiindcă scandal este și se spune ceea ce depărtează pe om de Dumnezeu și-l apropie de diavol, cum spune Marele Vasile: „Lucrarea păcatului înstrăinează de Domnul și apropie de diavol”⁷²; și iarăși: „Tot ce se opune voii Domnului e scandal”⁷³. Sau ca să vorbesc mai limpede: scandal e orice obstacol pus în drum ca să se împiedice de el trecătorul, precum Îl roagă prorocul pe Dumnezeu să-l izbăvească de unele ca acestea zicând: „Păzește-mă, Doamne, de mâna păcatosului, scoate-mă de la oamenii nedreți, care au gândit să împiedice pașii mei; ascunsu-mi-au cei mândri cursă și laț au întins cu funii picioarelor mele; pe cărare pietre de poticneală [skandala] mi-au pus mie” (Ps 139, 4–5).

⁷¹ Anastasie al Antiohiei, citat neidentificat.

⁷² VASILE CEL MARE, *Regula morală* 22, 1; PG 31, 741.

⁷³ *Ibid.*, 33, 2; PG 31, 752.

Deci, dat fiind că odinioară cei mai puțini îi scandalizau în acest chip pe cei mai mulți fiindcă-i trăgeau spre nepăsare și călcarea poruncii lui Dumnezeu, așa cum acum cei mulți îi scandalizează pe cei puțini trăgându-i spre nesocotirea poruncii, ce anume se cade să facem? Așa cum atunci cei puțini își tăiau voia și urmau celor mulți făcând voia lui Dumnezeu, așa și acum cei mulți se cade să-și taie voia lor și să-i urmeze pe cei puțini făcând voia lui Dumnezeu, iar nu aceia să lase porunca lui Dumnezeu pentru că sunt puțini și să urmeze călcării poruncii din cauza celor mulți. Căci dacă așa s-ar face lucrurile, atunci s-ar fi căzut și ca prorocul Ilie și Apostolii și atâția alți Părinți câți s-au luptat pentru adevăr, să acopere adevărul și să urmeze celor mulți, fiindcă aceștia erau puțini. De aceea Vasile cel Mare zice: „În cele ce privesc voia Domnului trebuie să arătăm o îndrăzneală fermă, chiar dacă unii se scandalizează”⁷⁴.

Iar dacă unii spun că se scandalizează neputând să-i vadă împărtășindu-se, să înțeleagă singuri că acest lucru e un rezultat fie al invidiei, fie al urii de frați.

Deci nu se cade să disprețuim poruncile lui Dumnezeu ca să nu se scandalizeze oamenii, cum spune dumnezeiescul Hrisostom: „Până într-atât să ne îngrijim să nu-i scandalizăm pe oameni, cât să nu le dăm și oferim noi înșine prilej; dar dacă, fără să le dăm noi prilej, ei vor să ne învinuiască pur și simplu, atunci să râdem și să plângem [pentru nebunia lor]. Tu poartă de grijă să te porți bine înaintea Domnului și a oamenilor; dacă însă te îngrijești să te porți bine, iar acela te batjocorește, să nu-ți faci griji deloc. Căci așa zicea Hristos celor ce se scandalizau de El: «Lasă-i!, căci sunt călăuze oarbe orbilor» (Mt 15, 14). Pentru că atunci când scandalizarea vine de la noi, vai nouă! Dar când nu vine de la noi, nu avem păcat. Și iarăși: «Vai vouă!, pentru că din pricina voastră e blafemiat Numele lui Dumnezeu» (Rm 2, 24). Ce deci? Dacă eu fac ceva din cele ce trebuie făcute, iar altul hulește? Atunci nu tu ai păcat, ci acela; căci prin acela este blafemiat. Căci atunci când ceva din cele

⁷⁴ VASILE CEL MARE, *Regula morală* 33, 5; PG 31, 753.

plăcute lui Dumnezeu e oprit din pricina scandalizării altuia, trebuie să nu băgăm de seamă; trebuie să ne facem însă griji atunci când din pricina aceluia suntem siliți să-L supărăm pe Dumnezeu. Căci, spune-mi!, dacă vorbind noi și luându-i în râs pe bețivi, cineva se scandalizează, voi înceta oare să vorbesc? Nu. Căci în toate e bine să se cunoască măsura. Mulți au blasfemiat pentru că o fată frumoasă a rămas fecioară și-i defăimau pe cei ce o catehizau. Ce deci? Trebuia oare ca aceia să înceteze din această pricină? Nicidecum. Căci n-au făcut nimic potrivit, ci mai degrabă un lucru care-i place lui Dumnezeu. Întotdeauna se cade să urmărim legilor lui Dumnezeu și să ne sârguim să nu oferim niciun prilej de scandal, pentru ca noi să fim nevinovați, și să ne învrednicim de iubire de oameni de la Dumnezeu”⁷⁵.

Acestea deci despre scandal; iar neorânduială este atunci când un lucru se face afară de rânduiala lui. Iar întrucât rânduiala și legea Bisericii e ca toți creștinii, ce se găsesc de față la dumnezeiasca Liturghie și nu sunt sub canon, să se împărtășească, este evident că fac neorânduială călcând legile Bisericii câți nu se cuminecă. De aceea zice și prorocul Avacum: „Soarele s-a ridicat și luna a stat în rânduiala ei” (*Oda 4*); adică: Soarele dreptății, Hristos Dumnezeuul nostru, S-a înălțat pe cruce și luna, adică Biserica, a stat în rânduiala ei, adică în voința și porunca lui Dumnezeu, din care a căzut. Așadar, câți fac ceva în afara poruncii lui Dumnezeu aceștia fac scandalurile și neorânduiele, iar nu câți se luptă după putere să păzească poruncile Stăpânului.

Obiecția 10

Alții pun înaintea *Tomosul Unirii* și spun că e un canon scris în *Ceaslov* care hotărăște că creștinii trebuie să se împărtășească de trei ori pe an.

Acest canon pe care-l pun înaintea binecuvântații aceștia, dacă e falsificat, dar și dacă ar fi autentic, vă rog să-mi

⁷⁵ IOAN HRISOSTOM, *Omilia 46 la Fapte 21*; PG 60, 321–326.

spuneți: este oare cuvenit și drept ca el să aibă mai multă putere decât atâtea și atâtea trâmbițe ale Duhului Sfânt pe care le-am menționat? Căci scriu legile imperiale că orice lege de la aceștia, adică imperială, s-ar găsi contrară sfințelor canoane ale dumnezeieștilor Părinți, să fie nevalidă. Iar dumnezeiescul Hrisostom spune ca obiceiul contrar dumnezeieștilor canoane să se întrerupă; și, iarăși, zice: „Greu este obiceiul, cumplit și cu anevoie de păzit; prin urmare, pe cât știi puterea obiceiului, pe atât sânguiește-te să te eliberezi de obiceiul rău și să te muți spre un altul, mai folositor”⁷⁶. Deci cum caută aceștia să recomande acest obicei vătămător de suflet? Dar fiindcă aceștia caută să acopere adevărul cu canonul acesta, noi vom arăta pe scurt sensul exact al acestui canon, ca să se arate adevărul curat și nimeni să nu se amăgească.

Acest canon s-a făcut din această pricină: Pentru că împăratul Leon cel Înțelept [886–912] a venit la a patra căsătorie, a fost îndepărtat/afurisit de patriarhul Nicolae [901–907]; iar împăratul l-a silit pe Nicolae să iasă din scaun fiindcă nu voia să-i îngăduie căsătoria a patra, și a pus în locul lui pe Eftimie [907–912], care a desființat îndepărtarea/afurisenia împăratului. Cu acel prilej arhieriei și împăratul s-au împărțit în două: unii erau cu patriarhul Nicolae, alții cu Eftimie. După ce împăratul Leon a murit, a venit împărat în locul său fratele lui, Alexandru [912–913], care l-a silit pe Eftimie să iasă din scaun și l-a pus iarăși patriarh pe Nicolae [912–925]. Murind și Alexandru, a venit împărat nepotul său, adică fiul lui Leon, Constantin Porfirogenetul [913–959]; iar socrul acestuia, Roman [920–944], avea demnitatea de părinte al împăratului. Aceștia au adunat un sinod în anul 920 după Hristos și au împiedicat nu numai căsătoria a patra, dar au făcut un canon și contra căsătoriei a treia, care spune: „Dacă cineva a ajuns la vârsta de patruzeci de ani și, fără să se rușineze de fire și fără să se îngrijească de viața creștină cuviincioasă datorată, ci numai de

⁷⁶ IOAN HRISOSTOM, *Prima cateheză către cei ce vin la luminare*; PG 49, 230.

pofta pătimasă, se grăbește spre căsătoria a treia, cu toată rigoarea și paza hotărâm ca acesta să rămână neîmpărțășit până la cinci ani și nicidecum să nu i se scurteze acest timp, dar chiar și după ce se va fi învrednicit din nou de preacurata Împărțășanie, să nu-i fie îngăduit să vină la Împărțășanie în altă vreme decât numai la mântuitoarea Înviere a lui Hristos Dumnezeuul nostru, din pricina curățirii din nou, după puțință, prin înfrânarea anterioară a postului. Iar dacă cineva, fiind în vârstă de treizeci de ani și având copii din căsătoriile anterioare, se leagă cu o a treia femeie, și acesta să rămână neîmpărțășit de cuminecarea Preasfințelilor Taine până în al patrulea an fără iertare; după care se învrednicește iarăși de Împărțășirea Tainelor, dar să se bucure de ele numai de trei ori pe an: o dată de mântuitoarea Înviere a lui Hristos Dumnezeuul nostru; a doua oară de Adormirea Preacuratei Stăpânei noastre de Dumnezeu Născătoarea; iar a treia oară de Nașterea lui Hristos Dumnezeuul nostru, pentru că acestora le premerge post și folosul care vine de la acesta”⁷⁷.

Actul acestui sinod s-a numit *Tomosul Unirii*, fiindcă arhieriei și poporul, care mai înainte erau împărțiți din pricina căsătoriei a patra lui Leon, s-au unit din nou. Nu știu însă care binecuvântat, fie din lipsă de învățătură, fie vrând să-i împiedice pe creștini de la viața veșnică, a prescurtat canonul acesta și așa l-a introdus în *Ceaslov*. Iar binecuvântații noștri duhovnici găsindu-l aici l-au răspândit în întreaga lume, împovărându-i cu epitimia și canonul celor căsătoriți a treia oară pe toți creștinii feciorelnici, căsătoriți o singură dată, sau de două ori, de orice vârstă.

Dar eu nu mă mir atât de duhovnici, cât mă mir că bunii arhieriei și păstori n-au trâmbițat numai decît cu trâmbițele insuflate de Dumnezeu ale adevărului, ca să înfierceze pe semănătorul unei asemenea neghine și să smulgă această plantă putredă din Biserică, pentru că ei au de la harul Duhului Sfânt puterea de a menține cele bune și a îndrepta cele ce au nevoie de îndreptare.

⁷⁷ În *Actele Sinoadelor*, vol. 2, p. 975.

Dar poate că arhieriei vor pretexta că, întrucât se găsesc sub jugul otomanilor și sunt loviți de multe griji, unele ca acestea sunt încredințate dascălilor și predicatorilor. Iar binecuvântați aceștia, unul vrând să nu-și piardă liniștea iar altul pretextând alte pretexte, toți refuză și aruncă povara de pe unul pe altul, acoperind ca într-un mormânt cuvântul lui Dumnezeu și adevărul, și tăcând arată că sunt de acord să se facă unele ca acestea; precum spune dumnezeiescul Meletie Mărturisitorul [† 1307]⁷⁸: „Iar dacă cineva, care are cunoașterea și știe bine cele ale adevărului, îl ascunde în unele moduri, nu-l proclamă deschis și nu-l spune cu îndrăzneală, nici nu se ține de dumnezeieștile și veneratele canoane și nu pune înaintea legile Părinților, pe drept se supune unei pedepse nu mai mici [decât a celor care le calcă]. Cel ce trece sub tăcere adevărul îl ascunde pe Hristos în mormânt, precum a zis mai înainte un Părinte, și altul spune iarăși: a trece sub tăcere buna cinstire a lui Dumnezeu e primejdie mare cu adevărat, osândă veșnică și prăpastie a pierzaniei. Nu este drept, nu este îngăduit, nu este convenit ca bine-cinstitorii să tacă atunci când cei ce se sârguiesc să recomande amăgirea și rătăcirea nesocotesc legile. Iar atunci când, spune cineva dintre cei mari, primejdia și vătămarile Îl privesc pe Dumnezeu și vreuna e atribuită Lui, care bine-cinstitor va tăcea? care va sta liniștit? Căci tăcerea înseamnă consimțământ. Acest lucru îl arată limpede Înainte-mergătorul Domnului și Macabei care pentru acea mică prescripție a Legii s-au primejduit până la moarte și n-au cedat nimic din ale Legi. De multe ori războiul se cunoaște a fi laudabil, iar lupta se arată mai bună decât o pace vătămătoare de suflet. Căci e mai bine a rezista celor ce nu cugetă bine decât a le urî în chip rău într-un gând cu ei separându-ne de Dumnezeu și unindu-ne

⁷⁸ Monah de la Galesion, mărturisitor pentru Ortodoxie în rezistența ortodoxă bizantină împotriva „Unirii” de la Lyon (1274) impusă cu forța de Mihail VIII Paleologul, autor al unui vast poem didactico-moral în 13800 de versuri pe 190 de teme grupate alfabetic (de aici numele său de *Alfavitalfavitos*). Pregătit pentru tipar de Nicodim Aghioritul încă din 1778–1779, el n-a putut găsi un editor decât în 1927.

cu ei”⁷⁹. Iar dumnezeiescul Hrisostom zice: „Dacă însă atunci când e nedreptățit un bărbat, nu e lucru sigur a te preface, de ce pedeapsă nu va fi vrednic cel ce tace și trece cu vederea atunci când sunt insultate legile?”⁸⁰.

Obiecția 11

Mulți potrivnici spun că faptul de a se împărtăși cineva nu e o dogmă de credință care să fie păzită și indispensabilă.

Chiar dacă Împărtășirea frecventă [*sychnē*] nu e o dogmă de credință, ea este însă o poruncă a Stăpânului care se cuprinde și în alte vorbe ale Domnului, dar mai ales în aceea pe care a spus-o zicând: „Aceasta să faceți întru pomenirea Mea” (*Lc 22, 19*), adică încontinuu și în fiecare zi [*synechōs kai kath'hekasten*], cât ține veacul acesta. De aceea, întrucât e o poruncă a Stăpânului, ea se cade să fie cu necesitate păzită și, cum am spus mai sus în partea întâi a cărții.

Iar câți spun unele ca acestea arată prin aceasta că vor să dezbrace dogmele și să le lase lipsite de orice reglementare și legiuire bisericească. Dar să-i întrebăm: pe ce anume trebuie să stea aceste dogme? Dumnezeiescul Hrisostom ne-a spus oare mai înainte că viețuirea [conduita] are nevoie de dogme corecte, iar dogmele au nevoie de viețuire curată, iar viețuirea curată se naște din și se realizează prin dumnezeieștile porunci, prin legile sfinte ale Bisericii și veneratele predanii și reglementări ale dumnezeieștilor Părinți. Deci dacă vom nesocoti sfintele canoane, poruncile Stăpânului și celelalte, atunci va dispărea și viețuirea curată. Dar dacă dispărea viețuirea curată, atunci pierdem și dogmele drepte și vom rămâne pustii și întunecați.

Timpul nu-mi va ajunge să enumăr zecile de mii de exemple ale atâtor și atâtor sfinți care au suferit cele rele și au murit pentru așezămintele și canoanele bisericești. Și totuși se găsesc unii atât de îndrăzneți, încât nu numai că

⁷⁹ *Alfavitalfavitos*, tema 10.

⁸⁰ IOAN HRISOSTOM, *Cuvânt la Sfințitul Mucenic Vavila*; PG 50, 547.

nu suferă cele rele pentru adevăr, dar i se opun și desființează poruncile Stăpânului, împiedicându-i de la dumnezeiasca Cuminecătură pe câți se apropie să se cuminece, fără nicio altă greșeală sau prilej; ceea ce este un lucru foarte cutezător, întrucât Însuși Domnul nu l-a exclus de la cuminecare nici măcar pe Iuda, deși îl știa ca pe un vas întinat al răutății. Domnul îi primește în fiecare zi pe toți cei ce se împărtășesc, și pe cei vrednici îi curăță, îi luminează și sfințește, iar pe cei nevrednici mai întâi îi predă mușcăturii conștiinței, după care, dacă se îndreaptă, îi primește cu îndurare. Dacă însă rămân neîndreptați, îi predă feluritor neputințe, precum zice Apostolul, că, întrucât mulți s-au împărtășit cu nevrednicie, din această pricină destui creștini au ajuns bolnavi și au murit (1 Co 11, 30).

Dar binecuvântații aceștia, fără să știe starea celor ce se împărtășesc, numai ca să mențină răul obicei care stăpânește cu vătămare sufletească, îi împiedică pe ortodocși de la Cuminecarea dumnezeiască. Să-l întrebăm însă pe Marele Vasile să ne spună adevărul: „Este oare necesar sau lipsit de primejdie să refuzăm ceva din cele poruncite de Dumnezeu ori să-l împiedicăm pe cel ce i s-a poruncit să le facă, sau să ținem partea celui care-l împiedică, mai cu seamă dacă acela care-l împiedică e un om autentic sau un gând binecuvântat se opune poruncii?” La care Sfântul răspunde: „Întrucât Domnul zice: «Învățați de la Mine că sunt blând și smerit cu inima» (Mt 11, 29), e evident că și toate celelalte sunt învățate de El în chip sigur. Să ne aducem aminte că, atunci când Ioan Botezătorul i-a spus: «Eu am nevoie să fiu botezat de Tine și Tu vii la mine?», Însuși Domnul nostru Iisus Hristos, Fiul Unul-Născut al Dumnezeului Celui Viu, i-a răspuns: «Lasă acum, că așa trebuie să plinim toată dreptatea» (Mt 3, 15); și cum, atunci când Petru voia să-l abată de la încercările prorocite de Însuși Domnul că aveau să i se întâmple la Ierusalim, i-a spus cu iritare: «Înapoia Mea, Satano! Că piatră de poticneală îmi ești, fiindcă nu gândești cele ale lui Dumnezeu, ci cele ale oamenilor» (Mt 16, 23); și iarăși cum, atunci când același Petru a refuzat sub pretextul cinstirii date Stăpânului slujii-

rea Acestuia, Domnul i-a zis: «Dacă nu te voi spăla, nu vei avea parte de Mine» (In 13, 8). Iar dacă e să ajutăm mai mult sufletul cu exemple luate dintre cei de un neam cu noi, să ne amintim și de Apostolul care spune: «Ce faceți de plângeți și-mi sfâșiați inima? Căci eu gata sunt nu numai să fiu legat, ci și să mor în Ierusalim pentru Numele Domnului Iisus» (FA 21, 13). Și cine e mai slăvit decât Ioan? sau mai autentic decât Petru? Sau ce gânduri s-ar putea arăta mai evlavioase decât cele care le-au venit acelora? Se știe însă că nici Moise cel sfânt, nici Iona prorocul, care s-au folosit de unele gânduri spre nesocotirea ascultării, n-au rămas nevinovați înaintea lui Dumnezeu. Toți aceștia ne învață, așadar, că nu trebuie nici să-i contrazicem, nici să-i împiedicăm pe alții și nici să luăm partea celor care-i împiedică. Iar dacă toate acestea și unele ca acestea ne învață să nu luăm partea unora ca aceștia, cu atât mai mult e necesar să-i imităm în toate celelalte pe sfinți, care uneori spuneau: «Trebuie să ascultăm de Dumnezeu mai mult decât de oameni» (FA 5, 29), iar alteori au zis: «Judecați dacă e mai bine să ascultăm de voi decât de Dumnezeu! Căci nu putem să nu spunem cele ce am văzut și auzit» (FA 4, 19)⁸¹. Și iarăși: „Nu trebuie să împiedicăm pe cel ce face voia lui Dumnezeu fie din porunca lui Dumnezeu, fie dintr-un cuvânt care urmează poruncii Lui, nici nu trebuie ca acela ce face porunca să țină partea celor care-l împiedică, chiar dacă sunt oameni autentici, ci să stăruie în judecata sa”⁸². „Pe cel ce face porunca lui Dumnezeu nu dintr-o dispoziție sănătoasă, dar salvează în aparență exactitatea cuvântului Domnului, nu trebuie să-l împiedicăm, în măsura în care nimeni nu e vătămat de acel lucru, ba chiar câteodată unii se și folosesc de acesta, ci trebuie îndemnat să aibă gândul demn de realizarea lui”⁸³. „Nu trebuie să urmărim predaniilor oamenilor spre desființarea poruncii lui Dumnezeu”⁸⁴. „Nu trebuie să preferăm voia noastră proprie voii lui Dum-

⁸¹ VASILE CEL MARE, *Despre Botez II*, întrebarea 11; PG 31, 1621-1624.

⁸² VASILE CEL MARE, *Regula morală* 19, 1; PG 31, 733.

⁸³ *Ibid.* 19, 2; col. 736.

⁸⁴ *Ibid.* 12, 2; col. 724.

nezeu, ci în orice lucru să căutăm și să facem voia lui Dumnezeu”⁸⁵.

Iar dumnezeiescul Hrisostom spune: „Trebuie să stăm cu vitejie împotriva tuturor lucrurilor care ne retează pornirea noastră bună. Ascultă ce spune Hristos: «Cine iubește pe tată sau pe mamă mai mult decât pe Mine nu este vrednic de Mine» (Mt 10, 37). Căci atunci când facem ceva din cele plăcute lui Dumnezeu, oricine ne împiedică să le facem trebuie să ne fie vrăjmaș și dușman, chiar de ar fi tată ori mamă, sau oricine ar fi”⁸⁶.

Purtătorul de Dumnezeu Ignatie zice: „Oricine vorbește pe lângă cele orânduite, chiar de-ar fi demn de crezare, chiar de-ar posti, chiar de-ar fi feciorelnic, chiar de-ar face semne sau ar proroci, să vă pară lup în piele de oaie care lucrează stricăciunea”⁸⁷.

Iar dumnezeiescul Meletie Mărturisitorul spune: „Nu ascultați de monahi, nici de preoți în cele ce vi le spun fără lege și vi le explică cu răutate. Dar ce spun de monahi și de preoți? Nu ascultați nici de episcopi dacă vă îndeamnă cu vicleșug să faceți, să spuneți și să gândiți cele nefolositoare!”

Obiecția 12

Unii se scandalizează fiindcă nu ascultăm de cele ce ne spun, mai ales în ce privește oprirea de la Cuminecarea continuă [*synechous*], și pun înaintea în apărarea lor acestea trei: 1. că atât canoanele, cât și poruncile sunt sub puterea arhierilor; 2. că nu se cade să-i cercetăm pe arhierii, pe învățători și duhovnici pentru cele ce ne spun, ci doar să ascultăm de toți cu simplitate; și 3. pun înaintea cuvântul apostolic: „Ascultați de conducătorii voștri și supuneți-vă lor” (Evr 13, 17).

La aceste trei părți ale obiecției n-avem nimic propriu de spus, ca să nu creăm confuzie și tulburare unora; dar a

⁸⁵ *Ibid.* 12, 4; col. 724.

⁸⁶ IOAN HRISOSTOM, *Despre feciorie* 78; PG 48, 591.

⁸⁷ PSEUDO-IGNATIE TEOFORUL, *Către Heron* 2, 1.

tăcea cu totul față de ele socotim că e un lucru vătămător e suflet; de aceea, să vedem ce spun sfinții, ca să nu se ostenească fiecare degeaba.

La prima parte a obiecției răspunde Marele Vasile și spune: „Căci dacă Însuși Domnul, întru Care a binevoit Tatăl (*Mt* 3, 17), întru Care sunt toate comorile ascunse ale înțelepciunii (*Col* 2, 3), Care a primit de la Tatăl toată puterea și judecata (*Mt* 28, 18; *In* 5, 22), spune: «Poruncă Mi-a dat Tatăl ce să spun și ce să grăiesc» (*In* 12, 49); și iarăși: «Cele ce le grăiesc, cum Mi-a grăit Tatăl, așa grăiesc» (*In* 12, 50), iar Duhul Sfânt nu grăiește de la Sine, ci câte aude de la El acestea le grăiește (*In* 16, 13), cu cât mai mult e cucernic și sigur pentru noi a cugeta și a face acest lucru”⁸⁸.

Iar dumnezeiescul Hrisostom arată pornind de la însăși hirotonia arhierilor că aceștia sunt supuși dumnezeieștilor canoane și porunci zicând așa: „Fiindcă arhierul [Legii vechi] era cap al poporului, trebuia ca acela care devenea capul tuturor să aibă puterea sa pe cap (căci, ca putere absolută e insuportabilă, dar având pusă pe ea semnul stăpânirii e sub lege); deci poruncește ca creștetul său să nu fie gol, ci acoperit; pentru ca să învețe capul poporului că și el are un cap. De aceea și în Biserică la hirotoniile arhierilor li se pune pe cap Evanghelia lui Hristos, ca să învețe cel hirotonit că ia tiara adevărată a Evangheliei, și ca să învețe că, deși este capul tuturor, acționează sub legile ei: stăpânind peste toți, dar fiind stăpânit de legi; legiuind toate, dar fiind legiuit de lege”⁸⁹. De aceea un viteaz din cei din vechime pe numele lui Ignatie, care s-a distins prin arhierie și martiriu, scriind unui alt arhieru, spunea: „Nimic să nu se facă fără socotița ta, nici tu să nu faci nimic fără socotița lui Dumnezeu, căci faptul că arhierul are Evanghelia [pusă peste cap] e un semn că este sub o putere”⁹⁰.

Cât despre partea a doua [a obiecției], unde spun să nu-i cercetăm noi pe arhierii, învățători și duhovnici, ci să-i

⁸⁸ VASILE CEL MARE, *Cuvânt despre credință*; PG 31, 677.

⁸⁹ PSEUDO-IOAN HRISOSTOM, *Cuvântul* 62, vol. VI, neautentic.

⁹⁰ PSEUDO-IGNATIE TEOFORUL, *Către Policarp* (varianta interpolată).

ascultăm pe toți, la ea răspunde Marele Vasile spunând că „întâi-stătătorul trebuie să facă și să spună fiecare cuvânt cu multă reflecție și punere la încercare, cu scopul de a bineplăcea lui Dumnezeu ca unul ce trebuie să fie pus la încercare și să aibă mărturie și de la cei încredințați lui”⁹¹. Și iarăși: „Se cade ca cei mai învățați în Scripturi dintre ascultători să pună la încercare cele spuse de învățători, iar pe cele ce concordă cu Scripturile să le primească, iar pe cele străine să le respingă și să întoarcă cu energie spatele celor ce persistă în asemenea învățături”⁹². Și iarăși: „Cei ce n-au multă cunoaștere a Scripturilor se cade să recunoască sensul distinctiv al sfinților în roadele Duhului; iar pe cei ce sunt așa să-i primească, iar celor ce sunt altfel să le întoarcă spatele”⁹³. Și iarăși: „Nu trebuie să fim răpiți pur și simplu și fără o cercetare de către cei ce fățărnicesc adevărul, ci să-i recunoaștem după semnul distinctiv dat nouă de Scriptură”⁹⁴. Și iarăși: „Orice cuvânt sau lucru trebuie să fie încredințat de mărturia de Dumnezeu insuflătei Scripturi spre certitudinea celor buni și rușinea celor răi”⁹⁵.

Iar la partea a treia a obiecției răspunde dumnezeiescul Hrisostom care zice: „Rău lucru este peste tot anarhia, prilejul multor nenorociri și obârșia dezordinii și confuziei; dar un rău nu mai mic e și neascultarea celor conduși. Dar cineva ne spune poate că este și un al treilea rău; atunci când stăpânitorul e rău. Știi și eu: acesta nu e un rău mic, ci mult mai rău decât anarhia; căci e mai bine să nu fim stăpâniți de nimeni decât să fim conduși de cineva rău, pentru că în primul caz de multe ori scăpăm și de multe ori ne primejduim, dar în al doilea caz ne vom primejdui cu totul mânați fiind în prăpastie. Deci cum anume spune atunci Pavel: «Ascultați de conducătorii voștri și supuneți-vă lor» (Evr 13, 17)? Pentru că mai sus a spus: «Văzându-le sfârșitul vieții să le imitați credința» (Evr 13, 7), de aceea a zis

⁹¹ VASILE CEL MARE, *Regula morală* 70, 37; PG 31, 844.

⁹² *Ibid.* 72, 1; col. 845.

⁹³ *Ibid.* 72, 2; col. 848.

⁹⁴ *Ibid.* 28, 1; col. 748.

⁹⁵ *Ibid.* 26, 1; col. 744.

acum: «Ascultați de conducătorii voștri și supuneți-vă lor». Dar atunci, ce? Când acesta este rău, să nu-l ascultăm? Dar cum zici că e rău? Dacă e rău din pricina credinței, fugi și refuză-l, chiar și dacă n-ar fi doar om, ci și un înger din cer (cf. *Ga* 1, 8). Dar dacă e rău din pricina vieții lui, nu fii curios. Iar acest îndemn nu ți-l spun de la mine, ci plecând de la dumnezeiasca Scriptură. Ascultă-l pe Hristos Care spune: «Pe scaunul lui Moise au șezut cărturarii și fariseii». După ce a spus multe lucruri cumplite despre ei, a spus apoi: «Pe scaunul lui Moise au șezut cărturarii și fariseii. Deci toate câte vă vor zice vouă, faceți-le și păziți-le; dar după faptele lor să nu faceți» (*Mt* 23, 2-3), căci au demnitatea, dar viața lor este necurată; voi însă fiți atenți, nu la viața, ci la cuvintele lor. Căci din năravurile lor nu se vatămă nimeni. De ce? Pentru că sunt vădite tuturor și, chiar dacă ar fi de mii de ori rău, nu va învăța lucruri rele niciodată. Dar dacă e rău din pricina credinței, acest lucru nu e evident tuturor și cel rău nu va refuza să învețe răul. Fiindcă și acel: «Nu judecați ca să nu fiți judecați!» (*Mt* 7, 1), s-a spus cu referire la viață, nu la credință. De aceea și Pavel mai întâi i-a recomandat [a dat mărturie despre păstori că sunt drepti întru toate] și abia atunci a zis: «Ascultați de conducătorii voștri»⁹⁶.

Și altundeva zice iarăși: „Dar, spui, cutare om blând, cutare preot, cutare om foarte înțelept face așa. Dar să nu-mi spui acest om blând, preot, înțelept. Chiar dacă ai presupune că acesta e un Petru sau un Pavel sau un înger care s-a coborât din cer, nu m-aș întoarce atât spre demnitatea persoanelor. Căci nu citesc o lege de rob, ci una împărătească, iar când se citesc scrisorile unui împărat, orice demnitate a robilor trebuie să înceteze. Ce-mi aduci în mijloc pe cutare și cutare? Căci Dumnezeu îți va da verdictul nu plecând de la indolența celor robi împreună cu tine, ci plecând de la porunca legilor Lui. «Am poruncit», va spune, «trebuia să ascuți, iar nu să-l pui înaintea pe cutare, nici să cercetezi cu curiozitate relele altora. Întrucât marele David

⁹⁶ IOAN HRISOSTOM, *Omilia 34 la Evrei*; PG 63, 231-234.

a căzut într-un păcat greu, nu te temi că păcătuirea nu e lipsită de primejdie nici pentru noi? Spune-mi! De aceea trebuie să ne asigurăm și să avem zel numai față de realizările sfinților, iar de indolență și de călcarea legii să fugim cu multă sârguință, căci vom da cuvânt de socoteală nu celor ce sunt robi împreună cu noi, ci Domnului, iar Lui îi vom da răspuns pentru toate cele făcute și trăite în viață»⁹⁷.

Așa spun sfinții, noi însă, fraților, pentru că Domnul ne-a chemat la pace, se cade să ne supunem și arhierilor și duhovnicilor și învățătorilor din pricina demnității pe care o au de la Dumnezeu. Dar dacă vreunul din ei face ceva absurd sau ne împiedică să facem vreun lucru plăcut lui Dumnezeu, noi să nu încetăm rugându-i până ce îi vom convinge să facă voia lui Dumnezeu, ca între noi să împăratească pacea, să domnească înțelegerea și acordul, să fie iubire între păstori și oi, între arhierii și creștini, între preoți și laici, între întâi-stătători și stăpâniți; ca să rămână departe de noi scandalurile, tulburările, schismele, dezbinările, fiindcă acestea distrug sufletele, casele și bisericile noastre, toată comunitatea și neamul. Pe scurt, ca să fim toți un trup și un duh, toți cu o singură nădejde, așa cum am fost și chemați (cf. Ef 4, 4), ca Dumnezeuul păcii să fie cu noi (cf. 2 Co 13, 11).

Obiecția 13

Unii spun: „Iată că facem porunca Domnului și ne împărtășim de două sau trei ori pe an, și aceasta ne e de ajuns pentru apărarea noastră”.

Unora ca acestora le răspundem că și acest lucru e bun și folositor, dar a se împărtăși cineva mai frecvent [*sychnoteron*] e un lucru și mai bun; căci pe cât se apropie cineva de lumină, pe atât se luminează; pe cât se apropie de foc, pe atât se încălzește; pe cât se apropie de sfințenie, pe atât se sfințește. Tot așa, pe cât se apropie cineva mai frecvent [*sychnoteron*] de Dumnezeu prin cuminecare, pe atât mai

⁹⁷ IOAN HRISOSTOM, *Cateheza 1 către cei pentru luminare*; PG 49, 230.

mult se luminează, încălzește și sfințește. Frate, dacă ești vrednic să te împărtășești de două sau trei ori pe an, atunci ești vrednic să te împărtășești și mai frecvent [*sychnoteron*], precum spune dumnezeiescul Hrisostom, păzindu-ți pregătirea și vrednicia. Căci ce ne împiedică să ne împărtășim? Nepăsarea și indolența [*ameleia kai rhathymia*], de care biruiți fiind nu ne pregătim cât ne stă în putință ca să ne cuminecăm.

Iar în alt fel răspundem că unii ca aceștia nu acționează, cum cred, după porunca lui Dumnezeu. Căci unde anume a poruncit Dumnezeu sau altul din sfinți să ne împărtășim de două sau de trei ori pe an? Nicăieri nu se găsește așa ceva. Se cade, așadar, să știm că atunci când facem o poruncă, se cuvine să fim cu luare-aminte să o păzim și potrivit poruncii. Și anume, se cade să păzim și locul și timpul și scopul și modul și toate împrejurările în care se cuvine să se facă; ca așa acel bine pe care vrem să-l facem să fie desăvârșit întru toate și bineplăcut lui Dumnezeu.

Același lucru se observă și la dumnezeiasca Împărtășanie, și atunci a se împărtăși cineva încontinuu [*synechōs*] e și necesar și folositor sufletului, și după porunca lui Dumnezeu, și e un bine desăvârșit și bineplăcut; iar a se împărtăși doar de trei ori pe an, acest lucru nu e nici potrivit poruncii, nici un bine desăvârșit, fiindcă nu e bine ceea ce nu se și face bine.

De aceea, așa cum toate celelalte porunci ale lui Dumnezeu cer fiecare timpul ei cuvenit, precum spune Ecleziastul: „Este o vreme prielnică [*kairos*] pentru orice lucru” (*Ecc* 3, 1), tot așa și poruncii dumnezeieștii Împărtășanii se cade să-i dăm timpul prielnic cuvenit. Iar timp potrivit e momentul în care preotul strigă acel: „Cu frică de Dumnezeu, cu credință și cu dragoste să vă apropiați!” Oare aceasta se aude doar de trei ori pe an? Vai, vai! Și dacă, pentru ca acest trup material să fie viu, e nevoie să mâncăm de două sau trei ori pe zi, oare pentru ca nenorocitul suflet să aibă viața duhovnicească, trebuie să mănânce hrana făcătoare de viață numai de trei ori sau o dată pe an? Nu e acest lucru o mare absurditate? Iar dacă se face așa, mă tem că nu vom avea

folos din lucrarea poruncilor, fiindcă le deformăm și stricăm, și atunci nu suntem făcători, ci adversari ai legii. Iar dacă postind de multe ori credem că plinim porunca lui Dumnezeu, păcătuiam, cum spune dumnezeiescul Hrisostom: „Să nu-mi spui că aceștia postesc, ci arată-mi dacă ei fac aceasta după socotința lui Dumnezeu; căci dacă nu e aceasta, atunci postul e mai fărădelege decât orice beție, căci trebuie să observăm nu numai ceea ce se face de ei, ci trebuie cercetată și cauza celor făcute de ei. Întrucât dacă ceea ce se face este după socotința lui Dumnezeu, chiar dacă tuturor li se pare că e ceva rău, e de fapt un lucru foarte bun; iar ceea ce e contrar socotinței Lui și nu-I e pe plac, chiar dacă se crede că e un lucru foarte bun, e mai rău și mai fărădelege decât toate. Căci nu firile lucrurilor, ci verdictele lui Dumnezeu le fac pe acestea să fie bune și rele”⁹⁸.

Epilog

Iată, iubiții mei frați, cu ajutorul lui Dumnezeu tema cărțiței de față a luat sfârșit, iar din mărturiile și ale Sfinței Scripturi și ale Sfinților în parte a fost dovedit în chip limpede că astfel Cuminecarea continuă [*he synechēs koinonia*] cu Preacuratele Taine e necesară și foarte folositoare de suflet⁹⁹, și că fără ea e cu neputință să urcăm spre iubirea Domnului nostru Care ne-a plăsmuit când nu eram și ne-a plăsmuit din nou atunci când am fost zdrobiți [de păcat].

Acum nu mai e nevoie de altceva decât să ne pregătim cu cuvenită pregătire prin zdrobire, mărturisire și satisfacere, și să ne apropiem de Taine cu frică și cutremur așa ca să ne împărtășim. Câți care, potrivit Psalmistului, vrem viața și iubim să vedem zile bune (*Ps* 33, 13), să ne apropiem de Domnul nostru, de preadulcele Iisus Hristos, Care ne strigă în fiecare zi de pe Sfânta Masă și ne spune: „Veniți, mâncați Trupul Meu și beți Sângele Meu pe care vi l-am

⁹⁸ IOAN HRISOSTOM, *Cuvântul 1 împotriva iudeilor*; PG 48, 873.

⁹⁹ Hoti einai anankaia kai psychophelestate he syneches koinonia ton achranton Mysterion.

amestecat în Sfântul Potir, ca să vă luminați sufletește și trupește, ca să vă hrăniți și îngrașiți cu hrana nemuririi și să beți băutura nemuririi și ambroziei, pentru ca «fețele noastre să nu se rușineze în vreme de încercare» (*Ps 33, 6!*)”

Până când avem vreme, să lucrăm binele potrivit Apostolului (*Ga 6, 10*): „Iată acum e vreme bineprimită; iată acum e ziua mântuirii!” (*2 Co 6, 2*). „Să-L urmărim și să-L urmăm pe Domnul și, potrivit lui Osea, Îl vom găsi ca pe niște zori” gata să ne lumineze, și va veni la noi „ca o ploaie timpurie și ca o ploaie târzie care adapă pământul” (*Os 6, 3*). Să-l auzim pe Ieremia care spune: „Stați în căile poruncilor și gândiți-vă, căutați legile și voile lui Dumnezeu, vedeți care e calea cea bună și umblați pe ea” (*Ir 6, 16*). Să ne pocăim din tot sufletul și din toată inima de nepăsarea noastră dinainte și să ne îndreptăm, ca să nu-l auzim tot pe prorocul Ieremia învinuindu-ne și zicând: „Doamne, ochii Tăi sunt spre credință. Tu i-ai bătut, și ei n-au simțit durerea; i-ai pierdut, și ei n-au vrut să primească povață. Și-au făcut fețele mai tari decât piatra, și n-au vrut să se întoarcă” (*Ir 5, 3*). Prorocii au prorocit lucruri nedrepte, preoții au bătut din palme și poporul Meu i-a plăcut așa (*Ir 5, 31*). Cu cine voi vorbi, la cine să protestez și mă va auzi? Iată, urechile lor sunt netăiate împrejur și nu vor putea auzi. Iată, cuvântul Domnului li s-a făcut spre ocară și nu-l vor (*Ir 6, 10*). Pentru că de la mic la mare toți au făcut fărădelegi; de la preot și până la prorocul mincinos toți au făcut minciuni (*Ir 10, 13*).”

Să ascultăm cuvintele care folosesc sufletul nostru și să nu cercetăm cine anume le spune, fie el înțelept sau neînțelept, fie cu nume mare, fie umil. Căci ce folos avem dacă știm de cutare sau cutare că e mare și mult? Sau cu ce ne vatămă dacă știm de cutare sau cutare că e umil și disprețuit? Spre folosul nostru avem nevoie doar de cuvintele Scripturii; că ni le spune un înțelept sau un neînțelept, nu ne pasă. Se cade să le comparăm însă cu cele scrise și, dacă sunt de acord cu ele, să le primim, iar dacă nu sunt de acord, n-avem nevoie nici de unul, nici de altul; fiindcă și cel ce se duce la piață să cumpere o pasăre sau altceva, nu se gândește

cine anume i-o vinde, dacă acela e bun sau rău, ci se uită doar la ceea ce cumpără, să vadă dacă e un lucru bun sau nu.

Așa și noi se cade să fim atenți cu rigoare la cuvintele spuse și să nu călcăm câte ne-au predat dumnezeieștii Părinți, dacă vrem să nu pierdem calea cea dreaptă. Dacă ereticii ar fi fost atenți la dumnezeieștile Scripturi, n-ar fi urmat primilor ereziarhi, ca să piară împreună cu ei. În aceia mult-vicleanul diavol a semănat felurite erezii lipsindu-i între altele și de Sfântul Botez, iar pe noi ortodocșii el se sârguiește să ne piardă îndepărtându-ne de continuitatea [synecheian] Cuminecării dumnezeiești; fiindcă n-a putut să ne clatine de la Sfântul Botez unelțește să ne omoare într-alt fel. Și să nu socotiți că e o deosebire între acestea două, fiindcă Domnul S-a pronunțat deopotrivă despre amândouă, cum am spus mai înainte; pentru că nu e nicio deosebire între a nu fi născut în chip desăvârșit și, după ce te-ai născut, a muri de foame. Așa și noi ne naștem din nou, da!, prin dumnezeiescul Botez; dar dacă mai apoi nu ne hrănim prin Cuminecarea frecventă [sychnēn koinonian] ca să avem viața duhovnicească, iarăși vom muri de foamea harului și vom cădea în patimi mai rele decât chiar cei nebotezați.

De aceea, rogu-vă, să ne temem de cuvintele Domnului nostru acum cât suntem vii, ca să aflăm mântuire și să nu tremurăm atunci la judecata viitoare, fără nicio mângâiere; să nu ne asemănăm celor cărora le-a spus: „Lăsând porunca lui Dumnezeu țineți predania oamenilor” (Mc 7, 8).

Să nu ne lăsăm amăgiți de superstițiile și prejudecățile care stăpânesc, ci să luăm aminte la cele scrise; căci spune Marele Vasile: „Ne-a amăgit, așadar, obiceiul cel foarte rău, predania deformată a oamenilor ni s-a făcut pricină de rele”¹⁰⁰. Și iarăși: „Iar dacă atunci când e urmărită de unii care s-au mărturisit pe ei înșiși lui Dumnezeu prin Botez că nu mai trăiesc pentru ei, ci pentru Cel ce a murit și a înviat pentru ei, dreptatea Legii [vechi] aduce osânda de adulter, ce ar putea spune cineva despre predaniile omenești? În ce

¹⁰⁰ VASILE CEL MARE, Prolog la *Despre judecata lui Dumnezeu*; PG 31, 669.

privește predaniile omenești osânda e vădită din cuvintele Domnului, iar în ce privește gândurile proprii într-o înțelepciune omenească, Apostolul ne-a învățat să le surpăm cu luptă zicând: «Căci armele campaniei noastre nu sunt trupești, ci puternice în Dumnezeu spre surparea întăriturilor, atunci când surpăm gânduri și toată înălțarea care se ridică împotriva cunoașterii lui Dumnezeu» (2 Co 10, 4-5), vorbind în general despre orice dreptate care pare așa fiecăruia, chiar dacă ea se face cu râvnă pentru Dumnezeu. Astfel încât din acestea și din unele ca acestea e vădită osânda celor ce vor să trateze sofistic judecățile lui Dumnezeu; căci scris este: «Vai celor pricepuți pentru ei înșiși și știutori înaintea lor înșiși» (Is 5, 21). De aceea e nevoie să ne curățim de toate poftele diavolului, de împrăștierea lumii, de predaniile omenești și de voile proprii, chiar de par a fi respectabile¹⁰¹.

Să nu călcăm poruncile lui Dumnezeu și prin aceasta să ne facem mai răi decât animalele necuvântătoare și mai lipsiți de minte decât peștii, care nu contrazic legea lui Dumnezeu, potrivit aceluiași Vasile care zice: „Peștele nu contrazice legea lui Dumnezeu, dar noi oamenii nu ne ținem de învățăturile mântuitoare”¹⁰².

Să-i lăsăm pe cei ce vor să trăiască nepăsător, sau mai bine să-L rugăm pe Dumnezeu să le dea râvnă/înflăcărare. Să ne trezim toți din somnul indolenței și să luăm căldură și iubire în inimă, ca să ascultăm de chemarea duhovnicească a preotului și să venim cu inimă zdrobită la Taine. Mare e disprețuirea lui Dumnezeu: să mergem atâta mulțime de creștini la dumnezeiasca Liturghie, după care Domnul să ne cheme prin preot să ne ducem să ne împărtășim, și nimeni din o atât de mare mulțime a celor chemați să nu se găsească să împlinească chemarea dumnezeiască din pricina niciunui alt păcat sau prilej decât din cea a răului obicei.

Ah, frații mei!, mă tem ca nu cumva și vouă să vă spună: „Nimeni din acei bărbați chemați nu va gusta din cina Mea”

¹⁰¹ VASILE CEL MARE, *Cuvântul II la Botez*; PG 31, 1557-1560.

¹⁰² VASILE CEL MARE, *Omilia 7 la Hexaemeron*; PG 29, 157.

(Lc 14, 24), și nu cumva să ne pedepsească și mai grav, dacă nu ne pocăim și îndreptăm.

Vreau să vă întreb aceasta: Dacă în timpul Cinei de Taină unul dintre Apostoli ar fi spus: Azi nu mă împărtășesc!, ce ar fi spus oare Domnul? Cu siguranță, mi se pare, că i-ar fi spus ceea ce i-a spus și lui Petru la sfânta spălare: „Dacă nu te spăl, nu ai parte cu Mine” (In 13, 8); la fel și la Cină celui ce nu se împărtășea i-ar fi spus: „Dacă nu mănânci Trupul Meu și nu bei Sângele Meu, nu ai parte cu Mine”. Același lucru ni-l spune și acum nouă, iubiților, la fiecare Liturghie: „Dacă nu mâncați Trupul Fiului Omului nu veți avea viață în voi” (In 6, 53). Dacă e împiedicat cineva de păcat și de canonul duhovnicului său să nu se împărtășească, are răbdare; dar să ne lipsim de un asemenea har ceresc numai din reaua obișnuință!

Atât de mult s-a înrădăcinat acest foarte rău obicei, încât nu numai că nu ne împărtășim noi, dar dacă-i vedem pe alții venind încontinuu la Cuminecarea dumnezeiască le facem reproșuri osândindu-i ca pe niște lipsiți de evlavie și disprețuitori ai dumnezeieștilor Taine, în vreme ce de fapt ar trebui să-i imităm.

Pe drept cuvânt s-a împlinit cu noi prorocia lui Isaia care spune: „Du-te și spune poporului acestuia: Cu auzul veți auzi și nu veți înțelege, și uitându-vă vă veți uita și nu veți vedea, căci s-a învârtoșat inima poporului acestuia și cu urechile sale greu a auzit și ochii săi i-a închis ca nu cumva să vadă cu ochii și cu urechile să audă și cu inima să înțeleagă și să se întoarcă la Mine și să-l vindec” (Is 6, 9–10). Căci cu adevărat toți ne-am făcut ca niște nesimțiți și nu mai înțelegem nici câte spunem, nici câte auzim, nici câte vedem.

Din pricina acestei stări vrednice de milă știu și eu că, oricât aş grăi și eu pe tema aceasta, puțini vor da ascultare; căci cei mulți și-au îngreunat urechile ca să nu audă, precum zice Isaia. Pentru cei puțini voi mai spune însă o pildă și voi pune sfârșit.

Dacă, frații mei, un împărat șade pe un tron înalt și înaintea lui stau de față cu frică și mult cutremur toți demnitarii, ofițerii și regimentele de soldați, și acel împărat i-ar

porunci unuia din aceia să vină înaintea lui să-i vorbească despre o slujire oarecare, dar alții, invidiindu-l pentru privilegiul de a vorbi deschis cu împăratul, l-ar împiedica, oare acela i-ar asculta pe aceștia disprețuind pe împărat? Socot că nu le va da nicio atenție, ci va alerga cu multă râvnă la împărat, socotind că acest lucru e o cinste și o slavă pentru el. Deci, dacă față de un împărat muritor ne-am arăta atât de ascultători, de ce să nu ne facem încă și mai ascultători față de Împăratul și Stăpânul nostru ceresc? Împăratul pământesc ne poate lipsi numai de cinste, slavă și bogăție, pe care toate azi sau mâine le va nimici moartea, dar pe Dumnezeu, Care poate să ne osândească la moarte veșnică, cine-L va mai îndupleca atunci? Ce vom face atunci noi nenorociții care călcăm acum poruncile stăpânești, când se va constitui marele tribunal? Am putea oare găsi atunci un pretext la Dumnezeu pe care-L disprețuim acum, pretextând cum că atunci cutare sau cutare ne-a împiedicat și de aceea n-am săvârșit porunca Lui? Aceasta o vor spune poate mulți, dar fără folos.

De aceea, acum trebuie să ne pocăim, mai înainte de a veni ceasul acela, acum trebuie să lăsăm voile diavolului și obiceiurile oamenilor, trebuie să facem poruncile lui Dumnezeu și, pregătindu-ne cu pregătirea cuvenită, să ne împărtășim frecvent [*sychna*] cu Trupul și Sângele Domnului nostru Iisus Hristos, ca prin Cuminecarea dumnezeiască să ne întărim în harul lui Dumnezeu. Și întăriți astfel, să facem în fiecare zi pe pământ voia lui Dumnezeu cea bună bineplăcută și desăvârșită, așa cum o fac în cer îngerii. Iar dacă unii ne împiedică, avem obligația să-i rugăm cu lacrimi fierbinți în ochi pe părinții noștri duhovnicești până ce o să-i convingem în orice fel să ne lase să ne învrednicim să primim arvuna Duhului în inimile noastre cu certitudine desăvârșită. Pentru ca și aici și dincolo să ne învrednicim să slăvim împreună cu îngerii și cu toți sfinții pe Tatăl, pe Fiul și pe Duhul Sfânt, Unimea în Treime și Treimea în Unime, Dumnezeu Cel infinit desăvârșit, în veci nesfârșiți de veci. Amin.

Sfântul Nicodim Aghioritul Lorenzo Scupoli

Cuminecare sacramentală și cuminecare spirituală* (din Războiul nevăzut, 1796)

Partea II

Cap. 1: Despre Preasfânta Taină a Euharistiei

Până aici am avut grijă — precum vezi — o, cititorule!, să-ți procuri patru arme de care ai nevoie în acest război ca să-i birui pe vrăjmașii tăi, și anume: să nu te încrezi în tine însuși; să nădăjduiești în Dumnezeu; să te lupți pururea; și să te rogi. Acum îți pun înaintea o alta, care e preasfânta Taină a Euharistiei. Căci așa cum această Taină e mai înaltă decât celelalte, așa și această armă e mai presus decât celelalte. Cele patru arme de care am vorbit își primesc puterea de la meritele și harul de care ne-a făcut vrednici Sângele lui Hristos. Dar această armă este Însuși Sângele și Însuși Trupul cu sufletul și Dumnezeirea lui Hristos. Cu acelea se face lupta împotriva vrăjmașilor în puterea lui Hristos, cu aceasta însă ducem războiul cu aceștia împreună cu Hristos, și Hristos duce războiul cu ei împreună cu noi. Fiindcă oricine mănâncă Trupul lui Hristos și bea Sângele Lui rămâne cu Hristos și Hristos rămâne cu el” (*In 6, 56*).

* Traducere după ed. *Aoratos polemōs*, Atena, 1922, p. 186–196, 157–161. Este vorba de traducerea neogreacă a cărții duhovnicești a teatinului Lorenzo Scupoli (1530–1610), *Il combattimento spirituale* (1589) realizată de Manuel Romanitis din Patmos, în jurul anului 1740, adaptată de Nicodim Aghioritul (1749–1809) și publicată prima dată la Venetia în 1796.

De aceea, dacă-l biruim pe vrăjmașul, îl biruim cu puterea acestui Sânge, precum stă scris în *Apocalipsă*: „Pentru că l-au biruit din pricina Sângelui Mielului” (12, 11).

Și pentru că această preasfântă Taină, această armă sau, mai bine zis, Hristos Cel aflat în această Taină, poate fi pusă în practică în două moduri: poate fi primită în chip sacramental deseori și de câte ori ar putea cineva — și anume dacă nu are vreo piedică de la duhovnic — cu cuvenita pregătire, și anume cu zdrobire, mărturisire, satisfacere și postirea după putere; și poate fi primită în chip spiritual și mental în fiecare ceas și în fiecare clipă; de aceea să nu lipsești să o iei de multe ori în al doilea mod, iar când îți este cu putință și în primul mod.

Cap. 2: Cum se cuvine să primească cineva Preasfântă Taină a Euharistiei, sau cum să-L primească pe Hristos în chip sacramental

De această preadumnezeiască Taină ne putem apropia în diverse scopuri; dar ca să avem succes trebuie să facem diferite lucruri, împărțite după trei timpuri: înainte de împărțire, în timpul împărțirii și după împărțire.

Înainte de împărțire se cade să ne curățim prin Taina Pocăinței și a Mărturisirii de întinăciunea atât a păcatului de moarte, cât și a celui care nu este de moarte, ca prin dispoziția întregii noastre inimi să ne dăm în întregime din întreg sufletul, cu toată tăria și cu toate puterile lui Iisus Hristos și la tot ce Îi place Lui. Pentru că și El ne dă în această Taină Trupul și Sângele Lui cu sufletul, Dumnezeirea și meritele Lui. Și gândindu-ne că darul nostru e puțin și aproape nimic în comparație cu al Lui, se cade să dorim să avem un atât de mare dar, cât nu l-ar putea aduce vreodată toate fapăturile omenești și cerești, ca să-l dăm măreției Lui dumnezeiești.

De aceea, când vrei să primești Taina aceasta, ca să fie biruiți și nimiciți vrăjmașii Lui și ai tăi, înainte să te împărțești începe de cu seară sau și mai înainte să te gândești la dorința pe care o are Fiul lui Dumnezeu de a-I da loc în inima ta prin această Taină, ca să se unească cu tine

și să-ți ajute să birui orice patimă a ta. Această dorință a Domnului nostru e atât de mare și nemărginită, încât o minte creată nu poate să o înțeleagă în chip desăvârșit. Tu însă, ca să o încapi puțin, întipărește-ți bine în minte două lucruri: unul e plăcerea nespusă pe care o are preabunul Dumnezeu de a se afla împreună cu noi, fiindcă această unire a Lui cu oamenii o numește desfătarea și răsfățul Său: „Desfătarea mea e cu fiii oamenilor”¹. Celălalt e să te gândești că Dumnezeu urăște mult păcatul, fiindcă el este în același timp contrar unirii Lui cu noi, pe care o dorește atât de mult, și contrar perfecțiunilor Lui dumnezeiești. Întrucât, dat fiind că este prin fire bine culminant, lumină curată și frumusețe nemărginită, El nu poate decât să urască păcatul și să se scârbească infinit de el, care nu e altceva decât un rău culminant, întuneric, deficiențe și urâtenii insuportabile pentru sufletele noastre. Și această ură a lui Dumnezeu împotriva păcatului e atât de aprinsă și de multă, încât pentru stricarea lui au fost rânduite și s-au făcut de la început și până la sfârșit toate lucrurile Vechiului și Noului Legământ, și mai cu seamă cele ale Preasfintei Patimi de către Fiul Său. De aceea spun unii teologi și dascăli că, pentru ca să șteargă de la noi orice greșală, chiar și cea mai mică, dacă ar fi nevoie, ar fi cu siguranță gata să Se predea altor zeci de mii de morți. Înțelegând — chiar dacă într-un mod doar foarte nedesăvârșit — din aceste meditații și reflecții măreția dorinței pe care o are Dumnezeu de a intra în inima ta, ca să biruie în chip desăvârșit pe vrăjmașii tăi și ai Lui, în tine se va aprinde o dorință vie de a-L primi ca să lucreze în tine acest lucru. Și astfel, îmbărbătându-te întreg și luând îndrăzneală din nădejdea că în tine va veni cerescul Tău general Iisus, strigă de multe ori la război acea patimă pe care vrei să o birui, și se va surpa prin atacuri înflăcărate duble și triple, urând-o și punând înaintea acelei patimi faptele contrare virtuții. Și așa să faci seara.

¹ Această zicere o relatează și dumnezeiescul Augustin în Rugăciunile sale de dragoste [Solilocvii], dar nu știu în ce parte a Scripturii se află, deși am căutat mult.

Iar dimineța, puțin înaintea Sfintei Cuminecări, aruncă o scurtă privire a minții la greșelile pe care le-ai făcut din timpul în care te-ai împărtășit [ultima dată] și până atunci, și pe care le-ai făcut cu o atât de mare neferică, de parcă nu era Dumnezeu să te vadă și să te judece, nici n-a suferit pentru tine atâtea pătimire pe cruce. Fiindcă și tu ai preferat mai bine poftele Tale tulburi și de nimic, iar nu voia și cinstea lui Dumnezeu. Și gândind așa cu multă rușine și frică sfântă te vei rușina de nerecunoștința și nevrednicia ta. Dar după acestea, gândindu-te iarăși că abisul infinit al bunătății Dumnezeului tău cheamă la Tainele Lui abisul nerecunoștinței tale, apropie-te de El cu îndrăzneală și dă-I un loc larg în inima ta, ca să ajungă în el în întregime Stăpân și Domn. Cum anume? Și în ce mod? Când vei alunga din inima ta orice dispoziție și iubire față de faptele create încuind-o ca să nu intre în ea altcineva decât Dumnezeul tău.

Iar după ce te-ai împărtășit intră numaidecât în cele ascunse ale inimii tale, închinându-te mai întâi Domnului cu toată smerenia și evlavie și vorbește cu El în minte așa: „Tu, Singurul meu Bine, vezi cât de ușor Te vatăm, și câtă putere are împotriva mea această patimă care duce război cu mine, și că prin mine însumi n-am putere să mă eliberez. De aceea acest război este de fapt al Tău și numai de la Tine nădăjduiesc biruința, deși trebuie să mă lupt și eu.” După care, întorcându-te spre Tatăl ceresc, adu-I mulțumire pentru biruința Ta și pentru binecuvântatul Lui Fiu, pe Care ți l-a dat în Taine și pe Care-L ții în măruntaiele Tale; și luptându-te vitejește cu patima aceea care se luptă cu tine, așteaptă cu credință biruința de la Dumnezeu, care nu e chip să-ți lipsească dacă din partea ta faci cât poți chiar și atunci când va întârzia să ți-o dea.

Cap. 3: Cum trebuie să ne pregătim pentru Cuminecare ca să fim puși în mișcare spre iubirea de Dumnezeu

Ca să fii pus în mișcare prin această Taină cerească spre iubirea de Dumnezeu, întoarce-te cu gândul la iubirea pe

care o are pentru tine Dumnezeu, gândindu-te din seara dinainte că Acel Mare și Atotțiitor Dumnezeu nu S-a mulțumit doar să te plăsmuiască după chipul și asemănarea Sa, ci și cum L-a trimis pe pământ pe Fiul Său Unul-Născut să umble treizeci și trei de ani ca să te caute și să sufere pătimiri foarte aspre și moartea de tortură a crucii, ca să te răscumpere din mâinile diavolului; și a vrut să ți-L lase spre întrebuintare și folosul tău și în această Preasfântă Taină. Gândește-te bine, copile, la excelentele însușiri neînțelese cu mintea ale acestei iubiri care o fac în toate părțile ei preadesăvârșită și excepțională.

1. Pentru că, dacă ne gândim la timpul când Dumnezeu ne-a iubit veșnic și fără început, pe cât El Însuși este veșnic potrivit Dumnezeirii Lui, tot atât de veșnică e și iubirea Lui prin care a întărit în mintea Lui mai înainte de toți vecii gândul să ni-L dea pe Fiul Său în acest mod minunat! De aceea, veselindu-te în sinea ta cu bucurie duhovnicească, poți să spui așa: „Așadar, în acel abis al veșniciei micimea mea era atât de voită și iubită de înaltul Dumnezeu, încât pentru mine a socotit și a dorit cu o voință de iubire de nepovestit să-mi dea pe Fiul Său spre mâncare”.

2. Pentru că oricât de mari ar fi celelalte iubiri ale făpturilor, ele au o măsură și un hotar peste care nu se pot întinde mai mult, dar singură această iubire a lui Dumnezeu față de noi e fără măsură. De aceea, vrând Dumnezeu să fie slujit mai deplin, L-a dat pe Fiul Său egal în măreție și nesfârșire cu El Însuși și de o singură și aceeași ființă și o natură cu El. De aceea, pe cât de mare e iubirea Lui, pe atât de mare e și darul Lui. Și atât una, cât și cealaltă sunt atât de mari, încât nicio minte creată nu-și poate închipui o măreție mai mare.

3. Dumnezeu n-a fost pus în mișcare ca să ne iubească de nicio necesitate, ci numai de bunătatea Lui naturală și de iubirea Lui atât de necuprinsă pentru noi.

4. Nicio faptă sau merit al nostru n-a putut premerge ca să-l constrângă pe Acel nesfârșit Dumnezeu să facă o astfel de covârșire a iubirii cu nenorocirea noastră, ci numai din generozitatea Lui S-a dat nouă, făpturilor Lui nevrednice.

5. Dacă te vei gândi la puritatea acestei iubiri, vei vedea că ea nu este ca iubirile lumii amestecată cu vreun câștig propriu. Fiindcă Dumnezeu n-are nevoie de cele bune ale noastre. Pentru că este preafericit și preaslăvit în Sine Însuși fără noi. De aceea a folosit nespusa Lui bunătate și iubire față de noi nu pentru un folos al Său, ci pentru al nostru. Lucruri la care gândindu-te bine, spune-ți în sinea ta: „Cum e aceasta, ca un Dumnezeu atât de înalt să-și pună inima într-o făptură atât de josnică? Ce vrei Tu, Împărate al slavei? Ce aștepți de la mine, care nu sunt decât praf și pulbere? Văd bine, Dumnezeul meu, în lumina iubirii Tale aprinse, că ai un singur scop, care-mi arată mai limpede neviclenia iubirii Tale față de mine. Fiindcă nu pentru altceva mi Te dai întreg spre mâncare și băutură, decât ca să mă prefac întreg întru Tine, nu pentru că ai nevoie de mine, ci pentru ca, trăind Tu în mine și eu în Tine, să pot deveni printr-o unire iubitoare ca Tu Însuși, și din iubirea inimii mele pământești cu inima Ta cerească să se facă în mine o singură inimă spirituală și dumnezeiască.”

Din astfel de gânduri se cade să te umpli de uimire și bucurie, văzându-te cinstit și iubit de Dumnezeu într-un mod atât de înalt și cunoscând că prin iubirea Lui atotputernică El Însuși nu caută nici nu vrea altceva de la tine decât să atragă la El toată iubirea ta și să te despartă mai întâi de toate făpturile, și mai apoi și de tine însuși, care ești o făptură creată, ca să te aduci pe tine însuși întreg Dumnezeului tău ca jertfă de ardere de tot, și începând de acum înainte numai iubirea și plăcerea Lui dumnezeiască să pună în mișcare mintea ta, voința ta și memoria ta, și să cârmuiască toate simțurile tale. Văzând după acestea că nici un alt lucru nu poate lucra în tine asemenea efecte dumnezeiești ca preasfânta Taină a dumnezeieștii Euharistii, deschide inima ta spre ea cu următoarele rugăciuni de dragoste și inspirații iubitoare și spune:

„O, hrană supracerească! Când să fie ceasul acela să mă jertfesc întreg Ție nu cu alt foc, ci cu acela la iubirii Tale? Când? Când, Iubire necreată? Pâine a Vieții! Când voi trăi numai din Tine, prin Tine și pentru Tine? Când, Viața mea?

Viață dulce și veșnică! Hrană cerească, când mă voi scârbi de orice altă mâncare pământească și te voi dori doar pe Tine, să mănânc numai din Tine? Când va fi aceasta, Dulceața mea? Când, singurul meu Bine? Preadorite și atotputernice Doamne, eliberează această nenorocită inimă de orice alipire și orice patimă vinovată, îmbrac-o cu virtuțile Tale sfinte și cu acel sfârșit lămurit pentru care pot face orice lucru doar ca să-Ți plac Ție. Pentru că în acest mod voi veni să-Ți deschid inima, Te voi chema și Te voi forța dulce să intri în ea, în care Tu, Doamne al meu, vei lucra fără rezistență în mine lucrurile pe care dorești să le lucrezi mereu.”

În aceste dispoziții iubitoare poți să te exersezi seara și dimineața pentru pregătirea Sfintei Împărtășiri. După care când se apropie vremea, gândește-te ce lucru e Acela pe care-L vei primi, și anume cum e Acel Fiul al lui Dumnezeu Care are o măreție necuprinsă, în fața căreia tremură cerurile și toate puterile! Cum e Sfântul Sfinților, oglinda neîntinată, puritatea neînțeleasă pe măsura căreia nu e nicio faptură curată. Cum e Cel care, ca un vierme al pământului și o drojdie a vinului, a vrut din iubire pentru tine să fie disprețuit, batjocorit, răstignit de răutatea și nelegiuirea lumii! Cum e Acel Dumnezeu în mâinile Căruia se găsește viața și moartea întregului univers! Și cum tu, care te vei împărtăși din El, ești din contră un nimic, iar prin răutatea ta te-ai făcut mai rău și decât nimic, decât orice nimicnicie și faptură necurată, vrednic doar să fii rușinat și batjocorit de demonii subpământeni! Și cum în loc să dai mulțumire pentru binefacerile Lui atât de nenumărate, ai disprețuit cu închipuirile și poftele tale un Stăpân atât de înalt și nemuritor și ai călcat în picioare preascumpul Lui Sânge! Și, cu toate acestea, din iubirea Lui veșnică față de Tine și din bunătatea Lui neschimbată te cheamă la Masa Lui dumnezeiască; și uneori te forțează să te duci cu amenințări de moarte spunându-ți: „De nu veți mânca Trupul Fiului Omului și nu veți bea Sângele Lui nu veți avea viață în voi” (In 6, 53). Și nici nu-ți închide ușa îndurării Lui până în măruntaie, nici nu-ți întoarce umerii Lui dumnezeiești, deși

ești prin fire lepros, șchiop, hidropic, orb, demonizat și înrobit patimilor și destrăbălărilor! Cere de la tine numai aceasta: 1. inima ta să se îndurezeze pentru vătămarea pe care I-ai făcut-o; 2. să urăști mai mult decât orice altceva păcatul, mic și mare; 3. să I te aduci întreg și să te predai pururea și în orice lucru voinței Lui și ascultării de El cu dispoziție și iubire inimoasă; 4. să nădăjduiești și să ai credință tare că El te va ierta, te va curăți și te va păzi de toți vrăjmașii tăi.

Și după ce ai fost întărit de această nespusă iubire a lui Dumnezeu, apropie-te de Sfânta Cuminecătură cu frică sfântă și iubitoare spunând: „Eu, Doamne al meu, nu sunt vrednic să Te primesc, fiindcă de atâtea ori Te-am vătămat și n-am plâns cum se cuvine vătămarea pe care Ți-am făcut-o. Eu, Doamne al meu, nu sunt vrednic să Te primesc, fiindcă nu sunt curat încă de dispozițiile și atașamentele păcatelor mele. Eu, Doamne al meu, nu sunt vrednic să Te primesc, fiindcă nu m-am predat sincer iubirii Tale, voinței Tale și ascultării de Tine. Dumnezeu meu atotputernic și nesfârșit bun, Tu Singur cu puterea bunătății Tale învrednicește-mă să Te primesc cu această credință!”

Iar după ce te-ai împărtășit, încuie-te numaidecât în cele ascunse ale inimii tale, uită de orice lucru creat și vorbește cu Dumnezeul tău în acest mod sau într-unul asemănător: „O, preainalte Împărate al cerului, cine Te-a adus în inima mea, care sunt nenorocit, sărac, orb și gol? Iar El îți va răspunde: „Iubirea”. Și tu zi-I iarăși: „O, iubire necreată! O, iubire dulce! Ce vrei de la mine?” Iar El îți va spune că nu vrea nimic altceva decât iubire spunând: „Nu vreau să aprind alt foc pe altarul inimii tale și în toate lucrurile tale decât focul iubirii Mele, ca să ardă orice altă iubire și orice voie a ta proprie și să mi-o dea în miros de bună-mireasmă. Aceasta am căutat și caut pururea de la tine. Pentru că doresc să fiu întreg al tău, iar tu să fii întreg al Meu; lucru care nu se poate face vreodată dacă nu te supui, ci rămâi alipit de iubirea ta în cugetul tău și de orice poftă și ambiție a ta. Caut ura de tine însuși, ca să-ți dau iubirea Mea; caut inima ta, ca să se unească cu a Mea, care de aceea a fost

deschisă cu sulița pe cruce; te caut pe tine întreg, ca să fiu și Eu întreg al tău. Tu vezi că am o cinste incomparabilă și, cu toate acestea, mă fac de o cinste cu tine. Cumpără-mă deci, suflete al meu iubit, prin faptul că mi te dai Mie. Preadulcele Meu copil, vreau să nu mai vrei nimic, să nu mai auzi nimic afară de Mine și de voia Mea, ca să vreau și Eu orice lucru în tine, să gândesc în tine, să aud în tine, să văd în tine, în așa fel încât nimicul tău cufundându-se în infinitatea Mea să se prefacă în aceasta. Și așa vei fi în Mine întreg deplin și fericit, iar Eu voi fi în tine întreg slujit și mulțumit.”

Sârguiește-te în fiecare zi să crești și să sporești în sufletul tău mai mult credința în acea preasfântă Taină a Euharistiei și să nu încetezi vreodată să te minunezi de o taină atât de mare și să te bucuri gândindu-te cum Se arată Dumnezeu jos în acele înfățișări umile și simple ale Pâinii și Vinului, ca să te faci mai sfânt, mai vrednic și mai fericit. Căci fericiți sunt cei care nu văd și cred, potrivit cuvântului Domnului: „Fericiți care n-au văzut și cred” (*In 20, 29*). Nu dori să ți Se arate Dumnezeu în această viață de jos în altă formă și înfățișare decât cea a Tainelor. Încălzește-ți voința față de această Taină și să fii zi de zi mai râvnitor să faci voia lui Dumnezeu în toate lucrurile. Când te aduci lui Dumnezeu prin această Taină, și anume când te împărtășești, se cuvine să fii întotdeauna dispus și pregătit să suferi din iubire față de El toate chinurile, toate necazurile și oările care ți se vor întâmpla, și orice boală trupească².

² Din cuvintele Apostolului, Marele Vasile scoate și o altă datorie cu care sunt datori câți se împărtășesc. Căci întrucât cei ce se împărtășesc vestesc prin împărtășire moartea Domnului, cum spune Pavel: „Căci ori de câte ori mâncați din Pâinea aceasta și beți Paharul acesta, moartea Domnului vestiți” (*1 Co 11, 26*), iar moartea Domnului s-a făcut pentru cei ce se împărtășesc și simplu spus pentru toți oamenii potrivit aceluiași Pavel care spune: „Dacă unul a murit pentru toți, urmează că toți au murit și El a murit pentru toți” (*2 Co 5, 15*), prin urmare cei ce se împărtășesc sunt datori să arate ascultare de iubire, credință și de poruncile lui Dumnezeu Cel împărtășit de ei și Care a murit și a înviat pentru ei, potrivit aceluiași Pavel care spune: „Ca

În cele din urmă Îl vei aduce Tatălui ceresc pe Fiul Său mai întâi pentru mulțumirea Lui, iar apoi pentru nevoile tale, pentru întreaga Sfântă Biserică, pentru toți ai tăi, pentru cei cărora le ești dator și pentru sufletele celor adormiți în credință. Și această ofrandă o vei face spre aducere-aminte și unirea cu cea prin care Însuși Fiul lui Dumnezeu S-a adus pe Sine Însuși Tatălui sângerând și spânzurat pe cruce. Și în acest mod poți să-i aduci toate jertfele, adică lucrările sfinte și rugăciunile câte se fac în acea zi în Sfânta Biserică.

Cap. 4: Despre cuminecarea spirituală și mentală,
sau cum e cuminecat Hristos în mod spiritual și mintal

Deși în chip sacramental nu-L putem primi pe Domnul nostru mai mult de o dată pe zi, totuși spiritual și mental Îl putem primi în fiecare ceas și în fiecare clipă prin lucrarea tuturor virtuților și poruncilor, și îndeosebi prin dumnezeiasca rugăciune, mai ales prin cea a minții³. Fiindcă Domnul se găsește ascuns și în virtuți și în sfintele Lui porunci; și cine face o virtute sau poruncă primește în același timp în sufletul său și pe Domnul Cel ascuns în ele, Care a orânduit să locuiască împreună cu Tatăl în cel care păzește poruncile Lui spunând: „De Mă iubește cineva, va păzi cuvântul Meu, și Tatăl Meu îl va iubi și vom veni la el și ne vom face la el

cei care trăiesc să nu mai trăiască pentru ei, ci pentru Cel ce a murit și a înviat pentru ei” (2 Co 5, 15). Aceasta ce spune sfântul e o învățătură predată de Pavel (în cuvântul că „cel renăscut prin Botez trebuie să se hrănească” etc.).

³ Fiindcă prin asemănarea pe care o au cu Dumnezeu toate celelalte virtuți îl fac capabil pe omul virtuos să se unească cu Dumnezeu, dar nu-L unesc cu El, însă rugăciunea minții are o asemenea putere și de a-l uni cu Dumnezeu. Într-un fel celelalte virtuți se aseamănă cu instrumentele care geluiesc două scânduri, iar rugăciunea seamănă cu cleiul care unește între ele scândurile geluite. De aceea și marele Grigorie [Palama] al Tesalonicului spunea că „puterea rugăciunii consacră și celebrează învierea și unirea omului cu Divinul, fiind o legătură a ființelor raționale cu Creatorul făpturilor” (*Philokalia* [1782], p. 962).

sălaş” (In 14, 23)⁴. Iar cuminecarea/comuniunea și unirea aceasta nu poate fi luată de nicio făptură, decât de nepăsarea noastră sau de vreo altă greșeală a noastră. Și de multe ori această cuminecare/comuniune e atât de roditoare și atât de plăcută lui Dumnezeu, cât nu sunt poate multe alte cuminecări sacramentale din pricina lipsurilor celor care le primesc. Așadar, ori de câte ori te vei dispune și pregăti pentru o astfel de cuminecare/comuniune [spirituală], vei afla venindu-ți în întâmpinare și gata pe Fiul lui Dumnezeu Care te va hrăni cu mâinile Lui în chip spiritual.

Ca să te pregătești pentru această cuminecare mentală fă așa: întoarce-ți mintea spre Dumnezeu și, aruncând o scurtă privire, pe de o parte, la păcatele tale, iar, de alta, la Dumnezeu, întristează-te pentru vătămarea pe care I-ai făcut-o, și cu toată umilința și credința roagă-L să primească să vină la săracul tău suflet cu un har nou, ca să-l tămăduiască și să-i dea putere împotriva vrăjmașilor.

Sau când vrei să te forțezi și să te ridici împotriva vreunei poftes ori ca să faci o nouă faptă de virtute ori să păzești o poruncă, fă aceasta cu scopul de a pregăti inima ta pentru Dumnezeu, Care o caută mereu; și întorcându-te după aceasta spre El strigă-L cu dorință să vină cu harul Său să te vindece și să te elibereze de vrăjmași, ca să ai doar puterea Lui în inima ta.

Sau aducându-ți aminte de rugăciunile spuse înaintea cuminecării sacramentale, spune cu inimă aprinsă: „Niciodată, Doamne, să nu Te mai primesc oare altă dată? Niciodată? Niciodată?”, și celelalte. Și dacă vrei să te pregătești și mai bine să te cumineci spiritual, depune din seara dinainte toate asprele nevoițe și faptele virtuților și orice lucru bun pe care-l vei face în acest scop, adică pentru ca să primești spiritual pe Domnul tău; și dimineață, cum s-a făcut

⁴ Din acest cuvânt dumnezeiescul Maxim [Mărturisitorul] trage concluzia că cine lucrează poruncile Domnului nu primește în sufletul său doar pe Domnul, dar împreună cu El îl primește și pe Tatăl Care este împreună cu Acesta și pe Duhul Sfânt cel nedespărțit de El, cu alte cuvinte primește în Sine întreaga Sfântă Treime Care-Și face locaș în el (cap. 71 din Suta a II-a; *Philokalia*, p. 356).

de ziua, gândește-te ce bine! ce noroc! ce fericire pentru sufletul acela care se împărtășește sacramental cu vrednicie de Preasfânta Taină a Euharistiei! Fiindcă în ea se dobândesc iarăși virtuțile pierdute, și sufletul se întoarce iarăși la frumusețea lui de la început și se cuminecă cu roadele și meritele Patimii Fiului lui Dumnezeu. Și de la cuminecarea aceea sacramentală treci la cuminecarea spirituală și, gândindu-te că aceste bunuri le primești mental și prin ea, sânguește-te să aprinzi în inima ta o mare dorință de-a-L primi spiritual și mental, și după ce te-ai aprins de la ea, întoarce-te la Domnul și spune-I: „Fiindcă nu pot, Doamne al meu, să Te primesc sacramental în această zi, Tu, Bunătate și Putere necreată, fă să Te primesc cu vrednicie în mod spiritual acum, în fiecare ceas și în fiecare zi, ca să-mi dai un har nou și putere împotriva tuturor vrăjmașilor mei; și mai cu seamă împotriva acelei patimi, și acelu vrăjmaș împotriva căruia mă împotrivesc și fac război cu el ca să-Ți plac și să fac voia Ta”⁵.

Partea I

Cap. 46: Ce este rugăciunea minții și în câte feluri se poate face

Potrivit Sfinților Părinți numiți trezvitori [neptici] rugăciunea minții e în sens propriu faptul de a-și aduna omul mintea în inima lui și a spune fără a rosti cu gura, ci numai cu cuvântul interior care vorbește în inimă, această rugă-

⁵ Dar și câți nu pot să primească în mod continuu și când vor cuminecarea sacramentală, adică să se împărtășească cu Hristos Care Se găsește în Taine, fie pentru că se găsesc într-un loc pustiu, unde nu e nici preot, nici altar, nici biserică, fie pentru că se găsesc în lume, dar sunt împiedicați de duhovnici nu din pricina vreunei greșeli a lor, ci din pricina obiceiului rău și sucit care stăpânește, aceștia, spun, fiindcă au dorința și iubirea de a se cumineca sacramental cu Hristos, dar din pricina celor zise, sau din alte cauze necesare, nu pot, să-L primească în sinea lor pe Hristos în chip mental și spiritual, cum spune Sfântul Nicolae Cabasila în *Tâlcuirea Liturghiei* (cap. 42); căci Hristos, Care se află în Taine, le dă în chip mental, nearătat și nevăzut sfințirea care vine din Taine în modul pe care-l știe El.

ciune scurtă de un singur gând: „Doamne, Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă!” ținând puțin respirația⁶.

⁶ Multe și mari sunt darurile harului pe care le oferă această sfântă rugăciune a minții și pe care le enumeră sfinții și de Dumnezeu purtătorii Părinți numiți trezvitori [neptici]; vezi în *Philokalia*, p. 858, 869, 911, 918, 945, 946, 955, 1037 și mai departe în multe alte pagini. Aici însă vorbesc numai de darul cel mai general și care naște celelalte harisme. Omul e și se numește chip al lui Dumnezeu prin aceea că are minte, cuvânt și duh care face viu trupul, adică voință naturală și iubire. Întrucât Dumnezeu este și Trei și Unul, omul creat după chipul Său se cuvine să se facă și trei și unu ca să se asemeze cu Prototipul Său și drept urmare să se unească cu El. Dar această asemănare și unire cu Dumnezeu nu se face în alt mod decât prin rugăciunea minții. Așadar, când mintea e atentă în întregime la cuvântul interior care vorbește în inimă, iar cuvântul interior spune: „Doamne, Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă!”, iar duhul și voința naturală iubesc cuvintele acestei rugăciuni, atunci aceste trei puteri devin una rămânând trei, iar omul unul devine trei rămânând unul. Aceasta vrea să spună ceea ce zice în chip întunecos marele lucrător și învățător al rugăciunii minții Grigorie [Palama] al Tesalonicului atunci când spune: „Când unitatea minții devine triplă rămânând unitară, atunci se unește cu Unimea Treimică tearhică închizând orice intrare a rătăcirii și șezând peste trup, lume și stăpânitorul lumii”. După care sfântul adaugă că, deși această unire prin rugăciunea scurtă a acestor trei e mai obositoare decât orice osteneală a virtuții, totuși ea naște tainele și descoperirile negrăite ale lui Dumnezeu atunci când cineva ar stăruii mulți ani în lucrarea și unirea aceasta; vezi la pagina 962 din *Philokalia*, ce să mai întind vorba? În alt mod nu poate omul păzi întâia poruncă, și anume să iubească pe Dumnezeu din toată inima lui, din tot sufletul lui, din toată puterea lui și din tot gândul lui, cum ne poruncește Domnul (Lc 10, 27), decât prin această rugăciune a minții; cine vrea să învețe metoda naturală și modul practic în care se lucrează rugăciunea aceasta să vadă p. 875, 1178 și 1186 și 1037. Notez aici, pentru cei ce vorbesc împotriva modului acestei rugăciuni, hotărârea Tomosului Sinodal [din 1341] făcut împotriva lui Varlaam și Akindynos de toată Biserica, de împăratul Andronic Paleologul, de senat și de judecătorii generali ai romailor, care sună așa: „S-a arătat vădit, așadar, din acestea că Varlaam a scris vorbind cu hulă și gândirea rea despre dumnezeiasca lumină din Tabor și împotriva monahilor despre sfânta rugăciune meditată și adusă de ei; iar monahii s-au arătat mai presus de învinuirile lui ca unii care îmbrățișează și rămân în explicările

În sens impropriu și mai larg, rugăciune a minții se numește și orice altă cerere care nu se rostește cu gura, ci cu mintea și cuvântul interior al inimii.

Deci dacă iubești să fii auzit mai ușor de Dumnezeu și să primești ceea ce ceri, luptă-te, frate, cât poți în această rugăciune a minții, chemând pe Dumnezeu cu toată mintea și inima ta, ca să aibă milă de tine și să-ți dea cele ce sunt de folos pentru mântuirea ta. Fiindcă pe cât această rugăciune a minții are mai multă osteneală decât cea rostită și grăită cu gura, pe atât mai mult decât aceea ajunge ea la urechile Domnului Care aude mai bine strigătul gândit al inimii decât marile glasuri ale gurii, de aceea i-a și zis lui Moise, când acesta Îl ruga numai cu mintea și cu inima pentru iudei: „Ce strigi la Mine?” (Iș 14, 15).

Află însă că întrucât mila lui Dumnezeu e un nume general care cuprinde toate harurile⁷, pe care le cerem de la Dumnezeu, iar Dumnezeu ni le dă, de aceea la orice lucru și har pe care-l ceri de la Dumnezeu poți folosi mai înainte zisa rugăciune scurtă și universală: „Doamne, Iisuse Hris-

și predaniile privitoare la acestea ale Sfinților Părinți. [...] De aceea Varlaam și oricare altul din cei care s-ar arăta vorbind sau scriind cu hulă și gândire rea împotriva monahilor, sau mai bine zis împotriva Bisericii, acuzându-i iarăși pe monahi sau atingându-se de aceștia în acestea, azvârlit fiind de smerenia noastră aceleiași osânde, să fie și el dezavuat și tăiat de Biserica Universală Răsăriteană a lui Hristos și de adunarea ortodoxă a creștinilor.”

⁷ De unde se vede acest lucru? Fiindcă atât harul pe care-l dă Dumnezeu în viața de acum, cât și slava pe care o va da în viața cealaltă, și despre care David zicea: „Har și slavă va da” (Ps 83, 12), amândouă se numesc milă. Harul este milă, fiindcă toți câți îl primesc de la Dumnezeu se numesc miluiți potrivit lui Petru: „Cei care odinioară erați popor, iar acum sunteți popor al lui Dumnezeu, care n-ați fost miluiți, dar acum sunteți miluiți” (1 Ptr 2, 10), iar dumnezeiescul Pavel care a primit atât de mult har se numește pe sine însuși miluit: „Dau sfat ca unul miluit de Domnul” (1 Co 7, 25), și iarăși: „Dar am fost miluit, pentru că fără să știu lucrăm în necredință” (1 Tim 1, 13). Asemenea și slava și cununa fericirilor din cer sunt milă și se dau după milă, potrivit Psalmistului: „Pe Cel ce te încununează cu milă și cu îndurări” (Ps 102, 4), verset pe care tâlcuindu-l Hrisostom spune: „Cununa este, așadar, a harului și a iubirii de oameni”.

toase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă!” Fiindcă în ea și mintea se adună mai ușor, iar în rugăciunile mai largi și multe, mintea se risipește.

Iar dacă iubești să te rogi după diferitele lucruri pe care le cauți, iată îți formulez aici câteva rugăciuni ca să le ai drept model. De pildă, atunci când cauți o virtute și un har, spune cu mintea și cu inima ta acestea: „Doamne, Dumnezeul meu, dă-mi acest har și virtute spre cinstea și slava Ta!” sau așa: „Doamne al meu, cred că-Ți place și e spre slava Ta ca să caut și primesc acest har. Plinește, așadar, spre mine bunăplăcerea Ta!” Când ești războit aievea de vrăjmași tăi, roagă-te așa: „Sârguiește și grăbește, Dumnezeul meu, să-mi ajuți, ca să nu fiu biruit de vrăjmașii mei!”, sau: „Dumnezeul meu, scăparea mea, puterea sufletului meu, ajută-mă degrabă, ca să nu cad!” Când lupta continuă, continuă și tu acest mod de rugăciune, împotrivindu-te vitejește celui ce se luptă cu tine. Apoi, după ce s-a sfârșit asprimea luptei, întoarce-te spre Dumnezeuul tău, înfățișează-I pe vrăjmașul care te războiește și neputința ta de a i te împotrivi zicând: „Iată, Doamne, făptura mâinilor bunătații Tale, răscumpărată cu Sângele Tău. Iată vrăjmașul Tău, care caută să o piardă și să o mănânce. La Tine, Doamne, alerg; în Tine numai nădăjduiesc, Care ești bun și atotputernic. Vezi neputința mea și repeziciunea de a mă supune lui de bunăvoie dacă nu mă ajuți. Ajută-mă deci, nădejdea mea și puterea sufletului meu!”

Îți amintesc și aceasta: că atunci când ți-e greu să te rogi cu mintea și cu inima, poți să spui și cu gura și cuvântul rostit atât rugăciunea: „Doamne, Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă!” (cum spun dumnezeieștii Părinți), cât și celelalte rugăciuni pe care le vei voi. Sârguiește-te însă ca atunci să-ți aduni mintea, ca să fie atentă la cuvintele rugăciunii.

Unii spun că rugăciune a minții se mai numește și atunci când omul adunându-și toate puterile sufletului său în inimă, fără să grăiască un cuvânt, nici cu cuvântul rostit, nici cu cel interior, se gândește și înțelege nestrămutat doar cu mintea că Dumnezeu e prezent înaintea lui, că uneori stă

înaintea Lui cu frică și cutremur, ca un condamnat, iar alții cu credință vie, ca să primească ajutorul Lui, iar alții cu iubire și bucurie, ca să-I slujească pururea. Aceasta e ceea ce spunea David: „Am văzut pe Domnul înaintea mea pururea” (Ps 15, 8). Această rugăciune se poate face și doar cu o singură privire nestrămutată a minții plângătoare și rugătoare spre Dumnezeu; privire care e ca o aducere-aminte tăcută de Cel pe care l-am căutat mai înainte prin cuvânt și prin rugăciunea inimii. De aceea, întrucât această rugăciune se poate face ușor în orice loc și cu orice prilej și împrejurare, ține-o în mâinile tale ca pe o armă puternică și ușor de folosit, și vei primi mare folos și ajutor.

3

Sfântul Nicodim Aghioritul Giovanni Pinamonti

Meditație la Taina Sfintei Împărtășanii* (din *Exerciții duhovnicești*, 1800)

În Taina Sfintei Împărtășiri se cuprind:

- A) mărimea darului,
- B) iubirea celui ce dăruiește,
- C) folosul celui ce primește.

A

Ia aminte, frate, că trei lucruri conlucrează ca să facă mai scump un dar: 1) mărimea darului; 2) iubirea celui ce face darul și 3) folosul pe care îl are cel ce primește darul.

Aceste trei condiții se unesc în chip minunat în Taina Sfintei Împărtășiri.

1) Socotește mărimea acestui dar. Cu adevărat mari lucruri ne-a dăruit nouă Dumnezeu, pentru că ni s-a dăruit pe Sine Însuși, făcându-ne din neființă după chipul și asemănarea Sa; pentru că ne-a dăruit nenumărate fapte cerești și pământești, materiale și nemateriale spre trebuința nașterii și viețuirii noastre: pentru că a creat pentru noi cerul și pământul și toate cele dintr-însele. Dar toate aceste,

* NICODIM AGHIORITUL, *Deprinderi duhovnicești*, „Meditația a 26-a”, trad. rom. pr. N. Donos (revizuită), Ed. Episcopiei Ortodoxe Alba Iulia, 1995, p. 207–215. Este vorba de traducerea neogreacă a lucrării iezuitului GIOVANNI PIETRO PINAMONTI (1632–1703), *Esercitti spirituali per dieci giorni* (1698), realizată în jurul lui 1740 de către Manuel Romanitis din Patmos, adaptată apoi și prelucrată de Nicodim Aghioritul (1749–1809), adaptare publicată prima dată la Veneția în 1800.

deși așa de mari și de mult preț, sunt trecătoare și mărginite; Dumnezeu însă le-a dăruit oamenilor în economia Întrupării Sale un dar și un har nemărginit, și anume trupul cu care S-a unit ipostatic Cuvântul lui Dumnezeu, înomenindu-Se și, prin aceasta, S-a făcut și ceea ce suntem noi, încât abia a mai rămas în Domnul nostru ceva ce să ne mai dea, dându-ne pe Sine fiecăruia dintre credincioși în parte și în modul acesta lărgind și mai mult nespusa binefacere a Întrupării Sale.

Deci tot ceea ce ne-a lăsat și ne-a dăruit, ne dăruiește prin mijlocirea Sfintei Taine a Împărtășaniei, dăruindu-ne prin ea bogăția bunătăților pe care le are preasfântul Său Trup și preascumpul Său Sânge — unit cu sufletul Său îndumnezeit și cu desăvârșirile trupești pe care le are Dumnezeirea Lui. De aceea a zis Sfântul Ioan Damaschinul că: „Se numește Împărtășanie taina aceasta, pentru că prin ea ne împărtășim din dumnezeirea lui Iisus; iar cuminecătură pentru că prin ea noi ne împărtășim cu Hristos și cu trupul și cu dumnezeirea Lui”. Pe scurt, taina aceasta este, după spusa patriarhului Ieremia, icoana întregii economii a Întrupării și cuprinde în sine și nașterea Domnului și creșterea și patima și moartea și mormântul și coborârea la iad și învierea și înălțarea și șederea de-a dreapta și a doua venire, așa cum se cuprind acestea în dumnezeieștile Liturghii, a lui Vasile și a lui Hrisostom. Dar ce spun eu? Dumnezeiasca Împărtășanie poartă chiar și prefigurarea fericii din viața viitoare a unirii, după cum spune Sfântul Nicolae Cabasila¹, întrucât atunci fericiții au să fie uniți și între dânșii și cu Iisus Hristos, așa cum mădularele sunt unite cu capul și după cum și acum ne împărtășim dintr-o pâine și dintr-un potir și suntem uniți și între noi și cu Hristos, după rugăciunea Domnului: „Ca toți să fie una, precum și noi una suntem” (In 17, 22). Toate acestea nu le cuprinde nici una din celelalte Sfinte Taine, încât și Dionisie Areopagitul a numit taina aceasta „Taina Tainelor”, ca una ce cuprinde în sine toate tainele.

¹ Cuvântarea a 4-a despre viața cea întru Hristos.

De aceea nu ne-a mai rămas să căutăm altceva mai de seamă decât pe Răscumpărătorul nostru și să zicem și noi cu Filip: „Doamne, ajunge” (*In* 14, 8). Dar și dacă am vrea să căutăm ceva mai mult ca El în această viață, El ar putea să ne răspundă: Copiii mei, această Taină pe care v-am dăruit-o este plinătatea tuturor bunătăților și altceva mai desăvârșit nu am ce vă da; pentru că în pâine și vin v-am dăruit tot binele, zicând pentru voi ceea ce a zis și Isaac către Esau, despre fiul său Iacov: „Cu grâu și cu vin l-am întărit pe el, dar ție ce voi face, fiule?” (*Fc* 27, 37). O, dar neîntrecut! O, dărnicie neasemănată, pe care heruvimii cei cu mulți ochi și serafimii cei cu câte șase aripi nu o vor putea înțelege în toate veacurile.

Acum, iubitule, pentru o așa de mare dărnicie pe care ți-a arătat-o Dumnezeu, nu se cade oare ca și tu să-i dăruiești din tot sufletul puțină libertate a voii tale? Pentru așa de mare binefacere pe care ți-a făcut-o Dumnezeu prin Taina aceasta, nu se cade oare să te jertfești și tu să-I mulțumești, dăruindu-te cu trup și suflet spre slujirea Lui? Haide, te-ai împotrivit destul până acum, om nerecunoscător ce ești, și te-ai arătat nemulțumitor pentru toate darurile primite de la Dumnezeu; cum mai îndrăznești să te împotrivești și să fii nerecunoscător unui Dumnezeu Care ți S-a dat pe Sine Însuși întreg? Ce vor zice îngerii de o așa de mare nerecunoștință? Ce vor zice de aceasta toți sfinții din cer? Căci ei cunosc foarte bine și marea dărnicie a lui Hristos și urâta zgârcenie a sufletului tău.

Rușinează-te deci, rușinează-te, frate, de marea nerecunoștință pe care o ai față de Sfânta Taină a Euharistiei, adică a mării mulțumiri, numită așa nu numai pentru că Domnul mulțumind ți-a dat-o, precum este scris: „Luând pâinea și binecuvântând... și luând paharul și binecuvântând” (*Mt* 26, 26), ci și pentru că, cu acest nume ne îndeamnă să mulțumim și noi lui Dumnezeu pentru multele binefaceri și daruri, care ni le dă prin mijlocirea acestei Taine, după cum zice Clement Alexandrinul și mai ales dumnezeiescul Hrisostom: „Cea mai bună pază a binefacerii este aducerea aminte de binefacere și mulțumirea

neîncetată”². Adu-ți aminte că după măsura binefacerilor ce le primești va fi și măsura pedepselor tale: și anume cu cât sunt mai mari binefacerile primite de la Dumnezeu, cu atât mai mari vor fi și pedepsele pe care le vei primi, dacă nu le vei întrebuița cum se cuvine. Hotărăște-te să te dăruiești lui Dumnezeu întreg, pentru că și El ți Se dăruiește întreg. Mulțumește-I din toată inima pentru marele dar ce ți-a făcut și roagă-L să mai adauge și pe acesta, adică să-ți dea, precum a făgăduit, un suflet nou și o inimă nouă, ca să cinstești după cuviință aceste binefaceri, răsplătind cu cuvenita mulțumire, atât prin grai, cât și prin faptă. „Și vă voi da inimă nouă și duh nou vă voi da... și voi face ca să umblați întru îndreptările Mele, și să păziți și să faceți judecățile mele” (Iz 36, 26).

B

Ia aminte, frate, la iubirea cu care Iisus Hristos ți-a dat acest dar al Sfintei Împărtășanii. Pentru că în dragoste se găsește înțelesul binefacerii: iubirea este sufletul darului, iar darul îi este trup. Iar iubirea pe care a avut-o Hristos, dându-ne acest dar, a atins culmea plinătății, după cum zice Sfântul Evanghelist Ioan: „Iubindu-i pe ai Săi, care erau în lume, până la sfârșit i-a iubit” (In 13, 1). Și precum căldura cuptorului se cunoaște după flăcările ce ies din el, tot așa și nemăsurata iubire a lui Hristos se cunoaște întrucâtva din aceste trei lucruri: 1) din timpul când a rânduit această taină; 2) din modul cum a rânduit-o, și 3) din greutățile înlăturate în această orânduire.

Timpul era seara acelei Vineri Mari, când, după vânzarea trădătorului Iuda, întreg sinedriul iudeilor se sfătuia să-I

² Și Sfântul Nicolae Cabasila, episcopul Dyrachiumului [sic!], zice: „Vrednic de cercetat este și acest lucru, dacă slujba este și mulțumire și rugăciune de ce nu se numește cu amândouă numele, ci numai Euharistie (mulțumire), căci mai multe sunt pricinile mulțumirii, decât ale cererii. Mai mult am primit decât cerem. Căci cele ce cerem să luăm sunt o parte numai din cele ce am luat” (*Explicarea Liturghiei*, cap. 53). Zice și dumnezeiescul Hrisostom: „De aceea tainele cele înfricoșate se numesc Euharistie pentru că se pregătesc cu mulțumire în amintirea multor binefaceri ale Proniei dumnezeiești”.

dea o moarte îngrozitoare. Tocmai când El le făgăduia oamenilor Pâinea Vieții, atunci acești nerecunoscători se sileau din rășputeri să-I ia viața și să-L ucidă. De aceea Evanghelistul zice: „Iar făcându-se seară, a șezut cu cei doisprezece și, pe când mâncau ei..., luând Iisus Hristos pâinea și binecuvântând a frânt-o și a dat ucenicilor..., și luând paharul și binecuvântând, le-a dat” (Mt 26, 20).

Modul în care le-a dat-o, sub forma pâinii și a vinului, adică sub formă de mâncare și băutură; mâncare și băutură nu greu de găsit, ci care se află aproape în fiecare loc unde sunt oameni. Aceasta pentru două pricini: întâi, pentru ca Domnul să devină așa de propriu al nostru încât, așa cum nu există nicio știință sau meșteșug care să poată îndepărta din ființa noastră hrana mâncată cu puțin mai înainte și răspândită în tot trupul nostru, tot așa să nu se găsească niciun meșteșug și nicio putere care să ne poată despărți de Domnul. În al doilea rând, ca să putem cu ușurință, ori de câte ori vrem, să ne împărtășim și să ne unim cu Domnul, după cum este ușor oricui să găsească pâine și vin³.

³ Unii adaugă și a treia pricină pentru care Dumnezeu a voit să fie hrana noastră. Copiii împart dragostea lor între mama care i-a născut și doica care-i hrănește. Fiul lui Dumnezeu, ca să nu se împartă dragostea noastră față de El, după ce ne-a născut prin Botez, devenind astfel Maica noastră, vrea să fie tot El și doica noastră, hrănindu-ne cu Trupul și Sângele Său, precum frumos a însemnat dumnezeiescul Hrisostom: „Nu s-a rușinat să devină doică, Cel ce s-a făcut mamă”. Mai este și altă pricină, și anume iubirea de sine cu care se iubește fiecare. Pentru ca să nu se împartă dragostea omului între dragostea de Dumnezeu și dragostea de sine, ci amândouă să fie aferosite lui Dumnezeu, Mântuitorul a găsit acest mod care ne dă ca hrană Trupul și Sângele Său, care nu se prefac în trupul și sângele nostru, cum se prefac cealaltă hrană pe care o mâncăm, ci, fiind Trupul și Sângele Domnului nostru, Dumnezeu desăvârșit și om desăvârșit, mai cu putere preface duhovnicește trupul și sufletul nostru, adică pe noi înșine în El însuși și face din trupul și sângele nostru Trupul și Sângele lui Hristos după har. După cum zice Pavel: „Mădularle suntem ale trupului Lui, din carnea Lui și din oasele Lui” (Ef 5, 30). Pentru că în chip firesc cele mai energice biruiesc și prefac în ele pe cele mai slabe și mai neputincioase, după cum foarte nimerit arată înțeleptul Nicolae Cabasila, în Cuvântarea a 4-a, *Despre viața în Hristos*. De aceea,

Dar mai mult decât toate, iubirea lui Hristos se arată din greutățile pe care El le-a biruit, ca să ne facă bine cu această Taină. Pentru că, deși Domnul a prevăzut nenumărata mulțime de nelegiuiri, de dispreț, de nepăsare, de răceală și de alte mii de păngăriri, pe care nu numai simplii creștini, ci și preoții aveau să le arate față de Preasfântul Său Trup și Sânge, totuși bunătatea Sa a biruit toate acestea, căci „Apă multă nu va putea stinge dragostea și râuri nu o vor îneca” (*Cânt 8, 7*). Le-a biruit pe toate, zic, iubirea Sa și a primit să rabde orice, numai să se unească cu sufletul nostru. Ba mai mult, la această răbdare a adăugat și dorul din toată inima și din tot sufletul de a se uni cu noi cu un ceas mai devreme, zicând: „Cu dor am dorit să mănânc acest Paști cu voi, mai înainte de patima Mea” (*Lc 22, 15*). Voind să vină în lume și să Se întrupeze, a făcut să fie dorit și așteptat de toți strămoșii, prorocii și neamurile, pe scurt de toată omenirea, mai mult de cinci mii de ani, gândindu-se cu un dor vrednic numai de inima lui Dumnezeu cum anume dorește să vină în inimile noastre prin mijlocirea acestei Sfinte Taine. O, iubire neajunsă și cu adevărat dumnezeiască! O, iubire, ale cărei flăcări se urcă până la cer, după cum stă scris: „Mai tare decât moartea este dragostea... aripile ei ca aripile focului, cărbuni sunt flăcările ei” (*Cânt 8, 6*). Și cine poate măsura mărimea iubirii lui Dumnezeu dacă nu ne-o va arăta credința!

Ah, frate, dar tu cu ce răspunzi la o atât de mare iubire lui Dumnezeu? De unde s-au ivit în tine atâtea năzuințe potrivnice? Dumnezeu să dorească așa de mult să se unească cu sufletul tău, nenorocitul, iar tu să dorești așa de puțin să te unești cu El, Binele cel preamare! Dumnezeu să-ți arate atâta căldură, iar tu, un boț de lut, să-I arăți așa răceală? Dumnezeu să Se smerească să vină să locuiască în inima ta, ca să te lumineze și să te sfințească, iar tu, făptură nerecunoscătoare, să-I închizi ușa și să nu voiești a-L primi

iubindu-ne pe noi înșine iubim prin aceasta în același timp pe Domnul ai Căruia suntem, sau mai bine zis: iubind pe Domnul, ne iubim și pe noi înșine care suntem ai Lui.

înăuntru? Vai și amar de tine, iubitele! Mai poți avea vreo îndreptățire să nu fi recunoscător pentru nemărginita iubire a lui Dumnezeu și să-ți sature doar patimile tale? Mai poți tu să te reîntorci cu inima în Egipt și să dorești, ca nerecunoscătorul popor al evreilor, prazul și usturoiul și ceapa Egiptului, adică plăcerile simțurilor și poftele trupești, după ce ai primit drept hrană această dumnezeiască Mană? Ce să mai faci Hristos ca să-ți biruiască împietrirea și atât de urâta neomenie, decât să te nimicească și să-ți arunce oasele în iad, cum a împrăștiat și oasele evreilor în pustie, precum este scris: „Asupra cui s-a mâniat? Oare nu asupra celor ce au păcătuțit, ale căror oase au căzut în pustie?” (Evr 3, 17).

Grăbește-te, dar, și mărturisește-ți fățiș nesimțirea față de măreția lui Dumnezeu, întoarce-te din toată inima și muștră-te de mii de ori. Dăruiește-te întreg lui Dumnezeu, împărtășindu-te din iubire cu iubitul Iisus, care din negrăita iubire a orânduit anume pentru iubirea ta această Taină iubită, ca să se facă o unire iubită și cerească între Dumnezeu Care iubește și între tine cel iubit⁴.

Deșteaptă-te, frate, din somn și teme-te cu mare frică de orice păcat și de orice pângărire trupească sau sufletească, zicându-ți așa: „Prin împărtășirea cu Sfintele Taine, eu m-am făcut sălaș al lui Dumnezeu, cum m-aș mai putea face sălaș al păcatului? M-am unit cu Hristos și am devenit mădular al Lui, cum mai pot să fac eu dintr-un mădular al lui Hristos, un mădular al desfrânării și al diavolului? Luând dar mădulele lui Hristos, să le fac dar mădule ale desfrânării? Să nu fie!” (1 Co 6, 15). Roagă, apoi, pe Domnul în care crezi, nădăjduiești și pe care-L iubești, ca să-ți dea har să-I răsplătești dragostea cu dragoste, căldura cu căldură, fără să te temi sau să te lași biruit de vreo greutate din cele aduse de vrăjmașul ca să te răpească, după cum nici Domnul nu S-a lăsat biruit de nicio greutate, când era vorba să-ți faci bine.

⁴ „Căci dacă un trup atingându-se de trup se schimbă în lucrarea lui, cum se va schimba cel ce se atinge cu mâini nevinovate de Trupul lui Dumnezeu?”, zice Sfântul Ioan Scărarul (Cuv. 28, *Despre rugăciune*).

Și așa cum El, din iubire pentru tine, Se jertfește zilnic pe Sfânta Masă, așa și tu, din iubire pentru El, ești dator să aduci: 1) *Jertfa tuturor cugetelor și a voii tale*, pe care să le smerești, precum este scris: „Jertfa lui Dumnezeu duhul umilit” (Ps 50, 18); 2) *Jertfa cuvintelor tale*, proslăvindu-L și mulțumindu-I totdeauna pentru dragostea ce ți-o arată prin această Sfântă Taină: „Jertfește lui Dumnezeu jertfă de laudă” (Ps 49, 15); 3) *Jertfa faptelor*, făcând milostenie, ajutând pe săraci și alte binefaceri ca acestea, precum este scris: „Să nu uiți facerea de bine și dărnicia, că astfel de jertfe sunt plăcute lui Dumnezeu” (Evr 13, 15); 4) *Jertfa trupului tău*, jertfind pentru Dumnezeu toate patimile trupului și poftele, după cum poruncește Apostolul zicând: „Vă rog, fraților, pentru mila lui Dumnezeu, să înfățișați trupurile voastre ca o jertfă vie, sfântă și plăcută lui Dumnezeu” (Rm 12, 1). Căci să știi, imboldul iubirii este asemănarea, adică însăși iubirea este izvor al iubirii și cine vrea să fie iubit trebuie să iubească și el, după cum spune Înțelepciunea: „Eu iubesc pe cei ce mă iubesc și ei pe mine” (Pr 8, 17), și Ucenicul cel iubit: „Noi Îl iubim pentru că El mai întâi ne-a iubit pe noi” (1 In 4, 10).

C

Ia aminte, frate, la folosul pe care-l ai de la Sfânta Împărtășanie, care adună laolaltă în sufletul nostru toate cele bune și împărăția lui Iisus Hristos. De aceea și Isidor Pelusiotul spune: „Împărtășire se cheamă primirea Sfințelor Taine, fiindcă ne dăruiește unirea cu Hristos și ne face părtași Împărăției Lui”. Negreșita comoară a bunurilor și a slavei pe care a dobândit-o Iisus în Sine cu viața și cu moartea Sa ne-o dăruiește întregă în această taină, prin care Domnul reînnoiește în fiecare din noi dobânda și folosul aduse prin dumnezeiasca Sa Patimă. Cu această Taină El nu numai că nu socotește mult că s-a chinuit și a suferit cu trupul pentru mântuirea noastră, ci ne arată că mereu voiește să sufere pentru noi, și de aceea vrea să înmulțească tainic pe Sfânta Masă același Trup de nenumărate ori, ca să ia asupră-și toate suferințele și așa să înmulțească de

nenumărate ori și folosul nostru: „În tot locul se aduce tămâie numelui Meu și jertfă curată” (*Mal 1, 11*).

Putea Domnul să ne dea harul Său și să ne fie de folos prin făptuiri, cum face în celelalte Taine, dar în această Taină aflându-Se El Însuși în chip substanțial vrea să ne dea harul Său cu propria Sa mână, luminându-ne mintea, întărindu-ne slăbiciunile, păstrându-ne sănătatea, punând iarăși în rânduială simțurile noastre. Mai lămurit ne arată aceste foloase gurile cele bine grăitoare ale teologilor, dintre care sunt de ajuns două mărturii: zice Sfântul Grigorie Teologul: „Preasfântul Trup al lui Hristos primit cu vrednicie e armă celor din războaie, întoarcere celor ce călătoresc; pe cei slabi îi întărește, pe cei sănătoși îi bucură, pe bolnavi îi vindecă, sănătatea o păzește. Prin El ne facem mai blânzi, în necazuri mai răbdători, în dragoste mai fierbinți, la cunoaștere mai ageri, mai grabnici la ascultare, mai simțitori la lucrarea harului”. Iar dumnezeiescul Chiril al Alexandriei zice: „Fiind în noi, Hristos potolește aprinderea mădularelor noastre, omoară patimile și înflăcărează evlavia față de Dumnezeu”⁵. Ba mai mult: în ce chip insectele își depun ouăle în pământ sau pe copaci și stau acolo în timpul iernii, iar când vine dulcea primăvară sămânța se deschide și devine vietate, tot așa și în această lume, unindu-Se cu noi prin Sfânta Împărtășanie, Domnul lasă până și în alcătuirea grosolană a trupului sămânța nemuririi,

⁵ Zice și Sfântul Ioan Hrisostom: „Dacă cineva având viermi în intestine nu poate să se odihnească, fiind ros de ei, cum noi, având un așa șarpe, care ne roade măruntaiele — adică mânia —, vom putea da naștere la ceva bun? Cum deci vom scăpa de această piele, dacă nu vom bea o băutură care ucide viermii și șerpilor dinăuntrul nostru? Și care băutură are oare această putere? Sângele lui Hristos, dacă-L vei primi cu vrednicie, căci acesta stinge toată boala” (*Omilie la Matei*). Dar ce spun eu. Și dracii au mărturisit, fără voia lor, folosul pe care-l aduce Sfânta Împărtășanie. Sfântul Ioan Bostrinul întrebând pe draci, asupra cărora avea mare putere, de ce lucruri anume se tem ei mai mult, au răspuns că de Botez, de Cruce și de Sfânta Împărtășanie. Întrebați iarăși de care din aceste trei au mai mare teamă, au zis: „Nimeni din noi nu se poate apropia de creștinul care păstrează Sfânta Împărtășanie” (*La a treia întrebare a lui Ioan Antiohianul*).

cu ajutorul căreia, la sfârșitul lumii, îl va învia spre viața veșnică, precum limpede spune Domnul: „Cel ce mănâncă trupul Meu și bea sângele Meu are viață veșnică și Eu îl voi învia în ziua de apoi” (In 6, 54).

O, Dumnezeuul meu! De mii de ori slavă Sfântului Tău Nume, pentru că ne-ai rânduit atât de minunat această Sfântă Taină!

Ce zici, iubite frate, de acestea? Dacă Domnul tuturor ți-a dat tot binele prin Trupul și Sângele Său, atunci tu ce dar mai ales ar trebui să-I dai? Dacă Domnul așa de bogat Se dăruiește prin această taină, cum de mai ai inimă să-L jighești iarăși cu alte păcate? O, vai de tine! Dacă Domnul ar da numai o dată această preafolositoare Taină uneia din cele mai înalte fapte ale cerului, aceea n-ar socoti îndesulătoare mulțumire ca să se pogoare până chiar și la nimicire din iubire pentru Dumnezeuul său. Pe când tu, un vierme ticălos, care de nenumărate ori primești acest mai presus de ceruri dar; tu care te spovedești și te lepezi de păcate înainte de a te împărtăși, te întorci iarăși, cum se întoarce câinele, la păcatele de mai înainte și înșeli pe Dumnezeu cu noi păcate! Vai, câtă nerecunoștință! Acesta-i răspunsul iubirii tale? Aceasta-i mulțumita față de Binefăcătorul tău? Acesta-i folosul dobândit de la Taină? Rușinează-te, frate, în nenorocirea ta, că ai dobândit atât de puțin folos și rod de la această mult folositoare masă dumnezeiască, rămânând mereu același, semeț, mândros, mereu pătimăș și stăpânit de plăcerile trupești și de bunurile lumești. „Rușinează-te și te abate de la căile tale, casă a lui Israel” (Iz 36, 32). Hotărăște-te ca de acum să te pregătești cu mai multă grijă și băgare de seamă pentru Sfânta Împărtășanie: cu spovedanie înflăcărată, cu zdrobire de inimă și nevoiță, cu post după putință și cu înfrânarea gândurilor; cu frică de Dumnezeu, cu credință și cu iubire, după cum ți-a rânduit duhovnicul, pentru ca astfel să împlânzești pe Dumnezeu și să dobândești mai mare câștig duhovnicesc de la Sfintele Taine; căci după mai mare sau mică pregătire pe care o face omul, primește și har mai mult sau mai puțin de la dumnezeiasca Împărtășire.

Este vădit că, cu cât mai des vei face o astfel de pregătire și te vei împărtăși mai des, cu atât mai des vei primi și folosul sufletesc din Sfintele Taine, spre tămăduirea sufletului și a trupului, spre iertarea păcatelor, spre sporirea dumnezeiescului har, spre omorârea patimilor și spre împlinirea poruncilor lui Dumnezeu. De aceea și Sfinții Apostoli și Sfinții Părinți în Liturghiile și învățăturile lor, toți — cu o gură — îndeamnă pe toți și pe monahi și pe mireni, care nu sunt opriți de duhovnic, să se pregătească — precum am spus — și să se împărtășească încontinuu cu Sfintele Taine. Căci pe cât se lenevesc și nu se împărtășesc, pe atât mai mult sunt stăpâniți de patimi și păcate. Mulțumește-I lui Dumnezeu, Care ți-a răbdat atâta vreme nerecunoștința, și roagă-L să reverse asupra-ți Harul Său. Și pentru că atât S-a smerit, încât să ți se facă și hrană, săvârșind o așa de mare minune pentru folosul tău, să facă și acum această minune și să te preschimbe cu desăvârșire lăuntric, și în iubirea ta învrednicindu-te să te împărtășești des și deplin, pentru sfințirea, curăția și înfrumusețarea ta, ca să te prefaci cu totul curat, cu totul sfânt, cu totul frumos și la suflet și la trup. Pentru că în cele materiale, după hrana pe care o mănâncă omul, după aceasta se și preface. De aici vine și părerea istoricilor că iepurii care trăiesc pe munții cei înalți sunt albi pentru că se hrănesc cu zăpadă. De vei face așa, vei auzi și tu de la Mirele Hristos cuvintele cântării: „Toată ești frumoasă, iubita mea, și întinăciune nu este întru tine” (Cânt 4, 7).

18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

Dosarul unei polemici

Scrisori, decrete, mărturisiri de credință (1772–1819)

1

Prima intervenție (1772)

Teodosie [II, apr. 1769 – nov. 1773] din mila lui Dumnezeu
arhiepiscop al Constantinopolului, Nouă Roma,
și patriarh ecumenic¹

Preaiubite de Dumnezeu episcopi al Hierissosului și al
Sfântului Munte, frate și coliturghisitor în Duhul Sfânt, și
preacuvioși egumeni, foști egumeni și ceilalți părinți ai
sfintelor și venerabilelor noastră mănăstiri patriarhale și
stavropighiale, copii în Domnul ai smereniei noastre, har
vouă și pace de la Dumnezeu.

Cunoscut să vă fie că din scrisori trimise de acolo și în-
mânate nouă am aflat de sfădirile nepotrivite iscate între
unii dintre părinții monahi din schituri și de pedepsele
aduse și pronunțate de unii din aceștia. Drept pentru care
ne-am întristat de moarte văzând că astfel de sfădiri au
ajuns să avanseze până într-atât, încât să tulbure starea
pașnică a monahilor și să le răpească liniștea [isihia].

Pe cât am cunoscut, aceste sfădiri au răsărit din această
chestiune: în ce zi anume trebuie săvârșite pomenirile în
parte ale celor adormiți: sâmbăta sau duminica?, întrucât

¹ Traducere după ed. PH. MEYER, *Die Haupturkunden für die Geschichte der Athosklöster*, Leipzig, 1894, p. 229–231.

unii monahi le săvârșesc duminica. Nu se cuvenea însă ca niște bărbați anahoreți și care au ales viața isihastă ca voi să se sfădească despre asemenea chestiuni, a căror cercetare nu le aparține. Căci bine fac cei ce săvârșesc pomenirile celor adormiți sâmbăta, iar cei ce le-ar săvârși duminica nu sunt supuși osândeii, întrucât nu plâng, ci aduc lui Dumnezeu cântări pentru mântuirea celor adormiți și săvârșesc pomeniri care poartă în ele pomenirea învierii celei de obște, și anume ca să se facă pomenirile celor adormiți duminica, lucru care se și obișnuiește în bisericile din orașe din pricina adunărilor creștinilor atunci în ele.

Iar despre venirea mai deasă sau mai întârziată [*pyknoteron ē bradyteron*] la împărtășirea preacuratelor Taine spunem că nu este hotărât un timp, dar e neapărat necesară pregătirea prealabilă prin dumnezeiasca pocăință și mărturisire. Creștinii de la începutul propovăduirii [creștinismului] veneau la împărtășirea dumnezeieștilor Taine în fiecare duminică, iar cei de după, la patruzeci de zile, pregătindu-se în prealabil prin dumnezeiasca pocăință, așa veneau. De aceea să se alătore fiecare, dacă e vrednic, celor dintâi, iar dacă nu, celor de-al doilea, căci și acest lucru e fericit. Nu suntem neștiutori că și în aceste vremuri din urmă se pot vedea bărbați virtuoși care petrec fără să mănânce nimic toată săptămâna și așa se cuminecă cu preacuratele Taine în fiecare săptămână. Deci, potrivit dumnezeiescului Apostol: „Să se pună la încercare omul pe sine însuși, și așa să mănânce din această Pâine și să bea din acest Pahar” [1 Co 11, 28].

Să înceteze, așadar, sfada nepotrivită cu privire la aceste chestiuni și altele asemănătoare. Scriind cu avizul și acordul preafericitului și preasfântului patriarh al Ierusalimului, kyr Sofronie [V, apr. 1770 – înc. 1775], iubitul și preadoritul în Duhul Sfânt al nostru frate și coliturghisitor prezent de față, hotărâm sinodal împreună cu preasfințirii noștri confrăți arhieriei și preacinstiți² [mitropoliți], și poruncim

² În limbajul cancelariei patriarhale *hypertimoi* nu este un simplu epitet, ci un titlu rezervat mitropoliților.

mai întâi tuturor ca de acum înainte să înceteze desăvârșit a se mai sfădi în chip nepotrivit despre aceste chestiuni și altele, asemănătoare și să petreacă în pace și înțelegere în isihie făptuind cele ale lor și lucrând cu mâinile lor potrivit poruncii Apostolului [Ef 4, 28], ca să nu se arate locuind în zadar pustile. Și făcând așa sau supunându-se acestui ordin sinodal al nostru, să fie toți iertați și binecuvântați de Domnul Dumnezeu Atotțiitorul și dezlegați și liberi de orice pedepse aduse și pronunțate.

Cine însă va îndrăzni și pe mai departe să pună în mișcare limba sau condeiul despre asemenea chestiuni și să tulbure isihia celorlalți monahi, unul ca acesta, întrucât e încăpățânat și neascultător al poruncii bisericești, scandalagiu și iubitor de tulburare, să fie afurisit de Sfânta de o ființă și de viață făcătoare și nedespărțită fericită Treime, Un Dumnezeu prin fire, să fie blestemat și neiertat, iar după moarte neputrezit. Pietrele și fierul să se destrame, iar el nicidecum. Să moștenească lepra lui Ghiezi [4 Rg 5, 27] și streangul lui Iuda [Mt 27, 5]. Mânia lui Dumnezeu să fie peste capul lui în toate zilele vieții lui și partea lui împreună cu vânzătorul Iuda și luptătorii cu Dumnezeu iudei care L-au răstignit pe Domnul slavei [1 Co 2, 8]. Să se desfacă pământul și să-l înghită ca odinioară pe Datan și Abiron [Nm 16, 32] suspinând și tremurând pe pământ ca și Cain [Fc 4, 14], neavând propășire în nimic din ce face. Și să aibă blestemele celor 318 de sfinți și de Dumnezeu purtătorilor Părinți de la Niceea și de la celelalte Sinoade și să fie în afara Bisericii lui Hristos și cetei creștinilor. Așa să fie cum s-a hotărât.

1772, luna iulie

† Sofronie al Ierusalimului

*Metodie al Heracleei, Gherasim al Cyzicului,
Nichifor al Nicomidiei, Antim al Niceei,
Partenie al Chalcedonului, Calinic al Târnovei,
Meletie al Brusei, Samuil al Philipopolisului,
Partenie al Dristrei și Anania al Anchialosului*

Alte scrisorile patriarhale
(1773)

Teodosie [II, apr. 1769 – nov. 1773] din mila lui Dumnezeu
arhiepiscop al Constantinopolului, Nouă Roma,
și patriarh ecumenic³

Preacuvioși egumeni, foști egumeni și gheronți și ceilalți părinți din sfințele și cinstitele noastre mănăstiri patriarhale și stavropighiale, și din schiturile și chiliile Sfântului Munte al Athosului, copii iubiți în Domnul ai smereniei noastre, har și pace vouă de la Dumnezeu.

Spunând: „Pace multă au cei ce iubesc legea Ta și nu este în ei poticneală [scandal]” [Ps 118, 165], prorocul și regele [David] a arătat că acolo unde sunt scandaluri și certuri, acolo nu e nici pace creștinească, nici iubire frățească, ci dimpotrivă toată nestarea, ura și tulburarea, din care urmează și nesocotirea și desființarea oricărei porunci și a oricărui lucru bun. Și așa celor ce au o dispoziție atât de nenorocită în zadar le va fi negreșit toată asceza, lupta și viața, care nu le mai este singuratică și îngerească, iar cei ce iubesc scandalurile nu vor mai fi robi și următori ai Începătorului păcii și Iubitorului de oameni Dumnezeului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, ci următori și prizonieri ai iubitorului de tulburări și urătorului de oameni demon și „vase rele gătite spre pierzanie” [Rm 9, 23], cum spune vasul alegerii [FA 9, 15], fericitul Apostol Pavel.

Îndemnându-i anterior părintește cele cuvenite pe cei ce dispută cu privire la în ce zi a săptămânii trebuie săvârșite pomenirile celor adormiți, întrucât unii din voi le săvârșesc în zi de duminică, și tratând și despre alte câteva chestiuni, precum și cele menite să ducă la pacea și înțelegerea lor, prin scrisoarea noastră patriarhală și sinodală anterioară am spus că bine fac cei care săvârșesc pomeni-

³ Ed. PH. MEYER, *op. cit.*, p. 231–233.

rile în zi de sâmbătă, urmând obiceiului vechi al Bisericii, iar pe cei ce vor să le săvârșească în zi de duminică sau în altă zi a săptămânii nu i-am oprit din pricina obiceiului care domnește în bisericile din orașe. Spunând însă acestea, am poruncit fiecărei părți să înceteze pe mai departe să dispute fără rost, de aceea și nădăjduiam să ia sfârșit astfel de dispute și cei ce dispută despre unele ca acestea să se împace.

Aflând însă cele de acum, și anume că scandalurile au ajuns mai rele, ne-am întristat mult ca unii care trebuie să suferim cu cei ce suferă și suntem datori și cu starea voastră pașnică. De aceea am hotărât să vă îndemnăm din nou cu cele spre pacea și înțelegerea datorate de toți cuvioșii creștini, și mai cu seamă de cei ce au făgăduit o viață singuratică și liniștită, iar pe cei ce se arată nesupuși și după a doua povățuire să-i azvârlim blestemelor celor mai cumplite și pedepselor celor mai înfricoșătoare. Și cu avizul și acordul preafericitului și preasfințitului patriarh al Ierusalimului kyr Sofronie [V, 1770–1775], iubitul și preadragul nostru frate și coliturghisitor, hotărâm sinodal împreună cu preasfințiții arhiepiscopi și preacinstiții [mitropoliți], iubiții în Duhul Sfânt ai noștri frați și coliturghisitori, și sfătuim să-i povățuim pe toți care dispută despre unele ca acestea ca de acum și pe mai departe să înceteze asemenea dispute tulburătoare și fără rost care nu sunt nicidecum ale lor; și nici cei ce săvârșesc în zi de sâmbătă pomenirile celor adormiți să nu le facă reproșuri celor ce vor să le săvârșească în zi de duminică sau în altă zi a săptămânii, nici aceia să nu li se împotrivescă și să-i numească pe cei ce săvârșesc bine pomenirile în zi de sâmbătă „eretici” și „inovatori” sau să le dea pe nedrept alte nume defăimătoare, și să tulbure și liniștea celorlalți monahi, ci să facă pace și să stea în comuniune și să petreacă în iubire și înțelegere cum se cuvine și e de datoria creștinilor, și mai cu seamă a celor ce și-au ales viața monahală.

Pe lângă acestea, întrucât pedeapsa pentru această chestiune dată de părinții lavrioți rămâne nevalidă și nu mai este în vigoare, cei ce au crezut că vor cădea sub pedeapsa aceea să fie iertați, ireproșabili și netulburați, având co-

muniune și petrecând neîndoielnic împreună cu ceilalți monahi.

Câți însă, și oricare dintre toți, stăruind în pizmă se arată nesupuși și neascultători și față de acest al doilea îndemn și poruncă bisericească și îndrăznesc și pe mai departe în chip neclintit asemenea dispute și diferende fără rost și să producă iarăși tulburare și scandal în cuvânt și faptă, unii ca aceștia ca niște trufași, scandalagii, iubitori de tulburare și vrednici de osândă, oricare ar fi rangul, starea, treapta și demnitatea lui, să fie afurisiți de fericita, de viață făcătoarea și nedespărțita Treime, Un Singur Dumnezeu prin fire, să fie blestemați și neiertați, iar după moarte neputreziți și umflați. Mânia lui Dumnezeu să fie asupra capetelor lor și partea lor să fie cu vânzătorul Iuda, pământul să se rupă și să-i înghită ca pe Datan și Abiran oarecând, să fie suspinând și tremurând pe pământ ca și Cain și să nu vadă nicicând propășire, nici fața lui Dumnezeu, și să aibă parte de blestemele sfinților 318 Părinți de la Niceea și ale celorlalte Sfinte Sinoade și ale noastre ale tuturor. Unii ca aceștia, nesupuși tari în cerbice, oricine ar fi, de vor rămâne neînduplecați vor fi încercați negreșit și de altă pedeapsă mai grea spre cumintirea lor și liniștea celorlalți. Voi toți însă fiți copiii noștri ascultători și ai Sfintei Biserici a lui Hristos, precum scriem și vă îndemnăm părintește, și nu altfel, ca harul lui Dumnezeu și mila nesfârșită împreună cu rugăciunea și binecuvântarea noastră să fie cu voi cu toți.

1773, luna iunie

† *Sofronie al Ierusalimului*

*Grigorie al Cezareei, Metodie al Heracleei,
Gherasim al Cyzicului, Nichifor al Nicomidiei,
Antim al Niceei, Partenie al Chalcedonului,
Anania al Derkăi, Samuil al Philipopolisului,
Pafnutie al Dristrei, Macarie al Mesembriei,
Gavriil al Anchialosului, Neofit al Varnei,
Serafim al Bosniei*

[Altă scrisoare a patriarhului Samuil,
a 2-a oară, nov. 1773 – dec. 1774]⁴

Preacuvioși întâi-stătători și bătrâni ai sfințelor și cinstitelor noastre mănăstiri patriarhale și stavropighiale, și ceilalți părinți din ele, încă și cei ce vă nevoiți în chilii și schituri, copii iubiți în Domnul ai smereniei noastre, har vouă și pace de la Dumnezeu.

Întrucât Apostolul învață: „Faceți pace, frații mei, și Dumnezeu iubirii va fi cu voi” [2 Co 13, 11], acest lucru l-am arătat și noi prin scrisorile sinodale date mai înainte ca pe o poruncă apostolică și o datorie a creștinilor, și mai cu seamă a celor ce și-au ales viața singuratică și petrec în pustietăți, poruncind să facă pace cei ce dispută fără rost despre în ce zi a săptămânii trebuie să fie săvârșite pomenirile celor decedați, și am dat și pedepse bisericești ca să înceteze asemenea sfădiri, și nici cei ce săvârșesc pomenirile decedaților sâmbăta potrivit obiceiului vechi al Bisericii să nu facă reproșuri celor ce vor să le săvârșească duminica sau în altă zi a săptămânii, nici aceia împotrividu-se lor să nu-i numească „eretici” sau „inovatori” sau să spună în chip nedrept împotriva lor alte nume defăimătoare.

Dar întrucât scandalurile ieșite de aici au înaintat spre mai rău amenințând cu ruina generală comunitatea acestui Sfânt Munte, gândindu-ne bine la vindecarea unor asemenea scandaluri, am judecat că se cuvine ca toți cei ce se nevoiesc în chilii și schituri, întrucât își au raportarea și supunerea față de sfințele mănăstiri de acolo, să urmeze neclintit rânduiala păzită în acele mănăstiri și obiceiul privitor la pomenirile celor decedați, și anume în orice zi a săptămânii s-ar obișnui să se săvârșească pomenirile în acele mănăstiri, în aceea să se săvârșească și în schituri și în chilii, fără nicio împotrivire în cuvânt de acum încolo.

Drept pentru care scriind hotărâm sinodal, cu avizul și acordul preafericitului și preasfințitului patriarh al Ierusalimului kyr Sofronie [V, apr. 1770 – înc. 1775], iubitul și

⁴ Ed. Ph. MEYER, *op. cit.*, p. 234-236.

preadoritul în Duhul Sfânt al nostru frate și coliturghisitor al smereniei noastre, și al preasfințiților arhieriei și preacinstiților [mitropoliți], iubiții noștri în Duhul Sfânt frați și coliturghisitori, ca de acum încolo toți părinții care se nevoiesc în schituri și chilii să păzească în pomenirile celor adormiți săvârșite de ei netulburată rânduiala și obiceiul sfintelor mănăstiri de acolo, și anume în care zi a săptămânii obișnuiesc în acele sfinte mănăstiri să săvârșească pomenirile, în acea zi să săvârșească în chip neclintit pomenirile și ei.

Poruncim deci cu tărie tuturor celor ce se nevoiesc în schituri și chilii să înceteze pe mai departe astfel de dispute fără nicio contradicție și, arătând datorata ascultare și supunere acestei hotărâri sinodale a noastre, atât cei dintr-o parte, cât și cei din cealaltă parte, fie ieromonahi, fie monahi, fie din chilii, fie din schituri, gândindu-se bine că astfel de chestiuni nu sunt ale celor care străbat sincer viața monahală, care în orice chip se cade să urmărească și să caute liniștirea [isihia], care constituie prin excelență această viață, și să stăruie numai în rugăciune și post.

Iar câți dintre monahi, puși în mișcare de aroganță și îndrăzneală, încercă să tulbure treburile Bisericii, unii ca aceștia se fac vinovați de pedeapsa cuvenită potrivit dumnezeieștilor canoane ale sinoadelor. Gândindu-se la acestea și ascultând de îndemnurile noastre părintești, să lase de acum încolo disputele privitoare la unele ca acestea și să tacă și să se liniștească fără contrazicere, căci potrivit Marelui Vasile contradicția arată nesupunerea, chiar dacă se face în haina smereniei. Iar câți și oricare, fie dintr-o parte, fie din cealaltă, s-ar arăta neascultători și față de acest îndemn sinodal și s-ar pune în mișcare și împotriva acestei hotărâri sinodale a noastre, fie prin cuvânt, fie prin faptă, fie prin scrisori, unii ca aceștia, oricare ar fi cinul și starea lor, și oricare ar fi treapta lor, ca unii trufași, scandalagii, ciumați și vrednici de osândă la Dumnezeu și oameni, să fie afuriși de fericita și nedespărțita Treime, Un singur Dumnezeu prin fire, să fie blestemați, neierțați, iar după moarte neputreziiți și umflați. Mânia lui Dumnezeu să fie

peste capetele lor în toate zilele vieții lor și partea lor să fie împreună cu vânzătorul Iuda și luptători împotriva lui Dumnezeu iudei, care L-au răstignit pe Domnul slavei [1 Co 2, 8]. Să se crape pământul și să-i înghită ca odinioară pe Datan și Abiron, și să fie suspinând și tremurând pe pământ, precum Cain, vinovați de toate blestemele patristice și sinodale și de focul gheenei. Iar dacă după acestea, asemenea neascultători tari în cerbice vor fi prinși că stăruie în pizma lor și mai pun în mișcare vreun scandal cu cuvântul sau cu fapta, ori îndrăznesc să mai scrie despre unele ca acestea, vor cădea sub pedeapsă foarte grea.

Îi sfătuim, așadar, și îndemnăm din nou pe toți ce se nevoiesc în chilii și schituri, ieromonahi, monahi, învățați și alții, să înceteze astfel de dispute și să tacă fără nicio contradicere, făcând pace și având comuniune unii cu alții în iubire și înțelegere duhovnicească, cum se și cuvine și e de datoria creștinilor, și mai ales a monahilor sau pustnicilor. Așa să se facă prin hotărâre.

3

Mărturisirea „colivarilor”

(1774)

Expunere sau mărturisire a adevăratei credințe ortodoxe făcute de cei defăimați pe nedrept ca inovatori spre înștiințarea iubitoare de Dumnezeu a fraților scandalizați⁵

1. Fiindcă în diferențele privitoare la sfânta credință și câte țin de ea nu e de ajuns numai să gândim drept, dar, atunci când cere nevoia, trebuie să mărturisim cu îndrăzneală și cu buzele și în scris așa cum gândim, ca să fim fără reproș la Dumnezeu și la Biserica lui Dumnezeu, de aceea

⁵ După ms. 2183 din Biblioteca Națională a Greciei, f. 77-82; editată lacunar și defectuos de Porfiri Uspenski în 1880 și, recent, de ieromonahul Theodorit, Atena, 1988, p. 115-125 ca anexă la ediția: *Athanasίου του Παριού Δέλοσις τῆς ἐν Ἁγίῳ Ὄρει ταραχῶν ἀληθείας*, Atena, 1988, p. 115-124.

și noi, cei învinuiți în Sfântul Munte de mulți frați despre unele chestiuni bisericești și care țin de credință și defăimați ca inovatori și ocărăți și huliți peste tot în fiecare zi, am socotit lucru necesar și mântuitor, potrivit obiceiului apostolic și predat de Părinți care stăpâna de la început în sfânta Biserică a lui Dumnezeu (*Rm 10; 1 Ptr 3*), să răspundem tuturor cu o mărturisire în scris și semnată a sfintei noastre credințe așa cum am fost învățați de preasfânta și apostolica Biserică a lui Hristos, adică așa cum ne-au predat Apostolii, cum au legiuat sfintele sinoade ecumenice și locale și propovăduiesc marii și însemnații luminători ai Bisericii.

Credem deci și mărturisim mai întâi câte le cuprinde Sfântul Simbol, canonul credinței adevărate și ortodoxe, iar toate cele din el le mărturisim nu altfel decât le dogmatizează și învață preasfânta Biserică Răsăriteană, închinata și preaiubita maică a noastră a tuturor, anatemizând într-un glas cu toate Sinoadele Ecumenice și Locale pe cei care au îndrăznit sau vor îndrăzni să schimbe în el fie și măcar o iotă sau o cirtă (*Mt 5, 18*).

După acesta primim și mărturisim cele șapte dumnezeiești și sfinte Taine ale sfintei noastre Biserici ca unele predate ei de Începătorul și Desăvârșitorul mântuirii noastre Iisus Hristos: dumnezeiescul Botez, preasfântul Mir, cinstita Preoție, preadesăvârșita Euharistie, tainica Pocăință, cinstita Nuntă și sfântul Maslu, prin care credem că suntem sfințiți, păziți, mântuiți și învredniciți de viața veșnică. Iar celui ce tăgăduiește una din acestea și zice fie că nu e necesară, fie că nu e folositoare spre mântuirea sufletelor, îi spunem anatema.

Acestea le mărturisim în general și în comun despre dogme și taine, iar în special și în chip ritos despre cele pentru care suntem huliți răspundem așa. În primul rând, cugetăm și spunem că în *Dumnezeiasca Împărțășire* a preacuratelor Taine un interval de atâtea sau atâtea zile, adică o vreme potrivită rânduită de dumnezeiasca Scriptură sau de un canon sau de vreun mare Părinte și Dascăl al

Bisericii, fără vreun motiv opritor, nici nu există nicăieri, nici nu se cere în general; mai mult, din de Dumnezeu in-suflata Scriptură, din sfintele canoane și din marii dascăli și luminători a toată lumea, fiecare în parte se dovedește și recomandă prin zeci de mii de mărturii exact contrariul, și anume că vremea dumnezeieștii Împărtășiri e cu totul nedeterminată plecând de la zile, fiind determinată numai plecând de la conștiință.

Dar fiindcă acum nu e cu putință să desfășurăm ritos și cuvânt de cuvânt toate mărturiile pe care le avem gata, trimițând numai la locurile lor⁶, aducem în loc de orice altă crezare autoritatea suficientă și de ajuns a Scripturii. Așadar, dumnezeiescul Pavel, gura lui Hristos, ne-a predat ceea ce a primit de la Domnul, că „Domnul Iisus, în noaptea în care a fost vândut, a luat pâine și, mulțumind, a frânt și a zis: «Luați, mâncați; acesta este Trupul Meu Cel ce se frânge pentru voi. Aceasta să faceți spre pomenirea Mea.» Asemenea și paharul după cină, zicând: «Acest pahar este Legea cea Nouă întru Sângele Meu. Aceasta să faceți ori de câte ori veți bea, spre pomenirea Mea.» Fiindcă de câte ori veți mânca pâinea aceasta și veți bea paharul acesta, moartea Domnului o vestiți până când El va veni. Astfel, oricine va mânca pâinea sau va bea paharul Domnului cu nevrednicie, vinovat va fi față de Trupul și Sângele Domnului. Să se cerceteze dar omul pe sine, și așa să mănânce din Pâine și să bea din Pahar. Căci cel ce mănâncă și bea cu nevrednicie, osândă își mănâncă și bea, nesocotind Trupul Domnului” (1 Co 11, 23–30).

Nu e nevoie de foarte multe ca să înțelegem că „ori de câte ori” nu vrea să spună de atâtea ori, adică în fiecare lună, la fiecare 40 de zile sau la 3 luni ori la 6 luni — cine

⁶ Justin Martirul și Filozoful în *Apologia I pentru creștini*; Vasile cel Mare, *Epistola 93*; Chiril al Alexandriei; Simeon Noul Teolog; Marele Varsanufie, *Întrebarea 7*; Teodor Studitul, *Cateheza 4 în Săptămâna a 5-a a Postului Mare*; Nil precuviosul; Grigorie Palama, *Decalogul legiurii după Hristos* porunca 4; Ieronim, *Viața avvei Apollo*; Ghenadie patriarhul de după cădere[a Constantinopolului], lov monahul.

nu știe că „ori de câte ori” arată în chip recunoscut un timp nedeterminat —, astfel că nici de la Domnul, nici de la Apostolul care ne-a predat așa cum a primit, nu e determinat atât sau atât timp. Apoi, zice el, vinovat față de Trupul și Sângele Domnului va fi nu cel ce mănâncă și bea înainte de vreme, ci acela care ar mânca și ar bea cu nevreddnicie. Prin urmare, nu spune: „să înmulțească omul zilele”, ci „să se cerceteze omul pe sine însuși, și așa să mănânce din această Pâine și să bea din acest Pahar”. Când anume? E vădit că *ori de câte ori vrea*; căci „osândă își mănâncă și bea” nu cel ce mănâncă și bea înainte de împlinirea zilelor, ci cu nevreddnicie.

Dar ca să nu spună cineva că nu acesta e adevăratul înțeles al cuvântului Apostolului, ci că l-am forța spre socotința noastră, să asculte pe de Dumnezeu insufatul exeget al marelui dascăl a toată lumea, adică pe dumnezeiescul Hrisostom, care zice așa: „Zicând «ori de câte ori veți bea și veți mânca această pâine etc.», Apostolul l-a făcut stăpân pe cel ce se apropie, eliberându-l de orice păzire a unor zile.”

Așadar, atât din hotărârea Apostolului, cât și din tâlcuirea Hrisostomului, s-a arătat pe scurt în chip strălucit că nu există o vreme a dumnezeieștii Împărtășiri determinată după zile, ci numai după conștiință. Iar acest lucru e arătat foarte bine și de alte multe ziceri ale Hrisostomului⁷ între care sunt și acestea: „Acesta e lucrul cumplit că hotărăști vrednicia apropierii nu cu curăția cugetului, ci cu intervalul timpului; și socotești că e evlavie a nu veni de multe ori, neștiind că, și dacă are loc numai o dată, faptul de a te apropia cu nevreddnicie te-a prihănit; iar faptul de a te apropia cu vrednicie, chiar și de multe ori, te-a mântuit; îndrăzneală nu e a te apropia de multe ori, ci a te apropia cu nevreddnicie, chiar și dacă te-ai apropia și numai o dată în tot timpul”⁸. Ce e mai strălucit și mai bine-cinstitor decât

⁷ Omilia 17 la Evrei; Cuvânt către cei ce postesc de Paști; Omilia 3 la Evrei; Către cei ce lasă dumnezeieștile adunări; Omilia 28 la 1 Corinteni; Cuvânt la mucenicul Filogon.

⁸ Omilia 5 la Timotei.

aceste cuvinte? Așadar, aceasta o și gândim și o facem, și anume venim la dumnezeiasca Împărtășanie unul mai întârziat [*bradyteron*], altul mai des [*pyknoteron*], după cum îi este îngăduit, nu ca unii care am disprețui dumnezeieștile Taine — să nu fie! —, ci, așa cum citim în sfintele rugăciuni „îndrăznind în iubirea de oameni a lui Iisus Hristos”. Încă și pentru ca nu cumva stând departe mult timp de dumnezeiasca și îndumnezeitoare Cuminecătură, să fim vânați de lupul cel gândit cu mintea [diavol], crezând neșovăielnic că prin harul și puterea care vin de acolo ne întărim împotriva demonilor și a patimilor, ascultându-L pe Domnul Care zice: „Fără Mine nu puteți face nimic” (*In 15, 5*).

Dar nu venim nici în fiecare zi, nici nu învățăm aceasta, precum suntem defăimați. Gândim însă că, dacă se va găsi cineva făcând aceasta după convenita cercetare, să nu fie judecat din pricina împărtășirii continue, întrucât are ca apărători pe sfinți și conștiința sa. Acestea le gândim despre înfricoșătoarea Cuminecătură. Iar cel ce zice că pentru ea nu este necesară pregătirea și o curățire puternică prin pocăință și mărturisire, să fie anatema.

2. În al doilea rând, precum am primit de sus, așa gândim și despre *sâmbătă și duminică*, și anume că sâmbăta are sensul odihnei creației lui Dumnezeu și a vieții omenești, iar duminica înnoiește Învierea Mântuitorului și prefigurează învierea morților în puterea Învierii lui Hristos (*1 Co 15, 20–23*). De aceea, în ziua de sâmbătă am primit să săvârșească în chip obștesc și individual pomenirile celor morți în Hristos prin așa-numitele colive, ca unii care zac și se gândesc încă a fi în stricăciune, necinstire și neputință (*1 Co 15, 42–43*), rugând pe Dumnezeul duhurilor și a tot trupul să le ierte greșelile, să-i înfățișeze înaintea Lui îndreptați și curați de păcate atunci când va veni să judece viii și morții, după Scripturi. Duminica însă ne păzim să facem acest lucru, întrucât e impropriu și păcătos: impropriu, fiindcă duminica e zi de bucurie, iar pomenirea celor adormiți și îngropăciunea însăși e slujbă de jale și întristare: una e a Stăpânului și împărătească, iar cealaltă e a robului

și umilă. O socotim iarăși un lucru păcătos și fiindcă, potrivit *Constituțiilor Sfinților Apostoli*, cine plânge și se mâhnește în zi de praznic al Domnului vinovat va fi de osândă (Cartea V, cap. 20; Cartea VII, cap. 24). Prin urmare, cât de necorespunzătoare și cât de păcătoasă nu se va arăta oare o astfel de vorbire despre morți dacă s-ar face în ziua Nașterii, Arătării și Înălțării lui Hristos sau în ziua dumnezeieștii Bunei Vestiri? Nu va fi oare condamnată ca un dispreț, o necinste și o insultă vădită a aceluia praznic al Domnului? Nu este nicio îndoială. Cele trei metanii mari scrise în tipic se desființează ca niște semne de plâns în ziua Bunei Vestiri; și pomenirea [morților] din sâmbăta dinainte de lăsatul de carne, deși e de obște și a toată lumea, se mută în cazul în care cade de Întâmpinare, care e mai modestă decât celelalte sărbători⁹. Deci cu cât mai mult trebuie să fie mărturisit același lucru atunci când această acțiune se face în ziua cea vestită, sfântă și una a sâmbetelor, împărăteasa și doamna zilelor, praznicul praznicelor și sărbătoare a sărbătorilor [Învierea]. Gândim că această acțiune e absurdă, întrucât nu e îngăduit ca în aceeași zi să ne gândim la aceiași și ca morți, și ca înviați.

Glasul comun al tuturor dumnezeieștilor Părinți și gândirea comună a întregii Biserici, precum am însemnat mai sus, e acela că ziua a șaptea arată odihna morților în morminte, Însuși Domnul nostru, potrivit numelui ei care se cheamă sabat [odihnă], odihnindu-se în ea trupește în mormânt, iar ziua a opta prefigurează scularea din morminte și restaurarea [*apokatastasin*] prin care Dumnezeu-om Iisus a înviat dezlegând durerile iadului.

De aceea Sfânta Biserică, crezând și ținând ziua a opta ca prefigurare [*typon*] și icoană nemincinoasă și nemutabilă a veacului viitor, cântă: „Ieri m-am îngropat împreună cu Tine, Hristoase, azi înviez (în chip prefigurată [*typikos*]) împreună cu Tine înviind Tu”. Cum se pot deci acorda în aceeași zi pomenirea odihnei în mormânt cu gândul învierii

⁹ Vezi tipicul pentru luna martie 26 și Întâmpinarea Domnului, p. 212.

din mormânt? Cum pot gândi în același timp mortalitatea și nemurirea, stricăciunea și nestricăciunea, necinstea și slava?

Dacă în ce privește zilele n-am avea în Biserică dogme, așezăminte și înțeleșuri mari și înalte, ci am putea, după unii, să luăm foarte bine una în locul altora, atunci toate ar fi în regulă. Dar dacă dumnezeieștii Părinți disting în chip drept și cu dumnezeiască înțelepciune înțeleșurile tainice și în ce privește zilele, atunci e vădit că și noi trebuie să le distingem bine și să le păzim în chip sigur. Căci așa cum era drept ca sufletul care nu păzea [în Vechiul Testament] cu frică și cutremur umbra bunătăților viitoare să fie stâr-pit, apoi cine poate nesocoti fără primejdie însăși icoana realităților lor (*Evr 10*)?

Dar nu numai înțelesul sâmbetei și slujbelor arată îngro-para în mormânt, dar și însuși grâul numit colivă se ia, potrivit Sfântului Simeon al Tesalonicului, drept simbol al mortului. Acest cuvânt nu trebuie socotit drept un mit, ci să fim siguri că e un înțeles atât evanghelic, cât și apostolic, fiindcă și Domnul în sfânta Sa Evanghelie (*In 12, 24*) și Pavel către corinteni (*1 Co 15, 36-37*) aseamănă trupurile morților cu semințele ce cad în pământ. Astfel încât și înțelesul colivei ca simbol al mortului semănat în pământ e de neîmpăcat cu înțelesul zilei, adică al Învierii.

În sfârșit, fugim de săvârșirea colivelor în zi de duminică și ca de o încălcare a predaniei bisericesti, pentru că toate cărțile sfinte ale Bisericii, și *Triodul* și *Penticostarul* și *Oc-toihul* și *Tipicul*, hotărâsc pomenirile numai în zi de sâmbătă, niciodată duminica; mai mult, acest lucru e oprit ritos în zi de duminică și în celelalte praznice împărătești¹⁰.

Dar pentru că aceste cărți sunt foarte vechi și cei ce au compus și rânduit slujbele morților nu sunt unul sau doi, ci mulți și diferiți și din felurite locuri, și pentru că până în ziua de azi Biserica a toată lumea și de pretutindeni a ortodocșilor ține așa, și anume că (așa cum e vădit) slujbele obștești și nedeterminate ale morților se cântă numai în zi

¹⁰ Vezi *Syntagma* lui Vlastares și *Tipicul*.

de sâmbătă, iar cele determinate, adică la trei, la nouă și la patruzeci de zile, și în altă zi, chiar dacă adeseori acestea nu cad potrivit tipicului, dar nicidecum în zi de duminică, fiindcă așa este, spun, rânduiala privitoare la acestea, din toate acestea este vădit că predania acestora nu este o invenție omenească ulterioară, ci, precum însemna foarte bine preasfântul Nichifor Calist¹¹, coboară de la Sfinții Apostoli. Și cum ar putea fi lipsit de primejdie a nesocoti cineva o predanie apostolică, afară de un caz de cea mai mare și inevitabilă necesitate?

Iar dacă unii pun înainte ceea ce se face așa într-un loc anume, să audă de la marele Grigorie că ceea ce se întâmplă rar nu este o lege a Bisericii¹².

Acestea le gândim despre acestea și cu privire la acestea. Iar celui ce spune că aceia câți fac pomeniri duminica sunt idolatrii și, drept urmare, n-au Preoție și Taine, îi spunem anatema. Și oricine va fi prins gândind și învățând unele ca acestea să fie supus judecății Sfintei Biserici.

3. În al treilea rând, despre *dumnezeieștile icoane* așa gândim și spunem precum am fost învățați de dumnezeieștii noștri Părinți, și mai cu seamă de Sfântul Sinod VII Ecumenic, și anume că pentru a se face sfinte și vrednice de închinare n-au nevoie de o rugăciune și o sfințire introdusă ulterior din afară, fiindcă își au sfințirea din ele însele, adică de la întipărirea și însemnarea lor. Iată de Dumnezeu insuflatul răspuns al Sinodului la flecăreala iconomahilor, care reproșau icoanelor pe lângă altele și că icoana nu are nicio rugăciune sfântă care să o sfințească ca să fie mutată de la profan la sacru, ci, spuneau ei, rămâne comună și lipsită de cinste așa cum a făcut-o zugravul. Acestea flecărindu-le acei lipsiți de minte, răspunzând în apărarea dumnezeieștilor icoane Sinodul a spus: „Multe din cele consacrate la noi nu primesc o rugăciune sfântă fiind de la sine, prin însuși numele lor, pline de sfințire și de har, și de aceea

¹¹ În Sinaxarul la sâmbăta dinainte de lăsatul de carne.

¹² *Cuvântul la Lumini.*

le cinstim și le sărutăm ca demne de venerare. Și întipărirea de viață făcătoarei cruci care are loc fără vreo rugăciune sfântă e venerată de noi, și ne este de ajuns întipărirea ei ca să primim sfințirea prin închinarea la ea care se face de noi, iar prin însemnarea ei la frunte și pecetluirea care are loc în văzduh cu degetul nădăjduim să-i alungăm pe demoni. La fel și la icoană prin însemnarea numelui [pe ea] suntem ridicăți spre cinstirea prototipului, iar sărutând-o și închinându-ne ei cu cinstire credem că ne împărtășim de sfințire. Apoi având noi și diferite vase sfinte, le sărutăm și îmbrățișăm și nădăjduim să luăm de la ele sfințire. Așadar, fie să flecărească zicând că sunt comune și lipsite de cinstire și crucea și sfintele vase, așa cum le-au făcut meșteșugul sau zugravul sau țesătorul, pentru că nu au o rugăciune sfântă care să le sfințească, fie să primească ca sfinte, sacre și cinstite și venerabilele icoane”¹³.

Din acest răspuns cu înțelepciune dumnezeiască învățăm trei lucruri: mai întâi, că în chip recunoscut pe vremea celui Sfânt Sinod nu exista o rugăciune pentru icoane, nici nu erau unse cu mir; în al doilea rând că, dacă era necesar sau binecuvântat ca icoana să fie binecuvântată și unsă cu mir, nu era un timp mai potrivit să se discute și această chestiune decât acela în care acel mare Sinod Ecumenic s-a întrunit tocmai ca să hotărască și definească despre sfintele icoane, când s-a hotărât că icoana nu trebuie să primească rugăciune, ca și întipărirea crucii. În al treilea rând, că trebuie să spunem că ea este sfântă, sacră, cinstită, venerabilă și demnă de închinare așa cum este, fără rugăciune și ungere cu mir [*aneuchelogeiton kai amyreton*], ca să nu cădem cu necesitate sub anatema Sinodului, care îi anatemizează pe cei ce nu o mărturisesc sacră și venerabilă așa cum este, adică fără rugăciune. Fiindcă acela care stăruie, cerând rugăciune și mir, o socotește negreșit comună și lipsită de cinste, așa cum a făcut-o zugravul, și de aceea face asupra ei o rugăciune și o unge cu mir, ca să o mute,

¹³ Volumul II al *Actelor*, editate la Veneția, din răsturnarea definiției mincinoase a iconomahilor.

chipurile, de la profan la sacru potrivit flecărelii iconoma-
hilor. De aceea în zilele noastre un om cu demnitate înaltă
și nume mare zicea cu aroganță că pe icoana neunsă cu
mir o aruncă jos și o calcă în picioare.

Astfel încât după ei icoanele care au scăpat și au ajuns
până la noi din vremea iconomahiei, și care, cum știm, sunt
nemiruite, și câte se găsesc pe ziduri și în alte părți, și care
în chip recunoscut nici nu au vreo rugăciune rostită asupra
lor, nici nu sunt miruite, trebuie să fie comune, lipsite de
cinste și de închinare. Noi însă, supunându-ne hotărârilor
sinodale și patristice, spunem anatema celui ce gândește și
învață așa.

Iar despre rugăciunea din *Molitvelnic* [*Evhologhion*]
răspundem, mai întâi, că nu poate fi mai puternică decât
autoritatea Sinodului Ecumenic; iar în al doilea rând, că e
și mult mai nouă, fiind tipărită mai puțin de o sută de ani,
precum dau mărturie vechile *Molitvelnice*, în care nu se
găsește.

Acestea le gândim și spunem despre aceste trei chestii-
uni discutate, precum am fost învățați de dumnezeieștile
Scripturi și Sfânta Biserică.

4. Iar despre *afurisenie*, *anafură* și *agheasma mare* și
mică spunem pe scurt că, dacă cineva gândește sau învață
despre acestea cum spun despre noi în scris monahii de la
Schitul Sfânta Ana de la Turn, să fie anatema. Fiindcă noi
mărturisim că *afurisania* [îndepărtarea din biserică] e efec-
tul unei puteri cerești, adică al preoției, de unde se arată
atât existența ei, cât și decurge în chip strălucit și adevărul
credinței noastre împotriva ereticilor, precum deopotrivă și
din opusul ei, adică din dezlegarea de ea.

Agheasma mare o deosebim de cea numită mică întru-
cât cea mare are puterea băii nașterii din nou și se face
numai o dată pe an în ziua în care, botezându-Se Mântui-
torul nostru, ne-a dăruit dumnezeiescul dar al nașterii din
nou. Iar cea mică, care se săvârșește la începutul lunii și cu
fiecare prilej și nevoie, are bogată putere tămăduitoare îm-
potriva oricărei neputințe, și sufletești și trupești, trăgându-și

obârșia de la acea preadumnezeiască biserică a Născătoarei de Dumnezeu vestită între toate ca fiind a Izvorului Dătător de Viață.

Iar *anafura* o cinstim și o primim împărțându-ne din ea ca din agheasmă din pricina pecetii Stăpânului din ea și a crucii întipărite pe ea de sfânta copie. Dar gândim că se deosebește de Cinstitele Daruri, întrucât ea se împărțește de un har, dar aici după transsubstanțiere [*metousiosin*] se găsește în chip adevărat și propriu-zis Însuși Iisus Hristos Dumnezeu nostru.

Toate acestea le gândim așa și așa răspundem fraților scandalizați și Sfintei Biserici a lui Dumnezeu în acord cu sfinții teologi și marii dascăli ai Bisericii sobornicești. Iar dacă gândim altfel și spunem altfel, să-i avem acuzatori pe Dumnezeu și pe aleșii Lui îngeri în ziua cea înfricoșătoare a Judecății.

Atanasie din Paros și ceilalți

1774 aprilie 3

4

Condamnarea „colivarilor”

(1776)

Sofronie [II, dec. 1774 – oct. 1780] din mila lui Dumnezeu arhiepiscop al Constantinopolului, Noua Romă, și patriarh ecumenic¹⁴

Preasfințiți și preacinstiți [*hypertimoî*] mitropoliți supuși Scaunului nostru apostolic, patriarhal și ecumenic, preaiubiți de Dumnezeu arhiepiscopi, frați și coliturghisitori în Duhul Sfânt, preacinstiți clerici ai Marii noastre Biserici a lui Hristos, și ceilalți preacucernici preoți, care cântați în bisericile Orașului, Galatei și Katastenului, și preacuvioși ieromonahi ai sfintelor și cinstitelor mănăstiri ale Sfântului

¹⁴ Ed. PH. MEYER, *op. cit.*, p. 236–241.

Munte al Athosului, venerabili bătrâni și întâi-stătători ai eparhiei Tesalonicului și ceilalți binecuvântați creștini de pretutindeni, copii iubiți ai noștri în Domnul, har vouă și pace de la Dumnezeu și de la noi rugăciune, binecuvântare și iertare.

Întrucât de la bun început vrăjmașul și sucitul demon, obârșia și stăpânul răului, a dus în chip cumplit și ruinător războiul lui împotriva noastră, pe care-l urmărește și acum pe față, meșteșugind cu multe curse și atacuri viclene surparea și pierzania ortodocșilor, și luând chipul virtuții să-i abată pe cei mai simpli de la drumul drept și să-i arunce în prăpăstiile fără ieșire — căci nu suntem neștiutori, zice vasul alegerii [FA 9, 15] Pavel, de meșteșugirile lui, că obișnuiește să se prefacă chiar și în înger de lumină [2 Co 11, 14] —, e necesar de aceea pentru cei ce gândesc bine să vegheze după putință și să se învăluie cu un zid și să se păzească de astfel de atacuri satanice atunci când se ivesc. Căci ele vin prin niscaiva unelte și intermediari găsiți și pregătiți de vrăjmașul care-i pune în mișcare, și care în afară îmbracă, precum s-a zis, haina evlaviei spre amăgirea celor mai naivi și care nu sunt în stare să pătrundă în adâncul vătămării stricătoare de suflet dinăuntrul lor, dar în realitate se înarmează împotriva dreptei credințe și îndrăznesc să facă nestatornică Biserica lui Hristos prin unele învățături noi diferite, care n-au niciun folos, dar aduc tulburare și confuzie în Biserica lui Hristos. Cu toate acestea, având zalog sigur tăria invincibilă și puterea atotțiitoare a Cuvântului Dumnezeu-om și Mântuitorului Hristos Care a zidit-o și alcătuit-o dintru început, Biserica scapă și răstoarnă cu vitejie pe potrivnici. Căci dacă zice că „portile iadului nu o vor birui” [Mt 16, 18], e nevoie de multă cutezanță ca cei care au făgăduit rânduiala simplității să sară peste cele gândite bine și să încerce să încalce fără minte hotare pe care le-au pus dumnezeieștii părinți.

O astfel de tulburare și confuzie a cuprins deja cu ani în urmă Biserica și mult popor al lui Dumnezeu și a tulburat tot cinul preoților, monahilor și laicilor prin unii păruți înțelepți și păruți gânditori sau, mai bine zis, bolnavi în

credință și de răzvrătire care, fiind vase ale Satanei și biruiți fiind de pizmă diavolească și neavând unde să oprească tronul lucifericei lor păreri de sine și disprețuiri, au început ei, vătămății la minte și atotrăii, să legifereze și învețe că nu se pot săvârși duminica pomenirile drept-credincioșilor și ortodocșilor creștini care au decedat și s-au mutat de aici întru nădejdea vieții veșnice, iar cei ce le săvârșesc duminica sunt sub anatemă; și n-au încetat să flecărească și să bolborosească și alte asemenea lucruri impioase și inepte, liderii, vinovații principali și regizorii unei asemenea inovații fiind răul Atanasie [*Kako-Athanasios*] din Paros, răul Iacob [*Kako-Iacob*] Peloponezianul, precum și Agapie Cipriotelul și Hristofor. Făcându-se cunoscută această inovație și cacodoxie, și de aici întâmplându-se multe scandale, lupte în cuvânt vătămătoare de suflet, lucruri nelalocul lor și disensiuni, au fost date o dată, de două ori și de trei ori scrisori patriarhale și sinodale de afurisire rânduind cu hotărâre împotriva unora ca aceștia ca pomenirile celor decedați să se săvârșească și sâmbăta și duminica, potrivit obiceiului care a domnit de la început în acest Scaun al nostru apostolic, patriarhal și ecumenic, în celelalte preasfinte scaune patriarhale ale Alexandriei, Antiohiei și Ierusalimului și în orice alt oraș și sat, căci Sfânta Biserică a lui Hristos săvârșește pretutindeni pomenirile celor adormiți în Hristos prin miride și ectenie în fiecare duminică, potrivit Sfântului Dionisie, precum în sfânta și marea zi a Cincizecimii Marele Vasile ne-a predat să săvârșim cu îndrăznire în rugăciuni cereri dese pentru cei adormiți.

Dar cei care nu vor să consimtă de bunăvoie, ci orbiți, răzvrățiți și bolnavi de apostazie, au cutezat blestemații împotriva Bisericii și a hotărârilor sinodale să ocărăscă în scris poruncile sinodale, propovăduind și învățând cele contrare și insultând nerușinații pe față și fără ocol Biserica, și îndemnându-i și ațâțându-i și pe alții să gândească și să creadă aceleași lucruri. Și în acest mod au tulburat universul și au alcătui partide blestemații, ducându-i în rătăcire pe mulți din cei mai simpli, și, convocând o adunare de barbari și neînvățați tovarăși și următori ai lor, au iscat o

revoltă sculându-se cu capul descoperit împotriva mamei noastre comune, Sfânta Biserică universale, și a hotărârilor sinodale. Și au ajuns până la atâta nebunie și sminteală, încât să flecărească și să spună indecent că Sfânta Biserică a lui Hristos nu gândește drept, nesuflând niciun cuvânt hulitorii și cutezătorii despre vigilența și măreția Bisericii. Și așa pe cei ce citească fără atenție scrierile lor hulitoare și anatemizate îi aruncă în pierzania asemănătoare a evlaviei și blasfemiei lor.

Din care pricină smerenia noastră împreună cu preafericitul și preasfințitul patriarh al Ierusalimului și Palestinei, kyr Avramie [II, iun. 1775 – nov. 1787], iubitul și preadragul în Duhul Sfânt nostru frate și coliturghisitor, și cu preasfințiii confrăți arhieriei și preacinstiți [mitropoliți] din jurul nostru, în prezența și a preanobililor arhonți ai acestui oraș împărătesc și a celorlalți bărbați de seamă ai neamului nostru, vrând să răspundem după putință acestei boli supurante și mistuitoare și să păzim neinovată cinstea părintească, obiceiul bisericesc și canonic și vechea predanie a Bisericii, martori fiind că din această putreziciune apar multe lucruri ruinătoare pentru Biserică și neam, întrunind prin harul dumnezeiesc al preasfântului, de viață făcătorului și desăvârșitorului Duh un sinod, am hotărât cu acordul preafericirii sale, cu sfat comun unanim și cu aviz și decizie sinodală nestrămutată să dăm prezenta prescripție, prescriind în Duhul Sfânt cu semnăturile proprii noi și preafericirea sa și toți confrății și coliturghisitorii noștri preasfințiți mitropoliți supuși Scaunului nostru apostolic, patriarhal și ecumenic și stabilind și hotărând că, potrivit sfintei rânduieli și reglementări canonice a Bisericii de până acum, pomenirile în parte ale ortodocșilor să se săvârșească fără observații [*aparātērētōs*] și sâmbăta și duminica și în toate zilele săptămânii, potrivit predaniei *Constituțiilor Apostolice* cartea VIII, capitolul 42¹⁵.

¹⁵ „Să se celebreze însă cea de-a treia zi a celor adormiți din pricina Celui ce a înviat în trei zile; iar ziua a noua spre aducere-aminte a celor ce au rămas în urmă și a celor adormiți; și a treizecea zi după

Așadar, câți gândesc și făptuiesc în acord cu Biserica și prezenta prescripție sinodală, săvârșind fără alte precauții pomenirile în parte ale ortodocșilor și sâmbăta și duminica și în toate zilele săptămânii, să fie iertați de Domnul Dumnezeu Atotțiitorul ca unii care nu sunt pricini ale unei împărțiri a viețuirii pașnice potrivit lui Hristos, ci sunt copii adevărați ai Sfintei Biserici a lui Hristos gândind și acționând drept. Câți însă, fiind facționaliști, cutezători, demagogi și iubitori de tulburare, îndrăznesc fie în scris, fie nu în scris, să spună cele contrare acestora și prezentului re-script sinodal și să gândească și să învețe câte sunt învățate de tatăl lor, diavolul, și să tulbure cele așezate și bine întocmite din pizma, răutatea și legea lor proprie, unii ca aceștia să fie afurisiți, blestemați și neiertați împreună cu Hristofor și cei ce conglăsuiesc cu el, și să fie după moarte neputeziți și supuși tuturor blestemelor Părinților și Sinoadelor. Iar inițiatorii, liderii și autorii acestei opinii, răul Atanasie [*Kako-Athanasios*] din Paros, răul Iacob [*Kako-Iacob*] Peloponezianul și răul Agapie [*Kako-Agapios*] Cipriotul, care au alcătuit o conjurație prin amăgirea și ducerea în rătăcire a celor mai simpli, neciopliți și neînvățați, și care i-au atras pe mulți la cacodoxia și inovația lor făcând dezbinare în adunarea ortodocșilor, ca niște vase de tulburare, îndrăzneală și putrede ale Satanei sunt depuși/caterisiți de Domnul Dumnezeu Atotțiitorul și dezbrăcați de orice har dumnezeiesc și lucrare sfântă, fiind numiți fiecare pe numele lor simplu, socotiți drept simpli laici și întorcându-li-se spatele de toți. Nici unul să nu îndrăznească să se adune ori să coliturghisească cu ei, sau să sărute mâna lor nesfântă sau să-i cinstească drept preoți ori să le dea vreun venit bisericesc sau parohial mult sau puțin, întrucât sunt depuși și cu totul nesfințiți, sub povara unei suspendări și afurisiri nedezlegate de la Domnul Dumnezeu Atotțiitorul. Iar cei care, fiind din partida acestor bărbați stricați, umblă încoace și încolo ca niște șarlatani amăgindu-i prin fățăr-

exemplul vechi, căci așa l-a plâns poporul pe Moise [*Dt 34, 8*], precum și la împlinirea unui an spre aducerea-aminte de el."

nicia unei evlavii cu nume mincinos pe cei mai simpli spre cacofonia lor, corupând și molipsind multul popor al lui Dumnezeu, precum și alți câți citesc scrierile răzvrătiților depuși mai sus și iau aminte la cele bolborosite de ei, al căror gâtlej e mormânt deschis, potrivit sfântului psalmist David [*Ps* 5, 10], atingându-se numai de scrierile lor blasfematoare și auzind vorbindu-se de ele și nu le întorc spatele ca unor lucruri scârboase și demne de respins, scârbindu-se de ele și socotindu-le ca niște răsuciri de șarpe, și nu dau focului asemenea incitări ce țin de o fire rea și de o voință răzvrătită, asemenea și cei care citesc Tipicul lui Malaxos sau gândesc cele scrise în el, unii ca aceștia să-l aibă potrivnic pe Dumnezeu și părtaș pe răzvrătitul din vechime, să se desfacă pământul și să-i înghită ca odinioară pe Datan și Abiron. Mânia lui Dumnezeu să fie peste capetele lor și partea lor împreună cu vânzătorul Iuda și luptătorii împotriva lui Dumnezeu iudei care L-au răstignit pe Domnul slavei, să nu vadă fața lui Dumnezeu și să fie vinovați focului gheenei și anatemei veșnice.

În anul mântuirii 1776, luna iulie

† *Auramie al Ierusalimului,*
Meletie al Efesului, Metodie al Heracleei,
Nichifor al Nicomidiei, Partenie al Chalcedonului,
Damaschin al Tesalonicului, Zaharia al Cretei,
Chiril al Bosniei, Agapie al Seresului, Ghedeon al Evripului,
Partenie al Selivriei, Paisie al Ganosului și Chorei,
Calinic al Lemnosului, Daniil al Carpathosului,
Neofit al Alepului, Ghenadie al Castoriei,
Iacob al Hierissosului și Sfântului Munte

Disculparea „colivarilor”
(1781)

Gavriil [IV, oct. 1780 – iun. 1785] din mila lui Dumnezeu
arhiepiscop al Constantinopolului, Nouă Roma,
și patriarh ecumenic

Preasfințite și preacinstite [*hypertimos*] mitropolit al
Tesalonicului și exarh al întregii Tesalii, iubite în Duhul
Sfânt frate și coliturghisitor, preacinstiți clerici, preacucer-
nici preoți, venerabili bătrâni și întâi-stătători ai acestei
eparhii, har vouă și pace de la Dumnezeu.

Adeseori o calomnie țesută poate să sustragă adevărata
cunoaștere a realităților, să atribuie reproș celor nevinova-
ți și așa să se ajungă la o condamnare contrară față de
niște bărbați nevinovați și nepărtași ai celor grăite împo-
triva lor. Dar când strălucește iarăși adevărul cel mai pu-
ternic decât toate, potrivit proverbului [cf. 3 *Ezr* 4, 35], și
se vădesc inexistente și lipsite de subzistență cele inventate
și șușotite nu adevărat împotriva unor asemenea bărbați,
atunci cei târâți astfel prin noroi și supuși unor pedepse
sunt ridicați pe bună dreptate în vechea lor poziție în Bise-
rica lor printr-o hotărâre bisericească favorabilă.

Așadar, întrucât și kyr Atanasie din Paros, fiind bărbat
nu din cei ușor de disprețuit, părtaş al înțelepciunii din
afară [profane] și a noastră [creștine], și bine inițiat în cele
dumnezeiești și împodobit cu o bună educație cu adevărat
cuvincioasă, a ajuns deja cu ani în urmă să fie defăimat și
supus depunerii/caterisirii din pricina învinuirilor aduse
împotriva lui, socotind că lucrul acesta nu e de suportat
pentru el și pentru toți și, suferind cumplit, a scris nu o
dată Bisericii apărându-se și expunându-și fierbinte dez-
vinovățirea și arătând cu cuvântul că cele grăite și șoptite
atunci împotriva lui erau o calomnie evidentă și departe de
orice adevăr, lucru pe care l-a făcut îndeajuns, de aceea și
noi și sfânta adunare din jurul nostru, cuprinși de milă

¹⁶ Ed. PH. MEYER, *op. cit.*, p. 241–242.

pentru un bărbat atât de învățat și primind favorabil implorările lui cu lacrimi fierbinți, scriind în Duhul Sfânt hotărâm sinodal împreună cu preasfințirii arhieriei și preacinstitii [mitropoliți], iubiții noștri în Duhul Sfânt frați și coliturghisitori, ca zisul preacuvios și preaînvățat între ieromonahi kyr Atanasie din Paros e disculpat de pedeapsa bisericească pronunțată împotriva lui, având neîmpiedicată și lucrarea preoției lui ca și mai înainte, îmbrăcându-se în haină preotească și coliturghisind cu arhieriei și preoții, oriunde ar fi chemat, vrednic de sărutarea mâinii și de cinstea care-i revine ca slujitor al Celui Preaînalt, bucurându-se nemișorât și de veniturile și drepturile bisericești care-i revin, fără ca nimeni să i se opună, să-l acuze sau să-l contrazică defel. Așa să se facă din hotărâre.

1781

6¹⁷

Condamnarea cărții *Despre Împărtășirea continuă*
(1785)

Gavriil din mila lui Dumnezeu arhiepiscop
al Constantinopolului, Nouă Roma, și patriarh ecumenic

Preacuvioși epistați ai Comunității, foști egumeni și egumeni ai sfințelor și venerabilelor noastre mănăstiri patriarhale și stavropighiale din preasfântul Munte al Athosului, și ceilalți părinți din mănăstiri, chilia și asceți, iubiții noștri copii în Domnul, har vouă și pace de la Dumnezeu.

Rău și vătămător de suflet lucru e să aluneci și să cazi în păcate, dar încă și mai rău și mai vătămător e să nu vrei să te ridici atunci când ai căzut, nici să te pocăiești și să ascuți de sfaturi spre îndreptare dacă ai păcătuit; căci sufe-

¹⁷ Ed. M. GEDEON, *Kanonikai diataxeis I*, Constantinopol, 1888, p. 269–272. Ghedeon îl citează pe Atanasie din Paros și susține că această condamnare a cărții *Despre Împărtășirea continuă* a fost repetată și de urmașul lui Gavriil IV: patriarhul ecumenic Procopie (iunie 1785 – aprilie 1789).

rințele păcatului se vindecă cu leacurile părerii de rău și abținerii de la rău, iar unde aceste leacuri nu pot să-și dea lucrarea lor, acolo nu mai e nicio nădejde de viață. Deci pe cât de mai rele sunt lucrurile nevindecate ale patimilor vindecate, pe atât de mai răi sunt păcătoșii fără părere de rău și vrednici de mai mare pedeapsă și osândă. Voi nu faceți însă aceasta, ci, ascultând de Sfânta și Marea Biserică a lui Hristos, îndreptați-vă încetând luptele în cuvânt și sfădirile nepotrivite.

Căci ni s-a adus și arătat și nouă în sinod o carte anonimă despre sfânta Împărtășire dată deja la tipar și o scrisoare pecetluită cu pecetea Comunității voastre care arată că din cauza acestei cărți cele s-au ivit și s-au făcut acolo multe certuri și lupte în cuvânt, unii primind-o și spunând că în fiecare zi trebuie să ne împărtășim cu preacuratele lui Hristos Taine potrivit celor cuprinse în ea, iar alții împotrivindu-se și punând înainte faptul că mai întâi trebuie să ne pregătim multe zile cu necesara mărturisire, înfrânare și cuvenită pocăință, și așa să venim la sfânta Împărtășire. Acestea le conține deci scrisoarea pecetluită a Comunității voastre. Citită și trecută în revistă această carte s-a arătat mai întâi greșită și plină de răstălmăciri și raționamente false, iar apoi ca ducând în contra bunei ordini și bunului obicei dintru început al Bisericii.

Căci încă din vechime faptul de a discuta și a decide despre dogme și Sfintele Taine, sfânta și neîntinată noastră Biserică nu-l atribuie oricui, nici unuia singur, ci știe că e opera unui sinod desăvârșit și supradesăvârșit. Iar cele judecate de acesta și arătate ca putând fi primite sunt date spre folos drept-credincioșilor ca unele drepte și folositoare de suflet, iar cele puse la încercare și respinse ca greșite și vătămătoare de suflet se cuvine să fie respingătoare și urâte pentru creștini, chiar dacă pe alocuri ar avea în ele și ce este drept; căci la sugestiile celui viclean mulți au încercat de multe ori sub masca evlaviei să se furișeze și să strice cu viclenie gândirea dreaptă și sănătoasă a nepătatei noastre Biserici.

Autorul acestei cărți cele a cutezat și el cu îndrăzneală în chip foarte nerușinat și plin de trufie să trateze despre

lucruri mai presus de el lăsându-se purtat în contra vechii bune ordini și a vechiului obicei al Bisericii; și opera sa și-a pus-o deschis înaintea tuturor, dar pe sine însuși, care a făcut-o, s-a ascuns în nearătare, nescriindu-și numele pe carte, căci era conștient că greșește foarte mult, și de aceea, de teama povățuirii și pedepsei care aveau să vină asupra lui s-a ascuns, ca întinzând o ambuscadă și șezând în siguranță să-și arunce în chip viclean săgețile împotriva celor mai naivi și mai simpli.

De aceea, această cârtică anonimă ni s-a părut demnă cu totul de respins ca una greșită, care oferă prilej de poticneală și duce în contra vechii bune rânduieli a Bisericii noastre.

Iar despre timpul potrivit al împărtășirii cu dumnezeieștile și preacuratele Taine, cuminecarea mai continuă [*tō synecheteron koinonein*] e recunoscută drept un lucru folositor doar dacă se face potrivit vredniciei [*kat'axian*].

Iar că este necesar să fie cu vrednicie îl știau și cei fără de care nu există nepătata noastră credință. „Căci timp potrivit al cuminecării — spune marele Părinte al Bisericii, Sfântul Hrisostom — nu este o sărbătoare și un praznic, ci o conștiință curată și o viață liberă de învinuiri”; și continuând, același Părinte spune: „ci dacă ar vrea cineva să se împărtășească de această Sfântă Ofrandă trebuie să se curețe cu multe zile înainte prin pocăință, rugăciune și milostenie, ca și prin răgazul în cele duhovnicești, și să nu se întoarcă iarăși ca și câinele la vărsătura lui [cf. 2 Ptr 2, 22]”; astfel că, potrivit sfântului Hrisostom și potrivit dumnezeiescului Apostol: „Fiecare trebuie să se pună la încercare pe sine însuși, și așa să mănânce din această Pâine și să bea din acest Pahar” [1 Co 11, 28].

Dar ca să înceteze de acum înainte cearta și lupta în cuvânt de la zisa carte și sfada trufașă și nepotrivită cu privire la asemenea chestiuni, scriind cu avizul și acordul preasfințiților foști patriarhi ai Constantinopolului, kyr Ioanichie [III, mart. 1761] și kyr Teodosie [II, apr. 1769 – nov. 1776], și al preafericitului și preasfântului patriarh kyr Avramie [II, iun. 1775 – nov. 1787], iubiții și doriții în Duhul Sfânt noștri frați și coliturghisitori, hotărâm sinodal împreună cu

sfinții noștri confrăți, arhieriei și preacinstiți [mitropoliti] din jurul nostru, și vă vestim tuturor că aceia dintre voi care aveți zisa carte anonimă despre Împărtășire, îndată să o respingeți și aruncați cu toții, fără să mai îndrăznească cineva să o ia în mâini și să o citească, întrucât e greșită și contrară legii, și să lase pe mai departe asemenea sfădiri și lupte în cuvânt, fără să mai îndrăznească cineva să pună în mișcare condei sau limbă spre cele ce nu sunt ale lui, ci cu toții să trăiți și să petreceți potrivit făgăduinței voastre în pace și înțelegere în isihie, ascultând de această poruncă și ordin sinodal al nostru. Și cei care vor face așa să fie cu toții iertați și binecuvântați de Domnul Dumnezeu Atotțiitorul, și să fie dezlegați și liberi de pedepsele date mai înainte. Dar cine va îndrăzni și pe mai departe să pună în mișcare limbă sau condei despre asemenea chestiuni și să tulbure liniștea celorlalți părinți de acolo, unul ca acesta, întrucât e încăpățânat și neascultător al poruncii bisericești, scandalagiu și iubitor de tulburare, să fie afurisit de Sfânta de o ființă și de viață făcătoare și nedespărțită fericită Treime, Un Dumnezeu prin fire, și blestemat și neiertat și după moarte neputrezit. Pietrele și fierul să se destrame, iar el nicidecum. Să moștenească lepra lui Ghiezi [4 Rg 5, 27] și ștreangul lui Iuda [Mt 27, 5]. Mânia lui Dumnezeu să fie peste capul lui în toate zilele vieții lui și partea lui împreună cu vânzătorul Iuda și luptătorii cu Dumnezeu iudei care L-au răstignit pe Domnul slavei [1 Co 2, 8]. Să se desfacă pământul și să-l înghită ca odinioară pe Datan și Abiron [Nm 16, 32] suspinând și tremurând pe pământ ca și Cain [Fc 4, 14], neavând propășire în nimic din ce face. Și să aibă blestemele celor 318 de sfinți și ale de Dumnezeu purtătorilor Părinți de la Niceea și de la celelalte Sinoade și să fie în afara Bisericii lui Hristos și a cetii creștinilor. Așa să fie cum s-a hotărât.

1785, luna aprilie

† Ioanichie, fost al Constantinopolului,

† Teodosie, fost al Constantinopolului,

† Avramie al Ierusalimului

*Samuil al Efesului, Metodie al Heracleei,
Agapie al Cyzicului, Gherasim al Nicomidiei,
Partenie al Chalcedonului, Anania al Derkăi,
Matei al Serresului, Grigorie al Dramei
și Meletie al Navplionului*

7¹⁸

Disculparea cărții *Despre Împărțășirea continuă*
(1789–1794)

Neofit [VII, mai 1789 – mart. 1794] din mila lui Dumnezeu
arhiepiscop al Constantinopolului, Noua Romă,
și patriarh ecumenic

Preasfințite fost mitropolit al Corintului, iubite în Duhul
Sfânt frate și coliturghisitor Macarie, har și pace de la
Dumnezeu să fie peste arhieria ta.

Cu privire la lucrarea arhieriei tale, și anume cu privire
la cartea *Despre sfânta Împărțășire continuă*, pe care ai
dat-o la tipar, îți facem arătat că a fost trecută în revistă si-
nodal, a fost cercetată cu grijă, a fost judecată și s-a dovedit
că e legiuită din punct de vedere bisericesc și neavând nimic
care să împiedice pe cel făcut vrednic prin pocăință și mă-
turisire adevărată să se împărțășească cu preacuratele și
înfricoșatele Taine. Deci întrucât zisa ta carte a fost dove-
dită sinodal că e folositoare de suflet și mântuitoare, cei ce
vor pot să o cumpere și să o citească neîmpiedicat fiind
călăuziți de duhovnicii lor când au vreo nedumerire.

Dar, pentru că s-a arătat o bănuială că a fost dată o afuri-
sanie bisericească spre abrogarea lucrării tale despre care
e vorba și credincioși evlavioși temându-se nu o citesc, de
aceea spre dezlegarea acelor legături și pedepse bisericești
scriem în această scrisoare a noastră de față și hotărâm prin
Preasfântul și desăvârșitorul Duh că acei creștini care au
citat, citesc sau vor citi acea lucrare a ta judecată, și anume

¹⁸ Ed. M. GEDEON, *Kanonikai diataxeis I*, Constantinopol, 1888,
p. 273–274.

Despre sfânta Împărtășire continuă, să fie iertați și binecuvântați de Domnul Atotțiitorul, dezlegați și de pedepsele bisericești aduse cumva oarecând, și nepărtași ai blestemelor lor, având și rugăciunile și binecuvântările tuturor sfinților și de Dumnezeu purtătorilor Părinți ai Bisericii din veac.

Cunoscând așa, depărtează orice bănuială și suspiciune cu privire la lucrarea ta, pentru care vei lua plată de la Dumnezeu, al Cărui har să fie cu sfinția ta.

† Neofit al Constantinopolului în Hristos rugător

[1789–1794]

8

Mărturisire de credință

a laudatului dascăl Nicodim Aghioritul

sau Apologie preadreeptă împotriva celor care au îndrăznit din lipsă de învățătură și rea voință să răstălmăcească și defaime unele predanii ale Sfintei Biserici, și alte câteva cugete sănătoase și ortodoxe privitoare la credință

[1807/1819, fragmente]¹⁹

Fiți mereu gata să dați răspuns oricui vă cere socoteală [1 Ptr 3, 15].

Cu inima se crede spre dreptate, iar cu gura se mărturisește spre mântuire [Rm 10, 10].

Cumplit lucru e invidia, iubiților, și neliniștit, mereu în mișcare și nicicând odihnindu-se de la lucrarea însușirii lui naturale; iar aceasta este să lipească prihană de cei neprihăniți, să învinuiască pe cei de neînvinuit iar pe cei foarte evlavioși și ortodocși să-i defaime ca pe niște „neevlavioși” și „cacodocși”. Spre întărirea acestui lucru sunt destule exemplele marilor dascăli și sfinți ai Bisericii noastre, adică ale

¹⁹ Traducere după ediția postumă: *Homologia pisteos etoi Apologia dikaiotate... Nikodemou Hagioreitou*, Veneția, 1819.

lui Atanasie, Vasile, Grigorie, Hrisostom și ale celorlalți care foarte evlavioși și ortodocși fiind, au fost defăimați de potrivnicii lor ca „neevlavioși” și „cacodocși”.

Iar dacă unii ca aceștia și atât de mari Sfinți ai Bisericii noastre n-au putut fi izbăviți de invidie și defăimări, cum era cu putință să rămânem mai presus decât ei noi care nu suntem vrednici nici de picioarele aceluia? Nu e, așadar, nimic nou dacă și noi suntem acuzați de unii frați mișcați de invidie, pizmă sau ură și că suntem defăimați cu vorbe rele și nume cacodoxe.

Sunt însă unii care, fără să știe măcar ce vrea să însemne coliva și fără să înțeleagă cauza pentru care suntem învinuiți și defăimați, numai pentru că îi aud pe alții că ne zic „colivari”, „eretici”, „cacodocși” sau alte defăimări asemănătoare, îndată urmează și ei aceleași defăimări; de aceea se aseamănă cu acei atenieni lipsiți de minte care, necultivați fiind, l-au învinuit pe dreptul Aristide că e vrednic să fie ostracizat și exilat din Atena, și, deși nu-l cunoșteau deloc mai înainte, au auzit numai de la alții că e vrednic de ostracizare și exil, cum se istorisește despre el în „Viețile paralele” ale lui Plutarh; și din pricina defăimării lăsăm deoparte proverbul popular care se potrivește cu unele ca acestea și zice: „Când latră un câine, îndată latră și altul”.

De aceea, spre încredințarea adevărului suntem siliți să expunem aici prezenta mărturisire cu mână proprie a credinței noastre și să răspundem apărându-ne pe scurt ce anume gândim despre cele care suntem învinuiți pe nedrept, căci îl auzim pe Petru, căpetenia apostolilor, poruncind: „Fiți gata pururea să dați răspuns oricărui vă cere socoteală” (1 Ptr 3, 15), pentru ca aceia care ne atribuie din patimă acestea împotriva noastră să-și închidă gurile temându-se de Dumnezeu și de judecata viitoare, iar frații scandalizați din ignoranță și răciți față de noi din cele spuse împotriva noastră, să înceteze a mai fi scandalizați văzând acum descoperite și prin cuvânt și prin scris și prin tipar cugetele din inima noastră, fiindcă, potrivit Apostolului, „cu inima se crede spre dreptate, iar cu gura se mărturisește spre mântuire” (Rm 10, 10).

[Mărturisire de credință]

Mai întâi deci, mărturisim și propovăduim și primim cele 12 articole din Simbolul comun al Credinței sau cele cuprinse în „Cred întru Unul Dumnezeu” pe care le citim în fiecare zi în privat și în comun, în chiliile noastre și în Sfintele lui Dumnezeu biserici în care ne nimerim a fi de față; căci îl auzim pe dumnezeiescul Hrisostom zicând: „dogme coborâte din cer sunt înfricoșătoarele canoane din Simbol[ul credinței]” (*Cuvântul 40 la Corinteni*).

În al doilea rând, mărturisim și îmbrățișăm toate celelalte dogme pe care le mărturisește și propovăduiește Sfânta Biserică Sobornicească Răsăriteană a lui Hristos, atât cele privitoare la Teologia treimică înaltă a Tatălui, Fiului și Duhului Sfânt a căror Dumnezeire e Una, potrivit canonului 5 al Sinodului II Ecumenic, cât și cele privitoare la adâncă Economie în trup a lui Dumnezeu Cuvântul; și ca să spun cuvântul Marelui Părinte Vasile: „Credem precum am fostbotezați și slăvim precum am crezut” (*Cuvântul ascetic I*).

În al treilea rând, mărturisim și primim cu cuget evlavios cele Șapte dumnezeiești și Sfinte Taine ale Bisericii care sunt: Sfântul Botez, Sfântul Mir, Dumnezeiasca Euharistie, Preoția, Cununia legiuită, Pocăința și Maslul, și pe acestea le cinstim și venerăm cu toată credința și evlavia ca unele ce contribuie la mântuirea sufletului nostru, și primim harul și sfințirea după regula și rânduiala lucrată și păzită în Biserica Răsăriteană a lui Hristos.

În al patrulea rând, ținem Predaniile Apostolice pe care le-am învățat fie prin cuvântul, fie prin scrisoarea Sfinților Apostoli și rămânem în cele pe care le-am învățat și cunoaștem, precum ne poruncește Apostolul Pavel nouă și tuturor creștinilor în Epistola Întâi către Corinteni [11, 2] și în Epistola a Doua către Tesaloniceni [2, 15; 3, 6] și în Epistola a Doua către Timotei [1, 14].

În al cincilea rând, împreună cu predaniile Apostolilor, ținem și primim și Predaniile Bisericești, adică cele rânduite de urmașii Apostolilor, căci cacodoxul Montan, care a înflorit în secolul II, cugeta să desființeze predaniile și obiceiurile Bisericii, potrivit lui Eusebiu, *Istoria Bisericii V, 12*;

fiindcă dogmele și predaniile Bisericii nu sunt contrare între ele — să nu fie! —, ci mai degrabă se constituie una pe alta: căci dogmele credinței constituie predaniile Bisericii, iar predaniile Bisericii se întemeiază, la rândul lor, pe dogmele credinței, și acestea două au una și aceeași putere pentru evlavie. De aceea zicea Marele Vasile: „Acestea au amândouă aceeași putere pentru evlavie” (canonul 91). Căci așa cum de pietrele mari se reazemă pietrele mici și amândouă alcătuiesc zidirea, căci cine vrea să le atârne pe cele mici le atârnă în același timp și pe cele mari, în același chip și dogmele Bisericii se reazemă pe predaniile Bisericii și, de va voi cineva să desființeze predaniile Bisericii, va desființa împreună cu ele și dogmele credinței; de aceea zicea iarăși Marele Vasile: „Căci dacă ne-am apuca să desființăm obiceiurile nescrise ca unele care n-ar avea mare putere, am greși față de cele de căpetenie păgubind Evangelia sau mai degrabă am reduce propovăduirea la un simplu nume” (canonul 91).

În al șaselea rând, primim și toate sfintele canoane ale preaslăviților Apostoli, ale celor Șapte Sinoade Ecumenice, ale celor locale și ale Sfinților și de Dumnezeu purtătorilor Părinți în parte, ale celor întărite de canonul 2 al Sinodului VI Ecumenic și de canonul 1 al Sinodului VII Ecumenic și, împreună cu canoanele lor, primim și Actele Sfinte Sinodale, căci amândouă au aceeași putere.

În al șaptelea rând, ca să vorbim în general, toate câte le primește și le mărturisește Sfânta, Soborniceasca și Apostoleasca Biserică Răsăriteană a lui Hristos, mama noastră duhovnicească obștească, pe acestea le primim și mărturisim și noi; iar câte le respinge și dezavuează ea, pe acestea le respingem și dezavuem și noi, ca niște copii sinceri și adevărați ai ei.

Despre colive

Mărturisite fiind mai înainte astfel acestea, venim acum la răspunsul pe care-l dăm pe scurt la cele de care suntem învinuiți. Dar înainte de răspunsul [apologia] nostru, am socotit necesar să dăm știre cititorilor ce înseamnă zisele

colive. Colivă deci e grâu fiert care e simbol al trupului omenesc, fiindcă trupul omenesc se hrănește și crește prin grâu, de aceea și Domnul Și-a asemănat Trupul Său cu ipostasă dumnezeiască bobului de grâu, căci așa spune în capitolul 12[, 24] al Sfintei Evanghelii după Ioan: „Dacă grăuntele de grâu care cade în pământ nu moare, rămâne singur; dar dacă moare, aduce multă roadă”. Zice însă și fericitul Pavel în Întâia sa Epistolă către Corinteni, capitolul 15[, 36]: „Ceea ce semeni nu dă viață, dacă nu va fi murit”. De aici plecând, Biserica lui Hristos face cele numite colive atât la praznicele Sfinților, cât și la pomenirile fraților noștri adormiți în Hristos, precum spune Gavriil al Fildelfiei în „Manualul” său. Iar potrivit lui [Matei] Vlastares, colivele sunt grâu fiert și nu nefiert, în principal și în primul rând ca să poată fi mâncat din pricina minunii pe care a făcut-o Sfântul Teodor Tiron, începătorul colivelor, în prima sâmbătă din Postul Mare, care a poruncit arhierelui să fiarbă grâu și să-l împartă creștinilor; prin urmare, și pentru ca prin fierbere să se arate descompunerea și stricăciunea trupurilor celor adormiți, ale căror simboluri sunt colivele.

Iar dacă ar vrea să spună unii despre colive că trebuie să fie grâu nefiert și nu fiert, întrucât grâul fiert nu poate încolți, iar trupurile celor adormiți, chiar dacă acum sunt descompuse, vor învia totuși la sfârșitul lumii, deci simbolul n-ar fi potrivit cu lucrul al cărui simbol este, adică grâul fiert cu trupul mort; dacă am spune cum ar vrea să zică unii, la acestea răspundem că mai degrabă e un simbol foarte potrivit, fiindcă așa cum grâul fiert nu poate încolți într-un mod natural, dar poate foarte bine printr-un mod supranatural, adică prin puterea infinită a lui Dumnezeu Care poate toate, tot așa în chip asemănător și trupurile moarte cele descompuse în cele din care au fost alcătuite nu pot învia și să fie făcute vii într-un mod natural, dar pot foarte bine printr-unul supranatural, prin atotputernicia lui Dumnezeu; drept pentru care învierea morților e mărturisită de toți teologii că e un lucru care depășește toate hotarele firii [limitele naturii].

Cunoscute fiind deci dinainte acestea, răspundem mai întâi la aceea că mulți frați, care ne învinuiesc fără frică de Dumnezeu, ne numesc „colivari”, și spunem că acești buni frați ne dau acest nume în chip mincinos și defăimător, întrucât noi păzim vechea predanie a Bisericii, care a primit de sus din vechime să săvârșească pomenirile celor adormiți în Hristos sâmbăta, și nu duminica (iar pomeniri numim aici pe cele făcute cu colivă și parastas, nu cele făcute la săvârșirea Sfintei Liturghii, căci acestea au alt motiv, cum se va spune). Iar acest lucru e vădit prin deducție, căci nu numai că Biserica face pururea sâmbăta pomenirea generală a sufletelor, și niciodată duminica, cum se arată din Sfântul Triod și din Sfântul Penticostar, dar face același lucru în fiecare sâmbătă a fiecărei săptămâni în care-i pomeniște pe cei adormiți, cum se arată din sfânta carte a Octoihului. Din ce motive săvârșește însă Biserica pururea sâmbăta pomenirea celor adormiți?

În primul rând, pentru că în ziua de sâmbătă Dumnezeu S-a găsit cu sufletul în iad prădându-l și dezlegând din legături sufletele ținute acolo, cum întărește dumnezeiescul Ioan Damaschinul: [...]

În al doilea rând, Biserica săvârșește pomenirile sâmbăta fiindcă sâmbăta înseamnă odihnă; de aceea, fiindcă și sufletele celor adormiți s-au odihnit de toate lucrurile vieții, de aceea și pomenirea lor se face în mod corespunzător în ziua odihnei, adică sâmbăta. Întărește acest motiv sinaxarul Sfântului Triod din Duminica lăsatului de carne: [...]

Deci noi care păzim predania de mai sus a Bisericii, care face sâmbăta pomenirea celor adormiți, care păzim cuvintele dumnezeiescului Damaschin și ale Sfântului Triod, noi suntem învinuiți și numiți „colivari”; de cine? de cei care încalcă această predanie a Bisericii și fac pomenirile duminica. O, pământule și soare, și ochi care văd drept! Nu era drept mai degrabă ca noi să fim lăudați cu privire la aceasta și elogiați ca păzitori ai Predaniei Bisericii? Judecați nepătimas, vă rugăm, judecați voi care aveți discernământ și frică de Dumnezeu în sufletul vostru!

Iar că a face în zi de sâmbăta pomenirile celor adormiți cu colivă, parastas și rugăciune extinsă e un obicei și o predanie veche a Bisericii, acest lucru e întărit de multe.

Îl întărește în primul rând însăși practica Sfințelor Mănăstiri de la Sfântul Munte, ale căror preoți se duc în seara fiecărei vineri la cimitir cu colive și fac acolo aceste pomeniri; iar în dimineața fiecărei sâmbete fac Liturghie la cimitir pomenindu-i pe cei adormiți. [...]

În al doilea rând, întăresc predania pomenirilor în zi de sâmbăta comentatorii canoanelor Sfinților Teodor Valsamon [la canonul 51 Laodiceea] și înțeleptul Matei Vlastares [littera T, cap. 5]. [...]

În al treilea rând, Tipicele [Regulamentele] multor mănăstiri, și mai cu seamă al Marii Lavre a Athosului și al Dochiariului, care rânduiesc ca atunci când pomenirile citorilor cad duminica, colivele să se facă sâmbăta după ceasul al 9-lea. [...]

În al patrulea rând, și Tipicul vestitei biserici Protaton din Sfântul Munte. [...]

În al cincilea rând, fixarea predaniei pomenirilor în zi de sâmbătă pe care o face Tipicul general tipărit al Bisericii la Sâmbăta dreptului Lazăr. [...]

În al șaselea rând, Marea Biserică a lui Hristos din Constantinopol, căci în anul 1772 aceasta a dat sub patriarhatul fericitului Teodosie [II, apr. 1769 – mai 1773] o scrisoare patriarhală și sinodală despre pomeniri în care scrie acestea: „bine fac cei care fac pomenirile celor mutați de aici în zi de sâmbătă, ca unii care păzesc vechea predanie a Bisericii, iar cei ce o fac duminica nu sunt supuși osândeii”. Iată deci că Marea Biserică a lui Hristos scrie și mărturisește aici două lucruri: mai întâi, că a face pomenirile în zi de sâmbătă e vechea predanie a Bisericii și, în al doilea rând, că aceia care le fac în zi de sâmbătă fac bine. Dat fiind că noi păzim această veche predanie a Bisericii și facem pomenirile celor adormiți în zi de sâmbătă, urmează deci că facem bine ca niște păzitori ai predaniei Bisericii, și atunci de ce suntem învinuiți ca și colivari, din moment ce Marea Biserică ne laudă ca pe unii care facem bine? Vezi însă că

Marea Biserică nu spune că fac bine cei ce săvârșesc pomenirile în zi de duminică, ci că nu sunt supuși osândeii; și mult se deosebesc acestea una de alta. Să adăugăm aici ca un cuvânt potrivit ceea ce spune Grigorie Teologul: „Căci cel ce nu este vrednic de pedeapsă, nu e și vrednic de cinste, cum nici cel ce nu este vrednic de cinste, nu este vrednic de pedeapsă” (*Cuvânt la Botez*).

În al șaptelea rând, întărește tot Marea Biserică, căci sub patriarhatul preaițeleptului Samuil [nov. 1773 – dec. 1774] a dat în 1773 o scrisoare patriarhală și sinodală în care se precizează că toate chiliile și schiturile care se găsesc în Sfântul Munte trebuie să urmeze în rânduiala pomenirilor Sfintelor Mănăstiri de pe Munte, și în care zi obișnuiesc mănăstirile să săvârșească pomenirile celor adormiți, în aceea să le săvârșească și chiliile și schiturile ca unele ce atârnă de mănăstiri, deci în zi de sâmbătă, nu de duminică.

În al optulea rând, întărește aceasta și Biserica din Ierusalim, căci aceasta, sub patriarhatul fericitului Sofronie [V, apr. 1770 – înc. 1775], a fost de acord cu scrisorile sinodale și patriarhale ale Marii Biserici din Constantinopol date sub Teodosie și Samuil, căci numitul Sofronie le-a semnat pe amândouă, fiind pe atunci patriarh al Ierusalimului; și nu numai că le-a semnat pe acela, dar însuși kyr Sofronie a dat o scrisoare proprie, în care întărește scrisoarea de mai sus a lui kyr Samuil. Căci întrebat fiind acesta de fericitul kyr Teofan, fost mitropolit al Lacedemoniei care se nevoia în Nea Skiti, când anume să facă pomenirea preacuviosului bătrân hagi Meletie, i-a răspuns prin scrisoare că despre aceasta Biserica a rânduit ca schiturile și chiliile să urmeze rânduielii despre pomeniri a Sfintelor Mănăstiri, și de aceea nu trebuie să caute altă rânduială despre aceasta. Această scrisoare am citit-o și copiat-o și noi, asemenea și fericitul kyr Macarie, fost mitropolit al Corintului.

Iată deci că fericitul kyr Sofronie era de acord cu rânduiala despre pomeniri a Sfintelor Mănăstiri, și anume cu rânduiala ca pomenirile să se facă în zi de sâmbătă nu de duminică; iar dacă mai târziu [în 1776] a dat o altă scrisoare în care stabilește ca pomenirile să se facă indiferent, în zi

de sâmbătă și de duminică, a făcut aceasta fiindcă dascălul Visarion [din Rapsani] mergând la Constantinopol a rostit zeci de mii de învinuiri împotriva fraților care păzesc vechea predanie a Bisericii cu privire la pomeniri și le-a atribuit gânduri eretice; și crezând kyr Sofronie că spunea adevărul și amăgit fiind de el a dat acea scrisoare. Căci dacă n-ar fi fost amăgit, cum ar fi primit să se contrazică atât de flagrant pe sine însuși și el, care mai înainte era de acord cu rânduiala cu privire la pomeniri a Sfintelor Mănăstiri, mai apoi să spună și să scrie tot el cele contrare semnăturii sale și scrisorii lui către fostul mitropolit al Lacedemoniei?

Iar ca observație să adăugăm și că în Sfânta Biserică a lui Hristos se găsesc două genuri de guvernare: primul se numește acrivie [rigoare], iar celălalt economie [îngăduință] și pogorământ. Prin urmare, nu e nimic nou dacă scrisoarea lui kyr Sofronie stabilește ca pomenirile celor adormiți să se facă indiferent, fie în zi de sâmbătă, fie în zi de duminică. Căci dat fiind că în Sfântul Munte au urmat certuri și tulburări pe tema aceasta a pomenirilor, de aceea kyr Sofronie împreună cu Sfântul Sinod din jurul lui, îngrijindu-se să împace aceste tulburări, s-a folosit de al doilea gen de guvernare, adică de economie și pogorământ, și a stabilit ca pomenirile să se facă fără a se respecta ziua, fie sâmbăta, fie duminica. Dar nu cu o silă sau dispreț și învinuire a unei părți față de cealaltă, ci fiecare trebuie să fie liber să-și facă pomenirile cum crede. Și, ca să vorbesc mai limpede, dacă tu, frate, vrei să faci pomenirile duminică păzind economia Bisericii și pogorământul, noi nu trebuie să-ți facem observație și să te învinuim pentru aceasta, nici să te silim să le faci în zi de sâmbătă și, invers, dacă noi facem pomenirile în zi de sâmbătă păzind acrivia [rigoarea] și vechea predanie a Bisericii, tu nu trebuie să ne faci observație și să ne învinuiești pentru aceasta, defăimându-ne cu nume de hulă, ci mai degrabă să ne lauzi; de aceea, nu trebuie să ne ispitești să vezi dacă le facem în zi de duminică sau nu, căci acestea sunt proprii celor ce silesc și unor oameni care fac scandaluri și iubesc tulburarea.

Iar în al nouălea rând, și ultimul, întărește această veche predanie a pomenirilor însăși practica și lucrarea comună a celor mai multe părți ale lumii [ortodoxe], în care creștinii ortodocși, atât cei ce locuiesc în Grecia, cât și cei ce locuiesc în Moscova (care mută în zi de sâmbătă și pomenirile împăraților și demnitarilor împărătești care cad în zi de duminică, cum dau mărturie arhimandriții de acolo care vin în Sfântul Munte) fac pomenirile celor adormiți în zi de sâmbătă, iar nu de duminică. Iar dacă în unele locuri ale eparhiilor de mai sus le fac în zi de duminică, acesta e un obicei mai nou furișat în Sfânta Biserică a lui Hristos din ignoranță sau câștig sau dorința de a plăcea oamenilor sau din economia și pogorământul unora, ca și multe altele, și nu obiceiul vechi predat din vechime; de aceea așa cum, potrivit lui Grigorie Teologul, ceea ce este rar în timp nu poate fi lege în Biserică, tot așa și ceea ce este rar și în parte în spațiu nu poate fi primit cu putere de lege.

Dar ce spun unii? Această predanie privitoare la pomeniri e mică în comparație cu predaniile mari pe care le încălcăm; de aceea, așa cum le încălcăm pe cele mari, așa o încălcăm și pe aceasta mică. Căroră le răspundem că așa cum nu sunt învinuiți, ci lăudați, cei ce păzesc predaniile mari ale Bisericii, tot așa trebuie nu să fie învinuiți, ci lăudați cei ce o păzesc pe aceasta mică; de aceea și noi care o păzim suntem vrednici nu de învinuire, ci de laudă. Apoi și această predanie socotită mică devine mare când e călcată cu bună știință și fără nicio nevoie, ci cu pizmă și patimă, așa cum cu o astfel de pizmă și dispoziție e călcată în Sfântul Munte; căci zice Sfântul Dionisie al Alexandriei și Marele Vasile. „Ce este mic în viață nu este și neînsemnat”, iar unul dintre cei din afară [înțelepții păgâni] zice: „Cele mici nu sunt mici când duc la lucruri mari”, așa cum și păcatele mici și conștiente devin păcate mari și inconștiente când se fac cu dispreț și pizmă.

Iar dacă unii pun înainte rugăciunea colivelor Sfinților care se rostește și în zi de duminică și care zice acestea: „Pentru că spre slava Ta și spre cinstea Sfântului [cutare] s-au pus înainte acestea de către robii tăi și spre pomenirea

celor săvârșiți întru dreapta credință”, vom răspunde că prin cei săvârșiți întru dreapta credință se înțeleg aici sfinții și nu păcătoșii. Căci așa și dumnezeiescul Hrisostom în Sfânta lui Liturghie, după transsubstanțierea [*metousiosin*] Tainelor, făcând mai sus referire la cetele Sfinților, adică ale Mucenicilor, Mărturisitorilor, Postitorilor, adaugă în general „și pentru tot duhul săvârșit în credință”, prin aceasta înțelegându-se, potrivit lui Cabasila și tuturor tâlcuitorilor dumnezeieștii Liturghii, toți sfinții; de aceea și Marele Vasile spune cu un adaos „și pentru tot duhul cel drept săvârșit în credință”. În ce se deosebește „tot duhul săvârșit în credință”, cum spune aici Hrisostom, de „cei săvârșiți în dreapta credință”? Desigur cu nimic.

Iar că în rugăciunea colivelor prin „cei săvârșiți în dreapta credință” nu se înțeleg păcătoșii, ci sfinții, e vădit pentru orice minte cu luare-aminte din următoarele pricini. Mai întâi, întrucât, deși e același trup, e cu neputință să fie și al unui sfânt și al unui păcătos, căci sfințenia și păcatul sunt extreme opuse, și nu cu o natură comună în care să se unească între ele; aici însă, în această rugăciune, aceste două lucruri opuse se unesc între ele, fiindcă deși e aceeași colivă, care e simbol al trupului sfântului, aceeași colivă se face și pentru cel păcătos, dar ca acest lucru să se întâmple prin fire e cu neputință; prin urmare, și prin cei săvârșiți în dreapta credință nu se înțeleg păcătoșii, ci sfinții. Prin urmare, în această rugăciune, împreună cu Cel Sfânt sunt menționați și ceilalți Sfinți, împreună cu Cel asemănător cei asemănători Lui după sfințenie. În al doilea rând, fiindcă domnește un obicei comun și după ce se citește rugăciunea pentru coliva sfântului și se scoate din mijloc, atunci se aduce coliva fraților adormiți și se citește pentru ea de către preot rugăciunea obișnuită a celor adormiți. Vezi, iubite frate, cum prin această colivă diferită arată că cei menționați în rugăciunea colivelor sunt toți sfinți, căci dacă erau și păcătoși, ce nevoie mai e de a doua colivă? Căci era de-ajuns numai coliva sfântului pentru pomenirea și a celor păcătoși; dar acum coliva diferită arată că sunt diferiți și cei ale căror colive sunt.

Dar unii spun că Marele Vasile numește întreaga Cincizecime o aducere-aminte a învierii așteptate în veacul viitor (canonul 91), și alții vor ca ea întreagă să fie socotită ca o zi una; și așa cum în ziua Cincizecimii se fac pomeniri, așa se fac și în duminici. La acestea însă noi răspundem că ce avansează acestea, ar trebui să se gândească și la cele pe care le spune mai jos același Vasile, ca să învețe din ce motiv a numit-o așa; căci zice Arătătorul celor cerești: „Fiindcă acea zi una și întâia (adică duminica) înmulțindu-se de șapte ori câte șapte alcătuieste cele șapte săptămâni ale Sfintei Cincizecimi — căci începând de la cea dintâi sfârșește în aceasta desfășurându-se de cincizeci de ori prin cele asemănătoare din mijloc —, de aceea și imită prin asemănare veacul [veșnicia] ca una care într-o mișcare circulară începe de la aceleași semne și sfârșește la același” (canonul 91). Vezi, iubitele, de ce se numește Cincizecimea fie aducere-aminte a învierii așteptate în veac, potrivit lui Vasile, fie și o zi una, cum spun alții? Pentru că Cincizecimea începe de la o duminică, adică de la Paștile purtătoare de lumină, și sfârșește iarăși într-o duminică, adică în însăși ziua domnească a Cincizecimii, și în aceasta se aseamănă cu cercul care începe din același punct și sfârșește iarăși în același. În acord cu Marele Vasile vorbește despre Cincizecime și Grigorie Teologul.

Potrivit acestui raționament, Cincizecimea se socotește ca o zi una, și nu ca o duminică în mod individual, căci așa o numește Moise în cele șase zile ale creației: „Și a fost seara și a fost dimineața, ziua una” (Fc 1, 5) și tâlcuitorii lor. Dar Cincizecimea nu se socotește ca o zi una, așa cum se socotește zi una Săptămâna Luminată; nicidecum, căci în toată această săptămână se cântă în mod invariabil toată slujba Învierii așa cum se cântă în ziua purtătoare de lumină a Paștelui, și încheierea se face mereu ca și în ziua Paștelui, și în ea nu se săvârșește nicio pomenire, iar în ziua Cincizecimii nu se cântă aceeași slujbă a Învierii, nici nu se face aceeași încheiere, ci altele diferite.

De aceea, întrucât Cincizecimea nu este egală întru toate nici cu ziua una a Domnului, nici cu Săptămâna Luminată

socotită ca o zi una, de aceea Dumnezeieștii Părinți care au rânduit aceste reguli sfinte stabilesc ca duminica și în Săptămâna Luminată să nu se facă pomeniri ale celor adormiți; dar în ziua Cincizecimii îngăduie să se săvârșească atât cele individuale, cât și generale, căci zice Tipicul general: „Ofrandele și pomenirile încep de la Duminica Nouă până ce se împlinesc patruzeci de zile”. [...]

Iar dacă pune cineva înainte faptul că în Sfânta Liturghie ce se săvârșește duminica se pomenesc numele celor adormiți, la aceasta răspundem că mare e deosebirea între numele pomenite la Liturghie și cele pomenite prin colivă și parastas: căci la Sfânta Liturghie se face o simplă pomenire a celor adormiți fără niciun plâns sau tânguire, dar la pomenirile cu colivă și slujba îngropării trupul mort al celui adormit e de față prin simbolul colivelor, și se face și plâns și tânguire cântându-se tropare de jale, iar plânsul în zi de sărbătoare e oprit, potrivit Constituțiilor Sfinților Apostoli care zic: „Nu trebuie plâns în zi de sărbătoare”; iar dacă în zi de sărbătoare nu e îngăduit să se facă aceasta, cu cât mai mult în zi de duminică, zi care ne-a adus negrăita veselie și bucurie a toată lumea, a Învierii lui Hristos.

Și dacă ar vrea cineva să afle motivul mai adânc pentru aceasta, să asculte cu cunoștință: dumnezeiasca și Sfânta Liturghie e o aducere-aminte și o icoană a întregii Economii în trup a Domnului, căci cuprinde în ea și zămislirea și nașterea și patima și răstignirea și îngroparea, pogorârea la iad, Învierea, Înălțarea, șederea de-a dreapta Tatălui și a Doua Lui Venire. Deci nu e nimic fără rânduială și nelalocul lui dacă în ea se săvârșește pomenirea celor adormiți fie prin simplul nume, fie prin miridă, întrucât ea cuprinde și mormântul și coborârea la iad a Domnului, prin care l-a legat pe cel puternic și a prădat cele ale sale (care e motivul și pricina pentru care am primit porunca să facem pomenirile în zi de sâmbătă, cum am zis mai sus după dumnezeiescul Damaschin); duminica însă cuprinde numai taina Învierii Domnului și a învierii obștești a tuturor oamenilor, fiindcă este prefigurare a vechiului viitor ca una care depășește sabatul iudaic, potrivit Marelui Vasile și întâiului

canon al lui Teofil. Din acest motiv a fost rânduit să nu se cânte pomeniri în zi de duminică, ca să nu se furișeze vreo ocară în cinstita taină a Învierii, atât a Domnului, care a avut loc în mod real în ea, cât și a noastră a tuturor și e prefigurată în ea; căci ai auzit mai sus iubitele, că am arătat din Sfintele Tipice că în Sâmbăta lui Lazăr nu se fac pomeniri ale celor adormiți, fiindcă atunci este o înviere și fiindcă ziua aceea e o zi de înviere.

Din același motiv, adică din pricina Învierii Domnului, suntem împiedicați și să ne plecăm genunchii în zi de duminică, ca unii care am înviat împreună cu Hristos prin credință, precum stabilesc în acord cu aceasta canonul 20 al Sinodului I Ecumenic, canonul 90 al Sinodului VI Ecumenic, canonul 15 al lui Petru al Alexandriei și canonul 91 al Marelui Vasile și spun Iustin în întrebarea 115, Irineu, Epifanie, Augustin, Ieronim, Ambrozie și Tertulian. [...]

Din cele zise mai sus, fiecare, chiar și cel cu minte mai puțină, numai să aibă frică de Dumnezeu în sufletul său și să judece nepătimăș adevărul, poate trage concluzia că noi care păzim această predanie a Bisericii cu privire la pomeniri, mărturisită și întărită de un atât de mare nor de martori, că nicidecum nu trebuie să fim învinuiți drept „colivari” sau călcători ai sfintei predanii cu privire la pomeniri; ci mai degrabă și în orice chip drept trebuie să fim lăudați ca păzitori ai acestei Predanii bisericesti, mai cu seamă pentru că nu ne certăm cu cei ce o încalcă și săvârșesc pomenirile în zi de duminică; dar nici nu ne place să oferim cu privire la aceasta confuzii, scandaluri și tulburări, fiindcă urâm unele ca acestea ca și păcatele noastre. Dar câți ne învinuiesc și ne defaimă cu privire la aceasta, numindu-ne „colivari”, sunt vrednici mai degrabă ei înșiși de orice învinuire, ca unii a căror gură e mormânt deschis, potrivit Proverbului (Ps 5, 10; 13, 3); aceștia sunt oameni fără minte și fără învățătură, netemători de Dumnezeu, cu rele purtări, dornici să placă oamenilor, făcători de tulburări, urători de frați și ai păcii obștești a Bisericii lui Hristos, vrăjmași și pierzători ai creștinilor, fie că sunt arhierei, preoți, monahi, dascăli sau laici. [...]

De aceea și noi, care păzim Predania Bisericii, i-am putea numi cu toată dreptatea pe cei ce o încalcă „colivari”, fiindcă așa cum cei ce fac țesături și papuci se numesc țesători și papucari, așa și ei trebuie să fie numiți „colivari”, nu cei ce nu săvârșesc colivele celor adormiți în zi de duminică ca noi, ci aceia care le săvârșesc în acea zi; căci fiecare primește numele de la lucrul pe care-l lucrează. Dar cu toate acestea nu-i numim nicicând cu un asemenea nume sau cu un alt nume defăimător, supunându-ne Maicii comune, Marii Biserici a lui Hristos, temându-ne de afurisanie și de blestemele ei; dar ei care se numesc fără pricepere și fără minte „colivari”, ei sunt într-adevăr copii neascultători și tari la cerbice ai Bisericii lui Hristos și care-și atrag asupra capetelor lor pedepsele și blestemele ei înfricoșătoare; dar și le atrag pe acestea mai ales și îndeosebi cei inconștienți care îndată ce văd un frate nou-venit din lume la Sfântul Munte îi fac mai întâi această învățătură: „Păzește-te bine, frate!, fiindcă aici se găsesc și unii eretici și francmasoni numiți «colivari». De aceea, fii cu băgare de seamă să nu trăiești împreună cu ei, nici să nu te duci la ei, ca să nu te adape cu otrava ereziilor lor!” O, Dumnezeul meu, cum suporti ura de frați a unora ca aceștia! [...]

După toate acestea, pecetluim acest capitol mărturisind și vestind cu gura mare împreună cu Sfântul Sinod VII Ecu-menic acestea: „Dacă desființează cineva orice predanie a Bisericii fie scrisă, fie nescrisă, să fie anatema!” Și iarăși: „Toate cele inovate și făcute pe lângă predania Bisericii, pe lângă învățătura și exemplul sfinților și fericiților Părinți, sau care se vor face după acestea, să fie anatema!” Același lucru se găsește scris și la Duminica Ortodoxiei în Triod.

Despre prerogativele Duminicii

Dar ca adaos să se însemneze aici și acesta. Noi, fraților, tremurăm gândindu-ne la prerogativele înalte, mari și minunate ale zilei Duminicii și Învierii, care sunt acestea:

1. Duminica e începutul creației făpturii simțite pe care a lucrat-o Tatăl cu împreună-lucrarea Fiului și a Duhului.

2. Duminica s-a făcut început în parte al înnoirii făpturii create pe care a lucrat-o Fiul îndeosebi prin Învierea Lui.

3. Duminica e desăvârșirea în parte a făpturii create pe care a lucrat-o Duhul Sfânt pogorându-Se într-o zi de duminică în chip de limbi de foc și luminând și desăvârșind pe Apostoli. Iată cum a cinstit Sfânta Duminică întreaga Sfântă Treime.

4. Duminica e ziua a opta:

a) pentru că se numără după ziua a șaptea și depășește ziua a șaptea și sabatul potrivit lui Atanasie, Vasile și Grigorie Teologul în suprascrierea la Psalmul 6;

b) fiindcă și Învierea Domnului care a avut loc în ziua de duminică e a opta, numărată după cele șapte învieri ale Lui, potrivit lui Grigorie al Tesalonicului (*Cuvânt la Duminica Nouă*), căci trei învieri au avut loc în Vechiul Testament, una făcută de Ilie și două de Elisei, iar patru au fost făcute de Domnul: fiicei lui Iair, fiului văduvei, lui Lazăr și celor înviați în Vinerea Mare, iar a opta e Învierea Domnului;

c) se numește a opta pentru că Domnul înviind în ziua a opta și arătându-Se Apostolilor, li S-a arătat iarăși după opt zile fiind de față și Toma;

d) fiindcă toate celelalte praznice domnești se prăznuiesc o dată pe an, dar duminica se prăznuiește tot la opt zile și, prin urmare, se prăznuiește de 52 de ori pe an. Iată cu cât mai presus de celelalte sărbători e Duminica!

5. Duminica e ziua una, așa cum o numește Moise: „Și a fost seară și a fost dimineață, ziua una” (*Fc 1, 5*). Vezi și cele ce se vor spune mai jos potrivit cu aceasta.

6. Duminica e o icoană și un preludiv al veacului viitor; de aceea, nedumerit fiind de ce anume Moise a numit-o ziua „una”, iar nu ziua „întâia”, Marele Vasile zice: „Ca să ne aducă gândul nostru la viața viitoare a numit-o zi «una» icoana veacului viitor, pârga zilelor, tovarășa luminii, Sfânta Duminică, cea cinstită prin Învierea Domnului”. Și Grigorie [Palama] al Tesalonicului: „Ziua nouă și întâia dintre toate zilele pe care o numim Duminică, iar Moise a numit-o nu întâia, ci «una», ca una care se detașează dincolo de cele-

lalte și e un preludiu al zilei una și neînserate a veacului viitor” (*Cuvânt la Duminica Nouă*).

7. Duminica depășește sâmbăta tot pe atât, pe cât adevărul și desăvârșirea depășesc începutul, prefigurarea și umbra, potrivit lui Grigorie al Tesalonicului care zice: „Ceea ce este vinerea față de sâmbătă, aceasta este sâmbăta față de duminică, depășind-o în chip limpede așa cum desăvârșirea și adevărul depășesc începutul, prefigurarea și umbra” (*Cuvânt la Duminica Nouă*).

8. Duminica va veni și Domnul la a Doua Sa Venire, de aceea zicea de Dumnezeu purtătorul Maxim: „Arătându-Se Domnul în ziua a opta (care e duminica, fiindcă altă zi a opta nu este), adică la Parusia Lui” (la Nichita Scoliaștul [lui Grigorie Teologul], la Cincizecime).

9. Duminica va avea loc și învierea de obște a morților, și nu în altă zi; de aceea zicea Grigorie [Palama] al Tesalonicului: „Duminica e atât de cinstită din pricina sfârșitului binecuvântat care va avea loc în ea și a învierii de obște nădăjduite care va avea loc în ea” (*Cuvânt la Duminica Nouă*).

10. Duminica vor intra dreptii în odihna desăvârșită a veacului acela și a vieții fără sfârșit potrivit aceluiași sfânt care zice: „În acea zi (duminică) va fi și intrarea desăvârșită a celor vrednici în dumnezeiasca odihnă și restaurarea întregii lumi” (*Cuvânt la Duminica Nouă*).

11. Duminica e acum o icoană a veacului viitor, iar atunci va fi însuși Veacul al Optulea; căci duminica va avea loc și a Doua Venire, cum spunea mai sus dumnezeiescul Maxim, și învierea morților și desfătarea dreptilor să vină la miezul nopții zilei de duminică, cum se deduce din Evanghelie: „Iar la miezul nopții s-a făcut strigăt mare: Iată Mirele!, ieșiți în întâmpinarea Lui!” [Mt 25, 6], de aceea și duminica aceea, scânteiata o dată de razele Soarelui gândit cu mintea, Hristos, nu va mai cunoaște seară, ci va fi o zi una neînserată și neurmată de alte zile în vecii vecilor. [urmează citate din Vasile cel Mare, Grigorie al Nyssei, și Ioan Damaschinul] Dar toți Părinții, referindu-se la ziua a opta și una a veacului viitor, vorbesc despre duminică, care e a opta și una potrivit lui Moise și a marelui Dascăl [Vasile cel Mare], cum s-a arătat

mai sus. De aceea și Biserica lui Hristos consideră întreagă Săptămâna Luminată ca o zi de duminică una și purtătoare de lumină, ca să arate prin aceasta că întreg acest veac înșeptit al vieții de față va deveni o zi una — a opta, adică o duminică, care va fi acel veac al optulea al vieții viitoare.

12. La cele unsprezece prerogative ale duminicii zise să se adauge și a douăsprezecea: aceasta e însuși numele de Duminică [zi a Domnului], întrucât, deși și toate celelalte zile ale săptămânii sunt ale Domnului, ca fapte ale Lui, totuși nu s-au numit ale Domnului, ci numai aceasta una și a opta s-a învrednicit să fie numită a Domnului plecând de la Domnul, fiindcă în ea și nu în altă zi a avut loc Învierea Domnului și fiindcă dintre toate celelalte zile ea este închinată Domnului.

Vedeți, fraților, prerogativele înalte, mari și minunate ale zilei de înviere a Duminicii? Să ne temem deci să nu cumva să nesocotim și să ne împotrivim acestor prerogative atât de înalte și mari ale Duminicii; să ne temem să aducem vreo atingere Duminicii cinstite de Sfânta Treime; să ne temem să introducem în ziua a opta cele ale săptămânii; să ne temem să introducem umbra și preînchipuirea sâmbetei în adevărul și desăvârșirea Duminicii, cum o numea Grigorie [Palama] al Tesalonicului; să ne temem ca nu cumva să nu aducem cinstea cuvenită icoanei veacului viitor, fiindcă cinstea dată icoanei trece la prototipul ei, așa cum, din contră, necinstirea icoanei urcă la acela; căci noi ne temem de aceasta, și socotim că acea teamă e o siguranță. Iar dacă nesocotește cineva aceste mari prerogative ale Duminicii și pe teologii și sfinții dascăli ai Bisericii care spun acestea, să facă ce vrea, căci fiecare e stăpân pe socotința lui; dar să nu ne defaime, ci mai degrabă să ne laude pe noi care păzim aceste prerogative²⁰.

[...]

²⁰ În continuare, Sfântul Nicodim aduce citate biblice și patristice în sprijinul a două teze contestate din lucrarea *Războiul nevăzut*:

— că Domnul nostru a practicat meseria de dulgher, și

— a unor detalii preluate din tradiție despre istoria magilor și minunile făcute în Persia în ziua Nașterii Domnului.

Ne defaimă unii că am gândi că Taina Dumnezeieștii Euharistii, adică preacuratul Trup al Domnului și Sfântul Lui Sânge, e ceva pătimitor și stricăcios și că nu este întreg trupul Domnului în fiecare parte a Pâinii Sfințite, nici întreg Sângele în toate părțile Vinului sfințit. Dar unii ca aceștia sunt demni de luat în râs, căci s-ar fi convenit să citească Rugăciunile pe care le-am alcătuit sub formă de icoase către Domnul nostru Iisus și pe care le-am tipărit în anul 1796 împreună cu cartea numită *Războiul nevăzut*, ca să învețe de acolo ce gândim despre aceasta. Dar pentru că aceia s-au înfumurat și n-au citit Rugăciunile acelea, de aceea reluăm aici cuvânt de cuvânt câte le scriem spre și rușinarea veșnică a celor ce ne învinuiesc pe nedrept.

La p. 334 a zisei cărți scriem așa: „Taina mântuitoare a neamului muritor, Iisuse al meu, ai predat ucenicilor Tăi inițiindu-i în taine; căci prefăcând la Cină pâinea în Înсуși Trupul Tău și vinul în Înсуși Sângele Tău, acestea le-ai poruncit să facă întru pomenirea Ta, din Care cuminecându-mă încontinuu ca din niște lucruri nestricăcioase, mă sfințesc și îndumnezeindu-mă strig Ție”. Iar mai jos, la p. 335 adăugăm și acestea: „Iisuse, Care ești întreg în Taina întregă și întreg în fiecare parte a ei, mă mărturisesc Ție că nu mă apropii de Sfânta Ta Masă cu pregătirea convenită”.

Iată gândul evlavios despre această Taină necuprinsă, pe care nu numai l-am gândit și-l gândim, ci și l-am scris cu mâinile noastre; și nu numai l-am scris, dar l-am și tipărit nu cu un an sau doi ori trei în urmă, ci în urmă deja cu zece ani și mai bine, ca și cum am fi prevăzut că unii invidioși vor porni să ne defaime, și de aceea le-am luat-o înainte și le-am încuiat gurile lor fără porți cu cuvintele acestea; căci chiar dacă sunt scurte, sunt totuși de ajuns ca să închidă gura defăimătorilor, deoarece, ca să spunem așa, cuprind tot acul și cojocul desființării calomniilor lor. Dar, ca să punem mai mult frâu buzelor lor, să adăugăm și următoarele. Spre înțelegerea mai multă și mai concisă a celor ce se vor spune, redăm aici toate slavele și proprietățile con-

stitutive ale dumnezeieștii Taine a Euharistiei în două definiții generale și universale, de care atârnă celelalte, ca să arătăm ce gândim despre taina aceasta.

Credem deci în chip neșovăielnic cu inima și mărturisim cu gura spre mântuire, iar cu mâna scriem spre încredințare că preacuratul Trup al Domnului, precum și viul Lui Sânge e mai întâi real, iar în al doilea rând duhovnicesc. E real pentru că Pâinea care zace după sfințire pe Sfânta Masă e cu adevărat Însuși Trupul Domnului nostru Iisus Hristos, nu ceva și altceva; de asemenea și Vinul care se află după sfințire în Potir e cu adevărat Însuși viul Sânge al Domnului, nu ceva și altceva. Fiindcă nu e un alt trup și un altul, ci unul și același în mod real, de unde urmează că Pâinea sfințită e Însuși Trupul Domnului zămislit în mod real de la Duhul Sfânt, născut real din Fecioară, botezat în mod real; care a pățimit în mod real, a fost răstignit în mod real, îngropat în mod real, înălțat în mod real la ceruri, care șade în mod real de-a dreapta Tatălui și va veni în mod real să judece viii și morții.

De aceea și Meletie Syrigos spunea: „În sfânta noastră Liturghie facem pomenirea întregii Economii a lui Hristos, cântând cu glas și gând bun nașterea Lui, vestirea Evangheliei pe care a făcut-o și sfintele Lui Patimi, Crucea, îngroparea, Învierea cea de a treia zi și Înălțarea la ceruri; toate acestea le facem asupra Pâinii puse înainte”. Iar în capitolul 17 al Mărturisirii celor două Sinoade reunite [în 1642] împotriva lui Chiril Lukaris, unul la Constantinopol și altul la Iași, se scriau acestea: „În Liturghie credem că e prezent în mod adevărat și real Domnul nostru Iisus Hristos, încât după Sfințirea Pâinii și a Vinului se preface, se transsubstanțiază și se transformă Pâinea în Însuși adevăratul Trup al Domnului Care S-a născut în Betleem din Fecioara Maria de Dumnezeu-Născătoarea, a fost botezat în Iordan, a pățimit, a fost îngropat, a înviat, a fost înălțat, șade de-a dreapta lui Dumnezeu și Tatăl și va veni pe norii cerului; iar Vinul se preface și transsubstanțiază în Însuși Adevăratul Sânge al Domnului care când a fost spânzurat pe cruce s-a vărsat pentru viața lumii”.

De aici urmează și că Taina Euharistiei e o Jertfă adevărată și o ofrandă desăvârșită în care Însuși Hristos e și Jertfitor și Jertfă și Cel ce primește jertfa împreună cu Tatăl, și Preot și Victimă, și Cel ce aduce și Cel ce Se aduce și Cel către Care se aduce ofranda; de aceea spunea Hrisostom: „Așa cum, deși Se aduce de multe ori, (Hristos) e un Trup, și nu multe trupuri, tot așa e și o singură jertfă; Arhiereul nostru e Cel care a adus jertfa care ne-a curățit, aducând-o și acum pe cea pe care a adus-o atunci necheltuită” (*Cuvântul 17 la Evrei*). Vezi despre aceasta și p. 807 a *Dekabiblos*-ului.

Este însă și duhovnicesc Trupul și Sângele Domnului din Taină, cu alte cuvinte deși e real și adevărat, cum spuneam mai sus, nu este însă și natural sau văzut ori în întregime sensibil, ci e duhovnicesc. Acest lucru se înțelege în două feluri. Mai întâi pentru că Trupul și Sângele Domnului din Taină se lucrează și celebrează nu în limitele naturii, ci prin lucrarea și puterea atotțiitoare a Preasfântului Duh Care celebrează. De aceea această Taină e supranaturală, e tainică, e necuprinsă și drept urmare e de negrăit și de nespus și primită numai prin credință. În al doilea rând, e duhovnicesc Trupul și Sângele Domnului din Euharistie, întrucât el nu se înțelege în modul trupului omenesc, ci în modul sufletului, care e Duh, cum spune Meletie Syrigos; de aici urmează că așa cum Duhul sau sufletul e nevăzut și nu cade sub simțuri, așa și Trupul și Sângele Domnului din Euharistie sunt nevăzute și nu cad sub simțuri, fiind mai presus de simțire; căci zice același Syrigos: „Nu credem că Trupul Domnului e văzut și cu totul simțit, ci spune că se acoperă sub vălul pâinii și că e prezent în chip nevăzut în Euharistie”. De aceea unii abuzând nu în chip drept de numele „real” vor în Taina Euharistiei o junghiere sensibilă a unui trup și o vărsare simțită a unui sânge; dar dacă ar fi aceasta, s-ar cuveni ca ei să adune în chip văzut și toate instrumentele sensibile care slujesc la o astfel de junghiere și o astfel de vărsare a Sângelui Domnului, și anume crucea, piroanele, sulița și celelalte. Dar nu este aceasta, pentru că, deși jertfa din Taină a Trupului Domnului e reală, ea este

însă duhovnicească, adică tainică, nevăzută și mai presus de simțire; de aceea se numește și jertfă nesângeroasă, căci Tainele cer credință, nu simțire.

De aici urmează că așa cum duhul sau sufletul e întreg în întreg trupul și întreg în orice parte a trupului, așa și Trupul din Euharistie e întreg în întreaga Pâine și întreg în orice parte a Pâinii; asemenea și Sângele e întreg în întreg Vinul și întreg în orice parte a Vinului. De aici urmează că, așa cum atunci când trupul să strică, duhul sau sufletul rămâne nesticăcios, tot așa și atunci când accidentii pâinii și vinului se strică, Trupul și Sângele Domnului rămân nesticăcioase. De aici urmează că, așa duhul sau sufletul, deși e unul, se divide indivizibil în toate mădularele și părțile trupului și se împarte neîmpărțit, în același fel și Trupul și Sângele Euharistiei se divide indivizibil în toate părțile Pâinii și Vinului și se împarte neîmpărțit; de aceea se spune: „Cel ce Te sfărâmi și nu Te împarți, Cel ce Te mănânci pururea și nu te cheltui nicicând”.

De aceea, în anul 1185, pe vremea împăratului Alexie, fratele lui Isaac, întrucât un monah pe nume Sikiditis spunea: „Oare Trupul lui Hristos din Taină e nesticăcios, ca după Patimă și Înviere, sau stricăcios, cum era înainte de Patimă și de moarte?”, și a continuat așa, cei ce gândeau corect au adus mărturii din Chiril, Hrisostom, Grigorie al Nyssei și Eutihie al Constantinopolului „că Trupul lui Hristos din Taină e nesticăcios, fiindcă e cel de după Înviere, nepătimitor, nu cel pătimitor și dinainte de Patimă, și oricine primește o parte din Pâine primește pe Hristos întreg* și se împărtășește în chip străin de o lucrare dumnezeiască a lui Dumnezeu spre viață veșnică”. Au mai adus și exemple din Eutihie de mai sus spunând: „Prin urmare se primește întreg Sfântul Trup și scumpul Sânge al Domnu-

* Vezi că spunând că primește pe Hristos întreg arată că cei ce se împărtășesc din Taine Îl primesc pe Hristos întreg împreună cu Divinitatea și umanitatea Lui, adică împreună cu sufletul și cu trupul, cu alte cuvinte, primesc Dumnezeu desăvârșit și omul desăvârșit, fiindcă și Hristos este Dumnezeu desăvârșit și om desăvârșit, potrivit lui Ioan Damaschinul și potrivit tuturor sfinților teologi.

lui, chiar dacă primim doar o parte a lor, căci se împarte neîmpărțit în toți prin amestecare; așa cum și o singură pecete comunică toate întipăririle și formele ei celor ce se împărtășesc de ea și rămâne una și după comunicare, nu micșorată, nici alterată în cele ce se împărtășesc din ea (sau așa cum acestea sunt multe, pecetea nu este și ea multe) chiar dacă sunt mai multe la număr; sau și o voce a cuiva produsă și revărsată în aer rămâne întreagă și în cel care o emite și ajungând întreagă în aer lovește urechile tuturor, nimeni din cei ce o aud neprimind mai mult sau mai puțin decât altul, ci e întreagă indivizibilă și întreagă la toți, chiar dacă cei ce aud vor fi zeci de mii la număr sau mai mulți, deși e un corp” (vezi p. 807 din *Dekabiblos*).

Iar Samonas al Gazei și Ghenadie Scholarios aseamnă Trupul Domnului din Taină cu o asemănare mai sesizantă, și anume cu oglinda; căci așa cum soarele întreg apare în întreaga oglindă nespărțită și în fiecare parte a celei sparte, în același fel și întregul Trup al Domnului, se găsește în întreaga Pâine nesfărâmată și în fiecare parte a celei sfărâmate. Și acest Samonas spune iarăși: „Când Pâinea sfințită se taie în părți, nu socoti că se împarte sau rupe sau divide acel preacurat Trup, căci este nemuritor, nesticăcios și nepuizabil, ci că sfărâmarea în bucăți e doar a accidentilor sensibili după sfințire spre întărirea credinței și oferirea unui semn văzut al celor viitoare și ca arvună și merinde a vieții veșnice” (în Sfânta Cateheză). Zice și dumnezeiescul Hrisostom: „Să ne apropiem, așadar, cu credință (de Euharistia sacramentală) fiecare câți avem o neputință; căci dacă cei ce se atingeau de poalele hainei Lui trăgeau o atât de mare putere, cu atât mai mult cei ce-L țin pe El întreg?” Iar în rugăciunea Împărtășirii Ioan Damaschinul spune: „Iar eu, ticălosul, cutezând să primesc Trupul Tău întreg, să nu mă ard”.

Adăugăm însă aici și aceasta pentru că, pe lângă celelalte calomnii, frații iubitori de ocară au aprins împotriva noastră și aceasta: și anume că am purta în camilafca noastră un artoforion cu Sfânta Pâine și umblând pe drum în orice parte am voi ședem și ne împărtășim. Când am auzit

prima dată aceste calomnii evidente, am râs sau, mai bine zis, am luat în râs ura de frați a acelora; fiindcă avem toată libertatea și ori de câte ori ne punem la încercare pe noi înșine potrivit Apostolului (1 Co 11, 28), ne pregătim și mergem la biserica lui Dumnezeu și ne împărtășim de la preot. Și ce nevoie e să purtăm un artoforion sfânt?, afară decât ca să se sature urătorii de frați de calomniile împotriva noastră. Aproape e Judecătorul, Căruia Îi vor da socoteală pentru intrigile pe care le țes împotriva noastră plâsmuind cele inexistente.

Acestea toate le mărturisim și gândim despre necuprinsa Taină a dumnezeieștii Euharistii. Iar celor ce spun că de aceea am scris în cărticica *Despre Împărtășirea continuă* că e bine ca creștinii să se împărtășească încontinuu cu dumnezeieștile Taine cu cuvenita pregătire, câți nu au o piedică canonică, și anume cu scopul de a ne împărtăși cu întreg Trupul lui Hristos, fiindcă împărtășindu-ne o dată nu ne împărtășim cu întreg Trupul Lui, acestora care flecăresc acestea împotriva noastră le spun că sunt cu adevărat o gură a diavolului, prin care diavolul grăiește și vorbește câte le strecoară în inima lor. Fiindcă suntem atât de departe de o astfel de gândire cacodoxă, încât nicidecum nu ne-a trecut prin închipuire un astfel de gând, nici chiar o simplă idee sau o asemenea momeală, de aceea spunem și acel cuvânt al Susanei: „Dumnezeul Cel veșnic, Cunoscătorul celor ascunse, Care știi toate înainte de a se face. Tu știi că au dat mărturie mincinoasă împotriva noastră” (*Susana* 42).

Iar cu adaos spunem și aceasta: că suntem atât de contrari gândului de mai sus, și anume faptului de a gândi că Tainele sunt stricătioase și că nu se găsește în întreg Trupul Domnului în toate părțile Pâinii sfințite, încât, auzind mai înainte că unul se pregătește să editeze o lucrare a lui tratând despre aceasta, am scris unui personaj sfânt ca să împiedicăm editarea acelei lucrări, întrucât are să tulbure mult Biserica lui Hristos și are să vatăme pe frații simpli și, prin urmare, are să facă din cele mai dumnezeiești Taine subiecte de trâncăneală prin piețe și pe la răscruci. Iar bunii frați, prinzând scrisoarea noastră, au deschis-o și citind-o

au falsificat-o, adăugând acest adaos care spune: „Iar eu [de acord] cu cele de mai sus...”, ca prin el să ne defaime ca eretici și cacodocși. Dar binecuvântat fie Dumnezeu Care, potrivit lui Iov, îi prinde pe cei înțelepți în răutatea lor (*Iov* 5, 13), că adaosul de mai sus era făcut atât de orb, încât aproape toți învățații dascăli ai Sfântului Munte au recunoscut această ușurătate și rea plăsmuire; de aceea au mărturisit și mărturisesc într-un glas că acel cuvânt e un adaos și un fals, ca neavând niciun loc acolo potrivit sintaxei și artei gramaticale. După care însă, răstălmăcind-o acești violatori de morminte, au copiat-o și răspândit-o în multe părți, vrând să ne învinuiască drept eretici și să scoată numele nostru ca unul rău. Oare unele ca acestea sunt proprii oare creștinilor? Oare răutatea lor poate propăși? Fie însă ca ele să nu le fie socotite de Dumnezeu, sau, mai bine zis, fie să le dea Dumnezeu luminare și pricepere, ca să înceteze unele ca acestea și să se îndrepte.

Dar pentru că, trecând vremea, vedeam și auzeam cum mulți frați se vătămău din citirea acelei scrisori a noastre deschise și falsificate, de aceea ne-am prezentat în Adunarea Obștească a Sfântului Munte și cerând îndreptarea acestui lucru, am dobândit-o, căci ni s-a dat scrisoarea de mai jos, pecetluită cu pecetea Comunității și semnată; ea a fost citită în vestita biserică din Protaton în auzul tuturor și sună cuvânt de cuvânt așa:

„Preacuvioși Părinți și iubiți nouă în Hristos frați care vă nevoiți în Sfântul nostru Munte în sfintele mănăstiri, în schituri și în chilii, vă îmbrățișăm pe toți frățește întru Domnul.

Nimic nu e mai presus decât iubirea, nici mai dulce decât pacea; căci iubirea e semnul și trăsătura distinctivă a ucenicilor lui Hristos, iar pacea e o moștenire a Stăpânului Hristos pe care ne-a lăsat-o nouă, celor ce credem în El, fiindcă zice: „Pace las vouă, pacea Mea o dau vouă” [*In* 14, 27]. Dar vrăjmașul obștesc al neamului omenesc și diavolul, întâia pricină a tot răul, nu încetează să ducă război împotriva celor două virtuți de frunte de mai sus,

a iubirii și a păcii, oferind prin cei ce ascultă de voile lui ură în loc de iubire și tulburare în locul păcii.

Dar ce vrea să spună această introducere? Cu trei ani în urmă, preaînțeleptul dascăl de aici kyr Nicodim a trimis o scrisoare unui personaj sfințit și duhovnicesc, scrisoare care trata despre o chestiune/ipoteză tainică [*mystiken hypotesin*], iar zisa scrisoare a lui kyr Nicodim unii răi și întortocheați la cuget au deschis-o și au citit-o, punând-o în mâna celor din Constantinopol; un lucru foarte împotriva legii și foarte vătămător pentru comunitatea civilă a oamenilor și, potrivit înțeleptului Sinesie, supus osândeii jefuitorilor de morminte, dar condamnat și prin blestemele Marii Biserici a lui Hristos, fiindcă sub patriarhul Ieremia²¹ a fost dată o Scrisoare Patriarhală și Sinodală, în care e supus celor mai răzbunătoare blesteme oricine ar deschide și ar citi o scrisoare străină. Deci răii aceia nu s-au mulțumit să deschidă și să citească scrisoarea de mai sus a lui kyr Nicodim, dar au și falsificat-o și răstălmăcit-o și așa falsificată au copiat-o, iar copia ei au împrăștiat-o în toate părțile Muntelui. De ce și în ce scop? Ca să-l defaime pe kyr Nicodim că e «eretic» și «cacodox».

Aflând de acestea, însuși kyr Nicodim s-a prezentat în sinaxa noastră comună și, mărturisind câte mărturisește Biserica Sobornicească a Răsăritului, s-a arătat pe sine nevinovat de învinuirile aduse împotriva lui, iar pe cei ce-l defaimă i-a dovedit mincinoși și calomniatori. De aceea și noi toți întâi-stătătorii celor douăzeci de sfinte mănăstiri prin prezenta scrisoare pecetluită facem arătat tuturor fraților care se nevoiesc în Muntele cu Numele Sfințeniei, în sfintele mănăstiri, în schituri și în chilii, că zisa scrisoare a lui kyr Nicodim a fost rău deschisă, rău falsificată, rău tălmăcită și rău au fost împrăștiate copiile ei în toate părțile Muntelui; fiindcă aceste ușurătați și fraude nu sunt proprii creștinilor, cu atât mai mult mo-

²¹ Ieremia I (1522–1544), Ieremia II (1572–1579, 1580–1584, 1587–1595) sau Ieremia III (1716–1726).

nahilor și predicatorilor. Și de acum încolo hotărâm ca zisa scrisoare a lui kyr Nicodim, oriunde s-ar afla, să fie și să se numească nevalidă și ca și cum n-ar fi, la fel și copiile ei, iar câți au copiat-o să o ardă și să n-o citească, nici să scoată în chip rău din ea materie ca să-l defaime pe zisul kyr Nicodim. Căci noi toți îl proclamăm într-un cuget și-l mărturisim drept foarte evlavios și foarte ortodox și hrănitor al dogmelor Bisericii lui Hristos, precum se dovedește și din sfintele și de obșteșc folos scrieri ale lui în care nu se cuprinde niciun gând eretic, și așa cum noi îl mărturisim drept ortodox, așa și voi toți să-l cunoașteți că este într-adevăr aceasta. Iar dacă cineva după aceasta, pus în mișcare de acea scrisoare falsificată, își deschide gura și grăiește nedrept și calomniator împotriva dascălului de mai sus kyr Nicodim, acesta fiind demascat pe față nu numai va fi pedepsit sever de sinaxa noastră comună, oricare ar fi cinul și rangul lui, dar și va fi surghiunit definitiv din acest loc sfânt ca un scandalagiu și iubitor de tulburare și ca un vrăjmaș obșteșc și stricător al păcii obștești a Sfântului Munte. Iar fiecare se cade să ia seama la făgăduința lui și să fie în pace, căci având noi astfel pace întreolaltă, și Dumnezeuul păcii va fi cu noi [cf. *Rm* 15, 33], păzindu-ne mai presus de orice greutate vremelnică prin soliile Doamnei Născătoare de Dumnezeu și Supraveghetoare prin excelență a Muntelui și Ocrotitoarea noastră.

Scrisă în anul 1807, iulie 13

*Toți întâi-stătătorii
celor douăzeci de Sfinte Mănăstiri
ale Sfântului Munte*

Acestea am fost puși în mișcare să le scriem nu ca să dăm prilej de scandal Bisericii lui Hristos — să nu fie! —, ci mai întâi și în principal ca să ne arătăm dezvinovați de defăimările și învinuirile pe care bunii frați le spun împotriva noastră, și mai ales pentru că ne numesc „eretici” și „francmasoni”. Căci nu suntem noi mai presus de acel cu-

vios avvă Agaton care, învinuit ca desfrânat, trufaș, flecar și bârfitor, a primit aceste învinuiri cu mulțumire, dar când a fost învinuit drept eretic, n-a răbdat defăimarea, ci a rămas așa: „Nu sunt eretic”, și justificându-se pentru aceasta a zis: „Cele dintâi (păcate) le scriu asupra mea, căci este spre folosul sufletului meu; dar numele de eretic e o despărțire de Dumnezeu și nu voiesc să mă despart de Dumnezeu” [*Pateric*, avva Agaton 5], precum sunt scrise acestea în manuscrisul *Raiul Părinților* scris de Paladie, episcopul Helenopolisului. Credeți-ne, iubiților, nu ne-am pus în mișcare de la noi înșine; ci cheia bunilor frați care ne învinuiesc a deschis poarta noastră, și defăimările și învinuirile lor au născut mărturisirea și apologia aceasta. Căci în Biserica lui Hristos domnește din vechime un obicei, și cine e învinuit în cele ale credinței are toată îngăduința să se apere pentru cele de care e acuzat spre încredințarea celor ce nu știu și spre îndreptarea celor ce-l învinuiesc în cunoștință de cauză, precum în cărțile sfinte se păstrează multe și nenumărate exemple ale celor ce au scris o mărturisire proprie. Astfel dumnezeiescul Grigorie Palama a scris o mărturisire de credință proprie în apărarea celor de care era acuzat ca diteist de varlaamiți și akindyniști; tot așa și dumnezeiescul Chiril al Alexandriei în epistola lui către Acachie, episcopul Melitinei, se apără de unii episcopi din Fenicia care-l acuzau pe nedrept pentru că a făcut o expunere a mărturisirii proprii; dar și dumnezeiescul Marcu al Efesului la Sinodul de la Florența se arată îngăduind aceasta — vezi despre aceasta nota de la canonul 7 al Sinodului III Ecumenic —; tot așa și mulți din dascălii mai noi au făcut și ei, cum a făcut kyr Evghenie [*Vulgaris*], și alții. De aceea nu se cade să se scandalizeze unii văzând și această mărturisire a noastră, a cărei cauză au fost cele dinainte.

A doua cauză a fost ura pe care o hrănesc în inima lor acuzatorii noștri și ai tuturor fraților care păzesc predania Bisericii cu privire la pomeniri în ziua de sâmbătă și, prin urmare, dezrădăcinarea unei asemenea uri care e nădăjduită să se facă, cu conlucrarea harului dumnezeiesc, prin această mărturisire și apologie a noastră. Fiindcă frații care

ne acuză pe noi și pe cei ca noi nu fac pomenirile în zi de duminică fără patimă și fără pizmă și cu simplitatea inimii, cum le săvârșesc în acest mod nepătimaș și simplu atât cei din Constantinopol, cât și cei aflați în alte orașe, nu!, ci le fac în chip pătimaș și cu pizmă și cu ură de frați.

Acest lucru poate fi încredințat din următoarele lucruri. Mai întâi, pentru că acești binecuvântați se întâmplă de multe ori să aibă privegheri și ele cad sâmbetele, dar totuși lasă pomenirile pe duminică. De ce? Din pizmă pe cei ce nu le fac duminica. Și, în al doilea rând, pentru că viața și conduita monahală cer ca monahii să aibă blândețe și netulburarea inimii; dar acești binecuvântați, când se întâmplă să se spună un cuvânt de vreun frate care păzește predania pomenirilor, îndată se tulbură, îndată răspund cu mânie și îndată vorbesc defăimări împotriva lui și a celor asemenea lui, și prin aceasta arată ura și amarul pe care le păzesc în inima lor. „O, relele mele! Cine va da capului meu apă și ochilor mei izvor de lacrimi, ca să plâng zdrobirea fiicei poporului meu?”, cum spune Ieremia (8, 23). Și nu e vrednic de plâns să vadă cineva atâția și atâția frați lăsând lumea și locuind în munți și în peșteri ca să-și mântuiască sufletul, vărsând atâtea sudori de sânge, luptându-se cu lup-te, postiri, privegheri, pătими de lucruri rele, purtându-și cele de nevoie cu spatele și umblând pe jos în locuri cu anevoie de călcat și prăpăstioase, și după toate acestea să-i vezi pe unii ca aceștia hrănind în inima lor un balaur atât de otrăvitor, cum e ura de frații lui? Cine nu va suspina? Cine nu va vărsa lacrimi din inimă?

De aceea vă rugăm, veniți-vă în fire, preacinstiți părinți și iubiții noștri frați în Hristos; veniți și simțiți vătămarea pe care v-o aduce vrăjmașul; lăsați pizmele, dezrădăcinați din inimile voastre ura împotriva fraților voștri și sădiți în ele iubirea de frații voștri, care e legătura desăvârșirii, cum spune fericitul Pavel (*Col 3, 14*). Ce anume e legătura desăvârșirii tâlcuiește Cel cu Gură de Aur: „Ce vrea să spună e aceasta: că toate acelea (adică virtuțile) le strânge ea; în absența ei, orice ai numi bine nu e nimic, ci curge; dacă nu e iubire, toate realizările pe care le are cineva o iau la vale”

(Cuvântul 8 la Coloseni). Lăsați, părinților, defăimările împotriva fraților voștri și luați în schimb laudele aduse lor și tuturor, aducându-vă aminte de cuvântul Apostolului care spune: „În rest, fraților, câte sunt adevărate, câte sunt de cinste, câte sunt drepte, câte sunt curate, câte sunt iubite, câte sunt cu nume bun, orice virtute și orice laudă, la acestea să vă fie gândul” (Flp 2, 8).

Să facem sfârșitul acestei mărturisiri și apologii a noastre și să spunem acest lucru scurt, dar nobil și preaadevărat. Frați și părinți, dacă nu veți smulge din rădăcină ura din inima voastră și nu veți sădi în locul ei iubirea, și dacă nu veți înceta defăimările împotriva fraților voștri, să știți (iertati-ne îndrăzneala), că în zadar locuiți în munți și pe dealuri; în zadar sunt toate luptele voastre ascetice, toate ostenele și sudorile. Să spunem însă și ceva mai mare? Martiriu simțit de veți răbda pentru Hristos, dar aveți ură și nu-i iubiți pe frații voștri, în zadar e un asemenea martiriu al vostru. Și acesta nu e cuvântul nostru, ci al [Sfântu]lui Ioan cel cu mintea și cu limba de aur; căci acela spune: „Nimic nu e nici mai mare, nici egal cu iubirea, nici chiar însuși martiriul, care e rezumatul tuturor celor bune. Cum anume? Ascultă. Iubirea chiar și fără martiriu face pe ucenicii lui Hristos. Dar martiriul fără iubire n-ar putea face aceasta” (Cuvânt la marele martir Roman).

Lăsând deci deoparte, frați și părinți, ura și invidia și defăimările împotriva fraților, să luăm din nou semnul distinctiv al ucenicilor lui Hristos, iubirea, și să îmbrățișăm iubirea și înțelegerea unii cu alții, și așa să ne aducem în pace rugăciunile noastre Stăpânului păcii Dumnezeu, Care a făcut pace cu noi prin sângele crucii Fiului Său și Care dă pace celor de departe și celor de aproape, potrivit Apostolului (Ef 2, 13), slăvind cu o gură și cu o inimă preasfântul Nume al Tatălui, al Fiului și al Duhului Sfânt, Dumnezeirea Una în Treime, Căreia I se cuvine toată slava în vecii vecilor. Amin.

Tomosul patriarhal din 1807

Grigorie [V, a 2-a oară, iun. 1806 – sept. 1808]
din mila lui Dumnezeu arhiepiscop al Constantinopolului,
Noua Romă, și patriarh ecumenic

Preasfințiți și precinstiți [*hypertimo!*] mitropoliți, și prea-
iubiți de Dumnezeu arhiepiscopi și episcopi supuși preasfân-
tului nostru Scaun apostolic și ecumenic, iubiții și dragii în
Duhul Sfânt ai noștri frați și coliturghisitori, precinstiți
clerici ai Marii Biserici a lui Hristos a noastră și din fiecare
eparhie; precuvioși părinți ai mănăstirilor din Sfântul
Munte al Athosului și ai celorlalte sfinte mănăstiri stavro-
pighiale și eparhiale, și toți binecuvântații creștini, copii
iubiți în Domnul ai smereniei noastre, har vouă și pace de la
Dumnezeu, iar de la noi rugăciune, binecuvântare și iertare.

Cu destui ani în urmă, prin conlucrarea diavolului, obâr-
șie a răului și semănătorul neghinei, s-a ivit între monahii
din Sfântul Munte o dispută și o polemică cu privire la po-
menirea colivelor și sfânta împărtășire a preacuratelor Taine,
unii punând înainte ca pomenirile ortodocșilor săvârșiți în
dreapta credință și prin colive să se săvârșească după ve-
chea predanie a Sfintei Biserici a lui Hristos în toate zilele
săptămânii, iar alții împotrividu-se și spunând că numai
sâmbăta, potrivit regulii slujbei bisericești; iar despre dum-
nezeiasca Euharistie unii spuneau că trebuie să ne împăr-
tășim în mod continuu chiar și fără mărturisire, iar alții cu
pregătire și neosândiți. Cu privire la această discuție nepo-
trivită, Sfânta Biserică a lui Hristos a hotărât atunci când
trebuia și i-a înfierat cu dreptate pe cei ce le-au pus în miș-
care și păruta lor înțelepciune.

Deci, întrucât o rămășiță din acea părută înțelepciune s-a
arătat rămânând încă în Sfântul Munte, am hotărât nu pe
nedrept cuvânt să tăiem, printr-o hotărâre sinodală comună,

²² Ed. M. GEDEON, *Kanonikai diataxeis* II, Constantinopol, 1889,
p. 122-126.

din rădăcină această nouă odrăslire ca nu cumva vrăjmașul să semene iarăși în sufletele monahilor și ale celorlalți ortodocși îndoială și o a doua discuție nepotrivită și rezistență, și să se producă pierzanie sufletească.

De aceea scriind și dând la tipar prezentul tomos bisericesc și interpretând intenția corectă a Sfintei Biserici împreună cu preasfințirii arhieriei și preacinstiții [mitropolii] din jurul nostru, iubiții în Duhul Sfânt frați ai noștri și coliturghisitori, explicăm mai întâi tuturor despre cuminecarea cu dumnezeiasca Euharistie că împărtășirea preacuratelor Taine trebuie să se facă neapărat prin punerea la încercare a fiecărui credincios potrivit dumnezeiescului Apostol care declară: „Să se pună la încercare fiecare pe sine însuși, și așa să mănânce din această Pâine și să bea din acest Pahar” [1 Co 11, 28]; dar această punere la încercare nu se poate face prin sine însuși, ci prin părinții duhovnici, care au permisiunea de la arhieriei, purtând cu ei scrisori bisericești de recomandare care să-i călăuzească cum trebuie să cerceteze și să iscodească adâncurile inimilor celor ce se mărturisesc, dispozițiile, faptele și deprinderile, și să le aducă lecurile potrivite, și cum să pedepsească potrivit canoanelor sfinților și de Dumnezeu purtătorilor Părinți și să îngăduie celor vrednici, după ce au dat satisfacție, împărtășirea cu preacuratele Taine, cum învață și dumnezeiescul Părinte al Bisericii cu Gură de Aur că „nu trebuie să-i ferim pe cei ce se împărtășesc încontinuu [*synechōs*], ci pe cei ce se împărtășesc cu vrednicie și fără osândă [*axiōs kai akatakritōs*]”. Din acestea deci fiecare drept-credincios să-și certifice intenția și voința Bisericii, care grăiește prin Duhul Sfânt în inima credinciosului ortodox, și, aliniindu-se acestui îndreptar/canon, să se pună la încercare pe sine însuși prin părintele său duhovnicesc, și așa să se apropie cu frică de Dumnezeu, cu credință și cu dragoste de împărtășirea preacuratelor și înfricoșătoarelor Taine spre tămăduirea sufletului și a trupului.

În al doilea rând, hotărâm bisericește și cu privire la pomenirile ortodocșilor adormiți în dreapta-credință ca să se păzească predania bisericească și regula slujbelor în toate

zilele săptămânii, adică duminica, ziua Învierii, luna, ziua netrupeștilor Puteri, marțea, ziua cinstitului Înainte-mergător, miercurea și vinerea, zilele crucii și răstignirii, joia, ziua Sfinților Apostoli, și sâmbăta, ziua celor adormiți, și această rânduială bisericească trebuie să se facă fără încălcare toată săptămâna în toate sfintele lui Dumnezeu biserici. Dar, întrucât timpul morții e nedefinit, urmează că zilele în care sunt rânduite să se facă pomenirile celor adormiți coincid și cu zilele de sâmbătă și de duminică, și cu înseși slăvitele zile ale Învierii, în care împreună cu imnele Învierii le cântăm și cele ale morților, și împreună cu „Hristos a înviat” rostim în chip ortodox și „Dumnezeul duhurilor și a tot trupul” și „că Tu ești învierea, viața și odihna adormitului robului Tău”; facem însă pomenirea celor adormiți în dreapta-credință și la dumnezeiasca și înfricoșătoarea Liturghie ce se săvârșește în toate zilele. De aceea hotărâm în Duhul Sfânt și stabilim ca pomenirile celor adormiți în dreapta credință care coincid să se săvârșească fără alte observații [*aparātērētōs*] și în zilele de duminică și de sâmbătă, ca și în toate celelalte zile ale săptămânii, spre ștergere desăvârșită a disputei păruților înțelepți ivită oarecând.

De aceea, spre arătare veșnică s-a întocmit prezentul Tomos în sfânta condică a Patriarhiei, și pe el trebuie să-l întocmiți și voi în mod asemănător în sfintele condici ale preasfintelor mitropolii, arhiepiscopii, episcopii, mănăstiri și schituri.

Iar oricine de acum înainte fie în Sfântul Munte, fie în alte locuri și părți ar încerca cu părută înțelepciune să clin-tească această predanie bisericească și cele hotărâte astfel sigur în mod patriarhal și sinodal și să semene în ascuns cuvinte în public și să-i facă să se poticnească pe drept-credincioșii de un neam cu el, unul ca aceasta, oricine ar fi, ajungând cunoscut va fi supus ultimelor pedepse bisericești și în cele din urmă va fi respins din Biserică și din ceata drept-credincioșilor evlavioși. Și ca nimeni să nu facă experiența unor asemenea lucruri nedorite, luați aminte bine cu toții cu înțelepciune evlavioasă, așa cum scriem bisericește și în hotărâre; ca și harul lui Dumnezeu și mila Lui nesfâr-

șită, și rugăciunea și binecuvântarea smereniei noastre să fie cu voi cu toți. Amin.

1807, luna august

*Filotei al Cezareei, Dionisie al Efesului,
Meletie al Heracleei, Atanasie al Nicomidiei,
Daniil al Niceei, Ieremia al Chalcedonului,
Grigorie al Derkăi, Gherasim al Tesalonicului,
Ioanichie al Brusei, Meletie al Neocezareei,
Hrisant al Veriei, Grigorie al Atenei,
Ioanichie al Ancyrei, Policrat al Noului Patras,
Partenie al Proilavei, Ioanichie al Elasonului,
Partenie al Fersalei și Serafim al Nyssavei*

10²³

Decretul patriarhal din 1819

Grigorie [V, a 3-a oară, dec. 1818 – 10 apr. 1821]
din mila lui Dumnezeu arhiepiscop al Constantinopolului;
Noua Romă, și patriarh ecumenic

Preacuvioși epistați și nazirei ai Comunității Sfântului Munte, egumeni, foști egumeni și skevofilacși ai sfintelor mănăstiri stavropighiale de acolo, și ceilalți părinți care duceți viața singuratică în sfintele schituri și chilii, copii iubiți și preadragi în Domnul nostru, har vouă și pace de la Dumnezeu, iar de la noi rugăciune și binecuvântare.

Cu ani în urmă, pe vremea celei de-a doua noastre patriarhii, văzând Biserica certurile și polemicile dintre preacuvioșii părinți de acolo despre colive a dat un Tomos al ei patriarhal și sinodal care desființează și retează nebuniile unora dând corbilor și scandalurile ivite prin înrâurirea Satanei și ridicând din ele ruina sufletească, câștigă o conduită iubită de Dumnezeu și o viață monahală ireproșabilă.

²³ Ed. M. GEDEON, *Kanonikai diataxeis* II, Constantinopol, 1889, p. 152-155.

Nu știm cum însă și acum s-a ivit din nou între unii cu conlucrarea celui ce urăște binele aceea idee veche și putredă și s-a aprins din nou focul căutării slavei și au început să se întâmpile dispute și polemici despre colive din partea unor oameni neînvățați, nedesăvârșiți în cele ale credinței și necunoscători ai hotărârilor și canoanelor bisericești. Pe lângă acestea și alții puși în mișcare de patima părerii de sine și a gândirii înalte proclamă drept dogmă și definiție neschimbabilă a Bisericii împărtășirea la interval de patruzeci de zile cu preacuratul Trup și Sânge al Domnului și Dumnezeuului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos și declară drept nepermisă și neiertată pe cea care are loc înainte sau după patruzeci de zile.

De aceea, văzând vătămarea și paguba sufletească din aceste dispute și polemici absurde și satanice și ruina din aceste gânduri rele, și vrând să retezăm și să restrângem astfel de idei putrede și vătămătoare de suflet ale unora, am hotărât cu purtare de grijă bisericească să vă vestim și prin prezenta câte a hotărât și hotărăște Biserica și le socotește legiuite, iubite de Dumnezeu și ireproșabile. Și scriind prin prezenta împreună cu preasfințitii arhieriei din jurul nostru, ne rugăm și vă binecuvântăm părintește pe toți și vă poruncim și îndemnăm cu putere și neschimbare, ca toți câți au ajuns sub înrâurirea Satanei să cadă într-un păcat sau altul ori într-o greșeală sau alta, depărtându-se de astfel de mișcări vătămătoare de suflet, să-și vină în ei înșiși și să se ștergă cu desăvârșire de astfel de idei și gânduri nebunești, știind că un obicei vechi al Bisericii e să se aducă colive în sfântul și dumnezeiescul locaș al bisericii și să se săvârșească pomeniri în ziua de sâmbătă, iar dacă și în cursul săptămânii, fie duminica, fie luna, fie în oricare altă zi s-ar face colive și le-ar aduce în sfânta biserică, un asemenea lucru, pe lângă că nu e deloc oprit, e și cu neputință de învinuit și de neacuzat, precum a arătat limpede despre aceasta Biserica în zisul nostru Tomos patriarhal și sinodal dat mai înainte.

Iar cu privire la dumnezeiasca și sfânta Împărtășire fiți siguri și cunoașteți că drept-credincioșii au datoria [*chreos*]

să vină la fiecare Sfântă Liturghie și să se împărtășească cu Trupul făcător de viață, căci de aceea sunt și chemați de preot prin: „Cu frică de Dumnezeu, cu credință și cu dragoste să vă apropiați!” Dar din pricina alunecării omului și a nedestoiniciei lui față de împărtășirea în fiecare zi, Biserica a stabilit aceasta și a poruncit ca fiecare să vină la sfânta împărtășire atunci când, mărturisindu-se părintelui său duhovnicesc, e găsit vrednic de dumnezeiasca Cuminecătură și ia permisiunea de la părintele său duhovnicesc; iar dacă, arătându-se vinovat, e supus unui canon, să-și săvârșească mai întâi canonul care i s-a dat cu pocăință și cu lacrimi, după care venind iarăși la părintele său duhovnicesc să ia permisiunea și așa să se învrednicească de dumnezeiasca și sfânta Împărtășire; lucru pentru care nu există nici hotărârea unor zile, nici nu trebuie să treacă mai întâi patruzeci de zile după apropierea de cele dumnezeiești, fiindcă e neoprit și neîmpiedicat, și dacă e nevinovat, oricine vrea și ia permisiune de la duhovnicul lui poate să se împărtășească și în toată săptămâna, iar în acestea nici nu există hotărâre, nici nu trebuie să treacă mai întâi patruzeci de zile după apropierea de cele dumnezeiești, fiindcă e un lucru neoprit și neîmpiedicat, și oricine vrea și ia permisiune de la duhovnicul lui, dacă e nevinovat, poate să se împărtășească și în toată săptămâna, și în acestea nu există nici hotărâre, nici canon apostolic.

Acestea vă îndemnăm și vă sfătuim pe toți, în care să fiți întăriți și să nu vă abateți de la unele ca acestea, dar nici să nu vă lăsați trași în polemici și dispute nepotrivite și înfurmurate și în gânduri satanice, al căror rod este moartea și ruina sufletească. Iar cine ar fi prins că din voință și gândirea rea rămâne în acele gândiri vătămătoare de suflet, și va fi dovedit că polemizează despre ele și se opune — fie că gândește că e leguit să se săvârșească pomenirile morților și să se aducă colive pentru mântuirea sufletelor lor doar sâmbăta, și nu în altă zi, fie că le săvârșește și aduce din pizmă și patimă și duminica luându-le locul în greșeală celor căzute în aceste timpuri, fie se arată spunând că trebuie să ne împărtășim o dată la patruzeci de zile, nu mai

puțin, nici mai mult de patruzeci — unul ca acesta, oricare ar fi rangul, treapta și vârsta lui, să știe că dacă ajunge cunoscut Bisericii va fi azvârlit mâniei și pedepsei ei drepte și va încerca cele ce nici în vis nu-și închipuie. De aceea, luând aminte bine cu toții, fiți râvnitori și ascultători, cum vă sfătuim și poruncim și scriem acum, și nu altfel decât s-a hotărât. Fiți sănătoși și în Domnul.

1819, luna august

*Ioanichie al Cezareei, Meletie al Heracleei,
Constantin al Cyzicului, Atanasie al Nicomidiei,
Grigorie al Derkăi, Iosif al Tesalonicului,
Eugeniu al Pisidiei, Grigorie al Atenei, Chiril al Larisei,
Antim al Smyrnei, Ieremia al Vizyei,
Constanțiu al Maroneei, Antim al Scopiosului,
Calinic al Siphnosului și Samuil al Dyrrachionului*

III. Măturile Tradiției

Canoane din secolul IV și interpretările canoniștilor bizantini din secolul XII¹

Canonul 8 Apostolic:

Dacă un episcop, preot sau diacon, ori altul din registrul preoțesc, nu s-ar împărtăși atunci când se face Ofranda [euharistică], să spună cauza; și dacă e întemeiată, să dobândească iertare; iar dacă n-ar spune-o, să fie îndepărtat [aphorizestho] ca unul care se face cauză de vătămare poporului și insuflă bănuială împotriva celui ce o aduce că n-ar aduce-o în chip sănătos.

Ioan Zonaras: Canonul vrea ca toți să fie pururea gata și vrednici de împărtășirea cu cele Sfinte, și mai cu seamă cei sfințiți [clericii]. De aceea spune că, dacă nu s-ar împărtăși cineva atunci când se aduce Ofranda [euharistică], fie să spună cauza și dacă e întemeiată să fie iertat, fie să fie îndepărtat [aphorizestho] dacă nu o spune; fiindcă dă poporului prilej de bănuială nu bună împotriva preotului care face Jertfa fără de sânge, ca unul care nu vrea să primească împărtășania de la acela ca și cum ar ști că are o oprire la lucrarea celor sfinte.

Teodor Balsamon: Nu știe cineva de un episcop sau un preot care intră în altar și lucrează cele sfinte și nu se împărtășește cu cele Sfinte. Iar dacă s-ar găsi cineva făcând

¹ K. RALLIS – M. POTLIS, *Syntagma tou theion kai hieron kanonon*, Atena, II, 1852, p. 11–14; III, 1853, p. 125–129.

așa ceva, nu numai să fie îndepărtat, dar să fie și pedepsit cu pedeapsă mare, în cazul în care n-ar spune o cauză întemeiată și evidentă care-i oprește dumnezeiasca Împărtășire. Dintre diaconi însă pe cei mai mulți îi vedem intrând în altar și neîmpărtășindu-se, dar nici atingându-se de cele Sfinte; dacă însă cineva dintre ei se va atinge de ele cu mâna și nu se va împărtăși, să fie îndepărtat potrivit canonului.

Unii interpretează acest canon astfel; alții însă spun că acest canon îndepărtează orice cleric sfințit care nu se împărtășește, chiar dacă stă în afara sfântului altar, lucru excesiv.

Altă interpretare

Cele privitoare la canoanele 8 și 9 unii le-au interpretat într-un fel, iar alții într-altul. Legând între ele cele privitoare la ele spunem că aceia care se numără în registrul preoțesc și slujesc Sfintelor Taine și nu se împărtășesc când se aduce Ofranda [euharistică] să fie îndepărtați, dacă nu spun o cauză întemeiată. Iar cei sfințiți [clericii] care nu pun mâna în altar pe cele Sfinte și toți credincioșii laici care nu rămân sau nu stăruie până la sfârșit, când se face sfânta Împărtășire de către cei vrednici, să fie îndepărtați ca unii lipsiți de rânduială. Căci a spune noi că toți credincioșii laici și cei sfințiți care nu pun mâna pe cele Sfinte trebuie să se împărtășească în fiecare zi cu cele Sfinte, iar dacă nu să fie îndepărtați, nu e nici părerea canonului, nici nu e cu putință să se facă; de aceea spune și canonul 9 să fie pedepsiți credincioșii care nu rămân, și nu a adăugat cei care nu se împărtășesc. Așa să interpretezi deci aceste canoane, în conformitate cu canonul 2 al Sinodului de la Antiohia.

Alexie Aristen: Preotul care nu se împărtășește să spună cauza, iar dacă nu o spune să fie îndepărtat; căci face să cadă sub bănuială pe cel care aduce [Ofranda euharistică].

Preotul sau altcineva din registrul preoțesc, care nu se împărtășește și nu spune cauza pentru care face acest lucru, să fie îndepărtat ca unul care dă prilej de bănuială împotriva celui ce aduce Jertfa fără de sânge.

Canonul 9 Apostolic:

Toți credincioșii care intră și ascultă Scripturile, dar nu rămân la rugăciune și la sfânta Împărtășire, trebuie să fie îndepărtați ca unii care fac neorânduială bisericii.

Ioan Zonaras: Prezentul canon cere ca, atunci când se săvârșește Jertfa [euharistică], toți să stăruie până la sfârșit în rugăciune și în sfânta Împărtășire. Fiindcă pe atunci se cerea și laicilor să se împărtășească încontinuu², căci există un canon [11] al Sinodului de la Sardica, un altul [80] al celui din Trullo și un altul [2] al celui de la Antiohia care spune că, dacă cineva aflat de față nu s-ar împărtăși trei duminici la rând, să fie îndepărtat. Drept pentru care și prezentul canon îi îndepărtează pe cei ce nu rămân până la sfârșit ca unii care tulbură rânduiala; despre aceasta vorbește și canonul 2 al Sinodului de la Antiohia.

Teodor Balsamon: Hotărârea prezentului canon e foarte mușcătoare [*drimytatos*], fiindcă îi îndepărtează pe cei ce vin la biserică și nu rămân până la sfârșit, nici nu se împărtășesc. Și alte canoane hotărâsc în chip asemănător ca toți să fie gata și vrednici de împărtășire și-i îndepărtează pe cei care nu se împărtășesc trei duminici la rând.

Alexie Aristen: Să îndepărtezi pe cel ce nu rămâne la rugăciune și împărtășire.

Cel ce nu stăruie în biserică până la sfârșit, ci iese din biserică pe când se săvârșește încă sfânta Liturghie, trebuie să fie îndepărtat ca unul care produce neorânduială bisericii.

*

Canonul 2 Antiohia (431):

Toți cei care intră în biserică și ascultă sfintele Scripturi, dar nu iau parte în comun la rugăciune împreună cu poporul sau întorc spatele sfintei împărtășiri din Euharistie potrivit vreunei neorânduiei, toți aceștia să fie dați

² Kai hoi laikoi gar synechos metalambanein tote apetounto.

afară din biserică până ce vor putea dobândi iertare mărturisindu-se, arătând roade de pocăință și cerând iertare; însă nu le este îngăduit să intre în comuniune cu cei excomunicați, nici adunându-se prin case să se roage împreună cu cei ce nu se roagă împreună cu biserica, nici să fie primiți în altă biserică cei ce nu se adună în biserică. Iar dacă vreunul din episcopi, preoți sau diaconi, ori cineva ce ține de acest canon va intra în comuniune cu cei excomunicați să fie excomunicat și acela ca unul care tulbură canonul bisericii.

Ioan Zonaras: Părinții Sinodului au stabilit aceasta urmând canonului 9 apostolic, căci acela zice că trebuie îndepărtați toți credincioșii care intră și ascultă Scripturile, dar nu rămân la rugăciune și la sfânta Împărtășire ca unii care fac neorânduială bisericii. Așadar, și aceștia au hotărât să fie respinși din biserică, adică să fie depărtați și scoși afară din adunarea credincioșilor, cei ce intră în biserică și nu rămân la rugăciune, nici nu se împărtășesc potrivit vreunei neorânduiei ori dintr-o cauză neîntemeiată, ci fără rânduială și fără motiv. Părinții au numit aici întoarcere a spatelui nu faptul de a urî dumnezeiasca Împărtășire și a nu suporta din această pricină cuminecarea, ci faptul de a fugi de ele chipurile din evlavie și ca din smerită-cugetare. Căci, dacă ar întoarce cineva spatele sfintei Împărtășiri urând-o și scârbindu-se de ea, acela n-ar fi osândit la îndepărtare, ci la o dezavuare desăvârșită și anatemă. Iar după ce au menționat îndepărtarea, au adăugat și faptul că nu e îngăduit cuiva să intre în comuniune cu cei excomunicați și respinși din biserică, nici să se roage într-o casă, nici să fie primiți într-altă biserică; iar pe cei care se roagă împreună cu aceștia sau îi primesc în biserică să fie și ei excomunicați ca unii care tulbură canonul bisericii. Aceleași lucruri le spuneau și canoanele 10 și 11 ale Sfinților Apostoli și canonul 33 al Sinodului de la Laodiceea: că nu se cade să ne rugăm cu un eretic sau schismatic.

Teodor Balsamon: La canoanele apostolice 8 și 9 s-a explicat cine anume sunt cei care nu rămân la rugăciune și la

sfânta Împărtășire și cum anume se pedepsesc; iar la cano-
nul 10 și despre cei ce intră în comuniune cu cei excomu-
nicați. Urmând acestora și prezentul canon hotărăște să fie
îndepărtați cei care intră în biserică și nu rămân la rugăciu-
ne, nici nu vin la sfânta Împărtășire potrivit vreunei neo-
rânduiei, și să fie dați afară până ce vor arăta pocăință
vrednică cu mărturisire. Dar pentru că cei îndepărtați astfel
obișnuiau să intre în comuniune și să se roage cu unii nu în
biserica din care fuseseră scoși, ci într-o casă de rugăciune
sau în altă biserică, și să spună că acest lucru nu e pedepsit,
întrucât cel îndepărtat ar fi chipurile prigonit de biserică
care l-a îndepărtat pe bună dreptate, prezentul canon spune
că toate casele de rugăciune și lăcașurile, oriunde s-ar afla,
sunt o singură biserică, de aceea clericii nu trebuie să se
roage cu cel îndepărtat, chiar dacă e din altă enorie, iar pe
cei ce fac în chip contrar acestora îi azvârle pedepsei exco-
municării.

Tu însă citește cele scrise la zisele canoane apostolice și
potrivit aceloră înțelege și prezentul canon, și spune că nu
trebuie socotiți că întorc spatele sfintei Împărtășiri cei care
se scârbesc de ea sau, cum spuneau unii, cei care fug de ea
din motiv de evlavie și smerită-cugetare — căci primii vor
fi nu numai îndepărtați, ci și dezavuați ca eretici, iar cei-
lalți vor trebui să ceară iertare pentru evlavia și sfiala față
de cele Sfinte —, ci cei care din dispreț și trufie ies cu neo-
rânduială afară din biserică înainte de sfânta Împărtășire
și nu rabdă să vadă dumnezeiasca Împărtășire a Sfințelor
Taine. Auzind însă canonul care spune că sunt excomuni-
cați episcopii și ceilalți clerici care se roagă împreună cu cei
excomunicați, nu spune că laicii care acționează contrar
canonului sunt nevinovați, căci și aceștia sunt îndepărtați
potrivit canonului 10 apostolic, care nu face deosebire
între clerici și laici. Caută și canonul 9 al Sinodului de la
Cartagina.

Din pricina amenințării canoanelor 8 și 9 ale Sfinților
Apostoli, dar și a celui de față, s-a inventat distribuirea
anaferei, astfel ca și cei care nu se pot împărtăși cu sfințele
și de viață făcătoarele Taine să aibă toată necesitatea de a

stării până la sfârșitul dumnezeieștii celebrării sfinte și să o primească spre sfințire din mână preotească.

Alexie Aristen: Cine intră în biserică și ia aminte la Sfânta Scriptură, după care iese disprețuitor și întoarce spatele Împărtășirii, acela trebuie dat afară până ce va fi iertat arătând rod de pocăință. Și cine intră în comuniune cu un excomunicat să fie și el excomunicat. Și cine se roagă cu cei ce nu se roagă împreună cu biserica e vinovat. Iar cine primește pe cel ce nu se adună la biserică nu e nevinovat.

E dat afară din biserică și cel care nu ia parte în comun cu poporul la rugăciune, ci iese înainte de concediere, ca unul care disprețuiește dumnezeiasca Împărtășire și-i întoarce spatele, până ce părându-i rău va arăta rod de pocăință; dar dacă se căiește, să fie primit. Iar cel care îl primește pe cel ce nu se adună în biserică împreună cu credincioșii și se roagă cu el prin case sau în altă biserică va fi vinovat față de canoane, așa cum și cel care intră în comuniune cu cei excomunicați va fi și el excomunicat.

*3

Întrebare

Împărtășirea cu dumnezeieștile Daruri sfințite este la libera latitudine a tuturor monahilor, clericilor și laicilor neopriți, ca aceștia să se poată sfinți prin ea aproape în fiecare zi, sau e pusă în balanță de o regulă? Și împărtășirea Binelui este pentru cei ce adunați în biserică una necesară/constrângătoare sau la libera alegere și spontană?

Răspuns

Așa cum lege este ca demnitățile să se dea celor demni, tot așa și cele sfinte sfinților. Deci cei care și-au netezit prin viața curată calea dumnezeieștii Împărtășiri o vor primi neîmpiedicat; căci negreșit nici ei n-ar cuteza să se apropie

³ Răspunsul lui Teodor Balsamon la întrebarea 17 a patriarhului Marcu al Antiohiei, *ibid.* IV, 1854, p. 460-461.

de ea la întâmplare, înțelegând înălțimea harului și măreția tainei. Dar nu s-a hotărât ca unii să se împărtășească din dumnezeieștile Daruri sfințite în chip necesar/constrângător, chiar dacă unii se folosesc de canonul 9 apostolic care spune așa: „Toți credincioșii care intră și ascultă Scripturile, dar nu rămân la rugăciune și la sfânta Împărtășire, trebuie să fie îndepărtați ca unii care fac neorânduială bisericii” și vor ca toți cei adunați în biserică să se împărtășească din dumnezeieștile Daruri sfințite, chiar dacă aceștia nu vor; dar noi nu luăm așa canonul acesta. Căci suntem de părere ca toți credincioșii să rămână adunați în biserică până la sfârșitul dumnezeieștii celebrări sfinte, până la ultima rugăciune a celebrantului și împărtășirea din anafură, iar asupra celor ce nu fac așa agităm constrângerea acestui canon; dar nu-i constrângem să se împărtășească din pricina violentării conștiinței. Să se bage de seamă deci că, potrivit cuprinsului zisului canon, cei adunați în biserică nu au voie să lase celebrarea sfântă în chip dezordonat ci, fiindcă până la proclamarea sfintelor Evanghelii puterea tainei o sfințesc psalmii chitarei lui David, dar după ea se deschid preludiile Jertfei fără sânge, care poruncesc și arhierilor să-și depună omoforul, împodobit ca o figură a Mielului, și așa să se atingă de taina adevăratului Miel făcător de viață, dacă cei din biserică o părăsesc spontan îndată după sfintele Evanghelii, să nu fie învinuiți, dar dacă o părăsesc după începutul Jertfei celei fără de sânge și tainice, să fie îndepărtați pe drept cuvânt, ca unii care produc dezordine și scandal.

Sfântul Vasile cel Mare
Epistola 93 către Cezaria patriciana
despre Cuminecare¹
(372)

Bun și folositor lucru este a ne cumineca și împărtăși în fiecare zi cu Sfântul Trup și Sânge al lui Hristos, întrucât El Însuși spune: „Cine mănâncă Trupul Meu și bea Sângele Meu are viață veșnică” [In 6, 54]. Căci cine se îndoiește că faptul de a te împărtăși încontinuu [*metechéin synechōs*] de viață nu e nimic altceva decât a fi de mai multe ori viu [*zēn pollachōs*].

Noi ne cuminecăm de patru ori pe săptămână: duminica, miercurea, vinerea și sâmbăta, precum și în celelalte zile dacă e pomenirea vreunui sfânt.

Iar faptul că în vremuri de persecuții unii erau nevoiți, în absența unui preot sau liturg, să ia Cuminecătura cu mâna proprie e de prisos să demonstrăm că nu e nicidecum un lucru grav, întrucât obiceiul îndelungat confirmă acest lucru prin puterea faptelor înseși.

Căci toți câți viețuiesc ca monahi în pustiu unde nu este preot țin Cuminecătura acasă și se împărtășesc ei înșiși.

Iar în Alexandria și Egipt chiar și fiecare laic are, cum au majoritatea, Cuminecătura în casa lui și se împărtășește când vrea el însuși.

Căci din moment ce preotul a săvârșit și dat odată Jertfa, cel ce a primit-o odată întregă, dacă se împărtășește din ea în fiecare zi, trebuie să creadă pe drept cuvânt că se îm-

¹ PG 32, 484-485.

părtășește și o primește de la cel care i-a dat-o. Pentru că și în biserică preotul dă păticea și cel ce o primește o ține cu toată puterea și așa o duce la gură cu mâna proprie. Prin urmare, e același lucru dacă cineva primește de la preot o singură păticea sau mai multe păticele deodată.

(372)

Într-un alt loc al cărții se vorbește de păticea și împărțirea în
focare și cu sfântul Trup și sânge al lui Iisus, Iudaic și
Iudaic spune: „Cine mănâncă Trupul Meu și bea Sângele
Meu are viață veșnică” (In d. 64). Căci cine se împărtășește
faptul de a se împărtăși înconștient (nescăpând spăchile)
de stați nu e nimic altceva decât a fi de mai multe ori viu
[în păticea].

Nel ne amintim de parul și pe săptămână: duminică,
miercuri, vineri și sâmbătă, precum și în celelalte zile
dacă e pomănen vremea stă.

În timpul că în vremea de pace și în vremea războiului, în
absența unui preot sau în lipsa lui în Cuminectura cu mâna
proprie e de prisos să demonstrăm că nu e niciodată un
fapt grav, întrucât obiceiul îndelungat confirmă acest
fapt prin puterea faptelor înșel.

Căci toți câți viețuiesc ca monahi în pustie unde nu este
preot în Cuminectura noastră și se împărtășesc ei înșiși.

În Alexandria și Egipt chiar și în zilele noastre, cum
nu mă potestea, Cuminectura în casa lui și se împărtășește
când vine el înșel.

Căci din moment ce preotul a săvârșit și dat odată Jertfa,
ce e a primii o odată întregă, dacă se împărtășește din
ea în fiecare zi, trebuie să creadă pe drept cuvânt că se în-

Cuminecarea continuă în monahismul secolului IV

Relatare despre monahii din Egipt¹

(394)

2, 1. Am văzut în Tebaida și un alt bărbat minunat, pe nume avva Or, părinte al unor mănăstiri cu o mie de frați, cu înfățișare îngerească, în vârstă de 90 de ani, care avea o barbă albă căzându-i pe piept și o față strălucitoare [...] 7. Văzându-ne, bărbatul ne-a îmbrățișat bucurându-se și s-a rugat pentru noi; și spălându-ne picioarele cu mâinile lui s-a întors spre învățătură, căci era foarte experimentat în Scripturi având acest har de sus de la Dumnezeu. Și dezlegându-ne multe puncte din Scripturi și predându-ne credința ortodoxă ne-a îndemnat la rugăciuni. 8. Căci la acești mari [bărbați] era obiceiul de a nu apropia hrana de trup înainte de a da sufletului hrana duhovnicească, iar aceasta este cuminecarea cu Hristos. Așadar, după ce ne-am împărtășit din ea și am mulțumit, ne-a îndemnat la masă [...].

8, 1. Am văzut în Tebaida, în hotarele Hermopolisului, un alt bărbat sfânt pe nume Apollo [...] 2. El avea mănăstiri sub munte și era părinte a 500 de monahi. Era faimos în Tebaida și avea lucruri mari, iar Domnul făcea prin el multe puteri și tot felul de semne se săvârșeau prin el. Arătând o

¹ Ed. A. Festugière: *Historia Monachorum in Aegypto* (Subsidia hagiographica 53), 1971, p. 35, 37; 66–67, 69; 134; 112–113.

mare asceză încă de copil, acesta dobândise la sfârșitul vieții și acest har: căci la vârsta de 80 de ani își alcătuiseră o mare mănăstire din 500 de bărbați desăvârșiți care aproape toți puteau săvârși semne. [...] 49. Văzându-ne s-a închinat primul întinzându-se la pământ și sculându-se ne-a sărutat și ducându-ne înăuntru s-a rugat pentru noi și spălându-ne picioarele cu mâinile lui ne-a îndemnat la odihnă. Făcea aceasta cu toți frații care veneau la el. 50. Căci frații care erau cu el nu gustau hrană înainte de a se cumineca cu Euharistia lui Hristos. Făceau aceasta în fiecare zi la ceasul al nouălea. Și prânzind astfel, ședeau ascultându-l învățând toate poruncile până la primul somn. După care unii dintre ei se retrăgeau în pustiu rostind pe de rost Scripturi toată noaptea, iar alții stăruiau acolo lăudând pe Dumnezeu în imne neîncetate până la ziuă; eu însumi i-am văzut începând imnele seara și neîncetând cântarea până în zori. 51. Mulți dintre ei coborau din munte numai la ceasul al nouălea, se împărțeau din Euharistie și se întorceau iarăși înapoi mulțumindu-se doar cu această hrană duhovnicească până la celălalt ceas al nouălea. Și mulți dintre ei făceau aceasta timp de multe zile. [...] 56. Mai zicea: „Dacă e cu putință, monahii trebuie să se cuminece în fiecare zi cu Tainele lui Hristos. Căci cine se îndepărtează de ele se îndepărtează de Dumnezeu. Iar cine face încontinuu [*synchōs*] aceasta, primește încontinuu pe Mântuitorul; căci glasul Mântuitorului zice: «Cine mănâncă Trupul meu și bea Sângele Meu rămâne în Mine și Eu în el» [*In 6, 56*]. 57. Este de folos monahilor care fac încontinuu aducere-aminte de Patima mântuitoare să fie gata și să se pregătească pe ei înșiși astfel încât să fie întotdeauna vrednici de primirea cereștilor Taine, fiindcă așa ne învrednicim și de iertarea păcatelor.”

25, 1. Mai este un alt pustiu în Egipt pe țărmul mării, dar foarte aspru, în care locuiesc mulți anahoreți mari, și care e aproape de Diolcopolis. 2. Am văzut acolo un preot, bărbat sfânt și foarte smerit și care vedea încontinuu vedenii, pe nume Piamona. Acesta pe când aducea odată

slujba lui Dumnezeu a văzut un înger stând de-a dreapta jertfelnicului și însemnându-i pe frații care se apropiau de har [Euharistie] și scriind numele lor într-o carte. Și cum unii din ei nu veneau la Liturghie [sinaxă], a văzut numele lor șterse, iar după treisprezece zile au murit.

16, 1. Am văzut și un alt preot pe nume Evloghie care când aducea lui Dumnezeu Darurile primea atâta har al cunoașterii, încât cunoștea socotințele fiecăruia din monahii care se apropiau. Văzându-i pe unii monahi vrând să se apropie de altar îi reținea adeseori spunându-le: „Cum îndrăzniți să veniți la Sfintele Taine având gânduri rele? În noaptea aceasta tu te-ai dedat gândului necuviincios al desfrânării. Altul, spunea, socotea în gândul lui că nu e nicio diferență dacă se apropie de har fie păcătos, fie drept. Iar altul se îndoia cu privire la Dar[urile euharistice]: «Oare mă vor sfinți ele când mă apropii de ele?» Retrageți-vă așadar puțin de la Sfintele Taine și pocăiți-vă din suflet, ca să vi se facă iertarea păcatelor și faceți-vă vrednici de cuminecarea cu Hristos. Căci dacă nu vă curățiți mai întâi de gânduri, nu vă puteți apropia de harul lui Dumnezeu.”

*

Sfântul Ioan Cassian
(† 430)

Din *Convorbirile cu Părinți din Egipt*²

Din prima convorbire cu avva Isaac

IX, 21. *Despre Pâinea cea spre ființă sau de toate zilele.* „Pâinea noastră cea spre ființă [epiusion] dă-ne-o nouă astăzi” înseamnă calitatea nobleței și ființei ei, prin care e mai presus de toate ființele, iar înălțimea măreției și sfințirii ei întrece toate fapăturile; iar cea de-a doua exprimă însușirea folosului și utilității ei. Căci atunci când spune „cea de

² PL 49, 794–796; 708–709; 1277–1280.

toate zilele”, arată că fără ea n-am putea duce nicio zi viața duhovnicească. Iar când spune „astăzi” arată că trebuie luată în fiecare zi [*cotidie esse summendum*] și că dăruirea ei de ieri nu e de ajuns dacă nu ne-ar fi dată în chip asemănător și astăzi. Lipsa ei zilnică să ne fie un avertisment că trebuie să facem această rugăciune tot timpul, fiindcă nu e zi în care să nu avem nevoie să ne întărim inima omului nostru lăuntric prin mâncarea și primirea ei, chiar dacă expresia „astăzi” poate fi înțeleasă și cu referire la viața de față, cu alte cuvinte: cât timp rămânem în acest veac dă-ne nouă această Pâine. Căci știm că trebuie să le-o dai și în cel viitor celor ce au meritat-o de la Tine, dar Te rugăm să ne-o dăruie și astăzi, fiindcă cine n-a meritat să o primească în această viață nu va putea fi părtașul ei nici în viața aceea.

Din prima convorbire cu avva Serenus

VII, 29. Obiecție: din ce pricină cei chinuți de duhuri necurate sunt separați de Cuminecarea duminicală [Comunione dominica]?

Gherman: Cum se face că pe aceștia îi vedem nu numai disprețuiți sau urâți de toți, dar în provinciile noastre vedem că sunt ținuți în permanență departe de Cuminecarea duminicală potrivit cuvântului evanghelic: „Nu dați cele sfinte câinilor, nici nu aruncați mărgăritarele voastre înaintea porcilor” [*Mt 7, 6*], dacă, precum spui, trebuie crezut că umilința acestei ispite li s-a dat spre dobândirea curățirii sau a unui folos?

30. Serenus: Dacă am avea acea știință sau mai degrabă credință de care am vorbit mai sus, încât să credem că toate se fac prin Dumnezeu și toate se rânduiesc spre folosul sufletelor, nu numai că nu-i vom disprețui, dar ne vom ruga neîncetat pentru ei ca pentru înseși mădularele noastre, și-i vom compătimi din toate măruntaiele noastre cu deplină afecțiune (căci „când suferă un mădular, suferă împreună toate mădularele” [*1 Co 10, 26*]), știind că fără ei ca mădulare ale noastre nu putem fi desăvârșiți [cf. *Evr 11, 39-40*]. Iar preasfânta Cuminecare nu ne amintim să le

fi fost interzisă vreodată, ba chiar se socotea că, dacă e cu puțință, trebuie să le fie dată zilnic [*cotidie*]. Căci potrivit cuvântului Evangheliei, „Nu dați cele sfinte câinilor”, pe care le-ați luat aici în chip nepotrivit în acest sens, nu trebuie crezut că preasfânta Cuminecare ajunge mâncare demonilor, și nu mai degrabă curățire și pază a trupului și a sufletului. Primită de om ea devine pentru duhul care șade în mădularele lui sau încearcă să se ascundă în ele ca un foc care-l arde și-l silește să fugă.

Din convorbirea a treia cu avva Theona

XXIII, 21. Că și dacă știm că nu suntem fără păcat, nu trebuie să ne oprim de la Cuminecarea duminicală.

Și pentru că ne știm păcătoși nu trebuie să ne oprim de la Cuminecarea duminicală, ci trebuie să ne grăbim cu lăcomie și mai mult spre ea atât pentru vindecarea sufletului, cât și pentru curățirea duhului, cu acea smerenie a minții și credință care ne fac ca, judecându-ne nevrednici de primirea unui așa mare har, să dorim arzător leacuri pentru rănilile noastre. Altfel n-ar putea fi luată în chip vrednic nici cuminecarea anuală, cum fac unii care, stând în mănăstiri, măsoară astfel vrednicia, sfințirea și meritul Tainelor cerești, încât socotesc că nu trebuie primite decât de cei sfinți și fără prihană, și nu mai degrabă ca să ne facă sfinți și curați prin împărtășirea lor. Aceștia se arată însă în chip vădit căzând într-o mai mare presumție de aroganță decât cea de care li se pare că se feresc, fiindcă măcar atunci când le primesc se judecă vrednici de primirea lor. E însă cu mult mai drept ca, tocmai cu această smerenie a inimii prin care credem și mărturisim că pe merit nu ne putem atinge niciodată de acele sfinte Taine, să le primim în fiecare duminică ca leac al bolilor noastre, decât înălțați de deșarta convingere a inimii să credem că suntem vrednici de împărtășirea lor după un an.

Cuviosul Teodor Studitul

(† 826)

Cateheza mică 107:

Despre pomenirea morții și faptul de a nu fi cu nepăsare față de împărțășirea Sfintelor Taine¹

Fraților și părinților, ieri, fiindcă a venit un trimis împărătesc, îndată ne-am tulburat și mâhnit de inspectia neașteptată; dar după ce ne-am dat seama că venirea lui nu era din pricina noastră, repede ne-am scăpat de lupta noastră [lăuntrică]. Mă întreb deci din ce motiv am fost în luptă cu noi înșine? Oare nu ca unii care nu suntem în grațiile împăratului din pricina mărturisirii prezente, ci îi suntem urâți și disprețuiți? Căci dacă i-am fi fost prieteni adevărați, ne-am fi bucurat văzându-l venind la noi pentru un lucru bun. Ce vrea să arate însă această introducere a noastră? Că și sufletul, care printr-o viață bună s-a învrednicit să-L aibă pe Dumnezeu favorabil în vremea ieșirii lui [din viață], nu se va teme de îngerul trimis la el de împăratul a toate, ci va privi la el cu plăcere și va veni cu bucurie spre Stăpânul. Dar cel care nu se va afla astfel se va tulbura și mâhni neavând în sine însuși nici reazem, nici mângâiere de unde. Fiindcă aici un prieten sau un frate știe să călăuzească sufletul și să alunge lupta lui [lăuntrică]; dar acolo lipsesc toți aceștia atunci când îngerul ia sufletul în chip silnic și aspru. Dar poate că ne-a înspăimântat acest cuvânt. Dacă însă și simpla auzire ne-a produs spaimă, ce vom pătimi atunci când ni se vor face înseși aceste lucruri? Cum va sta acel suflet înaintea tribunului lui Hristos? Căci potrivit pro-

¹ Mikra Katechesis, Thessaloniki, 1984, p. 270-272.

rocului Daniel, „un râu de foc curge înaintea Lui, mii și mii stau înaintea Lui și zeci de mi de zeci de mii slujesc Lui” [7, 10], Judecătorul e înfricoșător și cu neputință de înșelat și, cum se spune în Evanghelie, vom da socoteală și de ultima vorbă deșartă [Mt 12, 36]. Și cum va purta atunci sufletul acestea? Cu adevărat „înfricoșător lucru este a cădea în mâinile Dumnezeului Celui Viu” [Evr 10, 31], dar mult mai înfricoșător va fi atunci când va auzi preadreapta sentință și va fi predat osândeii nesfârșite.

De aceea, frații mei, vă rog și vă cer să ne împăcăm cu Dumnezeu înainte de moarte, să-L dobândim favorabil, să ne dobândim prieteni pe îngerii care vor veni la noi. Să avem veghetor ochiul gândului, să avem mintea nebiruită neabătându-ne de la rezistența în fața patimilor, ci chiar de am aluneca puțin, să ne ridicăm repede stingând cu multe lacrimi săgețile aprinse ale vrăjmașului și opunându-le dorul lui Hristos. „Căci mult poate rugăciunea dreptului” [Iac 5, 16]. Astfel că avem nevoie de rugăciunile unora pentru alții, de pomenirile întrelolaltă. Mult pot lacrimile, străpungerea [inimii] și înainte de toate împărtășirea Sfințitor [Taine].

Văzându-vă, nu știu cum, nepăsători față de ea, tare mă mir că, dacă duminica vă văd venind la Taine, în altă zi, dacă se face Liturghie, nu vă înghesuiți nicicum. Deși în mănăstire ar fi cu puțință celui ce vrea să se cuminece în fiecare zi, acum întâmpinarea ei e mai rară și chiar deloc. Spun acestea nu pur și simplu, ca voinde să veniți la întâmplare, căci stă scris: „Să se pună la încercare omul pe sine însuși, și așa să mănânce din această Pâine și să bea din acest Pahar; căci cine mănâncă și bea cu nevrednicie, osândă însăși își mănâncă și bea, nedeosebit Trupul Domnului” [1 Co 11, 28–29]. Nu spun deci aceasta — să nu fie! —, ci ca prin dorința cuminecării să ne curățim pe noi înșine și să ne facem vrednici de acest dar, pe cât e cu puțință, căci Pâinea care stă înainte e o împărtășire de Viață. Fiindcă zice Domnul: „Eu sunt Pâinea Care S-a pogorât din cer. De va mânca cineva din Pâinea aceasta, va fi viu în veac. Iar pâinea pe care o voi da Eu e trupul Meu pe care-L voi da

Într-o zi, când se afla în casa sa, a văzut un om care
 se îndrepta spre el. Acesta era un bărbat în vârstă,
 cu păr alb și ochi albaștri. El se apropie de el și
 îi zise: „Bună ziua, cum te simți?” El îi răspunse
 că se simțea bine. Atunci omul îi zise: „Vreau să
 îți spun ceva. Eu sunt Dumnezeu și am venit să
 îți dau viața veșnică. Dacă vrei, trebuie să crezi
 în mine și să mă iubești. Dacă nu crezi în mine,
 vei muri și vei fi condamnat la viața veșnică în
 foc. Dar dacă crezi în mine și mă iubești, eu voi
 muri pentru tine și voi da viața veșnică pentru
 tine. Și acum, dacă vrei să ai viața veșnică,
 trebuie să crezi în mine și să mă iubești. Dacă
 nu crezi în mine și nu mă iubești, vei muri și
 vei fi condamnat la viața veșnică în foc. Dar
 dacă crezi în mine și mă iubești, eu voi muri
 pentru tine și voi da viața veșnică pentru tine.”

Sfântul Simeon Noul Teolog

Împărtășire continuă cu lacrimi și străpungerea inimii¹

[Din *Viața*]

Regimul ascetic zilnic

25. Iată, așadar, și regimul de fiecare zi al acestui om de o curăție extremă: Pâinea făcătoare de viață și scumpul Sânge al lui Hristos, ierburi și semințe comestibile; căci cu acestea își susținea viața trupului său, negustând nimic altceva în celelalte zile ale săptămânii afară de duminica, iar în zilele de sărbătoare lua parte la masa comună împreună cu frații cu față tristă și străpungere [a inimii] neînțetată, după care mulțumind se ridica împreună cu ei și fugind în chilie încuia ușile în urma lui și stătea în picioare la rugăciune, după care citind puțin lua puțină odihnă culcându-se pe pământ; căci n-avea pat, cuverturi și altceva care să servească trupului, ci pat cu așternuturi și covoare scumpe îi era pământul gol, și nici pe acesta nu-l avea zăcând în fiecare zi, fiindcă duminica și de sărbătorile însem-

¹ Fragmente din *Viața și conduita celui întru sfinți Părintelui nostru Simeon Noul Teolog preot și egumen al mănăstirii Sfântul Mamas din Xirokeros* [scrisă de ucenicul său, cuviosul Nichita Stithatul], trad. rom. diac. Ioan I. Ică jr în: SFÂNTUL SIMEON NOUL TEOLOG, *Viața și epoca. Scrieri IV*, Ed. Deisis, Sibiu, 2006, p. 260–266; *Cateheza 4*, trad. în: SFÂNTUL SIMEON NOUL TEOLOG, *Cateheze. Scrieri II*, Ed. Deisis, Sibiu, ed. a II-a revăzută, 2003, p. 52–73; *Discursul etic 14*, trad. în: SFÂNTUL SIMEON NOUL TEOLOG, *Discursuri teologice și etice. Scrieri I*, Ed. Deisis, Sibiu, ed. a II-a revăzută, 2001, p. 374–382.

nate chilia îl avea fără somn de cu seară și până în zori, și nu se împărtășea de somn nici măcar ca marele Arsenie², ci de îndată ce scânteia soarele, stătea în picioare la rugăciune înecat în lacrimi preafierbinți; căci nu punea nimic altceva mai presus și mai de preferat decât convorbirea cu Dumnezeu. Și se sârguia foarte mult să nu-i scape un cuvânt nefolositor [Mt 12, 36], căci știa foarte bine că încălcarea chiar și a celei mai mici în aparență porunci a lui Hristos aduce nu mică primejdie în viața viitoare.

Programul duhovnicesc zilnic

26. Și putea fi văzut în fiecare zi alergând cu însuflețire și cu duh aprins ca într-un stadion cursa poruncilor [Ps 118, 32] lui Hristos, fără să se întoarcă spre vreun om, devenit întreg atenție, întreg plin de căldura Duhului, întreg plin de descoperiri și luminări dumnezeiești. De aceea toată ziua stătea încuiat în chilie și nu ieșea deloc din ea: lucra șezând în ea mierea virtuții și construia frumos ca o albină iubitoare de lucru [Pr 6, 8] fagurii de ceară pentru fiecare virtute, ca să aibă pentru viitor o hrană necheltuită și să aducă Împăratului și Dumnezeului său roadă vrednică de masa cerească. Drept pentru care la începutul zilei, cum s-a spus, adunându-se pe sine însuși întreg din cele din afară, stătea la rugăciune, răpindu-și mintea sus și unindu-se în chip imaterial cu Dumnezeu Cel Imaterial, neavând gândirea trasă de nicio grijă, nici împărțită în simțuri, iar Însuși Divinul o lua numaidecât înaintea cererilor lui și, învăluindu-i mintea în lumina Lui naturală și topind orice lucru pământesc se mai afla în ea, umplea inima lui de căldura Duhului și de toată veselia. Atunci spălat de lacrimi ca de o baie și ajuns întreg ca o flacără din pricina rugăciunii, ieșea din chilie pentru „catisma” [Psaltirii], după care frecventa dumnezeieștile Scripturi și citind viețile ascetilor dinainte aduna în el însuși izbânzile acelora.

27. După citire se atingea de lucrul manual, scriind caielele de Dumnezeu insuflatelor Scripturi, căci scria foarte

² Pateric, avva Arsenie 15; PG 65, 97C.

frumos și, când erau văzute, toate cele scrise de el umpleau sufletul de plăcere. Iar când bătea toaca, se scula deîndată la cântarea de imne lui Dumnezeu, și când se săvârșea dumnezeiasca Ofrandă [Liturghie], închizându-se după citirea Evangheliei într-unul din paraclisele bisericii stătea în picioare la rugăciune și vorbea cu Dumnezeu cu lacrimi, până când preotul înălța Pâinea; după care ieșind de acolo întreg foc dumnezeiesc se împărtășea cu preacuratele Taine. Apoi se întorcea în tăcere în chilia lui și, gustând din acea masă modestă și fără pretenții [de care am vorbit mai sus], se apuca după obicei de lucrul său, cum s-a spus. Dar când cădea seara și începea noaptea putea fi văzut ca o altă stea neadormită strălucind în întunericul ei stând în picioare până la miezul nopții la rugăciune și în frecventarea dumnezeieștilor Scripturi, iar uneori ieșind din el însuși [în extaz] prin contemplații dumnezeiești și unindu-se în chip tainic cu Dumnezeu.

28. Iar când toaca bătea ceasul al șaptelea din noapte [ora 1], se scula de la pământul pe care culcându-se gusta puțină odihnă și, aducându-I lui Dumnezeu împreună cu frații imnele dimineții, petrecea în picioare toată utrenia până la sfârșitul ei, căci nu ședea când se citeau dumnezeieștile Scripturi, ci intrând într-unul din paraclisele bisericii stătea în picioare ascultând neclintit citirea udând pardo-seala cu lacrimi. Iar când slujba de dimineață se termina, ieșind în tăcere singur și în urma tuturor din biserică, alerga în chilia lui și începea iarăși sfintele lui lupte. Aceasta era cursa luptelor ascetice de toată ziua și noaptea ale minunatului Simeon. Iar în zilele Postului Mare rămânea aproape nemâncat toate zilele săptămânii afară de sâmbăta și duminica, fiindcă în aceste două zile gusta ceva grăunțe și legume fierte; nu se culca niciodată pe o parte, ci când vedea că firea se muia, plecându-și capul pe brațe așa cum ședea, îi dădea astfel o odihnă chinuită și plină de durere și un somn mincinos până la un ceas. Aceasta era lucrarea osternelilor de început și de mijloc ale întrecerii sale după reguli [2 Tim 2, 5].

Pregătit pentru preoție

29. Și după ce a alergat așa timp de doi ani și a trecut frumos de mijloc, alerga cu înțelepciune spre desăvârșire: observând cu ochiul contemplării firile celor ce sunt, cunoștea rațiunile pentru care acestea își aveau mișcarea de sus, limba i-a fost limpezită de Duhul și grăia cuvinte bune în mijlocul bisericii lui Hristos [Ps 44, 1]. Iar când păstorul și învățătorul [egumenul] său a cunoscut că ucenicul alerga repede prin căldura Duhului la statura de bărbat desăvârșit la măsura vârstei lui Hristos [Ef 4, 13], s-a gândit frumos să-l pună ca pe o făclie aprinsă în sfeșnicul Bisericii credincioșilor, ca să lumineze tuturor celor din ea cu lumina cunoașterii care-l luminase pe el.

Hirotonit preot

30. Deci pe când acel sfânt bărbat gândea astfel de lucruri despre Simeon, după scurt timp întâi-stătătorul acelei mănăstiri [Antonie] a plecat la Domnul lăsând cele de jos. Și cu votul patriarhului Nicolae Chrysoverghis [980–992] și al monahilor de la Sfântul Mamas, cel care liturghisea împreună cu puterile de sus a fost urcat pe scaunul de învățător și hirotonit preot, nu fără osteneală și o lăudabilă rezistență cu care s-a împotrivit tare în smerenia inimii, temându-se de demnitatea preoției și împingând departe de el povara stăpânirii din pricina unei timidități lăudabile și mai bune. A fost uns, așadar, cu untdelemnul veseliei [Ps 44, 8] și glăsuia poporului pacea cel care a primit cu glas mare de la toți mărturie că era vrednic să fie preot și povățuitor în tainele lui Dumnezeu, văzătorul vedeniilor înfricoșătoare pe care le contempla cu ochi de heruvimi. Fiindcă atunci când preaînțeleptul Simeon a fost făcut preot de arhiereu, și acesta a rostit asupra lui rugăciunea, iar el avea genunchiul și capul plecat în fața tainei, a văzut vedenie și, iată, Duhul Sfânt coborând în chip de lumină infinită, simplă și fără formă, a acoperit preasfântul său cap, [Duh] pe Care în cei patruzeci și opt de ani ai preoției lui L-a văzut pogorându-Se peste Jertfa sfântă adusă de el lui

Dumnezeu, cum el însuși a spus cuiva ascunzându-se ca și cum vorbea despre un altul și stă scris în zicerile lui.

Simeon despre înălțimea preoției

31. Cine deci în generația aceasta s-a suit la o înălțime atât de mare, încât să vadă pururea în chip curat pe Duhul Sfânt, să-L audă grăind și să-L simtă lucrând și mișcându-Se? Venind de aici în adâncurile smeritei-cugetări, se sârguia să se ascundă dacă era cu putință chiar și de cei cu care viețuia împreună, întorcând spatele slavei omenesti. De aceea, fiind adesea întreat de unii cum anume trebuie să fie preotul, de-abia răspundea cu străpungere[a inimii] și suspinând: „Vai, fraților, de ce mă întrebați despre unele ca acestea? E un lucru înfricoșător chiar și numai a ne gândi la el. Eu nu sunt nicidecum vrednic când mă gândesc la demnitatea înfricoșătoare a preoției. Totuși, eu, josnicul și umilul, știu negreșit cum trebuie să fie preotul: mai întâi trebuie să fie curat nu numai la trup, ci și, mult mai mult, la suflet. Nu numai aceasta, dar trebuie să fie nepărtaș la orice păcat, în purtarea din afară trebuie să fie smerit, iar în starea dinăuntru zdrobit [cu inima]. Iar când stă înaintea Sfintei Mese, trebuie să vadă cu mintea Dumnezeirea, iar cu simțurile darurile puse înainte, și trebuie să-L aibă în inima sa în chip conștient [*gnostos*] pe Însuși Cel prezent în chip nevăzut în daruri, ca să-I poată aduce cu îndrăzneală rugăciunile, să vorbească cu Dumnezeu Tatăl ca un prieten cu prietenul lui și să spună fără osândă «Tatăl nostru Care ești în ceruri» ca unul care are pe adevăratul Dumnezeu și pe Cel ce este prin fire Fiu al lui Dumnezeu locuind în el prin Duhul Sfânt Care locuiește în el”³.

32. Spunând acestea vărsa șiroaie de lacrimi și-i ruga pe fiecare din cei care erau împreună cu el să nu dorească această stare, nici să alerge la ea cu nevrednicie înainte de

³ Această cuvântare despre preoție a lui Simeon e redată în *Philokalia* greacă (și PG 120, 685CD) între *Capitolele sale practice și teologice* (cap. 119); cf. FR 6, 1977, p. 117–118, unde însă pr. prof. Dumitru Stăniloae o atribuie greșit lui Simeon Evlaviosul.

a fi ajuns prin multe osteneți la o stare asemănătoare acestei înalte taine înfricoșătoare pentru îngeri, ci să se ostenească în fiecare zi în lucrarea sârguincioasă a poruncilor lui Hristos și să se pocăiască în fiecare ceas pentru greșelile făcute, ca unii ce sunt oameni, nu numai cu trupul, ci și cu mintea, cu gândurile nearătate ale sufletului, și așa să-I aducem lui Dumnezeu în fiecare zi cu duh zdrobit jertfă pentru noi înșine, iar pentru aproapele nostru rugăciuni și cereri cu lacrimi: aceasta e liturghia noastră tainică, cea care-I place lui Dumnezeu și „pe care primind-o în sfântul, cel mai presus de ceruri și duhovnicescul Său jertfelnic, ne dă în schimb darul Preasfântului Duh”.

Cum liturghisea Simeon

33. Așa răspundea deci celor care-l întrebau și într-o asemenea stare el, care liturghisea împreună cu cetele cele de sus, șezând în scaunul preoților, aducea pururea lui Dumnezeu jertfa cea fără de sânge în vederea Duhului și cu o formă a feței cu chip de înger. Căci nici cel care-și ațintea privirea spre el în timpul Liturghiei, chiar dacă era stabil la suflet, nu putea privi fix strălucirea feței lui când dădea poporului pacea, întunecându-i-se ochii din pricina razelor care țâșneau din ea, ci așa cum cel care se uită dintr-o dată la discul soarelui își întunecă lumina inerentă lui, tot așa pățea și el și se strângea în sine. Căci, revărsându-se întreg în trupul său întreg, harul Duhului îl făcea întreg foc și aproape de neapropiat pentru ochii omenești în timpul Liturghiei lui. Spunea și Simeon efeseanul, care a fost și el ucenic al bărbatului și povestea cuiva cele ale aceluia: „Liturghisind împreună cu sfântul, descoperindu-ni-se ochii minții l-am văzut în vremea aceea a Liturghiei lui înăuntrul jertfelnicului îmbrăcat în haine patriarhale cu omofor și îndeletnicindu-se cu dumnezeieștile Taine”. Iar Meletie care a fost tuns de mâna lui, mi-a întărit aceasta: „Adesea vedeam un nor luminos acoperindu-l întreg când stătea în altar în timpul sfintei Ofrande [Liturghii]. Și pe drept cuvânt, căci aceia care se disting prin înălțimea virtuților se învrednicesc și de slava dumnezeiască.”

„Să nu ne cuminecăm fără lacrimi!”

Deoarece, părinților și fraților, citiți scrierile cele insuflăte de Dumnezeu ale sfântului părintelui nostru Simeon Studitul, scrieri care ne vorbesc despre faptele lui sublime și pe care el însuși le-a alcătuit spre folosul multora mișcat fiind de Duhul Cel dumnezeiesc; iar aici laolaltă cu celelalte isprăvi mai presus de fire ale lui a scris și a învățat limpede, precum a păzit de altfel neabătut în întreaga sa viață, și acest lucru zicând: „Frate, fără lacrimi să nu te cumineci vreodată!”⁴ și auzind aceasta ascultătorii — și ei erau mulți —, nu numai mireni, ci și monahi — dintre cei mai renumiți și slăviți pentru virtutea lor —, s-au mirat de acest cuvânt, și, uitându-se unii la alții, au spus într-un suflet și cu un singur glas, pe jumătate ironic: „Atunci să nu ne mai cuminecăm niciodată, ci să rămânem cu toții necuminecați!” Auzind deci aceasta eu, nenorocitul și ticălosul, și aducându-mi aminte în parte de cei ce spuneau acestea și de cuvintele lor, cuprins fiind de durere, am plâns cu amar grăind în mine însumi întru durerea inimii mele așa: „Oare aceștia au spus ceea ce spuneau având într-adevăr o astfel de dispoziție față de acest lucru și judecând într-adevăr și din tot sufletul lor că el este cu neputință? Sau au râs de acest cuvânt mai degrabă socotind că faptul de a plânge numai în vremea cuminecării e doar o mică ispravă?” Fiindcă, negreșit, dacă nu va avea cineva înaintea lui Hristos Dumnezeu plânsul ca lucrare de fiecă zi și de fiecă noapte, acela nici atunci când va voi să se cuminece cu dumnezeieștile Taine nu va putea plânge câtuși de puțin potrivit lui Dumnezeu, nici nu va putea vărsa picături de lacrimi. Căci cum i-ar putea veni cuiva așa ceva dacă nu printr-o economie negrăită sau din întâmplare, dintr-o cauză oarecare și doar arareori? Ceea ce nu mi se pare de mirare, când mulți

⁴ Cf. SIMEON EVLAVIOSUL, *Cuvânt ascetic*, cap. 24 (*Philokalia* greacă cap. 144) [trad. rom. în: SFÂNTUL SIMEON NOUL TEOLOG, *Viața și epoca. Scrieri IV*, Ed. Deisis, Sibiu, 2006, p. 112].

plâng sau lăcrimează în chiar clipa ieșirii sufletului din trupul lor (eu însă socot că aceștia nu sunt mulți, ci mai degrabă foarte puțini și ușor de numărat). Iar dacă aceștia socotesc că este negreșit cu neputință și acest lucru: și anume faptul de a te împărtăși în fiecare zi vărsând lacrimi cu înfricoșătoarele Taine, atunci vai de neștiința lor, vai de nesimțirea, vai de lipsa de minte și de nebunia celor ce grăiesc acestea, vai de nepăsarea și învățarea lor! Căci dacă s-ar fi judecat ei înșiși, n-ar mai fi judecați de propriile lor cuvinte; dacă s-ar fi îngrijit de pocăință, n-ar mai fi proclamat vreodată sus și tare că acest lucru e cu neputință; dacă ar fi avut o făptuire roditoare, n-ar fi fost lipsiți cu totul de gustarea unui asemenea lucru bun, a unui asemenea dar al lui Dumnezeu; dacă ar fi dobândit frica de Dumnezeu în inima lor, ar fi dat mărturie că este cu putință și să plângi și să lăcrimezi nu numai în vremea împărtășirii cu dumnezeieștile Taine, ci și în tot ceasul.

Străpungerea inimii ține de voința, nu de firea omului

De aceea, vrând să încredințez și iubirea voastră despre acest lucru, am ales să vă pun unele întrebări, ca și cum aș vorbi chiar cu aceia care spuneau unele ca acelea: „Spuneți-mi, frați preaiubiți, de ce e cu neputință acest lucru?”
X „Pentru că, zic aceștia, unii sunt predispuși prin fire și fără osteneală, ca de la sine, să aibă străpungerea [inimii]; alții însă, fiind mai aspri la inimă și cu inimi de piatră, nu sunt străpunși nici chiar atunci când sunt loviți. Așadar, cei ce sunt așa cum vor putea plânge sau cum se vor putea cumineca întotdeauna cu lacrimi? Încă și preoții ce săvârșesc dumnezeiasca Liturghie și Jertfa fără de sânge cum vor putea ei plânge?” „Deci însuși acest fapt, și anume acela de a fi, cum spuneți, aspri și cu anevioie de mișcat spre străpungere, de unde anume vine? Spuneți dacă știți? Iar dacă nu știți, atunci, pogorându-vă puțin fără nicio rușine din înălțimea voastră și plecându-vă binevoitor urechea, să nu socotiți un lucru nevrednic de voi să învățați de la mine, cel din urmă dintre toți; căci scris este: «Dacă s-a descoperit celui de pe urmă, cel dintâi să tacă» [1 Co 14, 30].”

„De unde, zic ei, vine faptul că unul este aspru, iar altul ușor înclinat spre zdrobire?” „Ascultă! Acest lucru vine din alegerea liberă a voinței fiecăruia, care la unul este bună, iar la altul rea; din gândurile fiecăruia, care la unul sunt rele, iar la altul nu; și din faptele fiecăruia, care la unul sunt potrivnice, iar la altul iubitoare de Dumnezeu. Și dacă vrei, bagă de seamă și vei afla că toți cei din veac sunt cum sunt numai din aceste trei pricini, fiindcă mulți s-au făcut din buni răi și din răi buni. [...]

Monahii fără străpungerea inimii

Astfel, nu din fire, cum socotesc unii, ci din alegerea voinței ajunge orice om fie smerit și ușor de înclinat spre străpungere, fie aspru la inimă, învârtoșat și lipsit de străpungere; căci de unde, spune-mi, se va străpunge la suflet și va vărsa lacrimi din ochii săi cel care-și petrece aproape toată ziua umblând încoace și în colo și neîngrijindu-se nici de tăcerea buzelor, nici de rugăciune, nici de citire, nici de liniștire, ci uneori vorbind cu vecinii în timpul slujbelor, lipsindu-se nu numai pe sine însuși de folos, ci și pe cei cu care vorbește, iar alteori luând în răs și defăimând pe frații cei mai evlavioși și chiar pe egumen? Când va dobândi străpungere cel ce scrutează cu curiozitate lucrurile mănăstirii și nu numai cele ale mănăstirii, ci și viața fiecăruia în parte, zicând uneori unora dintre frați: „Am auzit ieri cutare și cutare”, alteori: „Ai aflat ce s-a întâmplat cu cutare, săracul?” Și iarăși: „Ați auzit de nenorocirea lui cutare?” Își mai aduce aminte oare unul ca acesta de răutățile proprii ca, îndurerându-se, să verse lacrimi din ochii lui când iese de la Liturghie în timpul citirii dumnezeieștilor Scripturi așezându-se aproape sau mai departe și vorbind cu unii, povestindu-și, când acela când ceilalți, întâmplări nefolositoare și grăind așa: „Ați auzit ce-a făcut egumenul cutărui frate?”, iar altul: „Dacă vă spun ce a făcut cutare, săracul, ce veți spune?” Cel care discută unele ca acestea, și mai rele decât acestea, cel care îi ocupă pe alții și se ocupă pe sine însuși cu asemenea flecăreli, când oare va ajunge la conștiința păcatelor proprii și se va plânge pe sine însuși?

Căci cel care nu ia aminte la cuvintele insuflate de Dumnezeu nici nu pune ușa de îngrădire împrejurul buzelor lui [Ps 140, 3], nici nu-și întoarce urechea lui de la auzire deșartă [Ps 118, 37] și nu-și aduce aminte de răspunsul de pe urmă și de înfricoșătorul tribunal al lui Hristos, cum va trebui să ne înfățișăm cu toți goi și dezbrăcați înaintea lui și să dăm cuvânt pentru cele grăite de noi, cum oare ar putea dobândi lacrimi și se va putea plânge cu căldură pe sine însuși, chiar dacă ar fi să trăiască mai mult de o sută de ani în haina monahală? Cum cel care cere pentru sine însuși întâietățile la starea în biserică sau la șederea la masă și se luptă și se întristează mereu de unele ca acestea, se va întrista vreodată pentru sufletul lui și va plânge cu amar [Lc 22, 62] înaintea lui Dumnezeu? Iar cel care pretextează pretexte în păcate [Ps 140, 4] punând înaintea neputința sa, deși este viguros și tânăr, și măsurându-se pe sine însuși cu cei mai evlavioși dintre frați care se ostenesc mult și în chip îndelungat în asceză, zicând: „N-oi fi eu al doilea, mai prejos decât cutare sau decât cutare pentru că, iată, acela stă pentru că se sprijină [în strană], și ducându-se iarăși stă sprijinindu-se”, punându-se pe sine însuși pe același plan cu aceia, el care poate nu e vrednic nici măcar de locul cel mai de jos — când ajunge oare să-și dea seama de neputința lui, ca, suspinând din suflet, să fie străpuns la inimă și să verse lacrimi din ochii săi? Fiindcă slava deșartă, care-l face rob lăncezelii [akedia], nu-l mai lasă să îndure în răbdare și oricare din unii ca aceștia petrece la toate slujbele în trândăvie și nepăsare, pălăvrăgind neconținut povești deșarte și băbești [1 Tim 4, 7] cu vecinii lui și cu cei ce primesc să-l asculte. Și așa, intrând în chip nesimțitor sau mai bine spus fără durere la dumnezeieștile slujbe împreună cu bărbații duhovnicești și cinstitori de Dumnezeu, iese de acolo fără niciun folos, nesimțind nicio schimbare în mai bine întâmplându-se cu el, schimbare dată de Dumnezeu prin străpungerea [inimii] celor ce se luptă, și, părându-i-se că îi este de ajuns numai să nu lipsească de la

slujbele rânduite — adică de la utrenie, de la vecernie și de la ceasurile cântate —, pentru a ajunge așa, simplu, la izbânda virtuților și la desăvârșirea celor desăvârșiți, după vârsta lui Hristos [*Ef* 4, 13]. Fiindcă am cunoscut pe unii care până într-atât erau stăpâniți de o asemenea amăgire sârguindu-se numai să nu cadă în vreun păcat trupesc, încât, neîngrijindu-se să fugă în genere de cele făcute în ascuns sau de cele meditate în cele nearătate ale inimii, li se părea că se vor mântui fără nicio altă lucrare, adică fără rugăciune și tăcerea buzelor, fără priveghere, înfrânare și sărăcia duhovnicească [*Mt* 5, 3], fără smerenie și iubire, asistând numai pur și simplu la slujbe. Dar nu așa stau lucrurile, fiindcă Dumnezeu nu se uită la fața omului [*1 Rg* 16, 7], nici numai la veșmântul cel din afară al deprinderilor, nici la strigătele noastre, fraților, ci la o inimă înfrântă și smerită [*Ps* 50, 19], pașnică și purtând frica lui Dumnezeu: „Peste cine, spune, voi privi dacă nu peste cel blând și liniștit și care tremură la cuvintele Mele?” [*Iș* 66, 2]. [...]

Lacrimile și străpungerea spală casa sufletului

Străpungerea [inimii] este o roadă a lucrării [virtuților] și aduce roade, sau, mai degrabă, face și zidește toate virtuțile, precum mărturisește de Dumnezeu insuflata Scriptură [*2 Tim* 3, 16]. Prin urmare, și cel ce vrea să reteze patimile și să dobândească virtuțile, pe aceasta trebuie să o caute cu sârguință mai înainte de toate cele bune și decât toate virtuțile, fiindcă fără aceasta nu-și va vedea niciodată sufletul său curat; și, dacă nu dobândește această curăție, negreșit nici trupul nu-l va avea curat. Fiindcă fără apă e cu neputință să fie spălată haina murdărită, și fără lacrimi e și mai cu neputință ca sufletul să se spele și să se curățească de pete și întinăciuni. Să nu pretextăm pretexte [*Ps* 140, 4] păgubitoare de suflet și deșarte sau, mai bine zis, cu totul mincinoase și care duc la pierzanie, și să căutăm din tot sufletul această împărăteasă a virtuților.

Căci cel care o caută din tot sufletul o va afla [*Mt* 7, 8]; sau, mai degrabă, venind ea însăși îl va găsi pe cel care o caută cu osteneală, și chiar dacă va avea o inimă mai în-

vârtoșată decât arama, decât fierul sau decât diamantul, de îndată ce vine, o face mai moale decât ceara. Fiindcă e un foc dumnezeiesc care destramă munții și stâncile [3 Rg 19, 11], face netede toate [Lc 3, 5], le face raiuri și preschimbă sufletele care-l primesc. Pentru că în mijlocul acestora se face izvor țâșnitor, apă a vieții care izvorăște și curge pururea [In 4, 14; Ap 22, 1] și le udă din belșug, și se scurge ca dintr-o cisternă peste cei de aproape și peste cei de departe [Ef 2, 17] și umple până peste margini sufletele care primesc cuvântul cu credință [Lc 8, 13 ș. a.]. Fiindcă mai întâi spală de întinăciune pe cei ce se împărtășesc de ea, apoi spală împreună și șterge și patimile, smulgându-le ca pe niște cruste de pe răni, adică răutatea, invidia, slava deșartă și toate celelalte care urmează acestora; și nu numai acestea, ci, alergând ca o flacără, le șterge câte puțin arzându-le în fiecare ceas ca pe niște spini; mai întâi trezește dorul libertății și curățirii desăvârșite de acestea, iar mai apoi dorința de bunătățile puse deoparte și gătite de Dumnezeu celor ce-l iubesc pe El [1 Co 2, 9].

Toate acestea însă le lucrează dumnezeiescul foc al străpungerii împreună cu lacrimile, sau mai degrabă prin lacrimi; dar fără lacrimi, precum spuneam, un lucru din acestea nu s-a făcut nici nu se va face cândva în noi înșine sau în oricare altul. Fiindcă nu din dumnezeieștile Scripturi va demonstra cineva aceasta: și anume că fără lacrimi și fără străpungere neconținută s-a curățit vreodată vreun om sau s-a făcut sfânt sau a primit Duhul Sfânt sau a văzut pe Dumnezeu sau L-a cunoscut sălășluindu-Se în el sau L-a avut pe Acesta vreodată sălășluind întreg în inima lui, fără să fi premers căința și străpungerea și lacrimi neconținute țâșnind pururea ca dintr-un izvor să inunde și să spele casa sufletului și să o scalde în rouă și să răcorească sufletul cuprins și aprins de focul cel neapropiat [1 Tim 7, 16].

Plânsul duhovnicesc, chezășia virtuților

Așadar, cei ce spun că nu e cu putință să plângem și să ne tânguim în fiecare zi și noapte dau mărturie că ei înșiși sunt dezbrăcați de orice virtute. Căci dacă sfinții noștri

părinți spun așa: „Cine vrea să-și reteze patimile și le retează prin plâns, și cine vrea să dobândească virtuțile le dobândește prin plâns”⁵, e evident că acela care nu plânge în fiecare zi nu-și retează patimile, nici nu primește virtuțile, chiar dacă se pare că străbate prin toate. Fiindcă la ce folosesc, spune-mi, uneltele meșteșugului, dacă nu e de față meșteșugarul care știe să prelucreze materia și să facă din ea un vas armonios? Și ce câștigă grădinarul dacă lucrează toată grădina, dacă seamănă și sădește în ea tot felul de legume, iar peste ele nu cade ploaie de sus și nu le udă umezeala apei? Negreșit niciunul. Tot așa nici cel ce străbate toate celelalte virtuți și se ostenește nu va avea niciun câștig din ele fără această sfântă și fericită stăpână și zidi-toare a tuturor virtuților.

Fiindcă așa cum, fără armata aflată sub conducerea lui, împăratul ajunge neputincios și la cheremul tuturor și nu se arată a mai fi împărat, ci este ca unul din ceilalți oameni, și așa cum mulțimea oștirilor și armatelor fără împărat sau fără generalul lor se risipesc ușor și sunt nimicite de potrivnici, tot așa socotește că este și plânsul față de celelalte virtuți; fiindcă prin oștirea adunată la un loc înțelegem virtuțile începătorilor, iar împăratul și generalul acestora e fericita plângere și tânguire, prin care toată oștirea e pusă și așezată în linie de bătaie, încurajată, antrenată, întărită și învățată unde, cum, când și cât să ia armele și să împotriva cui, la bună vreme și prilej, și ce iscoade să trimită și ce străji să pună și ce discuții să aibă cu trimișii potrivnicilor și cu care anume — fiindcă se poate ca și numai dintr-o singură discuție să-i întoarcă pe toți înapoi, iar uneori prin simplul fapt de a nu-i fi primit la discuții — și cum trebuie făcute ambuscadele și atacurile surpriză împotriva lor, când și ce fel de armată trebuie trimisă împotriva lor și în ce locuri, toate acestea le sugerează în chip limpede, spun, plânsul; fără el însă tot poporul virtuților e la cheremul potrivnicilor.

⁵ *Patericul* (egiptean), PG 65, 53A: Pimen 119; în colecția sistematică (PL 73, 1055C) e atribuită Sfântului Antonie cel Mare.

Căință, plâns, lacrimi

De aceea, înainte de toate și împreună cu toate, lucrul nostru al tuturor, fraților, să ne fie căința și plânsul unit cu ea, și lacrimile care urmează plânsului; fiindcă nici plânsul nu este fără căință, nici lacrimile fără plâns; și toate acestea trei sunt legate între ele, și nu e cu puțință ca unul să se arate fără celălalt. Să nu spună cineva că e cu neputință să plângă în fiecare zi; căci cel ce spune aceasta, spune că e cu neputință și să ne căim în fiecare zi și răstoarnă toate dumnezeieștile Scripturi, ca să nu spun și însăși porunca Domnului: „Pocăiți-vă, că s-a apropiat Împărăția cerurilor” [Mt 4, 17], și iarăși: „Cereți și vi se va da, căutați și veți afla, bateți și vi se va deschide” [Mt 7, 7]. Fiindcă dacă spui că e cu neputință să ne căim, să plângem și să lăcrimăm în fiecare zi, atunci cum vei spune că va fi cândva cu puțință să se înfăptuiască de către niște oameni stricăcioși smeritacuetare, bucuria pururea și rugăciunea neîncetată [1 Tes 5, 17], dar chiar și dobândirea unei inimi curate de tot felul de patimi și gânduri rele pentru a vedea cineva pe Dumnezeu [Mt 5, 8]? Nicidecum. Și așa vei ajunge să fii așezat împreună cu cei necredincioși, iar nu cu cei credincioși. Căci dacă Dumnezeu a spus că toate acestea sunt cu puțință să se facă de către noi și El spune și strigă acest lucru în fiecare zi, dar tu Îl contrazici pe față pe Acela, spunând că ele sunt cu neputință pentru noi, negreșit nu te vei deosebi cu nimic de necredincioși.

Vrei, așadar, să nu te cumineci vreodată fără lacrimi? Fă cele cântate și citite de tine în fiecare zi și vei putea săvârși neîncetat și aceasta. Dar care sunt acestea? Ascultă pe cel ce spune: „Fiindcă nu cei ce ascultă Legea sunt drepti la Dumnezeu, ci cei ce fac Legea se vor îndrepta” [Rm 2, 13]. Dar ca să nu lungim cuvântul, îți voi aduce aminte aceste cuvinte ale lui David: „Nu mă voi sui pe patul meu de odihnă, nu voi da somn ochilor mei și genelor mele dormitare și odihnă tâmpelor mele, până ce nu voi găsi loc Domnului, lăcaș Dumnezeului lui Iacob” [Ps 131, 3-5], și iarăși: „Nu este pace în oasele mele de la fața păcatelor

mele, că fărădelegile mele au covârșit capul meu, ca o sarcină grea apăsât-au peste mine. Împuțitu-s-au și au putrezit rănilile mele de fața nebuliei mele. Chinuitu-m-am și m-am gârbovit până în sfârșit, toată ziua mâhnindu-mă umblam. Necăjitu-m-am și m-am smerit foarte; răcnit-am în suspinarea inimii mele [Ps 37, 4-7. 9], făcutu-m-am ca o pasăre singuratică pe acoperiș, asemănatu-m-am pelicanului pustiei, că cenușă am mâncat în loc de pâine și băutura mea cu plânsul am amestecat-o [Ps 101, 8. 7. 10]. Ostenit-am în suspinul meu, spăla-voi în fiecare noapte patul meu, cu lacrimile mele așternutul meu voi uda [Ps 6, 7]⁶. Fiindcă zice și Sfântul Ioan Scărarul: „Setea și privegherea necăjesc inima, iar din inima necăjită țâșnesc ape”⁷. Iar celelalte câte s-au spus despre unele ca acestea le va învăța cel ce va voi să se plece asupra acestei cărți.

Deci dacă și tu vei împlini neștirbit din toată inima cu smerită-cugetare și credință acestea pe care le cânti și le citești sau îi auzi pe alții citindu-le în fiecare zi, amin îți vestesc ție bucurie mare [Lc 2, 10] că, dacă ȋstăruie făcând acestea, însetând, priveghind, supunându-te până la moarte și ascultând fără deosebire și fățărnicie de întâi-stătătorul tău, suportând tot necazul și ocara, și defăimarea și batjocura, și nu numai acestea, dar și loviturile și înțepăturile de la frații cei mai josnici, rămânând cu toată mulțumirea, fără ținere de minte de rău, față de ei și rugându-te pentru ei, atunci bucură-te și veselește-te cu bucurie negrăită, pentru că nu numai seara și dimineața și la amiază [Ps 54, 8], ci și mâncând și bând și discutând de multe ori, cântând și citind și rugându-te și șezând pe pat, venind la tine acest dar dumnezeiesc și negrăit îți va urma în toate zilele vieții tale [Ps 22, 6] și te va însoți pe cale, se va opri împreună cu tine atunci când te oprești și va sluji împreună cu tine atunci când slujești, mângâindu-te și îndemnându-te în suferințele din ostenele tale. Și atunci vei cunoaște că în

⁶ Acest șir de versete din Psalmi era probabil deja asociat în rugăciuni speciale de străpungerea inimii (*katanyktikai*) la monahii bizantini.

⁷ Scara 6, 14; PG 88, 796B (FR IX, 1980, p. 159).

chip foarte cuviincios și frumos a zis Sfântul Simeon că nu trebuie să se cuminece cineva vreodată fără lacrimi, și că acest lucru e cu putință și cu adevărat potrivit pentru toți. Fiindcă nu acela, ci Duhul Sfânt a spus și a scris prin acela acestea. Căci dacă nimeni nu este fără de păcat, chiar dacă viața lui ar fi doar o zi [Iov 14, 4-5], și nimeni nu poate să aibă inimă fără prihană, e vădit că, pe cât îi stă cu putință, omul nu trebuie să petreacă fără căință și lacrimi nici măcar o singură zi din toată viața lui. Și chiar dacă nu are lacrimi, trebuie totuși să le caute din toată puterea și din tot sufletul său. Fiindcă altfel nu e cu putință să ne facem fără de păcat, nici fără prihană cu inima.

Fără exercițiu nu apare străpungerea

Iar dacă cineva nu vrea să se culce pe pământ și să privegeze, nesocotind mulțimea păcatelor lui și povara greșelilor lui, și dacă lasă infectate și cangrenate de negrijă și nepăsare rănila poftelor pătimase și ale apucăturilor [*prolepseon*] lui care îl duc spre nesimțire — căci acest lucru e o adevărată nebunie —, cum va veni la simțirea osândei și judecății viitoare a păcătoșilor și cum va plânge întru durerea inimii lui? Iar dacă nu vrea cineva să sufere răul lăsându-se chinuit și gârbovit până la sfârșit și umblând toată ziua în mahnire, necăjit și umilit foarte și răcnind din suspinarea inimii lui [Ps 37, 9], și fiind ca o casă singuratică pe acoperiș [Ps 101, 8] și asemănându-se unui pelican al pustiei [Ps 101, 7], făcându-se prin dispoziția sufletului străin de toate cele din mănăstire și de cele din lume și lipsit de îndrăzneală față de cei mari și de cei mici, ostenindu-se întru suspin [Ps 6, 7] și mâncând în loc de pâine cenușă și amestecând băutura cu lacrimi [Ps 101, 10], cum va putea cândva, fraților, să-și spele în fiecare noapte așternutul său, sau să-și ude așternutul cu lacrimi [Ps 6, 7]? Cu adevărat nicidecum nicicând; și nu numai că nu le va putea vedea pe acestea făcându-se în el însuși, dar nici nu le va găsi în rugăciunea lui, nici nu va putea găsi loc Domnului, nici lăcaș vrednic Dumnezeului lui Iacob [Ps 131, 5], Care este Hristos Domnul [Lc 2, 11], Mântuitorul și Dumnezeul nostru [Tit 2, 13;

2 Ptr 2, 1]. Iar dacă nu le va găti dinainte pe acestea în chip frumos, nu va primi în el însuși cu vrednicie pe Împăratul Dumnezeu cuminecându-se cu lacrimi după cum se cuvine, chiar dacă ar face aceasta o singură dată pe an.

„Sfintele sfinților!”, zic în fiecare zi unii și vestesc celorlalți strigând cu glas mare acestora — fie însă ca să le strige și lor înșile — iar ceilalți îi aud pe aceia zicând acestea. Ce deci? Cine nu este sfânt e oare și nevrednic? Nu, dar cine nu vestește în fiecare zi cele ascunse ale inimii sale, cine nu arată pocăință vrednică pentru ele și pentru toate cele făcute întru neștiință, cine nu plânge pururea și nu umblă mâhnindu-se și nu străbate cu râvnă cele zise mai înainte, acesta nu este vrednic. Iar cine face toate acestea și-și petrece viața în suspine și lacrimi, acela e foarte vrednic să se facă părtaș de aceste dumnezeiești Taine nu numai în zi de sărbătoare, ci în fiecare zi, și, chiar dacă e lucru îndrăzneț a spune aceasta, încă de la începutul căinței și întoarcerii lui. Fiindcă acesta e iertat întrucât vrea să stăruie până la sfârșit în fapte ca acestea, umblând în smerenie și în inimă zdrobită [Ps 50, 19]; căci făcând așa și fiind astfel, își luminează sufletul în fiecare zi, ajutat la aceasta de împărțășirea celor Sfinte și se înalță mai repede spre o curăție și sfințenie desăvârșită.

Altfel însă e cu neputință să spălăm sau să curățim vasul nostru murdar și casa întinată a sufletului nostru. Eu n-am învățat nimic mai mult din dumnezeieștile Scripturi, nici n-am putut să știu de la mine însumi. Fiindcă îl auzim pe Apostolul zicând în fiecare zi: „Să se cerceteze fiecare pe sine însuși și așa să mănânce din pâine și să bea din pahar. Fiindcă cel ce mănâncă și bea cu nevrednicie Trupul Domnului osândă lui însuși își mănâncă și bea” [1 Co 11, 28–29]; și iarăși: „Cel ce mănâncă cu nevrednicie Trupul și Sângele Domnului vinovat va fi față de Trupul și Sângele Domnului, nedeosebind Trupul Domnului” [1 Co 11, 27. 29]. Iar dacă cineva care nu arată roade vrednice de pocăință [Lc 3, 8] este vădit ca nevrednic de către de Dumnezeu insuflata Scriptură [2 Tim 3, 16], spune-mi oare cum se va putea curăți cineva cândva fără lacrimi și se va putea împărțăși

de Taine cu vrednicie, pe cât îi e cu putință? Fiindcă acestea sunt întâiul rod al pocăinței [Mt 3, 8] și, așa cum curgea scârboasă a trupului și amestecarea voluptoasă a inimii spre orice patimă se aduc de către noi ca o jertfă diavolului, așa și lacrimile vărsate din aceasta se aduc ca o jertfă bine primită [1 Ptr 2, 5] Stăpânului și curăță rușinea acelei plăceri pătimase. Arătând aceasta, David zicea: „Jertfa lui Dumnezeu e un duh zdrobit, o inimă zdrobită și umilită Dumnezeu nu o va urgisi” [Ps 50, 19]. Și pe drept cuvânt: fiindcă ajungând sufletul la o asemenea deprindere și smerindu-se astfel în fiecare zi, nu trece o singură zi fără lacrimi potrivit lui David care zicea: „Spăla-voi în fiecare noapte patul meu, cu lacrimile mele așternutul meu voi uda” [Ps 6, 7].

O căință de moment nu e de ajuns

De aceea vă îndemn și pe voi, părinții și frații mei, ca fiecare să-și exerseze sufletul său cu sârguință în acestea și în unele ca acestea, fiindcă sufletul străpuns și transformat puțin câte puțin se face izvor ce țâșnește râuri de lacrimi și zdrobire. Dar dacă nu ne grăbim să ajungem curați în acest chip, ci vrem să umblăm în nepăsare, indolență și ușurătate, eu nu voi spune nimic apăsător față de iubirea voastră, afară de aceasta: chiar dacă se întâmplă ca cineva să se cuminece poate cu lacrimi, sau să plângă fie înainte de Liturghie, fie în timpul Liturghiei, fie chiar în vremea dumnezeieștii Împărtășiri, dar nu râvneste cu înflăcărare să facă ~~aceasta și în~~ celelalte zile și nopți, nu va avea niciun folos din acest plâns al său întâmplat o dată pentru totdeauna. Fiindcă nu numai acest lucru ne face numaidecât vrednici și curați, ci faptul de a plânge în fiecare zi și neîncetat până la moarte, precum ne-a poruncit să facem Stăpânul Însuși zicând: „Pocăiți-vă, cereți, căutați și bateți [Mt 3, 17; 7, 7]. Până când? „Până când veți primi, veți afla și vi se va deschide” [Mt 7, 7-8]. Ce anume? Evident, Împărăția cerurilor.

Strălucirea și vrednicia sufletului curățit

Fiindcă însăși căința, și anume cea săvârșită astfel în chip neștirbit, precum spuneam, până la moarte cu osteneală și

necaz, ne face puțin câte puțin să vărsăm lacrimi amare, prin care se șterge și se curăță murdăria și necurătenia sufletului; iar după acestea ne dă o căință curată și preschimbă în dulceață lacrimile amare și naște în inimile noastre o bucurie veșnică, și ne dă să vedem lumina cea neînserată, pe care dacă nu ne luptăm să o apucăm cu toată râvna, părinți și frați duhovnicești, nu ne vom putea elibera desăvârșit de toate patimile, nu vom dobândi toate virtuțile, nu vom putea să ne împărtășim în fiecare zi lăcrimând după Dumnezeu cu dumnezeieștile Taine și nu vom vedea Lumina dumnezeiască care este în El. Nici nu vom avea vreodată inima curată [Mt 5, 8], nici Duhul Sfânt nu Se va sălășlui în chip conștient [gnostos] în noi, nici nu ne vom învrednici să vedem, ca sfinții, pe Dumnezeu [Mt 5, 8], atât când suntem încă aici, cât și când vom fi acolo, cum mi se pare, pentru că plecăm de aici orbi și, precum zice Teologul Grigorie, pe atât vom cădea din acea vedere „pe măsura orbirii noastre, a fiecăruia”, pe cât ne-am lipsit noi înșine de bunăvoie de acea lumină în viața aceasta.

Facă-se însă ca noi toți să ne învrednicim să-L vedem curățindu-ne și curățiți.

[Din Discursul etic 14]

Sărbătorile noastre sunt prefigurarea adevăratului praznic: lumina Duhului Sfânt

Scriptura spune: „Prăznuiește sărbătorile!” [Naum 1, 15]. De aceea săvârșește cele spre cinstea lui Dumnezeu și a sfinților Lui, întrucât îți stă în putere, și cheamă, dacă poți, pe toți împărații, nobilii, arhieriei, preoții, mireni, ca de către toți să fie slăvit Dumnezeu prin tine; și slava lor se va socoti ție și îți va fi bine-primită, ca înălțată lui Dumnezeu de tine singur. Dar nu-ți închipui de aici că-L slăvești pe Dumnezeu și pe sfinții Lui sau că adaugi ceva slavei lor. Căci cum va fi aceasta, atunci când Scriptura spune: „Ceea ce e slăvit nu e de fapt slăvit față de slava cea covârșitoare” [2 Co 3, 10], iar sfinții n-au lipsă de slavă pământească și omenească. Prăznuiește numai ca să dobândești milă de la

Dumnezeu prin rugăciunile acelora. Dar nici așa nu socoti că cele făcute de tine sunt o adevărată sărbătoare, ci mai degrabă socotește că aceasta e doar o prefigurare, o umbră și un simbol al sărbătorii. Căci ce părtășie ar avea vreodată, spune-mi, cele simțite și neînsuflețite și cu totul lipsite de simțire cu cele spirituale [inteligibile], dumnezeiești și însuflețite sau, mai bine zis, duhovnicești și vii, și care dau viața cea veșnică?

Să-ți fie deci sărbătoare, ție, celui ce prăznuiești cu judecată și evlavie nu lumina ce strălucește în lămpi spre a se stinge puțin mai târziu, ci însași strălucirea curată a sufletului tău, care este cunoașterea lucrurilor dumnezeiești și cerești, dăruită de Duhul Sfânt celui ce este israelit cu mintea. Aceasta să-ți fie strălucirea care să lumineze toată viața ta, luminând mai presus decât razele soarelui pe toți cei din casa lumii, lumină curată a unui cuvânt presărat cu sarea Duhului, potrivit poruncii care spune: „Așa să strălucească lumina voastră înaintea oamenilor, ca să vadă faptele voastre cele bune și să preamărească pe Tatăl vostru Cel din ceruri” [Mt 5, 16].

În loc de multe sfeșnice să fie cugetele luminoase prin care se țese toată podoaba vieții și felurimea templului duhovnicesc și a frumuseții lui se arată cu strălucire celor ce văd drept.

În loc de miruri și arome, să ți se reverse bună-mireasma spirituală [inteligibilă] a Duhul Sfânt, a Cărui mireasmă e negrăită și a cărui înălțare e luminoasă pentru miros.

În loc de mulțime de popor, să se unească cu tine cetele sfinților îngeri slăvindu-L pe Dumnezeu pentru tine și veselindu-se pururea pentru mântuirea, urcușul și înaintarea ta.

În loc de prieteni, nobili și împărați, să prăznuiască împreună cu tine ca niște prietenii toți sfinții cei închinați și cinstiți de către ei. Aceștia să fie cei iubiți și cinstiți de tine mai presus decât toți, ca ei să te primească pe tine după moarte în corturile lor cele veșnice [Lc 16, 9], așa cum Avraam l-a primit în sânurile sale pe Lazăr [Lc 16, 23], chiar dacă cele spuse se tâlcuiesc și altfel.

Pâinea cea adevărată

În loc de masă largă și bogată prin belșugul mâncărilor, să-ți fie numai Pâinea vieții [*In* 6, 51], nu numai cea simțită și arătată, ci și aceea care ți se face și ți se dă ca simțită în și prin cea simțită, însăși Pâinea care Se coboară din cer și dă viață lumii [*In* 6, 50-51], pe care mâncând-o oamenii nu se hrănesc numai din ea, ci și se fac vii și, fiind vii, învie ca din morți; aceasta să-ți fie desfătare și hrană nesăturată și necheltuită. Iar vin să-ți fie nu vinul acesta văzut, ci cel care se arată vin, dar se înțelege a fi Sângele lui Dumnezeu, lumină nerostită, negrăită, dulceață și veselie veșnică; pe care dacă-l bei pururea cu vrednicie, nu vei mai înseta în veac, dacă îl vei bea în simțirea sufletului, în pregătirea păcii puterilor lui.

Împărtășania cu vrednicie și nevrednicie

Și observă aici sensul celor spuse. Dacă o faci întru simțire și conștiință [*en aisthesei kai gnosei*], atunci te împărtășești de unele acestea cu vrednicie; dar dacă nu te împărtășești așa, negreșit mănânci și bei din ele cu nevrednicie. Dacă te-ai împărtășit în vedere curată [*en theoria kathara*] din cele din care te-ai împărtășit, iată că te-ai făcut vrednic de o masă ca aceea; iar dacă nu te-ai făcut vrednic, nu te vei alipi și nu te vei uni nicidecum de Dumnezeu. Așadar, să nu socotească cei ce se împărtășesc cu nevrednicie de dumnezeieștile Taine că prin ele se alipesc și se unesc pur și simplu de Dumnezeu Cel nevăzut; căci acest lucru nu se va face nicidecum, nici nu se va petrece cu ei vreodată. Fiindcă numai cei care în împărtășirea dumnezeiescului Trup al Domnului s-au învrednicit să vadă și să mănânce cu ochiul și gura minții și descoperirea Dumnezeirii nevăzute într-o atingere spirituală, aceștia cunosc că bun este Domnul [*Ps* 33, 9], ca unii care nu mănâncă și beau numai o pâine simțită în chip simțit, ci în același timp în chip spiritual [inteligibil] pe Dumnezeu, hrănindu-se cu îndoite simțiri în același timp din una în chip văzut, iar din cealaltă în chip nevăzut, ei se unesc în amândouă acestea cu Hristos Cel îndoit după fire, făcându-se concorporali [*Ef* 3, 6] și

copărtași ai Slavei și Dumnezeirii Lui [1 Ptr 5, 1]. Fiindcă așa se unesc cu Dumnezeu cei ce mănâncă această Pâine în conștiința și vederea tainei și beau din acest pahar cu suflet și cu inimă sensibilă; dar cei care fac aceasta cu nevrednicie sunt deșerti de darul Duhului Sfânt hrănindu-și numai trupul, nu și sufletul.

*Împărtășirea conștientă:
unire mistică și Paște eshatologic*

Dar să nu te tulburi, iubitele, ascultând adevărul arătat ție de către noi. Căci dacă mărturisești că Trupul Domnului este Pâine a vieții care dă viață și știi că Sângele Său dă viață celor ce se împărtășesc cu el, și se face în cel care-l bea izvor de apă curgătoare spre viață veșnică [In 4, 14], cum — spune-mi! — împărtășindu-te de acestea nu adaugi nimic mai mult sufletește, ci, chiar dacă vei simți poate puțină bucurie, după scurt timp rămâi iarăși așa cum erai mai înainte, neavând în tine niciun adaos de viață sau izvor tâșnitor, sau văzând vreo lumină oarecare? Căci celor ce n-au ajuns să treacă dincolo de simțire, pâinea aceasta li se arată în chip simțit ca o simplă bucătură, dar în chip spiritual [inteligibil] ea este lumină necuprinsă și neapropiată; tot așa și vinul e și el în chip asemănător lumină, viață, foc și apă vie. Deci, dacă mâncând și bând pâinea dumnezeiască și vinul veseliei, nu vei cunoaște că viețuiești viața cea stricăcioasă, că ai primit înăuntrul tău pâinea ca pe o lumină sau ca pe un foc, și că ai băut Sângele Stăpânului ca o apă curgătoare și vorbitoare, dacă n-ai ajuns la vederea și împărtășirea cu nimic din toate acestea, cum socotești că te-ai făcut părtaș al vieții? Cum crezi că te-ai atins de focul cel neaprins sau presupui că te-ai împărtășit de lumina cea veșnică? Negreșit, nicidecum nu s-a făcut aceasta cu tine, care ești nesimțitor față de unele ca acestea. Lumina te luminează, și tu ești orb; focul te încălzește, și nu te aprinzi; viața te-a adumbrit, dar nu s-a unit cu tine; apa cea vie a trecut prin sufletul tău ca printr-o trestie, fiindcă nu te-ai găsit vrednic de primirea ei. Deci, primind și atingându-te astfel de cele neatinse și părându-ți-se că mănânci,

de fapt nu primești, nu mănânci, nici nu ai în tine însuși nimic din acestea. Căci Cuvântul cel neapropiat, Pâinea care se coboară din cer [In 6, 33], nu se cuprinde în chip simțit, ci mai degrabă El Însuși cuprinde și Se atinge și Se unește fără amestecare cu cei vrednici și cu cei bine pregătiți pentru primirea ei.

Dacă vei prăznuți așa, și așa te vei împărtăși de dumnezeieștile Taine, toată viața ta va fi o sărbătoare, și nu numai o sărbătoare, ci și un prilej de sărbătoare și un Paște, trecere și ieșire din cele văzute spre cele spirituale [inteligibile], unde încetează orice umbră, orice închipuire și toate simbolurile de acum și unde ne vom desfăta veșnic curați în chip curat de Jertfa cea preacurată în Dumnezeu Tatăl și în Duhul Cel de-o-ființă, privind pururea pe Hristos și fiind văzuți de către El, fiind împreună cu Hristos, împărțind împreună cu Hristos, decât care nimic nu e mai mare în Împărăția cerurilor. Căruia I se cuvine toată slava, cinstea și închinăciunea împreună cu Tatăl și cu Preașfântul și de viață-făcătorul Său Duh acum și pururea și în vecii nesfârșiți. Amin.

Sfântul Grigorie Palama

(† 1357/1359)

Despre sfintele și înfricoșătoarele lui Hristos Taine

(Omilia 56 rostită cu patru zile înaintea
Nașterii lui Hristos cca 1350)¹

1. Cuvântul care contribuie la mântuirea sufletelor noastre joacă rolul unei semințe. Deci așa cum plugarii lucrează mai întâi pământul cu plugul, după care aruncă în el semințele, tot așa și noi trebuie să ne lucrăm și să ne pregătim pe noi înșine spre primirea seminței cerești, adică a cuvântului înțelepciunii duhovnicești. Căci nu suntem un pământ neîn-suflețit și insensibil, ca să ne primim cultivarea și semințele de la alții, ci suntem un pământ însuflețit care respiră și cuvântător. De aceea trebuie să ne pregătim pe noi înșine prin pocăință. Iar ca să vă arăt și începutul pocăinței și cultivării sufletului, aceasta e ceea ce făceau de la ei înșiși cei ce veneau la botezul lui Ioan, căci zice [Scriptura]: „Ieșeau și se botezau în Iordan mărturisindu-și păcatele lor” [Mt 3, 5; Mc 1, 5].

2. Așadar, mărturisirea păcatelor e începutul acestei cultivări, adică al pocăinței și pregătirii ca să primească cineva în sine cuvântul lui Dumnezeu care poate să mântuiască sufletele noastre; căci și plugarii de aceea au inventat aratul, pentru că acesta scoate din sânul pământului rădăcinile sălbatice și-l face în stare să primească semințele și răsadurile noastre. Același lucru îl face și mărturisirea ogorului cuvântător al inimii: dezgroapă și scoate patimile rele din ascunsul ei și o face gata spre primirea sfintelor semințe și

¹ Trad. după ed. P. Christou: *Gregoriou tou Palama Apanta ta erga 11: Homelies 43–63 (EPE 79)*, Thessaloniki, 1986, p. 396–420.

în stare de cultivarea și purtarea roadelor virtuților. Căci așa cum după căderea lui Adam pământul a ajuns să nască spini și pălămidă [Fc 3, 18] și celelalte plante nefolositoare, tot așa și inima omului a ajuns să nască patimile și gândurile de rușine și rele, și păcatele care ies din ele.

3. De aceea e necesar, fraților, ca fiecare din noi să aibă un părinte duhovnicesc și să vină la el cu credință, să se smerească înaintea lui și să-i vestească patimile rele ale inimii și, primind medicina duhovnicească, să scoată din suflet spinii și pălămida păcatului, pe care fiecare din voi le-ați crescut la sân prin viața pătimasă și iubitoare de plăcere, și așa să vă plecați urechile la învățătura Duhului și să ascultați la cele propovăduite și spuse înainte de noi spre folosul comun, iar prin iertarea și binecuvântarea de la noi să vă împăcați cu Cel care din neasemănata Sa iubire de oameni a plecat cerurile și S-a pogorât și a aruncat semințele mântuirii în inimile celor ce-L ascultă. Nimeni dintre voi să nu se abțină de la acest început al pocăinței, căci cum va înainta mai departe și va progresa mai bine, dacă nu s-a atins nici măcar de începutul virtuților?

4. E necesar însă ca voi toți să vă sărguiți spre aceasta mai cu seamă acum, căci aceste patruzeci de zile ni s-au dat de purtătorii de Dumnezeu Părinți ca înainte-curățire, fiindcă duc spre prăznuirea anuală a nașterii după trup a Domnului și Dumnezeului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, în care e obiceiul pentru aproape toți creștinii să vină la împărțirea Sfântului Său Trup și Sânge și prin Acesta să se unească cu El și să se facă în chip dumnezeiesc un duh și un trup cu El. Căci dacă, așa cum a arătat mai înainte cuvântul nostru și cum va mai înfățișa înaintând, fără mărturisire și pocăința care urmează nimeni nu va fi vrednic nici măcar de primirea cuvintelor dumnezeiești, cum va primi cineva în sine însuși Trupul și Sângele lui Hristos fără să se fi curățit mai înainte prin mărturisire și pocăință pe măsura greșelilor lui? De aceea și marele Pavel dă mărturie și vestește spunând: „Să se pună la încercare fiecare pe sine însuși, și așa să mănânce din această Pâine și să bea din acest Pahar; căci cine mănâncă și bea

cu nevrednicie, osândă își mănâncă și bea, nedeosebind Trupul Domnului” [1 Co 11, 28], nedeosebind adică faptul că acest Trup fiind fără păcat nu va binevoi să locuiască într-un trup îndatorat păcatelor.

5. Căci dacă nu e cu puțință să-și întindă mâinile spre Hristos și să se roage celui care nu le are curate de păcat și n-a îndepărtat mai întâi toată ura și gândurile care vin din aceasta — iar acest lucru îl arată iarăși Pavel zicând: „Vrem să vă rugați în tot locul ridicând mâini curate, fără mânie și gânduri” [1 Tim 2, 8] —, și dacă n-avem îndrăznire spre Dumnezeu fiindcă n-am agonisit o conștiință necondamnată — cum spune ucenicul cel iubit al lui Hristos, [Ioan] Teologul: „Dacă inima noastră nu ne condamnă, avem îndrăznire la Dumnezeu” [1 In 3, 21] —, cum vom avea în noi înșine pe Dumnezeu și ne face concorporali cu El, dacă n-am îndepărtat mai întâi de la noi păcatele prin mărturisire, nici n-am curățit murdăria care se face sufletului de la ele prin milostenie, curăție, înfrânare, rugăciune și străpungere[a inimii] și celelalte fapte ale pocăinței? Sau nu cumva Dumnezeu nu va primi darul tău, dacă nu ești curat atât tu însuși, cât și el — iar acest lucru l-a arătat pe de o parte prin Cain care n-a fost atent la darurile lui, ci i-a zis: „Nu, dacă le-ai adus corect, dar nu le-ai împărțit corect” [Fc 4, 7], apoi prin Legea veche, care oprea să se aducă la casa lui Dumnezeu plata unei desfrânate [Dt 23, 19], iar mai apoi spunând prin Evanghelie: „Du-te mai întâi și împacă-te cu fratele tău și apoi venind adu darul tău” [Mt 5, 24] —, dar îți va da ție, celui ce nu te-ai curățit mai înainte prin mărturisire și pocăință marele Lui dar, Trupul Său? Ce spui? Dumnezeu însă nu vrea nici măcar ca îndreptările Lui să fie grăite de o gură necurată, căci zice [Scriptura]: „Iar păcătosului i-a zis Dumnezeu: Pentru ce povestești îndreptările Mele și iei legământul Meu în gura ta?” [Ps 49, 19]. Nu lăsa deci legământul Său să fie luat într-o gură necurată, dar va da Trupul Său într-o asemenea gură?

6. De aceea să ne curățim mai înainte, fraților, și gura și trupul și gândirea, și să ne apropiem cu conștiință bună și curată. Căci dacă lucrătorii în aramă și aurarii care topesc

în jurul aramei aur sau argint sau altceva asemănător vrând să adauge prin lustruire floarea culorii, mai întâi le răzuiesc curățind orice murdărie, cu cât mai mult noi, care urmează să fim auriți într-un mod mai bun sau mai bine zis să fim îndumnezeiți, trebuie să ne curățim mai înainte de orice întinăciune a trupului și a duhului? Căci nu ne facem strălucitoare numai suprafața, ca arama lustruită, ci toate cele dinăuntru. Să ne apropiem astfel după ce ne-am spălat mai înainte de petele din adâncul sufletului. Fiindcă așa ne vom apropia și de mântuire.

7. Dacă însă ne apropiem cu o rea conștiință, nedobândind prin mărturisire iertarea de la cel ce a primit puterea de a lega și dezlega unele ca acestea, înainte de a ne fi întors de la Dumnezeu, înainte de a ne fi îndreptat după îndreptarul evlaviei, atunci ne apropiem negreșit spre osânda noastră și pedeapsă veșnică, alungând înseși îndurările dumnezeiești și răbdarea Lui față de noi, „căci am călcat în picioare pe Fiul lui Dumnezeu, am socotit sânge comun sângele testamentului cu care ne-a sfințit și am batjocorit harul Duhului” [Evr 10, 29]. Căci cel care a rupt mantia împărătească și cel care a aruncat-o în noroi, vor fi supuși negreșit aceleiași osânde, iar cel care a vărsat un parfum în noroi și cel ce l-a încuiat într-un vas împruțit au făcut același rău. Prin urmare, darul dumnezeiesc nu pățește nimic, căci este nepătimitor, dar zboară de la noi în chip nevăzut, căci „mirul nu se încredințează unui vas putred”²; iar ceea ce a pățit, dacă e supus pătimirii, ajungând netrebnic, aceea o va suferi în chip nevrednic cel care l-a adus [ofrandă].

8. Să ne facem, așadar, vrednici prin pocăință, sau mai bine zis să ne aducem [ofrandă] pe noi înșine prin faptele pocăinței Celui ce poate să facă vrednici din nevrednici; și așa să ne apropiem cu o nădejde ce nu va fi rușinată și cu credință privind nu simplu la ceea ce se vede, ci la cele ce nu se văd. Fiindcă Pâinea aceasta e ca o perdea care ascunde înăuntru dumnezeirea; acest lucru arătându-l dumnezeiescul Pavel spunea că El „ne-a înnoit o cale nouă și vie prin

² GRIGORIE DIN NAZIANZ, *Tetrasticha* 2.

perdea, adică prin trupul Său” [Evr 10, 20] și prin el urcă la ceruri cetățenia noastră — căci acolo e Pâinea aceasta —, și intrăm în Sfânta Sfințelor cea adevărată prin ofranda în curăție a trupului lui Hristos: „Să ne apropiem deci, fraților, cu inimă adevărată în certitudinea credinței” [Evr 10, 22].

9. Căci de aceea se numesc Taine, pentru că nu este pur și simplu ceea ce se vede, ci ceva duhovnicesc și de nespus; și dacă, precum spunea Domnul, „Duhul e ceea ce face viu, carnea nu folosește la nimic” [In 6, 63], dacă te uiți numai la ceea ce apare, nu te vei folosi cu nimic, dar dacă te uiți la Duhul, adică dacă vezi însăși Pâinea care stă înaintea în chip duhovnicesc, atunci te vei face viu împărtășindu-te din ea. Căci Ea este „mâncarea care nu piere, ci rămâne spre viață veșnică” [In 6, 27], Pâinea cea adevărată Care coboară din cer, Care e vie și dă viață lumii; pe Care cine nu o mănâncă, nu va fi viu, dar cel care o mănâncă va fi viu în veac, nu numai înviind, ci și slobozit fiind de pedeapsă și dobândind Împărăția veșnică. Căci despre această Pâine Domnul le-a vorbit nu numai ucenicilor Lui Îa Cina cea de Taină, ci a glăsuț limpede învățând deschis și cu îndrăzneală în sinagogă și spunând: „Pâinea pe Care Eu o voi da pentru viața lumii este trupul Meu” [In 6, 51], și iarăși: „Dacă nu veți mânca trupul Fiului Omului și nu veți bea sângele Lui, nu veți avea viață în voi. Cine mănâncă trupul Meu și bea sângele Meu are viață veșnică” [In 6, 53–54]. O, ce minune! Vai, ce măreție a iubirii, pe care Dumnezeu a revărsat-o peste noi cu bogăție! Ne-a născut din nou prin Duhul și ne-am făcut un duh cu El, precum spune Pavel: „Cine se lipește de Domnul e un duh cu El” [1 Co 6, 17].

10. Deci ca să fim una cu El nu numai după duh, ci și după trup, carne din carnea Lui și os din oasele Lui, ne-a dăruit contactul intim cu El prin această Pâine. Căci orice iubire își are desăvârșirea printr-o unire, iar începutul dintr-o asemănare, de aceea un cuvânt vechi spune: „asemănare prietenie”³. Dar iubirea conjugală pare a avea ceva mai mult decât celelalte, „căci din această pricină va lăsa omul pe

³ ARISTOTEL, *Etica nicomahică* II a 147; PLATON, *Phaidros* 307.

tatăl său și pe mama sa și se va lipi de femeia sa și vor fi cei doi un trup” [Mt 19, 5], „Taina aceasta mare este, spune dumnezeiescul Pavel, dar eu vorbesc despre Hristos și despre Biserică” [Ef 5, 32]. Acolo deci se vor lipi într-un singur trup, nu și într-un singur duh; noi însă prin împărtășirea acestei Pâini dumnezeiești nu ne lipim numai, ci ne amestecăm cu trupul lui Hristos și devenim nu numai un trup, ci un duh cu El. Vezi că măreția covârșitoare a iubirii lui Dumnezeu față de noi are loc și se arată prin dăruirea acestei Pâini și a acestui Pahar? Fiindcă potrivit Psalmistului, „jertfă și ofrandă n-ai voit, dar ne-ai întocmit un trup” [Ps 39, 7; Evr 10, 5].

11. O, ce comuniune multiplă și nespusă! Hristos S-a făcut frate cu noi, intrând în comuniune cu noi atât prin trup, cât și prin sânge și prin ele asemănându-Se nouă; ne-a câștigat robi adevărați ai Lui răscumpărându-ne prin acest Sânge; ne-a făcut prieteni ai Lui dăruindu-ne arătarea acestor Taine; ne-a legat și armonizat cu Sine Însuși prin împărtășirea acestui sânge făcându-Se un trup cu noi. Dar și Tată al nostru S-a făcut prin dumnezeiescul Lui botez și ne hrănește la sânii Săi ca o mamă iubitoare pruncii sugari; și, lucru încă și mai mare și mai uimitor, nu ne hrănește numai cu Sânge în loc de lapte, dar și cu Trupul Său, și nu numai cu Trupul Său, dar și cu Duhul Lui, păstrând pururea nemicșorată noblețea dată nouă de El, ducând spre o dorință mai mare și împlinind această dorință, lăsându-Se nu numai văzut, ci și atins și făcut desfătarea noastră, și ținut de fiecare din noi în inimă și în înseși măruntaiele noastre, și spunând: „Veniți, mâncați Trupul Meu și beți Sângele Meu cei ce doriți viață veșnică, ca să nu fiți numai după chipul lui Dumnezeu, ci și dumnezei și împărați veșnici și cerești, îmbrăcați în Mine, Împăratul și Dumnezeuul cerului, înfricoșători pentru demoni, dar minunați pentru îngeri, fii iubiți ai Tatălui ceresc, pururea vii, frumoși la fiii oamenilor, locaș plăcut al preaiualtei Treimi.

12. Căci dacă prefigurarea acestui Trup l-a îndreptat pe Avraam [Fc 14, 18; 15, 6; 22, 2-19], dacă prefigurarea acestui Sânge i-a păzit în Egipt vii pe întâii-născuți ai lui Israel

[Iș 12, 23], dacă prefigurarea acestui Sânge a curățit și sfințit însăși Sfânta Sfintelor, a arătat pe pământ un cort al Numelui lui Dumnezeu și a făcut preoți, arhieriei și unși ai Domnului [Iș 16, 34; *Evr* 9, 11 sq], dacă prefigurarea a lucratură acesteia, ce va lucra adevărul lor? Aaron nu intra fără această prefigurare în sanctuar, nici noi nu vom putea păși în cele cerești dacă nu ne împărtășim de acest adevăr al lui, nici nu vom avea sălaş în ceruri, nici nu vom fi sălaş al Dumnezeului cerurilor, nici jertfă vie și sfântă bineplăcută lui Dumnezeu; căci numai prin el am dobândit apropierea. „Căci ce folos ai de sângele meu, de mă cobor în stricăciune?”, spune împăratul și prorocul David [*Ps* 29, 9].

13. De aceea, să ne amestecăm sângele cu Sângele lui Dumnezeu, ca să ștergem stricăciunea din el, fiindcă mult și negrăit folos e în acest Sânge. El ne face noi în loc de vechi, și veșnici în loc de vremelnici; ne face nemuritori și veșnic înfloritori, ca niște pomi sădiți lângă curgerile apelor [*Ps* 1, 3] dumnezeiescului Duh, din care se adună rod spre viață veșnică. Căci din rai țâșnea un izvor sensibil și adăpa fața pământului născând râuri sensibile [*Fc* 2, 10]; dar din această Sfântă Masă, pe care potrivit psalmistului Hristos „ne-a gătit-o împotriva” demonilor și patimilor „care ne necăjesc” [*Ps* 22, 5], țâșnește un izvor care naște izvoare duhovnicești, adapă suflete, le urcă până la cer și întoarce ochii îngerilor spre frumusețea în care se vede diversitatea înțelepciunii lui Dumnezeu [*Ef* 3, 10], îi aduce să dorească să se plece spre cele dăruite nouă printr-un asemenea Sânge. Căci apropiindu-ne de aceste Taine ne facem purpură împărătească, sau mai bine zis sânge și trup împărătesc, și ne prefacem — o, ce minune! — într-o filialitate dumnezeiască, întrucât strălucirea lui Dumnezeu vine tainic asupra noastră, ne învăluie în chip extraordinar, ne face unși/hristoși ai lui Dumnezeu și ne dă putere să strălucim ca soarele în prezența Tatălui nostru potrivit făgăduinței Lui [*Mt* 13, 43], numai să nu împiedice acest lucru vreo pată pusă pe sufletul celui ce se apropie.

14. De aceea, nu numai să ne curățim înainte și așa să ne apropiem, dar să fim atenți la noi înșine și, după ce am

dobândit acest dumnezeiesc dar, să arătăm și multă pază, ca să rămânem mai presus de patimi și să vestim virtuțile Celui ce a binevoit a locui în noi plecând de la asemănarea cu El în acestea arătată în noi. Să ne gândim cu Cine ne unim și de ce lucruri ne-am învrednicit și, uimiți de măreția covârșitoare a darului și a iubirii față de noi, să ne rânduim fapta, cuvântul și gândul după „voința bună, bineplăcută și desăvârșită” a lui Dumnezeu; fiindcă un sânge al unui nou testament întărește acest Nou Testament, adică Evanghelia lui Hristos, căci spune: „Un testament intră în vigoare după moarte” [Evr 9, 17]. Așadar, împărtășindu-ne de Sângele Testamentului lui Hristos, să nu-l facem lipsit de vigoare prin faptele noastre, ca să nu fim supuși unei osânde și pedepse veșnice, pentru că am socotit un sânge comun Sângele Testamentului în care am fost sfințiți [Evr 10, 29]. Căci pe cât de mare e făgăduința făcută celor ce păzesc sfințirea din împărtășire — căci e făgăduită Împărăția cerurilor —, pe atât de mare e și pedeapsa celor ce s-au făcut netrebnici după ce au primit darul; „căci dacă încălcând cineva legea lui Moise, e ucis fără milă, de o cât mai aspră pedeapsă se va învrednici cel ce a socotit sânge comun Sângele Testamentului și a batjocorit acest mare har?” [Evr 10, 28–29].

15. Noi însă, fraților, vă rog să păzim pentru noi înșine nemișorât harul lui Dumnezeu, întinzându-ne întregi spre ascultarea și împlinirea sfintelor porunci și aducându-ne pe noi înșine ofrandă lui Dumnezeu prin fapte, fiindcă și Acela S-a dat pe Sine Însuși pentru noi. Însuși Tatăl L-a dat pe Fiul Său Unul-Născut pentru noi, Însuși Fiul Unul-Născut al lui Dumnezeu S-a dat pe Sine Însuși, iar noi nu ne vom da la rândul nostru pe noi înșine nu pentru Acela, ci pentru noi înșine? Cum însă ne vom da pe noi înșine lui Hristos Care S-a dat pe Sine Însuși pentru noi? Dacă vom îmbrățișa iubirea față de El și a unora față de alții; dacă ne vom smeri sub mâna tare a lui Dumnezeu și din pricina Lui atât față de noi înșine, cât și unii față de alții „negândind la cele înalte, ci lăsându-ne duși spre cele smerite” [Rm 12, 16]; dacă ne vom răstigni după puțință trupul îm-

preună cu patimile și cu poftele lui [Ga 5, 24], „dacă ne vom omorî mădularele noastre pământești, beția, desfrânarea, necurăția, lăcomia, și orice patimă rea” [Col 3, 5]; dacă vom muri pentru păcat și vom trăi pentru virtute.

16. Fiindcă acestea ne învață trupul răstignit al lui Hristos care ne este pus înaintea spre hrană; căci de El suntem în același timp hrăniți și învățați să avem comuniune cu virtuțile și pătimirile Lui, ca să trăim și să împărțim veșnic împreună cu El. Acest lucru l-a vestit mai dinainte spunând prin prorocul David: „Jertfa de laudă Mă va slăvi, și acolo e calea în care îi voi arăta lui mântuirea Mea” [Ps 49, 23]. Căci, întrucât e celebrat spre aducerea-aminte a celor săvârșite de El pentru noi, este o jertfă de mulțumire, de slavă și de laudă pentru El. Și întrucât Însuși Trupul și Sângele lui Hristos stă înaintea cu adevărat, El grăiește lui Dumnezeu și Tatăl mult mai bine decât sângele lui Abel — fiindcă acela striga la Dumnezeu împotriva fratelui său [Fc 4, 10], dar Acesta strigă pentru noi, al căror frate a socotit lucru vrednic să se facă Hristos, făcându-și-l milostiv și împăcându-ne cu Tatăl Cel mai de sus —, ne grăiește însă și nouă, arătându-ne limpede calea iubirii, fiindcă El S-a golit pe Sine Însuși până la noi din iubirea Lui pentru noi și Și-a pus sufletul pentru noi arătându-ne calea smereniei, „pentru că în smerenia Sa judecata Lui s-a ridicat, și a fost adus ca o oaie spre junghiere” [Is 53, 7], calea ascultării, pentru că El Însuși a ascultat de Tatăl până la cruce și moarte [Flp 2, 8], calea care ne dăruie prin omorârea patimilor viață veșnică. Pentru că și El S-a făcut mort, și iată e viu în veci făcându-i vii pe cei ce se lipesc de El prin virtute și credință, slăvindu-i și fiind slăvit de ei, împreună cu Părintele Său fără de început și cu preasfântul, bunul și de viață făcătorul Său Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

Calist și Ignatie Xanthopouloi (sfârșitul secolului XIV)

Despre Sfânta Cuminecătură și câte lucruri bune ne oferă împărtășirea și cuminecarea continuă cu Ea cu conștiință curată¹

Dar nimic nu conlucrează și nu contribuie astfel la curățirea sufletului, la luminarea minții și sfințirea trupului, și la transformarea mai dumnezeiască și nemurirea amândurora, ca și la îndepărtarea patimilor și demonilor sau, mai potrivit spus, la unirea și contactul și amestecul dumnezeiesc și suprafiresc cu Dumnezeu, ca împărtășirea și cuminecarea continuă, pe cât e cu putință omului, din inimă și dispoziție sinceră, cu sfințele, preacuratele, nemuritoarele și de viață făcătoarele Taine, cu Însuși scumpul Trup și Sânge al Domnului și Dumnezeului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos. De aceea e foarte necesar să tratăm în parte despre aceasta și în compunerea acestei lucrări, și așa să punem capăt cuvântului.

Acest lucru e vădit nu numai din cele ce le grăiesc sfinții, ci mult mai mult din grăirile Vieții Îneși și ale Adevărului Însuși; căci spune: „Eu sunt Pâinea Vieții” [In 6, 48]. Și: „Aceasta este Pâinea care se pogoară din cer, pentru ca tot cel ce mănâncă din Ea să nu moară. Eu sunt Pâinea cea vie, Care S-a pogorât din cer. De va mânca cineva din Pâinea aceasta, viu va fi în veci. Iar Pâinea pe care Eu o voi da pentru viața lumii este Trupul Meu” [In 6, 50–52]. Și: „De

¹ Cap. 91–92 ale *Metodei și canonului riguros pentru cei care-și aleg viața isihastă* a cuvioșilor CALIST ȘI IGNATIE XANTHOPOULOI (de la sfârșitul secolului XIV): *Philokalia*, ed. V, vol. IV, Atena, 1991, p. 284–289.

nu veți mânca Trupul Fiului Omului și nu veți bea Sângele Lui, nu veți avea viață întru voi. Cel ce mănâncă Trupul Meu și bea Sângele Meu are viață veșnică” [In 6, 53–54]. Și iarăși: „Căci Trupul Meu este mâncare și Sângele Meu este adevărată băutură. Cel ce mănâncă Trupul Meu și bea Sângele Meu rămâne întru Mine și Eu întru el. Așa cum Tatăl Cel Viu M-a trimis pe Mine și Eu visez prin Tatăl, tot astfel cel ce Mă mănâncă pe Mine va via prin Mine. Aceasta este Pâinea care S-a pogorât din cer, nu ca a părinților voștri care au mâncat mană și au murit; cel ce va mânca Pâinea aceasta, viu va fi în veac” [In 6, 53–58].

Iar purtătorul de Hristos Pavel zice acestea: „Fraților, eu am primit de la Domnul ceea ce v-am predat vouă: Că Domnul Iisus, în noaptea în care a fost vândut, a luat pâine și, mulțumind, a frânt și a zis: «Luați, mâncați; acesta este Trupul Meu Cel ce se frânge pentru voi. Aceasta să faceți spre pomenirea Mea.» Asemenea și paharul după cină, zicând: «Acest pahar este Legea cea Nouă întru Sângele Meu. Aceasta să faceți ori de câte ori veți bea, spre pomenirea Mea.» Fiindcă de câte ori veți mânca pâinea aceasta și veți bea paharul acesta, moartea Domnului o vestiți până când El va veni. Astfel, oricine va mânca pâinea sau va bea paharul Domnului cu nevrednicie, vinovat va fi față de Trupul și Sângele Domnului. Să se cerceteze dar omul pe sine, și așa să mănânce din Pâine și să bea din Pahar. Căci cel ce mănâncă și bea cu nevrednicie, osândă își mănâncă și bea, nesocotind Trupul Domnului. De aceea sunt mulți dintre voi neputincioși și bolnavi și mulți au murit. Că dacă ne-am judeca noi înșine, nu am mai fi judecați; dar când ne judecă Domnul, ni se dă o pedeapsă, ca să nu fim osândiți împreună cu lumea” [1 Co 11, 23–32].

Scrive însă și Gură de Aur: „E necesar să învățăm ce este minunea Tainelor și pentru ce s-au dat, și care e folosul lucrului. Suntem un trup [Rm 12, 15] și mădulare ale trupului Domnului nostru Iisus Hristos și din vasele Lui [Ef 5, 30]. Iar cei care au fost inițiați [în acestea] să urmeze celor spuse. Deci, ca să nu devenim aceasta numai prin iubire, ci să ne amestecăm în mod real cu acel trup, acest

lucru are loc prin hrană, pe care ne-a dăruit-o vrând să ne arate dorul pe care-l are față de noi. De aceea S-a amestecat pe Sine Însuși cu noi și a amestecat trupul Lui în noi, ca să devenim un trup unit cu Capul, căci acest lucru e propriu celor ce se doresc cu tărie. Sugerând deci acest lucru, Iov spunea despre casnicii săi, cărora le era drag în chip covârșitor, că arătându-și dorul lor spuneau: «Cine ne va da să ne săturăm de carnea lui?» [Iov 31, 31]. De aceea și Hristos a făcut acest lucru ridicându-ne la o prietenie și mai mare și arătându-ne dorul Lui față de noi, neoferindu-Se pe Sine celor ce-L doresc doar ca să-L vadă, ci și ca să fie atins, să-L mănânce și să se împlânte în trupul Lui și să se împletească cu el, și așa să-și sature tot dorul”².

Și iarăși: „Cei ce se împărtășesc de preasfântul Trup și scumpul Sânge stau împreună cu îngerii, cu arhanghelii și cu puterile de sus, îmbrăcați în însăși haina împărătească a lui Hristos și având armele cele duhovnicești; dar n-am spus încă nimic, căci sunt îmbrăcați în Împăratul Însuși. Dar așa cum taina e mare, înfricoșătoare și minunată, așa dacă te apropii cu curăție, te apropii spre mântuire; dar dacă te apropii cu conștiință rea, te apropii spre osândă și pedeapsă, căci «cel ce mănâncă și bea cu nevrednicie Trupul și Sângele Domnului, osândă își mănâncă și bea» [1 Co 11, 27]. Căci dacă cei ce pătează purpura împărătească sunt pedepsiți la fel cu cei care o rup, nu e nimic neverosimil ca și cei ce primesc cu cuget necurat Trupul să suporte aceași pedeapsă cu cei care L-au rupt prin piroane. Vezi deci cât de înfricoșătoare a arătat Pavel că e pedeapsa spunând: «Călcând cineva Legea lui Moise, e ucis fără milă pe cuvântul a doi sau trei martori; gândiți-vă: cu cât mai aspră fi-va pedeapsa convenită celui ce a călcat în picioare pe Fiul lui Dumnezeu și a nesocotit sângele testamentului cu care s-a sfințit» [Evr 10, 28–29]”³.

Sau: „Câți deci ne împărtășim cu acest Trup, câți gustăm din acest Sânge se înțelege că gustăm din Cel care șade

² Omilia 45 la Ioan, 2; PG 59, 260.

³ Omilia 45 la Ioan, 4; PG 59, 262.

sus, Care e închinat de îngeri, de Cel aproape de Puterea cea curată. Vai, câte drumuri ne duc spre mântuire? Ne-a făcut trupul Său, ne-a dat trupul Său. Și nimic din acestea nu ne îndepărtează de rele; o, ce insensibilitate! O, ce nesimțire!”⁴.

Și iarăși: „Un preot minunat mi-a povestit că s-a învrednicit să vadă și să audă aceasta: că pe cei ce urmează să plece de aici, de se întâmplă să se împărtășească cu conștiință curată, când vor muri, îngerii îi vor duce escortându-i la cer din pricina Celui cu Care s-au împărtășit”⁵.

Iar dumnezeiescul Ioan Damaschinul zice⁶: „Întrucât suntem dubli și compuși, și nașterea noastră trebuie să fie dublă. Asemenea și mâncarea compusă. Așadar, nașterea ni se dă prin apă și prin Duh, iar mâncarea e însăși Pâinea Vieții, Domnul nostru Iisus Hristos Care S-a pogorât din cer.” „Și așa cum la Botez, întrucât oamenii au obiceiul de a se spăla cu apă și a se unge cu untdelemn, a unit cu untdelemnul și apa harul Duhului și a făcut-o baie a nașterii din nou, tot așa, întrucât avem obiceiul de a mânca pâine și de a bea apă și vin, a unit cu ele dumnezeirea Lui și le-a făcut Trupul și Sângele Lui, ca prin cele obișnuite și potrivit firii să ajungem în cele mai presus de fire.” „E un trup unit într-adevăr cu Dumnezeirea, trupul din Sfânta Fecioară; nu pentru că pogoară din cer însuși trupul înălțat, ci pentru că Însăși Pâinea și Vinul se prefac în Trupul și Sângele lui Dumnezeu. Iar dacă ai să cauți cum anume are loc aceasta, să-ți fie de ajuns să auzi că se face prin Duhul Sfânt, așa cum Domnul a dat subzistență trupului pentru El Însuși și în El Însuși din Sfânta Născătoare de Dumnezeu prin Duhul Sfânt și mai mult nu cunoaștem nimic decât că Cuvântul lui Dumnezeu e adevărat, activ și atotputernic, dar modul e de necercetat.” „Celor ce se împărtășesc cu credință și cu vrednicie li se face spre iertarea păcatelor, spre viața veșnică și spre păzirea sufletului și a trupului, dar

⁴ Omilia 3 la Efeseni, 1; PG 62, 27.

⁵ Despre preoție VI, 4; PG 48, 681.

⁶ Expunerea exactă a credinței ortodoxe IV, 12; PG 94, 1117–1140.

celor ce se împărtășesc cu necredință și nevrednicie li se face spre osândă și pedeapsă, ca și moartea Domnului.” „Pâinea și Vinul nu sunt o prefigurare a Trupului și Sângelui lui Hristos, ci Însuși Trupul îndumnezeit al lui Hristos și Însuși Sângele Lui; căci zice: «Trupul Meu e adevărată mâncare, iar Sângele Meu e adevărată băutură» [In 6, 55].” „E Trup și Sânge al lui Hristos care intră în alcătuirea [constituirea] sufletului și trupului nostru, necheltuindu-se, nesticându-se neducându-se în afară, ci intrând în ființa și conservarea noastră, curățitor de orice murdărie, căci și aurul dacă a luat o pată se curăță prin arderea judecării, ca să fim osândiți în veacul viitor împreună cu lumea [1 Co 11, 52]. Curățindu-ne prin el ne unim cu Trupul lui Hristos și cu Duhul Lui și devenim trup al lui Hristos. Aceasta e Pâinea, pârga Pâinii viitoare, Care e spre ființă [Mt 6, 11], căci expresia «spre o ființă» o arată fie pe cea viitoare, adică a veacului viitor, fie pe cea luată spre conservarea ființei noastre. Trupul Domnului e Duh făcător de viață, fiindcă a fost zămislit din Duhul făcător de viață. Iar aceasta o spun nu desființând firea trupului, ci vrând să arăt că e făcător de viață și dumnezeiesc. Ele se numesc prefigurări ale celor viitoare nu ca nefiind cu adevărat Trup și Sânge al lui Hristos, ci pentru că de Dumnezeirea lui Hristos ne împărtășim acum prin ele, iar atunci numai prin vedere.”

Iar dumnezeiescul Macarie spune: „Precum vinul se amestecă în toate mădularele celui ce îl bea și vinul ajunge în el și el în vin, tot așa și cel ce bea Sângele lui Hristos se adapă cu Duhul dumnezeiesc, și Acesta se amestecă în sufletul desăvârșit și sufletul în el. Și sfințindu-se astfel, se face vrednic de Domnul. Căci «toți, zice, ne-am adăpat din Aceiași Duh» [1 Co 12, 13]. Iar prin Pâinea Euharistiei cei ce se împărtășesc cu vrednicie se învrednicesc să se facă părtași ai Duhului Sfânt, și așa sufletele vrednice pot să fie vii în veci. Și așa cum pentru trup viața nu vine de la trup, ci din afara lui, adică din pământ, tot așa Dumnezeu a binevoit ca sufletul să aibă mâncare, băutură, haină, care sunt viața adevărată a sufletului, nu din firea Lui, ci din Dumnezeirea Lui, din Duhul și Lumina Lui; căci El are firea dumne-

zeiască și ca Pâine a Vieții pe Cel ce a spus: «Eu sunt Pâinea Vieții» [In 6, 48] și ca Apă Vie [In 7, 38] și ca Vin care veselește [Ps 103, 15] și ca Untdelemn al veseliei [Ps 44, 8]⁷.

Iar Sfântul Isidor [Pelusiotul] spune: „Împărtășirea dumnezeieștilor Taine se numește cuminecare/comuniune, fiindcă ne dăruie unirea cu Hristos și ne face părtași ai Împărăției Lui”⁸.

Iar Sfântul Nil zice: „E cu neputință să se mântuiască altfel credinciosul și să primească iertarea greșelilor și să dobândească Împărăția cerurilor, dacă nu se împărtășește cu frică, cu credință și cu dragoste din Trupul și Sângele lui Hristos cel tainic și preacurat”⁹.

La fel scrie și Marele Vasile în scrisoarea către patri-ciana Cezaria: „Bun și folositor lucru este cuminecarea și împărtășirea în fiecare zi cu Sfântul Trup și Sânge al lui Hristos, încât El Însuși a spus limpede: «Cine mănâncă Trupul Meu și bea Sângele Meu rămâne în Mine și Eu în el, și are viață veșnică» [In 6, 56]. Căci cine se îndoiește că împărtășirea continuă de viață e altceva decât o viață înmulțită? Noi, așadar, ne cuminecăm de patru ori în fiecare săptămână: duminica, miercurea, vinerea și sâmbăta, precum și în celelalte zile, dacă se face pomenirea vreunui sfânt”¹⁰. Fiindcă în aceste zile liturghisea sfântul, căci nu putea în fiecare zi, fiind înghesuit de atâtea griji.

Spunea și sfântul [avvă] Apollo că „dacă e cu putință, monahul trebuie să se cuminece în fiecare zi cu tainele lui Hristos. Căci cel ce se depărtează pe sine de la ele se depărtează de la Dumnezeu. Iar cel ce face acest lucru în mod continuu, primește în mod continuu Trupul, căci spune glasul mântuitor: «Cine mănâncă Trupul Meu și bea Sângele Meu rămâne în Mine și Eu în el» [In 6, 56]. Așadar, acest lucru le este de folos monahilor, care fac încontinuu pomenirea Patimii mântuitoare. Prin urmare, unul ca acesta

⁷ Cuvântul 22 din Colecția B.

⁸ Epistola I, 228; PG 78, 325A.

⁹ Epistola III, 280; PG, 79, 521D.

¹⁰ Epistola 93; PG 32, 484.

trebuie să fie gata în fiecare zi și să se pregătească astfel încât să fie întotdeauna vrednic de primirea Sfintelor Taine, fiindcă așa ne învrednicim și de iertarea păcatelor”¹¹.

Zice și Sfântul Ioan Scărarul: „Dacă un trup care se atinge de un alt trup se transformă în ce privește lucrarea lui, cum nu se va transforma cel ce se atinge cu mâini nevinovate de Trupul lui Dumnezeu?”¹².

Iar în *Pateric* stă scris: „Ioan din Bostra, bărbat sfânt și având putere împotriva duhurilor necurate, a întrebat niște demoni care locuiau în niște fetițe înnebunite și aflate în chip rău sub înrâurirea lucrării lor, spunând: «De care lucruri vă temeți de la creștini?» Iar ei i-au spus: «Aveți într-adevăr trei lucruri mari: unul pe care-l purtați la gâtul vostru, altul cu care vă spălați în biserică și altul pe care-l mâncați în adunare.» Și întrebându-i iarăși: «De acestea trei de care vă temeți mai mult?» Iar ei au răspuns: «Dacă ați păzi bine lucrul cu care vă împărtașiți, nimeni dintre noi n-ar putea face nedreptate vreunui creștin.» Iar lucrurile de care dușmanii se tem cel mai mult sunt: crucea, botezul și cuminecătura.”

¹¹ *Istoria lausiacă* 72; PG 73, 1161.

¹² *Scara* 28, 52; FR IX, 1980, p. 415.

novate de Tripul lui Comarescu.

de la un alt punct de vedere, întrucât în această privință nu există nici o dovadă care să-l justifice în ceea ce privește starea sa morală și intelectuală în momentul în care a fost desemnat în această funcție. Întrucât nu există nici o dovadă care să-l justifice în ceea ce privește starea sa morală și intelectuală în momentul în care a fost desemnat în această funcție.

În ceea ce privește starea sa morală și intelectuală în momentul în care a fost desemnat în această funcție, nu există nici o dovadă care să-l justifice în ceea ce privește starea sa morală și intelectuală în momentul în care a fost desemnat în această funcție.

1. Căci, în ceea ce privește starea sa morală și intelectuală în momentul în care a fost desemnat în această funcție, nu există nici o dovadă care să-l justifice în ceea ce privește starea sa morală și intelectuală în momentul în care a fost desemnat în această funcție.

2. Căci, în ceea ce privește starea sa morală și intelectuală în momentul în care a fost desemnat în această funcție, nu există nici o dovadă care să-l justifice în ceea ce privește starea sa morală și intelectuală în momentul în care a fost desemnat în această funcție.

3. Căci, în ceea ce privește starea sa morală și intelectuală în momentul în care a fost desemnat în această funcție, nu există nici o dovadă care să-l justifice în ceea ce privește starea sa morală și intelectuală în momentul în care a fost desemnat în această funcție.

4. Căci, în ceea ce privește starea sa morală și intelectuală în momentul în care a fost desemnat în această funcție, nu există nici o dovadă care să-l justifice în ceea ce privește starea sa morală și intelectuală în momentul în care a fost desemnat în această funcție.

Sfântul Simeon al Tesalonicului

(† 1429)

Despre faptul că toți trebuie
să se împărtășească încontinuu
cu înfricoșătoarele Taine, întrucât e
un lucru folositor mai presus de toate¹

Mai trebuie să ne îngrijim în permanență neîncetat și în toată vremea de cele ce țin de sfârșitul nostru înfricoșat și inevitabil. Acest lucru ne este la fel de folositor ca și vederea, precum și faptul de a ne aduce aminte de Dumnezeu ne este la fel de folositor ca și acela de a respira aerul; căci zice [Scriptura]: „Adu-ți aminte de cele de pe urmă ale tale și nu vei greși niciodată” [Sir 7, 36], și: „Pregătește pentru ieșire [din viață] cele ale tale” [Pr 24, 27]. Pentru aceasta e toată purtarea noastră de grijă, sunt toate fugile de lume, pustietățile și ascezele: ca atunci când vine sfârșitul să fim găsiți gata; fiindcă Cel ce a venit să ne mântuiască și ne-a mântuit, ne învață așa: „Fiți gata, pentru că nu știți ceasul în care vine Domnul vostru!” [Lc 12, 40], și: „De ar ști stăpânul casei ceasul în care vine hoțul, ar veghea și n-ar lăsa să fie prădată casa lui” [Mt 24, 43], și: „Voi să fiți gata, că în ceasul în care nu gândiți va veni Fiul Omului” [Mt 24, 44]. De aceea noi toți trebuie să fim mereu gata de ieșire și să nu ne îngrijim doar de cele de aici lăsate altora, ci de cele ce sunt cu noi înșine, ca nu cumva astăzi să se ceară de la noi sufletele noastre. Și care va fi atunci folosul pentru cele de care ne facem griji? Drept pentru care trebuie să nu ne îngrijim de cele prezente, ci să ne smerim, să facem pocăință și să ne mărturisim lui Dumnezeu și pe El să-L che-

¹ Cap. 360 din *Dialog*; PG 155, 669-673.

măm spre milă și să ne grăbim să ne împărtășim cu cuminecarea tainică și să facem acest lucru încontinuu cu luare-aminte [atenția] și smerenia sufletului: pentru că aceasta înseamnă a fi noi cu Dumnezeu și a fi Dumnezeu cu noi, lucru pentru care S-a și întrupat. De aceea ne-a predat aceste Taine, ca să fim una cu El, și noi arhieriei și preoții slujitori să ne împărtășim continuu din aceste înfricoșătoare taine cu luare-aminte [atenție], străpungere[a inimii] și mărturisire, dar și ceilalți să se desfăteze încontinuu de cuminecare în mărturisire, în zdrobirea și evlavia sufletului, și nimeni din cei ce se tem și iubesc pe Domnul să nu lase să treacă patruzeci de zile, ci pe cât îi e puterea și luarea-aminte [atenția] să se apropie și mai des de cuminecarea cu Hristos, în fiecare duminică dacă e cu putință, mai cu seamă bătrânii și bolnavii, pentru că acest lucru e pentru noi viața și puterea. Iar dacă unii se tem de moarte, să fie mai sânguitori spre cuminecare, și să nu se teamă să se cuminece cu Viața ca unii lipsiți de minte — căci ei zic: Să nu ne împărtășim ca să nu murim! —, căci mai degrabă vei muri dacă nu te vei împărtăși cu sfânta Cuminecătură. Fiindcă aceasta e pentru tine viața, sănătate, putere și merinde pentru viața veșnică aceea, și dacă vei fi vrednic să viețuiești acolo, vei dobândi mai mult și din viața de față, care n-are niciun folos, fiindcă aceasta e doar o alergare ostenitoare care duce la un sfârșit și la stricăciune, o luptă fără măsură și fără capăt, o plată nefolositoare, un drum plin de toată frica și tulburarea și pentru cei ce înțeleg o viață neiubită ca una nearătată și stricăcioasă, care te fură mereu și e foarte plină de griji. Dar cuminecarea Tainelor lui Hristos o vei găsi pricină de viață și de putere, pentru că El este Cel de care atingându-se femeia cu scurgere de sânge s-a vindecat, de care atingându-Se numai El leproșii s-au curățit și la atingerea mâinii Căruia morții au înviat; deci și pe tine te va face viu, nu mort. Iar dacă ți s-a gătit sfârșitul și ți-a venit vremea, apropie-te mai mult, ca să-L primești drept arvună, căci El îți va fi acolo și viața și hrana și lumina și odihna; și dacă te vei împărtăși din El aici, vei fi miluit și vei avea încă de aici pârga vieții Lui și vei fi îm-

preună cu El mereu, iar vrăjmașii vor fugi de la tine, căci nu vor putea ceva împotriva ta, întrucât ai luat cu tine Focul de nestins. Așadar cine s-a apropiat de sfârșit să se mărturisească, să facă pocăință, să se pregătească în toate, și cel nedesăvârșit în haina [monahală] să se desăvârșească, ca să nu plece de aici nedesăvârșit și fără haina desăvârșirii ultime. Căci și în aceasta îi știu nepăsători pe cei mai mulți, așa cum mai înainte unii erau nepăsători față de Botez și nu mai ajungeau la el, pentru că așa cum cel nebotezat nu e creștin, și cel nedesăvârșit în haina [monahală] nu va fi monah. Cele privitoare la aceasta să le învețe de la dascălii Bisericii, mai ales de la Vasile și Grigorie, și cuvântările acestora privitoare la Botez tu să le iei cu referire la haina [monahală] și pocăință. Iar cine n-a ajuns să fie monah, să devină spre sfârșitul său; căci este cel mai mare dar, pecete împărâtească, al doilea Botez, curăță de păcate, dă daruri și haruri, înarmează și scoate de la vrăjmași, ne înfățișează la Împăratul și ni-L face prieten. Dacă vei veni la El, te vei lumina și nu vei fi ruginit; dacă vei fi fricos, nu vei face pocăință și vei fi moale, și cum vei vedea pe Împăratul? Pocăiește-te totuși măcar în cuvinte, cheamă preotul care are putere, smerește-te, mărturisește-te, pocăiește-te cu adevărat, căci se apropie de tine Împărăția cerurilor, cere iertare, fă milostenie din câte ai, dă înapoi nedreptatea făcută, dacă poți dă înapoi împătrit ca Zaheu cele pe care le-ai dobândit prin înșelăciune, oprește-te de la a mai face răul, depărtează de la tine femeia desfrânată, alungă de la tine femeia adulteră, împacă-te cu cel ce te-a lovit, dă pace și primește pace, ca să fii împreună cu prietenii lui Hristos, fă milă, ca să dobândești mila dumnezeiască, pune să ți se săvârșească cele ale sfântului untdelemn după porunca Apostolului [Iac 5, 14] crezând că vei afla ștergerea păcatelor și ridicarea din boală; și dacă ai aflat iertare, dacă prin mila lui Dumnezeu te-ai vindecat la trup și te-ai ridicat din boală, mulțumește și săvârșește făgăduința rămânând în pocăință, și așteaptă iarăși sfârșitul, căci va veni și este aproape; și să nu fugi vreodată de le, ci să fii gata permanent de el. De multe ori îți spun aceasta: „Fii gata”, fiindcă și Mântuitorul

spune mereu aceasta: „Fiți gata”, adică întotdeauna. Și dacă ai fost chemat la moarte, fă așa încât să fii găsit gata, să fii cu Dumnezeu și rânduit împreună cu prietenii Lui și să te desfășezi de bucuria și desfătarea pe care o dorești. Căci în chip înșelător te mângâie aici pe tine, care nu cunoști plăcerea, plăcerea nenorocită. Deci dacă o vrei pe cea adevărată, urăște-o pe cea de acum și a trupului, ca să o dobandești pe cea adevărată și care n-are sfârșit. Acestea fie deci spuse despre cei ce pleacă de aici ca trebuind să fie făcute de ei.

Sfântul Nicolae Cabasila

(† cca 1393)

Din *Tâlcuire la dumnezeiasca Liturghie*¹

1. Care e înțelesul întregii lucrări sfinte [a Liturghiei] într-un rezumat

1. Lucrul/opera sfintei celebrări a sacrelor Taine e prefacerea darurilor în dumnezeiescul Trup și Sânge, iar scopul/sfârșitul ei e sfințirea credincioșilor care prin ele primesc iertarea păcatelor, moștenirea Împărăției cerurilor și unele ca acestea.

2. Drept pregătire și contribuție la acel lucru și la acest scop sunt rugăciuni, psalmodii, citiri din Sfintele Scripturi și, simplu spus, toate cele făcute și spuse în chip sacru înainte de sfințirea darurilor și după sfințirea lor. Căci dacă Dumnezeu ne dă gratis toate cele sfinte și noi nu-I aducem nimic în locul lor, ci ele sunt la modul absolut haruri, totuși el cere cu necesitate de la noi să ne facem destoinici de a le primi și păzi, și nu i-ar face părtași la sfințire pe cei ce nu au această dispoziție. Așa ne botează, așa ne unge, așa ne ospețește și ne face părtași ai acestei înfricoșătoare Mese.

3. Acest lucru l-a arătat în parabola semănătorului, căci zice. „Ieșit-a semănătorul” nu ca să are țarina, ci ca „să semene” [Mt 13, 3], întrucât aratul și toată pregătirea trebuie să fie aduse de noi.

¹ Trad. după ed. S. Salaville: NICOLAS CABASILAS, *Explication de la Divine Liturgie* (SC 4 bis), Paris, 1967, p. 56-68, 222-225, 236-252.

4. Așadar, întrucât pentru ordinea Tainelor era necesar să le întipărim stând bine și pregătiți, se cădea ca acest lucru să existe în însăși compunerea sacrei celebrări, și el chiar există. Fiindcă acest lucru îl pot face în noi rugăciunile, psalmii și orice alt lucru ce se face și spune în chip sacru în ea. Căci ele ne sfințesc și dispun atât pentru a le primi frumos, cât și pentru a păstra sfințirea și a rămâne în posesia ei.

5. Ne sfințesc însă în două moduri. Un mod e cel în care ne folosim plecând de la înseși aceste rugăciuni, psalmi și citiri. Căci rugăciunile ne întorc spre Dumnezeu și ne oferă iertarea păcatelor, iar psalmii ni-L fac în chip asemănător milostiv și ne atrag îndurarea de acolo; fiindcă spune [Psalmistul]: „Jertfește lui Dumnezeu jertfă de laudă, și te voi izbăvi iar tu Mă vei preamări” [Ps 49, 14–15]. Iar citirile sacrelor Scripturi care ne vestesc bunătatea și prietenia față de oameni a lui Dumnezeu, ca și dreptatea și judecata Lui, sădesc în sufletele noastre frica Lui și aprind iubirea față de El, și așa insuflă multă înflăcărare spre păzirea poruncilor Lui. Iar toate acestea făcând mai frumos și mai dumnezeiesc sufletul atât preotului, cât și poporului, îi fac pe amândoi destoinici spre primirea și păstrarea cinstitelor Daruri, care e scopul lucrării sfinte, iar pe preot în particular îl pregătesc să fie vrednic pentru celebrarea jertfei, care, precum s-a zis, e lucrul/opera acestei inițieri în taină. [...]

6. Alt mod însă de a fi sfințit de aceasta și de toate cele celebrate în această lucrare sfântă e cel prin care vedem întipărit în acestea pe Hristos, lucrările și pătimirile Lui pentru noi. Căci în psalmi, în citiri și în toate cele făptuite de preot prin toată celebrarea e semnificată economia lui Hristos: primele rituri ale lucrării sfinte arătând primele ei acte, iar următoarele pe celelalte, iar ultimele pe cele de după acelea. Și astfel cei ce le văd pe acestea au puțința de a avea înaintea ochilor toate acelea; căci sfințirea darurilor, care e însăși jertfa, „vestește moartea” [1 Co 11, 26], învierea și înălțarea, pentru că aceste cinstite daruri se prefac în Însuși Trupul Domnului care a primit toate acestea, cel răstignit, cel înviat, cel înălțat la cer; iar cele dinainte de

jertfă arată cele dinainte de moarte, venirea Sa, arătarea Sa, manifestarea Lui desăvârșită; iar cele de după jertfă arată „făgăduința Tatălui” [Lc 24, 49; FA 1, 4], cum a spus El Însuși, pogorârea Duhului Sfânt la Apostoli, întoarcerea nemururilor păgâne prin aceia și comuniunea lor [cf. In 11, 52].

7. Și întreaga inițiere în taină e ca o unică icoană a unui unic corp, al vieții Mântuitorului, care aduce sub privire toate părțile ei de la început până la sfârșit în ordinea și armonia lor reciprocă. [...]

11. Iar cele făcute în celebrarea darurilor se raportează toate la economia Mântuitorului, ca spectacolul lor pus înaintea ochilor noștri să ne sfințească sufletele și așa să ne facem destoinici pentru primirea Sacrelor Daruri. Căci așa cum atunci când s-a făcut a înviat lumea, așa și contemplată astfel pururea să facă mai frumos/bun și mai dumnezeiesc sufletul celor ce o contemplă. Mai mult, nici atunci ea n-ar fi fost de niciun folos, dacă n-ar fi fost contemplată și crezută; de aceea a fost propovăduită și pentru ca să fie crezută Dumnezeu a pus în mișcare zeci de mii de mașinațiuni, întrucât ea n-ar fi putut face cele ale ei și mântui pe oameni, dacă odată făcută ar fi rămas ascunsă celor ce urmau să fie mântuiți de ea. Fiind propovăduită atunci a creat în sufletele care nu o cunoșteau respectul, credința și iubirea față de Hristos care nu existau până atunci; iar contemplată acum cu sârguință de cei ce au crezut deja nu sădește în ele aceste fericite afecte, ci le păstrează, înnoiește și sporește pe cele deja sădite și-i face mai tari în credință și mai fierbinți în evlavie și iubire. Căci cele pe care le-a făcut fără să fi existat înainte, pe acestea le-ar putea cu atât mai ușor păzi, păstra și înnoi. Dar acestea sunt cele cu care e necesar să ne apropiem de cele sacre: evlavia, credința și iubirea foarte fierbinte de Dumnezeu, fără de care chiar și faptul de a privi într-acolo e cu desăvârșire lipsit de cucernicie.

12. De aceea trebuia ca în însăși compunerea lucrării sfinte să fie semnificată această contemplare care poate să sădească în noi acestea, ca nu numai să raționăm/gândim cu mintea, dar și să privim cu ochii într-un anume mod

multa sărăcie a Celui bogat, venirea aici a Celui ce ocupă orice loc, ocările Celui binecuvântat, pătimirile Celui nepătimitor, cât a fost de urât și cât a iubit, cât de mult S-a umilit fiind atât de mare, câte a pățimit și câte a făcut, ca să gătească înaintea noastră această Masă; și minunându-ne astfel de noutatea mântuirii, înlemniiți de mulțimea îndurărilor, să ne sfîim de Cel ce ne-a miluit astfel, ne-a mântuit astfel și să-I încredințăm sufletele, să-i predăm viața și să ne aprindem inimile cu focul iubirii Lui; și ajungând așa, să ne apropiem în siguranță și în chip intim de focul Tainelor.

13. Căci pentru ca să ajungem așa ceva nu e de ajuns să învățăm o dată cele ale lui Hristos și să fim cunoscători ai lor, ci e necesar să avem și acum ochiul gândirii acolo și să le contemplăm, scoțând activ orice alt gând, dacă e ca în suflet să ni se lucreze destoinicia față de acea sfințire, de care am vorbit. Căci dacă avem cuvântul dreptei credințe, astfel încât atunci când suntem întrebați de el i-am putea răspunde sănătos, dar atunci când luăm parte la inițierea în Taine, nu le contemplăm pe toate bine, ci mintea noastră e atentă la altele, nu ne este niciun folos din cunoașterea aceea, fiindcă nu poate să sădească în noi ceva din afecțiunile de care s-a vorbit. Căci dispozițiile noastre sunt în legătură cu gândurile care ne stăpânesc și suferim acele afecțiuni pe care le pot produce acelea.

14. De aceea a fost inventată o astfel de întipărire/figurare [simbolică], care nu numai semnifică acest lucru prin cuvînte, ci aduce toate sub ochi făcându-l să apară prin toată lucrarea sfântă, ca pe de o parte prin aceea să acționeze mai ușor asupra sufletelor și să se sădească în noi nu numai o simplă contemplare, dar și o afecțiune, întrucât prin ochi imaginația se imprimă în noi mai clar, iar pe de altă parte, prin aceea să nu dea loc uitării, nici să lase gândul să se întoarcă spre altceva, până ce ne va conduce la această masă; și așa plini de aceste gânduri și având înfloritoare/vie amintirea lor să ne împărtășim de Tainele care, adăugând sfințire la sfințire, pe cea a celebrării la cea a contemplărilor și „transformați din slavă în slavă” [2 Co 3, 18], de la cea mai mică la cea mai mare dintre toate. [...]

36. Despre cele pe care le strigă preotul înălțând cele sfinte și cele pe care i le strigă aceia răspunzându-i

1. Și urmând să vină el însuși la Masă și să-i cheme și pe ceilalți, întrucât cuminecarea Tainelor nu e cu puțință simplu tuturor, [preotul] nu-i cheamă pe toți, ci luând Pâine făcătoare de viață și arătând-o îi cheamă la împărțășirea ei pe cei vrednici de ea și zice: „Sfintele Sfinților!” ca și cum ar spune: „Iată, ceea ce vedeți e Pâinea Vieții. Alergați, așadar, și să împărțășiți, dar nu toți, ci dacă e cineva sfânt. Fiindcă cele Sfinte sunt îngăduite numai sfinților.” Iar „sfinți” îi numește aici pe cei desăvârșiți în virtute, dar și pe câți se grăbesc spre acea desăvârșire, dar încă sunt lipsiți de ea. Căci nimic nu-i împiedică pe aceștia să se sfințească și ei prin împărțășirea sfințelor Taine și să fie sfinți în această parte, așa cum se numește sfântă și toată Biserica și cum spune fericitul Apostol [Pavel] scriind întregului norod: „Frați sfinți, părtași ai chemării cerești” [Evr 3, 1]. Fiindcă se numesc sfinți din pricina Sfântului la care participă și cu al Cărui Trup și Sânge au comuniune. Căci fiind mădulare ale trupului Aceluia, carne din Carnea Lui și oase din Oasele Lui, până când suntem uniți și păzim armonia cu el, avem viața Lui, trăgând prin Taine sfințirea din Capul și Inima aceea. Dar după ce ne-am tăiat și am căzut din totalitatea acestui preasfânt trup, în zadar mai gustăm din Tainele sacre, căci viața nu va trece spre mădulele moarte și tăiate.

2. Dar ce taie de acel trup sfânt aceste mădulare? „Păcatele voastre, spune, stau ca zid despărțitor între Mine și voi” [Iș 59, 2].

3. De ce? Orice păcat îl face mort pe om?

4. Nicidecum, ci numai cel spre moarte, căci de aceea se și numește spre moarte, fiindcă „este și păcat nu spre moarte”, potrivit fericitului Ioan [1 In 5, 16–17]. De aceea pe cei inițiați [botezați], dacă n-au comis astfel de păcate care să-i despartă de Hristos și să aducă moartea, nimic nu-i împiedică să aibă parte cuminecându-se de sfințire,

atât de realitatea, cât și de numele ei, întrucât sunt mădu-
lare încă vii și unite cu Capul.

5. De aceea, atunci când preotul strigă: „Sfintele Sfinți-
lor!”, credincioșii îi răspund strigând: „Unul Sfânt, Unul
Domn Iisus Hristos, spre slava lui Dumnezeu Tatăl”, pen-
tru că nimeni nu-și are sfințirea de la sine, nici nu este o
lucrare a unei virtuți omenești, ci toți au nu de la Acela și
din pricina Aceluia. [...]

41. Despre mulțumirea și slăvirea de după acestea

1. Aici însă toată lucrarea sfântă e completată și celebra-
rea Euharistiei ia sfârșit. Căci Darurile s-au sfințit și Ele au
sfințit preotul și tot corul din jurul său, iar prin Ele acela a
desăvârșit și sfințit restul plinătății bisericii.

2. De aceea preotul însuși și credincioșii din jurul lui în-
cheie printr-o mulțumire și o slăvire a lui Dumnezeu. Și el
spune: „Binecuvântat Dumnezeuul nostru totdeauna acum și
pururea și în vecii vecilor. Amin.”

3. Iar mulțimea cântă începutul cântării de la cuvintele
prorocului: „Să se umple gurile noastre de lauda Ta, Doam-
ne, ca să laudăm slava Ta” [Ps 70, 8]. Și spune: Nu suntem
în stare, Stăpâne, nici să-Ți aducem cântare de laudă pen-
tru lucrurile bune de care ne-ai învrednicit, ci Tu dă-ne și
aceasta. În ce mod? Umplând gura noastră de laudă și
dând rugăciune celor ce se roagă, ca să știm ce și cum tre-
buie să cerem; așa și pentru această cântare de laudă a Ta
dă putere gurii noastre.

4. Apoi se roagă pentru ca sfințenia pe care au primit-o
să rămână în ei și ajutați de mâna Lui să nu trădeze harul
și să nu piardă darul: „Păzește-ne pe noi întru sfințirea
Ta”. Făcând ce? Căci e nevoie și de cele ale noastre. „Toată
ziua meditănd dreptatea Ta”, numind aici dreptate înțelep-
ciunea și prietenia față de oameni a lui Dumnezeu văzută
în Taine, cum a primit-o Pavel, care spune: „Căci nu mă
rușinez de Evanghelia lui Hristos, fiindcă în ea dreptatea
lui Dumnezeu se descoperă tuturor și peste toți cei ce cred”
[Rm 1, 16]. Meditarea la această dreptate poate păstra în

noi sfințirea. Căci ea va spori și credința în Dumnezeu, va aprinde iubirea și nu va lăsa să intre în suflet nimic rău, prin urmare nu în zadar spuneam mai sus că fără gândurile care se cuvin Tainelor, sfințirea nu se poate constitui și rămâne în noi.

42. Despre cei adormiți, dacă sunt sfințiți și ei de către Duhurile Mesei în chip asemănător celor vii

1. Pe lângă cele spuse e necesar să se cerceteze și aceasta.

2. Fiindcă această dumnezeiască și sacră celebrare se arată sfințind în două moduri. Într-un mod prin mijlocire, căci prin însăși aducerea lor darurile aduse îi sfințește pe cei care le aduc și pe cei pentru care se aduc și li-L fac îndurător pe Dumnezeu. Iar în alt mod prin Împărtășire, pentru că potrivit cuvântului adevărat al Domnului ele devin pentru noi mâncare și băutură [In 6, 53-57].

3. Dintre aceste moduri cel dintâi devine comun și viilor și morților, fiindcă jertfa se aduce pentru ambele categorii, iar cea de-a doua e cu puțință numai pentru cei vii, fiindcă morții nu pot să mănânce și să bea. Ce deci? De aceea morții nu sunt sfințiți cu sfințirea care vine din împărtășire și sunt aici mai prejos decât cei vii? Nicidecum. Fiindcă Hristos li Se comunică și lor într-un mod pe care-l știe El Însuși.

5. Care sunt însă cauzele sfințirii? Oare faptul de a avea corp? De a alerga pe picioare la Masă? De a lua cu mâinile Sfintele? De a le primi în gură? De a le mânca și a le bea? Nicidecum. Fiindcă pentru mulți care le-au primit așa și s-au apropiat de Taine așa, nici nu li s-a făcut nimic mai mult și au plecat vinovați fiind de zeci de mii de rele.

6. Dar care sunt atunci pentru cei sfințiți cauzele sfințirii, și care sunt cele pe care le cere de la noi Hristos? Curățirea sufletului, iubirea de Dumnezeu, credința, dorința tainei, râvna față de împărtășire, imboldul fierbinte, alergarea însetată. Acestea sunt cele ce atrag această sfințire, cu care e necesar să se împărtășească de Hristos cei ce se apropie, și fără de care e cu neputință.

7. Dar toate acestea nu sunt lucruri trupești, ci atârnă numai de suflet. Prin urmare, nimic nu împiedică sufletele morților să facă acestea ca și cele ale viilor.

8. Dacă prin urmare sufletele sunt gata și pregătite pentru Taină, iar Domnul Care sfințește și săvârșește vrea să sfințească pururea și dorește să Se comunice pe Sine În-suși de fiecare dată, ce anume împiedică împărtășirea? Negreșit nimic.

9. Atunci ar putea spune cineva: dacă cineva dintre cei vii ar avea în sufletul său lucrurile bune de care s-o vorbit, dar n-ar veni la Tine, ar avea cu nimic mai mică sfințirea care vine de acolo?

10. Nu oricine, ci numai dacă cineva nu poate să se apropie cu trupul, ca sufletele morților; cum au fost „cei ce rătăceau în pustiuri, în munți și în peșteri, și în crăpăturile pământului” [Evr 11, 38], cărora le era cu neputință să vadă altar și preot. Fiindcă pe aceștia îi sfințea cu această sfințire în chip nevăzut Hristos În-suși. De unde e evident aceasta? Pentru că aveau viață în ei, și n-ar fi avut, dacă nu s-ar fi împărtășit din această Taină. Fiindcă În-suși Hristos a zis: „De nu veți mânca voi carnea Fiului Omului și nu veți bea Sângele Lui, nu veți avea viața în voi” [In 6, 53]. Și ca să semnifice acest lucru, multora din sfinții aceștia le-a trimis îngeri care să le aducă Darurile.

11. Dar dacă cineva, deși poate, nu ar veni la Masă, e cu desăvârșire cu neputință ca acesta să dobândească sfințirea care vine de la Ele: nu pentru că n-a venit pur și simplu, ci pentru că deși putea n-a venit, și de aceea e evident că acest suflet e pustiu de lucrurile bune care sunt datorate Tainelor.

12. Căci ce imbold și râvnă pentru această Masă are cel ce poate să alerge ușor la ea și nu vrea? Și ce credință în Dumnezeu este în cel ce nu se teme de amenințarea aflată în cuvintele Domnului către cei care disprețuiesc această Cină? Cum s-ar putea crede că e prieten al ei cel ce nu o primește deși are puțința de a o primi?

13. De aceea nu e nimic nou dacă Hristos dă Masa aceasta și sufletelor dezlegate de trupuri pe care nu poate să le

acuze de nicio asemenea răutate. Căci ceea ce e nou și suprafiresc e că un om care trăiește în stricăciune ar putea mânca un Trup nesticăcios; dar ca sufletul care are o ființă nemuritoare să se împărtășească de un Trup nemuritor într-un mod corespunzător lui, ce-i de mirare? Iar dacă prin negrăita Sa prietenie față de oameni și nespusa Lui înțelepciune a găsit cum să se facă acest lucru nou și suprafiresc, cum nu va fi crezut că va face ceea ce e verosimil și logic?

43. Că sfințirea are loc în primul rând în sufletul celui ce se împărtășește

1. Chiar dacă Darul se dă prin trup celor ce viețuiesc cu un scop, mai întâi El pătrunde în substanța sufletului și trece la corp prin suflet. Arătând acest lucru fericitul Apostol [Pavel] spune: „Cine se lipește de Domnul e un duh cu El” [1 Co 6, 17], întrucât această unire și acest contact se constituie în primul rând în suflet.

2. Fiindcă acolo este în principal omul, acolo e și sfințirea care vine din virtuți și din sânguința omenească, și tot acolo e ceea ce păcătuiește și ceea ce are nevoie de vindecare de la Darul acela. Iar corpului toate i se fac plecând de la suflet, și așa cum se întinează plecând de la gândurile rele care ies din inimă [Mt 15, 11–20], tot așa și sfințirea îi vine de acolo, cum vine cea de la virtute, așa și cea de la Taine. Iar unora li se întâmplă și boli trupești care-și au drept cauză răul obicei al sufletului, lucru pe care Mântuitorul voia să-l semnifice când pentru a vindeca sufletul celui bolnav, ceea ce era tot una cu dezlegarea lui de păcate, scula trupul din boală [Mt 9, 2–8 par.].

3. Dacă, așadar, pentru primirea sfințirii sufletul n-are nevoie de trup, ci mai degrabă acesta de acela, ce au mai mult din această celebrare sufletele care au parte de trup față de cele eliberate de el pentru că văd pe preot și primesc Darurile de la el? Dar și acelea au pe Arhiepiscopul veșnic care le face toate acestea și care Se dă și acelor dintre cei vii care-L primesc cu adevărat. Fiindcă nu toți căroră li le

dă preotul se împărtășesc cu adevărat, ci negreșit numai cei cărora li le dă Hristos Însuși. Căci preotul le dă simplu tuturor celor ce se apropie, dar Hristos le dă celor vrednici să se împărtășească. De unde este evident că Cel care sfințește Taina și desăvârșește sufletele viilor și morților este Unul Singur: Însuși Mântuitorul.

4. Din toate cele zise devine evident faptul că toate câte au loc în sfânta celebrare sunt comune și viilor și morților. Pentru că, întrucât sunt calități bune sufletești, cauzele sfințirii sunt și în unii și în alții; elementul care are în primul rând și în sens propriu o legătură cu sfințirea [sufletul] e același; iar Preotul care sfințește e Același. Este numai în cei ce viețuiesc în trup și nu în cei care au plecat de aici doar faptul că aici par a fi sfințiți și cei nevrednici de aceste Taine, pentru că Darurile se primesc cu gura. Fiindcă acolo dacă e cineva nepregătit nu e cu putință să se apropie, ci împărtășirea e cu putință numai celor vrednici; dar acest lucru nu adaugă o sfințire celor vii, ci din contră are pe deapsa ultimă. De aceea lipsește mult ca acest lucru să fie un avantaj pentru neamul celor vii.

5. Din același motiv însă devine limpede faptul că împărtășirea Darurilor Sacre e cu putință și nu are nicio piedică, ba chiar că urmează în chip necesar și pentru acele suflete. Căci dacă acolo ar exista altceva care să veselească sufletele și să le dea odihnă, atunci acel lucru ar fi o cinstire pentru cele vrednice de curăție și n-ar mai avea în mod necesar nevoie de Masa aceasta. Acum însă ceea ce lucrează toată desfătarea și fericirea pentru cei care se află acolo, fie că ai numi acest lucru rai, sânnuri ale lui Avraam, locuri luminoase, verzi și răcoritoare, curat de orice durere și întristare, sau însăși Împărăția, nu e nimic altceva decât acel Pahar și această Pâine.

6. Fiindcă toate acestea sunt Mijlocitorul [Evr 8, 6; 9, 12; 12, 24], înainte-mergătorul pentru noi în cele sfinte [Evr 6, 20], Singurul Care duce la Tatăl [Evr 2, 10; In 14, 6], Singurul Soare al sufletelor, Care acum strălucește și se împărtășește, cum a voit El Însuși, celor legați de trup, iar atunci va fi văzut și împărtășit fără perdele, când „Îl vom

vedea așa cum este” [1 In 3, 2], când va chema vulturii la stârv [Mt 24, 28; Lc 17, 37], când „se va încinge, îi va culca lângă masă și venind le va sluji” [Lc 12, 37], când va fulgera pe nori [Mt 24, 30] și prin El „dreptii vor străluci ca soarele” [Mt 13, 43]. Cei neuniți cu El cum știe să lege această Masă e cu desăvârșire cu neputință să dobândească acolo odihnă sau să primească ceva bun, fie mic, fie mare.

STAREA CUMINȚĂTE

L. 84 venim din nou la Masa (Trupului): aceasta e pătălăciul, iar celor care au ajuns la ea nu le mai lipsește nimic din lucrurile cele bune. Când din afară nu mai putem veni înaintea, un păcătos și rău om are o singură șansă, și pe Însuși Cel Lăsat, și nu mai e în putință să dobândească darurile Duhului, căci ar fi de-a pe Însuși Bărbatul, pe înșuși trupul pe care se întindează tot sfidul omului.

Și Fără El este în fiecare din Taina, căci în El suntem și spălați, și El este Capătul nostru, din a trui cu cei din jur, cărora și se săvârșă aceste rituri și le dă cele ale lui nu tuturor în același mod, ci atunci când spăli, eliberă și unul de răutate, îl reînvieste și pune în el forma lui, iar când unge, îl face lucrător al lucrurilor Duhului și apoi vâștăre și-a făcut El însuși din pătălăciul trupului. Dar când când duce la Masă și dă spre mâncare Trupul Său, schimbă întreg pe cel astfel inițiat și-l mută spre deplinătatea Lui, iar totul care primește înălțarea împărăției și mai e în, în est, deja e Însuși trup al împărăției, și vede mai înainte decât acesta un pontă și gășit.

Trad. după ed. M. H. Coșgăuțu: *Niculaie CĂRĂULEA, Ioan*
Christi I (Sărbătorile ortodoxe 2001, 1999, p. 198-200)

Sfântul Nicolae Cabasila

Despre viața în Hristos

Cuvântul IV:

Ce desăvârșire îi dă [vieții în Hristos] sfânta cuminecare¹

1. Să venim după Mir la Masa [Domnului]: aceasta e capătul vieții, iar celor care au ajuns la ea nu le mai lipsește nimic din fericirea căutată. Căci de aici nu mai primim o moarte, un mormânt și comuniunea unei vieți mai bune, ci pe Însuși Cel Înviat, și nu mai e cu puțință să primim darurile Duhului, câte ar fi ele, ci pe Însuși Binefăcătorul, pe însuși templul pe care se întemeiază tot ciclul harurilor.

2. Fiindcă El este în fiecare din Taine, căci în El suntem unși și spălați, și El este Ospățul nostru, dar e unit cu cei asupra cărora s-au săvârșit aceste rituri și le dă cele ale Sale nu tuturor în același mod, ci atunci când spală, eliberează lutul de răutate, îl replăsmuiește și pune în el forma Lui, iar când unge, îl face lucrător al lucrărilor Duhului, a căror vistierie S-a făcut El Însuși din pricina trupului. Dar atunci când duce la Masă și dă spre mâncare Trupul Său, Îl schimbă întreg pe cel astfel inițiat și-l mută spre deprinderea Lui, iar lutul care primește înfățișarea împăratului nu mai e lut, ci este deja el însuși trup al Împăratului, și nimic mai fericit decât acesta nu poate fi gândit.

¹ Trad. după ed. M.-H. Congourdeau: NICOLAS CABASILAS, *La Vie en Christ I* (Sources chrétiennes 355), 1989, p. 262-356.

Că plinătatea și desăvârșirea vieții în Hristos vin din sfânta cuminecare

3. De aceea această Taină e și ultima, pentru că nu se poate înainta mai departe, nici să i se mai adauge ceva. Căci primul lucru are în chip evident nevoie de cel din mijloc, iar acesta de ultimul. Dar după Euharistie nu mai e lucru spre care să înaintăm, ci oprindu-ne aici trebuie să încercăm să observăm cele prin care ar putea fi salvată până la sfârșit această comoară. Fiindcă atunci când am fost botezați, taina a lucrat în noi toate cele ale ei, dar nouă ne mai lipsește ceva ca să fim desăvârșiți, căci n-avem încă darurile Duhului Sfânt, care atârnă de preasfântul Mir. Fiindcă în cei botezați de Filip nu era încă Duhul Sfânt grație acestor haruri, ci pentru acestea au mai avut nevoie de mâinile lui Ioan și Petru, căci zice [Scriptura]: „Acesta [Duhul] nu se pogorâse peste nici unul dintre ei, ci erau doar botezați în numele Domnului Iisus. Atunci și-au pus mâinile peste ei și au primit Duh Sfânt” [FA 8, 16–17].

4. Dar și atunci când l-am dobândit, și ritul [Mirungerii] și-a arătat puterea lui în noi, puterea dată o avem, dar nu e deloc necesar ca și celelalte [ale noastre] să corespundă Binefăcătorului, ci nu este cu neputință nimic din cele pentru care datorăm socoteală, și nimic nu împiedică și ca Taina să fi fost săvârșită iar cele date în ea să nu fie stricate și totuși să fim lipsiți de cele de care avem nevoie.

5. Sunt multe mărturii ale acestora. Acest lucru s-a întâmplat pe vremea Apostolilor cu corintenii; căci deși erau plini de Duh și profeteau, vorbeau în limbi și arătau și celelalte [cf. 1 Co 12, 28], erau totuși atât de departe de a fi desăvârșiți o dată pentru totdeauna, că nu stăteau departe de invidie, de ambiții nepotrivite, de certuri și de alte rele ca acestea. Aceste lucruri li le spune în față Pavel: „Sunteți trupești și umblați după om” [1 Co 3, 3]. Deși erau duhovnicești din partea harurilor, acest lucru nu le era cu nimic de ajuns pentru a scoate tot răul din sufletul lor.

6. Dar în Euharistie nu e nimic din acestea. Căci pe cel în care Pâinea Vieții s-a făcut lucrătoare și care prin ea s-au

păzit de moarte, și care ospătându-se cu ea nici n-au avut, nici n-au adus în ea nimic rău, pe aceștia nimeni nu i-ar putea învinui de așa ceva. Fiindcă nu se poate, chiar nu se poate ca celebrarea ei să fie întru totul lucrătoare și în cei inițiați să mai rămână vreo răutate. De ce? Fiindcă faptul că e lucrătoare celebrarea ei înseamnă tocmai că celor care iau parte la ea nu le lipsește nimic din cele ce se fac. Căci făgăduința acestei Mese ne face să locuim în Hristos, iar pe Hristos Îl face să locuiască în noi, fiindcă spune: „În Mine rămâne și Eu în el” [In 6, 56]. Iar dacă Hristos rămâne în noi, ce ne va mai lipsi încă? Ce lucru din cele bune ne-ar mai scăpa? Și, rămânând în Hristos, ce altceva vom mai putea dori? El este pentru noi și Locuitor și Locuință, iar noi nu suntem fericiți, pe de o parte, de această Locuință, iar, pe de altă parte, fericiți pentru că ne-am făcut locuință pentru Unul ca Acesta!

7. Căci care din lucrurile bune nu sunt prezente pentru cei ce au această dispoziție? Ce au în comun cu răutatea cei care au ajuns încă de aici la strălucire? Ce rău ar mai putea sta în picioare în fața unei grămezi atât de mari de lucruri bune? Ce lucru prezent ar putea rămâne, ce lucru absent n-ar mai putea aduce, atunci când Hristos e atât de riguros unit cu noi și pătrunde prin toate ale noastre ocupând toate cele dinăuntru și cele din jurul nostru? Fiindcă împiedică să ne atingă săgețile care vin spre noi din afară punându-Se înainte din toate părțile, întrucât e o Locuință. Iar dacă e în noi ceva rău, îl alungă respingându-l, întrucât e un Locuitor care umple toată Locuința Lui.

8. Fiindcă aici nu ne împărtășim doar din ceva din cele ale Lui, ci de El Însuși, nu primim în sufletele noastre doar o rază și o lumină, ci însuși discul solar, astfel încât locuim în El și suntem locuiți de El, ne încingem și ne îmbrăcăm în El, ne amestecăm cu El și devenim un duh cu El [1 Co 6, 17]. Căci suflet, trup și toate puterile duhovnicești devin numaidecât duhovnicești, pentru că aici un suflet se amestecă cu un Suflet, un trup cu un Trup și un sânge cu un Sânge. Și ce rezultă de aici? Cele mai bune le covârșesc ca unele superioare pe cele mai mici, iar cele dumnezeiești le

domină pe cele omenești; și așa cum spune Pavel despre înviere: „ce este muritor e înghițit de viață” [2 Co 5, 4] și în continuare: „Nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăiește în mine” [Ga 2, 20].

9. O, măreția acestor taine! Căci este cu puțință ca mintea lui Hristos să se amestece cu mintea noastră, voința Lui cu voința noastră, trupul Lui cu trupul nostru, sângele Lui cu sângele nostru. Ce devine mintea noastră când o stăpânește mintea dumnezeiască! Ce devine voința noastră când o învăluie fericita voință! Ce devine țărâna biruită de focul acela! Că acestea se întâmplă astfel arată Pavel atunci când spune că nu mai are nici mintea, nici voința, nici viața lui, ci că Hristos a devenit pentru el toate acestea: „Avem mintea lui Hristos” [1 Co 2, 16]; și: „Căutați o dovadă că în mine grăiește Hristos” [2 Co 7, 40]; și: „Cred că am Duhul lui Dumnezeu” [1 Co 7, 40]; și: „Vă iubesc până în măruntaiele lui Iisus” [Flp 1, 8] — de unde e evident că avea aceeași voință cu El —; și rezumând toate: „Nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăiește în mine” [Ga 2, 20].

10. Astfel, spre deosebire de orice altă celebrare, Taina aceasta e desăvârșită și duce spre însăși culmea celor bune, fiindcă aici e și sfârșitul ultim al oricărei sânguințe omenești. Pentru că în ea ne întâlnim cu Dumnezeu, iar Dumnezeu Se unește cu noi cu unirea cea mai desăvârșită; căci ce alt contact mai riguros ar putea fi decât faptul de a ne face un duh cu El?

Că dumnezeiasca Euharistie desăvârșește și celelalte Taine, și că prin ea se face iertarea păcatelor de după Botez

11. De aceea singură dintre celebrări Euharistia oferă desăvârșirea și celelalte Taine. Le ajută la însăși celebrarea lor, fiindcă ele nu pot desăvârși fără ea; le ajută și după celebrarea lor în cei care le-au primit când e nevoie să fie reîmprospătată raza venită din Taine și care e amestecată cu întunericul păcatelor.

12. Căci readucerea la o nouă viață a celor omorâți de păcate e un lucru doar al Sfintei Mese. Pentru că nu stă în

puterea omenească să învie pe omul căzut, nici să desființeze cu o dreptate omenească răutatea oamenilor. Fiindcă faptul de a păcătui aduce o ofensă lui Dumnezeu Însuși, căci zice Scriptura: „Prin încălcarea Legii Îl necinstești pe Dumnezeu” [Rm 2, 23] și e nevoie de o virtute mai mare decât cea a omului care să poată desființa învinuirea.

Care e cauza pentru care sânguința omenească nu e de ajuns pentru iertarea păcatelor

13. Ca cel mai mic să-l ofenseze pe Cel mai mare e foarte ușor, dar a compensa cu o cinstire ofensa e cu neputință, mai cu seamă când Acela îl are pe ofensator dator cu multe și-l depășește atât de mult încât nu există măsură între ei. Fiindcă este necesar ca acela care desființează învinuirea și caută să restabilească celui ofensat cinstea care i-a fost luată, să aducă mai multe decât cele datorate, pe unele restituindu-le, iar pe altele adăugându-le pentru contrabalansarea nedreptăților pe care le-a suferit. Dar cine ar putea urmări cele mai mari de la cel care nu poate să se apropie nici măcar de cele datorate?

14. De aceea nici un om n-a putut să-L împace pe Dumnezeu cu sine însuși aducându-I propria sa dreptate; și așa nici Legea veche nu putea „desființa dușmănia” [Ef 2, 14], tot așa nici pentru cei ce trăiesc în har nu le-ar putea fi de ajuns pentru această pace sânguința lor, fiindcă și una și alta sunt lucruri ale puterii oamenilor și o dreptate omenească. Căci fericitul Pavel numește dreptate a oamenilor însăși Legea: „Fiindcă nu s-au supus dreptății lui Dumnezeu căutând să-și stabilească dreptatea lor” [Rm 10, 3], adică Legea veche; pentru că tot ce putea face ea împotriva relexelor noastre era să ne pregătească pentru sănătate și să ne facă vrednici de mâna medicului, căci zice: „Legea s-a făcut pedagogul nostru spre Hristos Iisus” [Ga 3, 24], iar fericitul Ioan [Înainte-mergătorul] boteza în vederea Celui ce vine [FA 19, 4]. Și toată filozofia oamenilor și toată osteneala lor sunt doar niște anticipări și pregătiri pentru adevărata dreptate.

Care e cauza pentru care dumnezeiasca Euharistie
poate desființa păcatul

15. Așadar, nouă celor care nu puteam arăta o dreptate proprie și care să vină de la noi înșine, Însuși Hristos S-a făcut pentru noi „dreptate de la Dumnezeu, sfințire și răscumpărare” [1 Co 1, 30], și „desființează dușmănia în trup” [Ef 2, 14], și împacă pe Dumnezeu cu noi [Rm 5, 10; 2 Co 5, 18], nu numai cu natura umană în comun, nici numai atunci când a murit, ci de fiecare dată pe fiecare om în parte, odinioară fiind răstignit, iar acum ospețindu-ne împăratește de fiecare dată când o cerem, părându-ne rău de păcatele pe care le-am făcut. Pentru că El singur a putut da Celui Care L-a născut toată cinstea datorată și a putut da socoteală de cinstea care I-a fost luată, primul lucru făcându-L prin viața Sa, iar pe cel de-al doilea prin sfârșitul Său. Căci aducându-I cu mai mare pregătire drept contrabalansare a ofensei noastre moartea cu care a murit pe cruce pentru slava Tatălui [cf. In 12, 28; 13, 31], Îi redă cu mult mai mult cinstea pe care I-am luat-o prin păcatele noastre; iar prin viața Lui I-a dat toată cinstea și, precum se cuvenea, L-a cinstit pe Acela iar Tatăl a fost cinstit [de El].

16. Căci afară de multele și marile fapte pe care le-a arătat, și care aveau cea mai mare cinste față de Tatăl, pe de o parte ducând o viață curată de orice păcat, iar pe de altă parte prin cele prin care a păzit în chipul cel mai riguros și desăvârșit legile Lui, nu numai prin cele pe care le-a lucrat El Însuși, căci zice: „Poruncile Tatălui Meu le-am păzit” [In 15, 10], dar și prin cele pe care le-a legiuit pentru viața oamenilor, El Singur arătând și sădind pe pământ filozofia cea cerească, încă și prin minunile a căror cauză a vestit-o că e Tatăl [In 14, 10], pe lângă toate acestea cine nu știe oare că și numai însuși faptul de a fi ajuns împreună cu oamenii și de a fi fost unit într-un mod atât de riguros cu trupul, arătând în modul cel mai exact și clar bunătatea și prietenia față de oameni a Celui ce L-a trimis, a dat Această slava care I se cuvenea? Căci dacă bunătatea trebuie măsurată cu facerea de bine, iar Dumnezeu a făcut în eco-

nomia Sa atâta bine neamului omenesc, încât n-a cruțat nimic din cele ce duceau la aceasta [Rm 8, 32], ci a pus toată bogăția în firea Acestuia, „căci în El locuiește toată plinătatea Dumnezeirii în chip trupesc” [Col 2, 9], e evident că în Mântuitorul am cunoscut hotarul ultim al prieteniei față de oameni a lui Dumnezeu, iar prin cele pe care le-a lucrat El Singur i-a învățat pe oameni cum anume „a iubit Dumnezeu lumea” [In 3, 16] și câtă e purtarea Lui de grijă față de neamul omenesc. De aceea tot de aici îl aduce și pe Nicodim la cunoașterea prieteniei față de oameni a Tatălui și face din aceasta un semn suficient al bunătății Lui infinite și spune: „Așa de mult a iubit Dumnezeu lumea, încât pe Fiul Său Unul-Născut L-a dat, ca tot cel ce crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică” [In 3, 16].

17. Căci dacă Tatăl nu poate da haruri mai mari sau mai frumoase decât cele pe care le-a pus în firea noastră la pogorârea Unului-Născut, e evident că nu i s-ar putea oferi o mai mare slavă pentru bunătatea și prietenia Lui față de oameni decât cea pe care a putut-o primi de acolo [din această pogorâre]. De aceea în acest mod Mântuitorul îl cinstește prin El Însuși pe Tatăl într-un chip vrednic de El Însuși și de Cel care L-a născut. Căci cinstirea lui Dumnezeu ce altceva ar putea fi decât faptul de a se arăta ca fiind deosebit de bun? Aceasta e slava care I se datora de mult, dar care nu-i putea fi adusă de niciun om. De aceea spune: „Dacă sunt tată, unde e slava Mea?” [Mal 1, 6]. Căci numai Unul-Născut a putut salva toate cele ce reveneau pe drept cuvânt Tatălui. Așadar, pentru a arăta că numai El putea duce la bun sfârșit această luptă, atunci când a sfârșit orice lucru [In 17, 4] față de Tatăl pe care-L cinstise astfel, a zis: „Eu Te-am preamărit pe pământ, am arătat numele Tău oamenilor” [In 17, 4. 6]. Și pe drept cuvânt.

18. Fiindcă e Cuvânt Care poartă înfățișarea exactă a Celui ce L-a născut, „strălucire a slavei și întipărire a ipostasei Sale” [Evr 1, 3], iar când prin cele prin care a intrat în contact intim cu un trup s-a făcut înțeles de cei ce trăiesc prin simțuri, atunci a făcut cunoscută toată buna voință a Minții Care L-a rostit; căci spre acest înțeles duce, socot, ceea ce

a zis Mântuitorul lui Filip care a cerut să vadă pe Tatăl: „Cine M-a văzut pe Mine, a văzut pe Tatăl” [In 14, 9] și de aceea spune Isaia: „Și se cheamă numele Lui înger de mare sfat” [Is9, 5].

19. Nelăsând deci astfel deoparte nimic din cele ce privesc slava Tatălui, Unul-Născut surpă zidul din mijloc al dușmăniei [Ef 2, 14] și dezleagă pe om de învinuirile aduse împotriva lui. Dar pentru că Iisus cel dublu L-a cinstit pe Tatăl prin cealaltă din naturile Lui, și anume prin umanitatea noastră, și din trupul și din sângele Său am împletit acea minunată cunună de slavă Tatălui, de aceea singurul leac al păcatului e Trupul lui Hristos și singura dezlegare a greșelilor e Sângele Lui.

20. Căci de aceea S-a și alcătuit de la început: ca să-L slăvească pe Tatăl, și cum spune Mântuitorul Însuși: „De aceea M-am născut și de aceea am venit în lume” [In 18, 37] și tot restul timpului orice lucru pe care l-a săvârșit [In 17, 4] poartă numai spre aceasta, și numai pentru aceasta a răbdat chin în chip deosebit. Fiindcă acest trup a devenit o vistierie a plinătății Dumnezeirii [Col 2, 9] și El, Care nu gustase niciun păcat, a împlinit toată dreptatea și L-a vestit celor de un neam cu El pe Tatăl, Care era necunoscut, atât prin cele pe care le-a spus, cât și prin cele pe care le-a arătat. Acesta este Trupul junghiat pe cruce și care, aducându-se spre junghiere, s-a temut, a fost în luptă și a șiroit de sudoare, care a fost predat, a fost prins și adus judecătorilor fără de lege și care, cum spune Pavel, „a dat înaintea lui Ponțiu Pilat bună mărturie” [1 Tim 6, 13], iar drept pedeapsă a mărturisirii Sale i s-a dat moartea Sa, și încă moarte pe cruce [Flp 2, 8], care a primit lovituri de bici pe spate, piroane în mâini și în picioare și suliță în coastă, și a suferit dureri fiind biciuit și chinuri când a fost pironit. Și acest Sânge care izvora din rănilor Lui a făcut să se stingă soarele și să se clatine pământul, a sfințit aerul și a spălat toată lumea de murdăria păcatului.

21. De aceea, așa cum legea scrisă avea nevoie de legea duhovnicească, întrucât cea care era nedesăvârșită avea nevoie de cea desăvârșită, și ceea ce nu-l putea arăta desă-

vârșit pe cel ce o realiza avea nevoie de cea care putea să-l arate astfel, în același mod și chinurile, sudorile și lacrimile celor care imploră harul pentru păcatele pe care le-au făcut după baia [Botezului] au nevoie de Sângele Noului Testament și de Trupul junghiat, fără de care nimic din acelea nu le e de niciun folos.

22. Iar dumnezeiescul Dionisie spune că înseși celebrările sfinte n-ar fi desăvârșite și n-ar putea lucra cele ale lor dacă nu li s-ar adăuga Ospățul sfânt². Cu greu s-ar putea crede că osteneala și dreptatea oamenilor ar putea dezlega păcatele și săvârși unele ca acestea. De altfel și dintre Taine, una singură, aceasta, îi poate dezlega de orice pedeapsă datorată lui Dumnezeu Judecătorul pe cei cărora le pare rău de păcatele pe care le-au făcut și care s-au mărturisit preoților. Prin urmare, nici aceasta n-ar putea fi lucrătoare, dacă aceștia n-ar lua parte la Ospățul sfânt.

23. De aceea ne spălăm o singură dată, dar de Masă ne apropiem de multe ori: pentru că, fiind oameni, se întâmplă să-L rănim pe Dumnezeu în fiecare zi, iar cei care încearcă să desființeze această învinuire au nevoie de pocăință, de chinuri și de trâmbițarea păcatului lor; dar acestea n-ar putea lucra împotriva păcatului decât dacă li s-ar adăuga singurul leac al relelor omenești.

24. Căci așa cum, atunci când este altoit pe măslinul sălbatic, măslinul bun îl schimbă o dată pentru totdeauna în el însuși, iar rodul lui nu mai are nimic cu un măslin sălbatic [Rm 11, 17-24], în același mod și dreptatea oamenilor nu duce la nimic prin ea însăși, dar a celor uniți cu Hristos și ajunși părtași ai Trupului și Sângei Lui poate face îndată lucrurile bune cele mai mari: iertarea păcatelor și moștenirea Împărăției, care sunt roada dreptății lui Hristos.

25. Căci așa cum de la Sfânta Masă ni se dă Trupul lui Hristos, un trup alcătuit din cele mai bune lucruri și care biruie totul, așa și aici urmează că dreptatea noastră devine o dreptate hristoformă. Fiindcă cuvântul: „Trup al lui Hristos suntem și mădulare fiecare în parte” [1 Co 12, 27]

² DIONISIE AREOPAGITUL, *Despre ierarhia bisericească* III, 1.

nu trebuie înțeles ca spus numai cu privire la trup, ci cu mult mai multă dreptate această comuniune trebuie atribuită sufletului și lucrării lui; întrucât și cuvântul: „Cine se lipește de Domnul e un duh cu El” [1 Co 6, 17] arată că această comuniune și concrescență se constituie mai ales la nivelul minții și al sufletului.

26. Căci de aceea n-a îmbrăcat numai un trup, ci a luat și un suflet și o minte și o viață și tot ce-i omenesc, ca să se poată uni cu noi întru toate și să pătrundă în noi prin toate și să ne desfacă în El Însuși, legând toate cele ale Sale cu cele ale noastre. De aceea nu se poate armoniza și lipi de cei păcătoși: pentru că numai în aceasta n-avem nimic în comun cu El. Fiindcă toate celelalte le-a primit de la noi cu prietenie față de oameni și Se unește cu noi cu și mai mare prietenie față de oameni. Căci pe de o parte Dumnezeu S-a pogorât pe pământ, iar pe de altă parte ne-a ridicat de acolo; pe de o parte, S-a înomenit, iar, pe de altă parte, l-a îndumnezeit pe om. Primul lucru eliberează simplu natura de reproșuri biruind păcatul într-un trup și un suflet, iar celălalt dezleagă de păcate pe fiecare om și-l unește cu Dumnezeu, iar acestea arată o mai mare prietenie față de oameni decât acelea. Căci întrucât nu era cu puțință să ne împărtășim de la El urcându-ne la El, împărtășește El cele ale noastre pogorându-Se la noi, și este concrescut atât de riguros cu cele pe care le-a luat, încât ni Se comunică pe Sine Însuși prin cele pe care le-a luat de la noi, și așa împărtășindu-ne de un trup și un sânge omenesc Îl primim în sufletele noastre pe Dumnezeu Însuși, un Trup și un Sânge al lui Dumnezeu, un suflet, o minte și o voință a lui Dumnezeu, cu nimic mai prejos decât cele omenești.

27. Căci acest leac al neputinței mele trebuia să fie și una, și alta. Pentru că dacă ar fi numai Dumnezeu, nu s-ar putea uni cu mine așa, căci cum s-ar fi putut face atunci Ospăț pentru noi? Dacă ar fi numai ceea ce suntem noi, n-ar putea lucra așa. Acum însă e amândouă acestea: și ca om se unește și sădește împreună cu oamenii de un neam cu el, iar ca Dumnezeu poate ridica firea, o poate pune în mișcare și muta la Sine Însuși. Căci atunci când se întâlnesc, pute-

rile mai mari nu le lasă pe cele mai mici să rămână la ale lor, și atunci când întâlnește focul, fierul nu mai are nimic din fier, iar când vine focul, pământul și apa își schimbă proprietățile lor cu cele ale focului. Iar dacă la puterile de același gen cele mai mari lucrează astfel asupra celor mai mici, ce trebuie gândit despre acea putere suprafirească?

28. Este evident așadar că, pe de o parte, Hristos Se revarsă și amestecă pe Sine Însuși cu noi, iar, pe de altă parte, că ne schimbă și ne preface în El Însuși ca o mică picătură de apă vărsată într-un ocean de mir nesfârșit. Căci atât de mari lucruri poate face mirul asupra celor peste care cade, încât nu numai că îi arată pur și simplu înmiresmați și revărsând mir, ci însăși deprinderea lor devine bună mireasmă, și încă bună mireasmă a Însuși Mirului care s-a vărsat pentru noi [*Cânt* 1, 13], căci zice Scriptura: „Suntem bună mireasmă a lui Hristos” [2 Co 2, 15].

29. O astfel de putere și har are acest Ospăț pentru cei inițiați în el, dacă apropiindu-ne de el curățăm de orice răutate nu introducem mai apoi în ei nicio răutate; căci dacă suntem așa și pregătiți, nimic nu-L împiedică pe Hristos să Se unească cu noi în chip atât de exact.

Că nunta tainică în care Mirele e Hristos constă în sfânta cuminecare

30. „Taina aceasta mare este”, spune Pavel [*Ef* 5, 32] exaltând această unire. Căci aceasta e nunta cea mult cântată, în care preacuratul Mire Își duce drept mireasă feciorelnică Biserica [2 Co 11, 2]. Fiindcă aici „hrănește” Hristos [*Ef* 5, 29] corul celor din jurul Lui și numai prin această Taină „suntem trup din trupul Lui și oase din oasele Lui” [*Fc* 2, 32]. Acestea însă sunt cele prin care Apostolul definind nunta arată că Mirele e Hristos [cf. *Ef* 5, 22–32], iar Ioan [Înainte-mergătorul], care-i aduce mireasa, spune că Își are mireasa Lui [*In* 3, 29].

Că sfânta cuminecare oferă fiecăruia din cei ce se apropie de ea cele de care are nevoie spre mântuire, și că fără ea nu putea fi desființată legea trupului

31. Această Taină e o lumină pentru cei deja curățiți, o curățire pentru cei care se curățesc și un antrenor pentru cei ce luptă împotriva celui rău și a patimilor. Căci pentru cei dintâi nu le mai rămâne nimic altceva decât să primească „Lumina lumii” [In 8, 12] ca un ochi care a lepădat urdoarea, dar pentru cei care au încă nevoie de ceva care să poată să-i curețe ce alt lucru curățitor ar mai putea fi? „Căci sângele Fiului lui Dumnezeu ne curăță de orice păcat”, spune Ioan cel iubit îndeosebi de Hristos [1 In 1, 7]. Iar biruința împotriva celui rău cine nu știe că a câștigat-o singur Hristos, al Cărui trup e singurul triumf împotriva păcatului, și prin acesta, în care El Însuși a pățimit și a biruit fiind ispitit [Evr 2, 18], poate să-i ajute și pe cei războiți?

32. Căci întrucât carnea nu avea nimic comun cu viața duhovnicească, sau mai bine zis aceea era foarte ostilă și dușmănoasă acesteia, „căci pofteste împotriva duhului” [Ga 5, 17], de aceea a fost inventată o carne împotriva cărnii, carnea duhovnicească împotriva cărnii de țărână [cf. 1 Co 15, 44–49], legea carnală e desființată de legea unei cărnii și o carne se supune duhului și îl ajută împotriva legii păcatului.

33. Căci de aceea nimănui nu-i era cu putință să ducă viața duhovnicească atunci când această fericită carne nu se închegase, când însăși legea, deși nu avea o mare filozofie, nu era păzită și nu avea nicio putere asupra oamenilor, dat fiind că firea noastră venea în ajutorul părții mai rele; căci zice Scriptura: „Legea era neputincioasă din pricina cărnii” [Rm 8, 3] și avea nevoie de altă carne care să-i poată salva tăria; „căci lucrul era cu neputință Legii, întrucât era neputincioasă din pricina cărnii, Dumnezeu trimitând pe Fiul Său întru asemănarea cărnii păcatului a osândit în carnea Lui păcatul” [Rm 8, 3].

34. Din aceste pricini avem nevoie mereu de această carne și ne bucurăm încontinuu de această Masă, pentru ca legea Duhului să fie lucrătoare în noi și să nu mai fie niciun

loc pentru viața cărnii, nici să aibă vreun prilej să fie trasă la pământ ca și corpurile grele când sunt lăsate de ceea ce le susține.

Fiindcă această Taină e desăvârșită în toate privințele și nu e nimic care să le mai lipsească celor inițiați și pe care să nu li-l ofere în chip deosebit.

35. Dar întrucât răutatea materiei nu lasă pecetea să rămână nemișcată „căci avem această comoară în vase de lut” [2 Co 4, 7], de aceea ne bucurăm nu o dată, ci neconținut de acest leac: olarul trebuie să stea pururea lângă lut și să-i redea forma atunci când acesta se tulbură, iar noi trebuie să profităm încontinuu de mâna medicului care să vindece materia înmuiată și să îndrepte voința înclinată, ca nu cumva moartea să dea peste noi pe neașteptate; căci zice Scriptura: „Sângele lui Hristos curăță conștiința noastră de fapte moarte, ca să adorăm pe Dumnezeuul Cel Viu” [Evr 9, 14].

Că adorarea lui Dumnezeu în Duh și Adevăr
e operă a sfintei cuminecări

36. Căci viața adevărată ne-o trage de la acea fericită inimă spre noi puterea Sfintei Mese, și de aici ne vine și puterea de a-L adora pe Dumnezeu în chip curat. Căci dacă adorarea curată a lui Dumnezeu e faptul de a ne supune, de a asculta și de a face toate puși în mișcare de El, nu știu când ne-am putea supune mai bine lui Dumnezeu, decât atunci când devenim mădulare ale Lui. Căci cui ar putea cineva porunci mai mult decât poruncește capul mădulelor trupului? Căci deși orice altă sfântă celebrare îi face pe cei inițiați mădulare ale lui Hristos, Pâinea Vieții ne dă aceasta într-un chip și mai desăvârșit. Căci așa cum mădulele sunt vii din pricina capului și a inimii, tot așa El zice: „Cine Mă mănâncă pe Mine, acela va fi viu prin Mine” [In 6, 57].

37. Căci suntem vii și prin mâncare, dar celebrarea aceasta nu are acest mod. Fiindcă mâncarea întrucât nu e vie, hrana nu ne-ar putea aduce viață prin ea însăși; dar prin faptul că ajută vieții inerente corpului, pare celor ce vin

spre ea cauză a vieții. Dar Pâinea Vieții este ea însăși vie și prin ea cei cărora li se dă sunt vii cu adevărat. De aceea hrana se transformă în cel care o mănâncă, iar peștele, pâinea și orice alt aliment se transformă în sânge omenesc, dar aici lucrurile stau cu totul din contră. Căci Însăși Pâinea Vieții îl pune în mișcare pe cel ce se hrănește cu ea, îl schimbă și transformă în Ea Însăși și — lucru care revine în mod normal inimii și capului — ne mișcăm și suntem vii [FA 17, 28] în funcție de ea, întrucât are viața. Lucru pe care vrând să-l arate Însuși Mântuitorul, și anume că El nu ne aduce viața la modul alimentelor, ci ne-o insuflă având-o El Însuși și dă viața ca o inimă sau un cap mădularelor, s-a numit pe Sine Însuși Pâine Vie [In 6, 51] și spune: „Cine Mă mănâncă pe Mine va fi viu și el prin Mine” [In 6, 57].

38. Apare, așadar, că închinarea și adorarea curată a lui Dumnezeu în Duh și Adevăr [In 4, 23–24] e operă a Sfințel Mese, nu numai pentru că de la aceste Taine ne vine și faptul de a fi mădulare ale lui Hristos și de a I ne supune în acest mod, ci și pentru că, fiind morți, n-am putea adora un Dumnezeu viu și pentru că e cu neputință să fim vii și eliberați de fapte moarte, dacă nu ne ospătam pururea din acest Ospăț [cf. Evr 9, 14]. Căci așa cum „Dumnezeu fiind Duh, și cei ce se închină Lui trebuie să I se închine în Duh și Adevăr” [In 4, 24], tot așa cei care au ales să adore pe Cineva Viu se cuvine să fie vii, „căci Dumnezeu nu este un Dumnezeu al morților, ci al viilor” [Mt 22, 32].

39. Așadar a-L adora pe Dumnezeu înseamnă și a viețui potrivit dreptei rațiuni și în vederea virtuții, dar acesta ar putea fi și lucrul unor robi, căci spune [Hristos]: „Când ați făcut toate acestea spuneți: Slugi netrebnice suntem” [Lc 17, 10]. Adorarea însăși aparține însă numai fiilor, iar noi suntem chemați nu în corul robilor, ci în cel al copiilor [cf. Ga 4, 7].

40. De aceea suntem părtași ai cărnii și sângelui Său, căci zice: „Copiii s-au făcut părtași cărnii și sângelui” [Evr 2, 14]. Căci așa cum, pentru ca să devină tată al nostru și să poată spune cuvântul: „Iată Eu și copilașii pe care Mi i-a dat Dumnezeu” [Evr 2, 13; cf. Is 8, 18], Acela S-a făcut partaș

cu noi cărnii și sângelui, tot așa și noi, ca să devenim copiii Lui, e necesar să ne împărtășim de cele ale Lui; și în acest mod prin această celebrare devenim nu numai mădulare ale Lui, ci și copii ai Lui, ca să-L adorăm supuși de bună-voie și cu voință voluntară ca și copiii, dar și în mod riguros ca mădularele. Adorarea e atât de minunată și atât de suprafirească, încât e nevoie și de o imagine și de alta, și de cea a fiilor și de cea a mădularelor, întrucât nici una nu e de ajuns să arate ceea ce este ea.

41. Căci ce lucru minunat ar fi să fim puși în mișcare de Dumnezeu ca niște mădulare care nu au nicio mișcare de la ele însele? Și ce lucru mare ar fi să ne supunem Părintelui duhurilor ca și părinților trupului? Dar ambele la un loc sunt un lucru suprafiresc: atunci când, salvându-ne autonomia rațiunii ca și copiii, ne putem supune ca și mădularele.

Că înfierea prin har și adopția de către Dumnezeu
au loc în sfânta cuminecare

42. Și acesta este lucrul lăudatei în imne înfieri, care nu stă numai pe o glăsuire, ca la oameni, și a cărei cinste merge numai până la aceasta. Căci la noi [oamenii] cei făcuți fii au în comun cu cei născuți fii doar numele de fii, iar tatăl le este comun numai până la acest nume, fiindcă nu există nici o naștere, nici dureri de naștere. Aici însă există cu adevărat o naștere și o comuniune cu Unul-Născut, nu numai una a numelui, ci una a realităților însele, a sângelui, a trupului și a vieții. Căci ce lucru mai mare este decât atunci când Tatăl Însuși recunoaște în noi mădularele Unului-Născut, când găsește pe fețele noastre însăși forma Copilului Său, căci spune [Scriptura]: „Ne-a prehotărât [predestinat] să fim conformi icoanei Fiului Său” [Rm 8, 29].

Că cei adoptați potrivit acestei înfieri au cu Hristos
o legătură mai strânsă și mai firească
decât cu cei care i-au născut

43. Dar ce mai vorbesc despre filialitatea făcută [adoptivă], când [cea prin har] e mai strânsă, mai firească și mai

înrudită decât însăși cea naturală, și cei născuți astfel sunt fii ai lui Dumnezeu mai mult decât ai celor care i-au născut, tot atât de mult cu cât sunt mai mult fii ai acelor [care i-au născut] decât ai celor care și i-au făcut ai lor [prin înfiere]? Căci ce este ceea ce-i face, pe adevărații părinți, părinți pentru noi? Faptul că avem această carne din carnea lor și viața noastră s-a constituit din sângele lor. Acest lucru e valabil și pentru Mântuitorul: „Suntem carne din carnea Lui și oase din oasele Lui [cf. *Fc* 2, 23], dar mare e distanța între aceste două comuniuni.

44. Căci în cele naturale sângele de acum al copiilor nu mai este cel al celor care i-au născut, ci era al acelor înainte de a fi al copiilor, și ceea ce face neamul e faptul că ceea ce e acum al acestora era mai înainte al acelor. Dar opera celebrării [euharistice] e faptul că sângele prin care suntem vii acum e Sângele lui Hristos, și carnea pe care taina o încheagă în noi e Trupul lui Hristos, și pe lângă aceasta comune sunt mădulele și comună e și viața.

45. Aceasta e adevărata comuniune, când același lucru e prezent în același timp în două fapte, fiindcă atunci când îl are fiecare, dar acum unul, acum celălalt, ele n-ar putea avea între ele o comuniune, ci mai degrabă o distanță. Fiindcă nu există ceea ce le leagă, pentru că ceea ce are fiecare singur nu e prezent în același timp în amândoi; de aceea nici nu au comuniune cu adevărat între ei, nici n-au avut vreodată o comuniune, ci faptul că același lucru a fost mai întâi al unuia, iar acum al altuia are doar o iconă a unei comuniuni. Căci așa cum n-ar putea fi cineva colocatar cu cel care locuiește în aceeași casă, dacă ar locui în ea după acela, nici nu e părtaș cumva al stăpânirii, treburilor și grijilor cel care le-a primit de la altul ci, pe lângă faptul că locuiește în același loc și se ocupă de aceleași treburi, mai trebuie să se folosească de ele în același timp, în același mod și aici n-am putea avea în comun carnea și sângele cu cei care ne-au născut, pentru că nu le împărtășesc cu noi în același timp; dar avem comuniune cu adevărat cu Hristos, cu Care avem în comun toate, și trup și sânge și mădule.

46. Iar dacă ceea ce îi face pe copiii e faptul de a avea în comun carnea și sângele, e evident că prin Sfânta Masă ne facem mai înrudiți cu Mântuitorul decât avem înrudire prin natură cu cei care ne-au născut; și El nu ne părăsește ca aceia odată ce ne-a dat viață și ne-a alcătuit, ci e prezent și unit cu noi pururea, și ne dă viață și ne alcătuieste prin însăși această prezență.

47. Pe cei ce s-au depărtat de cei ce i-au născut nimic nu-i împiedică să supraviețuiască, dar celor distanțați de Hristos nu le mai rămâne nimic altceva decât moartea. Și de ce să nu spun și mai mult? Nu e cu puțință ca fiii să se constituie pe ei înșiși pentru ei înșiși dacă nu se distanțează de cei care i-au născut, și acest lucru se face încă de la început împărțindu-i pe unii faptul că nasc, iar pe alții acela că sunt născuți. Dar la aceste Taine filialitatea stă tocmai în faptul de a fi împreună și a avea comuniune, iar distanțarea înseamnă aici a se distruge și a nu mai fi.

48. Așadar, dacă numele de înrudire vrea să însemne o comuniune, și el îi desemnează, cred, pe cei uniți printr-un sânge comun, atunci n-ar putea fi decât o singură comuniune și o singură înrudire și filialitate: cea prin care avem comuniune cu Hristos. De aceea ele ascund până și nașterea naturală atunci când au loc în aceiași subiecți; căci zice [Scriptura]: „Iar câți L-au primit și căroră le-a dat putere de a se face copii ai lui Dumnezeu, nu s-au născut din sânge” [cf. *In* 1, 12], deși au fost născuți, cei care i-au născut erau carne și aceea naștere a fost anterioară acestei nașteri, dar cea de-a doua a dominat-o până într-atât pe cea veche, încât nu mai e nici urmă, nici nume al aceleia. Și așa, introducând omul nou, Sfânta Pâine îl smulge din rădăcină și îl aruncă afară pe cel vechi [cf. *Col* 3, 9–11; *Ef* 4, 24].

49. Fiindcă aceasta e opera sfintei Mese, „căci cei ce L-au primit, zice Scriptura, nu s-au născut din sânge” [*In* 1, 12]. Dar când anume Îl primim? Să recunoaștem expresia „Lu-ați” [*Mt* 26, 26] și despre care anume din taine este spusă. Căci este evident că prin această glăsuire suntem chemați la Ospățul în care-L luăm cu adevărat pe Hristos în mâini,

Îl primim în gură, Îl amestecăm cu sufletul, Îl unim cu trupul și-L amestecăm cu sângele nostru.

50. Și la aceasta se adaugă și faptul că Îl primim pe bună dreptate; căci pentru cei care-L primesc și Îl țin astfel pe Mântuitorul până la sfârșit, El Însuși este un Cap care armonizează, iar aceia sunt mădulare cuviincioase ale Lui; și era logic ca mădularele să se nască cu aceeași naștere ca și capul. Căci acea carne [a Mântuitorului] „nu e nici din sânge, nici dintr-o voință a cărnii, nici dintr-o voință a unui bărbat, ci de la Dumnezeu” [In 1, 13] Duhul Sfânt; căci „ceea ce s-a născut în ea este de la Duhul Sfânt” [Mt 1, 20]. Era deci verosimil ca și mădularele să se nască în același mod acolo unde însăși nașterea capului a fost nașterea acestor fericiți mădulare; căci constituirea mădularelor a fost însăși nașterea capului.

51. Iar dacă pentru fiecare începutul vieții e o naștere, iar începutul vieții e faptul de a se naște, întrucât Hristos e viața celor ce se alipesc de El, ei înșiși se nasc atunci când Hristos a intrat și S-a născut în viața aceasta.

52. Atât de mare e grămada de lucruri bune care ne vine de la această sfântă Masă: scapă de pedeapsă, alungă rușinea care vine de la păcat, restabilește frumusețea, leagă de Hristos Însuși mai riguros decât legăturile naturale: într-un cuvânt, ne face desăvârșiți în adevăratul creștinism în chip mai deosebit decât orice altă celebrare.

De ce Taina Mesei, care e mai desăvârșită decât Botezul, nu-l replăsmuiește pe cel ce a păcătuțit, nici nu-l curăță fără chinuri, cum face Botezul?

53. Aici însă multora le-a venit mirarea cu privire la această taină, de ce dacă e mai desăvârșită decât toate pare să aibă mai puțin decât Botezul puterea de a dezlega de vină, deși e mai mare decât el; căci acela o face fără chinuri, dar aceasta numai dacă îi premerg chinuri. Și acolo nu este nicio deosebire a celor ce s-au curățit față de cei care n-au primit vreo întinare de la început, dar în mulți din cei ce vin la Ospăț sunt urmele păcatelor făcute.

54. Pentru a vorbi mai exact trebuie să distingem între cele patru lucruri care se văd în cei ce păcătuiesc: cel care a lucrat păcatul, actul rău, pedeapsa pentru el și înclinarea sădită de aici în suflet. De actul rău cel care l-a lucrat trebuie să se elibereze de la sine și să înceteze a-l mai face înainte de a veni la baia [Botezului]; toate celelalte însă le face Botezul scoțându-le din mijloc o dată pentru totdeauna fără ca nimeni să facă nimic: desființează pedeapsa, boala și însuși păcatul, fiindcă acesta moare în ape, și cel pe care-l redă baia [Botezului] e un om nou.

55. Iar pe cel care ar primi-o mâhnit și chinuit Sfânta Pâine îl iartă în chip vrednic de vina păcatelor și îi spală sufletul de reaua deprindere, dar nu-l omoară, căci nu știe să replăsmuiască de sus. Și numai acest element al păcatului îl lasă neclintit și-i îngăduie să rămână, nu ca pe unul vinovat, dar totuși ca pe însuși cel care a îndrăznit păcatul. Sunt însă și unii care mai poartă semnele bolii și cicatricele vechilor lor lovături, în cazul în care s-au îngrijit mai puțin decât s-ar fi convenit de rănilor și n-au adus pregătirea sufletului lor corespunzătoare puterii leacului.

56. Se deosebește de acela și în curățire, pentru că ea nu-l îneacă pe păcătos și nu-l replăsmuiește, precum și pentru că îl curăță numai, lăsându-l să rămână, și acest lucru nu-l avem fără chinuri. Dar acestea n-au nimic de-a face cu celebrarea, ci cu însăși natura lucrului, potrivit căreia cei vinovați trebuie curățiți, aici spălându-i, iar acolo ospătându-i.

Că de aceea primim la Botez puterile de a lucra,
ca să le punem în lucrare

57. Iar despre faptul că e nevoie de chinuri spun aceasta: Botezul, care primește fapte încă nealcătuite și care n-au încă nicio putere de a lucra binele, nu în zadar face toate acestea pe degeaba și n-are nevoie de la noi de nimic, întrucât nici n-am putea aduce de la noi nimic. Dar Masa, care ne este pusă înainte când suntem deja alcătuiți și vii și ne putem fi de ajuns nouă înșine, ne lasă să ne folosim de această putere și de armele date, precum și de a urmări

binele nu duși, nici târâți, ci avântându-ne și puși în mișcare de noi înșine ca unii care știm să alergăm.

58. Căci de ce era nevoie să primim puterea de a face, dacă nu trebuia să ne folosim de ea? De ce să învigorăm și să înarmăm pe cel ce urmează să doarmă acasă? Dacă nu era un timp de lupte și de chinuri [osteneli] nici la început pentru cei născuți, nici mai apoi pentru cei ce vor să se curățească, nu văd când ne-am putea fi de folos nouă înșine și care ar putea fi lucrul unor oameni lipsiți de alergările pentru virtute; sau, mai bine zis, nu văd ce altceva mai rău ar putea fi pentru lucrul acesta al nostru atunci când nu mai e niciun lucru lăudabil pe care să-l făptuim și avem sufletul lucrând în fiecare clipă răul.

59. De aceea trebuie să li se îngăduie oamenilor un loc al faptelor și un timp al luptelor pentru cei ce au primit deja de la Taine faptul de a fi bărbați desăvârșiți și care pot lucra lucrul convenit firii și care, când se va arăta ziua pe care a făcut-o Domnul [Ps 117, 24], nu dorm, ci trec la fapte, și cum spune David, „omul iese la lucrul său și la lucrarea lui până seara” [Ps 103, 23]. Căci așa cum după această zi „vine noaptea, când nimeni nu mai poate să lucreze” [In 9, 4], tot așa și înaintea ei era un timp în care era o neputință desăvârșită de a făptui și nimeni nu știa încotro să meargă, întrucât pe pământ era încă noapte „în care, spune Scriptura, cine umblă nu știe unde se duce” [In 12, 35].

60. Dar după ce a răsărit soarele și raza lui se revarsă pretutindeni prin Taine, e necesar să nu mai fie nicio amânare a faptelor și ostenelilor omenești, ci în sudoarea feței [Fc 3, 19] trebuie să mâncăm această pâine a noastră fiindcă s-a frânt pentru noi, precum și pentru că e pusă deoparte pentru făpturile raționale, iar faptul că Domnul ne spune „să lucrăm pentru hrana care rămâne” [In 6, 27] înseamnă că ne poruncește să venim la Ospățul acesta nu leneși și trândavi, lipsiți de fapte, ci lucrători. Căci dacă legea lui Pavel îi depărtează pe cei leneși chiar și de masa stricăcioasă, căci zice: „Cine nu lucrează nici să nu mănânce” [2 Tes 3, 10], de ce fapte vor avea nevoie cei chemați la această Masă?

Din cele spuse e limpede că așa trebuie să fim pentru a ne atinge de Sfintele Daruri, și de aceea trebuie să ne curățim înainte de această celebrare. Acum trebuie să arătăm că aceasta nu e mai mică decât celelalte Taine, ci mai mare decât tot ce poate fi.

61. Căci mai întâi, dacă Dumnezeu, Care potrivit prorocului „pune mila pe un talger și face toată dreptatea” [Ir 9, 23], dăruiește cele mai mari celor mai buni și ne face bine nouă celor deja inițiați [botezați] și care am luptat cumva pentru virtute și am ajuns mult mai frumoși decât cei ce n-au fost încă spălați [botezați], de aici decurge și faptul că harul acesta e mai bun decât acela și cei inițiați în el dobândesc daruri mai bune, deși sunt secunde. Unul e Botezul, altul e Ospățul sfânt, care se cade să fie socotit cu atât mai desăvârșit, cu cât cere de la cei care vor să vină la el o pregătire mai mare. Că nu e potrivit ca lucrul cel mai mare să fie accesibil tuturor celor ce vor, iar cel mai mic celor curățiți prin lupte sau taine. Deci cele de mai sus atestă pe drept cuvânt contrariul și că trebuie crezut că e mai desăvârșit ceea ce nu poate fi dobândit fără multe fapte vitejești.

62. Apoi trebuie observat și faptul că Hristos Care ne invită e aici un tovarăș de luptă împreună cu noi. Iar un tovarăș de luptă dă mâna nu celor ce zac jos, nici celor bolnavi, ci celor care au vlagă și îndrăzneală și stau frumos și cu vitejie în fața adversarului.

63. Căci Însuși Hristos, Care lucrează în fiecare din Taine, devine pentru noi toate: plăsmuitor, antrenor și tovarăș de luptă: plăsmuitor spălându-ne, antrenor ungându-ne, iar tovarăș de luptă hrănindu-ne. Căci acolo ne creează mai întâi mădularele, le întărește apoi prin Duhul, iar la Masă este în chip riguros unit cu noi și dispută împreună cu noi premiul; iar după moarte va fi președinte de jocuri și va ședea ca judecător al celor ale căror chinuri le-a împărtășit; după care, când va fi nevoie să-i încununeze pe cei ce s-au arătat biruitori, El Însuși va fi cununa.

64. Așadar, atunci când ne plăsmuiește și ne unge ca să înfruntăm luptele pentru filozofie și să ne putem distinge

în ele, El le face pe toate; dar când luptă împreună cu noi nu le face toate, iar la vremea premiilor nu mai face nimic. Căci nu este potrivit ca antrenorul și plăsmuitorul să lase deoparte ceva din cele ce-l pot pregăti pe cel ce luptă, nici motivul tovarășiei nu-l lasă pe tovarășul de luptă să ia asupra lui totul și pe celălalt să-l lase să se desfăteze, și numai el să se dezbrace pentru luptă; nici nu se cuvine ca președintele jocurilor sau cel ce e însăși cununa să ungă, să plăsmuiască sau să facă cele ale medicului, nici să le adauge atleților ceva la victorie, fie curaj, fie vigoare, fie orice altă virtute, ci trebuie doar să o împodobească pe cea care este și se arată. Or pentru campioni e mai bine să fie încununați decât să învingă luptându-se, și e mai bine să fie învingători decât să fie plăsmuiți, căci luptele sunt pentru victorie, iar victoria e pentru cununi.

65. Dar dacă faptul de a nu curăți cu totul, a nu pregăti și a nu plăsmui e semnul unei stări nedesăvârșite și inferioare, atunci capătul ultim al fericirii ar fi inferior în ce privește fericirea; cu alte cuvinte, faptul de a întâlni pe Dumnezeu Care ne încununează ar fi inferior împărtășirii cu El la Masă sub văluri, întrucât Masa are o pregătire și o curățire, dar cununile n-au nici una, nici alta.

66. De aceea, nu trebuie să ne mirăm dacă Ospățul, deși e o Taină mai desăvârșită, știe să curățească mai puțin, și de altfel, pe lângă cele spuse, acest dar e și un premiu, iar lucrul propriu premiilor nu este de a-i stabili și a-i face pe cei mai buni, ci de a-i arăta și a-i împodobi. Căci în Ospăț Hristos nu e doar curățire și tovarăș de luptă, ci și cinstea pe care trebuie să o primească cei care luptă.

67. Căci ce altceva îi așteaptă pe fericii [răposați] în locul chinurilor/ostenelilor de aici decât faptul de a-L primi pe Hristos și a fi împreună cu El? Pavel spune că după acea alergare [cf. 2 Tim 4, 7] desfacerea de aici va sfârși în cele din urmă în contopirea cu Hristos: „Căci a mă desface și a fi împreună cu Hristos e ceva mult mai bun” [Flp 1, 23]. Aceasta e opera îndeosebi a acestei Mese.

68. Căci chiar dacă și în celelalte Taine poate fi găsit Hristos, aceasta are loc întrucât prin faptul că-L primim

suntem pregătiți să ne putem uni cu El; aici însă, întrucât Îl primim deja, ne și unim cu El în chip curat. Căci unde e în celelalte [Taine] faptul de a fi un trup și un duh cu El, a rămâne în El și a-L avea rămânând în noi? Drept pentru care, cred, și o spune Hristos Însuși, fericirea dreptilor e un ospăț care-L are ca slujitor pe El Însuși [Lc 12, 37].

69. Astfel deci, Pâinea Vieții e un premiu. Dar pentru că cei care primesc acest dar umblă încă pe pământ și călătoresc, și de aceea se lovesc, se umplu de praf și se tem de mâinile tâlharilor, pe drept cuvânt ea le e de ajuns pentru nevoia prezentă, le dă tărie, le este conducător și-i curăță, până ce ajung acolo unde potrivit, cuvântului lui Petru, e bine să fie omul [Mt 17, 4], unde pentru cei ce rămân într-un loc curat de treburile de aici nu mai e niciun loc pentru altele, ci este numai Hristos unit cu ei în chip curat și Care le este cunună.

70. Prin urmare, ca unul care e curățire și pentru aceasta a fost alcătuit de la început, [trupul lui Hristos] eliberează de orice întinăciune; ca tovarăș cu noi al luptelor al căror conducător este intrând în ele cel dintâi, dă tărie împotriva celor ce ne războiesc; iar pentru că e și cinstire, nu se obține fără chinuri. Așadar ce sens are să luăm ceea ce are Ospățul drept răsplată și fericire ultimă drept semn că poate face mai puțin?

71. În același mod trebuie judecat și cu privire la cealaltă obiecție și socotit că ea nu combate desăvârșirea Tainei. Căci nu pentru că nu poate face lucruri mari, nu de aceea nu-l replăsmuiește pe cel stricat de păcat, ci pentru că acesta nu poate primi și pătimi acestea, ca unul ce poartă încă prima sa plăsmuire, despre care s-a vorbit în cuvintele de mai sus. Plăsmuire pe care nici ultima răutate nu o poate șterge și smulge din sufletele celor o dată botezați, nici chiar dacă ar îndrăzni să tăgăduiască robia pe care au mărturisit-o Stăpânului comun, întrucât nici cea mai înaltă filozofie sau cea mai simplă mărturisire nu pot să o pună la noi.

72. Apoi, pentru că în general omul e prea bun ca să moară sau să fie zdrobit, dar totuși fără aceasta n-ar putea fi replăsmuit. Căci moartea ține de partea cea veche, și cel

care poate să moară e cel pe care l-a dat țărâna, căci „secură, zice Ioan, stă la rădăcina pomilor” [Mt 3, 10]. Dar cel spălat poartă deja pe cel nou [1 Co 15, 49]; prin urmare, cum mai poate muri fiind articulat cu Adamul care nu mai moare [Rm 6, 9]? Pentru ce ar mai muri când poartă în suflet pe Cel pentru a cărui dobândire trebuia să moară?

73. Dar acest lucru nu poate fi primit nici măcar de la însăși baia [Botezului]; deci cum ar putea fi o celebrare mai bună decât alta prin ceea ce nu poate fi găsit în chip asemănător nici în una, nici în cealaltă? Căci nici măcar Botezul însuși nu poate să-i mai renască din nou pe cei care sunt deja renăscuți și replăsmuiți, și de aceea sfântul așezământ [al tradiției] n-a botezat de două ori niciun om, nu doar păstrând o regulă sau o rânduială, ci pentru că a ne naște de două ori în același fel e cu neputință.

74. Cineva ar putea spune: un botez e și faptul de a muri arătându-ți religia persecutorilor; de ce atunci mulți din cei inițiați prin apă au venit și la această alergare, primind această a doua baie? La care se pot spune acestea: pe cei care au ales să umble și să viețuiască împreună cu Hristos îi constituie, pe de o parte, faptul de a fi fost plăsmuiți în acea frumoasă plăsmuire de mâna aceea, iar, pe de altă parte, îi constituie și faptul de a ajunge aici prin virtute plecând de la ei înșiși și lăudatele lupte. Prin urmare, faptul de a fi botezat în apă îl plămădește pe om și numai el poate face aceasta, dar moartea pentru Hristos e evident că are amândouă aceste lucruri: și ceea ce știe să ofere apa și ceea ce trebuie adus de noi.

75. Prin urmare, pentru cei încă neinițiați ea este un botez și o plăsmuire, întrucât aceștia dau mărturie pentru Hristos și sunt îngropați împreună cu Hristos, lucruri în care stă definiția botezului; este însă și o virtute plină de sudorile pentru bine și de răbdarea ultimă. Dar la cei deja inițiați primul lucru n-are loc, fiindcă aceștia sunt deja plăsmuiți și vii, al doilea însă da, căci martiriul e un loc de antrenament pentru dreapta credință și a dovedirii virtuții, a faptului de a cunoaște și iubi pe Hristos mai presus de orice ar putea fi îndrăgit, și de a nu socoti nimic mai sigur

decât nădejdlle în El; o experiență clară pusă la încercare prin fier, prin foc și prin violențele cele mai năprasnice. De aceea, nu este deloc îngăduit celor o dată inițiați să se folosească iarăși de botez, care nu poate dărui nimic mai mult decât ceea ce avem deja primit de la el; dar le este îngăduit să se folosească de martiriu, care știe nu numai să-i nască și să plăsmuiască, dar și să le împletească acestora cununi plecând de la faptele lor de vitejie; și astfel pentru cei neinițiați el are amândouă lucrurile, dar pentru cei inițiați doar pe unul singur.

76. Căci nu e nimic nou dacă, întrucât martiriul e desăvârșit în ambele privințe, cei care n-au nevoie de amândouă se folosesc de el doar pentru unul din ele și dobândesc numai ceea ce au nevoie, întrucât și Sfintele Daruri ale Mesei știu să-i curețe pe cei care nu l-au primit încă, dar pot și să-i lumineze pe cei deja curățiți; și totuși nimic nu-i oprește pe cei care au primul lucru să se apropie de Taină pentru cel de-al doilea. Dar destul despre acestea.

77. Dar lucrul de unde a plecat cuvântul nostru pentru a ajunge la acestea e că ceea ce lucrează desăvârșita comuniune a oamenilor cu Dumnezeu — fie că acest lucru trebuie numit adorație sau înfiere, fie amândouă acestea — e sfântul Ospăț care ne face înrudiți cu Hristos mai mult decât faptul de a fi născuți de cei care ne-au născut. Fiindcă el nu aruncă în noi o bază nedeslușită a unui corp și nici rudimente de sânge, ci ni le împărtășește desăvârșite; și nu e doar o cauză a vieții, ca aceia care ne-au născut, ci și viață, și nu se numește viață pentru că e cauză a vieții, în felul în care-i numește pe apostoli lumină [Mt 5, 14], pentru că au fost așezați conducători spre lumină, ci pentru că El Însuși e însăși viața prin care putem fi vii cu adevărat.

78. Apoi El îi face sfinți și dreți pe cei ce se lipsesc de El nu numai educându-i și învățându-i cele de lipsă și exercându-le spre virtute sufletul, actualizând puterea pe care o are acela spre dreapta rațiune, ci făcându-Se El Însuși pentru ei dreptate și sfințire de la Dumnezeu [I Co 1, 30]. Căci mai cu seamă în acest mod li se întâmplă sfinților să fie fericiți și sfinți din pricina Fericitului care e unit cu ei,

din pricina Căruia sunt vii din morți, înțelepți din nebuni, iar din robi întinați și răi se fac sfinți, drepti și fii ai lui Dumnezeu. Căci plecând de la ei înșiși și de la firea și sânguința omenească, plecând de la care ar fi trebuit să fie numiți în sens propriu acestea, ei nu s-au făcut niciuna din acestea, ci sunt sfinți din pricina Celui sfânt, iar drepti și înțelepți din pricina Celui drept și înțelept Care e unit cu ei. Și în general, dacă vreunul dintre oameni e cu adevărat vrednic să audă aceste lucruri mari și nobile, el își are toate aceste nume de acolo; mai ales pentru că toate cele care le vin de acasă și de la ei înșiși sunt atât de departe de a-i face drepti, încât dreptatea lor e răutate, iar înțelepciunea lor e o limpede nebunie [1 Co 3, 19]. Apoi, chiar dacă virtutea ne-ar face deosebit de nobili și am avea-o drept podoabă, pentru că avem afinitate mai mult spre dreptatea și înțelepciunea de la Dumnezeu decât spre cea omenească, chiar și cea pe care a pus-o în noi sânguința ar fi mai verosimil să fie numită plecând de la aceasta decât de la aceea.

79. Căci așa cum nu purtăm numele celor ce ne sunt exterioare și străine, ci se întâmplă să fim definiți și numiți plecând de la cele proprii și care sunt în noi prin fire — căci nu casa și locuința ar putea să ne plămădească purtarea față de cutare sau cutare, nici să ne dea un nume de răutate sau virtute —, așa și dintre cele proprii acelea care sunt mai mult ale noastre ne definesc mai mult și fac numirea noastră comună. Dar cele ale lui Hristos sunt mai mult ale noastre decât înseși cele ale noastre. Fiindcă proprii ale noastre sunt faptul că suntem făcuți mădulare și fii și că avem în comun cu El carne, sânge și Duh; dar acestea sunt mai aproape de noi nu numai decât cele pe care le dobândim prin asceză, ci chiar decât cele care ne învăluie plecând de la fire, fiindcă El S-a arătat mai înrudit cu noi chiar și decât înșiși cei care ne-au născut.

80. De aceea, noi toți suntem obligați nu să aducem în viața noastră filosofia omenească, nici să rezistăm până la aceste lupte [măturice], ci să trăim această viață nouă care e viața în Hristos și să arătăm acea dreptate. N-am putea fi obligați așa mult față de aceasta, dacă n-ar fi legată de noi în chip deosebit.

Căci de aceea „ne-am îngropat împreună cu Hristos prin botez, ca să umblăm într-o viață nouă” [Rm 6, 4]; iar lui Timotei Pavel îi spune: „Pune mâna pe viața veșnică” [1 Tim 6, 12]; și Scriptura zice: „Fiți sfinți, după Sfântul Care v-a chemat” [1 Ptr 1, 15], și: „Fiți milostivi” nu cu o milă omească, ci „precum Tatăl vostru milostiv este” [Lc 6, 36]; și: „Iubiți-vă unii pe alții, precum Eu v-am iubit pe voi” [In 13, 34]. Cu afecțiunea cu care iubea Pavel „în măruntaiele lui Iisus Hristos” [Flp 1, 8]. De aceea și Mântuitorul Însuși, când poruncește ucenicilor să fie în pace, pune în ei înșiși pacea Lui, căci zice: „Pacea Mea dau vouă” [In 14, 27], iar către Tatăl spune: „Ca iubirea cu care M-am iubit să fie în ei” [In 17, 26].

81. Și în general așa cum nașterea aceasta e una dumnezeiască și suprafirească, așa și viața, regimul, filozofia și toate acestea sunt noi și duhovnicești. Arătându-i lui Nicodim acest lucru Mântuitorul zice: „Ce se naște din Duhul e duh” [In 3, 6]. De aceea și Pavel zice: „Ca să fiu găsit în El neavând dreptatea mea cea din Lege, ci dreptatea prin credința în Hristos, cea de la Dumnezeu” [Flp 3, 9].

82. Iar motivul e că aceasta e haina împărătească, întrucât cele ale noastre sunt ale unui rob; dar libertatea și Împărăția, spre care trebuie să ne grăbim, cum ar putea fi premiul unor robi? Căci atunci faptul de a ne arăta vrednici de Împărăție n-ar fi nimic altceva decât acela de a arăta o virtute de robi. Pentru că așa cum „stricăciunea, zice Pavel, n-ar putea moșteni nestricăciunea”, ci „ceea ce e stricăcios trebuie să îmbrace nestricăciunea, iar ceea ce e muritor trebuie să îmbrace nemurirea” [1 Co 15, 50-53], în același mod nici faptele robilor nu ne-ar putea fi de ajuns pentru Împărăția aceea, ci va fi nevoie de dreptatea cea de la Dumnezeu. Pentru că moștenitorul trebuie să fie fiu, nu rob, „căci robul, zice Scriptura, nu rămâne în casă în veac, fiul rămâne în veac” [In 8, 35].

83. În schimb, fiecare din cei care vin la această moștenire trebuie ca, lepădând mai întâi robul, să arate pe Fiul, ceea ce înseamnă că, purtând pe fețele lor forma Unului-Născut, trebuie să se arate cu această frumusețe Tatălui Care i-a născut. Aceasta înseamnă faptul de a fi eliberați de

Fiul lui Dumnezeu de orice robie și a fi cu adevărat liberi, ceea ce vrea să spună și cuvântul acela spus de Hristos iudeilor: „Dacă Fiul vă va face liberi, veți fi cu adevărat liberi” [In 8, 36]. Fiindcă El dezleagă și face fii ai lui Dumnezeu pe robi, fiind El Însuși Fiu și liber de orice păcat, și-i face părtași la trupul, sângele, Duhul și toate cele ale Lui; căci în acest mod a replăsmuit, a eliberat și a îndumnezeit: amestecându-Se cu noi pe Sine Însuși, Dumnezeul Cel sănătos, liber și adevărat.

84. Și așa sfântul Ospăț face din Hristos, Care e adevărata dreptate, un bine al nostru, chiar înaintea celor proprii firii noastre, ca să ne slăvim și noi cu cele ale Lui și să primim o astfel de cinste, ca și cum am fi realizat-o noi înșine, și să fim numiți plecând de acolo, în cazul în care păzim comuniunea [cu El]. Și dacă cineva cu adevărat sfânt și drept ar auzi ceva din aceste laude, acela a primit aceste numiri de la cele pe care le-a câștigat Acela; căci zice Scriptura: „În Dumnezeu se va lăuda sufletul meu” [Ps 33, 3] și: „Întru El se vor binecuvânta toate neamurile” [Fc 18, 18].

85. De aceea nu ni se cere nimic din cele omenești, ci cele ale lui Hristos; pe ele trebuie să le purtăm în sufletele noastre și pe ele purtându-le trebuie să plecăm de aici, iar înainte de cununi trebuie să arătăm în tot felul această filozofie și bogăție nouă, neintroducând în ea nimic din partea cea rea, întrucât numai ea este singura taxă vrednică de Împărăția cerească.

86. Căci, întrucât premiul pe care trebuie să-l ia cei ce luptă e Dumnezeu Însuși, e necesar ca ei să aibă ceva analog cinstirii, ca luptele lor să fie dumnezeiești și ca Dumnezeu să fie pentru atleți nu numai un antrenor și un conducător al luptelor, ci și Cel care le realizează în ei, astfel ca scopul căutat să fie potrivit cu pregătirea, iar pregătirea cu scopul.

87. Căci așa cum, trimițându-ne pe pământ, nu ne-a făcut, nici nu ne-a cerut nimic supranatural, tot așa ducându-ne la Dumnezeu și eliberându-ne de păcat, [Hristos] nu ne-a lăsat să avem nimic omenesc, ci s-a armonizat pe Sine Însuși la toate cele de care aveam nevoie și n-a lăsat nelucrător nimic din cele ce pot pregăti în vederea acestui scop.

88. Căci dacă ar vorbi cineva în ce ne privește de boală și vindecare, El n-a intrat numai la cel bolnav învrednicindu-l doar de ochii și mâna Lui și lucrând El Însuși cele de care avem nevoie spre vindecare, ci S-a făcut El Însuși leacul, regimul și orice altceva din cele ce duc la sănătate.

89. Iar dacă e vorba de o replăsmuire, o restaurează prin El Însuși și prin carnea proprie, iar ceea ce a introdus în locul a ceea ce a fost stricat de noi a fost El Însuși. Căci n-am fost replăsmuiți din aceeași materie din care ne-a plăsmuit, ci pe aceea a făcut-o luând țărână din pământ [Fc 2, 7], iar pentru a doua a dat propriul Său trup. Și recâștigând viața, nu face doar mai frumos sufletul lăsându-l în propria lui fire, ci revărsându-și sângele în inimile celor inițiați face să răsară în ei viața Lui, fiindcă atunci a insuflat o suflare de viață [Fc 2, 7], dar aceea ne face părtași ai Duhului Său; căci zice Scriptura: „Dumnezeu a trimis pe Duhul Fiului Său în inimile noastre, Care strigă: Avva! Părinte” [Ga 4, 6]. Pentru că atunci când lipsea lumina, a zis: „Să fie lumină! Și s-a făcut lumină” [Fc 1, 3], această lumină sclavă; dar acum Însuși Stăpânul „a strălucit în inimile noastre, El Care a zis odinioară să strălucească lumina din întuneric” [2 Co 4, 6].

90. Și ca să spunem totul: în primele timpuri El a făcut bine neamului omenesc prin aceste fapte văzute și l-a condus pe om prin porunci, trimiși și legi, folosindu-se când de îngeri, când de oamenii cei mai nobili; acum însă face acest lucru în chip nemijlocit El Însuși prin El Însuși folosindu-Se la toate de Sine Însuși.

91. Să observăm lucrurile de la început. Ca să mântuiască neamul omenesc n-a trimis un înger, ci a venit El Însuși. A trebuit să-i învețe pe oamenii pentru care a venit, așa că n-a rămas în ținutul Lui trimițând după cei care voiau să-L audă să vină ei la El, ci a ieșit străbătând ținutul El Însuși și căutându-i pe cei cărora să le împărtășească cuvintele Lui. Și purtând pe limba Sa cele mai mari lucruri bune, bătea pe la porțile celor ce aveau nevoie să fie fericiți. Și îi vindeca pe cei bolnavi venind la ei și atingându-se El Însuși cu mâna de ei. Orbului din naștere i-a creat ochi punându-i

pe ochi lut pe care l-a făcut El Însuși scuipând pe pământ și amestecându-l cu degetul, după care l-a luat și l-a pus peste ochi [cf. *In* 9, 6]. „S-a atins de sicriu”, mai spune Scriptura [*Lc* 7, 14]. A stat la mormântul lui Lazăr și a dat glas de aproape [cf. *In* 11, 38–43], deși, dacă ar fi vrut, ar fi putut face toate acestea, și lucruri încă mai mari decât acestea, numai printr-un cuvânt și un semn, El Care a făcut cerul în acest mod. Dar aceasta trebuia să fie o mărturie clară a puterii Lui, iar aceea un semn al prieteniei față de oameni, pe care a venit să o arate.

92. A trebuit deci să-i dezlege și pe cei din iad, și n-a lăsat acest lucru pe seama unor îngerii sau a stăpânilor îngerilor, ci S-a pogorât El Însuși în închisoare [*1 Ptr* 3, 19]. Era însă verosimil ca cei ținuți captivi în el să nu primească libertatea pe degeaba, așa că-i dezleagă plătind cu sângele Lui [*1 Ptr* 1, 19]. Și începând de atunci și până în ziua de pe urmă în acest mod eliberează sufletele de păcate, le iartă vina și le spală de murdărie.

93. Căci El Însuși e lucrul prin care curăță; ceea ce arată Pavel atunci când spune: „Făcând prin El Însuși curățirea păcatelor noastre, a șezut de-a dreapta tronului măreției în ceruri” [*Evr* 1, 3]. De aceea îl numește și slujitor [*Rm* 15, 8] și El Însuși spune despre Sine că slujește [*Lc* 22, 27] și că a venit în lume de la Tatăl ca să slujească [*Mt* 20, 28].

94. Iar lucrul cel mai mare dintre toate e că nu numai în prezent, când S-a arătat și a venit cu slăbiciunea omenească „nu ca să judece lumea” [*In* 3, 17], când a arătat cele ale robilor și a ascuns toate cele ale Stăpânului, dar și în viitor, când va veni cu putere [*Mt* 24, 30] și se va arăta cu slava Tatălui, pentru arătarea și pentru împărăția Lui, Scriptura zice că „Se va încinge, îi va pune la masă și venind le va sluji” [*Lc* 12, 37] El Însuși, Cel prin Care împărătesc împărății și stăpânesc tiranii pământului [*Pr* 8, 16].

95. Căci în acest mod a exercitat împărăția Lui curată și adevărată El, Care era de ajuns lui Însuși pentru această împărăție, și așa i-a condus pe cei pe care-i stăpânea: mai vesel decât niște prieteni, mai riguros decât niște tirani, mai afectuos decât un tată, mai intim unit decât niște mădu-

lare, mai necesar decât o inimă, nu plecându-i prin frică, nu aservindu-i printr-o plată, ci fiind El Însuși pentru Sine Însuși puterea stăpânirii Lui și legându-și El Singur de Sine Însuși pe cei stăpâniți. Căci a împărăți prin frică sau printr-o plată nu înseamnă a stăpâni cu adevărat El Însuși, ci atunci cauza acestei ascultări trebuie atribuită nădejdiilor și amenințărilor. Așadar, așa cum n-ar putea stăpâni în sens propriu cel a cărui stăpânire vine de altundeva, tot așa nu înseamnă că suntem cu adevărat robi ai lui Dumnezeu atunci când ne supunem pentru una din cele spuse.

96. Dar pentru că trebuia ca El să împărățească cu cea mai curată stăpânire, fiindcă o alta nu era verosimilă, a căutat să afle cum anume să o ducă la bun sfârșit. Și acesta a fost modul cel mai paradoxal. Fiindcă S-a folosit de cele contrare și, pentru ca să fie un stăpân adevărat, primește fire de rob [*Flp* 2, 7] și slujește robilor până la cruce și moarte, și așa răpește sufletele robilor și pune mâna în chip nemijlocit pe voința lor. De aceea și Pavel, știind că această slujire e cauza împărăției, spune: „S-a smerit pe Sine Însuși făcându-Se ascultător până la moarte, și încă moarte pe cruce. De aceea Dumnezeu L-a preainălțat” [*Flp* 2, 8]. Și minunatul Isaia spune: „De acea îi va moșteni pe mulți și va împărți prăzile celor puternici, pentru că Și-a dat spre moarte sufletul Său și cu cei fărădelege a fost socotit” [*Is* 53, 12].

97. Căci în virtutea creației Hristos e Stăpânul firii noastre, dar în virtutea creației celei noi S-a făcut Stăpânul voinței noastre; ceea ce înseamnă a împărăți cu adevărat peste oameni, pentru că aici a legat și a condus, aservindu-și-le, puterea rațiunii și autonomia voinței, care-l fac pe om. Drept pentru care a și spus: „Datu-Mi-s-a toată puterea în cer și pe pământ” [*Mt* 28, 18], ca și cum Stăpânul mai înainte de veci al lumii pătimea un lucru nou pentru că și firea oamenilor Îl recunoaștea Stăpân comun împreună cu cei din cer. Dar și cuvântul lui David: „Împărățit-a Dumnezeu peste neamuri” [*Ps* 46, 9] sugera și el această împărăție prin care, spune Pavel, neamurile devin „concorporale și copărtașe la Mântuitorul” [*Ef* 3, 6]. Căci prin faptul că S-a

unit astfel o dată pentru totdeauna cu corpurile și sufletele noastre S-a făcut Stăpân nu numai al trupurilor, ci și al sufletelor și voințelor, și stăpânește astfel cu împărăția cu adevărat autosuficientă și pură, El Însuși conducând prin El Însuși ca un suflet corpul și ca un cap mădularele.

98. Căci cei care au ajuns să îndrăgească jugul acesta sunt conduși ca și cum n-ar mai trăi cu rațiunea lor, nici n-ar mai avea autonomia alegerii, căci zice Scriptura: „Dobitoc m-am făcut pentru Tine” [Ps 72, 22]; și aceasta înseamnă să-și urască și să-și piardă cineva sufletul său și prin faptul că-l pierde să-l scape [Mt 10, 39]: atunci când stăpânește în acest fel creația nouă și noul Adam îl ascunde cu totul pe cel vechi, și nimic nu mai rămâne din aluatul cel vechi [1 Co 5, 7], nici naștere, nici viață, nici moarte.

99. Căci corpul omului cel vechi a fost alcătuit plecând de la pământ, „dar cel nou, spune Scriptura, s-a născut din Dumnezeu” [In 1, 13], iar martore pentru o viață și alta sunt o masă și alta: pe una o oferea pământul, dar pe omul cel nou îl hrănește din carnea Sa Cel ceresc; de aceea atunci când se desfac, unul se întoarce în pământul din care a ieșit, iar altul se duce la Hristos, de unde a fost luat.

100. Și fiecare își face sfârșitul corespunzător obârșiei din care a ieșit; căci zice Scriptura: „cum e cel pământesc, așa sunt și cei pământești; și cum e cel ceresc, așa sunt și cei cerești” [1 Co 15, 48]. Și nu e vorba numai de suflet, ci și de trupul însuși. Fiindcă și acesta e ceresc, așa cum aici și unul și altul sunt pământești. Căci dacă sufletul locuiește în mâinile Celui ceresc [Sol 3, 1] și trupul e un mădular al aceluia, și nu mai participă la suflet, ci e plin de Duhul Cel viu; iar după moarte e viu cu o viață cât nu se poate spune mai frumoasă decât prima, fiindcă în realitate nici la început n-a murit cu adevărat. Căci zice Solomon: „Au părut că au murit”, dar nu pentru cei cu mintea bună, ci „în ochii celor fără minte” [Sol 3, 2]. Căci așa cum „Hristos sculat din morți nu mai moare, moartea nu mai are putere” [Rm 6, 9], tot așa nici mădularele lui Hristos „nu vor vedea moarte în veac” [In 8, 51]; și cum ar putea gusta moartea când atârnă de o inimă pururea vie?

101. Și nu trebuie să ne mirăm dacă ceea ce se vede e doar pulbere și nimic mai mult. Căci bogăția e înăuntru, fiindcă „viața noastră e ascunsă” [Col 3, 3], iar vistieria e un vas de lut, „căci avem această bogăție în vase de lut”, spunea Pavel [2 Co 4, 7]. De aceea cei cărora le apar doar cele din afară n-ar putea vedea decât lutul.

102. Dar când Se va arăta Hristos, și această pulbere își va arăta frumusețea ei, și atunci va apărea ca fiind mădular al celui fulger [Mt 24, 27], se va armoniza cu soarele și va revărsa aceeași rază. Căci zice Scriptura: „Și dreptii vor străluci ca soarele în Împărăția Tatălui lor” [Mt 13, 43], numind împărăție a Tatălui acea rază în care S-a arătat El Însuși strălucind apostolilor [Mt 17, 2] care au văzut, cum spune El Însuși, „Împărăția lui Dumnezeu venind întru putere” [Mc 9, 1]. Din ziua aceea însă dreptii vor străluci cu o singură strălucire și slavă, strălucind, pe de o parte, prin faptul că o primesc, iar, pe de altă parte, prin acela că o dau. Căci această Pâine, acest Trup, pe Care-l vor fi adus cu ei de la această Masă venind de aici acolo, e cel care va apărea atunci pe norii cerului tuturor ochilor și-și va arăta floarea strălucirii lui răsăritului și apusului ca un fulger într-o clipită [Mt 24, 27].

103. Cu această rază viețuiesc fericiții, iar atunci când mor lumina nu-i părăsește; căci „lumina e cu cei drepti pururea” [Pr 13, 9], de aceea vor veni la acea viață strălucind cu ea, împreună cu care au fost tot timpul pe când alergau spre ea.

104. Căci ce se va întâmpla atunci cu fiecare din cei care vor fi reînviați, și oasele, părțile și membrele unindu-se cu capul vor salva corpului integritatea lui, acest lucru se va întâmpla și cu Mântuitorul Hristos, Capul comun al tuturor. Căci fulgerând doar pe nori, va înălța de pretutindeni mădulele Sale ca un Dumnezeu în mijlocul unor dumnezei, ca un Corifeu frumos al unui cor frumos. Și așa cum, atunci când se rup legăturile care le țin, corpurile grele care atârnă sus cad la pământ și caută îndată locul din centru, la fel și corpurile sfinților sunt pironite de pământ și rămân legate și tiranizate de stricăciune, și de aceea

spune Scriptura „suspina în acest cort” [2 Co 5, 4]; dar când se va arăta libertatea, se vor avânta cu o pornire nestăvilită spre Hristos, primindu-și locul lor. De aceea, arătând că acea alergare e de neoprit, Pavel numește acest lucru răpire, zicând: „Iar noi vom fi răpiți pe nori în întâmpinarea Domnului în văzduh” [1 Tes 4, 17], însemnând că nu mai e în ei nimic omenesc, nici care să vină de la ei, ca să aibă loc o întârziere, ci El Însuși va atrage, El Însuși va răpi, El Care nu poate fi rob unui timp.

105. Căci așa cum la început n-a așteptat să fie căutat de ei, ci El Însuși i-a căutat pe cei rătăciți și le-a arătat calea, după care, neputând ei umbla, i-a ridicat și purtat pe umeri [Lc 15, 5] și pe cei ce cădeau îi rechema, pe cei descurajați îi îndrepta, pe cei care abandonau îi chema și, pe scurt, își petrecea timpul ocupându-Se de mântuirea lor, tot așa și atunci, când vor alerga spre El ultima lor alergare, El Însuși îi va scula și le va face aripi ca să zboare. De aceea îi numea și vulturi care se adună în jurul stârvului, căci spune: „Unde e Stârvul, acolo se vor aduna și vulturii” [Mt 24, 28].

106. Pentru că ei vor veni de la o masă la altă masă, de la cea acoperită la cea acum arătată, de la pâine la Stârv. Căci acum pentru cei ce trăiesc încă această viață omenescă Hristos le este pâine și paște, pentru că trec de aici la cetatea cerească [Ga 4, 26; Evr 12, 22; Ap 21, 2. 10]. Dar când „își vor schimba tăria, le vor crește aripi ca la vulturi” [Is 40, 31], zice minunatul Isaia și atunci se vor așeza pe Stârvul Însuși despuiat de orice vâluri.

107. Lucru pe care arătându-l fericitul Ioan spune: „Îl vom vedea așa cum este” [1 In 3, 2]. Fiindcă, întrucât viața în trup a încetat, Hristos nu mai e pentru ei pâine, nici paște [trecere] pentru cei care acum rămân. Dar poartă multe semne ale stârvului, căci mâinile Lui au semnele, iar picioarele urmele piroanelor, iar coasta Lui mai poartă și întipărirea suliței.

108. Ospățul acesta duce la Stârvul acela, fără acesta e cu neputință a-l lua pe Acela, așa cum cel cu ochii scoși nu poate veni la experiența luminii. Căci dacă cei care n-au

participat la acest ospăț „nu au viață în el” [In 6, 53], cum ar putea fi un Cap nemuritor capul unor mădulare moarte?

109. Fiindcă una e puterea Mesei și unul e cel ce mănâncă și într-o lume și într-alta; una e cămara de nuntă, alta e pregătirea pentru cămara de nuntă, dar e Același Mire. De aceea pentru cei care n-au plecat spre viață cu aceste daruri, dincolo nu vor avea nimic mai mult. Dar cei care au putut primi și păstra harul, aceia „au intrat în bucuria Domnului lor” [Mt 25, 10] și s-au desfățat în ospăț de cealaltă desfățare, nu dobândind-o abia acum, ci simțind doar mai curat ceea ce au adus cu ei venind aici și care se arată acum limpede. Acesta e motivul pentru care „Împărăția cerurilor e înăuntrul nostru” [Lc 17, 21].

Glasul lui Hristos spune:

„Veniți la Mine și voiți să luați viața și să nu vă pierdeți. Căci Eu voi văredifica pe voi [Mt 11, 28].

Păreașă pe care vă voi da Eu este trupul Meu pentru viața lumii [In 6, 51].

„Luati, mâncați. Aceasta este Trupul Meu, care să vă dea pentru voi. Acum să luați toți pomenirea Mea [2 Co 12, 14; 1 Co 11, 24].

Cine mănâncă Trupul Meu și bea sângele Meu rămâne în Mine și Eu în el [In 6, 57].

Cuvintele pe care vi le spun sunt dar și viață [In 6, 61].

1. De câtă cădernicie trebuie primii Hristos
[vorbește creștinul]

1. Acestea sunt cuvintele Tale, Hristosule, măcar că ele n-au fost rostite într-un singur timp, nici nu sunt consecrate într-un singur loc. Dar fiindcă sunt ale Tale, trebuie urmate de orice cu recunoștință și încredere. Ale Tale sunt și Tu ie-ai rostit și totuși sunt ale mele, pentru că le-am spus pentru mântuirea mea. Le urmaresc cu bucurie din gură

1. Întru nume Cristif a fost editat de poporul și în toate edițiile, în anul XVIII în București și în anul 1870 în Iași. Traducere după textul de pe www.OrthodoxLibrary.com.

Toma din Kempen

(† 1471)

Îndemn cucernic spre sfânta

Cuminecare cu Trupul lui Hristos

(*Despre imitarea lui Hristos*, cartea IV; 1427)¹

Glasul lui Hristos spune:

„Veniți la Mine toți cei osteniți și împovărați, și Eu vă voi odihni pe voi [*Mt* 11, 28].

Pâinea pe care vă voi da Eu este trupul Meu pentru viața lumii [*In* 6, 52].

Luați, mâncați, Acesta este Trupul Meu, care se va da pentru voi. Aceasta să faceți întru pomenirea Mea [*Lc* 22, 19; *1 Co* 11, 24].

Cine mănâncă Trupul Meu și bea Sângele Meu rămâne în Mine și Eu în el [*In* 6, 57].

Cuvintele pe care vi le spun sunt duh și viață” [*In* 6, 64].

1. Cu câtă cucernicie trebuie primit Hristos

[vorbește creștinul]

1. Acestea sunt cuvintele Tale, Hristoase, măcar că ele n-au fost rostite într-un singur timp, nici nu sunt consemnate într-un singur loc. Dar fiindcă sunt ale Tale, trebuie primite de mine cu recunoștință și încredere. Ale Tale sunt și Tu le-ai rostit, și totuși sunt ale mele, pentru că le-ai spus pentru mântuirea mea. Le primesc cu bucurie din gura

¹ *Imitatio Christi* a fost extrem de populară și în țările ortodoxe. În secolul XVIII traducerea ei greacă a fost editată constant la Veneția: în 1746, 1748, 1770 și 1780. Traducere după textul de pe www.thelatinlibrary.com.

Ta, ca să intre și mai potrivit în inima mea. Cuvintele unei atât de mari îndurări, pline de dulceață și iubire, mă stârnesc. Dar fărădelegile mele mă înspăimântă și conștiința necurată mă aruncă înapoi de la primirea unor atât de mari Taine. Dulceața vorbelor Tale mă cheamă, dar mulțimea răutăților mele mă apasă.

2. Îmi poruncești să mă apropii de Tine cu încredere, dacă vreau să am parte de Tine [*In* 13, 8] și să primesc hrana nemuririi, dacă doresc să dobândesc viața și slava veșnică. „Veniți, zici, la Mine toți cei osteniți și împovărați, și Eu vă voi odihni pe voi!” [*Mt* 11, 28]. O, dulce și prietenos cuvânt în urechea unui păcătos, prin care Tu, Doamne Dumnezeu meu, mă chemi pe mine lipsitul și săracul la cuminecarea preasfântului Tău Trup. Dar cine sunt eu, Doamne, ca să îndrăznesc să mă apropii de Tine? „Iată cerurile nu Te cuprind” [*2 Par* 6, 18] și Tu zici: „Veniți la Mine toți!” [*Mt* 11, 28].

3. Ce vrea să însemne această preaîndurată favoare și atât de prietenoasă chemare? Cum voi cuteza să vin la Tine eu, care știu că n-am făcut nimic bun, de unde să pot avea îndrăznire? Cum Te voi duce în casa mea [*Cânt* 3, 4] eu, care am ofensat adeseori preabuna Ta față? Pe Tine Te cinstesc îngerii și arhanghelii, de Tine se tem sfinții și dreptii și Tu zici: „Veniți la Mine toți”? Căci dacă nu Tu, Doamne, ai spune aceasta, cine ar crede că e adevărat? Și dacă n-ai porunci Tu, cine ar încerca să se apropie?

4. Iată, Noe, bărbat drept, a ostent o sută de ani făcând arca, ca să scape în ea doar cu puțini [*Fc* 6, 9; 7, 7; *1 Ptr* 3, 20]; iar eu cum mă voi putea pregăti într-un singur ceas să primesc cu cucernicie pe Însuși Făcătorul Lumii. Moise, robul Tău, marele și deosebitul Tău prieten, a făcut din lemne neputrezitoare un chivot pe care l-a îmbrăcat în aur preacurat, ca să pună în el tablele Legii [*Sir* 45, 1; *Iș* 25, 10; 25, 11]; iar eu, făptură putredă, îndrăzni-voi oare să Te primesc atât de ușor pe Tine, Dătătorul Legii și al vieții? Solomon, cel mai înțelept dintre regii lui Israel, a zidit timp de șapte ani mărețul templu spre lauda numelui Tău, și a prăznuit timp de opt zile praznicul târnosirii lui, a adus o

mie de jertfe de împăcare și în sunet de trâmbiță și strigăt de bucurie a așezat în chip solemn în locul pregătit pentru el Chivotul Legământului [3 Rg 5, 7]; iar eu, nefericitul și cel mai sărac dintre oameni, în ce chip Te voi duce în casa mea eu, care de-abia dacă știu să cheltui cu cucernicie o jumătate de ceas, și de-aș petrece măcar o dată cu vrednicie acea jumătate de ceas!

5. Cât de mult s-au străduit să-Ți placă aceia, Dumnezeul meu! Vai însă cât de puține fac eu, cât de puțin timp folosesc când mă pregătesc pentru cuminecare! Rar sunt adunat cu totul, și încă mai rar sunt curat de orice împrăștiere.

6. Și negreșit în prezența mântuitoarei Tale Dumnezeiri nu se cade să-mi treacă prin minte niciun gând necuviincios, și nicio faptură nu trebuie să o ocupe, căci urmează să primesc drept oaspete nu un înger, ci pe Domnul îngerilor. Și totuși e o mare distanță între Chivotul Legământului Domnului cu toate celelalte ale Lui și preacuratul Tău Trup cu negrăitele lui virtuți, ca și între jertfele Legii, care prefigurau cele viitoare, și adevărata jertfă a Trupului Tău, care împlinește toate jertfele cele vechi.

7. Cum să nu ard așadar mai mult în fața cinstitei Tale prezențe? Cum să nu mă pregătesc cu mai mare grijă ca să primesc Sfintele Tale [Taine], când aici sfinți patriarhi, regi și principii cu întreg poporul au arătat o atât de mare dragoste și cucernicie față de slujba dumnezeiască?

8. Preacucernicul rege David a săltat din toate puterile înaintea chivotului lui Dumnezeu [2 Rg 6, 13-14] aducându-și aminte de binefacerile arătate odinioară părinților lui. A făcut felurite instrumente muzicale, a alcătuit psalmi și a rânduit să fie cântați cu bucurie; el însuși cânta adeseori la chitară insuflat de harul Duhului Sfânt, a învățat poporul Israel să laude din toată inima pe Dumnezeu și să-L binecuvânteze și propovăduiască cu gura în toate zilele într-un glas [2 Par 23, 13; 20, 21]. Dacă înaintea chivotului Vechiului Testament se lucra atâta cucernicie și era atâta aducere-aminte de lauda dumnezeiască, câtă cucernicie și evlavie trebuie să am în prezența acestei Sfinte Taine, la primirea preacinstului Trup al lui Hristos?

9. Mulți aleargă în felurite locuri să viziteze rămășițele sfinților și se minunează auzind faptele lor; privesc mărețele ziduri ale bisericilor lor și sărută sfintele lor oase înfășurate în mătăsuri și în aur. Și iată că, aici la mine pe altar, ești prezent Tu Însuși, Dumnezeuul meu, Sfântul Sfinților, Creatorul oamenilor și Domnul îngerilor. Adeseori în unele ca acelea e de fapt curiozitatea de a vedea a oamenilor, e noutatea unor lucruri nemaivăzute și de aici se culege doar o modestă roadă a îndreptării, mai cu seamă acolo unde alergarea e foarte ușoară și fără o adevărată zdrobire [a inimii]. Aici însă în Sfânta Taină a altarului ești prezent întreg Tu Însuși, Dumnezeuul meu, Omul Hristos Iisus [1 Tim 2, 5]; aici se culege și o bogată roada a mântuirii veșnice, ori de câte ori ești primit în chip vrednic și cucernic. Și spre ea atrage nu o ușurătaie oarecare, nici o curiozitate sau simțualitate, ci o credință tare, o nădejde cucernică și o iubire sinceră.

10. O, Dumnezeuule nevăzut, Ziditor al lumii, cât de minunat lucrezi cu noi, cât de dulce și plin de har rânduiești toate cu aleșii Tăi, cărora Te pui înainte pe Tine Însuși spre a fi primit în această Sfântă Taină. Fiindcă acest lucru întreține toată înțelegerea, acest lucru atrage îndeosebi inimile celor cucernici și le aprinde dragostea [lor către Tine]. Căci înșiși credincioșii Tăi, care-și pun la dispoziție toată viața lor spre îndreptare, primesc adeseori din această preavrednică Sfântă Taină un mare har al cucerniciei și iubire de virtute.

11. O, minunat și ascuns har al acestei Sfinte Taine, pe care-l cunosc numai credincioșii lui Hristos, dar pe care nu-l pot simți necredincioșii și slujitorii păcatului. În această Sfântă Taină se dă un har duhovnicesc, iar sufletului îi este restaurată virtutea pierdută, redată frumusețea desfigurată prin păcat. Uneori acest har e atât de mare, încât din plinătatea cucerniciei dăruite simte puterile sale întărite nu numai mintea, ci și trupul slab.

12. Dar trebuie să ne doară și să ne simțim foarte nenorociți din pricina lăncezelii și nepăsării noastre, că nu suntem atrași cu mai mare dragoste spre primirea lui Hristos,

în care stă toată nădejdea și meritul celor ce se mântuiesc. Căci El Însuși este sfințirea și răscumpărarea noastră [1 Co 1, 30]; El Însuși e mângâierea celor ce călătoresc [în această viață] și desfătarea veșnică a sfinților. Așadar trebuie să ne doară mult faptul că mulți au atât de puțină băgare de seamă față de această taină care veselește cerul și păstrează lumea întreagă. Vai ce orbire și învârtoșare a inimii ome-nești să nu fie ea cu mai mare luare-aminte față de un dar atât de negrăit, și chiar din folosirea lui zilnică să decurgă nebagare de seamă!

13. Căci dacă această preasfântă Taină ar fi săvârșită doar într-un singur loc, și ar fi sfințită doar de un singur preot pe lume, cu cât de mare dorință socoți că ar alerga oamenii spre acel loc și un asemenea preot al lui Dumnezeu, ca să audă săvârșirea dumnezeieștilor Taine? Acum însă au fost făcuți mulți preoți, iar Hristos e adus ofrandă în multe locuri [cf. *Mal* 1, 11; *Evr* 7, 23], ca harul și iubirea lui Dumnezeu față de om să apară cu atât mai mare, cu cât mai larg răspândită în toată lumea e Sfânta Cuminecătură.

14. Slavă Ție, bunule Iisuse, Păstorul veșnic, că ai socotit lucru vrednic să ne refaci pe noi, cei săraci și surghiuniți, cu scumpul Tău Trup și Sânge, și ne chemi cu însuși graiul gurii Tale la primirea acestor Taine învățând: „Veniți la Mine toți cei osteniți și împovărați, și Eu vă voi odihni pe voi” [*Mt* 11, 28].

2. Că în această Sfântă Taină i se arată omului
marea iubire și bunătate a lui Dumnezeu
[vorbește creștinul]

1. Încreezător în bunătatea Ta și în marea Ta milostivire, Doamne, mă apropii bolnav de Mântuitorul, flămând și însetat de Izvorul vieții, sărman de Împăratul cerului, rob de Stăpânul, făptură de Făcătorul, urgisit de blândul meu Mângâietor. Dar de unde mie aceasta, ca să vii la mine [*Lc* 1, 43]? Cine sunt eu, ca să mi Te dai pe Tine Însuși? Cum să îndrăznească un păcătos să se arate înaintea Ta? Și cum de ai socotit lucru vrednic să vii la un păcătos? Tu cunoști

pe robul Tău și știi că nu e în el nimic bun, plecând de la care să-i dai acest lucru. Mărturisesc așadar ticăloșia mea, cunosc bunătatea Ta, laud îndurarea Ta și-Ți aduc mulțumire pentru multa Ta iubire [Ef 2, 4]. Pentru Tine Însuși, nu pentru meritele mele, faci aceasta, ca bunătatea Ta să-mi fie și mai bine cunoscută, iubirea Ta să fie și mai larg sădită, iar smerenia să fie și mai desăvârșită urmată. Așadar, fiindcă Ți e pe plac acest lucru și așa ai poruncit să se facă, îmi place și mie îndurarea Ta, și fie ca fărâdelegea mea să nu stea împotriva.

2. O, preadulce și preabunule Iisuse, câtă evlavie și mulțumire cu laudă neîncetată se cuvine pentru primirea Sfântului Tău Trup, a cărui vrednicie niciun om nu poate să o explice. Dar ce voi cugeta la această cuminecare și apropiere de Domnul meu, pe Care nu știu să-L venerez cum se cuvine, și totuși doresc să-L primesc cu cucernicie? Ce lucru mai bun și mai sănătos voi cugeta decât să mă smeresc cu totul înaintea Ta și să înalț nesfârșita Ta bunătate față de mine? Te laud pe Tine, Dumnezeuul meu, și în veci Te voi înălța. Mă disprețuiesc pe mine și mă supun Ție în adâncul ticăloșiei mele.

3. Iată, Tu ești Sfântul sfinților, iar eu gunoiul păcătoșilor. Și Tu Te pleci spre mine, care nu sunt vrednic să privesc spre Tine. Iată, Tu vii la mine, vrei să fii cu mine, mă chemi la ospățul Tău, vrei să-mi dai spre mâncare o hrană cerească și „pâinea îngerilor” [Ps 77, 25], nu altceva decât pe Tine Însuși. „Pâinea cea Vie, Care Te-ai coborât din cer” [In 6, 33] și dai viață lumii [In 6, 51].

4. Iată de unde purcede iubirea, iată ce favoare strălucește! Și ce mari mulțumiri și laude Ți se cuvin pentru acestea. O, cât de mântuitor și folositor a fost sfatul Tău când ai așezat această [Sfântă Taină]. Ce dulce și vesel ospăț, când Te-ai dat de mâncare pe Tine Însuși. Ce minunată e lucrarea Ta, Doamne, ce puternică e tăria Ta, ce lipsit de greșeală e adevărul Tău. Căci ai spus și toate s-au făcut [Ps 148, 5], și s-a făcut ceea ce ai poruncit. Lucrul minunat și vrednic de credință și care biruie înțelegerea omenească e că Tu, Doamne Dumnezeuul meu, Dumnezeu adevărat și om,

Te cuprinzi întreg sub modesta înfățișare a pâinii și vinului și ești mâncat fără sfârșire de cel care Te primește.

5. „Tu, Stăpâne al tuturor, Care fără să ai nevoie de nimic ai vrut să locuiești în noi” [2 Mac 14, 35], păstrează nepătată prin această Sfântă Taină inima și trupul meu, ca să pot săvârși mai des cu conștiință veselă și curată Tainele Tale și să primesc spre mântuirea mea veșnică cele pe care le-ai rânduit și așezat în chip deosebit spre cinstea și veșnica Ta pomenire.

6. Veselește-te, suflete al meu, și adu mulțumire lui Dumnezeu pentru un dar atât de ales și o mângâiere atât de deosebită lăsată ție în această vale a lacrimilor. Căci ori de câte ori săvârșești această Taină și primești Trupul lui Hristos, de tot atâtea ori săvârșești lucrul mântuirii tale și te faci părtașul tuturor meritelor lui Hristos. Căci iubirea lui Hristos nu se micșorează niciodată, iar măreția îndurării Lui nu se istovește niciodată. De aceea pentru aceasta se cade să te pregătești mereu cu înnoirea minții și să te gândești cu atentă luare-aminte la această mare taină a mântuirii. Atunci când săvârșești sau auzi Liturghia, taina aceasta se cade să-ți apară atât de mare, de nouă și de veselă, ca și cum în acea zi Hristos S-ar face om coborând în pântecul Fecioarei, sau, spânzurând pe cruce, ar pătimi și ar muri pentru mântuirea oamenilor.

3. Că e folositor să ne cuminecăm des [vorbește creștinul]

1. Iată vin la Tine, Doamne, ca să-mi facă bine darul Tău și să mă veselească ospățul Tău, pe care l-ai gătit în dulceața Ta săracului, Dumnezeule [cf. Ps 67, 11]. Întru Tine, iată, e tot ce pot și trebuie să doresc. Tu ești mântuirea și răscumpărarea mea, nădejdea și tăria, podoaba și slava. „Veselește” deci astăzi „sufletul robului Tău, căci spre Tine”, Doamne Hristoase, „am ridicat sufletul meu” [Ps 85, 4]. Doresc să Te primesc cu cucernicie și cuviință, doresc să Te duc în casa mea, ca împreună cu Zaheu să merit să fiu binecuvântat de Tine și să fiu numărat între fiii lui Avraam

[Lc 19, 9]. Sufletul și trupul meu au poftă de Tine, inima mea dorește să se unească cu Tine.

2. Dă-Te mie și-mi e de-ajuns, căci în afară de Tine nu e nicio mângâiere. Nu vreau să fiu fără Tine, și nu pot să trăiesc fără cercetarea Ta. De aceea se cade să mă apropii mai des de Tine și să Te primesc ca leac al mântuirii mele, ca nu cumva de voi fi lipsit de această merinde cerească să mă prăbușesc pe cale. Căci așa ai zis cândva Tu, preamiiostive Iisuse, propovăduind mulțimilor și tămăduindu-le feluritele boli: „Nu vreau să le dau drumul la casele lor flămânzi, ca să nu se prăbușească pe cale” [Mt 15, 32]. Fă, așadar, în acest chip și cu mine Tu, Care Te-ai lăsat în această Sfântă Taină spre mângâierea credincioșilor. Căci Tu ești dulcea înviore a sufletului, și cine Te va mânca cu vrednicie, va fi părtaș și moștenitor al slavei celei veșnice.

3. Pentru mine, care sunt chinuit și păcătuiesc atât de des, care mă toropesc repede și mă prăbușesc, e un lucru necesar ca, prin dese rugăciuni și mărturisiri și sfânta primire a Trupului Tău, să mă înnoiesc, să mă curățesc și să mă aprind, ca nu cumva, abținându-mă mult prea mult timp, să mă abat de la această hotărâre sfântă. Căci „simțurile omului sunt pornite spre rău din tinerețea lui” [Fc 8, 21], și dacă nu-i vine în ajutor un leac dumnezeiesc, omul e dus și mai mult spre cele rele. Așadar, sfânta Cuminecătură ne trage de la rău și ne întărește în bine. Căci dacă acum, când mă cuminec sau slujesc, sunt atât de adeseori nepăsător și lănced, ce va fi dacă n-aș lua acest leac și n-aș căuta un ajutor atât de mare? Măcar că nu sunt în orice zi pregătit și gata de slujire, îmi voi da osteneala să primesc la timpurile potrivite dumnezeieștile Taine, și să mă arăt sau fac părtaș al unui atât de mare har. Fiindcă aceasta e o mângâiere de căpetenie a sufletului credincios câtă vreme umblă pribeag spre Tine într-un trup muritor [2 Co 5, 6], ca să-și aducă aminte mai des de Dumnezeuul său și să-L primească pe Iubitul său cu minte cucernică.

4. O, minunată favoare a îndurării Tale față de noi: că Tu, Doamne Dumnezeule, Creatorule și Dătătorule de viață al tuturor duhurilor, Te înduri să vii la sărăcuțul meu su-

flet și să-i potolești foamea cu întreaga Ta divinitate și umanitate. O, fericită mintea și fericit sufletul care merită să Te primească cu cucernicie pe Tine, Domnul Dumnezeuul său, și să se umple de bucurie duhovnicească prin primirea Ta. O, ce mare Domn primește, ce Oaspete iubit duce înăuntru, ce Tovarăș plăcut, ce Prieten credincios primește, ce Mire chipeș și nobil îmbrățișează, Unul care trebuie iubit înaintea tuturor celor iubite și mai presus decât toate cele ce pot fi dorite. Să tacă în fața Ta, preadulcele meu iubit, cerul și pământul [Avc 2, 20] și toată podoaba lor [Fc 2, 1], fiindcă orice laudă și podoabă pe care o au sunt din favoarea bunătății Tale și nu ajung la podoaba numelui Tău, a Cărui înțelepciune nu are număr [Ps 146, 5].

4. Că multe lucruri bune se dau
celor ce se cuminecă în chip cucernic
[vorbește creștinul]

1. Doamne, Dumnezeul meu, „întâmpină pe robul Tău în binecuvântarea dulceții Tale” [Ps 20, 4], ca să merite să se apropie cu vrednicie și cucernicie de această măreață Sfântă Taină a Ta. Stârnește spre Tine inima mea și smulge-mă din greaua mea lânzezeală. „Cercetează-mă cu mântuirea Ta” [Ps 105, 4], ca să gust cu duhul dulceața Ta ascunsă în chip deplin în această Sfântă Taină ca într-un izvor. Luminează ochii mei [Ps 12, 4] ca să vadă o atât de mare taină și întărește-mă să cred în ea cu credință neîndoielnică. Căci e lucrarea Ta, nu o putere omenească; e așezământul Tău sfânt, nu o născocire omenească. Căci nu poate fi găsit cineva destoinic prin el însuși să cuprindă și să înțeleagă acestea care întrec până și subțirimea unei minți îngerești. Așadar, ce voi putea cerceta și cuprinde din această Sfântă Taină atât de înaltă și tainică eu, păcătosul nevrednic, pământ și cenușă [Sir 17, 31]?

2. Doamne, în simplitatea inimii [1 Par 29, 17], în credință bună și tare și la porunca Ta mă apropii de Tine cu nădejde tare și cuviință, și cred cu adevărat că aici în această Sfântă Taină ești prezent Tu Însuși, Dumnezeu și om.

Vrei așadar să Te primesc și să mă unesc pe mine însumi cu Tine în iubire. De aceea rog îndurarea Ta și o implor să-mi dea pentru aceasta un har deosebit, ca să mă topesc și să mă scurg cu totul în Tine prin iubire și să nu las să intre în mine nicio altă mângâiere. Căci această preainaltă și preavrednică Sfântă Taină e mântuirea sufletului și a trupului, leacul oricărei tânjeli duhovnicești, în care răutățile mele sunt vindecate, patimile sunt strunite, ispitele sunt biruite și micșorate, harul se revarsă mai mult, virtutea primită sporește, credința se întărește, nădejdea se învigo-rează, iar iubirea se aprinde și lărgeste.

3. Căci multe lucruri bune ai dăruit și dăruiești încă și mai des în această Sfântă Taină iubiților Tăi care se cumi-necă cu cucernicie, Dumnezeu meu, ajutătorul sufletului meu [Ps 53, 6], reparatorul neputinței mele și dătătorule a toată mângâierea lăuntrică. Căci torni în ei multă mângâ-iere împotriva feluritelor necazuri și din adâncul ticăloșiei lor îi ridici la nădejdea ocrotirii Tale, iar printr-un har nou îi recreezi și-i luminezi lăuntric, ca ei care înainte de cu-minecare se simțeau plini de spaimă și fără iubire, după ce s-au refăcut cu hrana și băutura cerească, să se afle schim-bați în mai bine. Fiindcă de aceea lucrezi cu aleșii tăi prin această rânduială, ca ei să cunoască cu adevărat și să ex-perieze limpede că de la ei înșiși n-au nimic și câtă bunătate și har vin de la Tine. Pentru că de la ei înșiși sunt reci, aspri și necucernici, dar de la Tine merită să fie slujitori, cucernici și sprinteni. Căci cine apropiindu-se de izvorul dulceții nu va aduce de acolo nu puțină dulceață? Sau cine stând lângă un foc mare nu va simți de aici nu puțină căl-dură? Iar Tu ești un izvor mereu plin și care Te reverși pe deasupra, un foc care arzi mereu [Evr 12, 29] și nu slăbești niciodată.

4. Iar dacă nu-mi e îngăduit să scot apă din fântâna plină, nici să beau până la săturare, îmi voi pune totuși gura mea la gaura conductei cerești, ca să scot de acolo măcar o mică picătură să-mi răcoresc setea și să nu mă usuc de tot. Și dacă nu pot să fiu cu totul ceresc și atât de înflăcărat ca serafimii și heruvimii, mă voi sili totuși să stărui în cucer-

nicie și să-mi pregătesc inima, ca să adun din primirea cu smerenie a acestei Sfinte Taine făcătoare de viață fie și doar o mică flacără a văpăii dumnezeiești. Iar orice îmi mai lipsește, bunule Iisuse, Mântuitorule preasfinte, suplinește în locul meu cu bunătate și har Tu Însuți, Care Te-ai îndurat să-i chemi pe toți la Tine spunând: „Veniți la Mine toți cei osteniți și împovărați și Eu vă voi odihni pe voi” [Mt 11, 28].

5. Căci eu ostenesc în sudoarea feței mele [Fc 3, 19], sunt chinuit de durerea inimii, sunt apăsător de păcate, sunt neliniștit de ispite, sunt încâlcit și apăsător de multe patimi rele, și nu este cine să-mi ajute, nu este cine să mă libereze și să mă scape fără numai Tu, Doamne Dumnezeule, Mântuitorul meu [Ps 21, 13; 7, 1; 24, 2], Căruia mă încredințez pe mine și toate ale mele, ca să mă păzești și duci la viața veșnică. Primește-mă spre lauda și slava numelui Tău, Tu Care mi-ai gătit spre mâncare și spre băutură Trupul și Sângele Tău. Doamne Dumnezeule, Mântuitorul meu [Ps 61, 3], fă ca odată cu frecventarea tainei Tale să crească și afecțiunea cucerniciei mele.

5. Despre vrednicia acestei Sfinte Taine și starea preotească [vorbește Domnul]

1. Dacă ai avea curăția îngerească și sfințenia Sfântului Ioan Botezătorul, tot n-ai fi vrednic să primești sau să atingi această Sfântă Taină. Căci nu pentru meritele oamenilor se cade ca omul să sfințească și să atingă Sfânta Taină a lui Hristos și să pună mâna pe hrana care e pâinea îngerilor [Ps 77, 25]. Mare e taina și mare vrednicia preoților, cărora li s-a dat ce nu li s-a îngăduit îngerilor. Căci numai preoții hirotoniți în Biserică după rânduială au puterea de a sluji și sfinți Trupul lui Hristos. Preotul e slujitorul lui Dumnezeu care se folosește de cuvântul lui Dumnezeu din porunca și așezământul lui Dumnezeu. Dumnezeu însă e autorul principal și lucrătorul nevăzut, Căruia I se supune tot ce ar voi și orice ar porunci El.

2. Așadar, în această preainaltă Sfântă Taină se cade să crezi mai mult în atotputernicul Dumnezeu decât în simțul tău sau în alt semn văzut. De aceea de această lucrare trebuie să ne apropiem cu frică și cucernicie. Fii cu luare-aminte, așadar, și vezi a Cui slujire ți s-a încredințat prin punerea mâinilor episcopului [1 In 4, 14. 16]. Iată, ai fost făcut preot și sfințit ca să slujești [la altar]. Vezi acum să aduci jertfă lui Dumnezeu la vremea sa [Nm 9, 13] cu credincioșie și cucernicie, și să te arăți pe tine însuși fără prihană. Nu ți-ai ușurat povara, ci te-ai legat și mai strâns cu lanțul disciplinei, și ești ținut să tinzi spre o mai mare desăvârșire a sfințeniei. Preotul se cade să fie împodobit cu toate virtuțile și să ofere altora un exemplu de viață bună [Tit 2, 7]. Petrecerea lui nu e cu oamenii din popor, ci cu îngerii din cer [Flp 3, 20] sau cu bărbații desăvârșiți pe pământ.

3. Preotul îmbrăcat în veșmintele sfinte ține locul lui Hristos, ca să implore și să se roage cu implorare și smerenie lui Dumnezeu pentru sine și pentru tot poporul său [Evr 6, 1. 3; 7, 27]. Are în fața și în spatele său crucea Domnului ca semn spre aducerea-aminte neîncetată a patimii lui Hristos. În fața sa poartă pe veșmânt crucea, ca să se uite cu sârg la urmele lui Hristos și să se silească să le urmeze adesea [1 Ptr 2, 21]. La spate e însemnat cu crucea, ca să rabde cu blândețe pentru Dumnezeu orice lucruri potrivnice aduse asupra sa de alții. În fața sa poartă crucea ca să-și plângă păcatele sale, la spate o poartă, ca să plângă prin compătimire păcatele săvârșite de alții și să știe că a fost așezat la mijloc între Dumnezeu și păcătoși, și ca să nu se lenevească de la rugăciune și de la sfânta jertfă, până ce nu va merita să dobândească har și milă. Când slujește, preotul cinstește pe Dumnezeu, veselește pe îngeri, zidește Biserica, ajută pe cei vii, dă odihnă celor răposați și se face pe sine însuși părtaș al tuturor celor bune.

6. Întrebare despre exercițiul dinaintea cuminecării
[vorbește creștinul]

1. Când mă gândesc la vrednicia Ta și la ticăloșia mea, mult tremur și mă tulbur în mine însumi. Căci dacă nu mă apropii, fug de viață; iar dacă mă apropii cu nevrednicie, săvârșesc o ofensă. Ce voi face deci Dumnezeuule, ajutătorul [Ps 121, 2] și sfătuitoarul meu în nevoi?

2. Tu mă învață calea cea dreaptă, pune înaintea mea un scurt exercițiu potrivit sfintei cuminecări. Căci e de folos să știu în ce fel trebuie să-Ți pregătesc cu cucernicie și cuviință inima mea spre primirea cu folos a Sfintei Tale Taine, sau chiar și pentru a sluji o jertfă atât de mare și dumnezeiască.

7. Despre cercetarea conștiinței proprii
și hotărârea îndreptării
[vorbește Domnul]

1. Mai presus de toate preotul lui Dumnezeu se cade să slujească, să atingă și să ia această Sfântă Taină cu cea mai mare smerenie a inimii, cu cuviință rugătoare, cu deplină credință și cu gândul cucernic de a cinsti pe Dumnezeu. Cercetează-ți cu sârg conștiința și, pe cât e cu putință, curăță-o și luminează-o cu căința ta adevărată și cu o mărturisire smerită, așa încât să nu ai ori să știi nimic grav care să-ți facă remușcări și să-ți împiedice o apropiere liberă. Să ai neplăcere față de toate păcatele tale în general, iar pentru excesele zilnice îndurerează-te și suspină mai mult în duhul tău. Iar dacă timpul permite, încredințează lui Dumnezeu în ascunsul inimii mizeriile patimilor tale.

2. Suspină și îndurerează-te că ești până acum atât de trupesc și lumesc, atât de puțin mort față de patimi, atât de plin de mișcările poftelor, atât de nepăzit în simțurile din afară, atât de des încălțit cu multe și felurite închipuiri, atât de mult înclinat spre cele dinafară, atât de nepăsător față de cele dinăuntru, atât de ușor spre râs și moliciune, atât de învărtoșat spre plâns și străpungere, atât de grab-

nic spre lucrurile relaxate și comode ale trupului, atât de molatic spre rigoare și ardoarea fierbinte, atât de curios spre a prinde și auzi lucruri noi și a privi lucruri frumoase, atât de zăbavnic spre a îmbrățișa cele smerite și lepădate, atât de doritor de a avea multe, atât de zbârcit în a da, atât de îndârjit în a ține pentru sine, atât de nesocotit în vorbire, atât de nestăpânit în a tăcea, atât de dezlânat în obiceiuri, atât de necuviincios în fapte, atât de revărsat la mâncare, atât de surd la cuvântul lui Dumnezeu, atât de repede la odihnă, atât de încet la muncă, atât de treaz pentru povești, atât de somnoros la privegherile sfinte, atât de repezit spre sfârșit, atât de șovăitor la a aștepta, atât de nepăsător la ceaurile care se rostogolesc, atât de lănced la slujire, atât de sec la cuminecare, atât de repede la împrăștiere, atât de rar adunat în tine însuși, atât de grabnic mișcat spre mână, atât de ușor spre neplăcerea altuia, atât de pornit spre judecată, atât de aspru în ceartă, atât de vesel în cele prospere, atât de slab în cele potrivnice, atât de des propunându-ți multe lucruri bune, dar ducându-le la rezultate atât de modeste.

3. Mărturisind și plângând aceste defecte ale tale și altele cu durere și mare neplăcere pentru slăbiciunea ta, fixează-ți scopul ferm de a-ți îndrepta mereu viața și de a progresa în mai bine. Apoi, cu deplină resemnare și întreaga voință adu-te pe tine însuși pe altarul inimii drept jertfă de ardere de tot întru cinstea numelui Meu, încredințându-ți adică Mie cu credincioșie trupul și sufletul tău, ca astfel să meriți să te apropii cu vrednicie să aduci jertfă lui Dumnezeu și să primești spre folos Sfânta Taină a Trupului Meu.

4. Căci nu este ofrandă mai vrednică și satisfacere mai mare spre dezlegarea păcatelor decât faptul de a te oferi pe tine însuși lui Dumnezeu în chip curat și întreg odată cu ofranda Trupului lui Hristos în Liturghie și în Cuminecare. Dacă va face omul ce stă în puterea lui și se va pocăi cu adevărat și va veni la Mine pentru ușurare și har, „viu sunt Eu, zice Domnul, Care nu voiesc moartea păcătosului, ci să se întoarcă și să fie viu, nu-mi voi mai aduce aminte de păcatele lui” [Iz 33, 11; Euv 10, 17], ci toate îi vor fi iertate.

8. Despre oferirea lui Hristos pe cruce
și dăruirea totală de sine
[vorbește Hristos]

1. Așa cum M-am adus de bunăvoie jertfă lui Dumnezeu Tatăl pe cruce pentru păcatele tale [*Is* 53, 7; *Evr* 9, 28] cu mâinile întinse și trupul gol, încât n-a rămas nimic în Mine care să nu fi trecut în jertfa împăcării dumnezeiești, tot așa se cuvine să te aduci și tu pe tine însuși Mie de bunăvoie ofrandă curată și sfântă în fiecare zi în Liturghie cu toate puterile și simțămintele tale, cât de lăuntric poți. Ce altceva mai mult cer de la Tine, decât să te sârguiești să mi te dăruiești cu totul din adâncul tău? Orice mi-ai da afară de tine însuși, nu mă interesează nimic, fiindcă nu caut darul tău, ci pe tine [cf. *2 Co* 12, 14].

2. Așa cum nu ți-ar fi de-ajuns de-ai avea toate în afară de Mine, tot așa nici Mie nu va putea să-Mi placă orice mi-ai da, dacă nu te vei fi adus pe tine însuși. Adu-te Mie ofrandă pe tine și dă-te întreg pentru Dumnezeu, și ofranda ta va fi primită. Iată, eu m-am adus întreg ofrandă Tatălui pentru tine, Mi-am dat și tot Trupul și Sângele Meu spre mâncare, ca să fiu întreg al Tău, iar tu să rămâi al Meu. Dacă însă vei sta în tine însuși și nu te vei aduce de bunăvoie ofrandă voii Mele, aceasta nu e o ofrandă deplină, nici nu va fi între noi o unire întreagă. De aceea oferirea de tine însuși în mâna lui Dumnezeu trebuie să preceadă spontan toate faptele tale, dacă vrei să dobândești libertate și har. De aceea atât de puțini ajung luminați și liberi înăuntru, fiindcă nu știu să se tăgăduiască pe ei înșiși cu totul. Hotărârea Mea e fermă: „De nu va renunța cineva la toate cele pe care le are, nu poate să fie ucenicul Meu” [*Lc* 14, 33]. Așadar, dacă alegi să fii ucenic, adu-te Mie ofrandă pe tine însuși cu toate simțămintele tale.

9. Că trebuie să ne aducem ofrandă lui Dumnezeu pe noi
înșine și toate ale noastre și să ne rugăm pentru toți
[vorbește creștinul]

1. Doamne, ale Tale sunt toate cele ce sunt în cer și pe pământ [*1 Par* 29, 11]. Doresc să mă aduc pe mine însumi

Ție ofrandă de bunăvoie și să rămân pururea al Tău. Doamne, cu simplitatea inimii [1 Par 29, 17] mă aduc Ție astăzi ofrandă pe mine însumi ca rob în veac spre ascultare și jertfă de laudă veșnică. Primește-mă cu această sfântă ofrandă a scumpului Tău Trup pe care Ți-L aduc drept ofrandă astăzi în prezența îngerilor care stau de față în chip nevăzut, ca să fie spre mântuire pentru mine și pentru tot poporul Tău.

2. Doamne, pe altarul împăcării Tale Îți ofer toate păcatele și fărădelegile mele, pe care le-am săvârșit înaintea Ta și a sfinților Tăi îngeri din ziua în care am putut păcătui prima dată până în ziua aceasta, pentru ca Tu să le aprinzi deopotrivă pe toate și să le mistui cu focul iubirii Tale, să ștergi toate petele păcatelor mele, să cureți conștiința mea de orice fărădelege și să-mi dai înapoi harul Tău, pe care l-am pierdut păcătuiind, iertându-mi cu îngăduință în chip deplin toate și primindu-mă în chip milostiv la sărutarea păcii.

3. Ce pot face pentru păcatele mele decât numai să le mărturisesc și plâng cu smerenie, cerând neîncetat îndurarea Ta? Te rog, auzi-mă și fii mie îndurat, când stau înaintea Ta, Dumnezeu meu. Toate păcatele mele îmi displac foarte tare, nu mai vreau să le săvârșesc, ci sunt îndurerat pentru ele și îndurerat voi fi cât voi trăi; sunt gata să fac pocăință și să dau satisfacție după putință. Iartă-mă, Dumnezeule; iartă-mi păcatele mele [Ps 24, 18] pentru numele Tău cel sfânt, scapă sufletul meu, pe care l-ai răscumpărat cu scump sângele Tău [1 Ptr 1, 18-19]. Iată, mă încredințez milostivirii Tale, mă predau în mâinile Tale; fă cu mine după bunătatea Ta, nu după răutatea și nedreptatea mea [1 Mac 13, 46].

4. Îți ofer și toate faptele mele bune, deși puține și nede-săvârșite, ca Tu să le îndrepti și sfințești, ca să-Ți fie plăcute și să le faci primite de Tine și să mă tragi mereu spre lucruri mai bune și să mă duci, pe mine, omulețul leneș și netrebnic, la un sfârșit fericit și lăudabil.

5. Îți ofer și toate dorințele celor cucernici, nevoile pă-rinților, prietenilor, fraților, surorilor și ale tuturor celor dragi ai mei, și ale celor ce pentru iubirea Ta mi-au făcut

bine mie sau altora, care au dorit și au cerut de la mine să rostesc Liturghii pentru ei și pentru toți ai lor, fie că trăiesc încă în trup, fie că au răposat ieșind din lumea aceasta, ca toți să simtă ajutorul harului Tău, bogăția mângâierii, ocrotirea de primejdii, eliberarea de pedepse, și smulși din toate relele să-Ți ducă veseli mulțumiri mărețe.

6. Îți ofer și rugăciuni de împăcare, îndeosebi pentru cei ce m-au vătămat cu ceva, m-au întristat ori muștrat, sau mi-au făcut vreo pagubă ori supărare; și pentru toți cei pe care i-am întristat, tulburat, apăsător și scandalizat cândva cu cuvântul sau cu fapta, cu știința sau cu neștiința, ca să ne ierți cu îngăduință tuturor deopotrivă toate păcatele, injuriile și ofensele noastre. Alungă, Doamne, de la inimile noastre orice suspiciune, indignare, mânie și neînțelegere, și orice poate vătăma iubirea și micșora iubirea frățască. Miluiește, Doamne, miluiește [Ps 122, 3] pe cei care cer mila Ta, dă har celor lipsiți, fă ca noi să trăim astfel încât să fim vrednici să ne desfătăm de harul Tău și să ajungem la viața veșnică.

10. Că sfânta Cuminecare nu trebuie lăsată cu ușurință [vorbește Domnul]

1. Deseori trebuie să alergi la izvorul harului și al milei dumnezeiești, la izvorul bunătății și al întregii curății, ca să te poți vindeca de patimile și răutățile tale și să meriți să te faci mai tare și mai treaz împotriva tuturor ispitelor și înșelăciunilor diavolului. Știind că în Sfânta Cuminecătură este pus un rod și un leac foarte mare, vrăjmașul se silește în orice chip și cu orice prilej să-i tragă și împiedice, pe cât poate, pe credincioși și cucernici.

2. Fiindcă atunci când se pregătesc pentru sfânta Cuminecare, unii suferă atacuri și amăgiri grele ale Satanei. Căci, așa cum stă scris în cartea *Iov* [1, 6; 2, 1], acest duh rău vine printre fiii lui Dumnezeu ca să-i tulbure cu viclenia lui obișnuită sau să-i facă timizi și nedumeriți, ca să micșoreze rodul simțămintelor lor sau să le ia credința luptându-se cu ei, ca să fie să lase cu totul cuminecarea, fie să se apro-

pie de ea cu lipsă de vlagă. Dar nu trebuie să te îngrijești de vicleniile și închipuirile lui, oricât ar fi ele de rușinoase și îngrozitoare, ci toate nălucirile lui trebuie întoarse împotriva capului său. El, nenorocitul, trebuie disprețuit și luat în râs, și nu trebuie renunțat la sfânta Cuminecare din pricina batjocurilor și tulburărilor pe care le stârnește.

3. Adeseori ne împiedică prea mare grija pentru cucernicia ce trebuie avută și o neliniște dinspre mărturisirea ce trebuie făcută. Lucrează potrivit sfatului înțelepților, și dă deoparte neliniștea și scrupulul, fiindcă împiedică harul lui Dumnezeu și distrug evlavia minții. Nu lăsa sfânta Cuminecare pentru o mică tulburare și apăsare, ci mergi repede de te mărturisește și iartă bucuros celorlalți toate ofensele. Dacă tu ai ofensat pe cineva, cere smerit iertare și Dumnezeu te va ierta bucuros.

4. Ce folos este să întârzi mult mărturisirea ori să amâni sfânta Cuminecare? Curăță-te cât mai repede, scuipe degrabă veninul, grăbește-te să primești leacul și te vei simți mai bine decât dacă ai amâna multă vreme. Dacă azi amâni dintr-o pricină, poate mâine ți se va întâmpla altceva mai mare, și așa ai putea să fii mult timp împiedicat de la cuminecare și te vei face și mai nepotrivit pentru ea. Scutură-te cât de repede poți de greutatea și inerția prezentă, fiindcă nu-ți aduce nimic faptul de a fi neliniștit multă vreme, de a petrece mult timp în tulburare și a te opri de la cele dumnezeiești din pricina unor piedici zilnice, ba amânarea mult timp a Cuminecării vatamă foarte mult, căci obișnuiește să aducă o grea lânchezeală. O, durere, căci unii căldicei și cu purtări destrămate primesc cu bucurie mărturisirea, dar doresc să amâne sfânta Cuminecare, ca să nu fie obligați la o mai mare pază de sine.

5. Vai, ce mică iubire și ce slabă cucernicie au cei care amână atât de ușor sfânta Cuminecare. Cât de fericit și primit de Dumnezeu va fi cel care trăiește astfel și-și păzește conștiința într-o astfel de curăție, încât să fie gata și bine pregătit sufletește să se cuminece chiar și în fiecare zi, dacă i-ar fi îngăduit și ar putea face aceasta fără a atrage atenția. Dacă se abține cineva din smerenie sau dintr-o

pricină legitimă, trebuie lăudat pentru respectul său. Dar dacă în el s-a furișat lăncezeala, atunci trebuie să se stârnească și să facă ce-i stă în putere, și Domnul va fi alături spre ajutor dorinței sale din pricina bunăvoinței lui spre care privește îndeosebi.

6. Când însă cineva e împiedicat în chip legitim, dar va avea mereu bunăvoința și intenția cucernică de a se cumineca, nici așa nu va fi lipsit de rodul acestei Sfinte Taine. Căci orice om cucernic se poate apropia cu folos și fără nicio opreliște în orice zi și în orice ceas de cuminecarea duhovnicească cu Hristos. Cu toate acestea, în anumite zile, la vremea stabilită, trebuie să primească cu afectuoasă cucernicie Trupul Mântuitorului său și în chip sacramental și să pună înainte mai mult lauda și cinstea lui Dumnezeu, decât să caute mângâierea Lui. Căci se cuminecă în chip tainic și se reface în chip nevăzut ori de câte ori se gândește cu cucernicie la Taina Întrupării lui Hristos și la Patima Lui și se aprinde de dragostea Lui.

7. Dar cine nu se pregătește decât atunci când e sărbătoare sau îl constrânge obiceiul, acela va fi nepregătit cel mai adeseori. Fericit cel care se oferă Domnului ca jertfă de ardere de tot ori de câte ori slujește sau se cuminecă. Când slujești să nu fi foarte lung sau grăbit, ci păstrează buna măsură comună celor cu care trăiești. Nu trebuie să produci altora supărare și plictiseală, ci păstrează calea comună potrivit iubirii de cele rânduite, și slujește mai degrabă folosului celorlalți decât cucerniciei sau simțămîntului propriu.

11. Că Trupul lui Hristos și Sfânta Scriptură
sunt foarte necesare sufletului credincios
[vorbește creștinul]

1. Preadulce Doamne Iisuse, cât de mare e dulceața sufletului cucernic care se ospătează cu Tine la Ospățul Tău, unde nu i se pune înainte spre mâncare altă hrană decât Tu, Unicul lui Iubit mai dorit decât toate dorințele inimii. Și mie mi-ar fi dulce să vărs în prezența Ta lacrimi din iu-

bire adâncă și să ud cu lacrimi picioarele Tale împreună cu milostiva Magdalena [Lc 7, 37-38]. Dar unde este această cucernicie? Unde e îmbelșugata revărsare a sfințelor lacrimi? Desigur inima mea ar trebui să ardă și să plângă de bucurie în fața Ta și a sfinților Tăi îngeri. Căci în Sfânta Taină Te am prezent cu adevărat, măcar că ascuns sub o înfățișare străină.

2. Fiindcă ochii mei nu se pot uita la Tine în strălucirea Ta dumnezeiască, dar nici lumea întregă n-ar putea dăinui în fulgerarea slavei măreției Tale. Dar și în aceasta Te îngrijești de neputința mea, fiindcă Te ascunzi sub această Sfântă Taină. Și într-adevăr am înaintea mea și mă închin Celui Căruia I se închină îngerii în cer; eu însă Îl am încă în credință, aceia Îl au în față și fără vâl [cf. 1 Co 5, 7]. Se cuvine să mă mulțumesc să fiu în lumina adevăratei credințe și să umblu în ea „până ce se ivește ziua” strălucirii veșnice „și umbrele” prefigurărilor „se vor înclina” [Cânt 2, 17; 4, 6]. „Dar când va veni ceea ce e desăvârșit” [1 Co 13, 10], folosirea Sfintelor Taine va înceta, fiindcă fericiții din slava cerească n-au lipsă de doctoria Sfintelor Taine, căci se bucură nesfârșit de prezența lui Dumnezeu oglindind slava Lui față către față și, transformați din slavă în slavă [1 Co 13, 12; 2 Co 3, 8] de abisul Dumnezeirii, gura Cuvântului lui Dumnezeu făcut trup așa cum era la început și cum rămâne în veac [In 1, 14; 1, 1; 1 Ptr 1, 25].

3. Aducându-mi aminte de aceste lucruri minunate, orice ușurare duhovnicească îmi este o apăsătoare plictiseală, și câtă vreme nu văd deschis pe Domnul meu în slava Lui, socotesc drept nimic tot ce văd și aud în lume. Martor îmi ești Tu, Dumnezeul meu, că niciun lucru nu mă poate mângâia, nicio faptură nu mă poate liniști fără numai Tu, Dumnezeul meu, pe Care doresc să Te văd în veci. Dar acest lucru nu e cu putință cât timp dăinui în această viață muritoare, și de aceea se cade să mă găsesc pentru o mare răbdare și să mă supun Ție în orice dorință. Căci și sfinții Tăi, care saltă în Tine acum în Împărăția cerurilor, așteptau pe când trăiau venirea slavei Tale în credință și răbdare mare. Ce au crezut ei cred și eu; ce au nădărduit ei nădărd-

duiesc și eu; acolo unde au ajuns ei cred că voi veni și eu prin harul Tău. „Până atunci voi umbla în credință” [2 Co 5, 7], întărit de exemplul sfinților. Căci am drept ușurare și oglindă a vieții cărțile sfinte [1 Mac 12, 9], iar peste toate acestea am drept leac și răcorire specială Preasfântul Tău Trup.

4. Căci simt că în această viață două lucruri îmi sunt cele mai necesare, și fără de ele viața aceasta mi-ar fi insuportabilă. Deținut în închisoarea acestui trup, mărturisesc că am lipsă de două lucruri: de hrană și de lumină. Și așa mi-ai dat mie, neputinciosului, Sfântul Tău Trup spre refacerea minții și a trupului, și „ai pus drept lumină picioarelor mele Cuvântul Tău” [Ps 118, 105]. Fără acestea două n-aș putea trăi bine, căci Cuvântul lui Dumnezeu e lumină sufletului [Pr 6, 23], iar Sfânta Ta Taină e o pâine a vieții [In 6, 48]. Acestea pot fi numite două mese puse de-o parte și de alta în vistieria Sfintei Biserici [Iz 40, 39; 44, 19]: una e masa Sfântului Altar, care are pâinea sfântă [3 Rg 21, 4]: scumpul Trup al lui Hristos, iar alta cuprinde învățătura sfântă a Legii dumnezeiești, care învață credința dreaptă și duce în chip ferm spre cele dinăuntru vălului, unde e Sfânta Sfințelor [Evr 6, 19; 9, 3].

5. Îți mulțumesc Ție, bunule Iisuse, lumina luminii celei veșnice, pentru masa învățaturii sfinte pe care ne-ai pus-o [Sol 6, 19] prin robii Tăi, proroci, apostoli și ceilalți învățători [Ef 4, 11–12]. Îți mulțumesc, Mântuitorule și Făcătorule al oamenilor, Care ca să-Ți arăți întregii lumi iubirea Ta ai gătit cină mare [Lc 14, 16; Ps 22, 5], în care ai pus înaintea spre mâncare nu mielul prefigurării, ci preasfântul Tău Trup și Sânge, veselind pe toți credincioșii cu ospățul cel sfânt și îmbătându-i cu paharul mântuirii [Ps 115, 4], în care sunt toate desfătările raiului și se ospătează împreună cu noi sfinții îngeri, dar cu o dulceață mai fericită.

6. O, cât de mare și vrednică de cinste e slujirea preoților, căroră li s-a dat să sfințească cu cuvinte sfinte pe Domnul slavei [Ps 27, 3], să binecuvânteze cu buzele, să țină cu mâinile, să ia cu gura lor și să-L dea celorlalți pe Domnul slavei! O, cât de curate trebuie să fie mâinile acelea,

cât de curată gura, cât de sfânt trupul, cât de neprihănită inima preotului în care intră de atâtea ori Pricinuitorul curăției. Din gura unui preot care primește atât de des Sfânta Taină a lui Hristos se cade să iasă numai un cuvânt sfânt, cinstit și folositor.

7. Simpli și sfoși trebuie să fie ochii care obișnuiesc să privească Trupul lui Hristos. Curate și ridicate la cer trebuie să fie mâinile [1 Tim 2, 8] care obișnuiesc să atingă pe Făcătorul cerului și al pământului. Căci îndeosebi preoților li s-a spus în Lege: „Fiți sfinți, fiindcă sfânt sunt Eu Domnul Dumnezeuul vostru” [Lv 11, 2; 10, 7].

8. Să ne ajute harul Tău, Atotputernice Dumnezeule, ca noi care am primit slujirea preotească să-Ți putem sluji cu vrednicie și cucernicie, cu toată curăția și buna conștiință [1 Tim 1, 5]. Și dacă nu ne putem petrece viața într-o atât de mare nevinovăție cum ar trebui, dă-ne măcar să ne plângem cu vrednicie relele pe care le săvârșim, ca să-Ți putem sluji de-acum înainte mai fierbinte, în duh de smerenie și cu hotărârea unei voințe bune.

12. Că acela care urmează să se cuminece
trebuie să se pregătească cu mare sârguință
[vorbește Domnul]

1. Eu sunt iubitorul curăției și dătătorul a toată sfințenia. Eu caut o inimă curată, și acolo e locul odihnei Mele [FA 7, 49]. „Pregătește-Mi o odaie de cină mare, așternută, și la tine voi face Paștele cu ucenicii Mei” [Mc 14, 15; Lc 22, 12]. Dacă vrei să vin la tine și să rămân la tine, „curăță aluatul cel vechi” [1 Co 5, 7] și mătură sălașul inimii tale. Scoate din ea tot ce e lumesc și toată răscoala răutăților, „șezi ca o pasăre singuratică pe acoperiș și cugetă la exesele tale în amărăciunea sufletului tău” [Ps 101, 8; Is 38, 15]. Căci oricine iubește pregătește iubitelui său drag locul cel mai bun și mai frumos, fiindcă în aceasta se cunoaște afecțiunea celui ce-l primește pe cel iubit al său.

2. Să știi însă că numai prin meritul faptei tale nu poți satisface această pregătire, chiar dacă astfel te-ai pregăti

un an întreg, încât să nu mai ai în minte nimic altceva. Ci numai din îndurarea și harul Meu îți este îngăduit să te apropii de masa Mea ca și când un cerșetor ar fi chemat la prânzul unui bogat și n-ar avea nimic altceva cu care să răsplătească [cf. *Lc 14, 12-14*] binefacerea aceuia decât smerindu-se și mulțumindu-i. Fă, așadar, ce stă în puterea ta și fă-o cu sârguință, nu din obișnuință, nu din constrângere, ci cu teamă, respect și afecțiune primește Trupul Domnului Dumnezeului Tău iubit, care se îndură să vină la Tine. Eu sunt Cel ce te-am chemat, Eu am poruncit să fie așa, Eu voi umple ceea ce îți lipsește. Vino și primește-Mă!

3. Când îți dau harul cucerniciei, adu mulțumire Dumnezeului tău nu fiindcă ești vrednic, ci pentru că mi-a fost milă de tine [*Mt 18, 33*]. Dacă n-ai cucernicie, ci te simți mai degrabă uscat, stăruie în rugăciune, suspină, bate, nu înceta până nu vei merita să primești o fărâamă sau o picătură din acest har mântuitor. Tu ai lipsă de Mine, nu Eu de tine [cf. *2 Mac 14, 35*], și nu tu vii să Mă sfințești pe Mine, ci Eu vin să te sfințesc și să te fac mai bun pe tine. Vii ca să fii sfințit de Mine și să te unești cu Mine, ca să primești un har nou de la Dumnezeu și să te aprinzi din nou spre îndreptare. Nu fi nepăsător față de acest har [*1 Tim 4, 14*], pregătește mereu cu toată sârguința inima ta [*3 Rg 7, 3*] și du-L la tine pe Iubitul tău.

4. Se cade însă să te pregătești spre cucernicie nu numai înainte de cuminecare, ci să te păstrezi în ea cu grijă și după primirea Sfintei Taine. Nu mai mică pază se cere după, decât se cere o pregătire cucernică înainte. Căci o pază bună după e iarăși cea mai bună pregătire pentru primirea unui har încă și mai mare. Căci, dacă cineva se revarsă numai-decât în mângâierile din afară, ajunge foarte nepotrivit. Păzește-te de multa vorbărie; rămâi în ascuns și desfătează-te de Dumnezeul tău. Fiindcă Îl ai pe Însuși Cel pe care lumea toată nu-L poate purta. Eu sunt Cel căruia trebuie să i te dai cu totul, așa încât de acum înainte să nu mai trăiești în tine, ci în Mine fără nicio grijă.

13. Că sufletul cucernic trebuie să dorească din toată inima unirea cu Hristos prin această Sfântă Taină [vorbește creștinul]

1. Cine-mi va da, Doamne, să Te gădesc numai pe Tine și să-Ți deschid toată inima mea, ca să mă desfățez de Tine așa cum dorește sufletul meu, și de acum înainte nimeni să nu se mai uite la mine, nicio făptură să nu mă mai miște sau să-mi atragă privirea, ci numai Tu să vorbești cu mine și eu cu Tine, cum obișnuiește să vorbească iubita cu iubitul său și prietena cu prietenul său [cf. *Cânt* 8, 1; *Iș* 33, 11]? Aceasta mă rog, aceasta o doresc: ca să mă unesc cu Tine întreg și să-mi scot inima afară din toate cele create, iar prin sfânta cuminecare și o slujire mai deasă să învăț să gust mai mult cele cerești și veșnice. Ah, Doamne Dumnezeule, când voi fi cu totul unit cu Tine și absorbit în Tine, uitând cu totul de mine? Dă-mi să rămâi Tu în mine și eu în Tine, și așa să rămânem una.

2. Cu adevărat, cu adevărat „Tu ești iubitul meu, ales dintr-o mie” [*Cânt* 5, 10], în Care a plăcut sufletului meu să locuiască în toate zilele vieții lui. Cu adevărat Tu ești împăciuitoarea mea [cf. *Fc* 49, 10], în care e pacea supremă și adevărata odihnă, în afara Căruia e osteneală, durere și nenorocire nesfârșită. „Cu adevărat Tu ești un Dumnezeu ascuns” [*Is* 45, 15] și sfatul Tău nu e cu cei necucernici, ci „vorbești cu cei smeriți și simpli” [*Pr* 25, 5; 3, 32]. O, cât de dulce e Duhul Tău, Doamne, Care, ca să-Ți arăți dulceața Ta fiilor Tăi [*Sol* 12, 1; 16; 21], Te-ai îndurat să-i refaci cu preadulcea Pâine care coboară din cer [*In* 6, 5]. Cu adevărat „nu e niciun alt neam, care să aibă dumnezei atât de apropiați de el, cum ești Tu, Dumnezeul nostru” [*Dt* 4, 7] față de toți credincioșii Tăi, cărora pentru mângâiere zilnică și pentru a le ridica inima la cer Te dai spre mâncare și desfățare!

3. Ce alt neam e atât de slăvit ca poporul creștin? Sau care făptură sub cer e atât de iubită ca sufletul cucernic, în care intră Dumnezeu ca să-l hrănească cu slăvitul Său Trup? O, negrăit har! o, minunată îndurare! O, iubire nemăsu-

rată, necruțată îndeosebi pentru om! Dar ce voi răsplăti Domnului [Ps 115, 3] pentru harul acesta? pentru o iubire atât de mare? Nu e altceva mai plăcut pe care să I-l pot da decât să-mi dau cu totul inima mea Dumnezeuului meu și să mă însoțesc cu El în mod intim. Când sufletul meu va fi unit în chip desăvârșit cu Dumnezeuul nostru, atunci vor sălta toate cele dinăuntru ale mele. Atunci El îmi va spune: „Dacă vrei să fii cu Mine, Eu vreau să fiu cu tine!” Iar eu îi voi răspunde: „Îndură-Te, Doamne, și rămâi cu mine, căci vreau bucuros să fiu cu Tine!” Aceasta e toată dorința mea; ca inima mea să fie unită cu Tine.

14. Despre dorința fierbinte a unora
față de Trupul lui Hristos
[vorbește creștinul]

1. „Cât de mare e mulțimea dulceții Tale, Dumnezeule, pe care ai ascuns-o pentru cei ce se tem de Tine” [Ps 30, 19]. Când mi-aduc aminte de unii cucernici care se apropie de Sfânta Ta Taină, Doamne, cu mare cucernicie și afecțiune, atunci mă tulbur adeseori în mine însumi și roșesc, pentru că eu mă apropii atât de amortit și rece de altarul Tău și de masa sfintei cuminecări, fiindcă rămân atât de uscat și fără cucernicia și afecțiunea inimii și nu sunt cu totul aprins înaintea Ta, Dumnezeuul Meu, nici nu sunt atât de năprasnic atras și îndrăgostit cum au fost mulți cucernici, care în marea lor dorință de cuminecare și în dragostea simțită a inimii nu se puteau opri din plâns, ci până în măduvă Te sorbeau prin gura inimii și a trupului pe Tine Izvorul cel viu, neputându-și domoli foamea și setea altfel decât dacă primeau Trupul Tău cu toată voioșia și lăcomia duhovnicească.

2. O, credință cu adevărat vie a acelora, care e un argument plauzibil al sfintei Tale prezențe. Fiindcă Îl cunosc cu adevărat pe Domnul lor la frângerea pâinii cei a căror inimă arde atât de puternic în ei din pricina lui Iisus Care umblă împreună cu ei [Lc 25, 32. 35]. Departe de mine, vai!, e adeseori o asemenea afecțiune și cucernicie, și o înflăcărare atât de năprasnică. Fii mie milostiv [Lc 18, 13],

bunule, dulce și îndurate Iisuse, dă sărmanului Tău cerșetor să simtă în sfânta cuminecare măcar din când în când puțină afecțiune a inimii, ca astfel credința mea să se întărească mai mult, nădejdea în bunătatea Ta să sporească, iar iubirea odată aprinsă în chip desăvârșit și cunoscând mana cerească să nu slăbească niciodată.

3. Mila Ta poate să-mi dea însă harul dorit și să mă cerceteze cu toată blândețea în duhul înflăcăării, când va veni ziua bineplăcută Ție. Căci chiar dacă nu ard atât de mult de dorință ca acei cucernici deosebiți ai Tăi, am totuși dorința acelei mari și înflăcărate dorințe, rugându-mă și dorind să mă fac părtaș al tuturor acestor atât de fierbinți iubitori ai Tăi și să mă număr în sfânta lor ceată.

15. Că harul cucerniciei se dobândește prin smerenie și tăgăduire de sine

[vorbește Domnul]

1. Harul cucerniciei se cade să-l cauți neîncetat, să-l ceri cu dorință, să-l aștepti cu încredere, să-l primești cu recunoștință, să-l păstrezi cu smerenie, să lucrezi împreună cu el cu sârguință și să-I încredințezi lui Dumnezeu timpul și modul cercetării de sus, până ce va veni. Trebuie să te smerești îndeosebi atunci când înăuntrul tău simți puțină cucernicie sau nimic din ea, dar nu te lăsa abătut foarte tare, nici nu te întrista fără rânduială. Dumnezeu dă adeseori într-o scurtă clipă ceea ce refuză multă vreme. Dă uneori la sfârșit ceea ce a amânat să dea la începutul rugăciunii.

2. Dacă harul s-ar da întotdeauna degrabă și ar fi prezent după dorință, n-ar putea fi bine suportat de un om slab. De aceea harul cucerniciei trebuie așteptat în nădejde bună și în răbdare smerită. Când nu ți se dă sau ți se ia pe ascuns, impută-ți acest fapt ție însuși și păcatelor tale. Uneori ceea ce împiedică și ascunde harul e un lucru mărunț, dacă ar trebui să fie numit mărunț și nu mai degrabă mare ceea ce oprește un bine atât de mare. Dar dacă vei da deoparte și vei birui în chip desăvârșit acest lucru mărunț sau mare, vei fi ceea ce ai cerut.

3. De îndată ce te vei preda lui Dumnezeu din toată inima și nu vei mai căuta una sau alta după pofta sau voința ta, ci te vei pune întreg în El, te vei găsi unit și împăcat, fiindcă nimic nu-ți va mai fi pe gust și pe plac ca bunăplăcerea voinței dumnezeiești. Așadar, oricine își va înălța intenția cu inimă simplă spre Dumnezeu și se va goli de orice dragoste sau neplăcere lipsită de rânduială față de orice lucru creat, va fi foarte potrivit pentru primirea harului și vrednic de dăruirea cucerniciei. Căci Domnul dă binecuvântarea Sa acolo unde găsește vase goale [cf. 2 Rg 4, 3], și cu cât mai desăvârșit renunță cineva la cele mărunte și moare prin disprețuire de sine față de cele mai mari decât el, cu atât mai repede vine harul, cu atât mai îmbelșugat intră și cu atât mai sus ridică inima liberă.

4. „Atunci va vedea și va avea din belșug și se va mira, iar inima lui se va lărgi în el însuși” [Is 60, 5]. „Căci mâna Domnului este cu el” [Is, 60, 5; Lc 1, 66], și el însuși s-a pus cu totul în mâna Lui până în veac. „Iată așa se va binecuvânta omul care caută pe Domnul cu inima sa [Ps 127, 4] și nu a luat în deșert sufletul său” [Ps 23, 4]. Primind Sfânta Euharistie acesta merită marele har al unirii dumnezeiești, fiindcă nu se uită la propria lui cucernicie și mângâiere, ci la slava și cinstea lui Dumnezeu.

16. Că trebuie să-i descoperim lui Hristos
nevoile noastre și să cerem harul Lui
[vorbește creștinul]

1. O, preadulce și preaiubite Doamne, pe Care doresc să Te primesc acum cu cucernicie, Tu știi slăbiciunea mea și nevoia pe care o sufăr, în câte rele și răutăți zac; cât de adeseori sunt apăsător, ispitit, tulburat și întinat. Pentru leac vin la Tine, pentru mângâiere și ușurare Te implor. Vorbesc cu Cel ce știe toate, Căruia îi sunt arătate toate cele dinăuntru ale mele și Care singur mă poți mângâia și ajuta desăvârșit. Tu știi de ce lucruri bune sunt lipsit înainte de toate și cât de sărac în virtuți sunt.

2. Iată, stau înaintea Ta sărac și gol, cerând har și implorând milă. Satură pe cerșetorul Tău flămând; aprinde

răceala mea cu focul iubirii Tale; luminează orbirea mea cu strălucirea prezenței Tale. Întoarce-mi toate cele pământești în amărăciune, toate cele grele și potrivnice în răbdare, toate cele mărunte și create în dispreț și uitare. Ridică inima mea la Tine în cer, și nu mă lăsa să rătăcesc pe pământ. De acum înainte până în veac Tu singur să mă îndulcești, fiindcă Tu singur ești hrana și băutura mea, dragostea mea și bucuria mea, dulceața mea și tot binele meu.

3. O, de m-aș mistui aprinzându-mă cu totul de la prezența Ta și m-aș preschimba întru Tine, ca să mă fac un duh cu Tine [1 Co 6, 17] prin harul unei uniri lăuntrice și prin topirea unei dragoste arzătoare. Nu suferi să mă depărtez de Tine flămând și uscat, ci fă milă cu mine, precum ai știut să faci adeseori în chip minunat cu sfinții Tăi. Ce lucru de mirare ar fi dacă m-aș cunoaște întreg numai din Tine și m-aș desface în mine însumi, întrucât Tu ești un foc pururea arzător [Lv 12, 13] și care nu slăbește niciodată, dragoste care curățești inimile și luminezi mintea.

17. Despre dragostea fierbinte și dorința năvalnică de a primi pe Hristos [vorbește creștinul]

1. Cu cea mare cucernicie și arzătoare dragoste, cu toată afecțiunea și aprinderea inimii Te doresc pe Tine, Doamne, în felul în care mulți sfinți și persoane cucernice Te-au dorit cuminecându-se, care Ți-au plăcut foarte mult prin sfințenia vieții și au trăit într-o cucernicie foarte fierbinte. O, Dumnezeuul meu, dragoste veșnică, tot binele meu, ferlicire nesfârșită, doresc să Te primesc cu cea mai năvalnică dorință și cea mai vrednică cuviință pe care a avut-o și a putut-o simți vreodată vreun sfânt.

2. Și, măcar că sunt nevrednic să am toate acele simțăminte de cucernicie, îți aduc totuși toată afecțiunea inimii mele, ca și cum numai eu aș avea toate acele dorințe înflăcărate. Toate cele pe care o minte evlavioasă le poate concepe și dori, toate acestea Ți le aduc și ofer cu cea mai înaltă venerare și intimă înflăcărare. Nu doresc să-mi rezerv nimic,

ci doar să mă junghee Ție de bunăvoie și cu cea mai mare bucurie atât pe mine, cât și toate cele ale mele. Doamne Dumnezeu meu, Creatorul și Răscumpărătorul meu, doresc să Te primesc astăzi cu aceeași recunoștință, vrednicie și dragoste, cu aceeași nădejde, credință și curăție cum Te-a primit și dorit preasfânta Ta mamă, slăvita Fecioară Maria, când a răspuns cu smerenie și cucernicie îngerului care i-a vestit taina Întrupării Tale: „Iată, roaba Ta, fie mie după cuvântul Tău” [Lc 1, 38].

3. Și așa cum fericitul Înainte-mergător, preainaltul între sfinți Ioan Botezătorul, a săltat în prezența Ta veselindu-se întru bucuria Duhului Sfânt, încă pe când era închis în pânțele mamei lui [Lc 1, 44], după care zărindu-L pe Iisus umblând între oameni, smerindu-se foarte mult, a zis cu afecțiune cucernică: „Prietenul Mirelui însă, care stă și-L ascultă cu bucurie, se bucură de glasul Mirelui” [In 3, 29]; tot așa și eu doresc să mă aprind de dorințe mari și sfinte și să mă înfățișez înaintea Ta din toată inima. De aceea Ți ofer chiotele de bucurie ale tuturor celor cucernici; afecțiunile aprinse, extazele minții, luminările supranaturale și vedeniile cerești împreună cu toate virtuțile și laudele săvârșite și care se vor săvârși de toată făptura în cer și pe pământ, pentru mine și pentru toți cei ce mi s-au încredințat în rugăciune, ca să fii lăudat în chip vrednic și slăvit de către toți pururea.

4. Primește făgăduințele mele, Doamne Dumnezeu meu, și dorințele unei laude nesfârșite și ale unei binecuvântări nemăsurate, care Ți se datorează pe drept după mulțimea măreției Tale negrăite [Ps 150, 2]. Acestea Ți le aduc și doresc să Ți le aduc în fiecare zi și în fiecare moment, și prin rugăciuni și afecțiuni chem și rog să Te laude și binecuvân-teze toate duhurile cerești și toți credincioșii.

5. Să Te laude toate popoarele, semințiile și limbile [cf. Dn 7, 14], și să mărească cu cea mai înaltă cucernicie și chiot înflăcărat sfântul și dulcele ca mierea numele Tău. Și toți câți săvârșesc cu cuviință și cucernicie preainalta Ta Sfântă Taină și o primesc cu credință deplină, să merite să găsească la Tine har și milă și să se roage cu implorare și

pentru mine păcătosul. Iar după ce se vor face stăpâni pe dorita cucernicie și desfătata unire, au fost mângâiați bine și s-au depărtat refăcuți în chip minunat de la această sfântă masă cerească, să se îndure să-și aducă aminte și de sârmanul de mine.

18. Că omul nu trebuie să fie scrutător curios al acestei Sfinte Taine, ci imitator smerit al lui Hristos supunându-și cugetul sfintei credințe [vorbește Domnul]

1. Trebuie să te ferești de scrutarea curioasă și nefolositoare a acestei preadânci Sfinte Taine, dacă nu vrei să te cufunzi în adâncul îndoielii. „Cine scrutează măreția lui Dumnezeu va fi împilat de slavă” [Pr 25, 27 *Vulgata*]. Dumnezeu poate face mai mult decât poate înțelege omul. Poate fi îngăduită o cercetare evlavioasă și smerită a adevărului, gata mereu să fie învățată și să umble după cugelele sănătoase ale Părinților.

2. Fericită simplitatea care lasă căile grele ale întrebărilor și umblă pe cărările netede și tari ale poruncilor lui Dumnezeu [Ps 118, 35]. Mulți și-au pierdut cucernicia când au vrut să scruteze cele mai înalte. De la tine se cere credință și o viață sinceră, nu înălțimea minții, nici adâncirea tainelor lui Dumnezeu. Dacă nu înțelegi, nici nu cuprinzi cele ce sunt sub tine, cum vei înțelege cele ce sunt peste tine? Supune-te lui Dumnezeu și smerește-ți cugetul tău credinței, și ți se va da lumina științei pe cât îți va fi de folos și necesar.

3. Unii sunt greu ispitiți cu privire la credință și la această Sfântă Taină, dar acest lucru nu trebuie imputat lor, ci mai degrabă vrăjmașului. Nu te îngriji și nu te sfădi cu gândurile tale, nici nu răspunde la disputele și îndoielile trimise de diavol. Ci crede în cuvintele lui Dumnezeu, crede în sfinții și prorocii Lui, și vrăjmașul va fugi de la Tine [2 Par 20, 20; Iac 4, 7]. Adeseori e de mare folos ca un rob al lui Dumnezeu să îndure unele ca acestea. Căci pe necredincioși și păcătoși, pe care-i are deja în chip sigur, diavolul

nu-i ispitește. Dar pe credincioșii cucernici îi ispitește și îi supără în felurite moduri.

4. Mergi, așadar, cu credință simplă și neîndoielnică și apropie-te cu cucernicie simplă de această Sfântă Taină. Ceea ce nu poți înțelege lasă în chip sigur pe seama Dumnezeului atotputernic. Dumnezeu nu te înșală; se înșală cine crede prea mult în el însuși. Dumnezeu umblă cu cei simpli, se descoperă celor smeriți, dă înțelegere celor mici, deschide cugetul minților curate și ascunde harul de cei curioși și mândri². Rațiunea omenească e slabă și se poate înșela, dar credința adevărată nu se poate înșela.

5. Orice socoteală și cercetare naturală trebuie să urmeze credinței, nu să-i premeargă, nici să o frângă. Căci credința și dragostea își au cel mai mult aici locul și lucrează în chipuri ascunse în această preasfântă și preainaltă Sfântă Taină. Dumnezeu Cel veșnic, nemăsurat și cu putere nesfârșită face lucruri mari și de nescrutat în cer și pe pământ [*Iov* 5, 9], și nu este cercetare a faptelor Lui minunate. Dacă lucrurile lui Dumnezeu ar fi astfel încât să fie cuprinse ușor de rațiune, n-ar putea fi numite minunate, nici de nepătruns.

² Cf. *Pr* 2, 7; 3, 32; *Mt* 11, 25; *Lc* 10, 21; *Ps* 118, 130; *Lc* 24, 45.

... în acest caz, Dumnezeu este cel care...
... în acest caz, Dumnezeu este cel care...
... în acest caz, Dumnezeu este cel care...

... în acest caz, Dumnezeu este cel care...
... în acest caz, Dumnezeu este cel care...
... în acest caz, Dumnezeu este cel care...

... în acest caz, Dumnezeu este cel care...
... în acest caz, Dumnezeu este cel care...
... în acest caz, Dumnezeu este cel care...

... în acest caz, Dumnezeu este cel care...
... în acest caz, Dumnezeu este cel care...
... în acest caz, Dumnezeu este cel care...

Cuprins

Împărtășirea continuă pro și contra — o dispută perenă și lecțiile ei (diac. IOAN I. ICĂ JR)	5
---	----------

I. Prolog românesc: alerta unui păstor

Pastorală mitropolitului NEOFIT CRETANUL (1739) ..	91
---	-----------

II. Împărtășirea continuă — pro și contra — documentele unei dispute

NEOFIT KAVSOKALIVITUL, Despre Împărtășirea continuă (1772/1777)	103
Cuvânt-înainte către cititori	103
1. Evlavie lipsită de evlavie	105
2. Adevăratul sens al cuvântului Apostolului: „Să se pună la încercare pe sine însuși și așa să mănânce din această Pâine și să bea din acest Pahar” . . .	111
3. Desăvârșiți și nedesăvârșiți în apropierea de Sfintele Taine	114
4. Adevărata evlavie	128
5. De ce este necesară apropierea continuă?	131
6. Consecințele duhovnicești ale abținerii nejustificate	138
7. Niciun obicei nu prevalează în fața sfintelor canoane ale Bisericii	141

8. Drepturile turmei conduse la critică	145
9. Despre scandal și schismă	148
10. Participarea la aducerea jertfei a celor prezenți la dumnezeiasca Liturghie	152
11. Cum și de către cine se vestește moartea Dom- nului și că îndemnurile Sfinților Părinți adresate credincioșilor nu se deosebesc cu nimic de poruncile corespunzătoare ale Bisericii . . .	156
12. <i>Tomosul Unirii și Mărturisirea Ortodoxă</i>	162
13. Cine este cel cu adevărat sfânt	166
14. Că Biserica nu-i îndepărtează/afurisește pe cei ce calcă poruncile ei	174
SFÂNTUL NICODIM AGHIORITUL, Carte foarte folositoare	
de suflet despre Împărtășirea continuă cu preacuratele	
lui Hristos Taine (1783)	
	179
[Cuvânt către cititori]	179
Post-scriptumul îngrijitorului ediției a III-a (1895)	183
Prolog	184
Partea I. Despre rugăciunea Domnului	188
Partea a II-a	213
1. Că e necesar ca credincioșii ortodocși să se îm- părtășească frecvent cu dumnezeiescul Trup și Sânge al Domnului	213
2. Că Împărtășirea frecventă cu Sfintele Taine e lucru folositor și mântuitor	226
3. Că faptul de a întârzia cineva să se împărtășească îi produce mare vătămare	239
Partea a III-a: 13 obiecții și răspunsul lor	244
Epilog	278
SFÂNTUL NICODIM AGHIORITUL / LORENZO SCUPOLI,	
Cuminecare sacramentală și cuminecare spirituală	
(din <i>Războiul nevăzut</i>, 1796)	
	285
SFÂNTUL NICODIM AGHIORITUL / GIOVANNI PINAMONTI,	
Meditație la Taina Sfintei Împărtășanii	
(din <i>Exerciții duhovnicești</i>, 1800)	
	301

Dosarul unei polemici (1772–1819): scrisori, mărturisiri de credință, decrete	313
1. Prima intervenție a patriarhului Teodosie (1772)	313
2. Alte scrisori patriarhale ale lui Teodosie (1773)	316
3. Mărturisirea „colivarilor” (1774)	321
4. Condamnarea „colivarilor” de patriarhul Sofronie (1776)	331
5. Disculparea „colivarilor” de patriarhul Gavriil (1781)	337
6. Condamnarea cărții <i>Despre Împărtășirea continuă</i> de patriarhul Gavriil (1785)	338
7. Disculparea cărții <i>Despre Împărtășirea continuă</i> de patriarhul Neofit (1789–1794)	342
8. Mărturisirea de credință a lui Nicodim Aghioritul (1807/1819)	343
9. Tomosul patriarhal din 1807 al patriarhului Grigorie V	373
10. Decretul patriarhal din 1819 al patriarhului Grigorie V	376

III. Mărturiile Tradiției

Canoane din secolul IV și interpretările canoniștilor bizantini din secolul XII	383
SFÂNTUL VASILE CEL MARE, Despre Cuminecare (<i>Epistola 93</i>)	391
Cuminecarea continuă în monahismul secolului IV .	393
CUVIOSUL TEODOR STUDITUL, Să nu fim cu nepăsare față de împărtășirea Sfințelor Taine (<i>Cateheza mică 107</i>)	399
SFÂNTUL SIMEON NOUL TEOLOG, Împărtășire continuă cu lacrimi și străpungerea inimii (fragmente)	403

SFÂNTUL GRIGORIE PALAMA,	
Mărturisire și Împărtășire (<i>Omilia 56</i>)	427
CALIST ȘI IGNATIE XANTHOPOULOI,	
Cuminecare continuă și cu conștiință curată (<i>Metoda 91-92</i>)	437
SFÂNTUL SIMEON AL TESALONICULUI,	
Cuminecare continuă pentru toți (<i>Dialog 360</i>)	445
SFÂNTUL NICOLAE CABASILA,	
Liturghie și sfințire (din <i>Tâlcuire la dumnezeiasca Liturghie</i>)	449
SFÂNTUL NICOLAE CABASILA, Cuminecarea — desăvârșirea vieții în Hristos (<i>Despre viața în Hristos IV</i>)	461
TOMA DIN KEMPEN, Îndemn cucernic spre Sfânta Cuminecare (<i>Despre imitarea lui Hristos IV</i>)	497

Editura *DEISIS*

vă invită la
noul sediu cu librărie

în Sibiu, str. Timotei Popovici, nr. 21
tel. 0269.214972

cu o ofertă bogată

de carte teologică și religioasă
la cele mai accesibile prețuri.

- Program zilnic: 10.00-14.00 - -

- Sâmbătă: 10.00-13.00

Duminică și de sărbători: închis

SEVERIN GHEORGHE PALAȘA, Măritoria și împărțirea (din 1805)	437
CAJALON LIONATE XANTHOPOLU, Eași - cave conținut și însoțitor, curată (Anonim 91-92)	437
DESPRE ȘEFUL AL TIGANILOR Dăruirea conținut peste timp (Luceafărul)	448
FRĂNTEȘA - TARZANU, Istorie și istorie (din 1805) și însoțitor Luceafărul	449
SEVERIN NICOLAE CABAȘA, Căminăria - deșină și șef în Hristos (Despre viața în Hristos IV)	461
TOMA DIN RĂȘNA, Indemn deșină și șef Căminăria (Despre viața în Hristos IV)	497

Editura DEISIS

**vă invită la
noul sediu cu librărie
din Sibiu, str. Timotei Popovici, nr. 21
tel. 0269.214272**

**cu o ofertă bogată
de carte teologică și religioasă
la cele mai accesibile prețuri.**

**Program zilnic: 10.00–18.00
Sâmbăta: 10.00–13.00
Duminica și de sărbători: închis**

Distribuție SC SUPRACRIST SRL
str. Ion Minculescu, nr. 3B
011218 Bucharest, sector 3
tel. 021-3208112, fax 021-319184

Tiparul executat la SC LUMINA TPO SRL
str. Luigi Calvini, nr. 20 dist. sector 2 București
tel. fax 021-213002, tel. 021-212922
e-mail: office@luminatpo.com
www.luminatpo.com

EDITURA DEZISIS

vă invită la
noul sediu cu librărie
din Sibiu, str. Timotei Popovici, nr. 27
tel. 0268.214272

cu o ofertă bogată
de carte teologică și religioasă
la cele mai accesibile prețuri.

Program zilnic: 10.00-18.00
Sâmbătă: 10.00-13.00
Comunică și de sărbători: închis

Difuzare: SC SUPERGRAPH SRL
str. Ion Minulescu, nr. 36
031216 București, sector 3
tel. 021-3206119, fax 021-3191084

Tiparul executat la SC LUMINA TIPO SRL
str. Luigi Galvani, nr. 20 bis, sect. 2, București
tel./fax 021-2113260, tel. 021-2122927
email: office@luminatipo.com
www.luminatipo.com

În urmă cu 225 de ani — pe 13 ianuarie 1772 — ierodiaconul Neofit Kavsokalivitul, refugiat la Braşov, încheia redactarea primului *Manual de Împărtăşire continuă* care îşi propunea restabilirea sensului apostolic şi patristic al practicii euharistice ortodoxe. Publicat anonim în 1777, manualul s-a izbit de răstălmăciri şi a stârnit polemici. În 1783 a intervenit în dezbateri şi Cuviosul Nicodim Aghioritul cu un al doilea manual publicat anonim: *Carte foarte folositoare de suflet despre Împărtăşirea continuă*, relansând o aprinsă controversă care a durat trei sferturi de veac. Patriarhia Ecumenică a ținut în tot acel răstimp o serie de sinoade şi a emis nenumărate scrisori şi documente oficiale.

Data fiind uitarea acestor texte şi a altor surse esenţiale, sensul deplin al pledoariei monahilor tradiţionalişti — stigmatizaţi drept „colivari”, reprimăţi şi ulterior reabilitaţi — n-a fost şi nu este încă pe deplin sesizat până astăzi. În ultimă instanţă, ei nu voiau decât să restaureze etosul creştinismului apostolic şi al Bisericii vechi — etos pascal, în acelaşi timp euharistic, ascetic şi martiric. Dincolo de recuperarea istorică a acestei dispute, semnificaţia ei pentru practica liturgică actuală este de o actualitate perenă şi stringentă.

Precedându-l de un amplu studiu istorico-teologic, diac. Ioan I. Ică jr restituie în volumul de faţă, pentru prima dată într-o limbă modernă, întreg dosarul controversii şi principiile mărturii ale Tradiţiei în această problemă de maximă importanţă pentru viaţa Bisericii dintotdeauna.

ISBN 973-7859-15-4
978-973-7859-15-0

